

studii

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR

TRATATUL „ISTORIA ROMINIEI”. REALIZĂRI ȘI PROBLEME
de ACAD. C. DAICOVICIU, ACAD. A. OTETEA,
ACAD. P. CONSTANTINESCU-IASI

DISCUȚII ASUPRA MACHETEI VOL. I AL „ISTORIEI ROMINIEI”

MUNCITORII REȘITENI CONDUȘI DE COMUNIȘTI ÎN LUPȚA ÎMPOTRIVA CRIMINALULUI RĂZBOI ANTISOVIETIC
de E. CIMPONERU

DIN LUPTELE GREVISTE MUNCITOREȘTI CONDUSE DE PARTID ÎN ANII 1922-1923.
de GR. CHERITA

OPERATIILE PRINCIPALE DESFĂȘURATE DE FORȚELE ARMATE SOVIETICE ÎN MARELE RĂZBOI PENTRU APĂRAREA PATRIEI
de S. V. ROCHINSKI (Moșcovă)

CONTRIBUȚIA ROMINIEI LA LUPȚA ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI HITLERISTE.
de Col. I. CUPȘA
și B. BALTEANU

AVIAȚIA ROMINĂ ÎN LUPȚA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI GERMAN
de C. URSAȚE

ANUL XIII — 1960

3

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii
REVISTĂ DE ISTORIE

3

ANUL XIII

1960

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
www.dacoromanica.ro

„STUDII” REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (*directorul [Colegiului de redacție]*); EUGEN STĂNESCU (*redactor șef*); acad. A. OTETEȚA; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; B. BĂLTEANU; L. BÁNYAI; M. BERZA; V. CHERESTEȘIU; V. MACIU; GH. MATEI

Redacția : București, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon : 18.25.86

www.dacoromanica.ro

S U M A R

	<u>Pag.</u>
„ISTORIA ROMÂNIEI”, SARCINĂ PRINCIPALĂ A ISTORICILOR DIN PATRIA NOASTRĂ	
Realizări și probleme : Acad. C. Daicoviciu, acad. A. Oțetea, acad. P. Constantinescu-Iași	5
Discuții asupra machetei vol. I al „Istoriei României”	24
DIN LUPTA PARTIDULUI PENTRU ELIBERAREA CLASEI MUNCITOARE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ	
E. CIMPONERIU, Muncitorii reșițeni conduși de comuniști în lupta împotriva criminelui război antisovietic	35
GR. CHIRIȚĂ, Din luptele greviste conduse de Partid în anii 1922—1923	61
15 ANI DE LA VICTORIA ÎMPOTRIVA GERMANIEI HITLERISTE	
Gl. lt. S. V. ROGHINSKII (Moscova), Operațiile principale desfășurate de forțele armate sovietice în Marele Război pentru Apărarea Patriei	85
Col. I. CUPȘA și B. BĂLTEANU, Contribuția României la lupta pentru înfrângerea Germaniei hitleriste	123
C. URSACHE, Aviația română în lupta împotriva fascismului german	147
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ	
Sesiunea științifică a Academiei R.P.R. consacrată celei de-a 90-a aniversări a nașterii lui V. I. Lenin (<i>V. Teodorescu și I. Trincă</i>); Sesiunea științifică comună a Școlii Superioare de Partid „Șt. Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R., a Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., și Academiei militare generale, consacrată celei de-a 90-a aniversări a nașterii lui V. I. Lenin (<i>E. Ionescu și L. Ștefănescu</i>); Muzeul militar central (<i>I. Apostol</i>); Pregătirea celui de-al XI-lea Congres Internațional de Științe Istorice și participarea istoricilor din R.P.R. (<i>P. Opreșcu</i>)	175
STUDII DOCUMENTARE	
Aspecte ale expansiunii imperiului otoman în veacurile XIV—XVI în lumina unor lucrări noi (<i>Fl. Constantiniu</i>)	197
RECENZII	
* * * Istoria universală, în zece volume, vol. II, Buc., Ed. științifică (<i>A. Popescu</i>). Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R., vol. I (Descompunerea orînduirii comunei primitive și sclavagismul), de Vl. Hanga, Buc., E.S.P.L.E.J., 1955; vol. II (Feudalismul I), de St. Pascu și Vl. Hanga, Buc., Ed. șt., 1958 (<i>L. P. Marcu</i>)	209 231

	<u>Pag.</u>
Acad. M. DIMITROV, Publicistica lui Liuben Karavelov pînă la apariția ziarului Svoboda (1860—1869). (Articole, corespondențe și scrisori), Sofia, 1957, ediția Acad. Bulgare (C. N. Velichi)	231

REVISTA REVISTELOR

История СССР, Moscova, 1959, nr. 1—6 (M. T. și A.V.);	
Kwartalnik historyczny, LXVI (1959), nr. 1—4 (I. Corfus)	237

ÎNSEMNĂRI BIBLIOGRAFICE

Istoria României. — DIMITRIE CANTEMIR, Viața lui Const. Cantemir. București, E.S.P.L.A., 1960, I—XXVIII+168 p. (L. Șt.); TEODOR BĂLAN, Din istoricul Sîmpulungului Moldovenesc. București, Ed. științifică, 1960, 341+2 p. (Al. I. G.); V. N. VINOGRADOV, Внешнеполитическая ориентация правящих кругов Румынии накануне первой мировой войны în Новая и новейшая история, Moscova, nr. 1, 1960, p. 53—67 (N.C.). Istoria U.R.S.S. — I. A. POLIAKOV, Московские трудящиеся в обороне советской столицы в 1919 г., Moscova, Ed. Acad. de Științe a U.R.S.S., 1958, 212 p. (N. N.); L. A. NIKIFOROV, Внешняя политика России в последние годы Северной войны. Ништадский мир, Moscova, Ed. Acad. de Științe a U.R.S.S., 1959, 487 p. + 1 h. (C.Ș.). Istoria universală. — A. P. KOGEVNIKOVA, Рабочее и социалистическое движение во Франции в 1917—1920 гг., Moscova, Ed. pentru literatură social-economică, 1959, 286 p. (I.O.); I. VYTISKA, Přehled literatury k dějinám delnického hnutí a KSČ v českých zemích za posledních deset let (1948—1958) (Trceerea în revistă a literaturii privitoare la istoria mișcării muncitorești și a P.C.C. în țările cche în ultimii zece ani (1948—1958)), în Sborník Matice Moravské, 1959, p. 307—368 (M.D.); GERHARD BONDI, Deutschlands Ausschnhandel, 1815—1870. Berlin, 1958, Akademie Verlag. 156 p. (R.P.); V. M. MAZUROV, Антиапонская вооруженная борьба корейского народа 1931—1940 гг., Moscova, Ed. de literatură orientală, 1958, 102 p. (N.N.); CZESLAW WYCECH, Powstanie chłopów z roku 1846 (Răscolaia țărănească din anul 1846), Warszawa, 1955 (E. L.); JAROSLAV POŠVÁŘ, Brněnská mincovna za třicetileté války (Monetăria din Brno în timpul războiului de 30 de ani), în Časopis Matice Moravski, 1957, nr. 1—2, p. 57—72 (M. D.); D. ANGHELOV, Аграрите отношения в северна и средна Македония (Relații agrare în nordul și centrul Macedoniei în sec. al XIV-lea), Sofia, Ed. Acad. bulgare de științe, 1958, p. 256 (Tr. I.-N.); ZYGMUNT ŚWIECHOWSKI, JAN ZACHWATOWICZ, L'architecture cistercienne en Pologne et ses liens avec la France, în Biuletyn Historii Sztuki, Warszawa, 1958, XX, nr. 2, p. 139—173 (C.N.); EMANUEL ROSTWOROWSKI, O polską koronę. Polityka Francji w latach 1725—1733 (Politica Franței în anii 1725—1733 față de coroana Poloniei), Wrocław-Krakovia, Ed. Academici Polone de științe, 1959, 363 p. (A. C.). Bizantinologie. — J. VERPEAUX, Nicéphore Chumnos, homme d'état et humaniste byzantin, Paris, 1959, p. 216 (E. F.); V. GRUMMEL, La Chronologie, Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 487 p. (P.S.); ANDRÉ GRABAR, Émaux byzantins au trésor de Saint Marc à Venise, în Cahiers de la céramique et des arts du feu, nr. 12, 1958, p. 164—172 + 12 fig. (C.N.); RODOLPHE GUILLAND, Autour du livre des cérémonies, în 'Ελληνικά, Salonica, 1958—1959, p. 77—94 (Gh. C.). Bibliografie, Arhivistieă, Muzeografie. — * * * Catalogul documentelor moldovențești din Arhiva istorică centrală a Statului, vol. II, 1621—1652, București, 1959, 566 p. (I. C.); * * * Епископіа Вузăу, București, Direcția generală a Arhivelor Statului. Indice cronologic, 1958, 444 p. (C.Ș.); MANIO STOIANOV, Балгарска възрожденска книжнина (Literatura renașterii bulgare), Sofia, 1957, vol. I, 664 p. + 12 pl. cu reproduceri (A.C.) * * * Geschichte der Universitätsbibliothek Jena 1549—1915, Ed. Hermann Böhlau, Nachfolger, 1968, 627 p. (A.I.)	253
--	-----

„ISTORIA ROMÂNIEI“, SARCINĂ PRINCIPALĂ A ISTORICILOR DIN PATRIA NOASTRĂ

REALIZĂRI ȘI PROBLEME

Cel de-al doilea Congres al P.M.R. a trasat istoricilor din țara noastră sarcina de a elabora o sinteză marxist-leninistă a istoriei patriei noastre.

Redactorii Istoriei României, în vederea îndeplinirii sarcinii trasate de Congres, au organizat o serie de mari dezbateri asupra unor probleme ca: unde, când și cum s-au format poporul și limba română, apariția primelor formațiuni statale românești, anul revoluționar 1848 și caracterul participării României la primul război mondial.

De asemenea, o mare însemnătate, în legătură cu periodizarea istoriei patriei, a avut recenta discuție a importanței probleme a iobăgiei a doua în patria noastră. Aceste mari dezbateri, urmate de zecile de discuții în colectiv ale capitolelor și paragrafelor, au dus la lămurirea principalelor probleme ale istoriei patriei noastre, în lumina învățăturii marxist-leniniste.

Redactorii Istoriei României și-au luat angajamentul ca în cinstea Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român să publice primul volum al Istoriei României (paleolitic — până în secolul al X-lea al e.n.), precum și macheta vol. II (feudalismul din secolul X—XVII).

Concomitent cu aceste lucrări, colectivul de redactori ai Istoriei României pregătește pentru tipar în acest an vol. II în formă definitivă și machetele vol. III (feudalismul sec. XVII—1848) și primul volum din istoria modernă și contemporană.

Dezbaterile machetelor acestor trei volume va constitui încă un prilej „ca să dea un fundament teoretic rezultatelor acumulate de cercetători și să ducă la zdrobirea și combaterea concepțiilor idealiste, neștiințifice”, așa cum se cerea la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român.

Redactorii responsabili ai volumelor corespunzătoare istoriei vechi, istoriei medii și istoriei moderne și contemporane prezintă în paginile următoare — la invitația revistei Studii — principalele rezultate și probleme ale cercetărilor din cadrul diferitelor perioade istorice.

Acad. C. DAICOVICIU

Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, desfășurat în luna decembrie a anului 1955, a marcat, și în activitatea istoricilor din Republica Populară Română, o nouă și creatoare etapă. Sarcina

trasată de acest Congres istoricilor români, de a elabora o *Istorie a României*, menită „să sintetizeze, de pe pozițiile marxist-leniniste, tot ce s-a realizat la noi pe tărîmul științei istorice și să însemne un pas înainte în soluționarea unor probleme de bază ale istoriei noastre — probleme ale procesului de formare a poporului român, ale istoriei contemporane, ale periodizării istoriei”, a pus pe primul plan al preocupărilor valorificarea într-o lucrare de mare și cuprinzătoare sinteză a tuturor rezultatelor obținute atît de istoriografia burgheză, cît și — mai ales — de tînăra noastră istoriografie marxistă de după 23 August 1944. Colectivul istoricilor marxiști din țara noastră încheșat în cursul anilor de la eliberarea țării și crescut sub ochii și îndrumarea Partidului, a primit cu cea mai mare însuflețire această sarcină de onoare, dovedind nu numai pregătirea științifică de a duce la îndeplinire această însărcinare, dar și nestrămütata sa voință de a răspunde cu cinste înaltei chemări pe care i-a făcut-o, în numele oamenilor muncii, Partidul Muncitoresc Român.

Fără a abandona lucrările de cercetare parțială sau studiile monografice asupra unor probleme de mai mică amploare, dar importante, întreprinse și îndeplinite ani de-a rîndul, tocmai în vederea sintezei ce trebuia să încununeze planificarea și rodnicia lor muncă de pînă acum, istoricii români au pășit din primele zile de după Congresul al II-lea la organizarea, pînă în cele mai mici detalii, a muncii de elaborare și redactare a *Istoriei României*. Ei își dădeau bine seama că această *Istorie a României*, scrisă de pe pozițiile concepției clasei muncitoare despre societate, va fi întîia lucrare științifică în stare de a înfățișa istoria patriei și a poporului român în adevărata ei lumină. Fiind absolut clar că noua *Istorie a României* e destinată să servească din plin oamenilor muncii în construirea socialismului în țara noastră, Comitetul general de redacție instituit a indicat just caracterul pe care urma să-l aibă această lucrare : o operă de înaltă ținută științifică, capabilă de a satisface orice exigență a specialistului, dar în același timp accesibilă în largă măsură și tuturor oamenilor muncii dornici de a se instrui și de a cunoaște trecutul de luptă, de creație și de progres al înaintașilor.

Odată stabilit acest caracter al *Istoriei României*, s-a procedat la organizarea acestei lucrări și a metodei de lucru ce trebuie urmată. Repartizarea pe volume a conținutului, desemnarea colectivelor de redacție și a colaboratorilor, dar, mai ales, fixarea și discutarea largă și amănunțită a tematicii au determinat nu numai sfera de activitate în elaborare a fiecărui redactor, dar și lucrările complimentare ce mai rămîneau de făcut pentru perioade sau probleme ce s-au dovedit încă insuficient lămurite. Cu deosebită ascuțime s-a pus în sfîrșit, problema reconsiderării lucrărilor istorice din trecut în vederea întregirii rezultatelor obținute de istoricii burghezi în măsura în care acestea puteau servi fie ca material documentar, fie ca poziții acceptabile și de către noi într-un domeniu sau altul al cercetării fenomenului istoric.

Cu drept cuvînt se poate afirma că cei cinci ani ce s-au scurs de la al doilea Congres al Partidului Muncitoresc Român au fost ani de neîntre-ruptă muncă pentru realizarea sintezei istorice a României, pentru toate sectoarele acestei istorii.

În ce privește sectorul de istorie străveche și veche a teritoriului patriei, munca desfășurată a fost încununată prin terminarea, discutarea și tipărirea acestui prim volum din *Istoria României*.

Ducerea la bun sfârșit a primului volum, cuprinzând cea mai lungă etapă din istoria trecutului țării (epoca străveche a comunei primitive, epoca veche a sclavagismului și a perioadei de trecere spre feudalism) de cca 400 000 de ani, a fost cu puțință numai datorită eforturilor susținute ale colectivului de arheologi și istorici, antrenati — direct sau indirect — în elaborarea capitolelor acestui volum : colectiv cuprinzând, pe lângă specialiști de îndelungată experiență, și o pleiadă numeroasă de cercetători tineri a căror contribuție fie la redactarea textului, fie la lucrările pregătitoare și de documentare, a fost considerabilă. Munca în colectiv, cu discuții și schimb de păreri îmbelșugate, s-a dovedit a fi o metodă de lucru indispensabilă, ducând la o orientare justă a lucrării și la o îmbunătățire a ei în toate privințele.

Concomitent cu redactarea și discutarea diferitelor părți ale volumului, lucrările de documentare și de lămurire a unor aspecte din istoria trecutului îndepărtat — fie în bibliotecă și în cabinetele de lucru, fie pe teren — n-au încetat nici o clipă. S-ar putea spune chiar că nicicând aceste lucrări de cabinet sau de teren n-au fost mai entuziast și mai conștient urmărite ca acum, în acești cinci ani de frământare a textului de sinteză. Alături de istoricii grupați în institutele de istorie ale Academiei sau în facultățile Universităților, au fost antrenati în munca de cercetare toți specialiștii muzeologi și arheologi de la muzeele noastre din centrele mari și mici ale țării. Rodul acestor convergente strădării n-a întârziat să se manifeste în toate paginile primului volum. Cu fiecare campanie de săpături, cu fiecare zi de documentare bibliografică sau de izvoare, se înmulțeau datele noi, valoroase, se umpleau cu conținut „petele albe” ce mai existaseră în ajun.

Tocmai investigațiilor din ultimii ani le datorăm, de pildă, împingerea cu mult înapoi a cunoștințelor noastre despre apariția omului pe pământul României (cercetările din Valea Dîrjovului, de la complexul Bicaz etc.), dovedind vechimea antropogenezei și pe acest teritoriu acum vreo 400 000 de ani. Rezultatul acestor cercetări din paleolitic au fost împărtășite și în lucrări speciale de C. S. Nicolăescu-Plopșor, în revista *Dacia* și SCIV din anii 1956—1959.

O lumină nouă a fost proiectată asupra epocii neolitice prin descoperirile recente privind cultura *Criș* din Ardeal și Moldova, cultura *Boian* (fazele vechi), cultura *Hamangia* (Dobrogea) și a complexului de cultură tip *Cucuteni-Ariușd*, dîndu-se posibilitatea unor mai bune precizări cronologice și a unor încadrări mai judicioase a culturilor neolitice de la noi în cadrul larg al neoliticului sud-est european. Prețioase contribuții aduc aceste descoperiri arheologice la lămurirea fazelor de dezvoltare social-economică a comunei gentilice în evoluția de la matriarhat la patriarhat. Studiul prof. I. Nestor asupra periodizării neoliticului (SCIV X, 2, 1959) și

monografia lui R. Vulpe, *Izvoare* (apărută în 1958), reflectă tocmai, pe lângă alte lucrări, aceste noi cunoștințe.

Și în privința importantei epoci a bronzului, epocă de adînci prefaceri social-economice și de înnoiri etnice, ultimii cinci ani au fost fecunzi, fie prin săpăturile de la Cernavodă, Verbicioara (Oltenia), Sărata Monteoru (Buzău) etc., fie prin monografia *Cîrna* a arheologului Vl. Dumitrescu (aflată sub tipar).

Epoca dacică, a „fierului”, s-a îmbogățit cu remarcabile contribuții, deseori revelatoare, atît în ce privește evoluarea spre forme superioare de organizare social-politică, a societății daco-gete (culminînd, în cele din urmă, în statul începător, sclavagist dac de sub conducerea lui Burebista-Decebal), cît și în privința pătrunderii și importanței reduse a unor elemente etnice eterogene pe pămîntul Daciei, datorită recentelor lucrări de șantier de la Popești, Blidarul, Grădiștea Muncelului, Poiana, Balta Verde etc., dar și unor lucrări scrise de Radu Vulpe, D. Berciu, C. Daicoviciu, O. Floca, I. I. Rusu (despre limba traco-dacilor) și alții, apărute în ultimii 3—4 ani.

Rolul avut de coloniile grecești de pe Țărmul Mării Negre în istoria societății geto-dace și schimbările survenite în viața lor sub influența populației băștinașe și a diferitelor puteri străine ce-și disputau stăpînirea asupra lor și-au găsit expresia științifică în studiile acad. Em. Condurachi, D. M. Pippidi, I. Stoian și ale altora, publicate în revistele de specialitate sau ca lucrări aparte.

Caracterul stăpînirii romane, frămîntările interne sociale și politice, problema stăruirii elementului autohton în provincia Dacia au constituit obiectul unor monografii și studii, ca acelea ale prof. D. Tudor (*Istoria sclavașului în Dacia Romană*, 1957), M. Macrea (*Dacii în epoca romană*, în *Dacia*, I, 1957), D. Protase (*Cimitirul dac de la Soporul de Cîmpie*) etc., monografia *Capidava*, de Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu (Buc., 1958), alături de multe alte studii și articole, ogîndesc cercetările și rezultatele cu privire la dominația Romei în Dobrogea și în ținuturile învecinate de la nordul Dunării de Jos (B. Mitrea).

O atenție specială s-a acordat în acești cinci ani de pregătire a volumului I perioadei de trecere de la sclavagism la feudalism (așa-zisa epocă a migrațiilor) de o importanță covârșitoare pentru problema de căpetenie a istoriei noastre vechi ca una în care a luat naștere poporul român. Atît prin săpături arheologice, cît și prin studii speciale s-a depus o muncă stăruitoare pentru limpezirea sub variatele ei aspecte a acestei perioade de timp de aproape opt veacuri. Mulțumită eforturilor și priceperii cercetătorilor noștri dintre care amintim pe prof. Gh. Ștefan (cercetările de la Dinogetia), I. Nestor (Sărata-Monteoru, Dridu, Ipoțești etc.), M. Petrescu-Dîmbovița (Slavii din Moldova), K. Horedt (Săpăturile de la Morești și studiul *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec IV—XIII*), M. Macrea (*Neropola de la Someșeni*), M. Chișvasi-Comșa (*Problema așezării slavilor și a culturii autohtone de la Bucov*) etc., au putut fi lămurite o serie de probleme din acest capitol al istoriei Romîniei. Ele pot fi rezumate în

următoarele: caracterul trecător și secundar al stăpînirii populațiilor germanice, hunice și avare asupra teritoriului Daciei; rolul ce revine slavilor în procesul de formare a limbii și poporului român; întărirea romanității prin contactul populației băștinașe din Dacia cu romanitatea sud-dunăreană; lămurirea orizontului arheologic al epocii și al valorii lui în stabilirea componenței etnice a populației; structura social-economică și politică a băștinașilor daco-romani, ca o societate umană de agricultori, crescători de vite și păstori, germinînd formațiile politice-sociale cu caracter feudal. Acești din urmă cinci ani au fost perioada cînd problema locului și epocii de formare a limbii și poporului român s-a frămîntat și discutat mai mult de istorici arheologi (C. Daicoviciu) ca și de lingviști (Em. Petrovici). Ca o urmare a acestor multiple studii și cercetări s-a putut ajunge la concluzia stăruii permanente a populației autohtone daco-romane pe teritoriul Daciei, care a dat naștere poporului român pe la sfîrșitul mileniului I e.n.

Activitatea istoricilor și arheologilor nu s-a mărginit numai la lucrările enumerate, sumar, mai sus. Ei au continuat să lucreze și la temele permanente, planificate de mai mulți ani, chiar dacă acestea nu aveau strictă legătură cu elaborarea *Istoriei Romîniei* (culegerea de inscripții grecești și latinești, adunarea izvoarelor literare privind trecutul antic al țării etc.). Nu mică a fost însă contribuția arheologilor noștri la elucidarea prin săpături a trecutului feudal al țării (șantierele de la Suceava, București, Piatra Neamț și din alte localități). Rezultatele lor vor fi valorificate de istoricii noștri medievști în volumele ce urmează.

Acad. A. OȚETEA

La începutul anului în curs s-a încheiat redactarea celui de-al doilea volum din *Istoria Romîniei*, care privește perioada cuprinsă între secolele al X-lea și începutul sec. al XVII-lea. În urma unei munci științifice perseverente, a îmbunătățirii continue a capitolelor supuse unor largi discuții, colectivul de autori a reușit să dea o lucrare de înaltă ținută științifică.

Ca o primă remarcă ce se impune la capătul marelui efort depus de istoricii antrenați la întocmirea importantei lucrări este tocmai faptul că ei și-au înțeles în mod just sarcina ce o aveau și că în alcătuirea lucrării s-au condus în mod consecvent după metoda marxistă a prezentării procesului istoric.

Este de subliniat în al doilea rînd bogata bază documentară a lucrării. În ea sînt valorificate toate izvoarele interne strînse și publicate la noi pentru prima dată în mod sistematic în anii regimului de democrație populară, sînt aduse în circuitul științific o serie întregă de valoroase știri

inedite culese din arhivele străine de istorici special trimiși pentru aceasta, precum și multe alte știri care — deși publicate — au fost neglijate de istoriografia burgheză.

Pe o scară largă a fost folosit tot ce a existat valoros în vechea literatură istorică românească; în plus s-a ținut seama de cele mai noi cuceriri ale științei istorice din țară și străinătate.

Colectivul de autori a reușit să prezinte în înlănțuirea lor cele trei laturi principale ale procesului istoric: istoria social-economică, istoria politică și istoria culturii.

În cadrul istoriei social-economice o atenție deosebită s-a acordat studiului dezvoltării forțelor de producție și relațiilor de producție, precum și istoriei producătorilor de bunuri materiale, în primul rînd țărănimii, principala clasă producătoare în orînduirea feudală.

Urmărind istoria statului feudal în cele șapte secole pe care le tratează, autorii n-au neglijat nici studiul orașelor medievale. Ei au urmărit creșterea diviziunii sociale a muncii, istoria meșteșugurilor și procesul apariției și dezvoltării treptate a producției de mărfuri, dezvoltarea relațiilor marfă-bani, creșterea schimbului.

În lucrare sînt descrise pe larg formele luptei de clasă, a rezistenței permanente pe care cei exploatați o opun exploatatorilor în formele cele mai diferite.

În trăsăturile ei generale este expusă în lucrare istoria politică a țărilor romîne, în Evul Mediu. Sînt scoase în evidență relațiile reciproce, politice, culturale dintre cele trei țări romînești, Moldova, Țara Romînească, Transilvania, precum și cele dintre ele și vecinii lor.

În mod cu totul remarcabil este studiat în lucrare regimul dominației otomane în țările romîne, scoțîndu-se în relief eroismul luptei poporului împotriva turcilor.

Autorii reușesc să prezinte clar trăsăturile caracteristice etapelor importante din istoria politică a țărilor romîne de la începutul secolului al XVII-lea.

Cît privește istoria culturii, în lucrare se acordă atenția cuvenită creațiilor orale, literaturii și artei. În studierea fenomenelor culturii, autorii s-au călăuzit de învățătura marxist-leninistă cu privire la cele două culturi existente în societățile împărțite în clase antagoniste; ei au scos în relief fondul cultural comun al întregului popor romîn, fără să negligeze aspectele regionale și trăsăturile grupurilor etnice cnlocuitoare.

Lucrarea are la bază singura periodizare cu adevărat științifică, cea marxistă, a procesului istoric din cele trei țări romînești în perioada amintită. La baza periodizării, autorii au pus dezvoltarea forțelor de producție și a relațiilor de producție, istoria claselor din orînduirea feudală și a luptei de clasă. Punîndu-se accentul pe factorul intern, în lucrare nu s-a neglijat nici influența factorilor din afară asupra procesului dezvoltării istorice a poporului romîn.

În prima parte a lucrării — care cuprinde perioada feudalismului timpuriu (sec. X—XIV) — colectivul de autori — mergînd pe drumul deschis de valorosul istoric marxist Barbu Cîmpina, decedat în anul 1959, folosind concluziile cercetărilor sale, multe dintre ele încă inedite, ca și

rezultatele săpăturilor arheologice — a reușit să umple un gol de mult simțit în istoriografia română. Încadrând procesul istoric din țările române în procesul istoric mai larg est-european, ținând seama de faptul că istoria poporului român se împletește cu cea a popoarelor din estul Europei, colectivul de autori, pe baza cercetării exhaustive a izvoarelor și a folosirii analogiilor — acolo unde izvoarele lipsesc — prezintă un tablou veridic al societății românești din sec. X—XIV, studiind amănunțit nivelul culturii materiale a acestei societăți, procesul de formare a raporturilor feudale și a instituțiilor politice corespunzătoare.

Se arată în mod convingător că relațiile feudale — ce stau la baza procesului de constituire a statului feudal — apăruseră pe teritoriul actual al Republicii Populare Române încă din secolele IX—X. Domenii feudale se constituiseră sub stăpânirea unor căpetenii laice sau bisericești. Se disting trei regiuni în care raporturile feudale pot să fi atins un nivel mai înalt de organizare :

1. Ținutul Dunării de Jos, unde s-a găsit și inscripția privitoare la „jupan Dimitrie”, din anul 943. În aceste părți pe teritoriul Dobrogei actuale și în răsăritul Munteniei, se constată un puternic avânt al agriculturii, meșteșugurilor și orașelor, un progres economic, pe baza căruia tindea să se cristalizeze la sfârșitul veacului al X-lea, o formațiune politică de sine stătătoare.

2. Alte două asemenea formațiuni existau în primii ani ai secolului al XI-lea pe teritoriul Transilvaniei și al Banatului, cuprinzând și nord-vestul Olteniei.

3. La o dată ceva mai târzie, formațiuni politice de aceeași natură tind să se închege în nordul Transilvaniei și în Maramureș.

Procesul de constituire a primelor state feudale românești a fost întrerupt de noile valuri ale migrațiilor barbare, care s-au abătut asupra teritoriului locuit de români. Năvălirile pecenegilor și cumaniilor și, mai târziu, cumplita devastare generală pricinuită de tătari au adus distrugeri materiale considerabile. Prin aceste distrugeri și prin așezarea lor în masă pe teritoriul românesc, năvălitorii au împiedicat progresul societății.

În lucrare se subliniază, pe bună dreptate, că principala condiție obiectivă a cristalizării procesului de constituire a statelor feudale românești independente — la baza căruia a stat dezvoltarea raporturilor feudale — a constat în slăbirea presiunii pe care o exercitau tătarii. Slăbirea și apoi înlăturarea stăpânirii tătarilor s-a putut realiza în urma luptei victorioase dusă de cnejii ruși, care loveau Hoarda de Aur în chiar centrul puterii sale. Pe terenul astfel pregătit s-a desfășurat cu succes lupta de eliberare a poporului român.

Studiind procesul formării statelor feudale independente românești, autorii iau poziție față de teoria antiștiințifică a descălecatului, prin care istoricii burhezi explicau nașterea acestor state.

Constituirea statelor feudale — se arată în încheierea primei părți a lucrării — reprezintă un moment de seamă în dezvoltarea raporturilor feudale în sinul societății românești : un moment de cristalizare a cadrului politic în care avea să se desfășoare istoria medievală a țărilor române.

În partea a II-a a lucrării (Feudalismul dezvoltat) se acordă o mare atenție studierii bazei economice a societății feudale, cheia de înțelegere a tuturor celorlalte laturi ale dezvoltării sale. Este cercetată detaliat problema producției feudale, a dezvoltării agriculturii, a meșteșugurilor domeniiale și orășenești, comerțului, creșterii populației orășenești și înmulțirii orașelor. Este scoasă în relief cauza economică a apariției orașelor, separarea meșteșugurilor de agricultură în cursul dezvoltării progresive a forțelor de producție și a diviziunii sociale a muncii în societatea feudală. Sînt arătate legăturile comerciale strînse dintre cele trei țări românești subliniindu-se influența acestor legături asupra dezvoltării lor generale. Este analizată în trăsăturile ei caracteristice situația țărănimii, masa principală a producătorilor direcți care crea toate bogățiile materiale și culturale ale țării. Este urmărit procesul de creștere al mării proprietăți de pămînt feudale — baza relațiilor de producție feudale — sînt prezentate formele de aservire a țărănimii, obligațiile țăranilor dependenți față de feudali, limitarea și lichidarea treptată a drepturilor lor vechi, exploatarea crescîndă, lupta lor, marile răscoale țărănești.

O atenție deosebită se acordă răscoalei de la Bobilna și celei conduse de Gheorghe Doja. Folosind materialul documentar existent și ținînd seama de indicațiile generale ale clasicilor marxism-leninismului despre răscoalele țărănești în Evul Mediu, ca și de documentele de partid, autorii prezintă în adevărata lor lumină aceste importante evenimente din istoria patriei; ei demască caracterul naționalist-șovin al istoriografiei burgheze reacționare care a negat lupta comună a răsculaților romîni și maghiari. Bogatul material documentar prezentat ilustrează larg că în focul luptelor duse de masele asuprite din Transilvania împotriva exploataților s-au făurit unitatea și frăția dintre oamenii muncii din patria noastră, indiferent de naționalitate. De aici au izvorît tradițiile revoluționare de luptă ale poporului romîn și naționalităților conlocuitoare, tradiții cărora Partidul și Guvernul țării noastre le acordă o înaltă prețuire.

În lucrare este puternic reliefată lupta maselor populare împotriva primejdiei otomane, este arătat rolul trădător al boierimii, pactizarea ei cu turcii, fapt care a dus la aservirea țărilor romîne intereselor turcești.

Ca și pentru perioada feudalismului timpuriu, colectivul de autori a folosit și în această problemă lucrările publicate sau inedite, pline de sugestii și străbătute de un cald patriotism, ale regretatului istoric Barbu Cîmpina. Bazîndu-se în special pe cercetările sale, autorii volumului stabilesc principalele etape în evoluția luptei pentru apărarea independenței țărilor romîne pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, pînă la aservirea lor intereselor turcești.

În prima etapă, care ține pînă la 1428, Țara Romînească în alianță cu țările vecine a putut să joace un rol de seamă în cadrul organizării cu succes a rezistenței la Dunăre, sub conducerea lui Vladislav Vlaicu, Mircea cel Bătrîn și a lui Dan al II-lea cel viteaz.

O a doua etapă acoperă ultimile două treimi ale veacului al XV-lea și primii ani ai veacului următor. În condițiile întăririi presiunii turcești la Dunăre, lupta pentru apărarea independenței atinge apogeul sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare.

În cea de-a treia etapă a luptei pentru apărarea independenței — care cuprinde luptele de la Dunăre între 1521—1540 — a avut loc aservirea țărilor române față de Poartă, pe baza pactului ticălos semnat de boierime cu sîngele ce curgea din rănile poporului.

În lucrare este prezentat pentru prima dată în istoriografia noastră, de pe pozițiile materialismului istoric, lupta împotriva turcilor, simțămintele generoase și încordarea lucidă a voinței maselor populare, atît de bogat ilustrate de lupta seculară pe care ele au dus-o.

În condițiile creșterii presiunii și ale pericolului transformării țărilor române în pašalicuri, în deceniul V al sec. al XV-lea, sub conducerea lui Iancu de Hunedoara s-a realizat vremelnic unitatea în lupta împotriva dușmanului poporului român. Ca și Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare au știut să organizeze avîntul spontan al maselor și îndeosebi al tărănimii, obținînd cu ajutorul mobilizării populare strălucite victorii asupra turcilor. Referindu-se la una din aceste victorii, cea dobîndită de oștile Moldovei la Vaslui, Karl Marx sublinia caracterul popular al oastei învingătoare „... Armata moldovenească — scria el — compusă din 40 000 de oameni slab înarmați, țărani care fuseseră luați aproape direct de la plug, 5 000 de soldați unguri... și 2 000 de polonezi, deși mult mai slabă decît cea turcească, a zdrobit-o complet”.

În lucrare se arată că victoriile obținute de poporul român în lupta antiotomană la sfîrșitul sec. al XIV-lea și în sec. al XV-lea au slăbit puterea turcilor și au amînat pentru un timp instaurarea dominației otomane în țările romîne. Această amînare punînd în contrast situația țărilor romîne față de a celor din sudul Dunării — transformate în pašalicuri — a îngăduit poporului român în a doua jumătate a sec. al XV-lea un progres economic — cunoscut de altfel întregii Europe — întemeiat pe dezvoltarea orașelor, a producției de mărfuri, a schimbului, care n-ar fi fost cu puțință în condițiile cuprinderii țărilor romîne în hotarele Imperiului otoman.

Vorbîndu-se de luptele poporului român împotriva primejdiei otomane în vremea lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, în lucrare se fac aprecieri juste cu privire la personalitatea acestor domni și la meritele lor față de patrie.

Importanta problemă a începuturilor luptei pentru centralizarea statului feudal în țările romîne în a doua jumătate a sec. al XV-lea este tratată de autori în lumina cunoscutelor teze ale clasicilor marxism-leninismului despre particularitățile constituirii statelor centralizate din Europa răsăriteană. Pe baze științifice este cercetată organizarea statului, dîndu-se informații noi, deosebit de interesante, cu privire la domnie, relațiile dintre domn și marea boierime, oaste, biserică, justiție și cultura feudală.

În partea a III-a a lucrării, care se referă la „Stagnarea feudalismului în condițiile dominației otomane”, se analizează pentru prima dată în istoriografia romînească, în mod multilateral, regimul dominației otomane în țările romîne. Neglijată în trecut, această problemă a constituit obiectul unor valoroase studii întreprinse în ultimii ani și care au constituit punctul de plecare în întocmirea capitolelor din tratatul *Istoria*

României. Sînt cercetate atent obligațiile economice ale țărilor romîne față de Poarta otomană, se insistă asupra consecințelor regimului economic al dominației otomane, subliniindu-se că el a împiedicat dezvoltarea normală a feudalității romînești. Just prezentate sînt, de asemenea, instituțiile politice ale dominației otomane în țările romîne, situația raialelor și pašalicurilor otomane de pe teritoriul Romîniei. Sînt scoase în evidență formele permanente de luptă ale poporului împotriva jugului otoman, este înfierat rolul boierilor de trădători ai intereselor poporului și de unelte ale exploatării otomane.

O cercetare cu totul remarcabilă, bazată pe un bogat material documentar, este aceea privitoare la prefacerea raporturilor feudale în a doua jumătate a sec. al XVI-lea unde se analizează stagnarea forțelor de producție din cauza regimului de jaf al dominației otomane, scăderea temporară a producției agricole și meșteșugărești, slaba dezvoltare a orașelor, ruina gospodăriilor țărănești din cauza creșterii exploatării feudale și a statului, procesul de aservire în masă a țărănimii, legarea ei de glie.

În această parte, ca și în partea a II-a, un loc însemnat ocupă lupta țărilor romîne împotriva turcilor, care culminează cu marile victorii obținute la sfîrșitul veacului al XVI-lea sub conducerea lui Mihai Viteazul, istoria domniei căruia este în multe privințe înnoită.

Se poate spune pe drept cuvînt că volumul de față va juca un rol de seamă în educarea patriotică a tinerei generații, în educarea politico-ideologică a maselor muncitoare precum și în dezrădăcinarea rămășițelor ideologiei burgheze din conștiința oamenilor.

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI

Dezvoltarea cercetărilor istorice din țara noastră au luat — în ultimul timp — un avînt creator, determinat de însușirea mai aprofundată a ideilor marxist-leniniste, mai ales în urma Hotărîrilor Congresului al doilea al Partidului Muncitoresc Român, care a pus în fața istoricilor sarcina de onoare, de însemnătate deosebită, de a întocmi *Istoria Romîniei*, rezolvînd, în primul rînd, problemele de bază ale istoriei patriei.

În anii regimului de democrație populară, știința istorică, păstrînd ceea ce vechea istoriografie de pînă la 23 August 1944 adusese ca material documentar și sinteze demne de folosit, a trebuit să înceapă o muncă nouă în domeniul istoriei moderne și în deosebi al istoriei contemporane.

Probleme de importanță hotărîtoare ca : formarea pieții interne pentru industrie, efectele de mare însemnătate ale legiurii agrare din 1864, rolul capitalului străin în transformarea Romîniei într-o țară dependentă, semi-colonială, dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste, mișcarea revoluționară a țărănimii și în deosebi marile răscoale din 1907, influența de covîrșitoare însemnătate a celor trei revoluții ruse și în deosebi a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra țării noastre lupta revoluționară a proletariatului român sub conducerea Partidului Comunist, — toate acestea au fost fie ignorate, fie minimalizate.

Înarmați cu teoria marxist-leninistă, cu bogatul tezaur de învățăminte cuprins în lucrările clasicilor marxism-leninismului, istoricii din România democrat-populară au pornit la muncă, însuflețiți de dorința ca într-un timp cât mai scurt posibil să șteargă „petele albe” din istoria modernă și contemporană și să redea poporului muncitor istoria lui adevărată, care-i fusese ascunsă; ei se străduiesc să răspundă cu cinste sarcinii tratate de Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român de a elabora *Istoria României* la nivelul ultimelor date științifice și, în același timp, accesibil oamenilor muncii pentru a contribui la educarea lor patriotică.

În decursul muncii de făurire a unei istorii alcătuite pe baze riguros științifice, puse în slujba poporului, cercetătorii perioadei moderne și contemporane au primit un ajutor și un prețios îndrumar prin publicarea de către Institutul de istorie a partidului de pe lângă C. C. al P.M.R. a volumelor de documente referitoare la istoria Partidului Comunist din România, îndeosebi prin publicarea documentelor Congresului al V-lea al P.C.R. din 1931, care a stabilit ca obiectiv strategic al partidului lupta pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

Problema fundamentală a revoluției burghezo-democratice este, precum se știe, problema agrară. Or, persistența pînă în 1945, a unor puternice vestigii ale feudalismului în relațiile agrare din România și-a pus pecetea asupra dezvoltării economice, sociale și politice a țării și a exercitat o influență covârșitoare asupra întregului curs al evoluției României pe calea capitalismului de la 1864 încoace. De aci decurgea în mod firesc pentru noua istoriografie din țara noastră sarcina de a determina în ce constă specificul dezvoltării României pe drumul capitalismului, care au fost particularitățile acestei dezvoltări, ce învățăminte se pot desprinde pe baza cunoașterii lor.

În această privință istoricii români au primit un important ajutor din partea Partidului Muncitoresc Român, în deosebi prin lucrările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, în care sînt enunțate problemele fundamentale ale istoriei României începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și pînă în zilele noastre. Este vorba, în primul rînd, de *Articole și cuvîntări* (ed. a IV-a 1955), *Articole și cuvîntări 1955—1959* (1959).

Cele două volume de *Articole și cuvîntări* ale tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej au avut un rol hotărîtor în orientarea istoricilor, ilustrînd principiile și metodele ce trebuie urmate; ele constituie călăuze sigure pentru cercetătorii științifici din domeniul istoriei moderne și contemporane.

În lucrările și dezbaterile preliminare privind *Istoria României* s-a adoptat pentru sfîrșitul feudalismului și începutul capitalismului ca dată de demarcație revoluția de la 1848.

În perioada de după cel de-al II-lea Congres al P.M.R., despre anul revoluționar 1848 au apărut o serie de lucrări și studii, printre care cităm: Gh. Georgescu „N. Bălcescu” (1956); G. Zane „Aspecte noi ale vieții lui N. Bălcescu în lumina unor documente inedite” („Studii”, 1, 1960); Cornelia C. Bodea „Figuri puțin cunoscute din revoluția de la 1848” („Studii”, 2, 1960).

Cu prilejul lucrărilor de redactare a *Istoriei României*, au avut loc importante dezbateri asupra problemelor revoluției de la 1848. Spre deosebire de „teoriile” istoricilor vechi, care tratau revoluția din Transilvania în spirit naționalist, s-a clarificat problema unității revoluției de la 1848 în toate cele trei provincii românești, scoțându-se în relief superioritatea concepției și atitudinii celor mai luminați revoluționari pașoptiști, în frunte cu Nicolae Bălcescu. Revoluția de la 1848 trebuie tratată ca un tot, subliniind ideea unității naționale. În același timp au fost relevate puternicele legături dintre revoluționarii din țările române și cei din alte țări ale Europei și faptul că mișcarea revoluționară din ținuturile românești s-a integrat revoluției de la 1848 din întreaga Europă. Dezbaterile au fost publicate în revista „Studii”, 3, 1959.

Epoca modernă, care se deschide cu anul revoluționar 1848, se caracterizează prin dezvoltarea mereu accentuată a formelor capitaliste, deosebindu-se două perioade: predominarea capitalului comercial (1848—1878), când se realizează unele puncte importante din programul de la 1848 — unirea țărilor române și proclamarea independenței de stat — și dezvoltarea capitalului industrial în a doua jumătate a secolului XIX și primele decenii ale veacului XX.

În perioada dezvoltării capitaliste a României, burghezia a căzut la înțelegere cu moșierimea pentru a înăbuși lupta poporului. Reformele care se realizează în această perioadă se datoresc colaborării burgheziei cu aripa liberală a moșierilor, care se angajase în relații de producție burgheză, recunoscând trecerea la regimul capitalist. Moșierii păstrează însă privilegiu mari, legate de proprietatea funciară, liberată de orice servitute. În aceeași perioadă burghezia devine reacționară, pierzându-și caracterul revoluționar de la început. Rolul de clasă înaintată, revoluționară, îl va lua proletariatul industrial, care se dezvoltă după 1878, devenind mereu mai numeros și mai conștient.

Dezvoltarea noilor raporturi de forță se precizează în primele două decenii ale veacului XX, în perioada trecerii de la capitalismul premonopolist la imperialism. Împietirea formelor capitaliste înaintate cu rămășițele feudale în agricultură a dus la ascuțirea contradicțiilor sociale și politice, la nemulțumirea maselor, la răscoale țărănești și la dezvoltarea mișcării muncitorești.

Toate aceste probleme erau ignorate de istoriografia burgheză. Istoricii vechi nu-și fixaseră o poziție precisă față de personalitatea și rolul lui Cuza; nu se lămurise adevăratul caracter al actului de la 1859; nu se analizase just reforma de la 1864 și alte reforme.

Unirea Principatelor a constituit o preocupare centrală pentru istoricii marxști din țara noastră. S-au publicat în ultima vreme culegeri de documente și studii ce pun într-o lumină nouă marele act înfăptuit cu ajutorul maselor și cu sprijinul unor forțe din afară. Din culegerile de documente și din studiile noi rezultă că Unirea a fost înfăptuită împotriva rezistenței unei părți a marii boierimi, sub presiunea maselor populare — țîrgoveți și intelectuali din orașe și țărani — care vedeau în Unire începutul unei transformări fundamentale, prin emanciparea economică și politică a țării.

Cu prilejul Centenarului Unirii tovarășul Chivu Stoica a ținut la sedința jubiliară a Marii Adunări Naționale din 24 Ianuarie 1959 cuvîntarea intitulată „O sută de ani de la Unirea Țărilor Romîne”, în care se face o analiză multilaterală, marxist-leninistă, a marelui eveniment istoric de la 1859.

Valorificînd tezele de bază ale acestei cuvîntări, revista „Studii” a publicat un număr special consacrat în întregime Unirii (1/1959). Din studiile apărute în acest număr amintim : A. Oștea, „Însemnătatea istorică a Unirii”, V. Maciu, „Organizarea mișcării pentru Unire în anii 1855—1857 în Moldova și Țara Romînească”, N. Adăniloiaie și M. D. Vlad, „Rolul maselor în făurirea Unirii Țărilor Romîne”, Gh. Platon, „Frămîntări țărănești în Moldova în preajma Unirii”, Șt. Pascu, „Ecoul Unirii Țării Romînești și Moldovei în Transilvania”, N. Corivan, „Unirea Țărilor Romîne în cadrul politicii europene”, Al. Vianu, „Relațiile franco-ruse în problema Unirii”, P. Constantinescu-Iași, „Unirea Țărilor Romîne în artele plastice”.

Cu același prilej s-au publicat volumele de „Documente privind Unirea Principatelor. Rapoartele Consulatului Austriei din Iași (1856—1859)” (Editura Academiei R.P.R.); „Studii privind Unirea Principatelor” (Ed. Acad. R.P.R., 1960); „Mărturii despre Unire” (Editura tineretului); „M. Kogălniceanu, Discursuri parlamentare din epoca Unirii (1857—1861)” (Editura științifică); V. Curticăpeanu și Gr. Popescu „100 de ani de la Unirea țărilor romîne (1859—1959)” (Editura politică).

Un alt moment important din istoria modernă care a fost prezentat în trecut într-o lumină falsă este Războiul pentru Independență (1877—1878) purtat de România alături de Rusia împotriva Imperiului otoman. Pe baza culegerii de „Documente privind istoria Romîniei, Războiul pentru independență”, care cuprinde pentru întia oară date sigure asupra adevăratului conținut și mers al războiului, au apărut, în ultimii ani, o serie de lucrări și articole, ca, de exemplu : I. Focșeneanu și N. Ciachir, „Acțiuni militare ruso-romîno-bulgare în războiul din 1877—1878” (1957); V. Maciu, „Romînia și conferința din Constantinopol din dec. 1876 — ian. 1877” (Analele univ. București 1957); N. Adăniloiaie, „Unele probleme privind războiul de independență (1877—1878)” („Studii”, 6, 1957). În aceste lucrări se arată rolul jucat de masele populare, poziția de clasă a diferitelor grupări politice față de război; se arată, pe bază de documente, ajutorul trupelor rusești în Războiul de Independență a Romîniei.

Un mare gol din istoria modernă a Romîniei l-a constituit lipsa cercetărilor și publicațiilor cu privire la începuturile și dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste, ca și influența mișcărilor revoluționare din Rusia. În ultimii ani s-a scos la lumină un bogat material referitor la această perioadă, între altele cercetîndu-se și arhivele din U.R.S.S., material ce a început să fie valorificat. Despre influențele exercitate de revoluționarii ruși, P. Constantinescu-Iași a publicat în ultimul timp lucrarea „O prietenie de veacuri. Scurt istoric al relațiilor romîno-ruse” (1957).

Despre dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste în ultimele decenii ale veacului XIX și începutul veacului XX au apărut o serie de

materiale, printre care : V. Rață „Greva din august 1888 a muncitorilor ceferiști de la atelierele căilor ferate din București”, „Crearea clubului muncitorilor din București”, „Grevele muncitorilor tipografi din București din 1886-1888” și două articole în legătură cu formarea P.S.D.M.R. în 1893 („Analele Institutului de istorie a partidului”, 1, 1955; 2, 1955; 5, 1956; 5-6, 1958 și 6, 1959); A. Deac, „Despre legăturile mișcării muncitorești din România cu Internaționala I-a și cu Internaționala a II-a în anii activității lui Marx și Engels”; Gh. Matei, „Mișcarea muncitorească și intensificarea luptei de clasă la sate spre sfârșitul sec. XIX” („Analele...” 5-6, 1958; 5, 1959); N. Copoiu, „Partidul social-democrat din România în ajunul primului război mondial” („Studii”, 4, 1958); C. Göllner, „Contribuții la istoria mișcării muncitorești din sud-estul Transilvaniei în anii 1905-1907” și V. A. Varga, „Contribuții la istoria mișcării muncitorești din Transilvania la sfârșitul sec. XIX” („Studii” 5, 1957; 4, 1958 și 3, 1959); C. Feleki, „Greva generală a minerilor din Valea Jiului (1916)” („Studii” 6, 1956 și 4, 1957).

O importanță deosebită s-a dat problemelor țărănești și luptei maselor țărănești : marile răscoale de la finele veacului XIX, care au continuat și veacul următor, culminând cu răscoalele din 1907, cele mai puternice din întreaga istorie a patriei noastre.

Urmind indicațiile celui de-al doilea Congres al Partidului Muncitoresc Român, istoricii marxști au dat o deosebită importanță răscoalelor din 1907. Spre deosebire de istoricii burghezi, ei au pus în adevărata lumină cauzele și caracterul acestor mișcări.

Cu prilejul aniversării a 50 de ani de la răscoalele țărănești din 1907 s-a publicat o culegere de „Studii și referate privind răscoalele țărănești din 1907” (1957), printre care : P. Constantinescu-Iași, „Influența primei revoluții ruse asupra răscoalelor din 1907”, A. Oțetea, „Răscoala din 1907 în istoriografia românească”, V. Maciu, „Poziția păturilor sociale față de răscoala țărănească din 1907 în România”, Gh. Matei, „Ecoul internațional al răscoalei țărănilor din 1907”, Valerian Popovici, „Poziția partidelor politice din România față de răscoalele țărănești din 1907” etc. De asemenea au apărut numeroase articole în „Studii”, „Lupta de clasă”, „Analele institutului de istorie a partidului”.

În aceeași perioadă au continuat să apară lucrări privind legăturile revoluționare cu alte popoare : P. Constantinescu-Iași, „Studii istorice romîno-bulgare” (1956); C. Velichi, „Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841-1843” (1958).

Evenimentele care marchează sfârșitul epocii moderne sînt participarea Romîniei la primul război mondial, lupta clasei muncitoare împotriva războiului și a participării Romîniei, desfășurarea războiului cu cele trei faze principale și pacea de la Buftea care pune țara noastră într-o totală dependență față de puterile centrale.

Despre participarea Romîniei la războiul balcanic și la primul război mondial există în istoriografia burgheză o literatură bogată, scrisă însă de pe poziții naționaliste, șovine. Istoricii burghezi apără participarea Romîniei la al doilea război balcanic, care nu are nici cea mai mică justificare; anexarea unui teritoriu bulgar dezgoleşte tendințele imperia-

liste ale claselor guvernante românești. Aceeași istoriografie trece sub tăcere lupta și jertfele clasei muncitoare, care a depus toate eforturile pentru a feri România de grozăviile primului război mondial.

Despre caracterul primului război mondial și în deosebi despre caracterul participării României la acest război s-au purtat numeroase discuții mai ales cu prilejul întocmirii tematicii *Istoriei României*. Discuțiile au contribuit la clarificarea problemei în lumina învățăturii marxist-leniniste. Printre lucrările și articolele care tratează problema participării României la primul război mondial, amintim : C. Daicoviciu, L. Bányai, V. Chereșteșiu, V. Liveanu, „Lupta revoluționară a maselor — factor hotărâtor în unirea Transilvaniei cu România” („Studii”, 6, 1958), V. Liveanu „Unele probleme privind România în timpul primului război mondial în lumina lucrărilor lui V. I. Lenin”. (Studii”, 2, 1959).

Istoricii marxiști din țara noastră considerind că istoria contemporană a României începe o dată cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, se străduiesc să studieze problemele de bază din această perioadă a istoriei patriei. Elaboarea capitolelor respective din *Istoria României* constituie o etapă importantă în ridicarea creației științifice.

Crearea Institutului de istorie a partidului în 1950, publicarea documentelor privitoare la istoria Partidului Comunist din România, apariția revistei „Analele Institutului de istorie a partidului”, publicarea a 12 broșuri sub formă de lecții referitoare la diferite capitole ale istoriei Partidului Comunist din România și diferite lucrări ale conducătorilor partidului, au alcătuit o bază solidă pentru atacarea problemelor și intensificarea cercetărilor de istorie contemporană a României.

Nu era așa de ușor a lămuri interpretativ capitolele frământatei istorii contemporane (mai ales în epoca de după 23 August 1944) — considerind slaba pregătire a cadrelor vechi și unele greutateți în formarea cadrelor noi.

Lucrătorii din domeniul istoriei contemporane a României prin lucrările lor ajută și la educarea maselor de oameni ai muncii, care din cunoașterea precisă a trecutului mai depărtat și mai ales al trecutului apropiat, învață sensul istoric al evenimentelor pe care le trăiesc și la care pot participa cu eficiență.

Istoria contemporană a României începe o dată cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, care deschide o nouă epocă în istoria omenirii. Deși în România revoluția populară își are începuturile o dată cu insurrecția armată de la 23 August 1944, întreaga epocă dintre anii 1917—1944 este străbătută de influența puternică a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Un fapt deosebit de important pentru țara noastră este unirea Transilvaniei cu România, desăvârșirea unirii naționale. Acest fapt s-a realizat numai în împrejurările dezmembrării imperiului habsburgic, care se datorește luptei maselor populare, încurajate de Marea Revoluție Socialistă

din Octombrie. De asemenea, datorită influenței revoluției socialiste asupra maselor muncitoare din România acestea capătă o conștiință revoluționară, se imprimă un nou ritm de luptă, care duce la crearea partidului clasei muncitoare, partidul comunist, ce va juca un rol hotărâtor în istoria contemporană a României.

Epoca contemporană se împarte în două mari perioade : prima pînă la 23 August 1944, iar a doua de la eliberarea țării noastre de sub jugul fascist și pînă la zi.

Prima perioadă cuprinde istoria României între 1917—1944. Clasa muncitoare, condusă de partidul comunist, luptă cu îndrăjire, cu toate condițiile grele create de regimul guvernant, împotriva exploatării burghezo-moșieresti, împotriva politicii de fascizare a țării și a războiului antisovietic.

A doua perioadă (de la 23 August 1944 și pînă azi) este perioada revoluției populare. Revoluția populară a început prin insurecția armată de la 23 August 1944, înfăptuită de către forțele patriotice sub conducerea partidului comunist, în condițiile create de victoriile Armatei Sovietice. În procesul transformărilor revoluționare înfăptuite în țara noastră după 23 August 1944 se deosebesc două etape. Prima a avut un caracter agrar, antifeudal și antiimperialist. În această etapă este instaurată puterea democrat-populară ; se desăvîrșește revoluția burghezo-democratică ; se desființează moșierimea ca clasă, luîndu-i-se baza materială ; se înfăptuiesc reforme democratice în toate domeniile de activitate, pentru distrugerea vechiului stat opresor ; sînt zdrobite forțele politice ale burgheziei și moșierimii ; țara noastră se desprinde de sistemul imperialist și se pune capăt stării de dependență față de țările imperialiste.

A doua etapă este aceea a revoluției socialiste. Statul democrat-popular devine o formă a dictaturii proletariatului, care are la bază alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, sub conducerea partidului ; burghezia este desființată ca clasă ; în patria noastră a învins socialismul.

Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și creșterea mișcării muncitorești din România în anii 1917—1922, culminînd cu formarea Partidului Comunist din România în mai 1921, au fost tratate de istoricii marxisti din țara noastră după izvoare directe, în numeroase lucrări și articole ca de exemplu : „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie — începutul unei ere noi în istoria omenirii. Avîntul revoluționar în România. Crearea P.C.R. — victoria istorică a leninismului asupra oportunistului și reformismului în mișcarea muncitorească din România” (Ed. politică, 1958) ; „Contribuții la studiul influenței Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în România” (1957) ; „Amintiri despre Marele Octombrie” (Editura politică, 1957) ; P. Constantinescu-Iași și M. Roller, „Podem revoluționogo dvijenija v Rumîniî v 1917—1922 gg.”, (Moscova, 1958) ; P. Constantinescu-Iași, „Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcării revoluționare din România” (Editura științifică, 1957) ; Gh. Matei, „Chestiuni programatice ale mișcării muncitorești din România în perioada avîntului revoluționar creat de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie (1918—1922)” („Studii”, 5, 1957) ; Tr. Lungu și S. Co-

lumbeanu, „Contribuții la studiul mișcării greviste din România în ani 1919—1920”; V. Liveanu, „Mișcarea muncitorească din București în ani 1917—1921” („Studii”, 5, 1959) și „1918. Din istoria luptelor revoluționare din România” (Editura Politică, 1960).

Istoriografia nouă s-a ocupat îndeaproape de perioada dintre anii 1922—1928, perioadă legată de stabilizarea vremelnică și parțială a capitalismului, când subordonarea țării noastre față de capitalismul apusean ia o amploare și mai mare și când se duce o politică de transformare a României într-un cap de pod împotriva Uniunii Sovietice; de asemenea, s-a dat o importanță deosebită istoriei României în perioada crizei economice mondiale (1929—1933), când cercurile guvernante încearcă ieșirea din criză printr-o exploatare și mai cruntă a maselor muncitoare: muncitori, țărani, funcționari.

În istoria României urmează o întreagă perioadă în care se intensifică pregătirile în vederea războiului antisovietic, se accentuează politica de fascizare a țării și înfeudare a ei de către Germania hitleristă.

În tot acest răstimp de aproape un sfert de veac o dîrză împotrivire față de exploatarea țării de către capitalul străin și față de clasele dominante din țară o ducă partidul comunist, care strînge în jurul său nu numai masele muncitoare, ci și toate forțele naționale conștiente. Lupta maselor populare sub conducerea partidului comunist împotriva guvernelor burghezo-moșierești și a regimurilor dictatoriale — trecută sub tăcere de istoriografia burgheză — a făcut obiectul a numeroase cercetări după 23 August 1944. Unii din acești istorici au participat ei înșiși la evenimentele studiate.

Editura politică a publicat cinci volume de „Documente din istoria partidului comunist din România” și o serie de broșuri: „P.C.R. — organizatorul și conducătorul luptei pentru răsturnarea dictaturii fasciste antonesciene și întoarcerea armelor împotriva cotropitorilor hitleriști” (1958); „Lupta P.C.R. pentru apărarea intereselor maselor muncitoare în perioada stabilizării parțiale și vremelnice a capitalismului 1923—1928” (1958); „Lupta Partidului Comunist din România în perioada crizei economice din 1929—1933” (1958); „Lupta P.C.R. împotriva fascizării țării, pentru crearea frontului popular antifascist (1934—1938)” (1958); „Lupta P.C.R. împotriva dictaturii regale și legionaro-fasciste, pentru apărarea independenței naționale a României (febr. 1938 — iunie 1941)” (1958). A apărut, de asemenea, culegerea de „Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România 1917—1944” (1958).

Despre eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933 tovarășul Chivu Stoica a publicat „Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933” (1953); au apărut articolele: „Partidul Comunist din România, conducătorul eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933” („Analele...” 1, 1959); Emil Popa, Pavel Bojan și Ladislau Fodor, „Luptele muncitorilor cefe-

riști din Cluj în 1933” („Analele...”, 1, 1958); D. Boțescu, J. Benditer, Gh. Cilibiu și I. Eșanu, „Aspecte ale grevelor ceferiștilor din Iași (ian. febr. 1933)” („Analele...”, 1, 1958); Gh. Matei, „Documente referitoare la solidaritatea clasei muncitoare internațională cu eroicele lupte ale ceferiștilor din 1933” („Analele...”, 1, 1958); M. Iosa și M. Rusenescu, „Din acțiunile oamenilor muncii pentru apărarea conducătorilor eroicelor lupte din ianuarie-februarie 1933 (25 de ani de la procesul din Craiova)” („Studii”, 3, 1959); V. Hurmuz și N. Lupu, „Procesul conducătorilor luptelor ceferiștilor și petroliștilor din ian.-febr. 1933” („Analele...”, 3, 1959); A. Deac, „Solidaritatea internațională a celor ce muncesc cu conducătorii eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ian.-febr. 1933, în procesul de la București-Craiova (1933—1934)” („Analele...”, 3, 1959).

Organizații conduse de partid, care au luptat în perioada grea a fascizării, formează obiectul unor articole ca, de exemplu: Titu Georgescu, „P.C.R. conducător al mișcării antirăzboinică din România. Comitetul antirăzboinic (1932—1933)” și „Liga Muncii, organizație legală de masă condusă de P.C.R. (1933—1934)” („Analele...”, 5—6, 1958; 2, 1959); P. Constantinescu-Iași, „Comitetul pentru amnistie, organizație legală a Partidului Comunist din România (1928—1929)” („Studii”, 4, 1958).

Sînt demascate, de asemenea, politica antinațională și antipopulară a burgheziei și moșierimii romîne, jefuirea țării de către monarhie: C. Murgescu, „Caracterul prădalnic al dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen. Unele operații cu deverse ale fostei case regale între anii 1935—1940” („Studii”, 4, 1958); B. Bălțeanu, „Relațiile guvernului S.U.A. cu regimul fascist din România (septembrie 1940—iunie 1942)” („Studii”, 6, 1958) și „Aspecte ale aservirii economice a Romîniei de către Germania hitleristă” („Studii”, 6, 1959).

Cel mai important eveniment din istoria contemporană a Romîniei care determină o fundamentală cotitură în viața poporului romîn și a tuturor celor ce locuiesc în patria noastră, insurecția armată de la 23 August 1944, a fost pus în adevăratul său cuprins și înțeles prin studii foarte recente.

Cu prilejul aniversării a 15 ani de la insurecție, revista „Studii” a închinat un număr întreg (4/1959), cuprinzînd diferite studii, dintre care amintim: P. Constantinescu-Iași, „Eliberarea Romîniei de sub jugul fascist și însemnătatea ei istorică”, V. Liveanu, „Din lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare”, Gh. Matei și B. Bălțeanu, „Din lupta P.C.R. pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției armate de la 23 August 1944”, N. Munteanu, „Acțiuni de masă conduse de P.C.R. în perioada pregătirii insurecției armate”, N. Bîrdeanu, „Din lupta maselor populare din Turnu Severin pentru răsturnarea dictaturii militarofasciste și victoria insurecției armate”, V. Atanasiu, „Luptele Armatei I romîne pe teritoriul Cehoslovaciei” și altele.

În Editura politică au apărut broșurile „Victoria insurecției populare de la 23 August 1944, organizată și condusă de P.C.R., în condițiile înain-

tării armatei sovietice pe teritoriul României. Lupta maselor populare conduse de P.C.R. pentru instaurarea regimului democrat-popular — 6 martie 1945” (1956) și I. Leonida „Acțiuni ale armatei române între Nitra și Vah” (1958).

O serie de articole au apărut în revista „Analele Institutului de istorie a partidului” : „Figuri de eroi uteciști voluntari din războiul antihitlerist (23 August 1944 — 9 mai 1945)” (4, 1957); R. Florian, „Insurecția armată de la 23 August 1944 — începutul revoluției populare în țara noastră” (4, 1959); General de armată Teclu Iacob, „Participarea armatei române la războiul antihitlerist” (4, 1959); M. Covaci, „Contribuția muncitorilor din Valea Prahovei, sub conducerea P.C.R., la lupta pentru răsturnarea dictaturii fasciste și zdrobirea trupelor hitleriste” (4, 1959); „Documente privind pregătirea și înfăptuirea, sub conducerea P.C.R., a insurecției armate de la 23 August 1944” (4, 1959); Al. Savu, „Lupta maselor populare sub conducerea P.C.R. pentru răsturnarea primului guvern cu majoritate reacționară (Sănătescu)” (6, 1959).

Problemele revoluției populare și ale etapelor sale; problemele desăvârșirii revoluției burghezo-democratice, sub conducerea proletariatului, în alianță cu masele de bază ale țărănimii; problemele instaurării dictaturii proletariatului și ale construcției socialiste au stat în centrul atenției istoricilor marxiști din România.

În Editura politică au apărut în anul 1956 broșurile : „P.C.R. — conducătorul luptei maselor populare pentru consolidarea și dezvoltarea regimului democrat popular (6 martie 1945—30 decembrie 1947)” ; „Partidul Muncitoresc Român — conducătorul poporului muncitor în lupta pentru construirea socialismului (1948—1950)” ; „Partidul Muncitoresc Român — conducătorul poporului muncitor în lupta pentru construirea socialismului (1951—1956)”.

De asemenea, au mai fost publicate : „Din lupta P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimia muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945. Studii și referate monografice” (vol. I, 1955, vol. II, 1958); „50 de ani de la crearea Comisiei generale a Sindicatelor din România. 1906—1956” (1958).

Istoriografia nouă obține rezultate din ce în ce mai bune, trecându-se la metode de lucru noi, prin însușirea cu folos a concepției materialist-istorice. Istoricii români care lucrează în domeniul istoriei moderne și contemporane se străduiesc să termine redactarea definitivă a capitolelor din Istoria României. Până acum, în acest domeniu, au avut loc 35 dezbateri, la care a luat parte un larg colectiv de cercetători științifici. În ce privește capitolele prezentate și discutate la aceste dezbateri, se poate afirma că ele au corespuns necesităților tratatului. Autorii s-au situat, în cercetarea și prezentarea faptelor istorice, pe poziția materialist-istorică. A fost scos în evidență rolul maselor populare în împrejurările cruciale ale istoriei patriei noastre, a fost demascată poziția claselor dominante pentru apărarea intereselor lor de clasă, au fost explicate în mod just condițiile social-economice și politice care au determinat sau influențat izbucnirea mișcărilor revoluționare din țara noastră.

În cadrul discuțiilor s-au dat sugestii pentru remedierea lipsurilor și îmbunătățirea capitolelor.

Munca desfășurată de cercetătorii istorici și rezultatele la care au ajuns pînă acum dovedesc că sarcina măreață încredințată istoricilor noștri de către cel de-al doilea congres al Partidului Muncitoresc Român va fi îndeplinită la timp și în întregime.

DISCUȚII ASUPRA MACIETEI VOL. I AL „ISTORIEI ROMÂNIEI”

După eliberarea țării noastre s-a făcut simțită, din ce în ce mai mult, lipsa unei sinteze istorice a României, în care să se prezinte pe temeiul învățaturii marxist-leniniste întreaga evoluție social-economică a societății omenești de pe teritoriul țării noastre, din cele mai vechi timpuri pînă azi.

Importanța deosebită pe care o prezintă alcătuirea acestei lucrări rezultă din faptul că în Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român la congresul al II-lea al Partidului, prezentat de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, la 23 decembrie 1955 se preciza: „O sarcină de mare răspundere stă în fața istoricilor noștri, aceea de a elabora, cu forțele unui larg colectiv de cercetători științifici, o istorie a României care să sintetizeze, de pe pozițiile învățaturii marxist-leniniste, tot ce s-a realizat la noi pe tărîmul științei istorice și să însemne un pas înainte în dezvoltarea acestei științe, îndeosebi în soluționarea unor probleme de bază ale istoriei noastre, probleme ale procesului de formare a poporului român, ale istoriei contemporane, ale periodizării istoriei”.

Pornind de la aceste indicații, în cadrul institutelor Academiei R.P.R. s-a format un colectiv de arheologi, istorici, etnografi, antropologi etc., care au elaborat tematica, iar după aceea s-a trecut la adunarea materialelor și la redactarea diferitelor părți ale *Istoriei României*. De îndată ce se termina un capitol, era discutat de colectivul de redactori al părții respective, pentru a se aduce completările necesare. De curînd a fost terminată macheta primului volum al *Istoriei României*, în care sînt tratate problemele evoluției societății omenești de la apariția primilor oameni și pînă în preajma anului 1000 e. n. Lucrarea se adresează atât publicului larg, cît și specialiștilor.

Conducerea Academiei R.P.R. a considerat că înainte de a fi tipărit primul volum este nevoie să se facă o dezbatere largă la care să participe cît mai mulți specialiști istorici și cercetători din disciplinele înrudite, iar în urma discuțiilor să se poată ajunge la forma definitivă corespunzătoare stadiului actual al cercetărilor. În vederea discuțiilor între 15 și 18 februarie 1960, a fost organizată o sesiune științifică în cadrul Academiei R.P.R., la care au fost invitați: arheologi, istorici, lingviști, etnografi, antropologi, economiști, critici de artă etc., din București, Cluj și Iași, precum și delegați ai principalelor muzee de istorie din țară. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de acad. A. Joja, președintele Academiei R. P. Romîne.

A vorbit apoi acad. P. Constantinescu-Iași din partea Comitetului de redacție a *Istoriei României*, care a subliniat că elaborarea acestei vaste lucrări corespunde sarcinii de mare răspundere trasată oamenilor de știință de cel de-al doilea Congres al Partidului Muncitoresc Român.

În cuvîntul său, acad. C. Daicovicu, redactorul responsabil al volumului I, făcînd prezența lucrării — a relevat în mod special faptul că acest volum reprezintă prima sinteză generală

a istoriei străvechi și vechi a poporului român, elaborată de specialiști de pe pozițiile materialismului istoric.

Numai în condițiile de astăzi — a arătat vorbitorul — în condițiile regimului de democrație populară, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, a fost posibilă realizarea unei asemenea opere.

Vorbitorul a făcut o călduroasă apreciere aportului pe care l-au dat specialiștii vîrstnici și tineri în munca de strîngere și de selecționare a vastului material documentar, la redactarea lucrării, relevînd contribuția deosebită adusă de cercetătorii mai tineri la dezbaterile textului machetei. El a subliniat faptul că realizarea acestei lucrări este rodul orientării marxist-leniniste a activității de cercetare științifică a istoricilor din țara noastră, a sprijinului și îndrumării primite din partea partidului.

Volumul I al *Istoriei României* cuprinde perioada începînd cu apariția celor mai vechi urme ale vieții omenești pe teritoriul patriei noastre pînă la epoca de trecere la feudalism.

Analizarea machetei volumului I al *Istoriei României* a prilejuit discuții ample la care au luat parte 50 de vorbitori. Cei care au luat cuvîntul au apreciat în mod unanim marea importanță și valoarea științifică a lucrării. Din dezbateri a rezultat importanța deosebită a lucrării, prima de acest gen în istoriografia romînă.

Spre deosebire de vechile lucrări de sinteză, redactate de unul sau altul dintre istorici, volumul în discuție a fost alcătuit de un colectiv de specialiști, ce se ocupă efectiv cu studierea problemelor tratate. Față de sintezele mai vechi redactate de pe poziții de cele mai multe ori idealiste, acea la care ne referim a fost alcătuită pornindu-se de la principiile învățurii marxist-leniniste.

Dacă înainte perioada cea mai veche a istoriei noastre era numită impropriu „preistorie” și era considerată oarecum în afara istoriei propriu-zise, dîndu-i-se o însemnătate redusă, acum însă acelei perioade îndepărtate din istoria patriei i se acordă pe drept importanța cuvenită, căci fără cunoașterea ei nu s-ar putea înțelege în mod just dezvoltarea ulterioară a societății.

O altă concluzie de seamă ce a rezultat din discuții a fost aceea că documentarea, în vederea tratării diverselor probleme, este mult mai bogată față de trecut, datorită datelor noi obținute prin numeroasele descoperiri arheologice din ultimii zece ani. O serie de probleme au fost sintetizate pentru prima oară în volumul discutat.

Pe lângă meritele amintite, ca orice lucrare de proporții vaste, primul volum al *Istoriei României* are și unele capitole inegale ca valoare asupra cărora au atras atenția diferiți specialiști ce au luat cuvîntul în cursul dezbaterilor. S-au făcut numeroase observații, critice, unele de caracter general și altele de amănunt.

În intervenția sa, acad. Gh. Oprescu a arătat că unele capitole sînt inegale și conțin o bogăție prea mare de date — prezentate „într-un stil monoton”.

În continuare, Gh. Ivănescu a criticat unele titluri de capitole și a fost de părere că ele trebuie să oglindească nu atît perioadele comunei primitive, cît marile evenimente istorice ce s-au produs în vremea respectivă. După părerea sa în volum s-a acordat prea puțin importanță problemelor migrației indo-europene pe teritoriul Daciei și etnogenezei traco-dacice.

După părerea acad. Șt. Milcu, în volumul discutat, s-a acordat prea puțin spațiu problemelor de antropologie, mai ales în cadrul primelor capitole. De altfel, același fapt rezultă și din citarea insuficientă a lucrărilor mai însemnate de antropologie romînească.

În intervenția sa, Olga Necrasov a remarcat unele deficiențe ale capitolului referitor la antropogeneza și a propus ca pe lângă datele antropologice să se adauge la unele capitole din partea I, cite un paragraf în care să fie sintetizate, de specialiști, datele relative la creșterea vitelor, a vîntătorii și a pescuitului. Subliniind faptul că nu s-a folosit un sistem unitar de

împărțire a capitolelor în paragrafe, N. Lupu a arătat că modul de prezentare trebuie uniformizat. Lipsește de asemenea o tratare omogenă a problemelor care ar trebui făcută plecând de la expunerea condițiilor materiale și încheind cu manifestările de suprastructură, nu s-au aprofundat suficient problemele referitoare la cea de a doua mare diviziune socială a muncii.

În intervenția sa prof. Al. Dima a făcut ultimele observații cu privire la tratarea sumară a problemei trecerii de la animalitate la umanitate și rolul hotărîtor al muncii în acest proces, a arătat apoi că problemele artei din diferite perioade, nu sînt tratate cu suficientă grijă. În continuare, sînt citate cîteva exemple și se propune să se facă unele „întregiri sumare, cuprinzînd o descriere succintă a temelor tratate, execuția lor tehnică, și scurte aprecieri de valoare, toate văzute istoric în raport cu monumentele respective spre a putea întrezări evoluția suprastructurii artistice în funcție de determinările bazei”.

Referindu-se la modul cum au fost tratate unele probleme ale orînduirii comunei primitive, N. N. Constantinescu a spus că „autorii tratează problema relațiilor de producție, fragmentar, nesistematic, de cele mai multe ori neconvîngător fiindcă reduc problemele la cîteva referiri răzlețe, uneori și confuze sau greșite, care nu sînt cuprinse într-o analiză propriu zisă a caracterului forțelor de producție și de aci, a relațiilor de producție care în mod obiectiv se stabileau pe baza acestora”; apoi trece la unele exemplificări: „Astfel problema proprietății comune asupra mijloacelor de producție a fost tratată prin cîteva mențiuni răzlețe, fără o legătură organică. De asemenea, în volumul discutat nu se arată cînd a apărut proprietatea personală și deosebirea ei față de proprietatea privată. Se face însă greșeala arătîndu-se că familia pereche stăpînea pămîntul din jurul locuinței, folosit pentru grădînit, cînd se știe că pămîntul era proprietate comună”.

După părerea vorbitorului „din existența proprietății comune, nici din cea a repartiziiei egalitare, autorii nu trag concluziile necesare pentru înfățișarea vieții sociale în comuna primitivă”, apoi problemele apariției și dezvoltării schimbului sînt puse greșit, problemele legate de destrămarea comunei primitive sînt tratate „fragmentar, incomplet și cu multe confuzii”.

În cuprinsul volumului — a arătat Gr. Foiț — se constată o foarte slabă folosire a lucrărilor clasice în lămurirea problemelor principale ale orînduirii comunei primitive. Se alătură părerii că nu au fost tratate problemele legate de apariția și dezvoltarea schimbului.

Nu se scoate în evidență însemnătatea excepțională a celor două mari cuceriri ale omului: descoperirea focului și inventarea arcului și săgeții.

Vorbitorul este de părere că în volum nu-și are locul capitolul despre epoca mezolitică. O altă problemă prezentată insuficient este aceea a apariției și consolidării democrației militare.

În intervenția sa, Lucian Roșu a căutat să argumenteze lipsa de temei a includerii, în primul volum, a capitolului despre epoca mezolitică. În acest sens analizează caracteristicile epocii și susține că microlitele pot servi ca argument pentru existența mezoliticului. Atrage atenția asupra descoperirilor de la punctul Cetățuia I, unde „în stratul aparținînd ultimei oscilații a Würmului — Würm III, a fost surprinsă întîlnirea dintre uneltele de silex de tip gravettian, cu fragmente ceramice care au fost atribuite culturii protocriș”. Astfel, vorbitorul încearcă să argumenteze continuitatea de la epoca paleolitică la cea neolitică. Multe intervenții s-au referit la problemele epocii neolitice.

Iorgu Stoian, referindu-se la caracterizarea epocilor constată că în locul modului de producție se indică greșit produsele sau ocupațiile locuitorilor din acea epocă.

Un alt cercetător, Dinu V. Rosetti a atras atenția asupra faptului că în funcție de documentarea existentă cu privire la cultura Gumelnița, problemele acesteia puteau fi aprofundate mai mult decît s-a făcut. La o îmbogățire a textului s-ar fi ajuns dacă s-ar fi folosit și datele referitoare la descoperirile de același fel de pe teritoriul R. P. Bulgaria.

În intervenția sa, Eugen Comșa s-a referit la planul capitolului pe care-l consideră ca fiind greșit împărțit în cinci. Diviziunea încărcată duce la numeroase repetiții inutile, la o segmentare și slăbire a argumentării. Vorbitorul a propus ca planul capitolului să fie refăcut în sensul ca mai întâi să fie făcută o prezentare istorică a evoluției forțelor și relațiilor de producție, apoi suprastructura și în sfârșit raporturile dintre culturile neolitice de la noi și cele contemporane în regiunile vecine. Același cercetător a criticat unii termeni folosiți în textul capitolului cum sînt: protoneolitic, protocriș, protoboian, protoagricol și a propus ca să renunțe la folosirea lor în primul volum al *Istoriei României* precum și în lucrările viitoare. Problema proprietății din epoca neolitică a fost tratată în chip nepotrivit. Din textul capitolului reiese că proprietatea personală ar fi egală sau aproape egală cu proprietatea colectivă, realitatea istorică fiind cu totul alta. De asemenea, vorbindu-se despre elementele proprietății colective a fost omis tocmai ceea ce era mai important, anume proprietatea colectivă asupra teritoriului triba.

Și-a exprimat îndoiala cu privire la vechimea prea mare atribuită culturii Hamangia.

A fost apoi analizată noua periodizare a culturii Boian, propusă în ultima vreme de conf. D. Berciu și se arată că această periodizare nu aduce nici o modificare esențială periodizării mai vechi (propusă de Eugen Comșa în anul 1954), propunându-se doar alte denumiri pentru aceleași faze.

Referindu-se la cultura cu ceramică liniară și la cultura Cucuteni, același cercetător propune ca planul paragrafelor să fie modificat în sensul ca mai întâi să se prezinte uneltele și ocupațiile și de-abia apoi ceramica.

În ceea ce privește periodizarea complexelor din faza Cucuteni A, se atrage atenția că este greu de admis ca așezarea de la Hăbășești (de la începutul fazei) să fie considerată ca fiind contemporană cu cea de la Fedeleșeni (de la sfârșitul fazei).

Din bibliografia capitolului lipsesc mențiunile referitoare la studiile arheologilor sovietici și a celor din țările vecine, precum și unele lucrări de sinteză ale arheologilor noștri. La fel lista rapoartelor de săpături este incompletă.

N. Vlăssă vorbind despre cultura Hamangia pune la îndoială vechimea acesteia. În continuare ridică problema unor denumiri de aspecte culturale cum sînt: protocriș, protoboian, numiri cu care vorbitorul nu este de acord. Propune apoi să se facă o racordare a aspectelor Vința-Turdaș de la noi cu sistemele generale de împărțire ale culturii Vința. Se atrage atenția că aspectul cultural Bodrog - Keresztur este documentat pînă în centrul Transilvaniei, iar nu numai la vest de munții Apuseni. Se remarcă faptul că în volum nu sînt tratate problemele culturilor Tisa și Bükk. Sînt analizate în continuare cîteva aspecte legate de existența pe teritoriul Transilvaniei a celei mai vechi faze a culturii cu ceramică liniară. Se pune la îndoială împingerea spre răsărit a triburilor Criș de pe teritoriul Moldovei, de către triburile culturii cu ceramică liniară.

Se cuvine subliniată menționarea făcută de vorbitor a unei figurine antropomorfe de alabastru, descoperită în stratul Vința-Turdaș din așezarea de la Tartaria. N. Vlăssă atrage atenția asupra faptului că în aceeași așezare se găsește un strat de cultură (ultimul) cu materiale „în care se păstrează elemente ale culturii Petrești (cu și fără pictură), plus materiale ce gravitează prin întreaga lor factură, spre complexul Baden-Kostolac” deosebit de cultura Coțofeni.

Sebastian Morintz, ca unul care a participat activ la cercetarea complexelor culturii Hamangia, afirmă: „noi avem documentat pînă acum în cultura Hamangia un neolitic care se poate plasa numai în neoliticul mijlociu”, apoi adaugă că înainte de fazele cunoscute trebuie să fi existat încă un aspect cultural mai vechi. Propune ca atunci cînd se vorbește despre culturile Gumelnița și Sălcuța să se considere că acestea reprezintă variante regionale ale

aceleiași culturi. În sprijinul părerii sale vorbitorul a adus o serie de argumente. Referindu-se la sistemele fortificațiilor din cultura Gumelnița, Sebastian Morintz arată că o parte din așezări — cele situate pe loturi de deal — erau întărite prin șanțuri de apărare, simple, altele, cele două lunci, prin șanțuri circulare. Vorbitorul atrage atenția că din cuprinsul volumului discutat lipsește un subcapitol referitor la cultura Cernavoda.

Prof. M. Moga și-a exprimat nedumerirea că problemele referitoare la orînduirea comunei primitive din vestul țării au fost tratate într-o măsură foarte redusă. Ca să documenteze importanța descoperirilor arheologice din Banat, prof. M. Moga a subliniat importanța ocupației vînătorii în cadrul comunităților culturii Criș.

Vorbitorul se alătură celor ce au criticat modul cum sînt prezentate problemele legate de destrămarea orînduirii comunei primitive, de proprietatea personală și de cea privată. În continuare, prezintă unele sugestii cu privire la modul cum ar trebui analizate problemele legate de ritul funerar al purtătorilor culturii Gîrla Mare și de suprastructura din acea vreme, aducînd la cunoștința cercetătorilor o serie de observații de teren personale, remarcabile.

Analizînd unele dintre problemele referitoare la evoluția culturii Glina III, Dinu V. Rosetti a adus unele precizări și completări la paragraful despre ritul funerar și a arătat că personal a descoperit la București-Fundeni, un mormînt aparținînd culturii Glina III. Din aceeași categorie ar face parte și unele descoperiri de la sfîrșitul culturii Glina III și începutul culturii Tei sau Monteoru, din nord-vestul Munteniei.

În intervenția sa Mircea Rusu a vorbit numai despre problemele referitoare la sfîrșitul epocii bronzului și la prima epocă a fierului. La început a făcut unele precizări importante cu privire la cronologia culturii Otomani, care a durat din perioada de început a bronzului și pînă în Hallstattul A. În continuare, vorbind despre cultura Wittenberg, se arată că aceasta a avut o durată mai lungă decît se credea și că a fost contemporană cu cultura nouă.

Este pusă în discuție problema unei noi datări a complexelor din Transilvania în care s-au găsit psalii și piese de harnașament. După părerea lui Mircea Rusu complexele sînt mai vechi decît s-a crezut pînă acum și datează de la sfîrșitul epocii bronzului pînă în Hallstatt B. Prin atribuirea acestor descoperiri populației locale, scade simțitor rolul istoric important al cimrierienilor, numărul descoperirilor cimmeriene reducîndu-se foarte mult. Vorbitorul este de părere că în volum s-a acordat prea puțină atenție compoziției depozitelor de bronzuri, căci altfel nu s-ar putea explica afirmația că „agricultura cade în această perioadă pe plan secundar”. Mircea Rusu crede — pe bună dreptate — că ar trebui făcută o mai strînsă legătură între aspectele culturale și depozitele de bronzuri. Pornind de la unele observații arheologice, vorbitorul consideră că în perioada amintită organizarea avea trăsăturile democrației militare. În funcție de diferite cercetări M. Rusu este de părere că la origine cultura Basarabi s-a format din elemente multiple (în Oltenia pe baza fondului Gîrla Mare, în Muntenia pe fond Tei), astfel s-ar explica deosebirea regionale evidente.

I. H. Crișan arată că în subcapitolul despre sciți, Transilvania este extrem de fugar tratată și că se insistă doar asupra materialelor scitice din Moldova, Muntenia și Dobrogea. În continuare, se scoate în evidență importanța grupului de descoperiri scitice din centrul Transilvaniei, unde s-au găsit pînă acum, pe teritoriul a 26 de localități, morminte izolate sau necropole scitice, precum și obiecte izolate descoperite în alte 51 de localități. Se arată apoi pe scurt, caracteristicile complexului cultural scitic din Transilvania, spre a se dovedi că nu poate fi atribuit populației locale tracice. Vorbitorul este de părere că asimilarea sciților de către traci ar fi început încă din regiunile de stepă nord pontice.

A. Bodor ridică unele probleme referitoare la apariția democrației militare și își exprimă îndoiala că aceasta ar fi avut o durată de aproape două milenii. Cercetătorul atrage atenția că democrația militară a apărut numai după primele două mari diviziuni sociale a muncii.

În cursul intervenției sale, V. Canarache a ridicat probleme legate de scîții de pe teritoriile Transilvaniei și Dobrogei, precum și problemele datării momentului de apariție a trepanației, a folosirii pintaderelor și a chihlimbarului.

La încheierea dezbaterilor a luat cuvîntul prof. I. Nestor pentru a răspunde la întrebările și problemele puse în legătură cu comuna primitivă. Prof. Nestor a precizat de la început că intervențiile de caracter general și de amănunt au fost luate în considerare de colectivul de redactori și că ele vor servi la îmbunătățirea textului. Vorbitorul a subliniat că unele din deficiențele semnalate se datoresc faptului că textul discutat constituie prima încercare de acest gen în istoriografia romînă. Apoi prof. Nestor s-a referit la cîteva dintre obiecțiile aduse pe care le-a considerat ca fiind juste și a arătat că se va ține seama de ele la redactarea definitivă a primului volum.

Prof. I. Nestor a fost de acord că formele de proprietate trebuie scoase în evidență și prezentate nuanțat. De asemenea, marile diviziuni sociale ale muncii trebuie aplicate în mod concret la realitățile istorice de pe teritoriul țării noastre. La redactarea definitivă a textului se va acorda atenția cuvenită și problemelor legate de apariția și evoluția marilor familii patriarhale, a celor referitoare la destrămarea orînduirii comunei primitive și la democrația militară, care face parte integrantă din orînduirea amintită.

După discuțiile avute în cadrul colectivului de redactori s-a rămas la părerea că trebuie menținut în volum capitolul despre epoca mezolitică.

Încheindu-și răspunsul, prof. I. Nestor a arătat că grupul de redactori se va strădui să introducă mai multă claritate în text și că acesta „va fi străbătut de la un capăt la altul de o concepție clară și precisă, materialist-istorică . . .”

Capitolele afectate orînduirii sclavagiste în general au comportat mai puține discuții de fond, în raport cu celelalte epoci. S-a subliniat în diferitele intervenții care s-au făcut la aceste capitole că ele reprezintă partea cea mai organică din întreg volumul. Interpretarea materialist-istorică a diferitelor fenomene social-economice ale acestei epoci a constituit o preocupare de seamă a autorilor. Aci pot fi urmărite nu numai principalele probleme ale epocii sclavagiste în Dacia, ci o serie întreagă de date și amănunte de ordin documentar — literar și arheologic — , care dau posibilitatea cititorului să aibă o imagine clară asupra epocii în discuție și totodată i se pune la îndemînă un valoros material informativ, însoțit de interpretarea respectivă. În repetate rînduri sînt prezentate chiar unele probleme de ordin istoric sau social-economic, nerezolvate încă pe deplin, însă ale căror diverse interpretări, sînt înfățișate sub forme de ipoteze. O asemenea caracterizare se poate aplica în cazul capitolelor: Coloniile grecești din Dobrogea, epoca dacică, precum și Dacia în timpul stăpînirii romane, în care se includ și subcapitolele pentru Dobrogea, Muntenia și Moldova.

Cu toate acestea în timpul discuțiilor au fost sezimate și relevate și unele lipsuri. Ele se referă atît la problemele de bază ideologico-științifice ale perioadelor amintite, cît și la unele chestiuni de amănunt sau de metodă.

Ne vom opri pe rînd la fiecare capitol, urmînd ordinea lor cronologică. În consecință vom prezenta mai întîi capitolul privitor la coloniile grecești din Dobrogea.

După cum s-a remarcat și s-a subliniat în cursul dezbaterilor, istoria orașelor vest pontice este tratată în mod complet și complex. Cele mai multe din obiecțiunile făcute asupra acestei părți se referă mai ales la unele aspecte nu îndeajuns de reliefate sau asupra unor date de amănunt, care nu afectează fondul problemelor. Printre acestea se remarcă mai întîi obiecția făcută de Iorgu Stoian că în capitolul respectiv caracterul sclavagist al coloniilor nu este suficient de accentuat, ci dimpotrivă el este diminuat. În această ordine de idei se face aluzie

și la faptul că în orașele respective sau mai exact în teritoriile lor rurale, s-a folosit aproape exclusiv mina de lucru dependentă, și nu cea servilă cum ar fi de așteptat. De asemenea, se precizează că ecouri ale luptei de clasă au existat nu numai la Histria, așa cum apare în text, ci și în celelalte cetăți grecești, Callatis și Tomis.

Primele obiecții, ca de altfel și cele ridicate de P. Alexandrescu în legătură cu pătrunderea produselor grecești în mediul autohton, sau cele înfățișate de V. Canarache, una referitoare la caracterul pașnic sau războinic al stabilirii coloniilor în ținuturile noastre, cealaltă la problema: dacă monedele de aur cu numele lui Lysimach au fost sau nu emise de orașele pontice în vremea lui Mitridate IV Eupator, nu sînt acceptate de autorii capitolului motivîndu-se, în răspunsul dat de acad. E. Condurachi, că aceste probleme care comportă încă discuții, trebuie privite și tratate cu toată prudența, și că argumentele de care dispunem pînă acum, nu îngăduie o altă interpretare decît aceea care s-a dat în capitolul respectiv. În același răspuns dat celor care au luat parte la discuții, autorii capitolului amintit se declară de acord cu propunerea ca subcapitolul „Înaintarea cuceririi romane la gurile Dunării în secolul I î.e.n.” să urmeze imediat după coloniile grecești din Dobrogea și totodată acceptă să se sublinieze prezența unor instituții democrat-sclavagiste în cetățile vest pontice potrivit documentării epigrafice.

Pentru epoca dacică și anume pentru prima parte, care cuprinde cea de-a doua epocă a fierului pînă la Burebista, discuțiile au scos la iveală o serie de scăderi, care se referă mai ales la problemele de bază ale perioadei respective. Deosebit de importante în această privință sînt observațiile făcute de N. N. Constantinescu, din care se desprinde concluzia că procesul de destrămare a comunei primitive este înfățișat nu numai fragmentar și incomplet, dar și cu o serie de confuzii. De asemenea, se menționează în aceeași intervenție că problema relațiilor de producție, ca și cele privitoare la diviziunea socială a muncii, apariția și dezvoltarea diferitelor forme ale schimbului și apariția și evoluția în timp a proprietății private, pentru partea finală de descompunere a comunei primitive, nu au fost tratate îndeajuns și nici suficient de clar. Luînd în discuție unele formulări din textul acestui capitol, referentul amintit, sezează greșeala că în machetă producția de mărfuri la geto-daci se explică, nu, așa cum este firesc, pe baza condițiilor de dezvoltare internă, ci pe baza relațiilor cu grecii. Se face totodată precizarea că proprietatea privată n-a apărut întîi asupra pămîntului, așa cum lasă să se întrevadă textul, ci se dovedește că ea a apărut mai întîi asupra vitelor.

În discuțiile care au urmat pentru aceeași perioadă a fost pus la îndoială modul cum sînt interpretate și documentate începuturile epocii Latene în Dacia. Reiese din unul din paragrafele capitolului în discuție că mărfurile grecești descoperite în mediul autohton din Dobrogea și nordul Dunării reflectă începuturile epocii Latene în regiunile locuite de geto-daci. S-a arătat în această privință că produsele grecești constituie dovezi ale unor intense relații de schimb, iar pentru începuturile culturii geto-dace există unele descoperiri arheologice recente cu caracter strict autohton, care fac dovada sigură în această direcție.

Se constată cu justețe lipsa unui paragraf care să trateze problema monedelor geto-dacice, una din principalele forme de manifestare economică a triburilor respective în sec. III-II î.e.n.

Din rîndul obiecțiilor cu caracter metodologic legate de aceeași epocă se remarcă cele privitoare la criteriile de împărțire a capitolului respectiv, făcute după o formulă învechită care nu mai corespunde cu stadiul actual al cunoștințelor noastre. De pildă, anii 300 și 100 î.e.n., care reprezintă limitele primelor două perioade ale epocii Latene, nu constituie nici o cotitură sau un moment deosebit din viața populației geto-dace. În aceeași ordine de idei s-a propus ca subcapitolul „Dacia și poporul geto-dac”, care figurează în partea a II-a a tratatului, adică la capitolul „Epoca sclavagistă dacă” să fie trecut, total sau parțial, la partea I, unde se vorbește despre începuturile și dezvoltarea culturii și a triburilor geto-dace în secolul V-II î.e.n.

Epoca următoare, respectiv epoca sclavagistă dacă, cum este intitulată în macheta primului volum, care cuprinde sec. I f.e.n. și sec. I e.n., până la cucerirea Daciei de către romani, datorită și unui mai bogat material documentar, este mult mai bine încheșată și sistematic prezentată. Din puținele discuții care s-au purtat asupra acestei părți se relevă în mod deosebit problemele ridicate în legătură cu geneza și caracterul sclavagist al statului dac. De la început se face afirmația că întreaga sursă de izvoare nu îngăduie să vorbim la geto-daci despre un stat sclavagist de tip clasic, așa cum îl cunoaștem la romani. Cu toate că autorul capitolului, acad. C. Daicoviciu, vorbește despre existența unei formațiuni de stăpânire politică și argumentează că prin funcția pe care o îndeplinește și prin conținutul ei de clasă, această formă statală este totuși un „stat sclavagist începător”, referentul amintit socoate că funcția de a impune și a generaliza prin forța sa militară, relațiile de producție sclavagiste abia constituite, funcție caracteristică pentru un stat sclavagist, este cu totul neglijată. În consecință, se propune ca să se sublinieze sub acest raport politica externă și internă dusă de „regii” daci, Burebista și Decebal.

Mai pot fi amintite aici și semnalările făcute de Al. Dima privitoare la tratarea insuficientă a problemelor de artă, ca și aceea a ceramicii dacice, și ea netratată îndeajuns.

În răspunsul dat acestor obiecții și sugestii, acad. C. Daicoviciu arată că va revizui în lumina celor discutate problema caracterului statului dacic, aceea a artei și ceramicii geto-dace și va introduce un subcapitol cu monedele geto-dace. Totodată se va ține seama și de sugestiile date cu privire la o nouă organizare și rînduire a subcapitolelor privitoare la întreaga epocă geto-dacică.

Partea a III-a vol. I de *Istorie a Romniei*, care cuprinde tratarea tuturor problemelor legate de epoca stăpînirii romane în Dacia ca și în restul țării, în Dobrogea, Muntenia și Moldova, a fost și ea mult discutată. Majoritatea intervențiilor făcute de Iorgu Stoian, N. Lupu, D. Protase, N. Lascu, N. Gostar, G. Cantacuzino, Andrei Bodor, Gr. Florescu, la acest mare capitol, se referă la anumite aspecte prezentate insuficient și nu îndeajuns de clar, cum sînt acelea privind circulația monetară și teaurizarea unde se constată o informare și o interpretare insuficientă, sau referitoare la unele probleme însemnate ca aceea a latronilor și a colonatului, care s-au bucurat de o interpretare și o dezvoltare corespunzătoare, precum și la unele observații de amănunt legate de metodă, confuzii și nepotriviri de text și de nume. O serie de referenți au arătat necesitatea de a se cădea de acord asupra unor date de ordin istoric și de interpretare arheologică, cum ar fi de pildă, data stabilirii iazigilor între Tisa și Dunăre, a atacurilor carpilor împotriva imperiului roman, care apar diferit de la un capitol la altul etc. Se propune totodată să se facă unificarea numelor grecești și romane, care se întîlnesc în text rediate sub forme diferite. Tot în cursul intervențiilor s-au adus și o serie de date și informații noi, obținute de pe urma ultimelor săpături arheologice, menite să îmbogățească documentația unora dintre subcapitolele perioadei în discuție.

Pe lângă toate aceste observații și propuneri ținem să remarcăm considerațiile deosebit de importante, făcute de H. H. Stahl în legătură cu unele probleme de bază ale acestei epoci, care merită să fie luate în seamă nu numai pentru acest volum de istorie ci și pentru cercetările viitoare ale specialiștilor din domeniul respectiv. Vorbitorul este de acord că regiunea stăpînită de romani a cunoscut sclavaul. Cu toate acestea pentru ca să se poată vorbi de o orînduire sclavagistă se cere ca principalele mijloace de producție să fie mînuite de sclavi, iar cele două clase de bază ale societății să fie aceea a stăpînitorilor de sclavi și a sclavilor. De asemenea, este nevoie ca statul să dispună de un aparat de constrîngere, care să fie pus în mîna clasei dominante, pentru a stăpîni clasa asuprită. Este însă un fapt relativ bine cunoscut că în timpul stăpînirii romane majoritatea populației era cea dacică și ea trăia la sate unde se îndeletnicea

cu agricultura și păstoritul. Nu se cunoaște și nu se afirmă în nici o parte, de altfel ar fi greu și imprudent de făcut, că aceste ogoare erau lucrate în principal cu sclavi. Dovada pentru aceasta ne lipsește și nu se întrevede totodată ce s-a putut întâmpla cu populația aceasta servilă după părăsirea Daciei de către romani. De asemenea, se pune problema felului cum erau exploatare terenurile din Dacia romană. Potrivit tezelor lui Marx și Engels un grup de cuceritori trebuie să-și modeleze sistemul, modul de exploatare, după natura procesului supus exploatarei. În acest caz se presupune că și sistemul folosit de romani a trebuit să sufere unele modificări și adaptări la condițiile de producție și exploatare din Dacia. Referentul conchide că pînă nu se va ajunge la cunoașterea sistemului de exploatare romană asupra satelor geto-dace, nu se vor putea înțelege nici fenomenele care se petrec după această dată.

Importantă poate fi socotită, dar de o altă natură, și intervenția lui Eugen Dörner, prin care semnaleză o lipsă serioasă a acestui capitol. Este vorba de împrejurarea că problemele tratate în capitolul în discuție se referă numai la teritoriul Daciei ocupate de romani în sec. II III e.n. Nu s-a făcut însă nici o referire la dacii liberi, rămași în afara granițelor de nord și de vest ale provinciei. În această privință referentul amintește unele descoperiri arheologice de proveniență dacică, care pot servi drept argumente serioase pentru punerea și tratarea unei atari probleme.

În răspunsul care s-a dat la capătul celor trei zile de discuții s-a arătat că autorii capitolelor înfățișate mai sus au luat act de toate observațiile și propunerile făcute și vor ține seama de ele la redactarea definitivă, căreia doresc să-i dea forma și conținutul cel mai bun cu putință.

În continuare, discuțiile s-au purtat în legătură cu partea a IV-a a machetei.

O problemă care a atras luarea aminte a vorbitorilor a fost constituită de caracterul relațiilor economice la populația autohtonă în perioada de după părăsirea Daciei. Aici se cuvine a menționa în mod deosebit, intervenția prof. N. N. Constantinescu, care a subliniat câteva lipsuri ce se cer remediate. Astfel, a atras atenția că nicăieri nu se vorbește de relațiile economice dintre populația daco-romană și populațiile migratorii deși este știut că asemenea relații au existat. De asemenea, nu a fost reliefat suficient modul cum obște sătească servește ca punct de plecare pentru dezvoltarea relațiilor feudale. În consecință, s-a remarcat și faptul că nu se explică „soarta colonatului în epoca după retragerea aureliană”.

N. N. Constantinescu a adus în discuție o referire a lui Marx asupra modului cum se nasc relațiile feudale pe teritoriul țării noastre.

Șt. Pascu după ce a subliniat că studierea și tratarea perioadei de trecere la feudalism constituie „un succes al istoriografiei marxiste din țara noastră”, se oprește pe larg asupra felului cum sînt tratate populațiile migratorii. Vorbitorul socotește că istoria acestor populații este mult dezvoltată în tratat în raport cu aceea a populațiilor autohtone. De asemenea, se impune ca atunci cînd este vorba de populațiile migratorii autorii să se oprească mai mult asupra vieții social-economice și nu numai asupra aspectului ei politic. În privința aceasta vorbitorul a ținut să sublinieze felul judicios în care a fost dezvoltată istoria slavilor pe teritoriul țării noastre.

Petre Aurelian a abordat problema culturii Sintana de Mureș-Cerneahov, oprindu-se în deosebi asupra etnogenezei acestei culturi și importanța ei în cercetarea trecutului istoric al poporului nostru. Vorbitorul propune că omogenitatea acestei culturi pe un spațiu întins este strîns legată de stadiul de dezvoltare al relațiilor economice de atunci.

Discuții foarte interesante s-au purtat pe marginea capitolului „Slavii pe teritoriul R.P.R.” Vorbitorii, de fiecare dată, au ținut să sublinieze înalta ținută științifică a acestui capitol, precum și noile interpretări ale ultimelor date științifice.

Cum era și firesc, vorbitorii, în marea lor majoritate și-au concentrat observațiile, cu deosebire, asupra problemei „formării poporului și a limbii române”. Toți au ținut să sublinieze importanța acestui capitol care constituie „cheia de boltă” a întregii istorii a poporului român. Evident, că problema atât de complexă a suscitât discuții aprinse. Ele au fost duse în limitele unei înalte ținute științifice, iar la capătul lor s-a conturat convingerea că autorii ultimului capitol din primul volum al *Istoriei României* au căutat că prezinte soluția cea mai bună impusă pe de o parte de studierea științifică a izvoarelor literare și arheologice, iar pe de altă parte de studii limbii române și a toponimiei din spațiul balcano-carpatic.

Nu este mai puțin adevărat că în discuții s-au atacat și probleme de fond cum este aceea a caracterului mobil păstoresc a unei mai mari părți a populației daco-romane de după părăsirea Daciei de către administrația și armata romană în timpul lui Aurelian. În legătură cu aceasta merită să fie amintite, în primul rând intervențiile acad. A. Oțetea și I. Donat care au căutat să demonstreze că relațiile feudale de pe teritoriul țării noastre își au rădăcina adinefaptă în obștile sătești de caracter agricol.

Alți vorbitori (acad. Al. Graur, I. Pătruț) au abordat câteva probleme de ordin lingvistic care sugerează interesante date pentru explicarea locului și timpului de formare a poporului și limbii române. Obiecțiile aduse în legătură cu unele nedumeriri izvorite din citirea capitolului au subliniat că problema formării poporului și a limbii române este tratată pentru prima dată de pe pozițiile concepției marxist-leniniste și, în legătură cu aceasta, și-a exprimat deplina satisfacție pentru felul just în care este combătută teoria lui Roesler și a celorlalți istorici burghezi.

Acad. Al. Rosetti a atras atenția asupra anumitor părți care, insuficient prezentate, sînt de natură să provoace unele neînțelegeri.

În sfîrșit, în legătură cu acest capitol trebuie amintită și intervenția făcută de Romulus Vuia în care s-au prezentat unele date etnografice privind mai ales păstoritul la români. Vorbitorul a ținut să precizeze că păstoritul a jucat un însemnat rol în viața economică și socială a românilor din trecut. Ecoul acestui păstorit a ajuns pînă în zilele noastre sub forma oieritului transhumant de la munte la cîmpie sau mare și invers.

Ca o concluzie generală ce s-a desprins din discuțiile pe marginea acestui capitol, merită a fi subliniat în primul rând faptul că poporul român s-a format pe teritoriul pe care-l locuiește astăzi, din daco-romani, la care mai tîrziu, s-a adăugat și elementul slav. Firește, că numeroși vorbitori au scos în evidență și aportul elementelor romanizate imigrate din sudul Dunării.

De asemenea, s-a subliniat modul cum a fost pusă și tratată problema formării poporului și a limbii române. În corăscință, a reieșit și cu acest prilej că oamenii de știință români, înarmați cu concepția marxist-leninistă despre fenomenele istorice și mînuind cu încredere metoda de cercetare materialist-istorică, pot arunca lumini noi asupra mult discutatei probleme a etnografiei poporului nostru.

Evident că de fiecare dată au fost subliniate în mod critic și greșelile de caracter general sau special. În acest sens, o deosebită contribuție au adus și tinerii cercetători care au ținut să atragă atenția că multe din lipsurile semnalate n-ar fi făcut obiectul discuțiilor, dacă ei ar fi fost mobilizați la discutarea preliminară a fiecărui capitol în parte, iar unii dintre ei dacă ar fi lucrat chiar la redactarea diferitelor capitole sau subcapitole.

Dezbaterile celei de-a doua zile s-au încheiat cu intervenția acad. Iorgu Iordan, care a atras atenția că s-ar fi lăsurate anumite pasaje din capitolul „Formarea poporului și a limbii române” mai ales acelea care pot da naștere la neînțelegeri și echivocuri.

De asemenea, acad. Iorgu Iordan a propus ca problemele din acest capitol să fie mai precis conturate. Cititorul trebuie să aibă o imagine clară asupra felului cum și a momentului cînd s-a format poporul și limba română.

În ultima zi a dezbaterilor, redactorii responsabili ai fiecărei părți din macheta volumului I din *Istoria României* au răspuns obiecțiilor și criticilor care s-au adus în primele două zile ale dezbaterilor.

Prof. Gh. Ștefan și-a însușit în numele autorilor părții a IV-a a volumului majoritatea observațiilor atât de fond cât și de formă.

Vorbitorul a precizat că problemele dezvoltate aici sînt extrem de complexe și, ca atare, unele aspecte ale lor n-au fost suficient de adîncite. Ținînd seama de contribuția celor care s-au înscris la cuvînt, prof. Gh. Ștefan a asigurat pe cei prezenți că se va face tot posibilul pentru redactarea în forma cea mai potrivită a tuturor capitolelor.

Acad. Emil Petrovici a răspuns fiecărei obiecții făcute părții redactate în legătură cu limba romînă.

Acad. C. Daicoviciu, redactorul responsabil al primului volum din *Istoria României* a subliniat că discuțiile care s-au purtat în cele trei zile ale dezbaterilor au fost extrem de utile pentru redactarea în formă finită a tuturor capitolelor. În continuare, a elucidat cîteva nedumeriri prezentate sub formă de obiecții de anumiți vorbitori. Întîi de toate se cuvine a aminti, după cum a subliniat acad. C. Daicoviciu, că ruralizarea și trecerea la păstorit în provinciile foste romane, nu este fenomen izolat propriu numai Daciei. Fenomenul s-a produs cu aceeași intensitate și în alte regiuni cum sînt : Galia, Africa de nord și Spania.

Vorbitorul s-a oprit pe larg și asupra obiecțiilor exprimate în legătură cu problema formării poporului și a limbii romîne, subliniind că soluția prezentată în macheta volumului I al *Istoriei României*, cu unele mici modificări, este cea mai apropiată de realitatea istorică. În continuare, redactorul responsabil al volumului a subliniat și aportul consistent adus în timpul discuțiilor de către tinerii cercetători.

În încheiere, acad. Constantin Daicoviciu a mulțumit tuturor celor care și-au adus contribuția în discuții, făgăduind în numele redactorilor că primul volum îl consideră un omagiu adus poporului muncitor, Partidului Muncitoresc Român.

În cuvîntul de încheiere al lucrărilor, acad. Athanase Joja, Președintele Academiei R.P.R., și-a exprimat, în primul rînd, deplina mulțumire pentru prezența atât de numeroasă și atât de entuziastă la discutarea machetei primului volum din *Istoria României*. Făcînd o apreciere a tuturor discuțiilor, acad. Athanase Joja a scos în evidență numeroasele argumentări care, nu de puține ori, au îmbrăcat caracterul unei lupte de idei și că „din această luptă de idei a țîșnit tocmai unitatea”. Încheiînd, acad. Athanase Joja a mulțumit tuturor pentru participarea activă la această sesiune, pe care o consideră una dintre cele mai fructuoase organizată de Academia R.P.R.

Secretariatul tratatului „Istoria României”

DIN LUPTA PARTIDULUI PENTRU ELIBERAREA CLASEI MUNCITORE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ

MUNCITORII REȘIȚENI CONDUȘI DE COMUNIȘTI ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA CRIMINALULUI RĂZBOI ANTISOVIETIC

DE

E. CIMPONERIU

La 22 iunie 1941 U.R.S.S. a fost atacată în mod mișelesc de Germania hitleristă și de sateliții săi, printre care se afla și România burghezo-moșierească.

Încă în toamna anului 1940 vîrfurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii, care înfeudaseră țara imperialismului german și subordonaseră economia națională intereselor Germaniei hitleriste și a aprovizionării mașinii ei de război, au instaurat singeroasa dictatură militarofascistă și au adus trupe de ocupație hitleriste pentru înăbușirea luptelor maselor populare¹.

Prin aruncarea Romîniei în războiul criminal antisovietic clasele stăpînitoare urmăreau să participe la zdrobirea țării socialismului, să abată masele de la lupta lor împotriva fascismului, a terorii și a exploatării lor nemiloase și să sporească profiturile lor, să anexeze și să jefuiască regiuni agricole și industriale bogate.

Războiul a dus la sporirea profiturilor vîrfurilor claselor exploatare; teroarea și măsurile sălbatice de intensificare a exploatării maselor, sub scutul baionetelor hitleriste și a frazeologiei șovine și războinice, nu puteau duce nici la rezolvarea puternicelor contradicții care sfîșiau de mult timp Romînia burghezo-moșierească, nici la întărirea pozițiilor regimului antonescian. Dimpotrivă, masele simțeau acum mai puternic pe pielea lor ce înseamnă fascismul, ce înseamnă războiul. Muncitorii forțați să lucreze sub amenințarea baionetelor și a carcerelor și țărani jefuiți prin rechiziții permanente, soldații de pe front, invalizii, mamele, văduvele și orfanii îndoliați și infometați, învățînd din experiența

¹ *Documente din istoria P.C.R., 1917-1944*, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1953, p. 334.

proprie și ascultînd îndrumările comuniștilor, înțelegeau din ce în ce mai mult necesitatea luptei împotriva guvernului antonescian.

Din primele zile după declanșarea războiului, P.C.R. a mobilizat masele la luptă pentru salvarea țării din catastrofa în care a fost împinsă. Prin platforma din 6 septembrie 1941 partidul chema toate partidele, grupările, persoanele politice, pe toți patrioții la luptă pentru : încetarea războiului împotriva U.R.S.S., izgonirea cotropitorilor hitleriști, oprirea producției de război, răsturnarea guvernului și a regimului militar-fascist, împotriva rușinosului dictat de la Viena precum și pentru încetarea prigoanei și asupririi minorităților naționale, arestarea și pedepsirea trădătorilor care au aruncat țara în războiul criminal antisovietic¹. Referindu-se la lupta plină de abnegație dusă de comuniști în această perioadă întunecată a istoriei poporului nostru, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că : „Nici o clipă nu s-a clătinat dragostea de patrie a comuniștilor, convingerea lor că forțele democrației și ale socialismului în frunte cu Uniunea Sovietică, vor triumfa asupra ciumei fasciste, încrederea lor în victoria cauzei eliberării poporului. Punîndu-și la fiecă pas viața în primădie, comuniștii uneau în jurul lor forțele patriotice ale țării, organizau lupta oamenilor muncii din orașe și sate împotriva jafului și terorii, sabotau mașina de război hitleristă, chemau prin ziarele și manifestele ilegale întregul popor la luptă pentru răsturnarea elicii antonesciene, pentru ieșirea Romîniei din criminalul război antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă”².

În această luptă un loc important le-a revenit și metalurgiștilor de la Reșița.

Societatea anonimă „Uzinele și domeniile Reșița” (U.D.R.), principalul concern de armament din Romînia, avînd în cea mai mare măsură monopolul asupra industriei siderurgice și metalurgice din țară³, și-a lărgit producția, afacerile și profiturile în anii războiului criminal antisovietic ca niciodată în anii anteriori.

În dările de seamă anuale ale Consiliului de Administrație al U.D.R.-ului între 1941—1944, nu se dau date exacte asupra producției Reșiței arătîndu-se doar că aceasta a sporit „mulțumitor”. Datele publicate asupra profitului (deși ele micșorează în mod intenționat realitatea)

¹ *Documente din istoria P.C.R., 1917—1944*, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1953, p. 346—347.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la ședința solemnă a Marii Adunări Naționale cu ocazia celei de a XV-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, în *Scînteia*, din 23 August 1959.

³ În această perioadă trei grupuri de întreprinderi dominau ramurile principale ale industriei țării noastre : U.D.R.-ul, Malaxa și Societatea Mica. Întrucît U.D.R. era strîns legat de Malaxa și prin acționarii săi era interesat și la Soc. Mica, împreună cu acestea el a reușit să acapareze aproape toate întreprinderile metalurgice importante din țară. În 1937—1938 U.D.R.-ului îi erau afiliate fabricile : Astra din Arad și Brașov, Industria Fierului, Industria Optica Romîină, fabricile Vulcan și Goldenberg din București, Șantierul Naval din Galați, Industria Sîrmei din Turda, fabrica Unio din Satu Mare etc. Max Ausnit, principalul acționar al Reșiței, N. Malaxa și C. Argetoianu erau principalii acționari și ai uzinelor metalurgice Titan-Calan-Nadrag. *Lupta de clasă*, din 1 dec. 1938. Articolul intitulat „De la criză la criză”.

arată însă cât de mănoasă afacere a fost războiul pentru proprietarii U.D.R.-ului. Astfel, beneficiul net arătat de U.D.R. era 201 953 784 de lei în 1941, 267 997 701 lei în 1942 și 305 051 778 de lei în 1943¹. Creșterea profiturilor stăpînitorilor U.D.R. a fost facilitată în anii războiului și de jaful organizat cu ajutorul autorităților antonesciene pe teritoriile vremelnice ocupate în U.R.S.S. În 1942 U.D.R.-ul a pus mîna pe trei fabrici din Odesa (o fabrică de mașini agricole, una de sîrmă și cuie și una de oxigen)². În afară de aceasta, au fost aduse la Reșița uriașe cantități de minereuri de fier, cocs și alte materii prime, jefuite din U.R.S.S.³.

Cine erau stăpînii U.D.R.-ului în această perioadă? Încă înaintea izbucnirii celui de-al doilea război mondial cercurile financiare engleze și franceze, căutînd să îndrepte expansiunea Germaniei hitleriste spre răsărit, spre U.R.S.S. au acceptat întărirea pozițiilor imperialismului german în România; ei au făcut loc capitalului german și la U.D.R. Acapararea unei părți mari a acțiunilor U.D.R.-ului de către capitaliștii din Germania hitleristă, a avut loc însă în vara anului 1940, în urma tratatului economic înrobitor încheiat între România și Germania și a cotozirii Cehoslovaciei, cu ocazia căreia ei au reușit să pună mîna pe acele acțiuni ale U.D.R.-ului, care au aparținut concernelor Škoda și Zbrojovka⁴. Între anii 1940—1944 U.D.R. era de fapt o filială a concernului Hermann Göring Werke, care deținea peste 45% din acțiunile sale⁵.

Din consiliul de administrație al U.D.R.-ului făceau parte alături de Albert Göring (fratele odiosului Hermann Göring) și alți exponenți ai cercurilor afaceriste naziste, reprezentanți ai capitalului financiar și ai marii moșierimi autohtone, fruntași ai partidelor burghezo-moșieresti și ofițeri superiori din clica lui Antonescu⁶.

În anii celui de-al doilea război mondial, corespunzător creșterii comenzilor de armament primite de U.D.R., numărul muncitorilor care lucrau în uzinele de la Reșița a crescut de la 9 400 la 12 000⁷. Creșterea numărului muncitorilor a fost însoțită de creșterea mizeriei și asupririi lor.

Teroarea deslănțuită de clica antonesciană și de hitleriști, legile fasciste, starea excepțională permanentizată, militarizarea uzinei și întărirea aparatului de reprimare, au servit proprietarilor U.D.R.-ului pentru a dezlănțui o ofensivă sălbatică împotriva nivelului de trai și a drepturilor elementare ale muncitorilor. Intensificarea exploatarei prin prelungirea zilei de lucru la 12 ore, fără repaus săptămînal, salariile mici în condițiile creșterii inflaționiste a prețurilor produselor de larg consum, rațiile foarte reduse de alimente, lipsa de îmbrăcăminte, de locuințe, de măsuri elementare de protecția muncii, au avut ca rezultat, pe de o parte extenuarea fizică

¹ Dări de seamă ale Consiliului de Ad-ție a U.D.R.-ului pe anii 1941—1943.

² Arh. St. Buc., fond U.D.R., 12/18, 1942.

³ Arhiva Combinatului Metalurgic Reșița (C.M.R.). Scrisori confidențiale 1943.

⁴ Arhiva C.M.R. scrisori confidențiale.

⁵ Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. dos. 40638, partea I, f. 344.

⁶ Dări de seamă ale Cons. de Administrație a U.D.R., 1941—1943.

⁷ Arhiva C.M.R. Registratura generală 1944.

a muncitorilor¹, iar pe de altă parte o permanentă adâncire a contradicțiilor și intensificare a luptei împotriva proprietarilor U.D.R.-ului, a fascismului și a războiului.

Organizată de P.C.R., clasa muncitoare, s-a ridicat prima împotriva aruncării țării în războiul criminal antisovietic, însoțit de intensificarea teroarei împotriva oamenilor muncii. Călăuzită de linia generală a partidului, organizația comunistă din Reșița și-a intensificat lupta. Ca rezultat al activității comunistilor, încă în august 1941, metalurgiștii reșițeni protestau fățiș împotriva zilei de lucru de 12 ore, a încorporării uzinei în concernul Hermann Göring și a împinzirii ei cu agenți ai Gestapoului².

Lupta eroică a popoarelor sovietice însuflețea muncitorii din țara noastră în lupta împotriva fascismului. Acest fapt era recunoscut chiar de autoritățile antonesciene.

Într-o notă informativă către superiorii săi, în septembrie 1941 comisarul Siguranței din Reșița constată neputincios, că în secții și ateliere se discută că războiul se va termina prin înfrângerea fasciștilor, și că „muncitorii cred în victoria Rusiei”³.

Combativitatea și încrederea în victoria Țării Socialismului manifestată printre muncitorii reșițeni în primele luni ale războiului antisovietic, când hitleriștii înregistrau încă unele succese temporare au avut la bază înainte de toate perspectiva larg deschisă în fața muncitorilor de către comuniști. În ciuda întetirii terorii, detașamentul antifascist încheat în jurul organizației P.C.R. din Reșița în anii fascizării țării și a dictaturii regale a crescut și s-a întărit după împingerea României în războiul criminal antisovietic.

În această perioadă în uzină acționau mai multe organizații ale Partidului Comunist și ale U.T.C.-ului, dintre care cele mai puternice erau cele de la fabrica de locomotive, de la fabrica de mașini și de la fabrica de poduri⁴. Comitetul local al P.C.R. cu sediul în Reșița avea legături strânse cu comitetul regional și cu organele de conducere ale partidului. El conducea activitatea comuniștilor și uteciștilor din Reșița, de la Anina, Bocea, Doman etc.⁵ Avînd o mare influență asupra muncitorilor și un număr considerabil de simpatizanți format din elementele de stînga ale fostului sindicat metalurgist, a organizației social democratice și din majoritatea membrilor Uniunii Tineretului Socialist, desființate încă pe vremea dictaturii regale, comuniștii reșițeni își desfășurau activitatea, călăuzindu-se după sarcinile generale care stăteau în fața partidului. În centrul activității lor era propaganda împotriva războiului antisovietic, a guvernului antonescian și a organizațiilor fasciste, lupta împotriva

¹ Arh. St. Buc., fond U.D.R., 14/16, 1940—1941. Însuși comandantul militar al Reșiței, om de încredere al lui Antonescu, relatează în vara anului 1943 că „starea sanitară a muncitorilor e foarte precară, ei trăiesc în promiscuitate și în lipsă totală de igienă, sînt subalimentați...”.

² Arhiva Centrală a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 40634, filele 8—30.

³ Ibidem, fila 65.

⁴ Ibidem, dos. 33459—4535, fila I.

⁵ Ibidem.

teroarei precum și organizarea actelor de sabotaj pentru subminarea mașinii de război hitleriste¹.

Totodată comuniștii reșițeni au continuat să stea și în fruntea luptelor economice ale muncitorilor². Sub îndrumarea lor în ultimele luni ale anului 1941, au avut loc la Reșița repetate acțiuni pentru ridicarea salariilor, în urma cărora muncitorii au obținut un spor de scumpete de 25%³, iar în primăvara anului 1942 s-au dus lupte pentru înscrierea în contractul colectiv a unei ridicări a salariului cu 48%⁴.

Lipsa unei organizații profesionale, care să cuprindă pe toți muncitorii indiferent de naționalitate, a îngreunat însă foarte mult această luptă. După instaurarea dictaturii militarofasciste și proletarilor reșițeni le-a fost răpit dreptul la organizare cîștigat prin ani îndelungați de luptă. În același timp, încă în toamna anului 1940, prin presiuni și amenințări hitleriste au impus înregistrarea unei părți a muncitorilor germani în organizația fascistă denumită „Deutsche Arbeiterschaft Rumäniens”.

Pentru a putea apăra cu eficacitate interesele economice ale proletarilor reșițeni și pentru a-i putea mobiliza la acțiuni puternice împotriva războiului, trebuia creată o organizație muncitorească comună a muncitorilor romîni, germani, maghiari, croați etc.⁵ Aceasta necesita însă lupte grele împotriva stăpînilor U.D.R.-ului, a aparatului de stat fascist și a organizațiilor hitleriste locale.

Lupta împotriva hitleriștilor și a organizațiilor lor a devenit o sarcină centrală în această perioadă. În februarie 1942 prin ziarul său ilegal *Libertatea poporului* comitetul regional Banat al P.C.R. chema masele muncitoare de toate naționalitățile la lupta unită împotriva „hitlerismului barbar și asasin” care a devenit principalul pilon al teroarei și al exploatării sîngeroase⁶.

La chemarea partidului și sub conducerea organizației comuniste locale și muncitorii reșițeni, cu puternice tradiții antifasciste, se îndreptau cu mai multă hotărîre împotriva hitleriștilor. Din ce în ce mai mulți muncitori germani înscriși cu forța în organizația fascistă „Deutsche Arbeiterschaft Rumäniens” sau înșelați vremelnic de nefasta propagandă hitleristă, părăseau această organizație refuzînd să fie identificați cu hitleriștii⁷. Ei nu mai puteau fi ademîniți nici prin unele avantaje materiale acordate de U.D.R., nici prin demagogia imperialistă șovină germană care le promitea satisfacerea tuturor revendicărilor și o situație privilegiată, după ce Banatul ar fi fost reformat într-un protectorat german în cadrul așa-zisului Donauland⁸.

¹ Arhiva Centrală a Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 33459—4535, fila I.

² Ibidem.

³ Arh. St. Buc. fond U. D. R., 12/18 (1942—1944).

⁴ Ibidem, dos. 13, fila 39.

⁵ Ibidem 12/18. 64%, din totalul muncitorilor reșițeni erau romîni.

⁶ *Libertatea poporului*, din februarie 1942.

⁷ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 40634, fila 33—37.

⁸ Hitleriștii propagau crearea unei Germanii în care să fie cuprinse regiuni întinse ale bazinului Dunării, ceea ce ar fi dus la ruperea unei părți din Romînia — a Banatului și a sudului Ardealului și anexarea lor la Reichul hitlerist.

În martie 1942, muncitorii reșițeni au risipit o adunare în care conducătorii hitleriști locali făceau propagandă împotriva luptei comune a muncitorilor. Ziarul ilegal *România liberă* arată că după risipirea adunării, a avut loc și o manifestație antihitleristă pe străzile Reșiței¹.

Cîteva zile după această manifestație s-a deplasat la Reșița o comisie mixtă, cîmpusă din reprezentanții Ministerului Muncii, ai Ministerului de Interne și ai Ambasadei Germane, care cu consimțămîntul slugarnic al guvernului fascist intervenea fățiș în treburile interne ale țării. Dar, după cum a fost nevoit să recunoască comandantul militar al uzinei, într-un raport secret adresat Ministerului de Război, intervențiile lor n-au avut nici un rezultat, pentru că „atît muncitorii romîni cît și cei germani doresc o organizație comună”. Ca să realizeze acest scop „ei au recurs la un subterfugiu”². Într-adevăr, în luna martie 1942 muncitorii au transformat vechea „Societate romînă de lectură” denumită „Cazina romînă” într-o organizație cu caracter economic-cultural³.

Ținînd seama de starea de spirit a muncitorilor, comandantul militar a admis crearea acestei organizații, încercînd însă de la început să o folosească în scopurile lui. De aceea în Cazină au intrat și unii fasciști notorii, agenți ai autorităților antonesciene, și ea a fost obligată să activeze sub egida faimoasei organizații fasciste „Muncă și lumină”.

Manevrele comandantului militar n-au putut însă împiedica dezvoltarea Cazinei și folosirea ei de către muncitori pentru revendicările lor. Numărul membrilor ei a crescut în primăvara anului 1942, într-o singură lună de la 120 la 1400⁴. În cadrul ei muncitorii și-au ales bărbați de încredere și au dus tratative cu U. D. R.-ul. La ea au participat și muncitori germani, care nu s-au lăsat înscriși sau care au ieșit între timp din rîndurile organizației „Deutsche Arbeitschaft Rumäniens”, precum și muncitori de alte naționalități din Reșița.

Folosind toate posibilitățile de activitate legală, comuniștii au dus de la început o muncă susținută și în cadrul Cazinei, reușind să contracareze activitatea și influența agenților fasciști⁵. La ședințele Cazinei comuniștii ridicau problemele cele mai arzătoare care frămîntau muncitorii, făceau propuneri, îi mobilizau la luptă pentru revendicările lor economice și împotriva terorii dezlănțuite de hitleriști și de reprezentanții dictaturii fasciste.

Principalul organ de reprimare și de terorizare al muncitorilor reșițeni a devenit în această perioadă comandamentul militar al uzinei. Sub ordinea acestuia se găseau 200 de gărzi militare, un pluton al garnizoanei, pregătit de luptă, și un numeros personal de pază militarizat⁶.

¹ *România liberă*, din 20 martie 1942.

² Arh. St. Buc., fond U.D.R., 12/18, f. 91.

³ *Ibidem*, f. 120.

⁴ *Ibidem*, 12/18 (1942—1944).

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, dos. 13, fila 12.

După cum reiese însă dintr-un raport din ianuarie 1942, aceștia formau numai o mică parte a aparatului de reprimare. „Noi ne bazăm în special pe informațiile șefilor de secție, a informatorilor recrutați, precum și a elementului german hitlerist”¹.

În același raport se arată că pentru a ține în friu muncitorii, nu mai sînt suficiente pedepsele care s-au aplicat pînă atunci ca : îndepărtarea din serviciu, anularea ordinului de mobilizare la lucru etc. și se propune urgenta introducerea a carcerelor „așa cum a fost și în 1914—1918”².

În repetate rînduri în uzină apăreau afișe ale comandamentului militar care reflectau în mod evident îngrijorarea claselor exploatatoare și a autorităților locale fasciste față de hotărîrea de luptă a muncitorilor. Spre a intimida muncitorii, aceste ordonanțe se încheiau întotdeauna cu amenințarea : „Atragem atenția că actele de sabotaj în zonele militarizate Reșița, Anina se pedepsesc cu moartea”³. Aparatul de reprimare condus de comandamentul militar, care funcționa paralel cu aparatul siguranței și al gestapo-ului și cu organizațiile militare și paramilitare hitleriste, a îngreunat foarte mult lupta muncitorilor reșițeni, dar nu a putut-o înfrînge.

Imediat după izbucnirea războiului antisovietic, P.C.R. a chemat masele muncitoare la „oprirea producției de război, a transporturilor de trupe, arme și muniții pentru războiul lui Hitler”⁴. Sub conducerea organizațiilor locale comuniste muncitorii din Capitală, Valea Prahovei, de la Constanța și alte centre industriale ale țării au pornit la organizarea unor importante acțiuni de sabotaj. Pe baza indicațiilor partidului, în septembrie 1941 comitetul regional de partid a trasat și comitetului local din Reșița sarcina de a trece cît mai repede și cît mai eficace la „paralizarea cel puțin temporară a producției de război prin acte de sabotaj și încetinirea de către muncitori a producției”⁵.

Transpunînd în viață sarcinile trasate de partid, începînd din toamna anului 1941 și pînă la terminarea războiului, activitatea de sabotaj a devenit una din preocupările permanente și primordiale ale comunistilor și uteciștilor reșițeni. Ceea ce caracteriza această activitate era participarea largă a muncitorilor, curajul și ingeniozitatea lor.

Sabotînd producția de război, numeroși muncitori reșițeni, buni meseriași, specialiști cu înaltă calificare, lucrau din ce în ce mai încet, mai prost, stricau unelte, lipseau cu zilele de la fabrică. În același timp comunistii au organizat însă și altfel de acțiuni. Astfel, la fabrica de locomotive muncitorii au pus de repetate ori așchii și nisip în cuzinete, distrugînd lagărele care pentru a fi folosite, trebuiau să fie retopite. Tot aici au fost distruse în primăvara anului 1942 două convertizoare electrice pentru sudat, ceea ce a avut ca rezultat oprirea producției secției pe aproape o săptămî-

¹ Arh. St. Buc., fond U.D.R., 14/16 (1942—1944).

² Ibidem, 14/18.

³ Ibidem, 12/18.

⁴ *Documente din istoria P.C.R., 1917—1944*, ed. a II-a, p. 347.

⁵ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 33459—4535, fila 5.

mână. La 9 aprilie a fost descoperit un sabotaj asemănător și la atelierul în care se prelucrau bombele¹.

În hala de motoare comunistii provocau deseori scurt-circuite prin care distrugeau izolația la bobinaj². La fabrica veche de mașini ei au distrus coroanele de bronz pentru tunurile antiaeriene Vickers 75, precum și frezele ceea ce a avut ca rezultat sabotarea sistematică a producției roților dințate pentru tancurile germane³. Cu toate anchetele făcute de specialiștii veniți anume din Germania hitleristă, Reșița nu a livrat în tot timpul războiului nici o roată dințată pentru tancuri iar vagoane întregi de coroane dințate au luat drumul spre depozitul de fier vechi⁴.

În iunie 1942, 50 % din minele livrate de către Reșița au fost defecte. Omisia de anchetă venită la fața locului a dat însă de o mină bună. Aceasta a explodat în timpul experimentării, omorînd doi ofițeri superiori, rănind și alți reprezentanți ai armatei fasciste germane și romîne⁵.

În același timp, la fabrica de poduri, muncitorii îndemnați de comuniști au avariat de repetate ori macarale, raboteze, mașini de presat nituri și au stricat cantități uriașe de materii prime, tăind prea scurt plăcile de oțel ale podurilor demontabile pentru armată. La forjă și la atelierul de scule, ei au distrus cantități importante de materii prime și de unelte prețioase⁶. Aproape la toate secțiile s-a folosit și metoda tăierii și demonstării curelelor de transmisie, ceea ce, de asemenea, a provocat încetinirea producției⁷.

În vara anului 1942 a început la Reșița și o altă acțiune care dovedea puternica influență a comunistilor, poziția anifascistă și adînca simpatie față de U.R.S.S. a marii majorități a muncitorilor și anume: acțiunea pentru ajutorarea prizonierilor sovietici.

Prizonierii sovietici au fost aduși în Banat la începutul anului 1942. Autoritățile fasciste i-au supus, de la început, unui regim barbar de exterminare. Aceasta a avut ca rezultat moartea în câteva luni numai în lagărul din Timișoara a peste 2 000 de prizonieri răpuși de foame, de frig, de boli⁸.

Prin ziarul ilegal *Apărarea*, Comitetul Regional Banat al P.C.R. chema masele la acțiunea de apărare a prizonierilor: „Bănățeni, soldații romîni ce se află pe frontul de răsărit ajunși prizonieri sînt tratați omește. Veți tolera voi ca acești prizonieri care au luptat și pentru libertatea voastră, apărîndu-și eroic patria de cotropitorii naștiți, să fie tratați ca și cîinii?”⁹. Chemarea arată și mijloacele prin care populația putea

¹ Arh. St. Buc., fond. U.D.R., 12/18 (1942–1944).

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lngă C.C. al P.M.R., dos. 6812–72.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ *Apărarea*, din ianuarie 1942, organ al Apărării patriotice din Banat.

⁶ Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lngă C.C. al P.M.R., dos. 6812–72.

⁷ Arh. St. Buc., fond. U.D.R., 12/18, fila 167.

⁸ *Apărarea*, din septembrie 1942.

⁹ Ibidem.

contribui la salvarea vieții prizonierilor „... dacă în apropierea voastră lucrează prizonieri, duceți-le hrană caldă, țigări și bani. Spuneți vecinilor voștri să vă urmeze pilda. Mergeți în masă la comandamentul lagărului și pretindeți tratament omenesc pentru prizonieri și dreptul de a-i ajuta”¹.

La sfârșitul lunii iunie 1942 au fost aduși prizonieri și la Reșița și în alte centre ale domeniilor U.D.R. Comuniștii au organizat de la început o puternică mișcare pentru sprijinirea lor. La această mișcare au luat parte toți uteciștii, un număr mare de foști social-democrați de stînga și U.T.S-iști, care s-au încadrat în organizația locală a Apărării Patriotice, precum și mii de muncitori împreună cu soțiile lor.

Zi de zi proletarii reșițeni, din puținul pe care îl aveau, aduceau de mîncare prizonierilor care lucrau în uzină. Cu toate măsurile severe de pază și cu toate amenințările, ei reușeau să le transmită regulat bani, alimente și țigări. Curajul femeilor muncitoare din Reșița, multe dintre ele membre ale fostei organizații a femeilor socialiste, care începînd din anii fascizării țării se afla sub influența organizației locale a P.C.R., a mers atît de departe, încît cu toată împotrivirea sentinelor, ele au dus alimente și prizonierilor grav bolnavi, care zăceau la spital².

Pentru a împiedica această acțiune, la sfârșitul lunii iulie 1942 au fost arestați și trimiși în fața Curții Marțiale din Timișoara un grup de uteciști, care au dus alimente prizonierilor din lagărul de la Comarnic³.

Lupta muncitorilor reșițeni pentru a împiedica exterminarea fizică a prizonierilor a continuat însă și după această măsură teroristă. În octombrie 1942 ei au atacat cu drugi de fier și au pus pe fugă pe un plutonier de jandarmi care a brutalizat un prizonier. După aceasta, s-a interzis bătaia prizonierilor „pentru ca să nu fie ațîțați muncitorii”⁴.

Sub presiunea permanentă a muncitorilor autoritățile au fost nevoite să îmbunătățească într-o oarecare măsură și alimentația prizonierilor din Reșița și situația acelorora dintre ei care lucrau în pădure și la repararea drumurilor⁵.

Lupta antifascistă a muncitorilor reșițeni s-a manifestat în această perioadă și prin multe alte acțiuni. Astfel, în vara anului 1942, îndemnați de comuniști, ei au împiedicat acapararea de către hitleriști a acțiunilor Casei muncitorești și monopolizarea pentru scopurile propagandei fasciste a acestei însemnate realizări a solidarității muncitorilor reșițeni⁶. În același timp ei au reușit să împiedice și exproprierea de către hitleriști a cooperativei de consum a muncitorilor care în decursul anilor și mai ales în timpul grevelor a asigurat muncitorilor minimul de hrană necesar pentru a putea duce la capăt lupta împotriva exploataților⁷.

¹ Apărarea, din septembrie 1942.

² Arh. Centr. a Inst. de ist. a partid. de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 6812—72.

³ Ibidem, dos. 3459—4535, fila 96.

⁴ Apărarea, din decembrie 1942.

⁵ Arh. St. Buc., fond U.D.R., 12/18 (1942—1944).

⁶ Casa Muncitorească a fost construită din fonduri strînse de la muncitori sub formă de acțiuni.

⁷ Apărarea, din iunie 1942.

Una din cele mai importante acțiuni antihitleriste, care a avut loc în această perioadă a fost bătălia în jurul asociației sportive a muncitorilor. Ani de-a rândul înainte și după întronarea dictaturii fasciste, această organizație a fost folosită de comuniști pentru educația antifascistă a tineretului și a servit drept pepinieră pentru creșterea cadrelor antifasciste.

În octombrie 1942 hitleriștii au convocat o adunare avînd ca scop acapararea conducerii secției sportive muncitorești. Pentru a-i împiedica, comuniștii au mobilizat la această adunare sute de muncitori, tineri și vîrstnici care nu numai că au zădărnicit planurile hitleriștilor dar i-au și înlăturat din asociație¹. Faptul că în toiul războiului antisovietic, în prezența a zeci de hitleriști în uniformă, a numeroșilor agenți ai siguranței antonesciene și ai gestapoului, comuniștii și uteciștii reșițeni au reușit să transforme o adunare convocată de hitleriști într-o puternică manifestație antifascistă, are o însemnătate deosebită și reflectă influența comuniștilor asupra muncitorilor, combativitatea și spiritul antifascist care domnea în mijlocul proletarilor reșițeni.

Pentru lămurirea, educarea și mobilizarea muncitorilor de toate naționalitățile, pe lângă intensa lor muncă de lămurire de la om la om, comuniștii au răspîndit în decursul anului 1942 și numeroase broșuri, manifeste editate de partid² precum și ziarele ilegale ale comitetului regional din Banat al P.C.R. *Libertatea poporului*, *Népszabadság*, *Apărarea* etc.

Deseori au apărut pe pereții atelierelor, a fabricilor, a Casei muncitorești lozinci cu caracter antifascist și antirăzboinic³.

Acțiunile de sabotaj, acțiunile de sprijinire a prizonierilor sovietici, lupta pentru revendicări economice condusă de comuniști, înfruntarea, demascarea, și izolarea sistematică a hitleriștilor, larga agitație verbală și scrisă care a contribuit la crearea unei opinii publice antifasciste și antirăzboinice la Reșița, a atîțat la maximum furia dușmanilor clasei muncitoare. Neputincioși în a stăvili lupta clasei muncitoare, ei lovesc cu toată sălbătăcia în comuniști, sufletul întregii mișcări antifasciste și antirăzboinice. În ordinul din 4 septembrie 1942 al direcției generale a poliției către siguranța din Reșița se prevedea „luarea unor măsuri speciale” împotriva comuniștilor în scopul pregătirii unor arestări de masă⁴. La sfîrșitul lunii octombrie și-a făcut apariția la Reșița călăul Killinger, principalul reprezentant al lui Hitler și al gestapoului în România⁵. Cîteva zile după această vizită, la 1 noiembrie, au început arestările. Pînă în ziua de 17 noiembrie au fost arestați 32 de comuniști și uteciști⁶ din Reșița și de la Anina. Fasciștii au crezut că prin aceste arestări vor putea înăbuși mișcarea revoluționară de la U.D.R. Cei arestați (între

¹ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 6812—72.

² Ibidem, dos. 33459 — 4535, fila 27.

³ Ibidem, fila 4.

⁴ Arh. St. Buc. fond U.D.R., 12/18.

⁵ *Apărarea*, din noiembrie 1942.

⁶ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partid. de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 33459—4535,

ei unii tineri în vîrstă de 18—19 ani) au fost crunt bătuți la siguranță, schingiuiți zile și nopți, pentru a face declarații calomnioase și a divulga legăturile lor superioare, casele conspirative din Reșița, Timișoara etc. Nereușind să obțină ceea ce voiau, la 19 noiembrie, agenții siguranței din Reșița i-au trimis la Curtea Marțială din Timișoara¹.

Procesul comuniștilor reșițeni a avut loc în luna aprilie 1943. Majoritatea celor arestați au fost condamnați de la 1 la 7 ani, și trimiși la închisorile din Arad și Caransebeș. Arestarea și judecarea a 32 de luptători, majoritatea membrilor comitetului local al P.C.R. și al U.T.C., a fost o grea lovitură pentru mișcarea muncitorească din Reșița și Anina. Dar nu pentru prima oară au fost aruncați luptători comuniști în închisoare, nu pentru prima oară clasele exploatatoare au încercat să decapiteze mișcarea revoluționară din acest important centru proletar. Arestarea și condamnarea comuniștilor și uteciștilor i-au călit și mai mult pe tovarășii lor, care n-au căzut în ghiarele siguranței și care au continuat lupta cu și mai multă fermitate și abnegație. După arestările din noiembrie 1942 au avut loc puternice manifestări ale solidarității muncitorilor cu comunistii.

În cursul luptei duse în anii 1941—1942 s-a încheat și mai mult unitatea de acțiune făurită prin munca conștientă a comuniștilor, jos în masa muncitorilor reșițeni, în toila acțiunilor greveiste din perioada crizei economice 1929—1933, și a luptei împotriva fascizării țării și a dictaturii regale.

Victoriile istorice ale eroicelor Armate Sovietice la Moscova, la Leningrad, ofensiva glorioasă începută la Stalingrad, care a marcat începutul coterii în desfășurarea războiului împotriva hitlerismului, au avut o importanță hotărîtoare asupra desfășurării evenimentelor din ultimii ani ai celui de-al doilea război mondial.

Criza regimului fascist din România devine tot mai acută, înaintarea victorioasă a Armatei Sovietice și avîntul luptei patriotice a maselor sub conducerea comuniștilor au dus la o schimbare radicală a raporturilor de forțe. Antonescu și clica sa, lipsiți de orice sprijin din partea maselor, își puteau prelungi dominația din ce în ce mai șubredă, numai sprijinindu-se pe un puternic aparat de reprimare și pe armatele hitleriste de ocupație.

Ținînd seama de accentuarea crizei politice a regimului fascist de avîntul luptei patriotice a maselor și de schimbările intervenite în raportul forțelor de clasă, în iunie 1943, P.C.R. s-a adresat din nou tuturor partidelor, organizațiilor și forțelor politice pentru crearea unui front patriotic antihitlerist. Platforma prezentată acum cuprindea în linii generale principiile platformei din septembrie 1941, dar avea un caracter și mai larg.

¹ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partid. de pe lingă C. C. al P.M.R., dos. 33459—4535, fila 205.

Ea a găsit sprijin din partea multor organizații democratice. La ea au aderat după un scurt timp Frontul plugarilor, Madosz-ul, Uniunea patrioților, Partidul socialist țărănesc, precum și unele organizații locale ale P.S.D. Șefii P.N.Ț. și P.N.L. precum și elementele de dreapta din conducerea P.S.D. au continuat însă să refuze cu încăpăținare aderarea la Frontul Patriotic Antihitlerist¹. Dar nici poziția lor antinațională și antipopulară, nici intensificarea teroarei fasciste n-a putut paraliza activitatea antifascistă crescândă a maselor, strins legată de lupta lor împotriva exploatării capitaliste și moșierești.

Lupta partidului pentru răsturnarea clicii antonesciene, a fost îngreunată în această perioadă și prin activitatea unor elemente trădătoare, lașe și capitulante, strecurate în conducerea sa. Neputând împiedica adoptarea de către P.C.R. a unei linii potrivnice luptei pentru răsturnarea guvernului antonescian și ieșirea din războiul criminal antisovietic, ei sabotau sistematic această luptă și dădeau pe mâinile siguranței și a gestapoului cadrele de bază ale partidului². Trădătorii în frunte cu Foriș nu au putut însă opri lupta eroică a comuniștilor. Mai ales în a doua jumătate a anului 1943 lupta antifascistă a luat proporții din ce în ce mai mari. Intensificarea acțiunilor antifasciste și antirăzboinice se datora luptei pline de abnegație a comuniștilor care au inițiat și organizat o serie de acțiuni importante, la București, Ploești, Timișoara, Brașov, Hunedoara etc³. Luptele antifasciste s-au întărit și la sate.

Organizația de partid din Reșița a trecut după arestările din noiembrie 1942 printr-o perioadă foarte grea. În condițiile unei prigoane înzecite, care cerea o respectare riguroasă a regulilor conspirativității, în fața comuniștilor stătea sarcina reorganizării celulelor din diferite secții, a refacerii legăturilor pierdute din cauza arestărilor și mai ales a refacerii legăturii cu organele superioare. Comuniștii continuau însă să stea și pe mai departe în fruntea luptei muncitorilor reșițeni.

Pentru a introduce o conspirativitate și mai riguroasă și pentru a împiedica noi căderi în masă, în diferite secții și ateliere au fost create grupuri mici de câte 2—3 comuniști sau uteciști. Astfel de grupuri au funcționat la fabrica de locomotive, la fabrica de motoare, la fabrica de mașini, la sculărie etc. Legăturile cu regionala au fost reluate fie direct prin câte un tovarăș trimis la Timișoara fie prin organizația de la Bocșa, unde cu ocazia arestărilor din 1942⁴, nu au avut loc căderi.

Îndrumați de comuniști în decursul anului 1943, metalurgiștii reșițeni au protestat în repetate rânduri împotriva teroarei și a introducerii pedepsei corporale în industria de război⁵. Speriat de protestele lor,

¹ P.C.R., organizatorul și conducătorul luptei pentru răsturnarea dictaturii fasciste antonesciene și înlocuirea armelor împotriva cotropitorilor hitleriști, Broșură editată de Institutul de istorie a partidului, p. 36.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ Arh. Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 6812—72.

⁵ *Ibidem*, dos. 40638, fila 33.

comandantul militar al uzinei raporta în septembrie al acestui an că au fost aduse la Reșița unități noi militare „cu scopul apărării ei”¹. Este evident că pentru fasciști în acest moment Reșița nu trebuia apărată de nici un alt „dușman” decât de propria ei populație muncitoare.

Întărirea unităților militare și a pazei speciale, nu i-a împiedicat pe comuniști să organizeze o lună mai târziu acțiuni de protest împotriva percheziționării brutale a muncitorilor la intrarea și ieșirea în uzină².

În noiembrie 1943 comandantul militar raporta că muncitorii cărora li s-a interzis să țină orice fel de adunări sau întruniri organizau în diferite secții și fabrici, adunări fulger de protest împotriva acestei măsuri³.

În același timp, îndemnați de comuniști, muncitorii reșițeni protestau cu hotărîre și împotriva măsurilor luate față de cei care lipseau de la lucru, a raziilor organizate de comandamentul militar împreună cu jandarmeria la Reșița și în împrejurimi, și a arestării celor care nu posedau bilete de voie în ordine⁴. Lupta lor împotriva teroarei fasciste, dezlănțuită de organele aparatului de stat, se contopea cu cea împotriva formațiilor paramilitare hitleriste. Acestea (de pildă „Deutsche Mannschaft”) aveau echipe speciale pentru depistarea sabotajilor și un aparat numeros de informatori. Ei exercitau o presiune permanentă asupra tinerilor pentru a se înrola în armata hitleristă sau pentru a se duce la munca forțată în Germania⁵.

Sub conducerea Comitetului Regional al P.C.R. din Banat lupta împotriva organizațiilor hitleriste, stâlpi ai asupririi poporului, a luat forme noi în această perioadă. Încă din 1942, prin ziarul *Apărarea*, partidul arăta maselor că: „La teroarea hitleristă trebuie să răspundem cu o rezistență dirză. Să nu răbdăm înarmarea călăilor hitleriști, căci ei vor întrebuița armele împotriva noastră. Să pretindem dizolvarea organizațiilor hitleriste, dezarmarea membrilor lor și arestarea agenților gestapoului, din țară⁶.”

Ca rezultat al activității comuniștilor și al urei crescînde a maselor împotriva bandelor hitleriste, în a doua parte a anului 1943 „Deutsche Arbeiterschaft Rumâniens” și „Grupul etnic german” din Reșița s-au destrămat aproape complet⁷. Purtătorii uniformelor negre, brune etc. rămîneau din ce în ce mai izolați, mai neputincioși. Comisarul siguranței din Reșița raporta superiorilor săi că „hitleriștii se tem ce se va întimpla cu ei dacă Germania va pierde războiul și dacă va fi revoluție...” pentru

¹ Arh. Inst. de ist. a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., dos. 6812—72, fila 225.

² Ibidem, fila 52.

³ Arh. Centrală a Inst. de ist. a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., dos. 40638, fila 230.

⁴ Arh. Comb. Metal. Reșița, registratura generală, 1943. Caracteristic pentru metodele teroriste folosite împotriva muncitorilor în această perioadă este și o publicație a comandamentului militar din noiembrie 1943, prin care „se aduce la cunoștința generală a muncitorilor” că doi muncitori au fost condamnați de Curtea Marțială a corpului 7 armată la cîte o lună închisoare corecțională și o amendă de 500 lei, pentru delictul de „părăsire de serviciu fără învoire”. Publicația nr. 7877 a comandamentului militar al uzinei Reșița.

⁵ *Libertatea poporului*, din iunie 1943.

⁶ *Apărarea*, din august 1942.

⁷ Arh. Centr. Inst. de ist. a partid. de pe lingă C.C. al P.M.R., dos. 40638, f. 3232.

că „muncitorii din uzinele locale sînt predispuși la tot felul de curente subversive și în special comuniste, indiferent de naționalitate”¹.

Muncitorii reșițeni, cu puternice tradiții internaționaliste și antifasciste, își exprimă din ce în ce mai mult ura și minia împotriva bandelor hitleriste. În adunările lor, la Cazină, în secții, în curtea uzinei și la Casa Muncitorească, ei cereau să se interzică membrilor organizației hitleriste de a mai purta uniformă, și arme și de a mai face exerciții militare².

Concomitent cu izolarea hitleriștilor, și a unor elemente naționaliste străine de clasa muncitoare, chiaburi și fii de chiaburi care s-au angajat în această perioadă la U.D.R. pentru a scăpa de mobilizare, comuniștii reșițeni continuau și lupta pentru crearea unei organizații profesionale a muncitorilor de toate naționalitățile. Dintr-o notă informativă din 3 iulie 1943 a comisarului siguranței din Reșița reiese că „atît în cercurile muncitorilor romîni cît și în cercurile muncitorilor germani din localitate” se discută despre necesitatea de a se crea o organizație comună a muncitorilor de toate naționalitățile: „Muncitorii romîni s-ar încadra cu toții în noua organizație” iar „Muncitorii germani ar scăpa de teroarea celor de la G.E.G. (grupul etnic german) și de la D.A.R. (Deutsche Arbeiterschaft Rumâniens) astfel că organizațiile germane și-ar închide porțile”³.

În iulie 1943 o delegație mixtă a muncitorilor romîni și germani din Reșița s-a deplasat la București, cerînd Ministerului Muncii dreptul de a-și organiza o asociație profesională comună⁴. Deși proiectul asociației prezentat de această delegație avea multe scăderi și concesiuni față de legiurile fasciste și este evident că la elaborarea lui au luat parte și elementele înapoiate, el reprezintă totuși un document important al luptei muncitorilor împotriva dezbinării, pentru organizarea pe baza unității oamenilor muncii de orice naționalitate. Autoritățile fasciste n-au aprobat crearea unei asemenea organizații. Ei nu au putut împiedica însă întărirea unității de acțiune a proletarilor reșițeni. Aceasta s-a reflectat și în creșterea numerică a membrilor Cazinei și în intensificarea luptelor economice în anul 1943.

În acest an comuniștii au reușit să îndeplinească cu mai multă pricepere lupta împotriva războiului antisovietic și a dictaturii fasciste cu lupta împotriva condițiilor de viață extrem de grele ale muncitorilor. În ultimii ani ai războiului antisovietic din cauza inflației și a reducerii permanente a rațiilor, în condițiile unei specule deșănțate cu alimente și alte produse de primă necesitate, muncitorii reșițeni fără a mai vorbi de pensionari, de invalizi, de văduve și de orfani, sufereau de foame cruntă și erau nevoiți să umble în zdrențe și aproape desculți⁵. Cu salariile lor muncitorii nu-și mai puteau asigura, în condițiile creșterii permanente a prețurilor, nici măcar minimul necesar de trai⁶. În luna

¹ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 40638, fila 10.

² Ibidem, fila 5.

³ Ibidem, fila 16.

⁴ Ibidem, fila 26.

⁵ Ibidem, filele 16—22.

⁶ În acest an la Reșița un kg de pline costa 40 lei, un kg de carne 220—270 lei, un kg de untură 400 lei, un costum bărbătesc (din celofibră n.n.) 15 000 lei, iar o pereche de pantofi 5 000—7 000 de lei. Arh. Comb. Metal Reșița, Registratura generală, 1943.

martie 1943, comuniștii au organizat adunări de protest împotriva mizeriei și a foametei la fabrica de mașini, la forje și la secțiile în care se lucra armament¹. În septembrie același an au avut loc scurte greve demonstrative la sculărie, la laminoare și la construcții. Obiectivul acestor greve și încetări de lucru era ridicarea salariilor și aprovizionarea muncitorilor cu alimente de către direcția U.D.R.².

Una din principalele bătălii cu caracter economic duse de muncitorii reșițeni în anul 1943 a fost acțiunea din decembrie, cu prilejul încheierii contractului colectiv pe 1944. Cu această ocazie muncitorii au cerut ridicarea cu 40% a salariilor, aprovizionarea lor cu alimente și îmbrăcăminte, socotirea sumelor ce le revin pentru zilele de concediu nu după opt ci după 10 ore de lucru etc.³.

Acțiunile revendicative ale muncitorilor într-un moment când continuarea războiului devenea tot mai grea pentru fasciști, aveau o însemnătate deosebit de mare. De aceea, atît patronii cît și comandamentul militar și siguranța s-au grăbit pe de o parte să satisfacă unele din cerințele muncitorilor, iar pe de altă parte să întărească și mai mult aparatul și măsurile de reprimare.

În decursul anului 1943 și mai ales în a doua jumătate a lui, în condițiile intensificării luptei P.C.R. pe plan național, s-au întetît și la Reșița acțiunile de sabotare a mașinii de război hitleriste. Sute de muncitori reșițeni acționau în acest an pe baza lozincii lansate prin ziarul „Apărarea” de comitetul regional din Banat al P.C.R. : „Uzinele din Reșița lucrează pentru război. Cu armele fabricate aci, fasciștii cotropesc popoarele pașnice. Orice armă ieșită din fabrică slujește la prelungirea războiului. Lucrători, nu prelungiți cu munca voastră războiul!”⁴.

Forma principală a sabotajului a fost și a rămas și în 1943, încetarea permanentă a ritmului muncii de către majoritatea muncitorilor și creșterea, absențării nemotivate de la lucru⁵. După cum reiese însă dintr-un raport al comitetului regional Banat al P.C.R. pe anul 1943, în acest an muncitorii au continuat și acțiunile pentru a strica tunuri, tancuri și mașini costisitoare și au provocat de cîteva ori scurt circuite, care au paralizat producția⁶.

Ca și în multe alte centre industriale din țara noastră, și la Reșița ziua de 1 Mai a constituit un prilej de afirmare a luptei muncitorilor împotriva fascismului și a războiului antisovietic. Proletarii reșițeni au întâmpinat în 1943, această zi, distrugînd agregate importante în secțiile care produceau armament⁷. Cîteva zile mai tîrziu comuniștii au organizat distrugerea unui mașon al laminorului mare, care a dus la o serioasă stagnare a producției⁸.

¹ Arh. Comb. Metal. Reșița, Registr. g-rală, 1943.

² Arh. Centr. a Inst. de ist. a partid. de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 40638, f. 37, 45, 72.

³ Ibidem (Muncitorii reșițeni erau obligați să lucreze în această perioadă 10—12 ore pe zi).

⁴ *Apărarea*, din septembrie 1942.

⁵ Arh. Comb. Metal. Reșița, Registratura generală, 1943.

⁶ Arh. Centr. Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 9467—63, fila 153.

⁷ Arh. Instit. de ist. a partid. de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 40638, fila 12.

⁸ Ibidem, fila 13.

Acte de sabotaj de amploare diferită au continuat în toată vara anului 1943. În septembrie a avut loc însă una din cele mai izbutite acțiuni pentru întârzierea deservirii frontului hitlerist. În această lună U.T.C.-iștii reșițeni au reușit să incendieze o magazie a fabricii de locomotive. Au fost distruse cantități mari de piese de armament, piese pentru locomotive, rulmenți, cabluri electrice, lacuri și vopsele precum și piese pentru tunuri de artilerie și lunete. Incendiul a avut ca rezultat mari întârzieri în livrările de armament și de locomotive¹.

În octombrie au fost întreprinse acțiuni de sabotaj și la fabrica de mașini, în sala de bombe și la laminoare². În noiembrie siguranța a descoperit proiectile ce urmau să fie introduse în cuptoare pentru a le arunca în aer. Comuniștii și-au concentrat atenția din ce în ce mai mult spre sectoarele producătoare de armament. În consecință în noiembrie și decembrie au avut loc repetate distrugerii de mașini în hala unde se lucrau bombele³.

Concomitent cu organizarea sabotării mașinii de război hitleriste, comuniștii reșițeni au continuat și lărga lor activitate de propagandă pentru întărirea sentimentelor de simpatie și admirație a muncitorilor față de eroismul oamenilor sovietici și a încrederii lor în înfringerea inevitabilă a fasciștilor. Ei informau muncitorii zi de zi despre situația de pe front, retransmiteau în secții și în fabrici comunicatele postului de radio „Moscova” și „România liberă”. În sectoarele unde nu lucrau comuniștii sau uteciști, munca de agitație era făcută cu ajutorul simpatizanților.

Continua cu vigoare și acțiunea de ajutorare a prizonierilor sovietici. Simpatia și sprijinul de care se bucurau prizonierii precum și influența lor asupra muncitorilor au determinat în toamna anului 1943 direcțiunea U.D.R. și comandamentul militar, ca să-i retragă din uzină folosindu-i numai la munci în pădure. Ajutorarea lor nu a încetat însă. Prin organizația Apărării Patriotice prizonierii continuau să fie aprovizionați cu alimente, îmbrăcăminte etc. Era menținut contactul lor permanent cu comuniștii reșițeni⁴. În toamna anului 1943 comuniștii au ajutat la evadarea unor prizonieri din lagărul de la Comarnic. Prizonierii la rîndul lor au instruit un grup de uteciști în folosirea explozibilului în vederea unor acte de sabotaj⁵.

Sub conducerea comuniștilor, U.T.C.-iștii reșițeni, care și în anii anteriori au avut mari merite în educarea tinerilor muncitori în spirit revoluționar antifascist, își duceau cu cinste la îndeplinire sarcinile trasate de partid. În afară de participarea lor la acțiuni importante de sabotaj organizate de comitetul local al P.C.R., uteciștii participau din plin și la munca de propagandă. Ei răspîndeau manifeste și presa ilegală editată de partid, vopseau inscripții cu caracter antifascist pe pereții atelierelor. Ei activau intens și în cadrul Cazinei, reușind să folosească pentru sco-

¹ Arh. St. Buc., U.D.R., 12/18.

² Arh. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 4663, fila 56.

³ P.C.R. organizatorul și conducătorul luptei pentru răsturnarea dictaturii fasciste antonesciene și înfocarea armelor împotriva cotropitorilor hitlerști. Broșură editată de Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., p. 24.

⁴ Arhiv. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 6812—72.

⁵ Ibidem.

puri propagandistice și unele reprezentatii, ale organizației fasciste „Muncă și lumină”¹ și luau parte la munca organizației locale a Apărării Patriotice, strângînd bani și colectînd alimente pentru ajutorarea victimelor teroarei fasciste, care zăceau în închisori și lagăre și pentru familiile acestora². Comitetul Regional din Banat al P.C.R. a recomandat în toamna anului 1943 comuniștilor și U.T.C.-iștilor din alte centre industriale ale Banatului să studieze, să popularizeze și să se dea ca exemplu activitatea uteciștilor reșițeni³.

Datorită luptei plină de abnegație a comuniștilor, a capacității lor de conducere și de mobilizare a muncitorilor, indiferent de vîrstă sau de naționalitate, proletarii reșițeni au întîmpinat pregătiți pentru luptă anul 1944, anul insurecției armate victorioase și a răsturnării regimului fascist antonescian.

Înfrîngerile suferite pe front de armatele hitleriste și antonesciene sub loviturile glorioasei armate sovietice, ruinarea economiei naționale, mizeria, pierderea a sute de mii de vieți pe front, teroarea barbară instaurată de regimul antonescian și de ocupanții hitleriști pentru a ține în frîu masele muncitoare, înțelegerea de către mase a necesității răsturnării regimului fascist pe baza propriei lor experiențe și ca urmare a muncii de lămurire susținute a comuniștilor, au dus în a doua jumătate a anului 1943 la o adîncire fără seamăn a crizei politice a regimului fascist.

În țara noastră se dezvoltă în această perioadă o situație revoluționară, o adevărată criză națională. V. I. Lenin arată că „o revoluție este imposibilă fără o criză națională generală...”, cînd majoritatea muncitorilor (sau în orice caz majoritatea muncitorilor conștienți, care gîndesc și sînt activi din punct de vedere politic) să înțeleagă pe deplin necesitatea revoluției, să fie gata să-și dea viața pentru ea „iar clasele stăpînitoare să treacă printr-o criză de regim care să atragă în viața politică pînă și masele cele mai înapoiate...”⁴.

Aplicînd în mod creator învățătura marxist-leninistă la condițiile concrete din țara noastră, P. C. R. se preocupă intens de pregătirea concretă a răsturnării regimului fascist, a organizării revoluției populare victorioase.

Partidul a stabilit că singurul drum spre răsturnarea dictaturii antonesciene și spre salvarea poporului de dezastru și de pieire în condițiile teroarei fasciste sprijinite pe baionetele germane era drumul insurecției armate.

„Meritul partidului nostru este — arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului — că s-a orientat just în noile condiții istorice ale luptei pentru transformarea revoluționară a societății, pe care nu le putea prevedea Congresul al V-lea, condiții create de înfrîngerile zdrobitoare pricinuite trupelor hitleriste și trupelor guvernului fascist al lui Antonescu de către glorioasele Armate Sovietice, de ofensiva eliberatoare a armatelor sovietice pe teritoriul țării noastre, ca și de împejurarea că

¹ Arhiv. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., dos. 6812-72, fila 53.

² Ibidem, fila 54.

³ Ibidem, fila 154.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 68.

mişcarea revoluționară se dezvoltă nemijlocit din lupta întregului popor pentru eliberarea de sub jurul fascist¹. În luna august a anului 1943 sub conducerea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej cadrele de bază ale partidului din închisori și lagăre împreună cu cadrele devotate din afară au elaborat planul politico-militar de pregătire și organizare a insurecției armate. Obiectivele insurecției erau : doborîrea dictaturii militaro-fasciste, scoaterea Romîniei din criminalul război antisovietic, întoarcerea armelor împotriva hitlerismului, aderarea la coaliția antihitleristă, în frunte cu U.R.S.S., formarea unui guvern democratic². Acest plan reprezintă o sinteză a sarcinilor principale ce stăteau în fața partidului comunist și de a căror rezolvare depindea salvarea țării de la catastrofă³. Pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției erau necesare curățirea partidului de elementele lașe, trădătoare și capitulante ; închegarea frontului unic muncitoresc ; coalizarea tuturor forțelor patriotice ; intensificarea muncii de propagandă în sinul maselor ; organizarea formațiilor de luptă patriotice și acțiunilor de partizani și declanșarea insurecției în momentul cel mai favorabil. Aceste sarcini au fost traduse în viață prin lupta și munca plină de abnegație a comuniștilor în decursul primăverii și a verii 1944.

În aprilie 1944 a fost înlăturat din partid grupul trădător în frunte cu Foriș. Apreciind importanța acestei măsuri, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej scria din lagărul de la Tg. Jiu, unor activiști din afara lagărului : „Cu rîndurile strînse, cu unitatea adevărată a partidului vom putea pași hotărîți pe calea îndeplinirii sarcinilor ce stau în fața clasei muncitoare și a poporului romîn”.

Încă în cursul lunii aprilie P.C.R. a intensificat munca de propagandă în rîndurile maselor muncitoare și a armatei, a întărit acțiunile de sabotare a producției de război și munca de organizare și înarmare a formațiilor de luptă patriotice și a detașamentelor de partizani.

La 1 mai 1944 pe baza înțelegerii intervenite între Partidul Comunist din Romînia și partidul social-democrat a fost realizat Frontul Unic Muncitoresc. Prin crearea F.U.M. s-a făurit coloana vertebrală a concentrării tuturor forțelor patriotice și antifasciste.

În această perioadă toate contradicțiile generate de război, de crîncena exploatare, de teroarea sălbatică împotriva muncitorilor și de pericolul permanent al bombardamentelor aeriene ucigătoare au devenit extrem de ascuțite și la Reșița.

Sub influența acestor contradicții și a muncii perseverente a comuniștilor în masele largi ale muncitorilor reșițeni creștea dorința și hotărîrea de a lupta pentru răsturnarea regimului antonescian, scoaterea țării din războiul criminal antisovietic pentru alungarea cotropitorilor hitleriști.

Temîndu-se de mase, organele de represiune au recurs la măsuri extreme, înarmînd pînă și pe funcționarii superiori și o parte a ingineri-

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a V-a, E.P.I., p. 20, 1959.

² Raportul delegației P.M.R. la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. În Știința din 29 martie 1956.

³ R. Florian, *Insurecția armată de la 23 August 1944; începutul revoluției populare din țara noastră*, în *Analele Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 4/1959.

lor¹. Ei supravegheau pas cu pas pe luptătorii antifasciști cunoscuți. Teroarea cea mai aspră era îndreptată însă din nou în primul rînd, împotriva comuniștilor și uteciștilor împotriva cărora siguranța a dezlănțuit în lunile mai — iunie 1944, un nou val de percheziții și de arestări². Comuniștii și uteciștii arestați au fost duși mai întii la jandarmeria din Oravița și apoi la Curtea Marțială din Timișoara. Ei au fost osîndiți la zeci de ani de temniță și duși la închisorile din Arad, Lugoj și Caransebeș, unde fuseseră concentrați un număr mare de comuniști din toată țara și unde călăii antonescieni au organizat un adevărat regim de exterminare.

Prin ziarul *Apărarea* din aprilie 1944, Comitetul regional al P.C.R. chema pe toți oamenii muncii din Banat la apărarea victimelor teroarei fasciste „Să apărăm pe vajnicii luptători pentru libertatea noastră națională. . .” „Să dăm tot ajutorul nostru celor care zac în închisori și lagăre”. „Să pedepsim pe călăii și trădătorii poporului, agenții fasciști ai siguranței, schingiuitorii criminali ai fiilor noștri”³.

Muncitorii din Reșița au înțeles să-și facă datoria față de victimele teroarei, față de comuniștii și uteciștii întemnițați. Zeci de pachete cu alimente și îmbrăcăminte colectate de la muncitorii au fost trimise în 1943—1944 de Apărarea patriotică din Reșița celor din închisori⁴. Comuniștii întemnițați și-au continuat lupta împotriva fascismului și în spatele grătilor. Astfel, în primăvara anului 1944 la închisoarea din Arad, un grup de comuniști reșițeni de naționalitate germană au respins încercările ofițerilor superiori ai gestapo-ului și ai S.S.-iștilor de a-i înrola în armata germană⁵, cu toate că aceștia îi amenințau cu moartea.

Comuniștii care se întorceau din închisori, deși supuși unor șicane permanente, urmăriti pas cu pas, iar unii nereprimiti la lucru de conducerea U.D.R., își reliau locul în primele rînduri ale luptei muncitorilor.

Teroarea, reprimarea sălbatică a mișcării revoluționare, n-au putut împiedica niciodată activitatea plină de abnegație a comuniștilor. Cu atît mai puțin reușeau sbirii siguranței, ai comandamentului militar și ai organizațiilor hitleriste, să stăvilească lupta lor acum cînd frontul hitlerist se prăbușea sub loviturile nimicitoare ale glorioasei Armate Sovietice și cînd masele muncitoare din toată țara se pregăteau pentru lupta decisivă.

În lunile martie și aprilie 1944, comuniștii reșițeni au răspîndit în uzină manifeste prin care se cerea ieșirea imediată a Romîniei din războiul antisovietic⁶. De asemenea, au fost difuzate zierele ilegale centrale și regionale ale partidului, comunicatul elaborat de C.C. al P.C.R. în legătură cu atrocitățile fasciștilor în Transilvania, broșura *3 ani de război împotriva U.R.S.S., Chemarea C.C. al Uniunii Patrioților*⁷.

Munca lor susținută n-a rămas fără rezultate.

¹ Arh. St. Buc., fond. U.D.R., 12/18.

² Arh. Centr. Inst. de ist. a partid. de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 8944, fila 8.

³ *Apărarea*, din aprilie 1944.

⁴ Arh. Centr. ale Instit. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 3013, fila 4.

⁵ Ibidem, dos. 6812—72.

⁶ Ibidem, dos. 3013, fila 5.

⁷ Ibidem, fila 47.

Sabotajul, încetinirea producției pentru frontul antisovietic și absentările nemotivate de la lucru au luat în această perioadă proporții foarte mari¹. Ele s-au intensificat mai ales după crearea Frontului Unic Muncitoresc². Foarte mulți muncitori reșițeni au răspuns cu entuziasm la chemarea de 1 Mai a Comitetului Regional al P.C.R. „Banatul nostru face parte din spatele frontului, importanța lui pentru aprovizionare crește pe măsură ce frontul se apropie. Noi putem ajuta mult la scurtarea războiului dezorganizând prin sabotaj spatele frontului hitlerist”³. Cu aceeași însuflețire muncitorii reșițeni luptau pentru traducerea în viață a lozincilor Comitetului de luptă din Banat îndrumat de partid: „Distrugeți tot ce servește războiul nemțesc scăpăm de bombardamente”. „Sabotajul este o armă la îndemina tuturor”. „Să rupem lanțul cu care ne-a legat Antonescu de Hitler!”. „Moarte fasciștilor!”⁴.

Mulți muncitori, îndeosebi membri de partid și uteciști, s-au înrolat în gărzile sau formațiile de luptă patriotice organizate de partid în vederea pregătirii luptei armate pentru doborârea guvernului antonescian⁵.

Cu ajutorul formațiilor de luptă, comuniștii reșițeni au reușit să procure și să organizeze depozite de dinamită și de armament⁶. Acest lucru era cu atât mai important, cu cât în primăvara și în vara anului 1944 luptele de partizani s-au intensificat și în Banat și mai cu seamă în munții Carașului, în imediata apropiere a Reșiței.

Primele acțiuni de partizani în munții Banatului au avut loc încă la începutul anului 1944. În februarie ziarul ilegal al comitetului regional Banat al P.C.R. *România liberă* cheamă muncitorii, țărani, intelectualii, ofițerii și soldații, pe toți patrioții și pe antihitlerişti de toate naționalitățile să se solidarizeze și să se unească „cu eroicii partizani din Regiunea Oravița și Reșița, solii de eliberare a poporului nostru”⁷.

Mai târziu, în aprilie, prin ziarul *Apărarea*, partidul cheamă masele „să refuze ordinele de chemare la moarte ale lui Antonescu” și să se înroleze în detașamente de partizani: „Să dezertăm, să ne ascundem — scria ziarul — să ne unim și să formăm în păduri și munți grupuri de partizani, să ne alăturăm eroicilor partizani din munții Banatului”⁸.

Măsurile luate de conducerea regionalei de partid încă de la începutul anului pentru a organiza o acțiune mai amplă de partizani în Caraș nu au fost întâmplătoare. Aproximativ de Reșița, Anina, Bocșa, centre muncitorești puternice și de o serie de sate cu o populație de semiproletari

¹ Arh. St. Buc., fond U.D.R., 12/18.

² Ibidem.

³ *Lupta patriotică*, din 1 mai 1944.

⁴ Lozinci ale Comitetului de luptă din Banat din 1944.

⁵ Comandamentul formațiilor de luptă pe țară a organizat în primăvara anului 1944 numeroase puncte de sprijin, baze de aprovizionare cu armament și muniții în diferite colțuri ale țării, între ele și în Banat. (*P.C.R. organizatorul și conducătorul luptei pentru răsturnarea dictaturii fasciste antonesciene și întoarcerea armelor împotriva cotropitorilor hitleriști*. Broșură editată de Inst. de ist. a partidului, p. 42).

⁶ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partid. de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 7070, fila 209.

⁷ *România liberă*, din Timișoara, februarie 1944.

⁸ *Apărarea*, din aprilie 1944.

care au participat de multe ori la puternice bătălii de clasă împotriva exploatarelor, importanța strategică și economică a regiunii pentru armatele fasciste și situația geografică favorabilă organizării taberelor și adăposturilor de partizani au făcut ca munții Carașului să constituie un obiectiv important și în același timp un teren deosebit de prielnic pentru organizarea unui puternic detașament de partizani. Partidul a fixat ca sarcini centrale pentru partizanii din Banat: organizarea unor acțiuni de sabotaj, atacarea și distrugerea unităților hitleriste, distrugerea liniilor ferate, a podurilor etc. și împiedicarea trimerii pe front a produselor U.D.R.¹.

Pentru încheierea detașamentului, Comitetul regional a trimis un grup de ceferiști din Timișoara și de muncitori metalurgiști din Bocșa, la poalele munților Semenice în apropierea cantonului de la Jarvani, așezat între Anina și Reșița. În ziua de 2 mai 1944 aceștia s-au adâncit în pădurile U.D.R.-ului². Ei aveau sarcina de a stabili locul cel mai potrivit pentru o tabără, de a crea legături stabile cu muncitorii și țărani din partea locului și de a pregăti terenul pentru primirea unui număr de partizani, pregătiți între timp de organizațiile de partid din Timișoara, Reșița, Bocșa, Anina etc. Încă înainte de plecarea primului grup s-au fixat și datele trimerii acestora în pădure, itinerariul pe care vor veni și semnalele de recunoaștere³.

În luna mai organizația de partid și U.T.C. din Reșița și din Bocșa au adunat pentru partizani alimente, sume importante de bani și le-au pregătit și rezerve de muniții⁴, iar în iunie, 25 de muncitori erau gata ca să îngroașe rîndurile partizanilor⁵.

În același timp, în codrii deși ai Semeniceului grupul de partizani „Mărăști”, care trebuia să constituie nucleul viitoarei mișcări de partizani, pregătea cu febrilitate primele sale acțiuni mai importante. În condiții foarte grele comuniștii din Timișoara au reușit să transporte în pădure și să pună la dispoziția lor o mare cantitate de arme și muniții. O parte a armelor provenea din depozitul de armament organizat la Timișoara de regionala de partid, iar cealaltă parte a fost procurată cu ajutorul unui ofițer patriot de la o unitate militară din Lugoj⁶. Ele au fost transportate la detașamentul de partizani la 11 iunie, cu autoduba Manutanței din Timișoara de comuniști îmbrăcați în haine militare⁷.

Dar agenții jandarmeriei, ai siguranței și ai gestapoului, prinzind de veste despre existența și activitatea partizanilor, au început să cutureie pădurea⁸. La 18 iunie jandarmii au împresurat pe partizani. În lupta înverșunată ce a avut loc, a căzut eroinic conducătorul grupului, comunistul

¹ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partid. de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 7070, fila 236.

² Ibidem, dos. 7070, fila 236.

³ Ibidem, fila 237.

⁴ Ibidem, fila 238.

⁵ *Luptători pentru pace, socialism și fericirea poporului*, Ed. tineretului, 1955, vol. 1, p. 320.

⁶ Arh. Centr. a Inst. de ist. a partid. de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 7070, fila 176—177.

⁷ Ibidem, fila 237.

⁸ *Luptători pentru pace, socialism și fericirea poporului*, Edit. tineretului, 1955, vol. I, p. 320.

Ștefan Plavăț, muncitor feroviar din Timișoara. Unii dintre partizani au reușit să scape din împresurare, iar alții au fost arestați. După câteva zile au început arestări la Timișoara, Bocșa și Reșița¹. Comuniștii și uteciștii, bărbați, femei și tineri muncitori, arestați pentru complicitate cu partizanii, au fost duși la jandarmeria din Oravița unde au fost bătuți și schingiuiți săptămîni de-a rîndul.

Organizarea și lupta detașamentului de partizani din Caraș din primăvara și vara anului 1944 a avut un rol pozitiv în desfășurarea mai departe a luptei maselor din Banat. Curajul, hotărîrea de luptă și spiritul de abnegație al partizanilor care făceau parte din detașament și al comuniștilor care îi aprovizionau cu arme și alimente, precum și acțiunea patriotică a oamenilor muncii din satele dimprejur, care i-au ajutat, reflectă pe deplin starea de spirit antihitleristă a maselor largi populare, dorința lor de a ieși din războiul hitlerist, de a salva țara de distrugere, de a contribui prin lupta lor la uriașa bătălie dusă de eroica Armată Sovietică pentru distrugerea fiarei hitleriste. Lupta partizanilor din Caraș reprezintă o pagină din glorioasa istorie a luptei partidului nostru în fruntea maselor populare pentru răsturnarea guvernului antonescian și scoaterea Romîniei din războiul criminal antisovietic.

În aceste luni activitatea de sabotaj, crearea formațiilor de luptă și a detașamentelor de partizani, precum și larga acțiune politică, propagandistică a comuniștilor din toată țara erau îndreptate de conducerea partidului spre un singur țel: declanșarea insurecției armate împotriva regimului de dictatură fascistă antonesciană.

Pregătind insurecția, P.C.R. a aplicat în mod creator învățătura marxist-leninistă despre folosirea acestei importante arme a luptei de clasă. V. I. Lenin arăta încă în preajma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, că „insurecția trebuie să se sprijine nu pe un complot, nu pe un partid, ci pe o clasă înaintată. Aceasta în primul rînd. Insurecția trebuie să se sprijine pe avîntul revoluționar al poporului. Aceasta în al doilea rînd. Insurecția trebuie să se sprijine pe acea cotitură hotărîtoare în istoria revoluției în creștere, cînd activitatea rîndurilor înaintate ale poporului e maximă, cînd șovăielile în rîndurile dușmanilor și în rîndurile prietenilor slabi, inconsecvenți și nehotărîți ai revoluției, sînt extrem de puternice. Aceasta în al treilea rînd”². În pregătirea insurecției, P. C. R. s-a sprijinit pe toate forțele patriotice în frunte cu clasa muncitoare.

În condițiile favorabile create de ofensiva victorioasă a armatei sovietice eliberatoare pe teritoriul țării noastre, și folosindu-se de panica guvernului, de haosul și descompunerea aparatului de stat antonescian, precum și de șovăielile în sînul partidelor burgheze, P.C.R. a organizat și condus la victorie insurecția armată din august 1944. Arestarea guvernului antonescian de către formațiile patriotice de luptă conduse de P.C.R., și succesele obținute de către forțele insurecționale au marcat descătușarea avîntului revoluționar al maselor.

¹ Arh. Inst. de ist. a partid. de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 7070, fila 166.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, p. 4.

Insurecția armată, operă a maselor muncitoare organizate și conduse de P.C.R., a însemnat începutul desfășurării în țara noastră a revoluției populare, a desăvîririi revoluției burghezo-democratice și a transformării ei în revoluție socialistă¹.

Vestea arestării guvernului fascist și a întoarcerii armelor împotriva hitleriștilor a provocat un entuziasm de nedescris și un puternic elan de luptă și la Reșița. Muncitorii reșițeni care în decursul lunilor iulie și august 1944 erau în plină fierbere, discutau deschis despre necesitatea răsturnării guvernului antonescian și a terminării războiului și sabotau din ce în ce mai fățiș producția pentru front, fiind pe cale să înceapă și unele acțiuni greviste mai ample², au înțeles de la început marea însemnătate a acestor evenimente.

Conduși de comuniști, muncitorii reșițeni au cucerit largi libertăți democratice din primele zile ale insurecției. În ziua de 24 august, comuniștii au organizat adunări fulger în toate secțiile uzinei. În cadrul acestor adunări mii de muncitori și-au exprimat bucuria de a lupta mai departe împotriva fasciștilor. Ei se îmbrățișau, discutau voioși, cântau în curtea uzinei, sfidînd amenințările hitleriștilor. În ziua de 26 august comuniștii reșițeni, împreună cu tovarășii lor eliberați între timp din închisoare, au alcătuit primul comitet local, legal al Partidului. Acesta a dus de la început o activitate intensă, antrenînd la muncă zeci de muncitori, care veneau la Sediul partidului, cerînd îndrumări. Din inițiativa Comitetului local al P.C.R. încă în ziua de 26 august au fost create gărzi muncitorești înarmate, cu ajutorul cărora au fost scoși din uzină, hitleriștii și legionarii notorii. În același timp, împreună cu social-democrații de stînga, comuniștii reșițeni au făcut primii pași pentru reorganizarea sindicatului muncitorilor metalurgiști³.

În ziua de 27 august au apărut afișe ale comitetului local provizoriu al P.C.R. în care se arăta muncitorilor pericolul care îi amenința printr-o eventuală ocupare a Reșiței de către armatele hitleriste, ceea ce ar fi dus după sine la uciderea a sute de oameni, devastarea și distrugerea uzinei. Pentru a împiedica toate acestea comuniștii chemau muncitorii la luptă alături cu unitățile armatei din oraș⁴.

Armata Sovietică, în plină înaintare, a sosit în Banat de-abia după ce Muntenia și Oltenia au fost curățite de armatele hitleriste. De aceea deși la 23 August 1944 n-au existat în Banat trupe numeroase ale armatei germane, hitleriștii aveau posibilitatea să aducă aci forțe însemnate aflate în Ungaria și în Nordul Transilvaniei precum și unități care fugeau din Grecia, din Bulgaria și din Iugoslavia, încercînd să evite bararea retragerii lor de către glorioasele Armate Sovietice în plină înaintare. Planurile comandamentului hitlerist în ceea ce privește Banatul erau legate de dorința lor de a acapara resursele sale economice bogate, de sprijinul pe care îl

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntarea rostită la ședința solemnă a Marii Adunări Naționale, cu ocazia celei de a XV-a Aniversări a eliberării României de sub jugul fascist, în Scînteia, din 23 August 1959.*

² Arh. Centr. a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 193—3234, vol. 9, f. 5 și 111.

³ Ibidem, dos. 6812—72.

⁴ Ibidem.

așteptau din partea elementelor hitleriste și legionare precum și de poziția strategică a acestei regiuni¹. De fapt la 6 septembrie armatele hitleriste împreună cu cele hortyste au pornit un puternic atac împotriva Banatului. Pe frontul de sud divizia motorizată Hindenburg, venind din Iugoslavia a reușit să pătrundă în Valea Carașului și cu toată lupta vitejească a unităților Armatei Române puține la număr și mai ales cu armament insuficient, a reușit să ocupe Oravița, Anina ajungând aproape de Reșița².

Proletarii reșițeni n-au așteptat pe cotropitori cu mâinile în sân. La chemarea comuniștilor, ei au pus mina pe armele pe care înșiși le fabricaseră și au întărit unitățile armate existente în oraș. Împreună cu ostașii, ei au ocupat pozițiile strategice din jurul Reșiței și în special drumul din spre Anina până la Comarnic. Puternicele formații de luptă ale muncitorilor au apărut în același timp uzina împotriva actelor de sabotaj ale hitleriștilor și ale legionarilor³.

La 13 septembrie au sosit la Reșița primele unități ale Armatei Sovietice eliberatoare. Ele au fost primite de proletarii reșițeni cu adâncă emoție și bucurie, cu flori, drapele roșii și în sunetele Internaționalei atât de scumpe muncitorilor din lumea întreagă. Unitățile Armatei Sovietice, împreună cu unitățile românești, sprijinite de muncitorii reșițeni au curățat încă în decursul lunii septembrie Valea Carașului de armatele hitleriste⁴.

Insurecția victorioasă a însemnat începerea unei ere noi în istoria țării noastre. Prin lupte grele, pline de sacrificii, prin poziția lor profund internaționalistă și antifascistă, prin hotărârea și curajul cu care s-au împotrivit dictaturii fasciste și războiului criminal antisovietic, muncitorii reșițeni conduși de comuniști și-au adus aportul la grăbirea acestei ere. Lupta muncitorilor reșițeni reprezintă o pagină din glorioasa istorie a luptelor clasei muncitoare din țara noastră în frunte cu P.C.R., pentru lichidarea exploatarea omului de către om. Ea reflectă justetea și importanța luptei dârze, pline de elan și de abnegație, dusă de comuniști, a legăturii lor strânse cu masele muncitoare făuritoare ale istoriei.

Prin munca lor însufletită de zi, cu zi, muncitorii reșițeni înfăptuiesc astăzi sarcinile trasate de partidul clasei muncitoare, inspiratorul și organizatorul tuturor victoriilor noastre, contribuind cu cinste la construirea orînduirii noi, socialiste, în patria noastră.

БОРЬБА РАБОЧИХ РЕШИЦЫ ВО ГЛАВЕ С КОММУНИСТАМИ ПРОТИВ ПРЕСТУПНОЙ АНТИСОВЕТСКОЙ ВОЙНЫ

РЕЗЮМЕ

Настоящая работа раскрывает одну из страниц богато событиями революционного прошлого рабочих Решницы, одного из крупных металлургических центров, которому принадлежит важная роль в строительстве социализма в Румынии.

¹ Aspecte a activității formațiilor de luptă patriotice din Banat Gh. Tutui și Cimponeanu. Analele Instit. de ist. a Partidului, nr. 2/1958.

² *Armata I-a Română în Campania de vest. 23 August 1944 — 9 mai 1945*, Tipografia Concordia, Arad. 1945.

³ Arh. Centr. a Instit. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. 6812—72.

⁴ Ibidem.

Военно-фашистская диктатура Антонеску, поддерживаемая верхами буржуазии и помещичьим классом, в 1941—1944 гг. отводила важную роль в обслуживании фашистской военной машины заводам Решицы. Владельцы завода Решица (UDR, ставший после 1940 г. филиалом гитлеровского концерна „Г. Геринг-Верке”), используя огромные заказы на вооружение, значительнее, чем в прошлые годы, расширили производство, сделки и увеличили прибыли. Этому в большой мере способствовали милитаризация завода и террор, установленный фашистским аппаратом подавления и позволивший владельцам UDR применять глубоко антирабочие фашистские законы, а кроме того развязать жестокое наступление на элементарные права и уровень жизни пролетариев Решицы.

Значение, придаваемое Решице фашистами, и меры, принятые против рабочих, не смогли помешать усилению борьбы рабочих под руководством коммунистов против беспощадной эксплуатации, против фашизма и войны; напротив, они способствовали ее усилению. В работе, на основе обширной архивной документации, отражены различные стороны этой борьбы, начиная с борьбы за повышение заработной платы и вплоть до серьезных актов саботажа, приводивших к систематическому замедлению производства на гитлеровскую войну.

Антифашистская, глубоко патриотическая позиция решицких рабочих — румын, немцев, венгров, сербов и представителей других национальностей — была результатом самоотверженной борьбы коммунистов за сохранение и укрепление сплоченности действий пролетариата, за разоблачение и изоляцию фашистских организаций, особенно гитлеровцев.

Боевой дух рабочих Решицы ярко проявился в период подготовки РКП вооруженного восстания, целью которого было свержение диктатуры Антонеску и поворот оружия против гитлеровской Германии; рабочие этого важного индустриального центра усилили саботаж, многие из них принимали участие в патриотической борьбе, помогая тем самым партизанскому отряду, созданному Областным комитетом РКП Баната в горах Караша, вблизи Решицы. А в период после 23 августа 1944 г., когда отступавшие гитлеровские орды вновь попытались занять Решицу, рабочие рядом с героическими соединениями Советской Армии освободительницы и соединениями Румынской Армии отстояли город с оружием в руках.

LES OUVRIERS DE REȘIȚA, CONDUITS PAR LES COMMUNISTES, DANS LA LUTTE CONTRE LA GUERRE CRIMINELLE ANTISOVIÉTIQUE

RÉSUMÉ

Le présent ouvrage retrace une page du riche passé de lutte des ouvriers de Reșița, l'un des grands centres métallurgiques, pilon de la construction du socialisme dans la République Populaire Roumaine.

Entre 1941—1944, la dictature militaire fasciste d'Antonesco, soutenue par les sommets de la bourgeoisie et par les gros propriétaires fonciers de Roumanie, attribuait un rôle important aux usines de Reșița dans l'ensemble de la machine de guerre fasciste. Profitant des immenses

commandes d'armement, les patrons des « Usines et Domaines de Reșița » (U.D.R., devenues, après 1940, filiale du concern hitlérien « H. Gœring Werke ») ont intensifié la production, les affaires et les bénéfices d'une manière jamais encore connue. La militarisation de l'usine et la terreur exercée par un puissant appareil de répression fasciste ont permis aux patrons de l'U.D.R. d'appliquer des lois fascistes profondément antiouvrières, et de déployer une sauvage offensive contre le niveau de vie et contre les droits élémentaires des prolétaires de Reșița.

Les mesures prises contre les ouvriers n'ont pas pu empêcher leur lutte; bien au contraire, elles ont contribué à intensifier cette lutte contre l'exploitation impitoyable des patrons, contre le fascisme et la guerre.

Fondé sur une riche documentation d'archives, l'ouvrage présente différents aspects de cette lutte, depuis les actions revendicatives concernant la majoration des salaires, jusqu'aux importants actes de sabotage qui ont mené au ralentissement systématique de la production destinée à la guerre hitlérienne.

La position antifasciste, profondément patriotique, des ouvriers de Reșița — roumains, allemands, hongrois, serbes et autres nationalités — a été le résultat de la lutte pleine d'abnégation des communistes pour le maintien et la consolidation de l'unité d'action prolétarienne, pour démasquer et isoler les organisations fascistes et spécialement les hitlériens.

L'esprit de combat des ouvriers de Reșița s'est manifesté en particulier dans la période de préparation — par le P.C.R. — de l'insurrection armée, dont l'objectif était le renversement de la dictature d'Antonesco et la participation de la Roumanie à la guerre contre l'Allemagne hitlérienne; à cette époque-là, les prolétaires de cet important centre industriel ont multiplié leurs actions de sabotage, beaucoup d'entre eux ont participé à l'activité des formations de lutte patriotiques et ont soutenu le détachement de partisans organisé par le comité de la région de Banat du P.C.R., dans les montagnes de Caraș, à proximité de Reșița.

Cet esprit s'est puissamment manifesté après le 23 Août 1944 aussi, lorsque les hordes hitlériennes en retraite ont essayé de reprendre Reșița: à côté des unités de l'héroïque armée soviétique libératrice et des unités de l'armée roumaine, les ouvriers ont alors défendu la ville, les armes à la main.

DIN LUPTELE GREVISTE CONDUSE DE PARTID ÎN ANII 1922—1923

DE

GR. CHIRIȚĂ

Anii 1922—1923 marchează începutul perioadei stabilizării parțiale și vremelnice a capitalismului în țara noastră. Ei urmau unei perioade de avânt revoluționar, care a cunoscut o creștere remarcabilă a conștiinței politice și a luptelor revoluționare ale clasei muncitoare. Experiența câștigată de clasa muncitoare în anii avântului revoluționar, conștiința forței pe care o reprezenta unitatea ei de luptă împotriva claselor exploatoare au avut o influență favorabilă asupra bătăliilor de clasă duse în anii următori. Crearea Partidului Comunist, care a constituit o victorie istorică a leninismului împotriva oportunistului și reformismului în mișcarea muncitorească din România, a însemnat o cotitură radicală în organizarea și conducerea luptelor revoluționare ale maselor populare din țara noastră.

În condițiile stabilizării relative a capitalismului și a refluxului temporar al mișcării revoluționare, lupta clasei muncitoare condusă de partidul comunist împotriva regimului burghezo-moșieresc, a ofensivei patronale nu a încetat nici un moment. Pe această linie se înscriu și luptele greviste din anii 1922—1923, care au reprezentat un puternic val de lupte muncitorești de amploare de după crearea Partidului Comunist din România.

După primul război mondial structura economică a României a cunoscut schimbări însemnate. Potențialul industrial al țării a crescut de peste două ori. În ciuda faptului că ponderea industriei în cadrul economiei naționale, ca urmare a extinderii teritoriale, a crescut, economia țării a continuat să aibă un caracter agrar înapoiat, dependentă de marile state imperialiste.

În faza de început a stabilizării relative a capitalismului, producția industrială a crescut în ritm foarte lent, astfel că nivelul de dinainte de război n-a putut fi atins în toate ramurile, nici chiar în unele din ramurile cheie ale economiei naționale. Deși publicațiile economice și statistice ne dau date incomplete și insuficiente asupra volumului producției industriale, totuși se pot înfățișa unele dintre ele care pun în lumină aceste tendințe. Astfel, producția metalurgică nu a atins în 1924 nivelul de dinainte de război. Față de anul 1913—1914 când numai complexele metalurgice Reșița și Hunedoara au atins o producție de 290 000 tone¹, în 1924 s-au produs pe întreaga țară 58 241 tone fontă, 86 688 tone oțel și 100 545 tone produse laminate².

În industria extractivă carboniferă cu toate că în 1924 minele din Valea Jiului nu au atins decât 1 677 476 tone față de 2 229 855 tone în 1913³, totuși pe ansamblul exploatărilor din întreaga țară s-a ajuns în 1924 la o producție de 2 776 371 tone, mai mult cu 310 090 tone⁴ decât cea din valea Jiului și a vechii României în 1913.

Industria petroliferă a cunoscut și ea o oarecare creștere a producției. Dacă în 1919 nu s-au extras decât 855 542 tone țiței, adică 47,26% din producția anului 1914, extracția a atins în 1924—1 860 471 tone, depășind cu 50 301 tone producția din 1914⁵. Această depășire din 1924 a volumului extracției de țiței nu era în concordanță cu cererile sporite de produse petrolifere, care ar fi necesitat o producție mult mărită.

Spre deosebire de industria metalurgică ce nu atinsese nivelul antebelic și care prin volumul său scăzut reprezenta o frână pentru refacerea economiei, în principalele ramuri ale industriei extractive în 1924, nivelul antebelic fusese atins și se manifestau chiar unele tendințe de sporire a producției.

În privința industriei producătoare de bunuri de larg consum se observă în anii 1921—1923 o creștere a volumului producției. Informațiile sînt incomplete, întrucît cifrele ce indică sporul producției nu pot fi confruntate cu cele ale producției antebelice. Ele arată totuși că producția fabricilor de încălțăminte a crescut în 1923 cu 185,15% față de cea din anul 1921, a pînzei și a bumbacului cu 138,20%, a postavului cu 180%, a zahărului cu 209,66% etc⁶. Trebuie însă să avem în vedere că în anul 1921 industria României, ca și a altor țări capitaliste a fost lovită de o criză de supraproducție, cauzată de faptul că mizeria maselor exploatare împiedica desfacerea produselor industriei.

Utilajul industrial, care a fost uzat sau distrus în cea mai mare parte în timpul războiului a început să fie înlocuit, creîndu-se condiții care au contribuit la creșterea într-o anumită măsură a producției. Cunoscut fiind că industria constructoare de mașini era foarte slab

¹ *Argus*, nr. 2624, 14 ianuarie 1922, p. 10.

² *Contribuțiuni la problema materiilor prime în România*, Buc., 1941, vol. IV, part. I, p. 60.

³ *Enciclopedia României*, ed. 1938, vol. III, p. 611—613.

⁴ I. N. Angelescu, *Finanțele publice ale României în ultimii 20 de ani*, Buc., Ed. Socec 1930, p. 39.

⁵ Gh. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, E.S.P.L.P., 1955, p. 327.

⁶ Procentele au fost calculate de noi pe baza datelor din *Plutus*, nr. 79, 14 ianuarie 1924, p. 7.

dezvoltată în acel timp (1920—1924) și că utilizarea industriei se făcea prin aducerea mașinilor din străinătate, o imagine cantitativă a acestei reutilări ne-o dau datele: în 1919 importul de mașini a fost de 8000 tone, pentru ca în 1922 să atingă 52 000 tone, în 1923—36 000 tone, iar în 1924—30 000 tone¹.

În ceea ce privește agricultura — reforma agrară de după primul război mondial prin felul în care a fost concepută și aplicată de guvernele burghezo-moșierești nu a satisfăcut nici pe departe setea de pământ a țărănilor, menținându-se marea proprietate moșierească și întărindu-se pozițiile economice ale chiaburimii. În privința producției agricole se constată, în legătură cu mărirea teritorială a României, că în perioada 1922—1924 deși suprafața cultivată cu cereale era de două ori mai mare decât înainte de război, producția a crescut cu numai 32 la sută². Cauzele acestei situații constau în faptul că producția medie la hectar era scăzută deoarece în timpul războiului țărani își pierduseră vitele de muncă, iar uneltele fuseseră în mare parte distruse.

Din punct de vedere financiar anii 1922—1924 s-au caracterizat prin creșterea inflației și a impozitelor — în special a celor indirecte³ — care au contribuit la centralizarea capitalurilor și la adâncirea mizeriei maselor populare.

Din cele câteva date prezentate asupra situației din industrie și agricultură, se constată că deși refacerea economiei se desfășura foarte lent și în unele ramuri cheie ca industria metalurgică producția continua să rămână inferioară nivelului antebelic, totuși, către anul 1924 producția în ansamblu se apropia de nivelul atins în anii de dinainte de război, fapt care a dus la stabilizarea relativă a pozițiilor economice ale claselor dominante.

Ca și în alte țări capitaliste, stabilizarea relativă a capitalismului din țara noastră se înfăptuia în principal prin aruncarea greutăților refacerii economiei asupra maselor populare, deoarece burghezia căuta să-și refacă pozițiile economice prin obținerea unor profituri cât mai mari.

În rezoluția „Asupra situației din țară” a Congresului al II-lea al P.C.R. se sublinia faptul că „prin exploatarea pînă la sînge, prin biruri grele, taxe de export etc., burghezia a căutat în mod conștient să arunce pe umerii clasei muncitoare greaua sarcină a datoriilor războiului și a perioadei de după război”⁴. În mod concret acest lucru este evidențiat prin reducerea continuă a salariului real al clasei muncitoare, prin lichidarea în multe întreprinderi a zilei de muncă de opt ore și introducerea unor noi metode de lucru etc.

Perioada care a urmat primului război mondial a cunoscut o creștere vertiginoasă a prețurilor mărfurilor de primă necesitate, care n-a fost însoțită nici pe departe de o sporire corespunzătoare a salariilor.

¹ V. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, Buc., Ed. Independența Economică, 1940, p. 132.

² A se compara datele din *Anuarul statistic al României 1915/1916*, Buc., Tip. Göbl, 1919, p. 26—29 cu cele din *Enciclopedia României*, 1938, vol. III, p. 1 067.

³ Impozitele indirecte și taxele de consumație acopereau în anii 1922—1923 peste 50% din totalul încasărilor din bugetele ordinare. M. Maievski, *Contribuții la istoria finanțelor publice ale României 1914—1944*, Buc., Ed. Științifică, 1957, p. 145—146.

⁴ *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, vol. I, ed. II, E.S.P.L.P., 1956, p. 391.

Dacă avem în vedere datele furnizate de statisticile burgheze, constatăm că față de anul 1916, în care indicele salariilor și prețurilor mărfurilor este socotit de 100, în ianuarie 1922 indicii de scumpete au atins 1649¹, iar în aprilie 1924: 3 853², ceea ce înseamnă că în medie prețurile tuturor mărfurilor au crescut pînă în ianuarie 1922 de 16 ori și jumătate, iar pînă în aprilie 1924 de 38 ori și jumătate. În aceeași perioadă (ianuarie 1922 — aprilie 1924) salariile muncitorilor au crescut de numai 20 de ori³.

Din aceste date rezultă că față de 1916 în aprilie 1924 puterea de cumpărare a salariilor a scăzut foarte mult și că în perioada studiată de noi raportul dintre prețuri și salarii a evoluat în direcția înrăutățirii continue a situației materiale a maselor muncitoare.

Din ianuarie 1922, cînd la conducerea țării a venit guvernul liberal care a înăspriț ofensiva patronală, prețurile medii ale tuturor mărfurilor au sporit pînă în aprilie 1924 cu 230% în timp ce salariile au crescut cu numai 33% față de ianuarie 1922⁴.

După mărturisirea inspectorului general al siguranței din Timișoara erau lucrători cu familii de 5—6 persoane cărora salariul „le este insuficient chiar numai pentru pîine și zarzavat”⁵.

Scumpirea alimentelor și a obiectelor de primă necesitate, menținerea salariilor maselor muncitoare la un nivel scăzut, lipsa drepturilor politice și a libertăților democratice au făcut ca starea de spirit a maselor populare să fie, după cum se arată într-un buletin asupra evenimentelor interne pe perioada 1—30 iulie 1923, „foarte îngrijorătoare”⁶.

Nemulțumirile clasei muncitoare față de condițiile mizere de viață s-au manifestat prin demonstrații și greve. Uneori, muncitorii conduși de comuniști au impus burgheziei un anumit spor la salariu; dar acest adaus era practic anulat la puțin timp de la acordarea lui, prin ridicarea prețurilor mărfurilor⁷. În repetate rînduri partidul comunist a arătat maselor muncitoare că „Urcarea nebunească a prețurilor este mijlocul sigur prin care tot salariatul este silit să muncească din răspuțeri, ba chiar mai mult decît înainte, primind în schimb mult mai puțin. Urcarea prețurilor, scumpetea fără seamă sînt în realitate o scădere fără seamăn a salariului real și o mărire extraordinară a cîștigurilor capitaliste”⁸.

O altă direcție în care s-a îndreptat ofensiva patronală a fost aceea a lichidării zilei de lucru de opt ore, care fusese cîștigată de muncitorii

¹ *Argus*, nr. 3 108, 1 septembrie 1923, p. 1.

² *Ibidem*, nr. 3 309, 4 mai 1924, p. 3.

³ Ministerul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale: *Mișcarea salariilor în anul 1924*, Buc., 1925, p. 221.

⁴ Se impune precizarea că datele ce indică scumpetea au fost voit micșorate prin procedeele folosite la calcularea lor (s-au luat prețurile medii ale tuturor mărfurilor ce se comercializau pe piață, inclusiv a articolelor de lux ce erau consumate de clasele dominante, precum și a unor materii prime necesare întreprinderilor industriale, care n-au cunoscut în mod proporțional aceeași scumpire cu produsele alimentare și vestimentare de larg consum), cu scopul de a încerca să ascundă situația reală. Vezi *Socialismul*, nr. 36, 6 mai 1923, p. 1.

⁵ Arhiva centrală a Inst. de ist. a partidului, dos. 2 949 special, vol. 1, f. 37.

⁶ *Ibidem*, fond casa regală, mapa 23, f. 98.

⁷ Fl. Burtan, M. Costache, *Pauperizarea clasei muncitoare din România, între cele două războaie mondiale*, în *Lupta de clasă*, 1958, nr. 2, p. 59.

⁸ *Documente din istoria P.C.R.*, 1923—1928, vol. II, E.P.L.P., 1953, p. 57.

majorității întreprinderilor în perioada avîntului revoluționar, fără a fi însă legiferată. Deși înainte de a veni la putere, partidul liberal își înscrisese în mod demagogic în program reglementarea și asigurarea zilei de muncă de opt ore¹, după preluarea puterii el a creat condiții favorabile burgheziei pentru lichidarea acestui drept, cîștigat prin lupte de clasa muncitoare. Mai mult chiar, iscăbind tratatul de pace de la Versailles și participînd la Conferința de la Washington din 1919 care, sub presiunea luptelor duse de muncitorimea internațională a fost nevoită să recomande statelor capitaliste introducerea zilei de lucru de opt ore, România și-a asumat și ea obligația de a fixa prin lege ziua de lucru de opt ore în întreprinderile industriale; dar nici pînă în 1928 guvernul nu a ratificat acest acord, manifestîndu-și astfel în mod fățiș intenția de a împiedica limitarea zilei de lucru la opt ore. În Ardeal, unde un asemenea decret fusese dat la 21 mai 1919 de Consiliul Dirigent, el „nu a avut niciodată în fapt putere legală”².

Apologeții burgheziei au căutat să convingă masele muncitoare să renunțe la ziua de lucru de opt ore, deoarece, arătau ei, situația materială a clasei muncitoare nu se putea îmbunătăți atît timp cît nu se muncea mai mult pentru dezvoltarea producției. Astfel, sociologul reacționar Zeletin, ridicîndu-se împotriva zilei de muncă de opt ore cerea lucrătorului „să muncească atîtea ore pe zi cît îi trebuie pentru a produce aceleași valori, pe care lucrătorul anglo-american le produce în opt ore”³ adică, printre altele, în condițiile de înapoiere tehnică a întreprinderilor industriale din țara noastră față de cele din apus, muncitorii să muncească în fapt mult mai mult. În realitate această „teorie” ca și altele erau promovate cu scopul de a justifica ofensiva patronilor care căutau să obțină creșterea producției și a profiturilor fără investiții corespunzătoare de capital, prin sporirea supramuncii, a exploatării muncitorilor. De altfel, salariul real al clasei muncitoare a scăzut mereu și după ce producția a atins și depășit nivelul antebelic⁴.

Odată cu mărirea zilei de muncă patronii recurgeau și la alte metode în vederea intensificării exploatării muncitorilor. Una din aceste metode era introducerea muncii în acord. În condițiile capitalismului munca în acord duce la o continuă sporire a intensității muncii, la o exploatare sîngeroasă a proletariatului. Din propria lor experiență muncitorii au învățat că prin introducerea muncii cu bucată, în acord, ei trebuiau să depună o cantitate mult mai mare de muncă în schimbul unui spor de salariu neînsemnat și temporar și care, după un timp oarecare, era complet suprimat; de aceea ei au luptat împotriva acestei forme de intensificare a exploatării pe care patronii căutau să o impună.

Pentru suprimarea în multe fabrici a zilei de lucru de opt ore și introducerea muncii în acord, burghezia a folosit în mod direct organele

¹ Programul de guvernămînt al P.N.L., Tip. Viitorul, 1922, p. 4.

² Al. Topliceanu, *Ziua de 8 ore*, în *Analele economice și statistice*, 1928, nr. 1—2, p. 157—158.

³ St. Zeletin, *Neoliberalismul*, Buc., 1927, p. 191, 194.

⁴ Pentru anii 1925—1929 vezi date la Fl. Burtan, M. Costache, *loc. cit.*, p. 60; V. Hurmuz, *Situația materială a clasei muncitoare din România între anii 1923—1928*, în *Analele Inst. de ist. a partidului*, 1955, nr. 2, p. 45—49.

repressive centrale și locale de stat. Cînd muncitorii declarau grevă cerînd condiții mai bune de viață și de muncă, guvernul militariza fabricile și îi forța pe muncitori să lucreze în prezența armatei cît și cum doreau patronii. Directorul fabricii „Schiel” din Brașov declara categoric în fața muncitorilor în decembrie 1922 că: „Guvernul voiește să introducă orele suplimentare obligatorii și sistemul muncii cu bucata la toate acele uzine unde se fac lucrări pentru stat. Dacă introducerea acestora nu se va putea face pe cale pașnică, guvernul e hotărît să militarizeze uzinele rezistente”¹.

Aceste amenințări au fost puse în practică în multe locuri. La uzinele „Astra” din Arad, de pildă, unde în anii 1922—1923, lupta dintre muncitori și patroni a fost deosebit de îndrîjită, conducerea uzinelor, sub pretextul că nu are bani deoarece statul nu își achită comenzile, a concediat în martie 1924 — 1 500 de muncitori, iar cei 2 000 rămași au fost militarizați și „cu baioneta li s-a impus munca cu acord spre a produce atît cît se producea cu 3 500 oameni”². La minele carbonifere din Valea Jiului patronii au recurs la diferite manevre pentru a prelungi ziua de lucru. Ei au cerut în aprilie 1923 Ministerului Muncii să aprobe ca anumite categorii de muncitori (mașiniști, constructori etc.) să lucreze 12 ore pe zi fără nici o sporire a salariului, cu scopul de a extinde acest program asupra tuturor muncitorilor. Deși ministerul a aprobat cererea, patronii, față de opoziția dîrză a minerilor, au trebuit să renunțe la manevra proiectată³.

Totuși, speculînd insuficiența salariilor și situația materială grea a minerilor, direcțiunea societății „Petroșani” a introdus în aprilie 1923 un sistem de muncă potrivit căruia se mărea prima de extracție la vagon și salariul pe oră, cu condiția ca minerii să nu lipsească de la nici unul din schimburile suplimentare ordonate de direcție, schimburi care erau destul de numeroase⁴. În practică aceasta însemna desființarea zilei de muncă de opt ore în schimbul unui spor de salariu cu totul neînsemnat.

În general, burghezia recurgînd la constrîngerea directă cu ajutorul guvernului a impus în multe întreprinderi ziua de lucru de 10—12 ore și munca în acord, fără ca aceasta să atragă după sine în cele mai multe cazuri o sporire corespunzătoare a salariilor. Însuși Ministerul Muncii recunoștea că în întreprinderile forestiere „salariații lucrează 11 ore zilnic sau 66 ore săptămînal”, iar întreprinderile din celelalte ramuri, pe motive financiare sau de concurență „ridică durata obișnuită a lucrului la 10—12 ore zilnic, fără ca în majoritatea cazurilor salariul calculat pe ziua de lucru să acuze o urcare corespunzătoare cu numărul de ore efectiv plasate”⁵.

În concluzie, în anii 1922—1924 condițiile de viață și de muncă ale clasei muncitoare, s-au înrăutățit într-un chip considerabil, regimul burghezo-moșieresc aruncînd asupra maselor populare, toate greutățile

¹ *Metalurgistul*, nr. 1, ianuarie 1923, p. 3.

² *Socialismul*, nr. 29. 14 martie 1924, p. 2.

³ Arhiva centrală a Inst. de Ist. a partidului, dos. 40 782, f. 5, 6, 22.

⁴ *Minerul*, nr. 5. 15 iunie 1923, p. 1.

⁵ Ministerul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale, *Inspekția muncii în 1924*, Buc., Tip. Romine Unite, 1926. p. 30.

legate de mărirea producției și de urmările pe plan economic ale distrugerilor provocate de primul război mondial imperialist.

Dar stabilizarea relativă a capitalismului n-a putut fi trainică, deoarece ea s-a înfăptuit pe fondul crizei generale a capitalismului, în condițiile ascuțirii contradicției sociale fundamentale dintre caracterul social al procesului de producție și forma privat-capitalistă de însușire a produselor. Lupta hotărâtă a clasei muncitoare pentru condiții mai bune de muncă și trai, precum și caracterul înapoiat al economiei, ritmul lent și incomplet de refacere și dependența față de capitalul străin, au adâncit caracterul șubred al stabilizării relative a capitalismului din țara noastră.

Această situație s-a reflectat și în viața politică a țării. În condițiile de după primul război mondial, când unele partide au dispărut de pe arena politică (de exemplu: partidul conservator), iar altele nu se consolidaseră îndeajuns ca să prezinte garanții de guvernare pentru burghezie și moșierime (de ex. partidul țărănesc, național etc.), partidul liberal a rămas singurul de care clasele dominante și-au legat speranțele de salvare a pozițiilor lor și de soluționare a dificilelor probleme economice și politice care le stăteau, în față.

Noul guvern, în frunte cu Ion I. C. Brătianu, adus la putere la 19 ianuarie 1922, avea menirea de a continua măsurile reacționare luate de guvernul averescan pentru lichidarea libertăților democratice, câștigate prin lupte de mase populare în anii avântului revoluționar și de a reface și întări pozițiile economice și politice ale claselor dominante.

Constituția din 1923 promulgată în timpul guvernului liberal a consfințit regimul burghezo-moșieresc și a stabilit o serie de clauze în vederea jefuirii bogățiilor țării de către burghezie și moșierime în colaborare cu capitalul străin. De teama maselor populare care în anii imediat precedenți, de avânt revoluționar, își arătaseră din plin combativitatea și energia revoluționară, guvernul liberal a înscris în constituție și unele libertăți politice. Dar constituția legaliza reprimarea cu ajutorul forței armate a luptei maselor muncitoare prin starea de asediu și cenzură, prin militarizarea întreprinderilor, ceea ce anula în practică drepturile democratice proclamate formal¹.

Politica de intensificare a exploatării maselor muncitoare și de reprimare sălbatică a mișcărilor populare a făcut ca nemulțumirile maselor populare împotriva guvernului liberal să crească neîncetat. Din această cauză pentru cercurile reacționare de la noi se impunea ca măsură de prevedere crearea unui partid aparent de „stînga”, „democratic” care prin afișarea unui program demagogic să canalizeze nemulțumirile maselor largi, îndeosebi a micii burghezii orășenești și țărănești, de la lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc; în momentul în care liberalii nu ar mai fi putut să stăvilească revolta maselor și să se mențină la putere acest partid urma să vină la cîrma țării pentru a continua guvernarea în interesul burgheziei și a moșierimii². Un asemenea

¹ D. Ionescu, Gh. Țuțui, G. Matei, *Dezvoltarea constituțională a statului român*, Ed. Științifică, Buc., 1957, p. 247.

² *Documente din istoria P.C.R., 1923—1928*, vol. II, E.P.L.P., 1953, p. 241—242.

partid politic de diversiune urma să fie înfăptuit prin fuziunea partidelor național și țărănesc, aflate în opoziție. Partidul național țărănesc s-a constituit în 1926, dar încă din anii 1923—1924 avuseseră loc numeroase acțiuni pentru închegarea lui.

Partidele claselor dominante din opoziție căutau în mod demagogic să se erijeze în postura de apărătoare ale intereselor maselor populare, în contra măsurilor reacționare luate de liberali. În fapt, între politica dusă de guvernul liberal și cea preconizată de partidele burgheziei și moșierimii din opoziție (național, țărănesc etc.), nu erau deosebiri esențiale. Divergențele se reduceau în esență la apărarea intereselor diferitelor grupuri de exploatatori, care doreau să vină la conducerea țării.

Liderii de dreapta ai partidului social-democrat, trădând interesele clasei muncitoare, au dus în fond o politică de sprijinire a regimului burghezo-moșieresc, a ofensivei patronale. Ei motivau această poziție a lor pornind de la tezele reformiștilor care afirmău că în perioada în care posibilitatea victoriei socialismului într-o țară nu este de domeniul unui viitor apropiat, sarcina socialistilor ar fi aceea de a sprijini dezvoltarea capitalismului, deoarece s-ar crea un proletariat care ar putea lua puterea după ce revoluția va fi triumfat în Europa¹. Social-democrații de dreapta încercau să ascundă astfel criza generală a capitalismului, precum și faptul că pentru dezvoltarea rapidă a industriei și a clasei muncitoare era necesară sfărîmarea relațiilor de producție capitaliste care încetășau dezvoltarea forțelor de producție. Ei încercau să ascundă faptul că lupta de clasă a proletariatului constituie atât cea mai bună „pregătire” pentru înlăturarea dominației burgheziei, cât și singurul mijloc pentru cucerirea revendicărilor imediate ale clasei muncitoare.

Demascînd caracterul capitular al tezelor social-democraților de dreapta, Congresul al II-lea al P.C.R. într-una din rezoluții arată că aplicarea în practica luptei proletariatului a tezelor reformiștilor duce la faptul că „muncitorii, trebuie să înceteze lupta de clasă și să contribuie la refacerea capitalistă”². În felul acesta liderii reformiști urmăreau să abată clasa muncitoare de la lupta revoluționară împotriva regimului burghezo-moșieresc, a cruntei ofensive patronale.

Ducînd o politică oportunistă, liderii social-democrați refuzau să accepte propunerile făcute de Partidul Comunist în vederea acțiunilor practice de luptă, împotriva ofensivei patronale. Ei au respins propunerile din 9 și 18 iulie 1922 făcute de Partidul Comunist în vederea înfăptuirii frontului unic de luptă al clasei muncitoare, pentru cucerirea revendicărilor imediate ale proletariatului.

În condițiile refuzului liderilor social-democrați de dreapta de a duce o politică de mobilizare a tuturor forțelor clasei muncitoare în vederea luptei unite împotriva ofensivei patronale și pentru apărarea cuceririlor obținute în anii avîntului revoluționar, Partidul Comunist din România și-a concentrat eforturile în direcția strîngerii legăturilor sale cu masele

¹ *Lumea nouă*, nr. 35, 28 octombrie 1923, p. 1.

² *Documente din istoria P.C.R. 1917—1922*, vol. I, ed. II, E.S.P.L.P., 1956, p. 396—397. Vezi și Arhiva centrală a Institut. de istorie a partidului, dosar 42 378, f. 184.

muncitoare și a creării Frontului Unic Muncitoresc ca instrument de apărare a intereselor clasei muncitoare, și de pregătire a luptelor viitoare.

Congresul al II-lea al P.C.R., întrunit în 3—4 octombrie 1922 la Ploești, a avut loc în condițiile în care mișcarea muncitorească din țara noastră trecea printr-o perioadă de reflux vremelnice la luptelor revoluționare. În cadrul dezbaterilor privind problemele arzătoare care stăteau în fața tînărului partid comunist, congresul a trasat linia tactică și sarcinile corespunzătoare noii etape a mișcării revoluționare. Congresul chema masele muncitoare și îndeosebi clasa muncitoare la lupta zilnică împotriva ofensivei patronale și a regimului burghezo-moșieresc, lansînd o serie de lozinci printre care: anularea tuturor legilor antimuncitorești, opt ore de muncă, mărirea salariilor tuturor celor ce muncesc la nivelul scumpirii traiului, suprimarea impozitelor indirecte, pace cu Rusia Sovietică etc.¹

O atenție deosebită a acordat Congresul al II-lea muncii comunistilor în sindicate, luptei pentru unitatea sindicală, închegării lor ca organism unitar, puternic, pe baze revoluționare, menit să contribuie la lupta pentru doborîrea regimului burghezo-moșieresc.

Analizînd situația din sindicate, congresul a arătat că datorită teroarei exercitate de clasele dominante împotriva comunistilor, liderii social-democrați de dreapta au reușit să acapareze conducerea sindicatelor, căutînd să le imprime o linie reformistă.

Congresul al II-lea al P.C.R. a cerut tuturor membrilor de partid și muncitorilor înaintați „să intre în sindicatele respective înființate pe baza legii Trancu și să lupte pentru a le transforma în organe folositoare pentru lupta de clasă, eliminînd din acțiunea lor, orice spirit corporativ și oportunist”². Prin munca comunistilor sindicatele trebuiau să fie întărite pentru a deveni instrumente de luptă în contra ofensivei patronale, lozincile principale de luptă ale muncitorimii fiind: menținerea zilei de lucru de opt ore, ridicarea salariului la nivelul scumpetei, înființarea comisiilor muncitorești pe fabrici, desființarea corporațiilor etc. În activitatea din cadrul sindicatelor comunistii trebuiau să vegheze la menținerea unității, în contra tendințelor urmărite de reformiști de spargere a sindicatelor.

Congresul al II-lea al P.C.R. a dezbătut și adoptat statutul partidului și a luat o serie de hotărîri și în alte probleme, ca aceea a activității duse de comunisti în rîndurile femeilor muncitoare, a presei de partid etc. Importanța Congresului al II-lea al P.C.R. constă în faptul că în condițiile începutului stabilizării relative a capitalismului a trasat noua linie tactică, a trasat sarcinile principale care stăteau în fața comunistilor.

Clasa muncitoare din țara noastră condusă de P.C.R. nu a încetat lupta nici un moment împotriva reducerii nivelului de trai, a intensificării exploatarei și a lichidării libertăților democratice.

Una din formele principale prin care clasa muncitoare a luptat cu fermitate pentru apărarea intereselor sale a constituit-o greva.

¹ *Documente din Istoria P.C.R., 1917—1922*, vol. I, ed. II, E.S.P.L.P., 1956, p. 401—402.

² *Ibidem*, p. 387.

Pentru cunoașterea luptelor greviste ale clasei muncitoare din anii 1922 — 1923, și a caracteristicilor lor generale, este necesar să le analizăm în mod concret. De aceea, ne vom opri asupra celor mai importante dintre ele.

În a doua jumătate a anului 1922, muncitorii de la fabrica „Astra” din Arad au dus, ca și în anii anteriori, o luptă continuă și deosebit de crâncenă cu direcțiunea, pentru condiții mai bune de muncă și salarizare. Vom insista în a înfățișa mai în amănunt luptele duse de către muncitorii acestei fabrici, deoarece, atît metodele de luptă ale muncitorilor cît și samavolnicile la care a recurs direcțiunea cu sprijinul efectiv al autorităților de stat centrale și locale sînt reprezentative pentru anii 1922 — 1923, ani de sălbatică prigoană împotriva mișcării muncitorești revoluționare.

În repetate rînduri muncitorii au cerut direcțiunii ca potrivit contractului colectiv încheiat în aprilie 1922 să le sporească salariile, să le dea haine de protecție și o anumită sumă de bani ca recompensă pentru îmbrăcămintea pe care o uzaseră în timpul lucrului¹. Ultima revendicare decurgea din faptul că muncitorii, din cauza salariilor insuficiente care cu greu le ajungea pentru hrană, erau destul de prost îmbrăcați și cu atît mai puțin puteau cumpăra haine de lucru. După mai multe acțiuni de luptă solidară ale muncitorilor, direcțiunea uzinelor „Astra”, în înțelegere cu inspectorul muncii din Arad, a hotărît în ultimele zile ale lunii iulie să nu satisfacă toate revendicările muncitorilor și să dea haine de protecție numai anumitor categorii de lucrători, încercînd astfel să rupă unitatea lor de luptă. Această manevră a direcțiunii a fost primită cu indignare de către muncitori. Nemulțumirile lucrătorilor au crescut și mai mult datorită intervenției, la cererea direcțiunii, a procurorului din localitate care a arestat 4 membri ai delegației lor ce trebuiau să ducă tratative cu conducerea fabricii. În urma acestui act samavolnic, la 7 august 1922 au intrat în grevă aproximativ 3 800 muncitori, mai întîi la secțiile de vagoane și motoare, apoi și la celelalte secții, declarînd că „nu vor relua lucrul, atît timp cît delegații lor sînt arestați”². În felul acesta acțiunea muncitorilor de la „Astra” de cucerire a unor revendicări economice s-a transformat într-o grevă cu caracter politic, muncitorii manifestîndu-și față revolta față de samavolniciile autorităților locale de stat. În fața acestei manifestări impunătoare de solidaritate, procurorul a fost nevoit să pună în libertate pe cei arestați. Totuși, greva a continuat deoarece direcțiunea a refuzat să satisfacă celelalte revendicări ale muncitorilor. Cu lupta greviștilor de la „Astra” s-au solidarizat și muncitorii de la mai multe fabrici din Arad, printre care și cei de la fabrica „Marta”³.

Îngrijorată de amploarea luptei greviste, direcțiunea uzinelor „Astra” într-un memoriu din 15 august 1922 adresat Ministerului de Interne, cerea acestuia să ia măsuri hotărîte împotriva greviștilor⁴. Ca urmare a

¹ *Socialismul*, nr. 178, 20 august 1922, p. 3.

² Arh. St. Buc., fond Min. de Int., Dir. secret. și pers., dos. 128/1922, f. 4.

³ *Metalurgistul*, nr. 9, 1 sept. 1922, p. 14.

⁴ Arh. St. Buc., fond Min. de Int., Dir. secret. și pers., dos. 128/1922, f. 5.

memoriului Consiliul de Miniștri în ședința din 24 august a hotărât militarizarea uzinii „Astra” pe baza legii Trancu-Iași¹. La aflarea hotărârii guvernului, muncitorii din Arad au fost cuprinși de indignare. Într-o mare adunare ei au protestat cu vehemență împotriva militarizării uzinelor „Astra”, cerînd guvernului să-și retragă această măsură și să înceteze teroarea. Cu lupta muncitorilor din Arad s-a desfășurat o largă mișcare de solidarizare. La Timișoara, de pildă, muncitorii au protestat într-o mare adunare împotriva militarizării „Astrei” din Arad². Chiar în condițiile militarizării și a intensificării stării de asediu, care exista în această parte a țării mai de mult, muncitorii greviști, avînd în fruntea lor pe comuniști și dînd dovadă de un înalt spirit de solidaritate, au continuat cu hotărîre lupta și au reușit să obțină satisfacerea revendicărilor lor, în ciuda faptului că liderii social-democrați de dreapta din conducerea uniunii sindicale metalurgice și a sindicatului metalurgist din Arad, nu le-au acordat nici un ajutor, făcînd chiar presiuni asupra lor pentru a relua lucrul în vechile condiții³. În urma tratativilor care au avut loc la 30 august, muncitorii au obținut mărirea salariilor cu 20% și plata pe jumătate a zilelor de grevă⁴.

După reluarea lucrului, direcțiunea însă a continuat să nu-și respecte angajamentele luate și să-i terorizeze pe muncitori. Nemulțumirile muncitorilor au izbucnit cu o deosebită tărie în jurul zilei de 1 octombrie 1922, cînd trebuia să se încheie un nou contract colectiv de muncă. Deoarece patronii de la fabricile „Astra” și „Marta”, de la uzina electrică comunală, Societatea de tramvaie și linia ferată particulară Arad—Podgoria s-au unit pentru a-și apăra interesele lor, muncitorii de la toate aceste întreprinderi, în număr de peste 4 200, din inițiativa și sub conducerea comuniștilor, au trecut la acțiuni organizate pentru a impune patronilor condiții mai bune de muncă și de salarizare.

Muncitorii au ales o delegație și au prezentat patronilor un memoriu de revendicări care cuprindea recunoașterea consiliilor muncitorești⁵, ziua de lucru de opt ore, sporirea salariului de la 12 la 18 lei pe oră etc.⁶. Patronii au respins însă memoriul muncitorilor și au prezentat un contra-proiect de contract colectiv, prin care nu se recunoșteau consiliile muncitorești și se propunea ridicarea salariului la 13,50 lei pe oră, introducerea muncii în acord etc. Pentru a intimida pe muncitori, sub pretextul că fabricile „Astra” și „Marta” sînt militarizate și lucrează pentru stat,

¹ Arh. St. Buc., fond Min. de Int., Dir. secret. și pers., dos. 128/1922, f. 6.

² *Metalgistul*, nr. 10, 1 octombrie 1922, p. 11.

³ *Socialismul*, nr. 183, 7 septembrie 1922, p. 1. Vezi și *Viața Sindicală*, nr. 68, 29 octombrie 1922, p. 2.

⁴ *Metalgistul*, nr. 10, 1 oct. 1922, p. 11. Vezi și Arh. St. Buc., fond. Min. de Int. Dir. secret și pers., dos. 128/1922, f. 8, 13, 14.

⁵ Consiliile muncitorești au apărut în perioada avîntului revoluționar ca organe alese de toți muncitorii întreprinderii respective, cu sarcinile de a apăra interesele lucrătorilor în fața patronilor și de a veghia asupra modului în care patronii își respectau angajamentele luate în timpul grevelor și a altor acțiuni revoluționare. În anii 1922—1923, ele au continuat să existe într-o serie de întreprinderi și să-și îndeplinească sarcinile lor, deși patronii încercau să le desființeze pentru a lipsi astfel muncitorimea de una din formele de organizare, create în vederea apărării intereselor ei.

⁶ *Socialismul*, nr. 195, 19 octombrie 1922, p. 3.

patronii au invitat la întrevvedereea următoare și reprezentanți ai armatei și ai C.F.R.-ului. Aceștia au cerut delegației muncitorilor ca tratativele pentru noul contract colectiv să fie duse de către fiecare patron cu muncitorii de la întreprinderea sa, deoarece pentru fabricile „Astra” și „Marta”, contractul colectiv „se va admite așa cum va fi impus de către armată”¹.

Profund indignați de comportarea patronilor și a reprezentanților statului, toți muncitorii de la fabricile „Astra” și „Marta”, români și maghiari, în număr de peste 3 800, au declarat grevă pasivă de o oră. Împotriva greviștilor a fost trimisă armata. În cele din urmă, ca urmare a acțiunilor viguroase de protest ale muncitorilor, armata a fost retrasă și s-a hotărât reluarea tratativelor pe baza revendicărilor prezentate de către muncitori. În felul acesta muncitorii români și maghiari înfrățiți au cucerit o primă victorie, convingându-se astfel încă o dată că revendicările lor nu pot fi satisfăcute decât prin lupta unită împotriva patronilor.

La tratativele care au urmat pînă la 8 octombrie s-a hotărât ziua de lucru de opt ore, sporirea salariilor muncitorilor la 15 lei pe oră etc. Sub presiunea patronilor de la celelalte fabrici din Arad, care se temeau ca muncitorii de la fabricile lor să nu ceară aceeași urcare de salariu, patronii întreprinderilor „Astra” și „Marta”, au revenit asupra promisiunilor anterioare. Muncitorii de la „Astra” și „Marta”, revoltați, au declarat la 9 octombrie grevă pasivă. Comandantul militar al zonei Arad, a dat un ordin ultimatum, prin care amenința cu represalii pe muncitori dacă nu vor relua imediat lucrul. Sub conducerea comuniștilor, muncitorii nu s-au lăsat intimidați și au continuat greva așa cum fusese inițial stabilită, pînă a doua zi dimineață², ei fiind hotărâți să lupte pînă la cîștigarea revendicărilor lor. Față de șicaniile patronilor de la „Astra” și „Marta” și ale autorităților locale de stat civile și militare, muncitorii de la mai multe întreprinderi din Arad, conștienți că numai prin lupta lor unită împotriva patronilor vor cuceri condiții mai bune de muncă și de trai, s-au solidarizat cu lupta muncitorilor de la „Astra” și „Marta” și au ridicat aceleași revendicări³.

Muncitorii de la fabricile „Astra” și „Marta” au întocmit un memoriu privind revendicările lor și au trimis la București o delegație care la 26 octombrie l-a înaintat Ministerului Muncii⁴. Acesta însă nu a satisfăcut cererile drepte ale muncitorilor întrucît „guvernul a încredințat autorităților locale aplanarea conflictului”⁵, adică a hotărît reprimarea sălbatică a muncitorilor. Față de această situație, la chemarea comuniștilor, aproximativ 3 800 muncitori de la „Astra” și „Marta” au declarat grevă, deși erau militarizați. În acest timp s-au solidarizat cu greviștii lucrătorii de la I.T.A. și de la alte întreprinderi, acțiunea lor de solidaritate căpătînd caracterul de unitate de luptă a muncitorilor din Arad

¹ *Socialismul*, nr. 195, 19 octombrie 1922, p. 3.

² *Ibidem*, nr. 196, 22 oct. 1922, p. 3.

³ *Ibidem*, p. 3.

⁴ *Ibidem*, nr. 198, 29 octombrie 1922, p. 4.

⁵ *Lemnarul*, nr. 2, 15 noiembrie 1922, p. 3.

împotriva patronilor¹. Guvernul — temîndu-se că exemplul luptei muncitorilor din Arad va fi urmat și de muncitorii din alte orașe — a hotărît reprimarea grevei, ordonînd introducerea muncii în acord și mărirea zilei de lucru la zece ore. Împotriva greviștilor s-a deslănțuit o cruntă teroare, pe străzi circulînd ziua și noaptea patrule militare².

Într-un manifest adresat muncitorimii din întreaga țară de C.C. al P.C.R., se arăta că la Arad: „Sute de muncitori sînt arestați și închiși în beciurile poliției, ale curților marțiale și ale forturilor dimprejurul orașului. Ei sînt oribil schingiuiți. Alți mulți sînt expulzați în Ungaria lui Horthy... Toți lucrătorii în grevă sînt militarizați și aduși cu baioneta la lucru, unde trebuiesc să iscălească sub amenințări, declarații că primesc să lucreze în acord”³. Prin astfel de metode regimul burghezo-moșieresc a înfrînt lupta muncitorilor de la Arad. După înăbușirea cu cruzime a grevei, un număr de 47 muncitori, mai ales comuniști, de la uzinele „Astra” și „Marta”, au fost dați în judecata Tribunalului Militar din Sibiu, pentru „vina” de a fi organizat greva, dintre care 31 au fost condamnați⁴.

Luptele greviste de la Arad, din a doua jumătate a anului 1922, organizate și conduse de P.C.R., au avut o mare însemnătate. Deși s-au terminat prin înfrîngerea muncitorilor, datorită intervenției sălbatice a aparatului de stat civilo-militar al regimului burghezo-moșieresc, totuși ele au arătat întregii clase muncitoare din țara noastră că apriga ofensivă patronală nu poate fi oprită decît prin unirea tuturor muncitorilor, indiferent de naționalitate, prin ridicarea lor revoluționară la luptă. De aceea, printr-un manifest din 12 noiembrie 1922, care înfiera teroarea de la Arad, Comitetul Central al P.C.R. propunea din nou celorlalte organizații proletare ca „în fața ofensivei patronale care amenință tot mai mult pîinea și viața muncitorului... să ducă în comun lupta de apărare a clasei muncitoare”⁵. Și această propunere a rămas însă fără niciun răspuns din partea liderilor social-democrați de dreapta.

Împotriva înăspririi ofensivei patronale, în prima jumătate a anului 1923, au avut loc puternice greve în Valea Mureșului, la Timișoara, București, Brașov, Sibiu, Tg. Mureș și în alte centre industriale care au cuprins mari mase de muncitori.

Una din cele mai mari greve a avut loc în Valea Mureșului. La 23 martie au declarat grevă 4 000 muncitori forestieri de la 34 de fabrici din Valea Mureșului, care trăiau în cruntă mizerie, ca urmare a salariilor insuficiente lucrînd 10—12 ore pe zi⁶; ei cereau mărirea salariilor, ziua de lucru de opt ore etc.⁷. În vederea ajutorării greviștilor, P.C.R., prin ziarul său central *Socialismul*, a lansat liste de subscripție, care au fost semnate de numeroși muncitori. Toate încercările făcute de patroni, de

¹ *Socialismul*, nr. 201, 9 noiembrie 1922, p. 2.

² *Ibidem*, nr. 200, 5 noiembrie 1922, p. 1; *Ibidem*, nr. 202, 12 noiembrie 1922, p. 3.

³ *Ibidem*, nr. 202, 12 noiembrie 1922, p. 1.

⁴ *Metalturghistul*, nr. 3, 1 martie 1923, p. 3.

⁵ *Socialismul*, nr. 202, 12 noiembrie 1922, p. 1.

⁶ *Documente din istoria P.C.R. 1923—1928*, vol. II, E.P.L.P., 1953, p. 26—30.

⁷ *Socialismul*, nr. 25, 29 martie 1923, p. 2.

a recruta spărgători de grevă au eşuat, datorită solidarității muncitorilor ¹. Teroarea dezlănțuită de autoritățile locale de stat (împiedicarea ținerii adunărilor, arestarea muncitorilor etc.) i-a îndârjit și mai mult pe greviști, ei fiind hotărâți să nu reia lucrul, decît după satisfacerea revendicărilor lor ².

O impresionantă manifestare de solidaritate internațională cu lupta grevistă a muncitorilor din Valea Mureșului a avut loc din partea muncitorilor bulgari. Într-o scrisoare din 4 aprilie 1923 a Grupului general al sindicatelor din Bulgaria, semnată de marele fiu al poporului bulgar Gh. Dimitrov, după ce se arăta că „Lucrătorii în lemn organizați din Bulgaria urmăresc cu viu interes și cu mare simpatie lupta eroică a tovarășilor lor de breaslă și de clasă din Valea Mureșului”, se preciza că „lucrătorii lemnari din Bulgaria stau cu totul de partea lor și sînt gata să-i sprijine cu tot ce le stă în putere” ³. Totodată, scrisoarea aducea la cunoștința greviștilor că le-au fost trimise ajutoare materiale.

Deși conducerea reformistă a Uniunii muncitorilor în lemn a sabotat greva și a refuzat să ia legătura cu celelalte uniuni pentru ajutorarea greviștilor ⁴, totuși, greva a durat pînă la 18 aprilie, încheindu-se prin victoria muncitorilor. Prin noul contract colectiv, patronii se obligau să sporească salariile cu 28%, să îi aprovizioneze pe muncitori cu alimente ieftine în tot timpul anului, să respecte ziua de lucru de opt ore și să nu concedieze pe niciunul dintre participanții la grevă ⁵.

Victoria greviștilor se datorește faptului că Partidul Comunist, a știut să antreneze în luptă și să conducă spre izbîndă pe muncitorii din Valea Mureșului, care și de această dată au dat dovadă de un înalt spirit de solidaritate.

Tot în primăvara anului 1923, a avut loc la Timișoara o altă puternică grevă. În acest centru industrial condițiile de muncă și salarizare erau reglementate printr-un singur contract colectiv care expira la 1 aprilie. Muncitorii de la mai multe întreprinderi, pregătindu-se pentru încheierea noului contract colectiv, au înaintat patronilor la 17 martie revendicările lor: mărirea salariilor cu 35%, concedii anuale de odihnă plătite, ziua de lucru de 8 ore, plata primei ore suplimentare de lucru cu 30%, iar a celei de-a doua cu 60% mai mult față de salariul normal etc. ⁶. Patronii au refuzat să acorde o sporire a salariului mai mare de 15%, cu toate că muncitorii, în cursul tratativelor, au micșorat cererile lor în sensul de a li se spori salariile cu 25%.

Față de această atitudine a patronilor, care căutau să mențină salariile muncitorilor la un nivel cît mai coborît pentru a realiza cîștiguri cît mai mari, la 6 aprilie au intrat în grevă 400 muncitori de la uzinele de

¹ Patronii nu au reușit să recruteze decît 39 de spărgători de grevă, număr infim față de cel al lucrătorilor greviști. S. Fuchs, *Greva muncitorilor din Valea Mureșului în anul 1925*, în *Studii*, 1953, nr. 4, p. 105.

² *Socialismul*, nr. 28, 8 aprilie 1923, p. 2.

³ *Ibidem*, nr. 30, 15 aprilie 1923, p. 2.

⁴ Vezi dezbaterile Congresului general al Uniunii muncitorilor în lemn ținut între 8—10 aprilie, în *Lemnarul*, nr. 4, 25 aprilie 1923, p. 1—3.

⁵ *Socialismul*, nr. 34, 1 mai 1923, p. 5.

⁶ *Ibidem*, nr. 30, 15 aprilie 1923, p. 3.

fier care aparțineau Asociației fabricanților din Timișoara. Din inițiativa comuniștilor, peste câteva zile greva s-a extins și asupra altor întreprinderi: la 11 aprilie la fabrica de bere, la 12 aprilie la fabrica de spirt, la 13 aprilie la „Industria linei” (1 400 muncitori), la fabrica de ghetete „Turul” (800 muncitori), la fabrica de pălării etc., cuprinzând în total 4 000 muncitori și căpătând un caracter general local de front unic de acțiune ¹.

Speriați de amploarea grevei, patronii au cerut autorităților locale de stat să intervină în scopul înăbușirii luptei muncitorilor sub pretextul că unele întreprinderi lucrează pentru stat ². Acestea au început teroarea împotriva greviștilor pentru a-i forța să reia lucrul în condițiile cerute de patroni; pe străzi circulau patrule de soldați călări ³. Dînd curs cererii patronilor, la 14 aprilie prefectul de Timișoara a comunicat comisiei de tratative a muncitorilor că direcția municipală a stabilit 4 categorii de întreprinderi în care nu se putea declara grevă, deoarece la acele fabrici statul avea comenzi ce trebuiau satisfăcute. În cadrul aceleiași ședințe, autoritățile au anunțat că dacă muncitorii de la întreprinderile care lucrează pentru stat refuză să intre la lucru, în timp de 48 ore, vor fi militarizați ⁴.

Muncitorii, întruniți în ziua de 15 aprilie, aflînd de la delegații lor că autoritățile urmăresc să militarizeze mai multe întreprinderi, au fost cuprinși de o mare indignare, protestînd vehement împotriva acestei măsuri ⁵. În frunte cu comuniștii, ei au continuat însă greva cu și mai multă îndrîjire. Ea s-a terminat la sfîrșitul linii aprilie 1923 prin victoria muncitorilor, principala revendicare—sporirea salariilor în medie cu 25%—fiind inclusă în noul contract colectiv ⁶. Deși patronii au folosit în chip direct aparatul de represiune al regimului burghezo-moșieresc, muncitorii din Timișoara au ieșit victorioși din bătălia grea cu aceștia, datorită activității desfășurate de comuniști și de elementele revoluționare din sindicatele locale, care, închegînd frontul unic de acțiune, au organizat și condus lupta muncitorilor pentru satisfacerea revendicărilor lor.

Analizînd starea de spirit din țară, P.C.R. arăta că „muncitorimea împinsă de foame crescîndă va deveni mai combativă în lupta împotriva capitalului nesățios”, grevele din Valea Mureșului și Timișoara fiind „un semn că muncitorimea nu mai poate și nu mai vrea să rabde” ⁷. Încercînd să stăvilească creșterea mișcării greviste și a spiritului revoluționar al clasei muncitoare ca urmare a activității P.C.R., guvernul liberal a intensificat teroarea, reprimînd cu și mai multă sălbăticie lupta revoluționară a proletariatului.

O luptă deosebit de îndrîjită împotriva patronilor au dus muncitorii metalurgiști din Tg. Mureș, Sibiu și Brașov. La 25 aprilie 1923 muncitorii de la principalele întreprinderi metalurgice din Tg. Mureș au intrat

¹ Documente . . . , vol. II, . . . , p. 35; *Metalgistul*, nr 5, 1 mai 1923, p. 4—5.

² *Metalgistul*, nr. 5, 1 mai 1923, p. 5.

³ Arh. Centr. a Inst. ist. a partidului, dos. 2 921 special, vol. III, fila 41.

⁴ Documente . . . , vol. II . . . , p. 36.

⁵ *Ibidem*, p. 37.

⁶ Arh. Centr. a Inst. ist. a partidului, dosar 2 921 special, vol. III, fila 52. Vezi și *Metalgistul*, nr. 5, 1 mai 1923, p. 5.

⁷ Documente . . . , vol. II . . . , p. 40.

în grevă cerînd mărirea salariului, respectarea zilei de lucru de opt ore etc.¹ La 29 mai 1923 muncitorii metalurgiști de la fabricile „Benker și Jikeli”, „Fabritius”, „Ghib”, „Rieger” și altele din Sibiu au declarat și ei grevă, deoarece patronii refuzau sistematic să le sporească salariile, menținîndu-le la un nivel mizer². Împotriva acțiunilor ferme ale muncitorilor, patronii întreprinderilor metalurgice din Tg. Mureș, Sibiu și Brașov au hotărît, prin intermediul Uniunii fabricanților metalugiști din Ardeal, să încheie un contract colectiv general și unitar cu muncitorii, în care să se includă introducerea muncii în acord fără sporirea salariilor. Ca urmare a acestei hotărîri, patronii întreprinderilor din Tg. Mureș și Sibiu au refuzat să ducă tratative cu greviștii pe baza revendicărilor formulate de lucrători, iar direcțiunea fabricii „Schiel” din Brașov a închis la 8 iunie 1923 fabrica cu scopul de a-i lipsi pe muncitori de posibilitatea de întreținere și a-i forța astfel să lucreze în acord³.

Din inițiativa și sub conducerea comuniștilor s-a desfășurat o largă mișcare de solidaritate cu lupta grea a muncitorilor metalurgiști. Astfel, la 21 iunie 1923 au avut loc greve de solidaritate la fabrica de postav „Scherg”, la cea de bere „Czell” din Brașov, ca și la alte întreprinderi din diferite orașe ale Ardealului⁴. Un manifest al secretariatului regional din vechiul regat al Uniunii muncitorilor în fier, metal și chimice, adresat tuturor muncitorilor, sublinia că metalurgiștii din Ardeal, în lupta cu patronii, „nu au decît o singură speranță și aceasta este sprijinul vostru. Către voi se îndreaptă strigătul lor de ajutor. Lupta lor e lupta noastră. Nu primiți să vă faceți călăii fraților voștri, înlocuindu-i în lucru. Dați-le tot sprijinul vostru moral și în special asigurați-le piinea copiilor și familiilor lor!”⁵.

La tratativele care au avut loc abia la 2 iulie, muncitorii greviști din cele trei orașe, s-au prezentat uniți, cerînd ziua de lucru de opt ore, concediul anual plătit, mărirea salariilor, plata orelor suplimentare cu 50 la sută mai mult decît salariul normal etc. Patronii au refuzat să satisfacă aceste revendicări, insistînd ca muncitorii să accepte introducerea muncii în acord⁶. Deoarece în urma acestor tratative nu s-a ajuns la nici un rezultat, metalurgiștii, în ciuda terorii dezlănțuite de autorități, au continuat lupta cu și mai multă fermitate, fiind sprijiniți moral și material de către muncitorimea din întreaga țară. Greva muncitorilor din Tg. Mureș a luat sfîrșit la 18 august 1923 — deci după aproape patru luni de luptă — prin victoria lor, stabilindu-se încheierea unui contract colectiv care prevedea sporirea salariului cu 30%. La Brașov și Sibiu patronii și autoritățile, văzînd că nu pot înfrînge lupta muncitorilor, au aplicat în august 1923 prevederile legii pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, trimițînd conflictul spre soluționarea tribunalelor, ale căror decizii au nemulțumit profund pe muncitori⁷. Cu această ocazie, muncitorii din întreaga țară s-au convins o dată mai mult, că în lupta

¹ *Metalurgistul*, nr. 6, 1 iunie 1923, p. 5–6.

² *Socialismul*, nr. 46, 7 iunie 1923, p. 2.

³ *Metalurgistul*, nr. 7, 1 iulie 1923, p. 7.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Documente ...*, vol. II..., p. 62–63.

⁶ *Metalurgistul*, nr. 8, 1 august 1923, p. 4–5.

⁷ *Ibidem*, nr. 9, 1 sept. 1923, p. 4–5.

pe care capitaliștii o duceau împotriva nivelului mizer de trai al maselor muncitoare și pentru intensificarea exploatării ei aveau la dispoziția lor tot aparatul de represiune al regimului burghezo-moșieresc, începînd cu siguranța și poliția și terminînd cu justiția; de aceea, pentru a ieși învingători din această luptă crîncenă, ei trebuiau să se organizeze și să fie uniți.

La București, în 1923, au avut loc două puternice greve care au dezvăluit încă o dată muncitorilor în chip concret nu numai caracterul sălbatic al ofensivei patronale, dar și rolul trădător al conducătorilor social-democrați de dreapta în lupta pe care o ducea clasa muncitoare împotriva burgheziei. La 23 iunie direcțiunea fabricii „Lemaître” a concediat patru muncitori din conducerea sindicatului pe fabrică, manevră prin care se încerca distrugerea organizării profesionale a muncitorilor, cu scopul de a le impune apoi condiții mai grele de muncă și salarizare¹. Față de refuzul direcțiunii de a reveni asupra acestei măsuri, muncitorii în număr de 600 au declarat grevă cerînd reprimirea la lucru a celor patru muncitori concediați, sporirea salariului cu 60%, lemne cu preț redus pentru iarnă, respectarea demnității umane etc.². Timp de trei săptămîni conducerea fabricii, susținută de Ministerul Muncii și Uniunea industriașilor din metalurgie³, a refuzat să ducă tratative cu muncitorii cerîndu-le în schimb să reia lucrul în vechile condiții fără a le garanta că conducătorii lor nu vor fi arestați⁴. În timpul grevei, din inițiativa comuniștilor, muncitorii s-au întrunit de mai multe ori, informîndu-se asupra manevrelor direcțiunii fabricii și manifestîndu-și de fiecare dată voința de a lupta pînă la satisfacerea revendicărilor lor. Încercarea patronilor de a aduce la lucru la „Lemaître” pe cei 150 de muncitori din echipa volantă care lucrau în stația Chitila tot pentru această uzină a eșuat, deoarece lucrătorii din acea echipă s-au solidarizat cu greviștii⁵.

Partidul Comunist a făcut apel la toți muncitorii Capitalei ca să-i sprijine bănește pe greviști deoarece: „Nu e în joc numai interesul muncitorilor prinși azi în luptă. E un interes general muncitoresc. Muncitorii de la Lemaître . . ., apărîndu-și drepturile lor, ei apără totodată și în aceeași măsură drepturile întregii muncitorimi”⁶. După o luptă deosebit de îndîrjită, la 23 iulie greva a luat sfîrșit prin victoria muncitorilor, cei patru lucrători concediați fiind reprimiți la lucru. Muncitorii trebuiau să primească plata zilelor de grevă, iar celelalte revendicări, după tratative, să fie incluse în noul contract colectiv de muncă⁷.

¹ *Socialismul*, nr. 50, 24 iunie 1923, p. 3.

² *Ibidem*, nr. 52, 1 iulie 1923, p. 1.

³ Pentru înțelegerea modului în care Uniunea industriașilor din metalurgie sprijinea direcțiunea fabricii „Lemaître” ca și pe alți patroni în lupta împotriva muncitorilor, este semnificativ următorul fapt: într-o circulară din iulie 1923 Uniunea îi înștiința pe industriași că a cerut Ministerului Muncii să militarizeze acele întreprinderi ce executau comenzi ale statului și în care muncitorii duceau acțiuni viguroase pentru apărarea intereselor lor, deci și fabrica „Lemaître” care în acel timp repara material rulant al C.F.R.-ului. Cf. *Socialismul*, nr. 58, 22 iulie 1923, p. 3.

⁴ *Ibidem*, nr. 53, 6 iulie 1923, p. 3.

⁵ Arh. Centrală a Inst. de ist. a partid., dos. 2 978 special, f. 319—321.

⁶ *Documente* . . ., vol. II . . ., p. 73.

⁷ *Socialismul*, nr. 59, 26 iulie 1923, p. 2.

Greva muncitorilor de la „Lemaître” organizată și condusă de Partidul Comunist s-a încheiat printr-un succes al muncitorilor, datorită faptului că „masa greviștilor a fost însuflețită de spirit de luptă, iar conducătorii au fost la înălțimea acestei mase”¹. Încercările liderilor social-democrați de dreapta de a se strecura în conducerea grevei și a-i imprima o linie reformistă în sensul canalizării ei pe făgașul unor compromisuri cu patronii s-au izbit de solidaritatea și hotărîrea de luptă a muncitorilor și a conducătorilor ei. Este semnificativă în acest sens poziția lui Mirescu care în acel timp era în Consiliul general al sindicatelor. Într-o întrevvedere avută cu patronii și cu delegații Ministerului Muncii, el a cerut ca muncitorii să reia lucrul cu condiția ca situația celor patru muncitori concediați să fie soluționată de o comisie de arbitraj, abandonînd celelalte revendicări². În cadrul aceleiași întrevederi această poziție a fost combătută de reprezentanții greviștilor care au declarat că nu vor înceta greva decît dacă cei patru muncitori vor fi reprimiți la lucru și vor fi plătite zilele de grevă. Muncitorii, apărînd poziția delegațiilor lor și-au strîns tot mai mult rîndurile în jurul comuniștilor și au continuat lupta cu hotărîrea fermă de a învinge.

În timpul trativelor care au avut loc în luna august pentru încheierea noului contract colectiv de muncă, direcțiunea a încercat să impună muncitorilor unele condiții greu de acceptat, cu scopul de a eluda promisiunile făcute anterior. În fața perspectivei ca greva să reînceapă, patronii au cerut autorităților să aplice decizia Consiliului de Miniștri din 21 aprilie 1923 prin care fabrica era militarizată, lucru pe care acestea l-au pus în practică la 24 august³. Astfel, numai prin teroare militară fățișă muncitorii au putut fi înfrinți.

O altă acțiune grevistă însemnată a proletariatului din București a fost aceea a muncitorilor de la fabrica „Mandrea”. Patronii acestei fabrici, călcînd prevederile contractului colectiv, au căutat prin toate mijloacele să introducă munca în acord. În luna iulie ei au trecut la concedierea în masă a muncitorilor și muncitoarelor care refuzau să muncească în acord sub pretextul că fabrica nu mai are de lucru. În același timp, ei dădeau anunțuri în ziarele burgheze de mare tiraj că fabrica „Mandrea” angajează lucrători și lucrătoare. Prin această manevră patronii urmăreau să angajeze muncitori care forțați de mizerie să accepte să lucreze în acord cu salarii inferioare față de cele ale muncitorilor concediați. Tratatul duse pentru reprimirea la lucru a celor concediați neavînd nici un rezultat, muncitorii și muncitoarele (în număr de aproape 300) au declarat grevă la 18 iulie 1923 revendicările lor principale fiind respectarea contractului

¹ *Documente* . . . , vol. II . . . , p. 91.

² *Lumea nouă*, nr. 25, 19 august 1923, p. 2.

³ *Argus*, nr. 3 103, 25 august 1923, p. 3. Nemulțumirile muncitorilor de la „Lemaître” din primăvara anului 1923 față de samavolniciile direcțiunii au determinat guvernul, la cererea patronilor, să militarizeze această fabrică. Intervenind un acord între muncitori și patroni, aplicarea deciziei de militarizare a fost temporar amînată. Cf. *Socialismul*, nr. 69 din 29 aug. 1922, p. 1.

colectiv, reprimirea la lucru a muncitorilor concediați, plata zilelor de grevă etc¹.

La tratativele ce au avut loc la 28 iulie 1923 între delegația muncitorilor și patroni a luat parte și oportunistul Damian, care era secretarul Consiliului general al sindicatelor. El a reușit să atragă de partea sa delegația greviștilor compusă din elemente șovăelnice. De la început, patronii s-au declarat de acord cu reprimirea în fabrică a muncitorilor concediați, dar au refuzat să plătească zilele de grevă. Deși se întrevedea că patronii ar ceda și asupra celui de-al doilea punct, totuși Damian împreună cu delegația greviștilor au hotărât ca lucrătorii să înceteze greva. Muncitorii întruniți pentru a afla rezultatele tratativelor s-au opus categoric recomandării de a înceta greva, arătând că ei sînt hotărâți să lupte pînă la cîștigarea tuturor revendicărilor lor. Față de opoziția dîră a muncitorilor, Damian, luînd cuvîntul, a declarat: „Voi nu aveți nimic de spus. Noi (adică el, Damian și delegația muncitorilor—*Gr.C.*) vom hotărî astă seară dacă intrați sau nu în lucru. Mîine dimineață vă vom aduce răspunsul și voi vă veți supune”². Această declarație a fost primită cu indignare de către muncitori. A doua zi, Damian a cerut din nou muncitorilor să reia lucrul. În frunte cu comuniștii ei au hotărît continuarea grevei pînă la victorie, infierînd ca trădători atît pe Damian, cît și pe delegați³. Greva a continuat pînă la 7 august cînd datorită uneltirilor lui Damian și a delegaților trădători muncitorii înfrinți au fost nevoiți să reia lucrul⁴.

Un articol publicat în *Socialismul*, analizînd modul în care s-au desfășurat luptele muncitorilor de la „Lemaître” și „Mandrea”, sublinia că și la această din urmă fabrică „masa greviștilor și a grevistelor a fost însuflețită de spirit de luptă. Și aici restul muncitorimii a sărit în sprijinul greviștilor”; dar, spre deosebire de „Lemaître”, se arată în articol, la „Mandrea”, „conducătorii grevei nu s-au putut ridica pînă la masă, necum să se pună în fruntea ei. Ei au rămas pătrunși de spiritul reformist al social-democrației, care exclude orice voință și putere de acțiune”⁵.

Din datele prezentate asupra celor mai însemnate greve reiese că în prima parte a anului 1923 mișcarea grevistă a cunoscut o învioreare, acesta fiind primul val de greve cuprinzînd mii de muncitori după crearea P.C.R. Desfășurate în condițiile unei aprige ofensive a claselor exploatatoare împotriva nivelului de trai și a cuceririlor obținute de clasa muncitoare în perioada de avînt revoluționar, grevele din 1923 au scos în evidență creșterea conștiinței de clasă a proletariatului din țara noastră, întărirea rolului conducător al Partidului Comunist și justetea politicii sale de închegare a frontului unic muncitoresc. Totodată ele au jucat un rol important în procesul de întărire a legăturilor Partidului Comunist cu masele muncitoare, tot mai mulți muncitori convingîndu-se că P.C.R. era singurul apărător consecvent al intereselor lor.

¹ *Socialismul*, nr. 58, 22 iulie 1923, p. 2.

² *Ibidem*, nr. 61, 2 aug. 1923, p. 3.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, nr. 63, 9 august 1923, p. 2.

⁵ *Documente...* Vol. II., p. 91.

În grevele de la sfârșitul anului 1922 și din prima jumătate a anului 1923 a existat o îmbinare între revendicările economice (sporirea salariilor, menținerea zilei de lucru de opt ore etc.) și politice (împotriva militarizării întreprinderilor, a terorii, pentru recunoașterea consiliilor muncitorești etc.). Din analiza datelor cuprinse în statisticile burgheze se constată că în 1923 aproximativ 78%¹ din numărul total al grevelor izbucnite în acel an au avut ca revendicare principală mărirea salariilor, ceea ce denotă că pentru sporirea lor muncitorii trebuiau să recurgă la grevă ca armă principală de luptă. În majoritatea cazurilor, grevele nu izbucneau pentru satisfacerea acestei singure revendicări, ci aveau ca obiectiv cîștigarea mai multor revendicări economice și apărarea libertăților democratice.

Trebuie subliniat faptul că în timpul grevelor din 1923 lupta dintre muncitori și patroni s-a îndirjit în chip deosebit, greviștii apărîndu-și cu dîrzenie revendicările, uneori în decursul mai multor săptămîni sau chiar luni întregi, împotrivindu-se încercărilor patronilor de a-i înfrînge prin folosirea directă a aparatului de represiune al regimului burghezo-moșieresc. Semnificativ în acest sens este și faptul că în medie în 1923 un muncitor grevist a stat în grevă 17 zile față de 11 zile în 1922². Muncitorii au putut să stea în grevă un timp relativ mare datorită luptei duse de P.C.R. pentru organizarea lor în sindicat (în 1923 aproape 75% din muncitorii greviști erau membri de sindicat)³.

O trăsătură caracteristică a grevelor din 1923 o constituie încheierea frontului unic de luptă a muncitorilor comuniști, social-democrați și fără de partid în vederea satisfacerii revendicărilor lor. Acest lucru s-a putut realiza deoarece muncitorii s-au convins tot mai mult, datorită activității comuniștilor, precum și a propriei lor experiențe, că din lupta aprigă cu patronii nu pot ieși victorioși decît prin unirea forțelor lor. Făurirea pe scară locală, în timpul grevelor, din inițiativa comuniștilor a unității de acțiune a clasei muncitoare arată că tot mai mulți muncitori nu erau de acord cu politica liderilor social-democrați de dreapta care respingeau propunerile P.C.R. de făurire a frontului unic de luptă împotriva ofensivei patronale.

Faptul că în vara anului 1923 lozincile și programul de luptă al Partidului Comunist erau însușite de majoritatea membrilor de sindicat, așa cum a reieșit și din desfășurarea grevelor, îngrijora în mod deosebit pe liderii social-democrați de dreapta din Consiliul general și din conducerea Uniunilor sindicale, deoarece directivele lor reformiste începuse să nu mai fie urmate nici de muncitorii social-democrați. De aceea, sub pretextul afilierei sindicatelor la Internaționala sindicală reformistă de la Amster-

¹ Procentul a fost calculat de noi pe baza datelor din *Buletinul muncii, cooperației și asigurărilor sociale*, 1924, nr. 3—5, p. 116—117.

² Pentru stabilirea numărului zilelor în care a stat un muncitor grevist în grevă am raportat datele privitoare la numărul greviștilor pe un an la numărul total al zilelor de lucru în care fabricile respective n-au lucrat ca urmare a grevelor din același an. Datele au fost luate din *Buletinul muncii, cooperației și asigurărilor sociale*, 1923, nr. 9—12, p. 326—327; *Ibidem*, 1924, nr. 3—5, p. 116—117.

³ Procentul a fost calculat de noi pe baza datelor ce indică numărul muncitorilor participanți la greve în raport cu numărul greviștilor care erau membri de sindicat. *Buletinul muncii, cooperației și asigurărilor sociale*, 1924, nr. 3—5, p. 116—117.

dam ei au convocat congresul de la Cluj cu intenția de a sparge unitatea mișcării sindicale, în speranța că vor păstra astfel dominația asupra unei însemnate părți a sindicatelor. Întrucît majoritatea delegaților trimiși de muncitori la Congres s-au pronunțat pentru menținerea unității sindicale, liderii social-democrați de dreapta au fost nevoiți să recurgă la ajutorul autorităților care au trecut la arestarea unui însemnat număr de delegați, adversari ai afilierii la Amsterdam¹. În felul acesta reformiștii au reușit să spargă unitatea mișcării sindicale, fapt ce a dus la fărâmițarea forței clasei muncitoare într-un moment în care era nevoie, mai mult ca oricînd, de închegarea într-un front unic al tuturor muncitorilor împotriva ofensivei patronale. Spargerea unității sindicale nu a dus, însă, așa cum dorea burghezia la slăbirea mișcării muncitorești revoluționare.

Un rol deosebit de important în lupta pentru refacerea unității sindicale de acțiune l-a avut crearea de către Partid la sfîrșitul lunii octombrie 1923 a sindicatelor unitare, care au constituit o expresie a frontului unic sindical inițiat de comuniști cu muncitorii aflați sub influența unor lideri reformiști „independenți” și cu muncitorii neorganizați.

În ciuda condițiilor de semilegalitate în care activa, Partidul Comunist din România s-a întărit mult din punct de vedere organizatoric, influența sa asupra maselor populare crescînd neconștient. Semnificativ în acest sens este faptul că Direcția generală a siguranței a trimis în decembrie 1923 telegrame - circulări inspectorilor generali de poliție și siguranță, prin care le cerea să acorde o deosebită atenție activității desfășurate de Partidul Comunist care „începe a deveni tot mai intensivă”². Clasele dominante din țara noastră care aveau nevoie de „liniște” pentru îndeplinirea planurilor ce prevedeau întărirea pozițiilor lor economice și politice prin jefuirea bogățiilor țării în colaborare cu capitalul străin și intensificarea exploatării maselor populare, vedeau cu ură întărirea P.C.R., deoarece „numai Partidul Comunist e port-drapelul revendicărilor celor exploatați și că dacă i s-ar îngădui să-și spună cuvîntul, în mod public, în chestiunile la ordinea zilei, temeliile dictaturii capitaliste s-ar resimți ca în urma unor puternice sgudiri”³.

La începutul anului 1927 clasele exploatoare prin guvernul liberal au trecut Partidul Comunist în ilegalitate, ceea ce a constituit începutul unui nou atac împotriva tuturor libertăților cetățenești și mai cu seamă împotriva cuceririlor clasei muncitoare, în speranța că lipsind clasa muncitoare de conducătorul său firesc va înăbuși lupta ei revoluționară.

Masele au continuat însă luptele revoluționare sub conducerea P.C.R. Partidul sublinia că în ciuda terorii fără precedent dezlănțuită de regimul burghezo-moșieresc „el nu va părăsi postul său de conducător al maselor muncitoare exploatare, de conducător al țărănimii jecmănite și al naționalităților minoritare asuprite, post la care va rămîne pînă la com-

¹ Pentru Congresul Sindical de la Cluj vezi: *Lupta P.C.R. pentru apărarea intereselor maselor muncitoare în perioada stabilizării parțiale și vremelnice a capitalismului 1923 — 1928*, București, E.S.P.L.P., 1957, p. 27—30.

² Arhiva Centrală a Inst. de Ist. a Partidului, dos. nr. 42 378, f. 205, 207, 208.

³ *Documente* ..., vol. II ..., p. 143.

pleta doborîre a oligarhiei și aplicare integrală a principiilor democratice și a libertății pentru clasa muncitoare”¹.

În noua situație — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — „Partidul Comunist își reorganizează activitatea pe baze noi, trece în adîncă ilegalitate și, învățînd din marea experiență a Partidului bolșevic, care a știut să îmbine cu măiestrie munca ilegală cu munca legală, luptă în această perioadă pentru a apăra interesele clasei muncitoare împotriva ofensivei patronale”².

ИЗ ИСТОРИИ РУКОВОДИМОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИЕЙ РУМЫНИИ СТАЧЕЧНОЙ БОРЬБЫ РАБОЧИХ В ПЕРИОД 1922—1923 ГОДОВ

РЕЗЮМЕ

Относительная стабилизация капитализма, отмеченная в Румынии в середине 1922 г., свидетельствовала о значительном ухудшении материального положения народных масс. Как и в других капиталистических странах она совершалась в основном за счет сохранения низкого уровня заработной платы рабочих, усиления эксплуатации путем отмены на многих предприятиях восьмичасового рабочего дня и введения новых методов эксплуатации.

Рабочий класс, руководимый РКП, ни на минуту не ослабляя борьбы против наступления господствующих классов на жизненный уровень трудящихся, отстаивал демократические права и свободы, завоеванные в борьбе в период революционного подъема. Вооруженные решениями II съезда РКП, установившего тактическую линию и соответствующие новому историческому периоду задачи, коммунисты организовали в конце 1922 г. и в первой половине 1923 г. многочисленные и мощные стачки в Араде, в Валя Муреш, в Тимишоаре, Бухаресте, Брашове, Сибиу, Тыргу Муреше и других индустриальных центрах страны. Проанализировав развертывание стачечных боев, авторы показывают, что в забастовках, вспыхнувших в 1922—1923 гг. и охвативших многочисленные массы рабочих, экономические (повышение заработной платы, сохранение восьмичасового рабочего дня и т. д.) требования сочетались с политическими (признание рабочих совещаний и т. д.). Характерной чертой забастовок являлось упрочение под руководством коммунистов и по их инициативе единства действий рабочих в борьбе за удовлетворение требований.

Стачечные бои 1922—1923 гг. — первый вал широкой борьбы рабочих после создания РКП — выявили рост классового сознания румынского пролетариата, усиление связей Коммунистической партии с рабочими массами и ее руководящую роль, а также правильность политики укрепления единого рабочего фронта как органа защиты интересов рабочего класса и подготовки грядущих боев против буржуазно-помещичьего режима.

¹ *Analele Institutului de istorie a partidului*, 1955, nr. 1, p. 123.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1956, p. 370.

AU SUJET DES GRÈVES OUVRIÈRES DIRIGÉES PAR LE PARTI COMMUNISTE DE ROUMANIE PENDANT LES ANNÉES 1922—1923

RÉSUMÉ

La stabilisation relative du capitalisme, qui a commencé à se manifester en Roumanie depuis le milieu de 1922, a marqué pour les masses populaires une aggravation considérable de leur situation matérielle. En Roumanie, tout comme dans d'autres pays capitalistes, la stabilisation relative du capitalisme a été réalisée, principalement, par le maintien des salaires des masses populaires à un niveau de misère, par l'intensification de l'exploitation, par la liquidation — dans maintes entreprises — de la journée de travail de 8 heures, et par l'introduction de nouvelles méthodes d'exploitation. C'était une véritable offensive des classes dominantes ayant pour but l'abaissement sans précédent du niveau de vie des masses travailleuses et la suppression des libertés démocratiques et des droits conquis par des luttes dans la période d'élan révolutionnaire. Mais la classe ouvrière, conduite par le P.C.R., n'a cessé de lutter sans répit contre cette offensive.

Armés des décisions du IIe Congrès du P.C.R., qui a établi la ligne tactique et les tâches correspondant à la nouvelle étape historique, les communistes ont organisé et dirigé, à la fin de 1922 et dans la première moitié de 1923, de nombreuses et puissantes grèves à Arad, dans la vallée du Jiu, à Timișoara, Bucarest, Brașov, Sibiu, Tg. Mureș, et dans d'autres centres industriels du pays.

L'article analyse le déploiement des luttes grévistes et montre ensuite que dans les grèves de 1922—1923, auxquelles ont pris part des masses nombreuses d'ouvriers, on a formulé conjointement des revendications économiques (majoration des salaires, journée de travail de huit heures, etc.) et politiques (reconnaissance des conseils ouvriers, etc.). Le trait caractéristique des grèves fut la création, sur l'initiative et sous la direction des communistes, de l'unité d'action des ouvriers pendant la lutte pour la satisfaction de leurs revendications.

Les actions grévistes des années 1922—1923, la première vague de luttes ouvrières d'envergure après la création du Parti Communiste de Roumanie, ont fait ressortir l'accroissement de la conscience de classe du prolétariat de notre pays, l'affermissement des relations du Parti Communiste avec les masses travailleuses, la consolidation de son rôle dirigeant, ainsi que la justesse de sa politique concernant la création du Front Unique Ouvrier comme organe de défense des intérêts de la classe ouvrière et de préparation des luttes futures, qui devaient être menées contre le régime bourgeois-agrarien.

15 ANI DE LA VICTORIA ÎMPOTRIVA GERMANIEI HITLERISTE

OPERAȚIILE PRINCIPALE DESFĂȘURATE DE FORȚELE ARMATE SOVIETICE ÎN MARELE RĂZBOI PENTRU APĂRAREA PATRIEI *

DE

General locotenent S. V. ROGHINSKII

(Institutul de Istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. — Moscova)

Marele Război pentru Apărarea Patriei constituie una dintre cele mai importante etape din istoria poporului sovietic. An de an iese la iveală tot mai maiestos și tot mai strălucit însemnătatea victoriei dobândite în acest război de Forțele Armatei Sovietice asupra cotropitorilor fasciști.

În acest război oamenii sovietici au apărat victorios onoarea, libertatea și independența patriei lor socialiste. Ei au eliberat din robia fascistă popoarele unui șir de țări din Europa și Asia. Poporul sovietic și-a îndeplinit în chip strălucit sarcinile patriotice de a apăra patria socialistă și datoria sa internaționalistă de a ajuta celelalte popoare în lupta lor de eliberare. Scopurile și sarcinile nobile urmărite în Marele Război pentru Apărarea Patriei au determinat caracterul drept și eliberator al acestui război.

Războiul prin care a trecut Uniunea Sovietică a fost cel mai greu război din toate războaiele cunoscute pînă acum. El a cerut din partea poporului sovietic și a forțelor lui armate jertfe și sacrificii nemaiauzite și o uriașă încordare a forțelor și energiei.

Poporul sovietic nu a fost singur în lupta sa împotriva fascismului. Lupta dusă de Uniunea Sovietică pentru pace împotriva războiului și a fascismului s-a bucurat de simpatia și de sprijinul maselor populare de multe milioane din țările iubitoare de libertate din întreaga lume.

În această luptă nici un fel de încercări nu au putut să frîngă bărbăția și dîrzenia poporului sovietic, educat de partidul comunist în spiritul patriotismului sovietic înflăcărat și al devotamentului neșărmurit față de patria sa socialistă.

* Studiu întocmit pentru revista „Studii“.

În ciuda greutăților de neînchipuit și a insucceselor grave suferite pe front în prima perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei, Forțele Armate Sovietice, conduse de partidul comunist, au reușit să obțină, printr-o luptă îndelungată și încordată victoria de însemnătate mondială asupra fascismului german — dușmanul întregii omeniri înaintate.

Victoria dobândită în Marele Război pentru Apărarea Patriei a fost un mare act de eroism al poporului sovietic. Această victorie nu a fost întâmplătoare. Ea a fost pregătită de întregul mers al dezvoltării istorice a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.

Victoria a demonstrat întregii lumi forța vitală de neînvinc a orînduirii sociale și de stat socialiste, născută de Marea Revoluție din Octombrie. Victoria asupra Germaniei fasciste a însemnat triumful politicii înțelepte a partidului comunist și a guvernului sovietic, triumful nemuritoarelor idei marxist-leniniste, triumful învățăturii marxiste.

Înfrîngerea imperialismului german a fost inevitabilă. Ea a fost un rezultat al victoriei noii orînduiri sociale asupra vechii orînduiri sociale, un rezultat al victoriei forțelor socialismului asupra forțelor capitalismului. În înfrîngerea imperialismului german s-a manifestat o legitate a noii epoci a dezvoltării sociale a omenirii, epocă în care pieirea sistemului capitalist a devenit inevitabilă.

În cursul războiului s-au spulberat complet speranțele imperialismului internațional care contase pe lichidarea sau slăbirea Uniunii Sovietice. Din acest război îndelungat și greu statul sovietic a ieșit și mai puternic și mai călit, în ciuda faptului că Uniunea Sovietică și forțele ei armate au dus pe umerii lor principala greutate a luptei împotriva fascismului.

Istoricii burghezi încearcă prin toate mijloacele și prin toate metodele să demonstreze că victoria obținută de Uniunea Sovietică în războiul dus împotriva Germaniei fasciste a fost întâmplătoare. Ei se străduiesc să demonstreze că numai greșelile strategice ale lui Hitler și condițiile meteorologice și geografice nefavorabile pe de o parte, și acțiunile de luptă și ajutorul economic dat de statele occidentale, pe de altă parte, au salvat Uniunea Sovietică de la o înfrîngere inevitabilă.

Această falsificare are cauzele sale de clasă. Imperialiștii din Occident vor să răspîndească nebuneasca iluzie că înfrîngerea militară a Uniunii Sovietice, a țărilor socialiste, de către imperialiști ar fi posibilă.

În istoriografia burgheză este la modă o caracterizare denaturată, o descriere denaturată a luptei armate duse pe frontul sovieto-german; istoriografia burgheză trece în mod intenționat sub tăcere încordarea și amploarea acțiunilor de luptă desfășurate de forțele armate sovietice.

Istoricii burghezi scriu în lucrările lor despre bătăliile de la Moscova, de la Stalingrad, de la Kursk, despre operația desfășurată de forțele armate sovietice la Berlin.

Aceasta înseamnă că istoricii burghezi descriu mai ales acele evenimente de pe frontul sovieto-german care nu pot fi trecute sub tăcere, deoarece ele sînt cunoscute de popoarele din toată lumea. Aceste evenimente au căpătat o însemnătate internațională pentru că ele s-au trans-

format în jaloane după care se determină direcțiile și etapele grandioasei lupte duse de popoarele iubitoare de liberate pentru eliberarea lor de fascism și din robie. Aceste evenimente, care nu pot fi trecute sub tăcere, au asigurat dezvoltarea acestei lupte și victoria popoarelor, unite în timpul celui de-al doilea război mondial în cadrul coaliției antifasciste. Aceste evenimente au determinat amploarea și intensitatea luptei pentru libertate, pentru independență, pentru democrație, împotriva imperialismului, împotriva robiei fasciste. Popoarele nu uită aceste evenimente și cinstesc pe eroii lor.

Descriind evenimentele de pe frontul sovieto-german istoricii burghezi se străduiesc să nu le prezinte în strînsă legătură între ele, ci separat; ei nici măcar nu încearcă să le îmbine în cadrul procesului unitar al luptei armate, care constă din bătălii, operații și lupte de o forță și importanță diferită, deosebite în ce privește forma și procedeul de desfășurare a lor. De aceea, de regulă, în cărțile autorilor burghezi nu se arată cum s-au legat și s-au condiționat reciproc toate evenimentele de pe frontul luptei armate, nu se arată dezvoltarea dialectică a tuturor fenomenelor. Din această cauză cititorul nu poate urmări cum s-au născut în mod firesc condițiile și premisele noi care au schimbat situația militară-politică în cursul acțiunilor militare.

Fără îndoială că evenimentele atît de mărețe ca victoria de la Moscova, de la Stalingrad, de la Kursk și de la Berlin vor rămîne întipărite pentru totdeauna în memoria popoarelor din lumea întreagă. Ele au intrat temeinic în istoria luptei pentru libertate, pentru socialism, împotriva asupririi și a imperialismului. Însă deși au fost evenimente principale ele trebuie analizate în strînsă legătură cu numeroase alte evenimente importante care alcătuiesc laolaltă uriașul proces al victoriei în lupta armată.

Sarcina articolului de față este de a prezenta operațiile cele mai importante din Marele Război pentru Apărarea Patriei în legătura lor reciprocă cu operațiile principale ale luptei armate, de a le prezenta înmănușiate într-un proces unic sub raportul timpului, scopului și al rezultatelor.

Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei se împarte în trei mari perioade în cursul cărora s-au produs schimbări importante, iar uneori chiar schimbări radicale. S-a schimbat situația militară-politică, s-au schimbat caracterul și conținutul luptei armate în curs de desfășurare. Prima perioadă a războiului cuprinde evenimentele care s-au desfășurat între 22 iunie 1941 și 19 noiembrie 1942. Evenimentele care s-au petrecut între 19 noiembrie 1942 și sfîrșitul anului 1943 intră în cea de-a doua perioadă a războiului. A treia perioadă a războiului cuprinde evenimentele care s-au desfășurat de la sfîrșitul lui decembrie 1943 pînă la sfîrșitul Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei.

În cursul războiului forțele armate ale statului sovietic au executat un mare număr de operații. Acestea s-au deosebit unele de altele în ce privește forma, amploarea și intensitatea lor, în ce privește cantitatea

forțelor și mijloacelor participante și s-au încheiat cu rezultate diferite. Ansamblul unor astfel de operații, care au avut o însemnătate strategică sau o mare însemnătate operativă, și au fost desfășurate potrivit aceleiași concepții și după același plan urmărind atingerea aceluiași scop strategic și militar-politic, alcătuia o campanie militară. În cursul Marelui Război pentru Apărarea Patriei Forțele Armate Sovietice au desfășurat nouă campanii militare. Dintre acestea, trei campanii militare au fost desfășurate în prima perioadă a războiului, două — în cea de-a doua perioadă și patru campanii militare în cea de-a treia perioadă, perioadă finală a războiului.

Istoriografia militară sovietică dispune de suficient material pentru a face o analiză cuprinzătoare atât a laturii calitative cât și a laturii cantitative a mersului și conținutului luptei armate duse de trupele sovietice în campaniile din fiecare perioadă.

În tabelul nr. 1 de mai jos se arată numărul operațiilor executate de fronturile în care erau grupate Forțele Armate Sovietice în cursul campaniilor din fiecare perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei. În tabelul nr. 2 se arată numărul operațiilor desfășurate de trupele americano-engleze în cursul perioadelor a doua, a treia și a patra a celui de-al doilea război mondial, care din punct de vedere cronologic corespund cu perioadele Marelui Război pentru Apărarea Patriei. În tabelul nr. 2 au fost luate în considerare operațiile desfășurate de trupele americano-engleze pe teritoriul Europei Centrale și Europei Occidentale, pe teritoriul Africii de Nord și de Est și pe teritoriul Italiei.

În articolul de față și în tabelele respective au fost luate în considerare numai operațiile executate de fronturi care prin proporțiile, scopul, și rezultatele lor au avut o însemnătate strategică sau o mare însemnătate operativă. La analiza luptei armate desfășurate pe frontul sovieto-german trebuie să avem în vedere că, în perioadele dintre operațiile executate de fronturi, trupele sovietice nu au încetat lupta armată și acțiunile de luptă s-au desfășurat aproape neîntrerupt. Aceste acțiuni au fost însă diferite sub raportul dinamismului, formei și însemnătății lor, precum și sub raportul scopurilor, amploarei și intensității lor. De regulă acestea au fost operații și lupte de apărare sau ofensive locale și care au avut în cea mai mare parte o însemnătate locală. De obicei în același timp s-a efectuat regruparea trupelor și pregătirea lor în vederea unor noi operații decisive. Uneori într-un sector sau altul al frontului strategic au avut loc scurte pauze în cursul cărora lupta a căpătat un caracter de poziție. Aceste pauze au fost folosite pentru acumularea de forțe și mijloace și pentru efectuarea pregătirilor în vederea unor noi operații. Însă chiar și în sectoarele în care datorită unor anumite condiții lupta armată căpăta un caracter de poziție (ca de exemplu în decursul unei însemnate perioade de timp la aripa de nord (Frontul de Nord) a frontului sovieto-german), acțiunile de apărare desfășurate de trupele sovietice au avut în cadru tactic un caracter activ.

Analizând datele cuprinse în tabele și comparând amploarea și intensitatea luptei armate de pe frontul sovieto-german și de pe fronturile unde

duceau lupta armată trupele americano-engleze putem trage chiar de la bun început câteva concluzii.

În campaniile din cadrul Marelui Război pentru Apărarea Patriei au fost desfășurate 265 de operații executate de fronturi, 196 de operații, adică circa 74% au fost operații ofensive și numai 26% au fost operații de apărare. Prin urmare, Forțele Armate Sovietice au obținut victoria în Marele Război pentru Apărarea Patriei și au atins obiectivele militare și militare-politice puse în fața lor, folosind procedeul ofensiv de ducere a luptei armate. Această concluzie este confirmată și de faptul că din cele 9 campanii militare executate de Forțele Armate Sovietice, numai 2 campanii (campania din vara-toamna anului 1941 și campania din vara-toamna anului 1942) au fost, în ce privește caracterul și conținutul luptei armate, campanii de apărare. În celelalte 7 campanii militare, lupta armată a fost dusă sub forma unor operații ofensive grandioase, atât sub raportul rezultatelor cât și sub raportul amploarei lor. Cu toate acestea, forțele armate sovietice au fost nevoite să ducă și operații de apărare, dintre care majoritatea zdrobitoare (63 din 69 de operații) au fost efectuate în prima perioadă (perioada inițială) a Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Lucrul acesta se explică prin faptul că Germania fascistă a atacat mișelește Uniunea Sovietică, a invadat teritoriul ei și a obligat poporul sovietic iubitor de pace să pună mâna pe arme pentru a se apăra împotriva agresorului. Forțele Armate Sovietice au fost nevoite să treacă la apărare și să suporte toate greutățile unor înfringeri și retrageri. În cursul operațiilor de apărare, ele au reușit să producă pierderi sîngeroase și să decimeze trupele dușmane, creînd și acumulînd condițiile și premisele pentru trecerea la contraofensivă. Însă chiar și în cursul grelelor încercări din prima perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei, Forțele Armate Sovietice au executat campania de iarnă din anii 1941—1942 sub forma unei campanii ofensive, făcînd o încercare de a schimba caracterul luptei armate.

În cursul războiului formele și metodele luptei armate se schimbau și în același timp se schimba și situația militară-politică. La început Forțele Armate Sovietice au zădărnicit planul „Barbarossa” al dușmanului, care conta pe sfîrșitul „fulgerător” al războiului împotriva Uniunii Sovietice și a obligat Germania fascistă să treacă la un război de lungă durată și istovitor pentru ea. Apoi ele au obligat dușmanul să schimbe metoda de ducere a luptei armate și să treacă de la strategia ofensivă la apărare; în cele din urmă, în operații ofensive ample, desfășurate pe întregul front sovieto-german, Forțele Armate Sovietice au sfîrșit apărarea inamică pricinuind înfrîngerea totală a tuturor forțelor armate ale inamicului.

În urma luptei armate duse de poporul sovietic a triumfat inevitabil arta militară sovietică. În Marele Război pentru Apărarea Patriei a suferit un eșec total atât strategia ofensivă cât și strategia defensivă a fascismului german. A învins atât măiestria defensivă, cât și măiestria ofensivă a Forțelor Armate Sovietice.

Comparînd totalurile din tabelele nr. 1 și 2 se poate trage concluzia că proporțiile luptei armate de pe frontul sovieto-german depășesc de

multe ori proporțiile operațiilor militare executate de trupele americano-engeleze pe teatrele de acțiuni militare din Europa și din Marea Mediterană. Spre confirmare cităm suplimentar următoarele date :

Proporțiile luptei armate pe diferitele fronturi ¹

Denumirea fronturilor	Lungimea frontului în km	Durata existenței frontului în zile	Acțiuni active		Acțiuni pasive	
			zile	%	zile	%
Frontul sovieto-german (de la 22 VI 1941 la 9 V 1945)	3 000—6 200	1 418	1 320	93,0	98	7,0
Frontul din Africa de Nord (de la 10 VI 1940 la 13 V 1943)	cca 350	1 068	309	28,8	759	71,2
Frontul din Italia (de la 10 VII 1943 la 2 V 1945)	cca 300	663	492	74,2	171	25,8
Frontul din Europa Occidentală (de la 6 VI 1944 la 9 V 1945)	cca 800	338	293	86,7	45	13,3

OPERAȚIILE EXECUTATE ÎN CAMPANIILE DIN PRIMA PERIOADĂ A MARELUI RĂZBOI PENTRU APĂRAREA PATRIEI

Prima perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei echivalează cu 17 luni de acțiuni de luptă încordată și încercări dintre cele mai grele. Războiul a început prin bătăliile din zona de frontieră, în cursul cărora trupele sovietice au suferit înfrângeri foarte grele. Dușmanul a invadat teritoriul Uniunii Sovietice cu grupurile sale de izbire, care fuseseră concentrate din timp pe direcțiile strategice principale. Armatele sovietice din regiunile militare de la frontieră au angajat lupta pe viață și pe moarte cu dușmanul care atacase în mod perfid Uniunea Sovietică. Operațiile de apărare s-au desfășurat în Lituania și Letonia, pe câmpiile Bielorusiei, Ucrainei apusene și R.S.S. Moldovenești. Forțele Armate Sovietice au fost nevoite să se retragă fără să aibă posibilitatea de a opune dușmanului un front de apărare continuu.

În bătăliile ulterioare situația s-a schimbat treptat. În unele sectoare Forțele Armate Sovietice au reușit să organizeze o apărare mai rigidă. Pe direcțiile Leningrad, Moscova și Kiev, comandamentul sovietic a introdus în luptă mari rezerve de trupe proaspete. Cel mai mare număr de trupe de rezervă a fost introdus în luptă pe direcția strategică est, unde dușmanul dădea lovitura sa principală în cadrul campaniei împotriva Uniunii Sovietice. Treptat, frontul apărării devenea mai compact, breșele erau astupate cu trupe și apărarea sovietică căpăta un caracter mai stabil, devenind adinc eșalonată. Treptat, ritmul ofensivei dușmanului scădea. În ciuda faptului că inamicul încă nu putuse să fie oprit și el își continua ofensiva, armatele Fronturilor de nord-vest, de vest și de sud-vest adunau

¹ General maior N. Pavlenko, *Решающая роль СССР и его Вооруженных сил в разгроме германского империализма*, Военно-Исторический Журнал, nr. 1, 1960, p. 18.

totuși forțe și dădeau contralovituri puternice grupărilor inamice. Astfel, de exemplu, în iulie 1941 trupele Frontului de nord-vest au dat o puternică contralovitură grupării inamice din raionul Solți, iar în august împotriva grupărilor de trupe fasciste germane de la Holm și Staraiia Russa. Marile unități ale Frontului de vest au dat contralovituri pe direcțiile Borisov și Lepel. Trupele mobile ale Frontului de sud-vest au dat contralovituri în raioanele Brodi și Rovno, precum și pe timpul apărării raionului fortificat Korosten. Toate aceste contralovituri, deși nu au adus rezultate decisive, totuși au contribuit la reducerea ritmului ofensivei inamicului și au imobilizat importante forțe dușmane, pricinuindu-le pierderi. În cursul luptelor de apărare, trupele sovietice reușeau să adune forțe și chiar să execute operații ofensive locale, cu scopuri și rezultate limitate. Apărarea trupelor sovietice căpăta treptat un caracter mai organizat și chiar un caracter activ. Frontul apărării devenea tot mai compact, continuu, iar unele sectoare încep să se stabilizeze.

Vara, în cursul lunilor iulie-septembrie 1941, lupta armată s-a desfășurat în modul următor: pe direcția Leningrad s-au dus operații de apărare înverșunate pe căile îndepărtate de acces, iar apoi și pe căile apropiate de acces spre Leningrad. Intenția dușmanului de a cuceri orașul lui Lenin a fost dată peste cap în lupte crâncene, de către armatele Fronturilor de nord-vest și Leningrad.

La nord de Leningrad diviziile Frontului de nord (de la 23.8. Frontul Kareliei) au dus lupte îndirjite de apărare pe direcțiile Murmansk — Petrozavodsk și pe alte direcții în regiunile sovietice de dincolo de cercul polar și în Karelia. În curînd, la aripa de nord a frontului acțiunile de luptă s-au stabilizat și lupta armată a îmbrăcat forme de poziție.

Lupte îndirjite și extrem de încordate s-au desfășurat în același timp și pe direcția strategică vest, care a devenit direcția principală a apărării sovietice. Dușmanul se străduia să răzbească cu forțe mari spre Moscova — capitala Uniunii Sovietice. Pe această direcție Forțele Armate Sovietice au desfășurat pe front larg operația de apărare de la Smolensk, ale cărei rezultate au exercitat o influență uriașă asupra apărării trupelor sovietice de pe toate celelalte direcții. În cursul operației de la Smolensk trupele sovietice, folosind aliniamente favorabile din punct de vedere operativ, au stăvilat ofensiva dușmanului pe direcția Moscova, combinînd acțiunile de luptă de apărare cu contralovituri și cu operații ofensive locale. În perioada operației de la Smolensk, ofensiva dușmanului a fost oprită un timp pe direcțiile Moscova și Leningrad. Forțele Armate Sovietice cîștigau timp.

O mare amploare au atins operațiile desfășurate în aceeași perioadă de timp de Forțele Armate Sovietice pe direcția strategică de sud-vest, unde armatele inamice depuneau eforturi desperate pentru a răzbi spre Kiev și în Donbas, căutînd să pună stăpînire cît mai repede pe bogatele regiuni sovietice din sud. Pe această direcție Forțele Armate Sovietice au dus grele lupte de apărare în raioanele fortificate Korosten și Kiev iar trupele Frontului de sud, stăvilind înaintarea inamicului pe anumite aliniamente, au fost nevoite să se retragă dincolo de Nipru, ducînd lupte grele.

În octombrie s-au desfășurat cu o nouă vigoare grele operații de apărare pe toate direcțiile principale ale frontului sovieto-german. Dușmanul concentrase eforturile principale pe direcția strategică Moscova. Armatele Fronturilor Kalinin, de vest, de rezervă și Breansk au început mari operații de apărare, care fac parte integrantă din bătălia de la Moscova, uriașă ca proporții, amploare și încordare. În lupte crâncene, Forțele Armate Sovietice căutau să bareze dușmanului toate căile care duceau spre Moscova.

În același timp, trupele Fronturilor de sud-vest și de sud duceau operații de apărare pe direcția Harkov și în Donbas. Prin urmare, operațiile de apărare grele se duceau pe un front larg : apărarea sovietică a imobilizat forțe mari inamice în raioanele Leningrad, unde trupele Frontului Leningrad au executat operația de apărare de la Tihvin ; lângă Moscova și Kalinin, unde armatele Fronturilor Kalinin și de vest barau înaintarea armatelor dușmane spre Moscova ; pe direcțiile Orel și Kursk și în operația de apărare de la Tula, unde trupele Frontului Breansk stăvileau ofensiva dușmanului, care urmărea să ocolească Moscova pe la sud ; armatele frontului de sud-vest, părăsind Harkovul, duceau operația de apărare de pe direcția Voronej ; în cursul lunii octombrie 1941, trupele Frontului de sud, ducând lupte grele în Donbas, se retrăgeau spre Rostov, unde s-au desfășurat lupte pe căile de acces spre oraș ; în octombrie a luat sfârșit apărarea Odesei, iar în noiembrie a început îndelungata și eroica apărare a Sevastopolului.

Frontul întins al apărării sovietice și rezistența eroică opusă de trupele sovietice în toate sectoarele ofensivei inamicului imobilizau forțele dușmanului, îi provocau pierderi și nu dădeau posibilitate comandamentului hitlerist să-și întărească grupările de izbire aducând forțe proaspete. Spre sfârșitul lunii noiembrie ofensiva generală a dușmanului a început să se destrame. Forțele Armate Sovietice au trecut la contraofensiva de la Tihvin (12 noiembrie 1941), de la Rostov (17 noiembrie 1941). În urma operațiilor de la Tihvin și de la Rostov trupele sovietice au provocat pierderi importante inamicului și i-au imobilizat forțe mari, fapt care a exercitat fără îndoială o mare influență asupra deznodământului operațiilor de apărare de la Moscova. În felul acesta operațiile legate între ele, executate pe un front larg, au condiționat crearea premiselor pentru trecerea la contraofensivă din iarna anului 1941 — 1942 pe direcția strategică principală — Moscova.

Spre sfârșitul campaniei din vara-toamna anului 1941, au fost angrenate în operațiile hotărâtoare uriașele mase de oameni și de tehnică ale armatelor Fronturilor Kareliei, Leningrad, de nord-vest, de vest, Kalinin, Breansk, de sud-vest, de sud și trupele raioanelor de apărare de la Odesa și Sevastopol. A fost o bătălie grandioasă între forțele principale ale celor două părți beligerante. În fața Forțelor Armate Sovietice acționau forțele principale ale Germaniei fasciste. Fără a pune la socoteală trupele aliaților ei, în luptele înverșunate de pe frontul sovieto-german au fost angrenate 156 de divizii germane și 7 brigăzi, ceea ce reprezenta 70 % din toate forțele de uscat ale Germaniei fasciste. Numai 3 divizii germane, adică 1,3 % din totalul forțelor, duceau în acest timp acțiuni de luptă pe teatrul

din Marea Mediterană, unde trupele engleze au desfășurat la 16 noiembrie 1941, ofensiva lor din Africa de est. 63 de divizii germane, adică 28,7% din totalul forțelor, erau în refacere odihnindu-se în condiții relativ liniștite pe teritoriul ocupat al țărilor Europei Occidentale, Centrale și de sud-est¹.

În campania din vara-toamna anului 1941, îndeosebi în operațiile de la Smolensk, Leningrad și Kiev, precum și în operațiile ulterioare desfășurate pe direcția strategică vest și pe alte direcții strategice, inamicul și-a epuizat în mare măsură elanul ofensiv. În planul războiului „fulger” s-a produs prima fisură serioasă. Frontul larg și adânc al apărării sovietice a început să stăvilească, iar pe alocuri chiar să oprească ofensiva neîntreruptă a dușmanului. Cu toate acestea dușmanul a reușit să pună stăpânire pe un important teritoriu sovietic. Uniunea Sovietică a pierdut un teritoriu pe care locuiau circa 40% din populația țării. Pe acest teritoriu se găsea în funcțiune o industrie care producea circa 68% din producția totală de fontă, 60% din producția de aluminiu, 58% din producția de oțel. Pe acest teritoriu se extrăgeau 63% din producția totală de cărbuni și se recoltau 38% din producția totală de cereale. Prin raioanele cotropite de dușmani treceau magistrale feroviare a căror lungime totală reprezenta 55% din lungimea totală a căilor ferate din Uniunea Sovietică. Numai pentru evacuarea întreprinderilor industriale din aceste raioane a fost nevoie de circa 1 500 000 de vagoane.

Cu toate acestea, uriașele succese teritoriale nu au adus comandamentului hitlerist, așa cum sperase el, victoria rapidă și definitivă. Trupele inamice se aflau în pragul primei lor catastrofe din cel de-al doilea război mondial.

În a doua jumătate a lunii noiembrie 1941 au început operațiile din campania de iarnă din 1941—1942. Între timp, frontul luptei armate se întinsese pe o lungime de peste 3 000 de kilometri. La flancurile frontului sovieto-german, la Tihvin și Rostov, Forțele Armate Sovietice dezvoltau cu succes mari operații contraofensive.

Pe direcția strategică principală, în centrul frontului sovieto-german, ofensiva dușmanului a început să se destrame. Comandamentul hitlerist a fost nevoit să ia hotărârea de a opri operațiile sale ofensive. Generalii hitleriști au început să-și dea seama că elaborînd planurile războiului, ei au subapreciat forțele și puterea statului sovietic. În plus, începea să-și spună cu insistență cuvîntul uriașa eroare de calcul făcută în stabilirea termenelor războiului, prevăzute prin planul „Barbarossa”. Marele stat major hitlerist elaborase planul de război împotriva Uniunii Sovietice scontînd pe desfășurarea rapidă a războiului și pe un sfîrșit „fulger” al campaniei sale din Răsărit. De aceea Germania nu crease suficiente rezerve strategice nici în ce privește forțele, nici în ce privește mijloacele. Forțele armate inamice au intrat în război și au dus războiul pe un singur eșalon strategic, aducînd treptat divizii proaspete din Vest. Dușmanul a putut să-și întărească trupele care acționau împotriva Uniunii Sovietice numai datorită faptului că în Europa nu exista un al doilea front a cărui

¹ N. Pavlenko, *op. cit.*, p. 17.

deschidere era trăgănată în mod intenționat de către cercurile guvernante din Occident.

În urma rezistenței dirze opuse de trupele sovietice, dușmanul și-a consumat rapid rezervele disponibile și și-a întins grupările de izbire pe frontul larg al ofensivei sale. Își spuneau de asemenea cuvântul uriașele pierderi suferite de trupele dușmane și care trebuiau completate. Comandamentul hitlerist pierdea treptat, chiar și pe direcțiile principale, posibilitatea de a intensifica lovirile trupelor sale prin introducerea de rezerve strategice proaspete. În schimb, comandamentul suprem sovietic crea neîncetat și introducea mereu în bătălii rezerve strategice proaspete. Treptat, superioritatea numerică a inamicului a fost lichidată și raportul general de forțe s-a schimbat. În sectoarele hotărâtoare ale frontului sovieto-german apărarea trupelor sovietice se întărea. În felul acesta au fost acumulate treptat premisele și au fost create condițiile pentru trecerea la contraofensivă a forțelor armate sovietice, pe direcția strategică principală — direcția strategică Moscova. Încă la începutul lunii decembrie inamicul a fost nevoit să renunțe de a-și continua ofensiva și a trecut la apărare. Comandamentul hitlerist sconta să dea un răgaz trupelor sale să aștepte trecerea iernii, să execute regrupările necesare și să pregătească pentru primăvara anului 1942 noi operații ofensive. Însă dușmanul nu s-a bucurat de nici o zi de răgaz.

La 5 decembrie 1941, lângă Moscova a început contraofensiva forțelor armate sovietice. Părțile componente ale acestei mari contraofensive strategice au fost: operația ofensivă de la Kalinin care a început la 5 decembrie 1941, și în cursul căreia armatele frontului Kalinin au eliberat orașul Kalinin și pînă la 8 ianuarie 1942 au înaintat între 60 și 120 de kilometri; operația ofensivă de la Klin — Solnečinogorsk, care a început la 6 decembrie 1941 și în urma căreia trupele frontului de vest au zdrobit grupările 3 și 4 de tancuri inamice, au eliberat orașele Solnečinogorsk, Klin și Volokolamsk, înaintînd pînă la 25 decembrie spre vest, pe o adîncime între 80 și 100 de kilometri; operația ofensivă de la Tula, începută la 7 decembrie, în cursul căreia armatele Frontului de vest au înaintat pînă la 17 decembrie, pe o adîncime între 40 și 120 de kilometri, provocînd pierderi importante inamicului; ofensiva trupelor Frontului de vest din sectorul central, care a început la 13 decembrie și în urma căreia trupele armatei a 5-a sovietice, dînd peste cap inamicul, au ieșit pe riul Ruza; operația ofensivă de la Kaluga, începută la 17 decembrie, în cursul căreia trupele Frontului de vest au eliberat orașele Kaluga, Belev, Kozelsk, iar la 5 ianuarie au creat condiții favorabile pentru continuarea ofensivei pe direcția Suhinici. Simultan armatele Frontului de sud-vest au executat, între 6 și 16 decembrie, operația ofensivă de la Eleț. În această operație diviziile sovietice au eliberat orașele Eleț și Efremov și au înaintat circa 90 de kilometri spre vest. La sfîrșitul lunii decembrie în sud, trupele Frontului Caucaz au desfășurat operația de desant de la Kerçi — Feodosia, în urma căreia au pus stăpînire pe peninsula Kerçi și au ocupat orașul Feodosia.

În ianuarie 1942 contraofensiva de la Moscova s-a transformat într-o ofensivă generală a trupelor sovietice pe un front larg. La marile operații

ofensive desfășurate în această perioadă, au participat trupele Fronturilor Leningrad, Volhov, de nord-vest, Kalinin, de vest, de sud-vest, de sud și Caucaz. Aceasta a fost o bătălie grandioasă la care au luat parte mari mase de trupe și o uriașă cantitate de mijloace de luptă. În toate secțiunile ofensivei sovietice inamicul a suferit pierderi grele și s-a retras, părăsind tehnica de luptă și materialele de război.

Condițiile grele ale iernii nu au împiedicat ofensiva impetuoasă a trupelor sovietice și obținerea unei serioase victorii strategice. Dușmanul s-a rostogolit spre vest, pe o adâncime de 100—350 km și a suferit pierderi grele. Au fost eliberate orașele și satele regiunilor Moscova și Tula. Trupele dușmane au fost nevoite să se retragă dintr-un șir de raioane din regiunile Leningrad, Kalinin, Smolensk, Orel, Kursk, Harkov, Stalino, și din peninsula Kercî în Crimeea.

Din ianuarie pînă în aprilie 1942, forțele Armatei Sovietice au zdrobit complet în total 30 de divizii inamice. Din decembrie 1941 pînă în aprilie 1942, comandamentul hitlerist a fost nevoit să transfere din Vest 39 de divizii proaspete¹.

Ofensiva de iarnă sovietică a zădărnicit toate planurile dușmanului. Inamicul nu a reușit să prindă Leningradul într-un al doilea cerc al blocadei pentru a sugruma pe apărătorii lui prin foamete. La aripa de sud a frontului sovieto-german acțiunile ofensive ale trupelor sovietice au împiedicat comandamentul hitlerist să pregătească condițiile necesare pentru a duce în primăvară noi operații în Caucaz. În afară de aceasta, lupta îndrăjită dusă de trupele sovietice în Sevastopol nu a dat posibilitatea hitleriștilor să cucerească în scurt timp orașul și să facă disponibile trupele armatei II pentru acțiuni pe alte direcții. Succesul principal însă a fost obținut de trupele sovietice în centrul frontului sovieto-german unde prin trecerea la contraofensivă, iar mai târziu la ofensiva de iarnă, a fost înlăturat pericolul de moarte care amenința Moscova — capitala U.R.S.S.

Cel mai important rezultat militar-politic al campaniei de iarnă din 1941—1942 a fost zădărnicierea planului hitlerist al războiului „fulger”.

Comandamentul hitlerist a fost nevoit să treacă la un război istovitor, de lungă durată, în vederea căruia el nu-și pregătise forțele armate. Lucrul acesta a impus în mod inevitabil revizuirea planurilor economice-militare ale războiului. Pentru ducerea unui război de lungă durată era necesară o organizare cu totul nouă a producției de război în Germania. Problema materialelor și materiilor prime strategice deficitare, necesare în cantități uriașe pentru ducerea unui război de lungă durată, a devenit și mai acută. Abia după război colaboratorii Institutului german de cercetări economice (din Germania occidentală) au fost nevoiți să recunoască că „... în ciuda declarațiilor... făcute în cuvîntările politice, în Germania nu fuseseră luate măsuri pentru eventualitatea unui război de lungă durată. O dată cu eșecul planurilor bazate pe un război „fulger”, s-a spulberat și „superioritatea” Germaniei”².

¹ *Вторая Мировая Война 1939 — 1945 гг.*, sub redacția generalului locotenent S. P. Platonov, p. 281.

² *Промышленность Германии в период войны 1939—1945 гг.*, p. 34, Moscova, 1956.

În pofida pierderilor grele pricinuite trupelor fasciste germane în iarna 1941—1942, operațiile ofensivei desfășurate de Forțele Armate Sovietice nu au fost încununate de zdrobirea deplină a grupărilor inamice, care acționau în fața lor. Trupele sovietice nu dispuneau încă de suficientă superioritate în forțe, mijloace și tehnică militară pentru a obține asemenea rezultate decisive. Trupele de pe front resimțeau lipsuri mari în muniție și armament. În cadrul trupelor de uscat nu existau suficiente mari unități și mari grupări operative mecanizate și de tancuri, mobile care să fi fost capabile să dezvolte succesul inițial al ofensivei și să încheie operația cu încercuirea unor mari grupări inamice. Aviația abia începea să se refacă după pierderile suferite la începutul războiului. Cu toate acestea, înfrângerea inamicului a fost atât de serioasă, încît în primăvara anului 1942 el nu a mai fost în stare să restabilească multe din avantajele pe care le pierduse. Victoria obținută de trupele sovietice la Moscova și dezvoltarea ofensivei de iarnă din 1942 au subminat în mare măsură mașina de război a Germaniei hitleriste. Inamicul nu a putut să-și desfășoare noua ofensivă decît la aripa de sud a frontului sovieto-german și nu pe cîteva direcții strategice, așa cum procedase în campania din vara-toamna 1941. Cu toate acestea dușmanul încă mai era în stare să ducă acțiuni ofensive serioase. În primăvară, pe Frontul sovieto-german a început să se contureze din nou pericolul unor evenimente amenințătoare.

Campania din vara-toamna anului 1942 a început în mai prin grave eșecuri pentru Forțele Armate Sovietice. Operația ofensivă întreprinsă de trupele sovietice pe direcția Harkov în mai s-a încheiat cu o serioasă înfrîngere. O mare parte dintre diviziile Frontului de sud-vest, care au luat parte la această ofensivă, au fost încercuite de inamic lîngă Harkov.

Tot cu înfrîngere s-au încheiat acțiunile de luptă desfășurate de trupele sovietice în raionul Leningrad, pe direcția Liuban. Prin puternice lovituri de flanc, inamicul a interceptat comunicațiile armatei a 2-a de izbire, care înainta spre Liuban și a încercuit forțele ei principale. Ducînd lupte grele în pădurile mlăștinoase de la sud-est de Liuban, trupele armatei a 2-a de izbire au fost nevoite să iasă din încercuire pe grupuri izolate.

Diviziile Frontului de nord-vest primind misiunea să lichideze gruparea inamică de la Demeansk, au dus fără succes lupte istovitoare și nu au reușit să îndeplinească misiunea primită.

O situație grea se crease și în sectorul central al Frontului sovieto-german unde trupele Fronturilor Kalinin și de vest, obosite în urma ofensivei îndelungate, duceau lupte istovitoare pe un front întins și cu un traseu extrem de nefavorabil. Ceva mai târziu, trupele Frontului Kalinin au fost nevoite să ducă grele lupte de apărare în raionul orașului Beli.

Operația de apărare executată de trupele Frontului din Crimeea în peninsula Kerçi, s-a încheiat cu înfrîngere. În mai s-a înrăutățit brusc situația apărătorilor Sevastopolului, iar la începutul lunii iulie, comandamentul suprem a luat hotărîrea de a evacua orașul. Toate trupele care apărau orașul erau au fost evacuate și astfel s-a încheiat eroica apărare de 8 luni de zile a Sevastopolului.

Pregătind o nouă ofensivă, în cursul lunilor mai și iunie 1942 comandamentul hitlerist a transferat circa 25 de divizii proaspete, printre care

12 divizii din Franța. La aceasta a contribuit faptul că aliații occidentali nu și-au respectat promisiunea și cel de-al doilea front din Europa occidentală, care ar fi putut să atragă asupra sa rezervele dușmanului, încă nu fusese deschis. În acest timp aliații duceau operații de apărare împotriva trupelor italo-germane, care acționau ofensiv în Africa de nord-est.

În iunie 1942 situația s-a înrăutățit brusc și Comandamentul suprem sovietic a renunțat să ducă noi operații ofensive și a luat măsuri urgente pentru întărirea apărării pe toate direcțiile strategice. Statul sovietic era amenințat din nou de o primejdie de moarte.

Situația cea mai periculoasă se crease la aripa de sud a frontului sovieto-german, unde dușmanul concentrase o mare grupare de izbire. În acest timp Germania fascistă avea în fața trupelor sovietice, numai trupe germane, 182 de divizii și 4 brigăzi fără a mai pune la socoteală diviziile sateliților Germaniei. Pe celelalte teatre ale celui de-al doilea război mondial duceau acțiuni de luptă numai 3 divizii germane, iar 54 de divizii executau serviciul de pază pe teritoriul ocupat în țările din Europa occidentală și sud-est¹.

În iunie comandamentul hitlerist a trecut la realizarea planului său de vară și trupele fasciste germane au desfășurat ofensive la aripa de sud a frontului sovieto-german. Loviturile lor erau îndreptate spre Stalingrad și spre Caucaz. Ele căutau să răzbească spre Volga, în Kuban și spre petrolul din Caucaz.

La începutul noii sale ofensive, inamicul avea pe frontul sovieto-german 230 de divizii și brigăzi, inclusiv trupele aliaților săi. Cea mai puternică grupare fusese desfășurată pe direcția sud-est. Ea era alcătuită din 69 de divizii de infanterie, 10 divizii de tancuri, 8 divizii motorizate și 3 divizii de cavalerie. Aceasta însemna că inamicul concentrase pe direcția loviturii sale principale 37 % din marile unități de infanterie și cavalerie, și circa 53 % din marile unități de tancuri și motorizate din totalul trupelor pe care le avea pe frontul sovieto-german².

La aripa de sud a frontului sovieto-german forțele armate sovietice au început grele operații de apărare, în care au fost angrenate armatele Fronturilor Breansk, Voronej, de sud-vest și de sud. Inamicul și-a desfășurat ofensiva pe direcțiile Voronej și Rosoș, Voloceansk și Kupeank. În iulie trupele Frontului de sud au dus lupte grele în Donbas, apoi pe cursul inferior al Donului și mai la sud. Operațiile de apărare de pe direcția Voronej au început la 28 iunie. Deși în cursul acestor operații ofensiva desfășurată de trupele dușmane nemijlocit spre Voronej a fost oprită, totuși inamicul a reușit să facă o breșă adâncă în apărarea Fronturilor Breansk și de sud-vest. Adâncimea breșei ajungea la 150 — 170 de kilometri. Dușmanul a reușit să răzbească pînă la fluviul Don și să-l forțeze la vest de Voronej. Dezvoltîndu-și loviturile spre sud, inamicul a început să amenințe spatele armatelor Frontului de sud-vest și chiar ale Fronturilor de sud. Pentru a evita o catastrofă, trupele sovietice au început retragerea, executată în condițiile unor lupte grele, îndeosebi pentru trupele Frontului de sud-vest.

¹ Военно-исторический журнал, nr. 1, 1960, p. 17.

² S. P. Platonov, *op. cit.*, p. 304.

Operațiile de apărare desfășurate de Forțele Armate Sovietice pe direcția Voronej și în Donbas s-au încheiat pentru trupele Fronturilor Breansk, Voronej, de sud-vest și de sud, cu o retragere în condiții grele. Deși în cursul apărării și al retragerii, grupărilor inamice le-au fost date contralovituri puternice, totuși inamicul nu a putut să fie oprit. Dușmanul a cotoplit bogatele regiuni agricole de pe malul drept al Donului și regiunile industriale din partea răsăriteană a Donbasului. Trupele sovietice s-au retras pe o adâncime de 150—400 de kilometri, pe aliniamentul din marele cot al Donului, în raionul Rostov și pe cursul inferior al Donului, unde inamicul reușise să ocupe un cap de pod. Pe acest aliniament au început, la 17 iulie, cu o nouă intensitate, grelele operații de apărare din cadrul bătăliei pentru Stalingrad și pentru Caucaz.

Perioada decisivă a bătăliei de la Stalingrad — până la 18 noiembrie 1942 — s-a caracterizat prin înverșunate acțiuni de luptă și prin dârzenia manifestată de trupele sovietice în menținerea fiecărei poziții ocupate. Desfășurând operații de apărare în marele cot al Donului, iar apoi pe centurile de apărare ale Stalingradului și în oraș, armatele Frontului Stalingrad au preîntîmpinat pătrunderea impetuoasă, prin surprindere, a diviziilor inamice spre Volga. Inamicului i-au fost impuse lupte grele și istovitoare, în cursul cărora el își pierdea treptat posibilitățile ofensive. În decurs de o lună de lupte extrem de sîngeroase, dușmanul a reușit să înainteze numai 60—80 km. Direcția Stalingrad atrăgea neconținut, ca un magnet, forțele proaspete ale dușmanului. Ele erau măcinate de apărarea sovietică fără a obține o victorie hotărîtoare. În noiembrie 1942, în raionul Stalingradului au fost create, în lupte dîrze, condițiile necesare pentru trecerea Forțelor Armate Sovietice la contraofensiva hotărîtoare, care a avut o mare însemnătate strategică și militară-politică.

În același timp, se desfășurau operațiile de apărare ale trupelor Frontului din Caucazul de nord, pe direcțiile Stavropol și Krasnodar. În august-septembrie 1942 armatele acestui Front au executat operațiile de apărare de la Armavir-Maikop și Novorosiisk. La bătălia pentru Caucaz au participat de asemenea armatele Frontului din Transcaucazia, care în perioada dintre sfîrșitul lunii august și decembrie 1942 au dus operațiile de apărare de la Novorosiisk (de la 23 VIII pînă la 23 IX), Mozdok—Malgobek (de la 1 IX pînă la 25 IX), Tuapse (de la 25 IX pînă la 17 XII) și Nalcik—Ordjonikidze (de la 25 X pînă la 12 XI). Simultan se duceau lupte de apărare și în trecătorile lanțului principal al munților Caucaz, unde trupele sovietice barau drumul dușmanului spre Transcaucazia. Datorită rezistenței dîrze opuse de trupele sovietice în bătălia pentru Caucaz, trupele inamice nu au reușit să îndeplinească misiunile care le fuseseră date. Ele nu au reușit să pună stăpînire pe Transcaucazia și nu au reușit să cucerească regiunile petrolifere de la Groznii și Baku. Ofensiva inamicului pe direcția Caucaz, ca și ofensiva de la Stalingrad, a fost oprită.

Deznodămîntul operațiilor de apărare de la aripa de sud a Frontului sovieto-german a fost influențat de operațiile executate pe alte direcții strategice. În septembrie 1942 trupele Fronturilor Leningrad și Volhov au executat operația ofensivă de la Sineavino; trupele Frontului de sud-vest au dus acțiuni de luptă active în raionul Demeanskului; în august-

septembrie 1942 trupele Fronturilor Kalinin și de vest au dus operații ofensive pe direcțiile Rîjev—Sîcevka. Toate aceste operații, deși sub raportul concepției și al forțelor au avut o însemnătate locală și nu au dus la rezultate operative mari, totuși au influențat și îndeplinirea sarcinilor generale ale apărării de către Forțele armate Sovietice în campania din vara-toamna anului 1942. În aceste operații forțele dușmanului au fost imobilizate și el nu a reușit să le folosească pentru întărirea grupării sale principale de la aripa de sud a frontului sovieto-german. În afară de aceasta, în urma operației ofensive de la Sineavino, armatele Fronturilor Leningrad și Volkov, deși nu au obținut succese teritoriale, au zădărnicit totuși planul inamicului care urmărea să pregătească o nouă ofensivă asupra Leningradului cu forțe proaspete, special aduse în acest scop. În operația de la Sineavino, dușmanul a suferit pierderi mari, iar asaltul Leningradului, pe care îl pusese la cale, nu a mai avut loc.

Pierderi importante a suferit și gruparea inamică de la Demeansk. Însă deosebit de periculoasă a fost pentru trupele fasciste germane ofensiva sovietică de pe Fronturile de vest și Kalinin. Această ofensivă a fost executată în toiul luptelor încordate de pe direcțiile Stalingrad și Caucaz. Comandamentul hitlerist, îngrijorat de soarta grupării sale de la centrul Frontului sovieto-german, a fost nevoit să transfere în raionul Rîjev și Sîcevka, 12 divizii proaspete.

Prin urmare, victoria de la Stalingrad a fost pregătită prin eforturile unui uriaș număr de trupe și a unei cantități uriașe de mijloace tehnice, care au acționat în mod activ în numeroase sectoare și pe diverse direcții ale frontului sovieto-german. Aceste eforturi erau legate într-un tot unitar, printr-o concepție strategică comună și printr-un scop comun, fapt care a constituit trăsătura caracteristică a luptei armate duse de forțele armate sovietice.

Și nu încape îndoială că numai în aceste condiții victoria trupelor sovietice de la Stalingrad nu a fost întâmplătoare. Ea a fost un rezultat istoricește inevitabil și legic, al întregii lupte armate pe care trupele sovietice au dus-o pînă atunci în numeroase operații executate de fronturi. Nu greșelile comandamentului german și nu erorile de calcul ale lui Hitler, ci eforturile tuturor Forțelor Armate Sovietice, eforturi mobilizate în vederea victoriei de-a lungul întregii perioade întîi a războiului și nemijlocit în cursul bătăliei de la Stalingrad, iată ce a creat condițiile pentru inevitabila înfrîngere catastrofală a trupelor dușmane la Stalingrad. Cotitura radicală în război a fost pregătită de întreaga desfășurare anterioară a evenimentelor, atît pe front cît și în spatele frontului. Victoria de la Stalingrad, la fel ca și victoria de la Moscova, nu a fost o minune.

Pe fondul victoriei de la Stalingrad se conturează și mai maiestos grandiosul act de eroism al poporului sovietic și uriașul rol mobilizator și conducător al partidului comunist și al guvernului sovietic. Eroii care au cucerit victoria asupra dușmanului s-au acoperit de o glorie nepieritoare.

La 19 noiembrie 1942 s-a terminat prima perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei. O dată cu contraofensiva de la Stalingrad a început o nouă perioadă a războiului. Lupta armată a căpătat un caracter

și un conținut cu totul diferit. Ea a devenit și mai încordată, a luat o amploare și mai mare, devenind și mai grandioasă sub raportul proporțiilor.

OPERAȚIILE DESFĂȘURATE ÎN CAMPANIILE MILITARE DIN PERIOADA A DOUA A MARELUI RĂZBOI PENTRU APĂRAREA PATRIEI

Perioada a doua a Marelui Război pentru Apărarea Patriei este denumită, pe bună dreptate, perioada cotiturii radicale. Forțele Armate Sovietice au primit misiunea de a trece de la apărare la ofensivă și de a începe să izgonească dușmanul de pe teritoriul Uniunii Sovietice, de a elibera teritoriile sovietice vremelnice ocupate de dușman, de a descătușa din robia fascistă milioane de oameni sovietici.

Această cotitură nu s-a produs numai pe front; ea a avut loc și în spatele frontului. În anul 1943 a crescut neconținut producția de materiale de război, ceea ce a dat posibilitatea de a satisface atât sub raport calitativ, cât și sub raport cantitativ, cerințele luptei armate în curs de desfășurare. Încă în decembrie 1942, producția de avioane a crescut, în comparație cu decembrie 1941, de 3,3 ori; producția de motoare de aviație de 5,4 ori; producția de tancuri — aproape de 2 ori; producția de piese de artilerie — de 1,8 ori. A fost organizată producția unor materiale de război din cele mai variate și producția de noi categorii de armament. A crescut în mare măsură producția de diferite categorii de muniție¹.

În cele două campanii ofensive din această perioadă, Forțele Armate Sovietice au executat 71 de operații, dintre care 66, adică aproape 93%, au fost operații ofensive. Ofensiva se desfășura pe un front larg, de la Marea Baltică pînă la Marea Neagră.

În cursul aceleiași perioade au fost executate 5 operații de apărare. Inamicul a încercat să oprească ofensiva noastră, să recucerească inițiativa pierdută și să treacă din nou la strategia ofensivă. Însă majoritatea operațiilor de apărare sovietice nu mai erau forțate, ci executate în mod intenționat, se desfășurau cu scopul de a decima marile grupări ofensive ale dușmanului, iar apoi de ale zdrobi trecînd la contraofensivă. Un exemplu evident în acest sens îl constituie operațiile de apărare pregătite și executate cu măiestrie de armatele Fronturilor central, Voronej și de stepă, în prima etapă a bătăliei de la Kursk, unde Forțele Armate Sovietice au demonstrat de o manieră clasică arta apărării și a trecerii ulterioare la contraofensivă.

Campania de iarnă din 1942—1943 a început la 19 noiembrie 1942 prin contraofensiva strategică de la Stalingrad. În această campanie militară Forțele Armate Sovietice au zdrobit grupările principale ale dușmanului în raionul Stalingrad, în marele cot al Donului și în raionul Caucaz. În afară de aceasta, armatelor fasciste germane le-au fost date lovituri puternice pe direcțiile Moscova și Leningrad. Prin ur-

¹ N. Voznesenski, *Economia de război a U.R.S.S. în perioada Războiului pentru Apărarea Patriei*, Editura Cartea Rusă, Buc., p. 83.

mare, ofensiva sovietică s-a desfășurat aproape simultan pe un front larg de la Demeansk pînă la Stalingrad.

Au trecut la contraofensivă grupările de izbire ale Fronturilor de sud-vest, Don și Stalingrad, care au zdrobit forțele principale ale grupului de armate german „B”, au încercuit și au lichidat marea grupare inamică de la Stalingrad. În același timp, dezvoltîndu-și ofensiva, trupele sovietice au zdrobit marea grupare italo-germană de pe cursul mijlociu al Donului, și au zădărnicit încercarea serioasă a dușmanului de a despresura cu forțe importante trupele încercuite la Stalingrad. Apoi s-a desfășurat marea ofensivă a trupelor sovietice pe direcția Rostov, în spatele armatelor dușmane care acționau în Caucazul de nord. Simultan a fost executată o lovitură și pe direcția vest, cu scopul de a amenința cu învăluirea pe la sud gruparea dușmană concentrată pe direcția Voronej. Astfel cuprinse de un puternic elan ofensiv trupele sovietice zdrobeau inamicul care acționa în fața lor, creînd totodată condițiile pentru dezvoltarea ofensivei lor ulterioare.

În campania de iarnă din 1942—1943 frontul ofensivei sovietice s-a lărgit necontenit. La 24 noiembrie trupele frontului Kalinin au început operația ofensivă de la Velike-Luki. La 25 noiembrie a început operația ofensivă de la Rîjev — Sîncevka, executată în comun de armatele Fronturilor Kalinin și de vest. În primele zile ale lunii ianuarie 1943 trupele Fronturilor din Transcaucazia și din Caucazul de nord au trecut la ofensivă pe direcția Nalçik-Stavropol, iar din februarie pînă-n mai au executat operația ofensivă de la Krasnodar — Novorosiisk. La 12 ianuarie armatele Fronturilor Leningrad și Volhov au trecut la executarea în comun a operației de rupere a blocadei Leningradului. În același timp, trupele Frontului Voronej, în cooperare cu trupele Frontului de sud-vest, au desfășurat ofensiva pentru îndeplinirea misiunii operației ofensive de la Ostrogojsk — Rosoș. Peste cîteva zile, armatele de la aripa stîngă a Fronturilor Breansk și cele de la aripa dreaptă a Frontului Voronej, au trecut la executarea operației ofensive de la Voronej—Kastornoe. Între timp, trupele Frontului de sud își desfășurau ofensiva spre Rostov. Trupele Frontului de nord-vest au trecut în februarie la urmărirea inamicului aflat în retragere în raionul Demeansk, iar în martie, armatele Fronturilor Kalinin și de vest au trecut la acțiuni ofensive în raioanele Rîjev și Veazma.

Așadar, cu începere de la 19 noiembrie 1942, în cursul iernii 1942/1943 au trecut la ofensivă și au dat lovituri grupărilor inamice armatele a 11 fronturi. La campania de iarnă din 1942—1943 au luat parte armatele Fronturilor Leningrad, Volhov, de nord-vest, Kalinin, de vest, Breansk, Voronej, de sud-vest, Don, Stalingrad și din Transcaucazia. La această grandioasă ofensivă au participat peste 70 % din toate forțele și mijloacele care acționau pe Frontul sovieto-german.

Acest front larg al ofensivei noastre imobiliza peste tot forțele dușmanului și nu-i dădea posibilitatea să-și întărească trupele, care sufereau înfrîngerii la aripa de sud a frontului sovieto-german.

Bătălia de la Stalingrad s-a încheiat cu lichidarea grupării inamice încercuite la Stalingrad. Trupele Frontului Don dezvoltînd ofensiva, între 10 ianuarie și 2 februarie 1943, au dezmembrat gruparea inamică încer-

cuită și au zdrobit 22 de divizii inamice. În total, de la 19 noiembrie 1942 pînă la 2 februarie 1943, Forțele Armate Sovietice au zdrobit în operații ofensive de amploare uriașă trupele a cinci armate inamice. Inamicul a pierdut complet 32 de divizii și 3 brigăzi, iar 6 divizii au suferit pierderi grele. Trupele sovietice au capturat sau au distrus în cursul luptelor o mare cantitate de tehnică de luptă inamică.

Cu victoria de la Stalingrad a început cotitura radicală în cel de-al doilea război mondial.

După ce au îndeplinit misiunile contraofensivei de la Stalingrad, trupele sovietice au continuat să dezvolte o ofensivă impetuoasă. În cursul etapelor ulterioare ale campaniei de iarnă din 1942—1943, Forțele Armate Sovietice au obținut următoarele rezultate :

Trupele Frontului de sud și din Transcaucazia (iar de la 24 ianuarie 1943 și trupele Frontului din Caucazul de nord, organizat atunci) cu sprijinul flotei din Marea Neagră, au provocat o grea înfrîngere marilor unități ale grupului de armate germane „A” în Caucazul de nord și în Kuban și s-au apropiat de peninsula Taman, cucerind un cap de pod la sud de Novorosiisk. Simultan, trupele Fronturilor Breansk, Voronej, iar apoi ale Frontului central, au zdrobit grupările mari de trupe inamice de la sud și vest de Voronej și și-au dezvoltat ofensiva pe direcțiile strategice Kursk și Harkov. Trupele Fronturilor de sud-vest și de sud, zdrobeau în acest timp cu succes gruparea inamică „Don” și, în urma unei ofensive impetuoase, au ieșit în Donbas.

În februarie comandamentul hitlerist a întreprins o încercare de a recîștiga inițiativa pierdută. Pe direcția strategică Harkov și în Donbas, inamicul a trecut la contraofensivă, cu scopul de a încercui și nimici diviziile Fronturilor Voronej și de sud-vest, aflate în ofensivă. Însă către sfîrșitul lunii martie, după lupte dîrze și crîncene, inamicul a fost oprit, suferind pierderi grele.

Pe direcțiile strategice nord-vest și vest, de asemenea, se desfășura o mare ofensivă a trupelor sovietice. În ianuarie, lîngă Leningrad s-a desfășurat operația executată în comun de trupele Fronturilor Leningrad și Volhov, pentru ruperea blocadei, la sud de lacul Ladoga. În urma acestei operații, în cercul blocadei inamice s-a format o breșă de cîțiva kilometri, pe care inamicul nu a mai reușit s-o închidă. Blocada a fost ruptă și, după 16 luni de grele încercări, Leningradul a căpătat posibilitatea de a comunica cu restul țării nu numai peste lacul Ladoga, ci și pe uscat pe o cale ferată și o șosea. Orașul a început să primească în mod sistematic alimente, materii prime, combustibil și armamentul necesar. Aprovizionarea trupelor și a populației s-a îmbunătățit. Pe direcția strategică Leningrad, inițiativa a trecut în mîinile trupelor sovietice.

În februarie trupele Frontului de nord-vest au lichidat baza de operații a inamicului de la Demeansk, iar în martie, armatele Fronturilor Kalinin și de vest au zdrobit dușmanul și au lichidat baza de operații de la Rjev—Veazma. Prin acțiuni active întreprinse pe direcțiile strategice nord-vest și est, forțele dușmanului au fost imobilizate și el a suferit pierderi importante.

În urma ofensivei din iarna 1942—1943, numai la aripa de sud, Forțele Armate Sovietice au zdrobit complet armata a 6-a de arme întrunite și armata a 4-a de tancuri a germanilor, armatele a 3-a și a 4-a, armata a 8-a italiană și armata a 2-a ungară. În total, în campania de iarnă au fost înfrînte peste o sută de divizii dușmane. Această cifră reprezenta circa 40% din totalul diviziilor aflate la 19 noiembrie 1942 pe Frontul sovieto-german. În această iarnă dușmanul a pierdut 1 200 000 de soldați și ofițeri, morți și prizonieri¹. În cursul ofensivei impetuoase au fost distruse sau capturate un mare număr de avioane, tancuri, o mare cantitate de artilerie și de alte categorii de tehnică de luptă ale inamicului. Mașina de război fascistă germană a fost zguduită pînă în temelii. Zdrobirea trupelor Germaniei fasciste și ale sateliților ei a dat o lovitură iremediabilă blocului imperialist fascist. Ulterior, trupele sovietice au trebuit să mai depună cîteva eforturi puternice pentru ca acest bloc să se prăbușească definitiv.

În timp ce se desfășurau operațiunile importante de pe Frontul sovieto-german, aliații occidentali duceau acțiuni de luptă pe teatrul din Marea Mediterană. Însă eforturile trupelor americano-engleze nu au putut să dea un ajutor substanțial luptei armate duse de trupele sovietice, deoarece sub raportul proporțiilor, operațiile desfășurate în Africa de armatele aliaților nu puteau să fie comparate cu evenimentele care se produceau în acest timp la aripa de sud a Frontului sovietic. Al doilea front nu fusese deschis în Europa și în consecință comandamentul hitlerist avea posibilitatea de a manevra forțele sale, transferîndu-le din Vest în Est. Iată cum s-au desfășurat acțiunile de luptă de pe teatrul din Marea Mediterană. Între 23 octombrie 1942 și 15 februarie 1943, adică în perioada cea mai critică și cea mai încordată a acțiunilor de luptă de la Stalingrad, a avut loc ofensiva armatei a 8-a engleze în Africa de nord. Gruparea italo-germană din sectorul El-Alamein, care se opunea ofensivei armatei a 8-a engleze, număra în total 4 divizii germane și 18 divizii italiene. Între 11 și 19 noiembrie 1942, în Africa de nord au fost debarcate trupe americane proaspete, cu un efectiv de 700 000 de oameni, care pînă în mai 1943 au dus acțiuni de luptă în Africa de nord franceză. De la 14 pînă la 19 februarie 1943 aliații au respins în Tunisul de sud, contralovitura trupelor italo-germane. Între 20 martie și 13 mai 1943 trupele americano-engleze au desfășurat operația ofensivă din Tunisia. Gruparea italo-germană din acest sector era compusă în total din 14 divizii și 2 brigăzi. Amploarea și încordarea operațiilor desfășurate de aliați în Africa, cu greu poate fi comparată cu încordarea cu care se desfășurau acțiunile de luptă pe Frontul sovieto-german.

În ciuda pierderilor mari suferite în cursul iernii, comandamentul hitlerist tot mai spera să recapete inițiativa pierdută, elaborînd planurile pentru lupta armată din vara anului 1943: a fixat trupelor sale obiective strategice decisive. După o pregătire minuțioasă, trupele fasciste germane trebuiau să desfășoare o ofensivă în cursul căreia fusese prevăzut să fie încerucite și nimicite trupele Fronturilor central și Voronej, în sectorul ieșindului de la Kursk. După ce ar fi lichidat baza noastră strategică

¹ S. P. Platonov, *op. cit.*, p. 441.

de la Kursk, inamicul intenționa să dezvolte operațiile sale ofensive în scopul de a învâli și zdrobi gruparea sovietică desfășurată pe direcția strategică vest. După cum vom vedea, aceasta a fost ultima încercare a dușmanului de a întoarce desfășurarea războiului în favoarea sa. Ca și pînă acum, împotriva Uniunii Sovietice erau desfășurate forțele principale ale Germaniei fasciste. Pe Frontul sovieto-german erau concentrate 196 de divizii germane, adică 67% din totalul forțelor. Împreună cu ele acționau 32 de divizii și 8 brigăzi ale aliaților Germaniei fasciste. Așa dar, la începutul bătăliei de la Kursk, pe Frontul sovieto-german se aflau circa 232 de divizii. Din acest număr, pe direcția Kursk fuseseră concentrate circa 50 de divizii, dintre care 14 divizii de tancuri și 2 divizii motorizate. Gruparea de izbire inamică avea în compunerea sa circa 100 000 de oameni, aproape 10 000 de tunuri și de aruncătoare de mine și 2 700 de tancuri. Dușmanul dispunea de tancuri noi „tigru” și „pantera” și de autotunuri „Ferdinand”. Pregătindu-și ofensiva, comandamentul hitlerist pusese mari speranțe în aceste categorii de armament.

Comandamentul suprem sovietic elaborase concepția și planul luptei armate pentru vara și toamna anului 1943. Trupelor le-au fost fixate mari obiective strategice. Forțele Armate Sovietice trebuiau să zdrobească grupările inamice de la Orel și Bielgorod—Harkov. Ulterior, ele urmau să desfășoare o serie de operații ofensive de mare adîncime, pentru eliberarea Donbasului și a teritoriilor din preajma Krivoi-rogului și Nikopolului, bogate în minereuri și în mangan. Simultan, ele trebuiau să organizeze și să desfășoare ample operații ofensive pe direcția strategică vest, în scopul de a elibera regiunile răsăritene ale Bielorusiei Sovietice.

Pentru îndeplinirea acestui plan, în vara și toamna anului 1943 au fost executate, cu începere din luna mai, un număr de 35 mari operații ofensive. Lovitura principală a fost dată la Kursk, pe direcția strategică sud-vest, împotriva celei mai puternice grupări inamice care își terminase pregătirile și trecuse la ofensivă. A doua lovitură a fost dată inamicului pe direcția strategică vest, unde au fost zdrobite importante forțe ale grupului de armate „centru”. A treia lovitură a fost executată în sud, în peninsula Taman, cu misiunea de a curăți peninsula de trupele inamice.

Ofensiva de vară din 1943 s-a desfășurat pe Frontul dintre Nevel și Marea Neagră, avînd o lungime de 2 600 km. La nord, pe un front de 1 600—1 700 km, trupele Fronturilor Careliei, Leningrad, Volhov și o parte din forțele Frontului de nord-vest, imobilizau prin acțiuni de luptă active și prin operații ofensive locale forțele inamicului.

Pe direcția principală, lângă Kursk, comandamentul suprem sovietic luase hotărîrea să nu o ia inamicului înainte în desfășurarea ofensivei, ci să-i dea posibilitatea de a începe primul realizarea planului său ofensiv. Se hotărîse ca în bătălia de apărare dîrze să fie decimate forțele inamicului, să fie epuizate posibilitățile lui ofensive, după care, alegîndu-se un moment favorabil, să se treacă la o contraofensivă decisivă în cursul căreia dușmanul să fie zdrobit definitiv și să se asigure condițiile pentru trecerea la o ofensivă generală pe tot frontul. Acesta era planul cutezător al unei apărări adoptate în mod intenționat, cu trecerea ulterioară la o contra-

ofensivă strategică. În concepția comandamentului sovietic se simțea încrederea în victoria inevitabilă asupra dușmanului.

După o pauză, care a fost folosită pentru pregătirea trupelor și în cursul căreia forțele aeriene militare sovietice au executat operații de sine stătătoare pentru cucerirea supremației aeriene, a început bătălia de la Kursk.

La 5 iulie 1943 inamicul a început ultima sa ofensivă de mare amploare din cursul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Trupele Fronturilor central și Voronej, cu sprijinul trupelor Frontului de stepă, au pricinuit, în operații de apărare, pierderi importante inamicului și l-au decimat. Toate încercările inamicului aflat în ofensivă de război spre Kursk, s-au terminat cu un eșec total. La Kursk dușmanul nu a reușit să-și ia revanșa pentru înfringerea de la Stalingrad și să recapete inițiativa strategică pierdută. Forțele Armate au respins dușmanul și au trecut la realizarea unor operații ofensive cuceritoare și de mare amploare.

Ofensiva s-a desfășurat la început pe un front cu o lungime de 1 500 km. Treptat frontul ofensivei a crescut în operațiile pentru zrdobirea dușmanului pe direcțiile Orel și Bielgorod—Harkov, au participat în raionul Orel trupele Fronturilor de vest, Breansk și central, iar în raionul Bielgorod—Harkov armatele Fronturilor Voronej și de stepă. În același timp trupele Frontului de sud-vest, desfășureau ofensiva pe direcția Iziium-Barvenkovo, iar trupele Frontului de sud spre râul Mius. În raionul Mga se desfășura operația ofensivă a trupelor Fronturilor Leningrad și Volhov.

În bătălia de la Kursk trupele sovietice au zdrobit circa 30 de divizii inamice și au silit dușmanul să renunțe la alte încercări de a desfășura ofensiva pe oricare direcție. Toate intențiile și planurile fascismului german pentru războiul cu Uniunea Sovietică s-au prăbușit. Inamicul a trecut la apărare strategică pe tot Frontul sovieto-german, fără a fi reușit să realizeze nici unul din scopurile pe care și le propusese.

În perioada bătăliei de la Kursk trupele americano-engleze au continuat să desfășoare acțiuni pentru atingerea scopurilor lor strategice și militaro-politice, pe teatrul din Marea Mediterană. În loc să deschidă un al doilea front în vestul Europei, comandamentul americano-englez, a debarcat, la 11 iulie, un desant în insula Sicilia și pînă la 17 august a desfășurat acțiuni de luptă pentru curățirea insulei de trupele italo-germane. La începutul operației de desant, în insula Sicilia se găseau în total 9 divizii italiene și 2 divizii germane. Apoi, între 3 septembrie și 2 octombrie 1943 trupele aliate au desfășurat operații pentru debarcarea în sudul peninsulei Italice și pentru a ieși la râul Volturna. Între 12 octombrie și 30 noiembrie 1943 armatele americano-engleze au desfășurat operații pentru curățarea râului Volturna și au dus lupte pe așa-numitele „poziții de iarnă”. Cu aceste operații s-au încheiat acțiunile militare desfășurate de trupele aliate în anul 1943.

Forțele Armate Sovietice au desfășurat din august pînă în decembrie 1943, ofensiva strategică generală de amploare crescîndă, în cursul căreia au fost date lovituri nimicitoare cînd într-un sector, cînt într-altul, al Frontului sovieto-german. Încă în luna august trupele Fronturilor de vest și Kalinin au desfășurat operații ofensive care, în septembrie, s-au transfor-

mat în operația ofensivă desfășurată în comun la Smolensk. În urma acestei operații, dușmanul a suferit pierderi importante. Au fost zdrobite cinci divizii de infanterie, o divizie de tancuri și o divizie motorizată. În afară de aceasta, 11 divizii de infanterie și trei divizii de tancuri și motorizate inamice au suferit pierderi grele. Regiunea Smolensk a fost eliberată de cotropitorii fasciști germani. A început izgonirea dușmanului din regiunile răsăritene ale Bielorussiei Sovietice.

La 18 august trupele Fronturilor de sud-vest și de sud au început în comun o operație pentru eliberarea Donbasului. La sfârșitul lunii august trupele Frontului Breansk au început operația ofensivă de la Breansk, iar trupele Frontului central au desfășurat ofensiva pe direcțiile Kiev și Kremenciug, cu scopul de a ieși pe Nipru. Pe Frontul sovieto-german erau desfășurate în acest timp 226 de divizii și 11 brigăzi inamice, dintre care 26 erau divizii de tancuri și motorizate¹.

Ofensiva sovietică se dezvoltă atât de impetuos încât comandantul hitlerist a fost nevoit să ia măsuri pentru a-și salva grupările de la o zdrobire totală. La 15 septembrie trupele grupului de armate „sud” au primit ordin să se retragă pe linia Melitopol—Nipru. Forțele Armate Sovietice au organizat urmărirea inamicului pas cu pas. La 22 septembrie trupele Frontului Voronej, zdrobind inamicul, au ieșit pe Nipru, în sectorul Pereiaslav—Hmelnițki, iar trupele Frontului de stepă ieșind pe Nipru, au trecut la fortarea acestui fluviu pe un front larg. Între timp, trupele Fronturilor de sud-vest și de sud au încheiat operația și au eliberat complet Donbasul.

Drept rezultat, la sfârșitul lunii septembrie 1943 trupele Fronturilor central, Voronej, de stepă, de sud-est și de sud au eliberat aproape întreaga Ucraină din stînga Niprului. Trupele sovietice au ieșit pe un front larg, pe Nipru, între Leova și Zaporojie și au forțat din mișcare fluviul, cucerind peste 20 de capete de pod pe malul lui drept. Planul dușmanului de a opri ofensiva sovietică pe Nipru a fost zădărnicit.

În perioada octombrie-noiembrie 1943, ofensiva sovietică a continuat să se dezvolte. Trupele Frontului central (Bielorus) desfășurau ofensiva și zdrobeau dușmanul pe direcția Gomel—Recița. Trupele Frontului Voronej (1 Ucrainean) duceau operații ofensive pe direcția Kiev. Trupele Frontului de sud (4 Ucrainean) desfășurau ofensiva în Taurida de nord, iar trupele Frontului din Caucazul de nord au desfășurat operația ofensivă de la Novorosiisk—Taman, și operația de desant de la Kerci. Armatele Frontului din Caucazul de nord au eliberat, cu sprijinul flotei din Marea Neagră, peninsula Taman și au cucerit capete de pod în Crimeea. Armatele Frontului Kalinin au desfășurat, în octombrie, operația de la Nevel, iar în noiembrie trupele Frontului 1 Baltic au încheiat cu succes operația de la Poloțk—Vitebsk și au început să dezvolte ofensiva pe direcția Orșa.

Toate planurile elaborate de comandamentul hitlerist pentru vara anului 1943 au fost zădărnicate. Generalii hitleriști intenționaseră ca prin lovitura de la Kursk să zdrobească gruparea principală a trupelor sovietice și să recapete inițiativa strategică pierdută. În bătălia de la Kursk acest plan a fost zădărnicit.

¹ S. P. Platonov, *op. cit.*, p. 471.

Conducătorii fasciști germani își făcuseră planul ca trecînd la apărare să mențină Ucraina din stînga Niprului și să capete un răgaz. Forțele Armate Sovietice au trecut la ofensiva generală și au zădărnicit acest plan, izgonind dușmanul din Donbas și din regiunile răsăritene ale Republicii Sovietice Ucraina. Comandamentul hitlerist intenționa să-și stabilizeze frontul și să treacă la formele de lungă durată ale războiului de poziție, oprind ofensiva noastră pe fortificațiile „Valului de Est”, care trecea pe linia Narva — lacul Ciudskoe, Pskov, Nevel, Vitebsk, râul Soj pînă la Gomel, cursul inferior al Niprului, râul Molocinaia, pînă la peninsula Kerci. Și acest plan a fost zădărnicit de impetuoasa ofensivă sovietică. „Valul de Est” a fost rupt pe un front larg de la Velikie Lukie pînă la Marea Neagră. Trupele sovietice au forțat Niprul și au realizat capete de pod pe malul lui drept, ceea ce asigură dezvoltarea ulterioară a ofensivei. În sud au fost create condiții favorabile pentru zdrobirea ulterioară a trupelor dușmane în Crimeea. Inamicul nu a reușit să treacă la formele de poziție ale războiului. În cursul ofensivei impetuoase, trupele sovietice au înfrînt 18 divizii inamice. Pierderile dușmanului s-au cifrat la peste 1 413 000 de oameni. Dușmanul nu reușea să-și refacă și să-și completeze diviziile zdrobite. Aproape două treimi din teritoriul sovietic vremelnice ocupat au fost eliberate de cotropitorii fasciști. Trupele sovietice au străbătut prin lupte în sectorul central al frontului, circa 500 km, iar în sud, circa 1 300 km.

Țara a căpătat posibilitatea de a trece la lucrările de refacere, desfășurîndu-le într-un ritm nemaîntîlnit. Traducînd în viață hotărîrea adoptată în august de Consiliul Comisarilor Poporului și de C.C. al P.C.(b). al U.R.S.S., cu măsurile urgente pentru refacerea economiei în regiunile eliberate de sub ocupația germană, poporul sovietic săvîrșea noi fapte de eroism în muncă.

OPERAȚIILE DESFĂȘURATE ÎN CURSUL CAMPANIILOR DIN CEA DE-A TREIA PERIOADĂ A MARELUI RĂZBOI PENTRU APĂRAREA PATRIEI

Prin conținutul și caracterul său, cea de-a treia perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei a fost de asemenea ofensivă. Totuși, dacă în operațiile ofensive din prima și a doua perioadă au fost zdrobite numai grupări inamice izolate, în diferite sectoare sau pe diferite direcții strategice ale Frontului sovieto-german, în etapa a treia, etapa finală, în cursul unor operații ofensive de mare amploare au fost zdrobite toate forțele armate ale dușmanului. Trebuie adăugat că au fost zdrobite forțele armate ale dușmanului atît pe Frontul sovieto-german, cît și în Extremul Orient. Pretutindeni inamicul a fost nevoit să capituleze necondiționat.

În 1944 și 1945 amploarea și caracterul nimicitor al operațiilor ofensive desfășurate de Forțele Armate Sovietice au depășit tot ce s-a petrecut pînă atunci pe oricare din teatrele de acțiuni militare ale celui de-al doilea război mondial. Întregul front strategic al dușmanului a fost dat peste cap, iar forțele armate ale fascismului hitlerist au fost zdrobite.

În cursul celei de-a treia perioade, Forțele Armate Sovietice au desfășurat două campanii militare în anul 1944 și două în anul 1945. În cursul

campaniilor din anul 1944 au fost executate 67 de operații ofensive de mare amploare, în urma cărora a fost complet eliberat teritoriul Uniunii Sovietice, iar acțiunile militare au fost mutate dincolo de frontierele patriei socialiste. În anul 1944, la 23 August, în împrejurările favorabile create de ofensiva armatelor sovietice în România s-a înfăptuit insurecția armată organizată și condusă de Partidul Comunist Român; ea a avut ca rezultat răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, scoaterea țării din războiul criminal antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Aceasta a însemnat, în același timp, cotitura spre o schimbare radicală în viața poporului român — de la regimul burghezo-moșieresc de exploatare și asuprire a maselor muncitoare, de înrobire economică și politică a țării de către puterile imperialiste, la regimul democrat-popular, în care poporul eliberat își va lua soarta în propriile mâini.

În cursul aceluiași an, 1944, au fost scoase din războiul hitlerist și Bulgaria și Ungaria. Forțele Armate Sovietice au pășit la îndeplinirea sarcinilor lor internaționaliste de a contribui la eliberarea popoarelor din Europa răsăriteană și de sud-est din robia fascistă. Finlanda a fost scoasă și ea din războiul pe care îl ducea de partea Germaniei.

În campaniile din anul 1945 au fost executate 29 de operații ofensive. În urma a 24 dintre aceste operații ofensive executate de Frontul sovieto-german, au fost înfrinse total trupele Germaniei hitleriste. În cinci operații rapide, desfășurate în Extremul Orient, au fost zdrobite trupele Japoniei imperialiste.

Prin urmare, *în a treia perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei a suferit un eșec total atât strategia defensivă a generalilor germani, cât și cea a generalilor japonezi.* Comandamentul inamic nu a reușit să epuizeze trupele sovietice prin acțiuni de apărare, nu a reușit să oprească ofensiva lor pentru a câștiga timp și a ajunge la sfârșitul războiului cel puțin cu un rezultat de egalitate, la care visau cîrmuitorii fasciști. Dușmanul a fost zdrobit complet și nevoit să capituleze necondiționat.

Pentru iarna și primăvara anului 1944 comandamentul hitlerist își făcuse planul să organizeze o apărare rigidă pe Frontul sovieto-german, trecînd la contraofensivă cu forțe mari în scopul de a restabili linia sa de apărare pe Nipru. În vestul Europei, el intenționa să respingă cu forțele pe care le avea acolo, desantul americano-englez și să stabilească frontul apărării sale. Apoi, intenționa să transfere cît mai multe forțe pe Frontul sovieto-german, pentru a încerca din nou să treacă la ofensivă.

Comandamentul fascist german și-a repartizat forțele în conformitate cu acest plan. Pe Frontul sovieto-german au fost desfășurate 198 de divizii germane și șase brigăzi, adică 70% din toate forțele pe care le avea la dispoziție. În afară de aceasta, acolo acționau și 38 de divizii și 18 brigăzi ale acoliților Germaniei fasciste.

Împotriva trupelor americano-engleze din Italia, acționau 19 divizii și o brigadă, adică numai 6% din toate forțele de uscat ale Germaniei. 64 de divizii și o brigadă erau împrăștiate pe un front întins, pe teritoriul Franței, Belgiei, Olandei, Danemarcei și Norvegiei. În Iugoslavia nouă divizii duceau lupta împotriva partizanilor iugoslavi, iar pe teritoriul Al-

baniei și al Greciei se aflau 10 divizii și o brigadă de trupe de ocupație¹.

Așadar, în ciuda pericolului real al debarcării unui desant americano- englez în Europa occidentală, inamicul continua să mențină forțele sale principale pe Frontul sovieto-german.

Pentru iarna și primăvara anului 1944, Forțele Armate Sovietice au primit următoarele misiuni, să despresoare complet Leningradul, să elibereze teritoriul Ucrainei din dreapta Niprului și să izgonească complet pe cotropitorii dușmani din Crimeea. În rezolvarea acestor misiuni, direcția principală continua să rămână în sud. Acolo lovitură era executată de armatele Fronturilor 1, 2, 3 și 4 ucrainean și de trupele armatei independente de litoral. Ele au fost sprijinite de forțele flotei din Marea Neagră, și ale flotei militare din Azov. Prin această ofensivă se asigura ieșirea trupelor la frontierele României, scoaterea ei din războiul dus de partea Germaniei și înaintarea ulterioară a trupelor sovietice spre Carpați. Totodată, întregul front strategic al inamicului era scindat în două părți izolate, dezorganizându-se cooperarea strategică dintre ele. Pentru trupele sovietice se deschideau posibilități nelimitate de a-și dezvolta ofensiva, în scopul de a elibera popoarele Europei răsăritene și de sud-est. Operațiile ofensive se desfășurau pe tot frontul aproape simultan. Loviturile se succedau neîntrerupt, forța lor sporind continuu.

În ianuarie 1944 s-au terminat cu succes operațiile desfășurate de trupele Frontului 1 ucrainean pentru zdrobirea grupării dușmane de la Jitomir-Berdicev. Cu același succes s-a desfășurat operația ofensivă a Frontului 2 ucrainean la Kirovograd. Pentru trupele acestor fronturi s-au creat condiții favorabile pentru zdrobirea grupării inamice de la Korsun—Șevcenkovski. Marele succes al operației desfășurate la Korsun—Șevcenkovski a pus bazele pentru dezvoltarea ulterioară nu numai a ofensivei Fronturilor 1 și 2 ucrainean, ci și a ofensivei Fronturilor 3 și 4 ucrainean, care desfășurau operația ofensivă de la Nikopol—Krivoirog.

Și pe direcția strategică nord-vest se desfășurau evenimente importante. La 14 ianuarie armatele Fronturilor Leningrad și Volhov, cu sprijinul flotei din Marea Baltică, decorată cu ordinul Drapelul Roșu, și al flotei militare de pe Ladoga, au trecut la operația de mare însemnătate strategică pentru înlăturarea blocadei Leningradului. Ele au fost sprijinite de diviziile Frontului 2 baltic, care imobilizau forțele inamice la nord de Nevel, iar mai târziu, pe direcția Idrița.

Ofensiva de la Leningrad și din Ucraina din dreapta Niprului se dezvoltă cu succes. A fost complet despresurat Leningradul, iar trupele Frontului Leningrad au desfășurat, în cursul lunilor martie—aprilie 1944, operația ofensivă de la Pskov. În același timp, armatele Fronturilor 1 și 2 ucrainean zdrobeau dușmanul de la Proskurov—Jmerinka și Uman. Iar trupele Frontului 3 ucrainean au desfășurat cu succes operația ofensivă de la Bereznegovatoe — Anighirevka. Apoi ele au zdrobit gruparea inamică de la Odesa, iar trupele Frontului 4 ucrainean și ale armatei independente de litoral în cursul operației ofensive din Crimeea au eliberat Crimeea.

¹ S. P. Platonov, *op. cit.*, p. 541.

Rezultatele ofensivei de iarnă din 1944 au fost grandioase. A fost complet despresurat Leningrad, trupele sovietice au intrat pe teritoriul R.S.S. Estonă și au început pregătirea operațiilor pentru eliberarea ținutului baltic sovietic. Au fost complet nimicite trei divizii și un șir de alte unități din armata 18 a grupului de armate „Nord”. După pierderi grele, 12 divizii din armata a 18-a și 5 divizii din armata a 16-a inamică au fost reorganizate în grupuri de luptă sau în resturi de divizii¹. Așa s-au încheiat în mod rușinos toate încercările făcute de dușman vreme de mai mulți ani, de a îngenunchia pe apărătorii și oamenii muncii din gloriosul oraș al lui Lenin.

În Ucraina din dreapta Niprului, 59 de divizii au suferit pierderi uriașe. Ele au lăsat pe câmpurile de bătălie peste 50% din efectivele lor. 10 divizii și o brigadă au fost complet nimicite. Dușmanul nu mai putea să-și recupereze pierderile².

Pe celelalte sectoare ale Frontului sovieto-german, se desfășurau de asemenea operații ofensive. În perioada ianuarie-martie s-a desfășurat ofensiva din raioanele Vitebsk și Jlobin, iar în martie-aprilie, și în raionul Pskov. În aceste raioane trupele sovietice au imobilizat importante forțe inamice, contribuind astfel la succesul de la aripa de sud a Frontului sovieto-german și de la Leningrad.

În toate sectoarele ofensivei noastre dușmanul a fost alungat de parte spre vest. De la Leningrad și Novgorod inamicul s-a rostogolit înapoi, pe o adâncime de 150—300 km. În sud, ofensiva noastră s-a desfășurat pe o adâncime și mai mare. Dușmanul a fost aruncat înapoi, pe o adâncime de 600—700 km. Planul de apărare al inamicului a fost zădărnicit. În vara anului 1944, după o scurtă pauză s-au desfășurat cu o nouă vigoare operațiile decisive ale forțelor Armatei Sovietice. Ele au început cu zdrobirea trupelor finlandeze în istmul Kareliei, unde diviziile Frontului Leningrad au trecut, la 10 iunie, la ofensivă pe direcția Viborg. Trupele de uscat au fost sprijinite în mod activ de flota din Baltica, decorată cu ordinul „Drapelul Roșu”. La 21 iunie a început operația ofensivă de la Svir—Petrozavodsk desfășurată de trupele Frontului Kareliei. Ele erau sprijinite de flotilele de pe Ladoga și Onega. Armatele finlandeze au fost zdrobite, iar Finlanda a fost nevoită să iasă din războiul dus de partea Germaniei fasciste.

Simultan s-a desfășurat o puternică ofensivă în Bielorusia, Ucraina apuseană și în ținutul baltic. În Bielorusia, unde se dădea lovitura principală, ofensiva era desfășurată cu hotărâre și pe scară largă de armatele Fronturilor 1 și 2 baltic, 3,2 și 1 bielorusă. O lovitură de o mare forță a fost dată inamicului pe direcțiile Vitebsk, Orșă, Moghilev și Bobruisk. Ofensiva s-a dezvoltat pe mare adâncime. În scurt timp trupele sovietice încercuind și nimicind grupările inamice, au angajat lupte ofensive pe direcțiile Sventi—Minsk și Slutk. În urma ofensivei impetuoase frontul strategic inamic din Bielorusia a fost scindat în mai multe părți. Grupul de armate germane „centru” a pierdut circa 30 de divizii, care au fost încercuite și nimicite în raioanele Vitebsk, Bobruisk și Minsk. Înfrângerea suferită de dușman a fost atât de gravă, încât el nu a mai putut opune

¹ P. Platonov, *op. cit.*, p. 551.

² *I. lem.*, p. 563.

ofensivei sovietice un front de apărare continuu. În apărarea lui s-au format breșe uriașe: una pe direcția Łauleai, alta pe direcția Vilnius și alta pe direcția Bielostok. În aceste breșe au pătruns impetuos trupele mobile sovietice, care, pe la mijlocul lunii iulie, zdrobind rezervele inamice în curs de afluire, au ieșit pe căile de acces spre Dvinsk, Kaunas, Grodno, Bielostok, iar la sfârșitul lunii iulie, și spre Brest. Forțele Armatei Sovietice, în cadrul cărora luptau vitejește trupele armatei 1 poloneze, au trecut la eliberarea de dușman a regiunilor răsăritene ale Poloniei.

Operația strategică din Bielorusia s-a desfășurat pe un front de peste 1 000 km. Loviturile armatelor sovietice au fost date pe o adâncime de 500—600 km. Comandamentul hitlerist a fost nevoit să transfere în grabă 14 divizii și 6 brigăzi din vest. Această împrejurare a constituit un ajutor substanțial pentru trupele americano-engleze în desăvârșirea operațiilor pe care le desfășurau în capul de pod din Normandia și în dezvoltarea ofensivei în Franța. În afară de aceasta, în Bielorusia au fost transferate încă 19 divizii și opt brigăzi din alte sectoare ale Frontului sovieto-german. Acest lucru a creat condiții favorabile pentru dezvoltarea ofensivei sovietice în ținutul baltic, în Ucraina și în R.S.S. Moldovenească.

Pe căile de acces spre Prusia orientală, precum și pe râul Narva și pe Vistula, diviziile sovietice au încetat înaintarea și au început să pregătească noi operații ofensive.

La 13 iulie, când operațiile din Bielorusia erau în curs de desfășurare, armatele Frontului 1 ucrainean au început operația de la Lvov-Sandomierz, iar între 10—17 iulie, trupele Fronturilor 3 și 2 baltice au desfășurat ofensiva pentru eliberarea ținutului baltic sovietic.

Operația ofensivă de la Lvov-Sandomierz, desfășurată de armatele Frontului 1 ucrainean, s-a încheiat la sfârșitul lunii august cu un mare succes strategic. În cursul acestei operații au fost zdrobite trupele inamice ale grupului de armată „Ucraina de vest”. Au fost eliberate teritoriile regiunilor apusene ale Ucrainei și regiunile de sud-est ale Poloniei. Trupele frontului au forțat Vistula și au cucerit un vast cap de pod pe malul ei stîng, în raionul Sandomierz. S-au creat condiții favorabile pentru dezvoltarea ulterioară a ofensivei în scopul eliberării regiunilor de sud ale Poloniei, Cehoslovaciei și Ucrainei subcarpatice.

În tot cursul verii, pînă la sfârșitul lunii octombrie, s-au desfășurat operații ofensive în ținutul baltic. La aceste operații au luat parte armatele Fronturilor 3, 2 și 1 baltice, iar în etapa finală, și ale Frontului Leningrad. Ofensiva s-a încheiat cu înfrîngerea trupelor inamice în ținutul baltic, și cu eliberarea aproape deplină a teritoriului republicilor sovietice baltice.

În august s-au desfășurat evenimente mari la aripa de sud a Frontului sovieto-german. Trupele Fronturilor 2 și 3 ucrainean, cu sprijinul flotei din Marea Neagră și al flotilei militare de Dunăre, au îndeplinit cu succes misiunile operației ofensive de la Iași-Chișinău. Trupele sovietice înaintau vijelios spre sud. La 23 August în România, ca urmare a însurecției armate, a fost format un nou guvern, care la 24 august a declarat război Germaniei fasciste. Împreună cu trupele sovietice 22 de divizii române au început să ducă lupte pentru eliberarea patriei lor de fasciști. După izgonirea trupelor hitleriste de pe teritoriul României, Armata Română

va aduce o însemnată contribuție la eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei. În cursul ofensivei, trupele sovietice au ieșit la frontiera romîno-bulgară. În Bulgaria, sub conducerea partidului comunist, s-a desfășurat, la fel ca în România, o puternică mișcare de eliberare populară. În țară a început o insurecție a întregului popor, care s-a contopit cu puternica ofensivă a armatelor sovietice. Bulgaria a fost eliberată, iar poporul bulgar, sub conducerea partidului său comunist, a constituit un guvern democrat.

În septembrie au început ofensiva și armatele Frontului 4 ucrainean, care desfășurau operația ofensivă din Carpați (de la Ujgorod). Ofensiva de la aripa de sud a armatelor Fronturilor 4, 3 și 2 ucrainean, se dezvoltă cu succes. Trupele sovietice au ieșit la frontierele Cehoslovaciei, Ungariei și Iugoslaviei. Au început operațiile ofensive pe direcțiile Ujgorod, Budapesta și Belgrad. La 20 octombrie, prin lovituri date în comun de trupele sovietice și de trupele iugoslave, cu sprijinul flotei militare de Dunăre, a fost eliberat Belgradul — capitala Iugoslaviei. În noiembrie, în urma acțiunilor încununate de succes, desfășurate de armata populară de eliberare a Albaniei, poporul albanez a obținut victoria asupra asupritorilor și a pășit în înfăptuirea unor prefaceri democratice.

Ostașii sovietici au fost întâmpinați în mod triumfal de popoarele țărilor din Europa de sud-est. Popoarele acestor țări vedeau în ei pe eliberatorii lor, care îi ajutau în lupta dusă pentru cucerirea libertății și independenței lor.

La aripa de nord a Frontului sovieto-german, în octombrie s-a desfășurat ofensiva din regiunea de dincolo de cercul polar. Trupele Frontului Kareliei, cu sprijinul flotei maritime militare de nord, au trecut la ofensivă pe direcția Petsamo — Kirkenes. Ofensiva s-a încheiat cu o mare victorie. A fost eliberată complet regiunea Petsamo. Trupele sovietice au trecut frontiera norvegiană și au pus stăpînire pe orașul norvegian Kirkenes. Poporul norvegian a început să se elibereze de sub ocupația cotropitorilor fasciști germani.

În urma operațiilor impetuoase din anul 1944, Germania fascistă a fost izolată complet. În cursul anului 1944, Forțele Armate Sovietice au provocat înfrîngeri grave la 138 de divizii inamice, 58 de divizii au fost desființate, deoarece pierderile suferite de ele nu mai puteau fi completate. Numeroase divizii pierzînd peste 50% din efectiv, au fost transformate în grupuri de luptă¹.

Cu toate acestea, trupele fasciste germane continuau să opună rezistență. Forțele Armate Sovietice trebuiau să mai depună eforturi pentru a zdrobi definitiv dușmanul și a sili Germania fascistă să capituleze necondiționat.

În anul 1944 în Italia și în vestul Europei, acțiunile de luptă ale trupelor americano-engleze s-au desfășurat cu succes. În Italia operațiile de luptă s-au desfășurat în modul următor: între 22 ianuarie și 25 martie 1944 trupele aliate au executat operația de debarcare de la Anzio; între 11 mai și 4 iunie s-au dus lupte pentru Roma, în urma cărora trupele aliate au cucerit Roma; între 5 iunie și 15 august trupele aliate au urmărit inamicul și au ieșit pe aliniamentul Senegali, Florența, Pisa; între 25 august și 5 octombrie 1944 trupele aliate au executat operația pentru ruperea „liniei gotice”. În Europa occidentală trupele americano-engleze

¹ S. P. Platonov, *op. cit.*, p. 633.

au deschis, în sfârșit, în anul 1944, cel de-al doilea front și pînă în decembrie au executat următoarele operații: între 6 iunie și 24 iulie — operația de desant din Normandia; între 25 iulie și 25 august — ofensiva din Franța de nord; între 15 și 28 august — debarcarea și ofensiva în Franța de sud; între 26 august și 13 septembrie trupele aliate au urmărit inamicul în Franța de nord-est, iar între 17 și 26 septembrie au desfășurat operația din Olanda; între 8 noiembrie și 15 decembrie 1944 trupele americane au desfășurat operația ofensivă de pe direcția Colonia și Saarburg; simultan, trupele americano-engleze desfășurau ofensiva în Alsacia. Prin urmare, în anul 1944, în urma operațiilor desfășurate cu succes de trupele aliate, a fost ocupat teritoriul Franței, Belgiei, Olandei, Italiei și un șir de regiuni din partea occidentală a Germaniei. Însă în decembrie 1944 și ianuarie 1945, trupele americano-engleze au avut o serie de neplăceri din cauza ofensivei întreprinse de trupele fasciste germane în Ardeni. Această ofensivă, deși s-a încheiat cu un eșec, a provocat totuși multă neliniște comandamentului americano-englez. Acesta a cerut ajutor de la guvernul sovietic. Forțele Armate Sovietice, credincioase datoriei lor de aliați, au trecut la 12 ianuarie 1945, înainte de termenul stabilit prin plan, la o ofensivă pe frontul dintre Marea Baltică și Carpați. Această ofensivă s-a dezvoltat cu succes și inamicul a fost nevoit să renunțe de a-și continua ofensiva în Ardeni și a început să transfere în grabă trupele sale din vest, pe Frontul sovieto-german. Între 12 și 31 ianuarie 1945, pe Frontul sovieto-german au fost transferate șapte divizii dintre care patru divizii de tancuri.

Forțele Armate Sovietice au fost nevoite să înceapă operațiile din anul 1945 avînd în fața lor forțele principale ale inamicului. La 1 ianuarie 1945, 60,6% din toate trupele Germaniei fasciste continuau să ducă acțiuni de luptă împotriva Uniunii Sovietice. Numai 105 divizii și patru brigăzi, adică 34,9% din totalul trupelor, se aflau în fața forțelor americano-engleze din Vest¹.

În anul 1945 operațiile ofensive s-au desfășurat simultan pe întregul front strategic de la Marea Baltică pînă la lanțurile sudice ale munților Carpați. Pregătirea acestor operații a început încă în octombrie și noiembrie 1944. Principala grupare de izbire a trupelor sovietice a fost concentrată în centru, pe direcția Berlin. Comandamentul hitlerist a luat măsuri pentru întărirea apărării sale. În scopul de a opri ofensiva sovietică, inamicul realizase o zonă defensivă uriașă, atît în adîncime, cît și de front. Pentru a o menține, pe teritoriul Prusiei orientale, în partea răsăriteană a Pomeraniei, în Polonia, Cehoslovacia și Ungaria, erau dispuse mari grupări inamice. La flancul de nord, zona de apărare se sprijinea pe sistemul raioanelor fortificate foarte puternice din Prusia orientală. La flancul ei de sud se întindeau regiunile greu de străbătut ale munților Carpați. În partea centrală a zonei de apărare fuseseră amenajate șapte poziții fortificate eșalonate una după alta. Prima dintre ele trecea pe Vistula, iar ultima se întindea de-a lungul fostei frontiere polono-germane și pe linia fluviului Oder. Pe ultimul aliniament fusese organizat

¹ Военно-Исторический Журнал nr. 1, 1960, p. 17.

un sistem nou de raioane fortificate. Întreaga apărare avea o adâncime de circa 600 km.

Potrivit concepției comandamentului hitlerist trupele fasciste germane, sprijinindu-se pe această apărare adânc eşalonată, trebuiau să decimeze armatele sovietice aflate în ofensivă și, oprindu-le, să împiedice dezvoltarea ofensivei pe direcția Berlin. Acesta era planul de apărare al comandamentului hitlerist pentru anul 1945. Comandamentul suprem sovietic a pus în fața Forțelor Armate Sovietice obiective decisive pentru anul 1945. Trupele sovietice trebuiau să termine zdrobirea forțelor armate fasciste germane, să elibereze popoarele Europei din jugul fascist, să distrugă „noua” ordine fascistă și să obțină capitularea necondiționată a Germaniei fasciste.

Concepția generală a luptei armate pentru anul 1945 era următoarea: Forțele Armate Sovietice trebuiau să izoleze, prin lovituri puternice, date dinspre sud spre nord-vest, gruparea inamică din Prusia orientală, de regiunile centrale ale Germaniei, și împingând trupele inamice spre mare, să le dezmembreze, iar apoi să le nimicească pe părți. Simultan urmau să fie executate lovituri adânci, de scindare a frontului pe direcția Poznan, Kustrin și spre Breslau, în scopul de a zdrobi dușmanul în Polonia și de a ieși cu forțele principale pe Oder și în Silezia. La aripa de sud planul prevedea să fie nimicită gruparea de la Budapesta și să dezvolte ofensiva impetuoasă spre Viena. Războiul urma să fie încheiat printr-o lovitură puternică spre Berlin, urmată de încercuirea și nimicirea grupării principale a inamicului. În același timp, acționând ofensiv împreună cu trupele cehoslovace pe direcția generală Praga, armatele sovietice trebuiau să elibereze Cehoslovacia de ocupanții fasciști. Lovitura principală era dată în centru, pe direcția Berlin.

Pentru înfăptuirea acestei concepții grandioase s-au desfășurat operațiile ofensive finale, care au fost cele mai mari operații din istoria războaielor.

În ianuarie 1945 a început ofensiva strategică generală a tuturor grupărilor de izbire sovietice, pe frontul dintre Marea Baltică și Carpați. La ofensiva din ianuarie au luat parte trupele a 5 fronturi sovietice. E cazul să arătăm aici că amploarea ofensivei sovietice din 1945 a crescut neconținut. La ofensiva din februarie au luat parte trupe a șase fronturi, iar în martie și aprilie, trupele a șapte fronturi. *Prin urmare, în etapa finală a războiului, forțele principale ale Armatei Sovietice au luat parte în întregime la zdrobirea dușmanului.*

La aripa dreaptă a Frontului sovieto-german a început, la 13 ianuarie, operația ofensivă din Prusia orientală, executată de armatele Fronturilor 3 și 2 Bieloruse.

Simultan, la centru, trupele Fronturilor 1 bielorus și 1 ucrainean au trecut la ofensivă, cu scopul de a elibera Polonia. Ele cooperau cu marile unități de la aripa dreaptă a Frontului 4 ucrainean, care dădeau lovitura pe direcția generală Cracovia.

În același timp, s-au desfășurat operațiile din Ungaria pentru nimicirea grupării inamice încercuite la Budapesta. Operațiile au fost executate de trupele Frontului 2 ucrainean. Armatele frontului 3 ucrainean respingeau contraloviturile inamicului pe cercul exterior al încercuirii.

Operația desfășurată de trupele Fronturilor 3 și 2 bielorus în Prusia orientală s-a încheiat cu o victorie deplină. Gruparea inamică din Prusia orientală a fost zdrobită. La începutul operației această grupare avea în compunerea sa 35 de divizii de infanterie, 3 divizii de tancuri, 3 divizii motorizate și 2 grupuri de luptă. Încă în februarie trupele inamicului au fost scindate în 3 părți, împinse spre mare și blocate în raionul Königsberg, la sud și la sud-vest de el și în peninsula Semland. În aprilie 1945 a fost desăvârșită, prin operații succesive, lichidarea acestor trupe inamice blocate.

Cu tot atât succes s-au desfășurat operațiile Fronturilor 1 bielorus și 1 ucrainean. Lovitura dată de aceste fronturi a fost de o forță uriașă. Din capetele de pod de pe Vistula, au trecut la ofensivă pe direcția generală Poznan și Lodz, 5 armate de arme întrunite, 2 armate de tancuri, 2 corpuri de tancuri și 2 corpuri de cavalerie ale Frontului 1 bielorus.

Din capul de pod de la Sandomierz, au trecut la ofensivă, pe direcția generală Breslau, cele 5 armate de arme întrunite, 2 armate de tancuri, 3 corpuri de tancuri și 1 corp mecanizat al Frontului 1 ucrainean. Această lovitură de o forță nemaîntâlnită a zdrobit complet trupele fasciste germane care acționau în acest sector. Armatele Fronturilor 1 bielorus și 1 ucrainean, dezvoltând impetuos ofensiva, zdrobind dușmanul care opunea o rezistență înverșunată și rupând pozițiile lui de apărare intermediare, au ieșit pe Oder și au cucerit capete de pod pe malul lui de vest. Au fost create condițiile pentru dezvoltarea ulterioară a ofensivei. Marile unități ale Frontului 4 ucrainean, asigurând această ofensivă grandioasă, acționau ofensiv în condițiile grele ale terenului muntos și păduros din Carpați și au înaintat pe o adâncime de 100—200 km.

În lupte crâncene în decurs de 21 de zile, au fost zdrobite trupele grupului de armate germane „A”. Inamicul a pierdut circa 500 000 de soldați și ofițeri. Trupele sovietice au capturat peste 1 000 de avioane, circa 1 500 de tancuri și tunuri de asalt, și peste 11 500 de piese de artilerie și aruncătoare de mine.

Pe teritoriul Ungariei trupele Frontului 2 ucrainean au lichidat, la 13 februarie, gruparea încercuită la Budapesta.

În urma ofensivei din ianuarie Frontul de apărare al inamicului a fost rupt pe o întindere de 1 200 km. La începutul lunii februarie forțele Armatei Sovietice se aflau la 60 km de Berlin. În perioada februarie — prima jumătate a lunii aprilie, Forțele Armatei Sovietice au desfășurat noi operații ofensive, în scopul de a zdrobi grupările fasciste germane de la flancurile Frontului sovieto-german.

Armatele Frontului 3 bielorus au curățit complet de dușman Prusia orientală și au pus stăpânire pe orașul și fortăreața Königsberg.

La 10 februarie trupele Fronturilor 2 și 1 bielorus au început operația ofensivă din Pomerania răsăriteană, iar la sfârșitul lunii martie, zdrobind inamicul care acționa în fața lor, au ieșit pe aliniamentul cursului inferior al Oderului.

Armatele Frontului 1 ucrainean, executând succesiv lovitură după lovitură, au desfășurat operațiile ofensive din Silezia inferioară și din Silezia superioară (operația de la Opper), și au zdrobit trupele inamice din Silezia.

Trupele Frontului 4 ucrainean au străbătut, în februarie-martie, prin lupte grele, lanțul principal al Carpaților păduroși și au asigurat condițiile pentru desfășurarea unei noi ofensive în regiunea industrială Morava—Ostrava din Cehoslovacia.

În Ungaria trupele sovietice au respins, în cursul unor lupte grele de apărare, ultima contraofensivă desfășurată cu forțe mari de inamic în sectorul lacului Balaton, iar la 16 martie au început ofensiva pe direcția Viena. Armatele Fronturilor 3 și 2 ucrainene au desăvârșit, în cursul operațiilor ofensive de la Viena, zdrobirea forțelor principale ale grupului de armate „sud” și au curățit complet de dușman întregul teritoriu al Ungariei. Dezvoltând ofensiva, trupele sovietice au pus stăpânire pe capitala Austriei—Viena—au eliberat o parte importantă din Cehoslovacia și au ieșit dinspre sud, la frontierele Germaniei de sud. Așadar, în perioada februarie—prima jumătate a lunii aprilie, au fost complet curățate de trupele inamice Prusia orientală, Pomerania răsăriteană, Silezia și Ungaria. Zdrobirea definitivă a Germaniei fasciste era acum aproape.

Loviturile nimicitoare date de trupele sovietice au atras pe Frontul sovieto-german forțele principale ale Germaniei fasciste. La începutul lunii februarie, în fața trupelor americano-engleze, în timp ce ele executau operația pentru a ieși pe Rin (între 8 II și 25 III 1945), se aflau numai 59 de divizii fasciste germane. În prima jumătate a lunii aprilie, în fața trupelor aliaților din Italia de nord, se aflau 20 de divizii fasciste germane. Ofensiva trupelor americano-engleze din Vest se dezvoltă cu succes. La începutul lunii aprilie, trupele americano-engleze au reușit să încercuiască și să lichideze gruparea de trupe fasciste germane din Ruhr (operația ofensivă din Ruhr desfășurată între 24 III și 17 IV 1945). Ulterior, trupele americano-engleze au început ofensiva în Germania occidentală, pe direcțiile Hamburg, Leipzig și Praga, fără a întâmpina o rezistență suficient de organizată.

La mijlocul lunii aprilie Forțele Armate Sovietice au început să desfășoare operațiile finale. Împotriva lor acționau forțele principale ale dușmanului. În fața armatelor Fronturilor 1 și 2 bielorusse și ale Frontului 1 ucrainean, când acestea au început operația ofensivă de la Berlin, erau desfășurate trupe inamice numărând : circa 1 000 000 de oameni, 8 000 de tunuri și aruncătoare de mine, peste 1 200 de tancuri și tunuri de asalt și 3 300 de avioane. Operația ofensivă de la Berlin a început la 16 aprilie 1945. Trupele sovietice au primit misiunea de a zdrobi gruparea inamică de la Berlin, de a pune stăpânire pe orașul Berlin și, ieșind pe Elba, să încheie victorios războiul împotriva Germaniei fasciste.

Acțiunile de luptă desfășurate de Fronturile 1 și 2 bielorusse, de Frontul 1 ucrainean, s-au caracterizat printr-o mare intensitate. În Marea Baltică, flota baltică, decorată cu ordinul Drapelul Roșu, asigură în mod activ flancul de pe litoral al trupelor Frontului 2 bielorus.

În urma operației ofensive de la Berlin, trupele sovietice au pătruns în orașul Berlin și au angajat lupte pe străzile lui. La 30 aprilie trupele sovietice au luat cu asalt Reichstagul și au arborat pe el Drapelul Victoriei.

În ziua de 2 mai, la orele 5 dimineața, trupele fasciste germane au încetat rezistența și au început să se predea în masă. În același timp,

în Cehoslovacia continua ofensiva marilor unități ale Fronturilor 4 și 2 ucrainene. La 6 mai, armatele Frontului 4 ucrainean au eliberat regiunea industrială Morava-Ostrava, iar trupele Frontului 2 ucrainean au ieșit în raionul Brno. Poporul Cehoslovaciei s-a ridicat la luptă împotriva asupritorilor fasciști.

Sub conducerea partidului comunist din Cehoslovacia, în Praga a început insurecția armată. Pentru a veni în ajutorul poporului cehoslovac, trupele sovietice au început operația ofensivă de la Praga.

În ziua de 9 mai 1945, la orele 4 dimineața, după un marș de 18 km, trupele de tancuri ale Frontului 1 ucrainean au intrat în Praga, iar la orele 6 dimineața, capitala Cehoslovaciei a fost complet curățată de cotropitorii hitleriști. Spre seară, de Praga s-au apropiat unitățile mobile ale Frontului 4 ucrainean, care străbătuseră, în decurs de 24 de ore, o distanță de 200 km.

În operațiile ofensive de la Berlin și Praga, Forțele Armate Sovietice au obținut victoria finală. Germania fascistă a capitulat necondiționat.

În ofensiva din anul 1945, împreună cu Forțele Armate Sovietice, împotriva Germaniei fasciste au luptat vitejește trupele poloneze, cehoslovace, bulgare, române, și ungare.

Războiul greu și sîngeros s-a terminat victorios.

Poporul sovietic și forțele lui armate au apărat victorios libertatea și independența patriei. Ele și-au îndeplinit datoria internaționalistă de a ajuta popoarele Europei în lupta de eliberare din robia fascistă.

La 9 august 1945 trupele sovietice au început operațiile împotriva forțelor armate ale Japoniei imperialiste în campaniile din Extremul Orient.

Lupta armată dusă în Extremul Orient pentru zdrobirea armatei japoneze de la Kuantun, cu un efectiv de 1 000 000 de oameni, a fost desfășurată împreună cu trupele Republicii Populare Mongole și cu trupele Armatei Populare de Eliberare Chineze.

Armatelor Sovietice din Extremul Orient le-a fost dată următoarea misiune: să zdrobească armata japoneză de la Kuantun și să elibereze de cotropitorii japonezi regiunile Chinei de nord-est și ale Coreei de nord; să înapoieze Uniunii Sovietice Sahalinul de sud și insulele Curile care îi fuseseră smulse de Japonia. Întreaga campanie din Extremul Orient s-a desfășurat într-un termen nemaiauzit de scurt. Ea a durat de la 9 august la 9 septembrie și a cuprins următoarele operații:

— Operațiile ofensive desfășurate în Manciuria de trupele Frontului 1 din Transbaikalia și Fronturilor 1 și 2 din Extremul Orient, cu sprijinul flotei din Oceanul Pacific și al flotei de pe Amur, decorată cu ordinul Drapelul Roșu;

— operația ofensivă din Sahalinul de sud (între 11 și 25 august) și operația de desant din insulele Curile (între 18 august și 1 septembrie), executate de trupele Frontului 2 din Extremul Orient, în cooperare cu flota din Oceanul Pacific.

Toate operațiile ofensive s-au încheiat cu o victorie deplină, fapt care a grăbit capitularea Japoniei capitaliste.

Cu aceasta s-a încheiat al doilea război mondial, dezlănțuit de Germania fascistă și Japonia imperialistă. Forțele Armate Sovietice și-au îndeplinit datoria față de patrie și s-au acoperit de glorie.

În lupta împotriva fascismului poporul sovietic a dat dovadă de un eroism de masă atât în muncă, cât și în luptă. Pentru eroismul, vitejia și bărbăția manifestate, pentru măiestrie în activitatea de luptă, peste 7 000 000 de ostași sovietici au fost decorați cu ordine și medalii. Circa 12 000 de ostași sovietici au primit înaltul titlu de Erou al Uniunii Sovietice.

Oamenii sovietici au fost educați de partidul comunist. El a însuflețit și a organizat popoarele Uniunii Sovietice la luptă împotriva cotropitorilor fasciști germani. În lupta armată dusă pentru libertatea și independența sa, poporul sovietic, sub conducerea partidului comunist și a guvernului sovietic, a obținut victoria. Acest război nici nu putea să aibă un alt rezultat.

În epoca noastră, când în lume au avut loc schimbări radicale în raportul de forțe economice, politice și de clasă, când puternicul lagăr al socialismului a crescut și s-a întărit, a devenit posibilă preîntâmpinarea războaielor. Încercările agresorilor de a dezlănțui un nou război au fost înfrinate în nenumărate rânduri. Poporul sovietic nu se va abate niciodată de la sarcina nobilă a luptei pentru pace și socialism, pentru libertatea și independența popoarelor.

Tabelul nr. 1

Numărul operațiilor executate de fronturi în fiecare din campaniile și perioadele Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei

Perioadele Marelui Război pentru Apărarea Patriei	Etapă ale războiului sau campanii militare	Numărul operațiilor mari din cadrul campaniilor			Numărul operațiilor mari din cadrul fiecărei perioade		
		De apărare	Ofensive	Total operații	De apărare	Ofensive	Total operații pe perioade
Prima perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei: 22 iunie 1941 — noiembrie 1942	Campania din vara — toamna anului 1941	37	5	42			
	Campania de iarnă din 1941 — 1942	3	22	25	63	34	97
	Campania din vara — toamna anului 1942	23	7	30			
A doua perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei: noiembrie 1942 — sfârșitul anului 1943	Campania de iarnă din 1942 — 1943	1	31	32	5	66	71
	Campania din vara — toamna anului 1943	4	35	39			
	Campania de iarnă — din 1944	—	20	20			
A treia perioadă a Marelui Război pentru Apărarea Patriei: anul 1944 — septembrie 1945	Campania pentru desăvârșirea izgonirii dușmanului de pe teritoriul Uniunii Sovietice	—	47	47			
	Campania din 1945	1	24	25	1	96	97
	Campania pentru zdrobirea Japoniei imperialiste	—	5	5			
	TOTAL OPERAȚII ÎN DECURSUL RĂZBOIULUI...				69	196	265

Tabelul nr. 2

Numărul operațiilor executate de trupele americano-engleze în cursul fiecărei perioade a celui de al doilea război mondial pe teatrele de acțiuni militare din Europa și din Marea Mediterană

Perioade ale celui de al doilea război mondial	Numărul operațiilor executate de trupele americano-engleze											
	În Europa Centrală și de vest			În Africa de Nord și de est			În Italia			Total pe perioade		
	De apărare	Ofensive	Total operații	De apărare	Ofensive	Total operații	De apărare	Ofensive	Total operații	De apărare	Ofensive	Total operații
A doua perioadă a celui de al doilea război mondial (iunie 1941 — noiembrie 1942)	—	—	—	2	2	4	—	—	—	2	2	4
A treia perioadă a celui de al doilea război mondial (noiembrie 1942 — decembrie 1943)	—	—	—	1	2	3	—	3	3	1	5	6
A patra perioadă a celui de al doilea război mondial (ianuarie 1944 — mai 1945)	1	11	12	—	—	—	—	5	5	1	16	17
TOTAL =	1	11	12	3	4	7	—	8	8	4	23	27

ГЛАВНЫЕ ОПЕРАЦИИ СОВЕТСКИХ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ В ВЕЛИКУЮ ОТЕЧЕСТВЕННУЮ ВОЙНУ

РЕЗЮМЕ

Победа, одержанная Советским Союзом во второй мировой войне, целиком определившая пути исторического развития первого в мире социалистического государства, еще раз показала героизм советского народа.

В настоящей работе хронологически показаны главные этапы военных действий Советской Армии в Великую Отечественную войну, представленные как единый процесс с точки зрения времени, цели и результатов, тесно связанных с другими важными, приведшими к разгрому гитлеризма, событиями.

На протяжении трех главных периодов Великой Отечественной войны Советская Армия провела большое число операций, отличающихся одна от другой формой, размахом и интенсивностью действий.

В течение двух военных кампаний из 264 проведенных на различных фронтах операций 196 (т.е. 74 %) являлись наступательными и только 26 из них были оборонительными, следовательно, Советские Вооруженные Силы одержали победу в Великой Отечественной войне благодаря тактике наступления.

Операции, проведенные в первый период военной кампании (начало Отечественной войны — ноябрь 1942 г.), свидетельствуют о тяжелых боях Советской Армии с немецкими захватчиками. Сочетая защиту с сильными контратаками в боях под Смоленском, Ленинградом, Киевом, советские войска подорвали наступательную мощь гитлеровской армии, находившейся на пороге своей собственной гибели. Оборона

Ленинграда и битва под Москвой, представляющие собой огромный успех Советской Армии, свидетельствовали о потере гитлеровскими войсками инициативы и необоснованности гитлеровского плана, заключающегося в уничтожении свободы народов и, главным образом, свободы советского народа молниеносной войной.

Во второй период Великой Отечественной войны, названный периодом коренного поворота, продолжавшийся до конца 1943 г., Советская Армия развертывает наступление и гонит врага с временно оккупированной территории Советского Союза. Блестящие победы исторического значения у Сталинграда и Курска означали коренное изменение соотношения сил; несмотря на то, что главные германо-фашистские силы находились еще на восточном театре военных действий, инициатива окончательно перешла к Советской Армии.

По своему характеру и содержанию третий период Великой Отечественной войны означал уничтожение на всех фронтах вооруженных сил врага. В течение двух военных кампаний 1944 г. и последних двух 1945 г. территории Советского Союза и стран юго-восточной Европы (в их числе находилась и Румыния) были окончательно освобождены от фашистского ига.

В настоящей работе представлены, наряду с операциями на советско-германском фронте, главные военные операции на Западе, причем показано, что оттягивание союзниками открытия второго фронта дало возможность гитлеровскому командованию сконцентрировать большую часть своих дивизий на восточном фронте.

Автор работы разоблачает теории и извращенные положения западной буржуазной историографии о исторических событиях Великой Отечественной войны. Победа, одержанная Советскими Вооруженными Силами в эту войну, показала превосходство советского военного искусства, продемонстрировав всему миру непобедимую жизненную силу советского общественного строя.

LES PRINCIPALES OPÉRATIONS EFFECTUÉES PAR LES FORCES DE L'ARMÉE SOVIÉTIQUE PENDANT LA GRANDE GUERRE POUR LA DÉFENSE DE LA PATRIE

RÉSUMÉ

La victoire remportée par l'Union Soviétique dans la seconde guerre mondiale, victoire préparée par l'entier développement historique du premier Etat socialiste du monde, a mis en évidence, une fois de plus, l'héroïsme du peuple soviétique.

Dans l'étude sont énumérées chronologiquement les principales étapes des actions de lutte de l'Armée Soviétique dans la Grande Guerre pour la Défense de la Patrie, présentée comme un processus unique quant au temps, au but et aux résultats étroitement liés aux autres événements importants qui ont abouti à la défaite de l'hitlérisme.

Au cours des trois grandes périodes de la Grande Guerre pour la Défense de la Patrie, l'Armée Soviétique a exécuté un grand nombre d'opérations, différentes les unes des autres en ce qui concerne la forme, l'ampleur et l'intensité.

Pendant les deux campagnes militaires, des 264 opérations exécutées sur divers fronts, 196 (soit 74%) ont été des opérations offensives et 26% seulement, des opérations défensives ;

la victoire dans la Grande Guerre pour la Défense de la Patrie a été donc obtenue par des actions offensives.

Pendant la première période de la guerre, depuis le commencement jusqu'en novembre 1942, les armées soviétiques ont soutenu de rudes combats contre l'envahisseur hitlérien. Combinant la défense avec de puissants contre-coups dans les opérations de Smolensk, Leningrad et Kiev, les troupes soviétiques ont épuisé l'élan offensif de l'armée hitlérienne poussée au seuil de la catastrophe. La défense de Leningrad et la bataille de Moscou, succès éclatants de l'Armée Soviétique, ont prouvé que les troupes hitlériennes ne pouvaient garder l'initiative; en même temps, elles ont mis à jour le manque de fondement du plan des hitlériens de liquider la liberté des peuples, particulièrement celle du peuple soviétique, par le « Blitzkrieg ».

Dans la deuxième période de la Grande Guerre pour la Défense de la Patrie — dénommée « période du tournant radical » et qui dure jusqu'à la fin de 1943 — l'Armée Soviétique déclenche l'offensive et commence à pourchasser l'ennemi qui avait temporairement occupé le territoire de l'Union Soviétique. Les brillantes victoires d'importance historique de l'Armée Soviétique, à Stalingrad et Kursk, ont signifié le changement radical du rapport des forces; bien que le gros des forces nazies se trouvait encore sur le théâtre d'opérations de l'est, l'initiative a définitivement passé du côté soviétique.

Par son caractère et par son contenu, la troisième période de la Grande Guerre pour la Défense de la Patrie a marqué l'écrasement des forces armées de l'ennemi sur tous les fronts. Au cours des deux campagnes militaires de 1944 et des deux dernières campagnes de 1945, le territoire soviétique a été complètement délivré du joug fasciste, de même que les pays du sud-est de l'Europe, parmi lesquels la Roumanie aussi.

L'étude traite, parallèlement aux opérations du front soviéto-allemand, des principales opérations militaires de l'ouest et montre que le retardement des alliés à ouvrir le deuxième front, a donné au commandement hitlérien la possibilité de concentrer la plupart de ses divisions sur le front de l'est.

L'auteur de l'article démasque les théories et les falsifications de l'historiographie bourgeoise de l'Occident, qui dénature la réalité historique relative à la seconde guerre mondiale. La victoire des forces de l'Armée Soviétique dans la Grande Guerre pour la Défense de la Patrie, a mis en évidence la supériorité de l'art militaire soviétique et a démontré la force vitale, invincible du régime social soviétique.

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA LUPTA PENTRU ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI HITLERISTE

DE

Col. I. CUPȘA și B. BĂLTEANU

Insurecția armată de la 23 August 1944, organizată și îndeplinită de P.C.R. în condițiile favorabile create de înaintarea victorioasă a Armatei Sovietice eliberatoare, a dus la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și la întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Războiul nedrept de jaf și ciotopire dus împotriva U.R.S.S. a luat sfârșit. România s-a alăturat coaliției antifasciste în frunte cu U.R.S.S.

Războiul împotriva Germaniei hitleriste era un război just, care corespundea pe deplin intereselor vitale ale poporului român. Viitorul țării noastre, independența ei reală, și posibilitatea pentru poporul nostru muncitor de a-și lua soarta în propriile mâini puteau fi asigurate temeinic numai în condițiile distrugerii imperialismului hitlerist și ale victoriei forțelor democratice. Contribuția țării noastre la războiul antihitlerist se integrează în procesul revoluției populare începute la 23 August 1944.

Concomitent cu îndepluirea reformelor democratice, masele populare au participat cu abnegație și eroism la războiul pentru înfrângerea definitivă a hitlerismului, produsul celor mai agresive cercuri ale imperialismului.

Datorită muncii neobosite depuse de P. C. R. Armata română a trecut de partea coaliției antifasciste în frunte cu U.R.S.S. În declarația sa din 23 August 1944, C. C. al P. C. R. arăta: „Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la lupta fără cruțare cu toate armele împotriva dușmanului de moarte al poporului român pentru asigurarea viitorului său”¹.

¹ 23 August — sărbătoarea națională a poporului român, București, 1945, p. 48.

Pentru victoria deplină a insurecției armate era necesar ca trupele hitleriste de pe teritoriul țării să fie lichidate cât mai repede, ca să nu aibă posibilitatea să se concentreze și să treacă la contraofensivă.

Însă regele chiar în seara zilei de 23 August a comis un act de trădare, a încheiat cu generalii hitleriști Hansen și Gerstenberg o înțelegere care le dădea de fapt acestora posibilitatea să-și regrupeze trupele pentru atacul împotriva Capitalei. Regele și generalul Sănătescu au acceptat promisiunea celor doi generali hitleriști, care i-au asigurat pe „cuvînt de onoare”, că trupele germane se vor retrage în mod pașnic¹. Acest act de trădare, comis în înțelegere cu conducerea partidelor burghezo-moșierești, se baza pe speranța că trupele hitleriste se vor regrupa și vor întreprinde noi acțiuni împotriva Armatei Sovietice în înaintare, ceea ce va permite sosirea unor trupe aeropurtate anglo-americane în România.

Mergînd mai departe pe linia trădării intereselor naționale Președinția Consiliului de Miniștri din indicația generalului C. Sănătescu a transmis la ora 20 un ordin Comandamentului Militar al Capitalei, ca trupele rămase să nu treacă la atacarea obiectivelor hitleriste din Capitală. Acest ordin avea menirea să împiedice acțiunile unităților militare și formațiunilor patriotice de luptă, care aplicînd directivele P.C.R. începuseră blocarea și atacarea acestor obiective. În același timp, noul ministru de externe Gr. Niculescu-Buzești, un apropiat al regelui și al liderilor partidelor burghezo-moșierești, a comunicat oficial însărcinatului cu afaceri hitlerist Steltzer că „guvernul român este dispus să permită ieșirea liberă a trupelor germane din țară”².

Marele Stat Major în fruntea căruia se afla generalul reacționar Gh. Mihail, a făcut cunoscut în scris grupului de armate hitleriste „Ucraina de Sud” că „Înaltul Comandament Român înțelege să lase libere mișcările trupelor germane pentru ieșirea lor din țară...”³.

În ziua următoare, la 24 august 1944 orele 2,30, Marele Stat Major a trimis în copie grupului de armată „Ucraina de Sud” ordinele datelor armatelor 3, 4 și corpului 2 armată pe baza directivei N. 50 și în care se cerea unităților române să se desprindă de unitățile hitleriste, evitînd orice conflict cu ele⁴.

Planurile reacțiunii au fost însă zădărnice de intervenția imediată și hotărîită a conducerii P.C.R. Acționînd cu hotărîre și energie, formațiuni patriotice de luptă și unitățile militare au trecut la îndeplinirea planului elaborat de comitetul militar sub conducerea partidului și au ocupat încă în noaptea de 23—24 august principalele instituții și puncte strategice din București (Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, palatul telefoanelor, postul de radio etc.).

¹ Fostul comandant al Grupului de armate hitleriste „Ucraina de sud” general colonel Hans Friessner arată în memoriile sale că dispunerea guvernului român ca trupele hitleriste să se retragă în mod pașnic, dovedea Germaniei „loialitatea” guvernului român (Hans Friessner, *Verratene Schlachten*, Hamburg, 1956, p. 90—91).

² A. Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Wiestaden, 454, p. 217.

³ Arhiva M. St. M., dosar nr. 457/62, p. 12.

⁴ Ibidem.

Forțele insurecționale române acționau în condițiile favorabile create de succesul ofensivei sovietice. Grosul grupării hitleriste de armate „Ucraina de Sud” fusese încercuit și nimicित de Armata Sovietică. De aceea Armata Română și formațiunile de luptă patriotice române aveau de acționat numai împotriva unităților și formațiunilor hitleriste din interiorul României și împotriva rămășițelor trupelor hitleriste scăpate din încercuire.

Folosind aceste împrejurări favorabile, a fost asigurată acoperirea frontierelor pentru a nu permite intrarea de noi forțe hitleriste în țară, s-au luat toate măsurile pentru dezarmarea și capturarea trupelor hitleriste din România. Încă din seara zilei de 23 August trupele române erau pregătite să înceapă luptele contra unităților hitleriste din România. În zorii zilei de 24 august, formațiunile patriotice și unitățile militare au trecut la atacul obiectivelor hitleriste din oraș, care le fuseseră fixate din timp de către conducerea P.C.R. Încercările făcute de hitleriști în dimineața zilei de 24 august 1944, de a pune stăpânire pe Capitală, după un bombardament terorist de aviație, au fost înfrînte de unitățile armatei române.

În zilele de 24 și 25 august, s-au dat lupte grele în interiorul Capitalei, pentru lichidarea focarelor de rezistență ale trupelor hitleriste.

După atacuri repetate, formațiunile de luptă patriotice și unitățile Comandamentului Militar al Capitalei au nimicit sau capturat grupările inamice din localul prefecturii Ilfov, de la Școala Superioară de Război, din cazarmile cavaleriei din cartierul Cotroceni, de la Bariera Rahova și din alte puncte ale orașului. Pînă în seara zilei de 25 august au fost lichidate toate rezistențele hitleriste din interiorul Capitalei.

În acest timp, hitleriștii au concentrat la nord de București, în raionul Otopeni — pădurea Băneasa, o importantă grupare de forțe, cu care intenționau să ocupe Capitala și să înăbușe insurecția armată. După ce au respins încercările acestei grupări de a pătrunde în oraș, formațiunile de luptă patriotice și trupele române, au trecut în ziua de 26 august la lichidarea ei. Acționînd dinspre sud cu unitățile din interiorul Capitalei, dinspre vest cu trupe din Corpul Motomecanizat aduse de la Tîrgoviște și dinspre est cu trupe din Divizia 9 aduse din Dobrogea, forțele noastre au încercuit în seara zilei de 27 august gruparea hitleristă, care a fost complet lichidată pînă în seara de 28 august.

În decursul luptelor din interiorul și din afara Capitalei, formațiunile de luptă patriotice și trupele române au pricinuit mari pierderi inamicului, pierderi care se cifrează la 5 457 prizonieri, dintre care 358 ofițeri și 1 089 subofițeri¹, precum și numeroși morți și răniți.

Lupte grele s-au desfășurat în aceste zile și în alte regiuni ale țării. La Ploești și în zona petroliferă de pe Valea Prahovei, în Dobrogea și în zona porturilor dunărene, unitățile armatei române, înfrîngînd rezistențele desperate ale inamicului, au curățit de hitleriști, pînă la sfîrșitul lunii august, teritoriul României. Cîteva focare de rezistență la nord de Ploești și în Dobrogea, care n-au putut fi lichidate de trupele noastre, au fost nimicite în cooperare cu primele unități sovietice, care înaintau victorioase. La nord de Ploești, subunități din Divizia 18 infanterie română,

¹ Arhiva M. St. M., Jurnalul de operații al Comandamentului Militar al Capitalei (dare de seamă), p. 43.

au luptat împreună cu acestea pentru nimicirea rezistențelor inamice. Clasa muncitoare condusă de P.C.R. a acordat un sprijin efectiv unităților militare române. Muncitorii din regiunea Ploești au cerut și au primit arme pentru a lupta contra fasciștilor și pentru a face paza instalațiilor petrolifere¹.

Muncitorii din uzinele de pe teritoriul fostului județ Brașov, mobilizați de partid folosind tunurile de câmp și antitanc aflate în uzine pentru experimentare, s-au constituit în adevărate subunități de artilerie, sprijinind atacurile unităților militare².

Evenimentele petrecute în diferite orașe ale țării au scos în evidență cu o deosebită tărie ura poporului nostru față de hitleriști.

Așa de pildă, aproximativ 1 600 de hitleriști au trecut Dunărea din Iugoslavia în România, la Turnu-Severin. În oraș nu se afla decât partea sedentară a Regimentului 95 infanterie. Vestea despre sosirea fasciștilor s-a răspândit în toate localitățile vecine, din care, pe jos, călări, în căruțe, mii de tineri s-au prezentat la porțile regimentului cerind arme să lupte contra cotropitorilor.

Copii între 8 și 10 ani au cărat cu spinarea lăzi cu muniții pînă la linia de luptă. Pînă la orele 14,00 ultimele resturi ale trupelor hitleriste s-au predat³.

Prin acțiunile de curățire de pe teritoriul țării (teritoriul de stat de atunci, așa cum a rezultat prin dictatul de la Viena din august 1940), trupele române au nimic și capturat aproape toate forțele hitleriste existente în interiorul României la 23 August, precum și alte elemente în retragere de pe front.

Efectivele hitleriste capturate de unitățile române în perioada 24—31 august 1944 s-au ridicat la 53 159 oameni, din care 14 generali și 1224 ofițeri. În luptele din perioada mai sus amintită pierderile hitleriste s-au cifrat la peste 5 000 morți⁴.

Ritmul rapid al ofensivei începute de forțele sovietice la 20 august 1944 în raionul Iași, Chișinău a crescut și mai mult în urma evenimentelor istorice petrecute în România după 23 August. Insurecția armată a zădărnicit planurile comandamentului hitlerist de a organiza noi linii de rezistență pe teritoriul țării noastre. La 26 august trupele sovietice au atins aliniamentul fortificat Focșani-Nămoloasa-Brăila și Dunărea de Jos, iar la 30 august au intrat în Capitala liberă a României, întâmpinate cu entuziasm de masele populare din București.

Sosirea la București a trupelor Armatei Sovietice a spulberat definitiv orice speranță a hitleriștilor de a recupa Capitala. Ea a prilejuit mitinguri și manifestații ale oamenilor muncii, în cadrul cărora aceștia, salutînd Armata eliberatoare, și-au exprimat hotărîrea de a sprijini cu toată fermitatea războiul antihitlerist, de a lupta contra rămășițelor fasciste, pentru libertate și democrație.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 55/168, p. 40.

² *România liberă*, din 13 septembrie 1944.

³ Arhiva M. St. M., dosar nr. 230/4, p. 6.

⁴ Arhiva M. St. M., Sinteza lucrărilor de documentare asupra contribuției militare a României la războiul antihitlerist, p. 7.

Salutînd în numele Comitetului Central al P.C.R. eroicele trupe sovietice, tovarășul Gheorghe Apostol a spus : „Transmitem recunoștința noastră Glorioasei și eroicei Armate Roșii eliberatoare care prin lupta unită cu mîndra noastră Armată Romîină va curăți țara de hoardele barbare hitleriste”¹.

Ieșirea Romîniei din războiul antisovietic și trecerea ei de partea coaliției antihitleriste în frunte cu U.R.S.S., a avut pentru Germania hitleristă urmări grave de ordin politic, militar și economic. Hitleriștii au pierdut o bază importantă de aprovizionare cu materii prime și alimente. Acțiunea formațiunilor patriotice de luptă și a Armatei Romîne a ușurat înaintarea Armatei Sovietice, ieșirea ei la frontierele cu Bulgaria și Ungaria și joncțiunea cu Armata de eliberare din Iugoslavia. Pozițiile Germaniei hitleriste în Balcani, atît cele politice cît și cele militare, au fost serios zdruncinate. Arătînd importanța internațională a actului Romîniei, postul de radio Moscova sublinia în ziua de 26 august 1944 că : „Ieșirea Romîniei din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație germană din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui din urmă fapt nu poate fi subestimată.”².

Insurecția armată de la 23 August 1944 și consolidarea ei, a constituit prima etapă importantă a luptei înarmate a poporului romîn împotriva cotropitorilor hitleriști. Succesul insurecției a creat largi posibilități Romîniei pentru a continua lupta împotriva trupelor fasciste, alături de trupele sovietice, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste.

Insurecția armată, prin caracterul ei popular, a creat premisele dezvoltării mai departe a revoluției, dînd cîmp liber afirmării energiei revoluționare a maselor muncitoare, care s-au afirmat tumultuos pe arena istoriei, hotărîte să-și făurească sub conducerea partidului un regim de adevărată democrație și o orînduire socială nouă. Între sarcinile antifasciste și antiimperialiste ale revoluției populare, în prima ei etapă, locul principal l-a ocupat sarcina ducerii cu toate forțele alături de U.R.S.S. și celelalte țări ale coaliției antifasciste, a războiului împotriva Germaniei hitleriste.

Lozincă P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie” a fost însușită de mase și a devenit o puternică forță de mobilizare a lor în lupta pentru mărirea efortului de război.

Existau însă în țară forțe reacționare, care nu voiau ca Romînia să participe efectiv la războiul antihitlerist.

Colaborarea strînsă cu Germania hitleristă și războiul antisovietic aduseseră profituri enorme marii burghezii și moșierimii romîne. Victoria insurecției armate și eliberarea Romîniei de către Armata Sovietică au constituit o lovitură extrem de puternică pentru politica claselor exploatare din Romînia, care urau de moarte statul sovietic, încă de la începutul existenței sale. Guvernul cu majoritatea

¹ *Romînia liberă*, 31 august 1944.

² Ministerul Propagandei, *Actul de la 23 August în lumina comentariilor străine*, București, 1946, p. 20.

reacționară, instaurat la 23 August 1944 de către liderii partidelor burghezo-moșierești și monarhie, nu voia să contribuie în mod efectiv la ducerea războiului antihitlerist. Un grav pericol pentru efortul de război al țării îl constituiau resturile gărzii de fier — agentură directă a imperialismului german și creație a celor mai reacționare pături ale burgheziei și moșierimii române. P.C.R. a mobilizat masele populare la lupta cea mai hotărâtă împotriva pericolului fascist. „Rămășițele teroriste ale gărzii de fier sînt astăzi principalul dușman intern, amenințînd din spate armata țării, guvernul, forțele patriotice și însăși existența poporului român”, se spunea în apelul C.C. al P.C.R. din 28 august 1944¹.

Chemarea la stîrpirea bandelor legionare, la nimicirea definitivă a cotropitorilor germani a fost adresată în numele C.C. al P.C.R. de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, în cuvîntarea sa din 30 august 1944 la mitingul din fața sediului central al P.C.R.².

Din primele zile de după 23 August 1944, P.C.R. s-a adresat Armatei Romîne cerîndu-i să contribuie în modul cel mai efectiv la înfrîngerea fascismului. În manifestul partidului comunist către armată se explica caracterul războiului pe care îl ducea poporul nostru. „Luptați într-un război drept, război de eliberare a țării de cotropitorii nemți, război victorios, avînd sprijin măreț din partea eroicei și neînvînse Armate Roșii”³.

P.C.R. a chemat pe toți patrioții să sprijine cu toate forțele războiul drept antihitlerist. Cu mult entuziasm a răspuns acestei chemări tineretul muncitor în frunte cu uteciștii. Numeroși tineri din fabrici, sate și școli, din București, Craiova, Cluj, Turda, Mediaș etc., s-au înrolat ca voluntari în unitățile armatei⁴.

Pentru a mobiliza toate resursele țării în vederea ducerii războiului antihitlerist, P.C.R. a propus unirea tuturor forțelor patriotice, a tuturor partidelor și organizațiilor politice într-un front național-democrat, pe baza unui program corespunzător cerințelor și nevoilor maselor populare. În scopul realizării acestei linii politice, conducerea P.C.R. a elaborat și publicat la 24 septembrie 1944 proiectul de platformă a Frontului Național Democrat.

Prevederile platformei elaborate de P.C.R. îmbinau într-un mod armonios sarcinile principale care stăteau în fața poporului nostru: ducerea războiului antihitlerist și democratizarea țării.

Platforma stabilea principalele țeluri pentru realizarea cărora urma să se ducă lupta: formarea unui guvern democratic care să reprezinte masele largi, guvern animat de dorința de a mobiliza poporul și toate resursele materiale ale țării pentru a duce războiul contra Germaniei hitleriste, pentru eliberarea teritoriului național; înfăptuirea neîntîrziată a reformei agrare prin exproprierea moșierilor în folosul țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin; refacerea economiei naționale și ridi-

¹ Vezi apelul C.C. al P.C.R. din 28.VIII/1944, în *România liberă*, din 30 august 1944.

² *România liberă*, din 30 august 1944.

³ *Ibidem*, 4 septembrie 1944.

⁴ Vezi V. Blrză, *Aspecte privind participarea batalioanelor de voluntari, în frunte cu UTC-iștii la războiul antihitlerist (23 August 1944—9 mai 1945)*, în *Analele Inst. de Istorie a Partidului*, nr. 2/57.

care a nivelului de trai ; o reală democratizare a vieții publice a țării prin abrogarea tuturor legilor fasciste ; pedepsirea criminalilor de război și epurarea aparatului de stat de elementele fasciste¹. Platforma elaborată de P.C.R. a căpătat adeziunea P.S.D., a comitetului de organizare a mișcării sindicale unite, a Madosz-ului, Uniunii Patrioților, a Frontului Plugarilor și altor organizații de masă.

Partidele burghezo-moșierești au refuzat însă să accepte platforma propusă de P.C.R. În acest fel ele s-au demascată ca dușmane ale năzuințelor populare, ale mobilizării tuturor resurselor pentru războiul contra hitlerismului.

În acest timp, situația economică a țării era dezastruoasă. Pagubele cauzate economiei naționale de pe urma înfeudării țării noastre Germaniei hitleriste se ridicau la o sumă care întrecea bugetul țării pe 12 ani². Acțiunile militare au dus la distrugerea a 45% din liniile de cale ferată și a peste 50% din nodurile importante feroviare. Mari pagube au fost pricinuite industriei petrolifere, care și-a redus capacitatea de prelucrare a rafinăriilor cu 85% la distilare și cu 82% la cracking.

În august 1944, puterea de cumpărare a salariilor muncitorilor scăzuse pînă la 19% față de cea din august 1939³.

P.C.R. a chemat pe muncitori la luptă pentru mărirea producției necesare frontului. „Vouă vă revine sarcina de a sta ca forță organizată în fruntea acțiunii patriotice de susținere a frontului ...” se spunea în apelul C.C. al P.C.R.⁴.

Clasa muncitoare a răspuns cu avînt la chemarea P.C.R. de a susține din toate forțele frontul și a înfierat acțiunile de sabotare a eforturilor de război întreprinse de elementele reacționare.

„... ne luăm angajamentul de a lupta și sprijini cu toate forțele noastre Armata Romînă și glorioasa Armată Roșie, eliberatoarea noastră de sub cotropirea bandelor hitleristo-fasciste”, se spune în moțiunea adoptată de muncitorii din mina Teliuc⁵. La 22 octombrie 1944 muncitorii de la întreprinderile „Malaxa” puteau raporta că, pentru sprijinirea războiului just, ei au mărit producția cu 70%⁶. Prevederile platformei F.N.D. au fost aprobate și de masele țărănești.

În moțiunea adoptată de țărani din comunele Clejani, Rușii lui Asan și din nordul județului Vlașca se arăta că ei vor lupta pentru ducerea cu hotărîre a războiului, pentru curățirea satelor de legionari și alte elemente fasciste, pentru prietenia cu țările democratice în frunte cu Uniunea Sovietică⁷.

Concomitent, țărani cereau cu fermitate exproprierea moșiilor și împrumutarea țăranilor fără pămînt și cu pămînt puțin, după cum prevedea platforma.

¹ *Scnteia*, din 26 septembrie 1944.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1945, p. 39.

³ *Scnteia*, 22 septembrie 1944.

⁴ *Ibidem*, din 21 septembrie 1944.

⁵ *Ibidem*, din 7 octombrie 1944.

⁶ *Ibidem*, din 26 octombrie 1944.

⁷ *Ibidem*, din 19 octombrie 1944.

În timp ce unitățile din interior duceau lupta pentru curățirea de inamic a teritoriului patriei, Armata 1 română (dizlocată în Transilvania și Banat) a primit misiunea să acopere frontierele de atunci ale țării, pentru a împiedica pătrunderea inamicului din exterior, de pe teritoriul Ungariei și Iugoslaviei. După consolidarea victoriei insurecției armate, trupele Armatei 4 române au fost concentrate în Transilvania, iar Armata 1 și-a restrins frontul numai la vest de Munții Apuseni. Cele două armate române au acoperit concentrarea trupelor sovietice în Transilvania și Banat, iar unele unități¹ au cooperat cu trupele sovietice pentru nimicirea resturilor fasciste germane din Moldova, retrase în Carpații Răsăriteni.

Începând de la 5 septembrie 1944, inamicul a trecut la ofensivă în Transilvania și la vest de Munții Apuseni, pe întregul front al Armatelor 1 și 4 române, în scopul vădit de a ajunge pe Carpații Meridionali unde să organizeze o nouă rezistență în calea forțelor sovietice. Lupte violente s-au desfășurat pe Mureșul mijlociu, în raionul Turda, pe Crișul Negru și pe Crișul Alb, în raioanele Arad și Timișoara, în munții Banatului, spre zona industrială Reșița și în defileul Dunării.

Trupele române au reușit să zdrobească ofensiva inamicului, asigurând forțelor sovietice trecerea nestingherită la nord și la vest de munți. În această perioadă, alături de vitezele unități sovietice, trupe române de munte, în cooperare cu divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu”, au lichidat intrîndul pe care frontiera impusă României prin dictatul de la Viena îl făcea la nord-est de Brașov, eliberînd orașul Sf. Gheorghe. La 7 septembrie 1944, armatele române au intrat din punct de vedere operativ, sub ordinele Frontului 2 Ucrainean comandat de mareșalul Uniunii Sovietice Rodion Malinovski, aducîndu-și contribuția la îndeplinirea sarcinilor strategice și tactice elaborate cu măiestrie de comandamentul sovietic.

Prin intrarea în luptă a marilor unități sovietice, raportul de forțe pe frontul din Transilvania s-a schimbat în favoarea trupelor sovieto-române, iar inițiativa a trecut în mâinile comandamentului sovietic.

În a doua jumătate a lunii septembrie, trupele sovietice împreună cu unitățile române, prin puternice lovituri ofensive au aruncat pe inamic la nord de Mureșul mijlociu și de Arieș și au pus stăpînire pe aliniamente favorabile declanșării marii ofensive din octombrie. Luptele duse de trupele sovietice și române în această perioadă, au fost descrise astfel de ziarul *Pravda*: „Agățîndu-se cu disperare de toate părțile tari, naturale ale terenului, fasciștii se bat pentru fiecare sat, pentru fiecare înălțime ... Dar toate acestea n-au putut opri înaintarea noastră. Romînii au luptat alături de noi cu aceeași dîrzenie, cucerind cu vitejie fiecare metru de pămînt fiecare nod de cale ferată, fiecare sat”².

În luptele din Transilvania și din Banat soldații și ofițerii romîni, însuflețiți de cauza dreaptă pentru care luptau, au săvîrșit mărețe fapte de arme. Vor rămîne nêsterse în amintirea poporului romîn faptele de eroism săvîrșite de căpitanul Pete Romulus, care cu un singur tun anti-

¹ Divizia 103 Munte, Regimentul 7 artilerie grea și Detașamentul blindat.

² *Pravda*, din 17 septembrie 1944.

aerian a nimicit 7 tancuri hitleriste și cu prețul vieții sale a oprit înaintarea inamicului timp de mai multe ore ¹, a sublocotenentului Turturică, care cu sacrificiul conștient al vieții a nimicit un tanc inamic, care punea în pericol unitatea sa ², a tânărului elev de liceu Iovănuș și a multor altor, care s-au jertfit pentru ca patria noastră să fie liberă.

La începutul lunii octombrie, forțele Fronturilor 2, 3 și 4 ucrainene au trecut la ofensivă pe tot spațiul cuprins între Carpații Păduroși și partea nordică a Iugoslaviei. În ansamblul acestei mari ofensive, Frontul 2 Ucrainean a executat, în cursul lunii octombrie, operația cunoscută sub denumirea de „Operația de la Debrețin”, la care au participat și trupele romine. Stînga și centrul Frontului 2 Ucrainean, în cadrul căruia opera și Armata 1 romină, au trecut la ofensivă la 6 octombrie la vest de munții Apuseni în direcția Debrețin, iar la 9 octombrie în interiorul Transilvaniei a intrat în acțiune dreapta frontului, în compunerea căreia intra și Armata 4-a romină.

Alături de forțele sovietice, trupele Corpului de Cavalerie din Armata 1 romină au dus lupte grele în raionul sud-vest Salonta, reușind să înfrîngă rezistența înverșunată a inamicului, în timp ce Divizia 3 munte din aceeași armată, prin eforturi susținute contribuia la eliberarea orașului Oradea (12 octombrie 1944), în interiorul căruia luptau cu elan unități de tancuri, infanterie și cavalerie sovietică și voluntarii diviziei „Tudor Vladimirescu”.

Concomitent, forțele Corpurilor 2 și 6 Armată din compunerea Armatei 4 duceau lupte crîncene în interiorul podișului transilvan. După ce cot la cot cu trupele sovietice au rupt apărarea inamicului de pe Mureș, ele au înfrînt rezistențele succesive opuse de inamic pe frontiera dictatului de la Viena și pe Someșul Mic. În ziua de 11 octombrie, trupele sovietice au eliberat Clujul — cel mai important oraș din Transilvania. La eliberarea acestui centru economic și nod de comunicații, a avut un rol de seamă Divizia 18-a infanterie romină, care trecînd prin surprindere Someșul la nord-est de oraș, amenința să cadă în spatele inamicului care îl apăra. Continuînd apoi ofensiva alături de trupele sovietice, forțele Armatei 4 romine au zdrobit rezistențele inamicului de pe munții Meseș, munții Făget și de pe aliniamentul orașelor Carei și Satu-Mare, iar la 25 octombrie 1944 au depășit frontiera romîno-maghiară. Prin jertfele comune ale luptătorilor sovietici și romîni, nordul Transilvaniei răpit Romîniei, prin odiosul dictat de la Viena a fost eliberat. Populația a primit cu entuziasm trupele sovietice și romine eliberatoare, cărora le-a acordat tot sprijinul pentru nimicirea inamicului.

În acțiunile duse pentru eliberarea nordului Transilvaniei, trupele romine au participat cu 20 divizii și un corp aerian. Între numeroși eroi care și-au jertfit viața pentru eliberarea Transilvaniei, merită o mențiune deosebită maiorul Buzoianu, locotenentul Buzatu și sublocotenentii Ionescu și Avram din divizia „Tudor Vladimirescu”, care au căzut eroic în fruntea unităților lor, în timpul luptelor de la Oradea.

¹ *Apărarea Patriei*, din 10 septembrie 1958.

² *Sctnleia*, din 15 octombrie 1944.

La 25 octombrie 1944 eliberarea teritoriului național era terminată. Glorioasele armate sovietice, împreună cu viteaza armată română, alungaseră trupele fasciste germane și maghiare din nordul Transilvaniei. În fața Armatei Române se deschidea perspectiva măreață de a continua lupta pînă la victoria finală împotriva fascismului german pe teritoriul Ungariei spre Cehoslovacia.

Forțele reacționare ale burgheziei și moșierimii, în special prin cele două partide „istorice”, sabotau însă efortul de război al țării. Muncitorii de la uzinele „Malaxa-Rogifer” au constatat că Ministerul Înzestrării Armatei se dezinteresa complet de uzină și nu se interesa de utilizarea capacităților ei de producție. Mașinile evacuate de regimul antonescian nu erau readuse¹. După datele oficiale ale Ministerului Agriculturii, în a doua jumătate a lunii octombrie 1944 era însămintat numai 5—6% din terenul însămintat de obicei în această perioadă².

Majoritatea reacționară a guvernului pentru a înăbuși în sînge mișcarea democratică a maselor populare, a luat măsuri de pregătire în acest sens a trupelor de jandarmi. Sub conducerea P.C.R. au avut loc în țară numeroase adunări ale oamenilor muncii, care cereau plecarea imediată de la putere a guvernului. Lupta hotărîtă a maselor a fost încununată de succes, guvernul reacționar fiind nevoit să demisioneze. La 4 noiembrie 1944 a fost alcătuit un nou guvern sub președinția aceluiași general C. Sănătescu. Deși în noul guvern majoritatea ministerelor era deținută de reprezentanții partidelor reacționare, partidele și organizațiile de masă care alcătuiau F.N.D. cuceriseră prin lupta maselor conduse de P.C.R. sectoare importante în aparatul de stat, pe care le puteau utiliza pentru a contribui la ducerea războiului antihitlerist și pentru a sprijini desfășurarea și lărgirea luptei revoluționare a maselor populare.

Forțele democratice conduse de P.C.R., au respins numeroase încercări ale partidelor burghezo-moșierești de a înfrîna mișcarea revoluționară.

În legătură cu atitudinea net profascistă a ministrului de interne, reprezentanții P.C.R. și ai altor partide democratice au cerut înlocuirea acestuia printr-un ministru democrat, precum și numirea unui titular democrat în postul vacant de ministru de război.

Majoritatea reacționară a guvernului a respins însă aceste cereri juste și a provocat demisia cabinetului la 2 decembrie 1944. În aceeași zi a fost însărcinat cu formarea noului guvern generalul reacționar N. Rădescu. Puternicele demonstrații ale oamenilor muncii conduși de P.C.R. au dejucat planurile reacțiunii, care a fost nevoită să renunțe la formarea unui guvern omogen reacționar. Astfel, pe lîngă reprezentanții partidelor burghezo-moșierești au intrat și de data aceasta în guvern reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, Uniunii Patriotilor și Sindicatelor Unite.

Întreaga activitate a majorității reacționare a guvernului Rădescu, strîns legată de cercurile imperialiste din străinătate, era îndreptată spre dezorganizarea economiei naționale, spre scăderea capacității de luptă

¹ *România liberă*, din 9 noiembrie 1944.

² *Scnteia*, din 20 octombrie 1944.

a armatei române și împiedicarea democratizării țării. Pentru masele largi devenea tot mai clar că numai venirea la putere a unui guvern democratic în care clasa muncitoare să joace rolul hotărîtor putea scoate țara din impasul grav în care se găsea.

În legătură cu aceasta, Partidul Comunist a elaborat și a publicat la 28 ianuarie 1945 programul de guvernare al Frontului Național Democrat, conținînd măsurile pe care acesta urma să le îndeplinească după preluarea conducerii țării¹.

Primele puncte ale acestui program prevedeau participarea cu maximum de efort la războiul antihitlerist, îndeplinirea riguroasă a convenției de armistițiu, stabilirea de relații de prietenie cu Uniunea Sovietică, îndeplinirea unei politici democratice și de înfrățire între poporul român și naționalitățile conlocuitoare etc.

O mare importanță pentru mobilizarea tuturor forțelor în vederea ducerii războiului antihitlerist a avut-o Primul Congres General al Sindicatelor Unite din România, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 26 și 30 ianuarie 1945.

Delegații au relatat congresului succesele obținute pentru îndeplinirea lozincii „Totul pentru front, totul pentru victorie”. Astfel, muncitorii de la atelierele de căi ferate „Grivița” au refăcut parțial atelierele și au înregistrat primele succese importante în producție, iar muncitorii petroliști de pe Valea Prahovei au repus în funcțiune în ritm rapid o parte din sonde, dînd frontului petrol².

Pentru zdrobirea cît mai rapidă a armatelor hitleriste muncitorii din portul Constanța, muncitorii feroviari din București, muncitorii de la sute de întreprinderi din toate regiunile țării au lucrat cu abnegație sporind producția.

Într-un timp scurt programul de guvernare al F.N.D. a căpătat sprijinul călduros al clasei muncitoare, al maselor țărănești și al păturilor largi ale oamenilor muncii, ceea ce arăta că programul, elaborat de partid, corespundea întru totul revendicărilor maselor populare și că acestea erau hotărîte să lupte pentru traducerea lui în viață.

„În această vreme — spune tov. Gh. Gheorghiu-Dej — partidul era în minoritate în guvern, dar această « minoritate » se sprijinea pe forța partidului în plină dezvoltare, pe clasa muncitoare, pe masele largi ale țărănimii mici și mijlocașe”³.

Speriată de amploarea uriașă a mișcării revoluționare, forțele reacționare grupate în jurul monarhiei și partidelor burghezo-moșierești, încurajate și sprijinite de cercurile imperialiste din Occident, au hotărît să recurgă la măsuri extreme, încercînd să dezlănțuie războiul civil și să înscăuneze dictatura militară. Într-o cuvîntare provocatoare din 11 februarie 1945, generalul Rădescu a cerut pe un ton amenințător ca clasa muncitoare să renunțe la participarea la viața politică a țării și a declarat că îndeplinirea reformei agrare ar constitui o greșeală. Sub protecția majori-

¹ Programul de guvernare al F.N.D. a fost publicat în ziarul *Scnteia*, din 29 ianuarie 1945.

² *Viața sindicală*, din 4 februarie 1945.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvîntări*, ed. IV., E.S.P.L.P., 1955, p. 389.

tății reacționare a guvernului, elementele fasciste au comis acte huliganice molestînd elementele democratice.

În aceste condiții, la 11 februarie 1945, din inițiativa P.C.R. a fost adresat un apel către țărănime, în care se arăta că reforma agrară trebuie să fie îndeplinită îndată iar înfăptuitorii ei să fie însăși țărani¹. La 13 februarie 1945, la un miting uriaș de 500 000 oameni din capitală, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, în numele Comitetului Central al P.C.R., a chemat masele populare la luptă pentru aplicarea în practică a programului de guvernare al F.N.D. și a asigurat țărănimea de sprijinul deplin al clasei muncitoare².

Clasa muncitoare a organizat sute și mii de întruniri în întreaga țară, în care s-a exprimat hotărîrea de a se lupta pînă la capăt pentru răsturnarea guvernului Rădescu. La chemarea P.C.R., mii de muncitori constituiți în brigăzi au plecat la sate, ajutînd pe țărani să organizeze comitete țărănești, acolo unde încă nu erau constituite și să treacă la împărțirea pămîntului. Sute de muncitori au luat parte la împărțirea pămîntului moșieresc în Oltenia³, în Moldova⁴ și în alte regiuni ale țării. În focul luptei pentru înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare s-a încheiat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, creîndu-se astfel o forță democratică și revoluționară cum nu a mai avut țara noastră.

Mobilizate și conduse de partid, masele populare au desfășurat o campanie de masă pentru înlocuirea prefectilor și primarilor reacționari cu elemente devotate poporului. Așa de exemplu, zece mii de locuitori din județul Dolj au ales la 17 februarie 1945, la Craiova, un nou prefect al județului⁵. În numeroase locuri, soldați și ofițeri patrioți, refuzînd să se supună ordinelor lui Rădescu de a trage în popor, au trecut de partea maselor. Văzînd că puterea le scapă din mîini, forțele reacționare au intensificat pregătirile pentru înfăptuirea loviturii de stat. P.C.R., folosind împrejurările favorabile în care se desfășura revoluția populară, a hotărît să ocrotească poporul nostru de nenorocirile unui război civil.

Încercările făcute de Rădescu, sprijinit de majoritatea reacționară a guvernului, de monarhie și de imperialiștii occidentali pentru a provoca un război civil, s-au lovit permanent de vigilența partidului și a clasei muncitoare.

În fața intenției clar exprimate de Rădescu, în ședințele Consiliului de Miniștri din 16 și 21 februarie 1945, de a dezlănțui războiul civil, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a declarat : „Nu vrem să fim tîrîți pe panta războiului civil. Vom împiedica prin toate mijloacele de a transforma lupta din interior în război civil”⁶, și a arătat că masele populare, sub conducerea partidului, își vor lua soarta în propriile mîini. „Vom ridica poporul — a

¹ Vezi *Scnteia*, din 11 februarie 1945.

² *Ibidem*, din februarie 1945.

³ Arhiva Centrală a Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond. 2, dos. 4, fila 11.

⁴ *Ibidem*, fond 3, dosar 517.

⁵ *Scnteia*, din 19 februarie 1945.

⁶ Arhiva Centrală a Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 21 februarie 1945, f. 76.

spus reprezentantul P.C.R. — și vă vom arăta noi ce înseamnă voința poporului”¹.

Reacțiunea a hotărît să organizeze o mare provocare fascistă în ziua de 24 februarie 1945, cînd la București și în centrele mai importante din țară urmau să aibă loc manifestații uriașe pentru a cere demisia guvernului cu majoritate reacționară. Pentru a le folosi împotriva maselor populare Rădescu a împiedicat trimiterea unor unități militare pe front², demonstrînd în felul acesta încă o dată că războiul antihitlerist nu este războiul majorității guvernului prezidat de el, că această majoritate preferă să lupte împotriva populației pașnice care își manifestă devotamentul față de democrație. Cu cîteva zile înainte de demonstrația din 24 februarie a sosit în secret la București șeful spionajului englez pentru Balcani, De Chastelain, care a comunicat lui Rădescu ultimele instrucțiuni ale imperialiștilor occidentali³.

Cînd masa de demonstranți (în acea zi se adunaseră în capitală 500 000 de manifestanți) parcurgea Calea Victoriei, asupra ei s-a tras prin ferestrele prefecturii poliției, din clădirea Ministerului de Interne, precum și din palatul regal; au căzut morți și răniți. În aceeași zi au avut loc atacuri banditești asupra demonstranților și în alte orașe.

Asasinatele ordonate de majoritatea reacționară din guvern n-au avut însă rezultatele urmărite de organizatorii lor. Ele au întărit hotărîrea maselor populare de a răsturna guvernul cu majoritatea reacționară.

La chemarea partidului, în orașele și satele țării au avut loc sute și sute de intruniri la care se cerea demisia imediată a guvernului.

În acest timp prezența Armatei Sovietice eliberatoare pe teritoriul țării noastre a făcut imposibilă intervenția armată a imperialiștilor anglo-americieni în România, lipsind astfel burghezia și moșierimea romînă de sprijinul extern pe care se bizaia, împotriva poporului.

Masele populare au impus izgonirea guvernului Rădescu și au instaurat la 6 Martie 1945 un guvern democrat, în care rolul conducător aparținea clasei muncitoare. Conținutul puterii populare instaurate la 6 Martie 1945 era dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și a țărănimii sub conducerea proletariatului în frunte cu partidul său revoluționar.

În timp ce în țară masele populare, conduse de P.C.R., luptau pentru instaurarea unui regim democrat și pentru susținerea frontului antihitlerist, armata romînă contribuia alături de vitezile armate sovietice, la izgonirea hoardelor hitleriste, aducîndu-și contribuția la eliberarea popoarelor frățești ungar și cehoslovac.

După eliberarea teritoriului țării noastre, trupele sovietice și romîne au continuat fără întrerupere operațiile ofensive pe teritoriul Ungariei. Lupte de o violență deosebită s-au dat în cursul lunii octombrie în raionul

¹ Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lngă C.C. al P.M.R., fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Cons. de Min. din 21.II.1945, f. 9.

² *Dușmanii păcii și libertății popoarelor. Politica agresivă și uneltirile imperialismului american împotriva R.P.R.*, 1952, p. 23.

³ *Ibidem*, p. 26.

Debrețin unde alături de forțele sovietice au participat patru divizii din Armata I română și Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu”. După ce au izgonit pe inamic din pozițiile pe care le ocupau la sud de Debrețin, Diviziile române „Tudor Vladimirescu” și 3 munte, au intrat, la 19 octombrie 1944, o dată cu trupele sovietice, în oraș pe care l-au curățat de inamic prin aprige lupte de stradă¹.

Zdrobirea forțelor inamice din raionul Debrețin, a pecetluit soarta apărării fasciste de la est de Tisa și a creat premisele ieșirii Ungariei din coaliția fascistă. „Soarta Ungariei s-a decis la Debrețin”, a declarat atunci comandantul Armatei 3 horthy-ste². La eliberarea orașului Debrețin s-a distins în mod deosebit Divizia „Tudor Vladimirescu”, a cărei comportare a fost elogiată de Comandamentul Suprem Sovietic, care i-a acordat cinstea de a purta în viitor numele orașului la a cărui eliberare contribuise. „Se conferă Diviziei 1 voluntari români Tudor Vladimirescu care s-a distins în luptele pentru cucerirea orașului Debrețin, denumirea de „Debrețin” și în viitor se va numi : „Divizia 1 infanterie voluntari români Tudor Vladimirescu-Debrețin”³.

Concomitent, pe Tisa mijlocie, forțele principale ale Armatei 1 române (patru divizii) duceau lupte înverșunate în raioanele Mintzent, Csongrad, Szolnok și Alpar, reușind pînă către sfîrșitul lunii octombrie să stăpînească ferm malul de vest al râului. Mai la nord, Armata 4 română (cu opt divizii) în cooperare frățească cu trupele sovietice, participa la eliberarea părții de nord-est a Ungariei. După ce au înfrînt trupele fasciste din raionul Nyregyháza, unitățile sovietice și române au trecut la urmărirea inamicului bătut și, în ultimele zile ale lunii octombrie au ieșit pe cursul superior al Tisei.

În lunile noiembrie și decembrie, forțele principale ale Frontului 2 Ucrainean își desfășurau cu succes ofensiva în direcția Budapesta. Între acestea, trei divizii române ale Corpului 7 armată (din compunerea Armatei 1), după ce au dus lupte aprige pe căile de acces spre capitala maghiară, au rupt succesiv fișile de apărare fortificate ale Budapestei și au pătruns pînă în inima marelui oraș, aducînd o contribuție însemnată la eliberarea lui.

În același timp, marile unități care formau dreapta Frontului 2 Ucrainean între care Divizia „Tudor Vladimirescu-Debrețin”, Corpul 4 român (din Armata 1) și Armata 4 română își duceau ofensiva în partea de nord a Ungariei. Corpul 4 armată român (cu două divizii), după ce a participat la forțarea Tisei, și-a adus contribuția, alături de trupele sovietice, la cucerirea masivului muntos Bükk, care închidea drumul spre părțile estice ale Cehoslovaciei.

Trupele Armatei 4 române, după ce au lărgit capul de pod realizat de trupele sovietice în raionul sud-Tokaj, în urma unor eforturi mari și îndelungate, au cucerit masivul muntos Hegyalia, unul din pilonii principali ai rezistenței inamicului în partea de nord a Ungariei.

¹ Arhiva M.St.M., dosar 315/8, p. 125.

² *Cultura Militară*, nr. 1/1951, p. 68.

³ Ordinul nr. 0374 din 20 noiembrie 1944 al Comandamentului Suprem Sovietic.

Divizia „Tudor Vladimirescu”, în cadrul unui corp de armată sovietic, străbătea prin luptă masivul muntos Matra și după eliberarea orașului industrial Salgotarjan se apropia de frontiera maghiaro-cehoslovacă. Corpul aerian român dădea în acest timp lovituri nimicitoare trupelor inamice din Budapesta și celor din fața Armatei 4 române, acționând în cadrul armatei aeriene a Frontului 2 Ucrainean.

La eliberarea Ungariei, trupele române au participat inițial cu 17 divizii (apoi cu 15) și corpul aerian, aducând tributul de sânge și jertfă al poporului nostru, care s-a ridicat la peste 42 000 oameni pierderi¹. Soldații noștri, conștienți de scopurile nobile pentru care luptau, au săvârșit fapte legendare de eroism, ca de exemplu soldatul Croitoru Eftimie, care cu sacrificiul vieții sale a salvat podul de la Tisza Lök², Caporalul Moraru, maistrul armurier Uivali, sergentul Anghelache și mulți alții³.

Alături de paginile glorioase înscrise de unitățile noastre în luptele din Ungaria ele au înscris și pagini de adâncă omenie și solidaritatea frățească cu poporul maghiar la a cărui eliberare au contribuit.

Recunoștința populației maghiare se oglindește în numeroasele scrisori primite din partea autorităților și a unor particulari. Primăria comunei Szeceny, de exemplu, aduce mulțumiri Comandamentului Armatei 1 — în ziua de 23 ianuarie 1945 — pentru că a predat bibliotecii locale un mare număr de cărți. Primăria comunei Valta „aduce toată recunoștința și mulțumirile sale Armatei Române pentru că a alimentat în mod gratuit 45 de familii sărace”⁴.

Jertfele de sânge ale ostașilor români căzuți pentru eliberarea Ungariei, au cimentat relațiile de prietenie care leagă astăzi cele două popoare, unite pe drumul lor comun, construirea socialismului.

„Sub semnul prieteniei dintre popoarele noastre, în anul 1944—1945 — 15 divizii românești au contribuit la eliberarea poporului ungar de sub jugul hitlerist” — arăta primul secretar al P.M.S.U., János Kádár.

Un capitol glorios al participării Armatei Române la războiul antihitlerist, îl constituie luptele duse alături de Armata Sovietică, de Corpul Cehoslovac și de partizanii cehoslovaci, pentru eliberarea poporului frate cehoslovac. „În cursul acestor lupte, s-a călit și a fost sfințită prin sânge marea prietenie dintre popoarele cehoslovac și român”, arăta tovarășul Rudolf Strechaj, membru în biroului politic al C.C. al P.C. din Slovacia, cu ocazia vizitei delegației de partid și guvernamentale a R.P.R. în Cehoslovacia⁵.

În ultimile zile ale lunii decembrie, trupele de la dreapta Frontului 2 Ucrainean, între care și cele 15 divizii române, au depășit frontiera ungaro-

¹ Arhiva M.St.M., dosar 732/1, cap. 2, p. 35.

² Ibidem, Contribuția militară a României la războiul antihitlerist, cap.4, p. 48.

³ Ibidem, dosar : Acte de eroism, p. 22—23.

⁴ Ibidem, dosar : Aportul adus de Armata 1-a Română în războiul antihitlerist. p. 66—67.

⁵ *Scnteia*, din 24 octombrie 1958.

cehoslovacă, angajându-se în luptele din zona muntoasă, împădurită și lipsită de comunicații a Slovaciei. Trupele sovietice și române au avut de înfrînt, pe lângă rezistența înverșunată a inamicului, greutățile terenului impropriu luptelor ofensive și rigorile unei ierni deosebit de aspre și cu zăpezi abundente.

Trupele noastre au reușit prin eforturi mari să învingă toate greutățile și să străbată pînă la 20 martie 1945 tot spațiul muntos dintre frontiera maghiaro-cehoslovacă și riul Hron. Cele opt divizii ale Armatei 4 române au dus, împreună cu trupele sovietice, operații și lupte înverșunate pentru ruperea apărării inamicului din Munții Silicka, reușind pînă la sfîrșitul lunii ianuarie 1945, să iasă pe cursul superior al râului Hron. Continuînd apoi ofensiva, trupele sovietice și române au zdrobit rezistențele inamicului din Munții Tatra Mică și Metalici și s-au apropiat de importantul centru industrial Banska-Bistrița.

În același timp, Armata 1 romînă (cu 6 divizii) și Divizia „Tudor Vladimirescu”, în cooperare frățească cu marile unități sovietice vecine, au înfrînt inamicul din Munții Javorina și au ieșit pe Gronul mijlociu. Lucenec, Rojniava, Brezno, Tisovec, Tatra Mică, Oremov Laz, Senohrad, Zvolen, vor aminti generațiilor viitoare vitejia ostașilor noștri și sacrificiile pe care ei le-au făcut pentru eliberarea poporului frate cehoslovac. În cursul acestor lupte a căzut eroic în fruntea subunității pe care o comanda, Constantin Godeanu, membru al C.C. al U.T.C. care la chemarea P.C.R. se înscrisese ca voluntar, împreună cu alți uteciști, în Divizia „Tudor Vladimirescu”¹.

Populația Cehoslovacă a făcut o primire entuziastă trupelor sovietice și române. Pline de căldură și de avînt sint cuvintele cu care învățătoarea din Polomka a întîmpinat intrarea trupelor române în această localitate: „V-am așteptat pentru că știam că ne aduceți libertatea de sub jugul ocupanților germani... Vă asigurăm că nu vom precupeți nici forțele noastre, nici odihna, ca să mergem mîna în mîna cu voi, pentru atingerea țelului comun”².

Instaurarea puterii populare și măsurile adoptate imediat de guvernul democrat pe tărîm politic și economic, au dus la intensificarea eforturilor poporului nostru pentru sprijinirea războiului antihitlerist.

La prima ședință a guvernului democrat, la 7 martie 1945, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că „... de foarte mare importanță este problema armatei, problema reorganizării armatei. Trebuie să facem în așa fel încît armata noastră să simtă întreaga căldură a poporului, întregul sprijin al poporului”³.

Legiferarea reformei agrare revoluționare, a cărei înfăptuire începuse înainte, a avut o influență uriașă pe front. Întîietatea dată la improprietărire ostașilor de pe front, văduvelor și orfanilor de război a contribuit la crearea unor legături de nezdruccinat între front și spatele frontului, între

¹ Analele Institutului de istorie al partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., nr. 2/1957, p.142.

² *România militară*, septembrie, octombrie, 1946, p. 73.

³ Arhiva Consiliului de Miniștri, dosar nr. 8, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 7 martie 1945, p. 19-20.

cei ce luptau pentru nimicirea armatelor hitleriste și cei ce luptau pentru refacerea și progresul țării¹.

Restabilirea administrației românești în nordul Transilvaniei, eliberată prin lupta comună a trupelor sovietice și române, a însuflețit masele largi și armata română la acte de eroism pentru nimicirea grabnică a hitlerismului.

După lichidarea grupării inamice de la Budapesta, fronturile 2 și 3 Ucrainene au întreprins o nouă operație ofensivă, în direcția generală Viena. În timp ce forțele principale ale Frontului 2 Ucrainean înaintau victorioase în lungul Dunării, forțele de la dreapta acestuia, în componența căruia intrau și cele două armate române, au continuat ofensiva pe teritoriul cehoslovac. Înfrângând rezistența dirză a inamicului, trupele Armatei 40 sovietică și marile unități ale Armatei 4 română, au eliberat zona industrială Banska—Bistrița—Kremnița, lipsind astfel Germania hitleristă de prețioase instalații industriale și de resurse bogate de materii prime. Pentru contribuția adusă la eliberarea orașului Banska-Bistrița (25 martie 1945), trupele române au fost citate prin ordin de către Comandamentul Suprem Sovietic².

Continuând ofensiva, trupele sovietice și române au zdrobit rezistențele inamicului din munții Fatra Mare și Fatra Mică, au forțat râul Vah, au străbătut apoi prin lupte grele Carpații Albi și au ajuns pe râul Morava, pe care l-au forțat în ultimele zile ale lunii aprilie și primele zile ale lunii mai 1945. În Munții Fatra Mică, trupele sovietice și române au fost călăuzite de partizanii cehoslovaci, iar populația diferitelor localități eliberate le-a întâmpinat cu bucurie și entuziasm. „Populația și-a arătat entuziasmul față de trupele române, manifestând cu dragoste, oferind flori și daruri, primindu-ne cu muzică și îmbrățișându-ne” seria în Jurnalul de operații al Regimentului 92 infanterie³.

În același timp au trecut la ofensivă și trupele Armatei 1 română. După ce în cooperare cu trupele sovietice au forțat Gronul, ele au nimicit rezistențele inamicului din Munții Nitranskehore, au forțat din mișcare râul Nitra și prin lupte îndrăzite au eliberat în ziua de 5 aprilie orașul Banovce; în urma acestor acțiuni trupele Armatei 1 română au fost citate de Comandamentul Suprem Sovietic⁴.

Continuând apoi ofensiva, cot la cot cu trupele sovietice vecine, unitățile Armatei 1 române au forțat Vahul, au străbătut prin luptă pantele sudice ale munților Carpații Albi, și au ajuns pe râul Morava, eliberând prin lupte înverșunate orașul Uherski Ostroh⁵. În zilele următoare, ele și-au desfășurat ofensiva la vest de Morava. Zdrobind rezistențele inamicului, trupele Armatei 1 române au eliberat prin lupte de stradă orașele Kromeriz și Koetin, în cooperare strinsă cu partizanii cehoslovaci. În

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *O politică românească de realizări democratice*, Ed. P.C.R., 1946, p. 110.

² Arhiva M.St.M., dosar nr. 3/18, p. 110, 111.

³ *Ibidem*, dosar „Distincțiuni”, p. 86.

⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1/15, p. 31, 32.

⁵ *Ibidem*, dosar S.O./3. p. 41.

amintirea eroilor români și cehoslovaci căzuți în aceste lupte, locuitorii orașului Kromeriz au ridicat un monument evocator¹.

În primele zile ale lunii mai, în timp ce forțele sovietice din raionul Drezda și cele de la nord de Viena, înaintau vertiginos spre Praga, forțele sovietice și române din Cehoslovacia au continuat ofensiva la vest de Morava, și, după ce au înfrânt rezistența trupelor hitleriste din față, au trecut la urmărirea, resturilor acestora, urmărirea care nu a încetat decât la 12 mai, când ultimul focar de rezistență al trupelor fasciste a fost nimicit.

Luptele duse de trupele române în cadrul Frontului 2 Ucrainean pe teritoriul cehoslovac au fost grele și îndelungate. Ele au cerut numeroase sacrificii și jertfe. „În operațiile din Cehoslovacia, eforturile și performanțele realizate de trupele române, unde ele au avut de învins greutăți foarte mari, au fost excepționale”, spunea generalul Managarov, comandantul grupului de armate sovieto-român, din care a făcut parte și Armata 1 română².

Pe spațiul adânc de peste 400 km străbătut de cele 15 mari unități române participante, ele au pierdut aproximativ 55 000 de oameni³.

Ostașii și unitățile noastre au săvârșit nenumărate fapte de eroism, cum a fost fapta sublocotenenților Băieșu, Gavril și Cucu Alexandru, care, deși răniți, au continuat lupta până la victorie, refuzând evacuarea, a maiorului Avram Zenovie căzut la Banska-Bistrița, a locotenentului Gheorghiu, a sergentului Chiju și fruntașului Stoian, care s-au distins în luptele pentru eliberarea orașului Koetin.

Armata Română a adus o contribuție însemnată la eliberarea poporului frate cehoslovac. Jertfele luptătorilor noștri au ridicat pe o treaptă nouă prietenia tradițională dintre poporul nostru și poporul cehoslovac. Cu ocazia vizitei făcute în Cehoslovacia de delegația de partid și guvernamentală a R.P.R. în luna octombrie 1958, primul secretar al C.C. al Partidului Comunist Cehoslovac, tovarășul Novotny, a spus: „Această prietenie s-a adâncit și mai mult în lupta împotriva fasciștilor hitleriști, când, cot la cot cu eroica Armată Sovietică, au luptat și soldații români, mulți dintre ei jertfindu-și viața pentru eliberarea Republicii noastre. Poporul cehoslovac nu va uita acest ajutor și aportul pe care poporul român l-a adus la eliberarea noastră”⁴.

La 9 mai 1945, poporul nostru a sărbătorit, alături de toate popoarele iubitoare de pace, marea zi a victoriei. După înfăptuirea insurecției armate, poporul nostru condus de partid, a adus o contribuție de seamă la distrugerea hitlerismului. De la 23 August 1944 și până la 12 mai 1945, trupele române au luptat alături de armatele sovietice timp de 260 zile, luând parte la 16 mari bătălii și 367 lupte, în care au fost nimicite sau

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 217/12, p. 12.

² Ibidem, dosar S.O./3, p. 96, 97.

³ Ibidem, dosar S.O./1, p. 46, 47.

⁴ *Scnteia*, din 21 octombrie 1958.

capturate forțele fasciste, care au încercat să se mențină pe teritoriul țării noastre, în Ungaria și Cehoslovacia. În acest timp, armatele române alături de glorioasele trupe sovietice, au pătruns peste 1 000 km în dispozitivul inamic de la Mureș pînă în Boemia, au străbătut 12 masivi muntoși pe timp de iarnă cu temperaturi scăzute, cu zăpezi mari, au forțat 12 cursuri mari de apă, au eliberat 3 831 localități, dintre care 53 orașe, au capturat 103 214 prizonieri și au provocat inamicului pierderi enorme în material tehnic și efective ¹.

În total, Armata Română a întrebunțat în războiul contra Germaniei hitleriste un număr de 355 389 oameni ² fără divizia „T. Vladimirescu”. Efortul economico-financiar al României în războiul antihitlerist a fost considerabil. Totalul cheltuielilor făcute în acest război s-a ridicat la cifra importantă de 470 miliarde lei, în decurs de 9 luni ³.

Succesele obținute de trupele noastre se explică în primul rînd prin vitejia și eroismul soldaților și ofițerilor români, care fiind conștienți că luptă pentru o cauză dreaptă nu au precupețit nici un sacrificiu pentru a-și îndeplini datoria pînă la capăt.

Vorbind despre aportul Armatei române la distrugerea Germaniei hitleriste, Mareșalul Uniunii Sovietice R. I. Malinovski arată: „Unele divizii române, ne uimeau pur și simplu prin avîntul lor în luptă, prin vitejia, prin spiritul lor de sacrificiu. Ele au dus cu succes lupte din cele mai grele” ⁴.

Victoriile obținute de trupele române se datoresc totodată cooperării strînse cu trupele sovietice și ajutorului multilateral primit din partea Armatei Sovietice. În momentele cele mai grele, trupele române au primit ca întăriri artilerie, artilerie antitanc sau tancuri. Comandamentele și trupele române au învățat din bogata experiență de luptă a Armatei Sovietice și și-au însușit treptat principii și procedee ale celei mai înaintate arte militare, arta militară sovietică.

„Sîngele vărsat de vitejii ostași sovietici și români pentru eliberarea pămîntului patriei noastre — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — a pecetluit pe veci frăția de arme sovieto-română, expresie a prieteniei și alianței de nezdruincinat dintre poporul român și poporul sovietic” ⁵.

Factorul primordial și hotărîtor al succeselor dobîndite de forțele patriotice ale poporului nostru în lupta pentru răsturnarea dictaturii militarofasciste, scoaterea țării din războiul nedrept antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste l-a reprezentat conducerea acestora de către P.C.R.

P.C.R. a considerat ca o sarcină centrală a sa imediata mobilizare a întregului popor în vederea sprijinirii cu toate forțele a frontului antihitlerist, legînd-o indisolubil cu sarcina fundamentală a revoluției: cucerirea puterii de către masele populare.

¹ Arhiva M.St.M., dosar: Aportul militar al României în războiul antihitlerist, p. 39.

² Ibidem.

³ *Contribuția României la războiul antihitlerist*, p. 544.

⁴ «Военно-исторический вестник» nr. 2/1959, p. 32.

⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 11.

Participarea ostașilor români la insurecția armată și la războiul antihitlerist, dus alături de armata primului stat socialist din lume, Uniunea Sovietică, a marcat începutul procesului de naștere a armatei populare române.

Sub conducerea P.C.R. s-a încheiat un larg front al forțelor democratice și patriotice, care a asigurat zdrobirea împotrivirii forțelor reacționare. Instaurarea la 6 martie 1945 a unui guvern democratic în care rolul conducător îl deținea clasa muncitoare și partidul ei comunist, a dus la intensificarea și mai mult a efortului țării noastre pentru sprijinirea războiului antihitlerist. În aceste condiții s-a stabilit o indisolubilă legătură între front și spatele frontului, masele populare ridicându-se cu elan patriotic la lupta eliberatoare, antihitleristă.

La sfârșitul războiului antihitlerist înfățișarea României se schimbase, ea prezentând imaginea unei țări în care se instaurase, prin lupta maselor populare, conduse de P.C.R., puterea populară și în care avuseseră deja loc o serie de transformări revoluționare. Aceste transformări au continuat și s-au adâncit în perioada următoare, ducând la izolarea completă de popor a partidelor burghezo-moșierești, la alungarea monarhiei și la instaurarea Republicii Populare Române.

Republica Populară Română face parte astăzi din invincibilul lagăr socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică.

Dedicându-și forțele construirii socialismului, poporul nostru luptă cu perseverență alături de celelalte țări socialiste și forțe iubitoare de pace din întreaga lume pentru traducerea în viață a principiului leninist al coexistenței pașnice între toate țările, fără deosebire de orînduire socială.

În legătură cu aceasta Guvernul R.P.R. sprijină cu hotărîre propunerile Președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. N. S. Hrușciiov făcute în numele Guvernului Sovietic cu privire la dezarmarea generală și totală, a cărei adoptare ar pune capăt pentru totdeauna folosirii războiului ca mijloc de rezolvare a litigiilor dintre state. Lupta consecventă pentru pace nu poate însă să ne facă să uităm că în lume mai există forțe imperialiste care nutresc planuri războinice și că în Germania Apuseană renaște, cu ajutorul cercurilor agresive din S.U.A., Anglia și Franța, militarismul german care atît în primul cît și în cel de-al doilea război mondial a cotropit și jefuit țara noastră.

Sub conducerea Partidului, poporul nostru menține trează vigilența sa și întărește capacitatea de apărare a patriei.

УЧАСТИЕ РУМЫНИИ В АНТИГИТЛЕРОВСКОЙ ВОЙНЕ

РЕЗЮМЕ

В статье показывается, как румынский народ после вооруженного восстания 23 августа 1944 г., организованного и руководимого РКП, присоединился к справедливой войне антифашистской коалиции во главе с Советским Союзом против гитлеровской Германии.

Цели этой войны полностью соответствовали жизненным интересам румынского народа. Однако реакционные силы во главе с монархией пытались помешать участию Румынии в антигитлеровской войне, совершив предательство заключением соглашения с немецкими генералами Гансаном и Герстенбергом и приказом румынским частям не атаковать гитлеровские войска. Планы реакции были сорваны вмешательством РКП. Направляемые партией боевые патриотические части и войсковые соединения, действуя решительно и энергично, еще в ночь на 24 августа заняли главные учреждения и стратегические пункты Бухареста.

В работе рассматриваются действия румынских повстанческих сил в условиях, созданных успешным наступлением советских войск. Главные силы гитлеровской военной группировки „Южная Украина” были окружены и разгромлены Советской Армией. Используя эти обстоятельства, румынские войска в период с 23 по 31 августа уничтожили находившиеся в стране гитлеровские части. 30 августа 1944 г. в свободную столицу Румынии вступили советские войска, с энтузиазмом встреченные народными массами.

Успех восстания создал Румынии широкие возможности для продолжения в союзе с Советской Армией борьбы против фашистских войск вплоть до окончательного разгрома гитлеровской Германии. Лозунг РКП — „Все для фронта, все для победы” — стал мощной мобилизующей силой в деле завершения войны.

Правительство реакционного большинства, учрежденное 23 августа 1944 г. лидерами буржуазно-помещичьих партий и монархией, не поддерживало антигитлеровскую войну. Предложения РКП о необходимости сплочения всех патриотических сил для ведения войны были отвергнуты лидерами буржуазно-помещичьих партий, тем самым разоблачивших себя как врагов всеобщего народного стремления: к активному участию в уничтожении гитлеризма.

7 сентября 1944 г. румынские войска перешли, с оперативной точки зрения, в распоряжение II Украинского фронта под командованием маршала Советского Союза Р. И. Малиновского, помогая выполнению мастерски разработанных советским командованием стратегических и тактических задач.

25 октября 1944 г. был освобожден север Трансильвании, отнятый у Румынии по Венскому диктату. Освобождение национальной территории, таким образом, завершилось. Перед румынской армией открывалась перспектива совместной с Советской Армией борьбы, до окончательной победы, против немецкого фашизма в Венгрии и Чехословакии.

Одновременно с участием в справедливой войне румынский народ, руководимый партией, вел упорную борьбу за укрепление и расширение революционной борьбы масс.

Народные массы потребовали отставки правительства реакционного большинства и 6 марта 1945 г. установили демократическое правительство, в котором

решающая роль принадлежала представителям рабочего класса. Содержанием установленной 6 марта 1945 г. народной власти была революционно-демократическая диктатура пролетариата и крестьянства под руководством пролетариата.

Румынская армия в составе 17 (потом 15) дивизий и авиационного корпуса вместе с Советской Армией участвовала в боях за изгнание гитлеровцев с территории Венгрии. Столь же значительный вклад внесли румынские войска и в разгром фашистских войск в Чехословакии.

Установление народной власти и немедленно принятые демократическим правительством политические и экономические меры привели к тому, что усилия народа сосредоточились на поддержке антигитлеровской войны.

Основным и решающим фактором, определившим успехи, достигнутые патриотическими силами румынского народа в борьбе за свержение военно-фашистской диктатуры, выход страны из несправедливой антисоветской войны, поворот армии против гитлеровской Германии и за активное участие в антигитлеровской войне, было руководство этими силами со стороны РКП.

В конце антигитлеровской войны облик Румынии изменился; в нем отразилась жизнь страны, в которой, в результате борьбы руководимых РКП народных масс, был установлен демократический строй и осуществлен целый ряд революционных преобразований. Эти преобразования были продолжены и расширены в последующий период; они привели к полной изоляции буржуазно-помещичьих партий, уничтожению монархии и созданию Румынской Народной Республики.

LA CONTRIBUTION DE LA ROUMANIE À LA GUERRE ANTIHITLÉRIENNE

RÉSUMÉ

Après l'insurrection armée du 23 Août 1944, organisée et dirigée par le Parti Communiste Roumain, le peuple roumain s'est rallié à la guerre juste, menée par la coalition antifasciste ayant à sa tête l'U.R.S.S.

La guerre contre l'Allemagne hitlérienne correspondait entièrement aux intérêts vitaux du peuple roumain. Mais les forces réactionnaires, et tout premièrement la monarchie, ont essayé d'empêcher la participation de la Roumanie à la guerre antihitlérienne, par des actes de trahison tels la conclusion d'un accord avec les généraux allemands Hansen et Gerstenberg et l'ordre à l'armée de ne pas attaquer les hitlériens.

Les plans de la réaction ont pourtant échoué par l'intervention du P.C.R. Agissant résolument et avec fermeté, les formations patriotiques de combat et les unités militaires, guidées par le parti, ont occupé, dès la nuit du 23 au 24 août, les principaux points stratégiques et institutions de Bucarest.

Les forces insurrectionnelles roumaines agissaient dans les conditions favorables créées par le succès de l'offensive soviétique. Le gros du groupement hitlérien d'armées «l'Ukraine du sud» avait été encerclé et anéanti par l'Armée Soviétique. Profitant de ces circonstances, entre le 23 et le 31 août 1944, l'Armée Roumaine a décimé et capturé les forces hitlériennes existant à l'intérieur de la Roumanie. Le 30 août 1944, les Soviétiques entraient dans la capitale libre de la Roumanie, accueillis avec enthousiasme par les masses populaires.

Le succès de l'insurrection créa pour la Roumanie la possibilité de continuer la lutte contre les troupes fascistes, à côté de l'Armée Soviétique, jusqu'à la défaite complète de l'Allemagne hitlérienne. La devise du P.C.R. « Tout pour le front, tout pour la victoire » fut adoptée par les masses et devint une puissante force de mobilisation des masses à la lutte, à l'effort général.

Le gouvernement à majorité réactionnaire, que les leaders des partis bourgeois et la monarchie réussirent à instaurer le 23 Août 1944 ne voulait pas contribuer effectivement à la guerre antihitlérienne. Les propositions du P.C.R. concernant l'union de toutes les forces patriotiques en vue de mener à bien la guerre, ont été repoussées par les dirigeants des partis bourgeois-agrariens, lesquels se sont ainsi démasqués comme ennemis des aspirations populaires de participation active à l'écrasement du nazisme.

Le 7 septembre 1944, les armées roumaines passèrent, au point de vue opératif, sous les ordres du Deuxième Front Ukrainien commandé par le maréchal de l'Union Soviétique R. I. Malinovski et apportèrent leur contribution à l'exécution des tâches stratégiques et tactiques, élaborées par le commandement soviétique.

Le 25 octobre 1944, par les sacrifices communs des combattants soviétiques et roumains, le nord de la Transylvanie — arraché à la Roumanie par l'odieux traité de Vienne — fut délivré. La libération du territoire national était terminée. Devant l'Armée Roumaine s'ouvrait la perspective grandiose de participer, à côté de l'Armée Soviétique, à la lutte jusqu'à la victoire finale contre le fascisme allemand, sur le territoire de la Hongrie et de la Tchécoslovaquie.

Parallèlement à la participation active à la guerre juste antihitlérienne, le peuple roumain, dirigé par le parti, menait une lutte implacable pour la consolidation et l'élargissement de la lutte révolutionnaire des masses.

Les masses populaires ont déterminé le renversement des gouvernements à majorité réactionnaire et ont instauré, le 6 mars 1945, un gouvernement démocratique, où le rôle prépondérant appartenait à la classe ouvrière. Le fondement du pouvoir populaire instauré le 6 mars 1945, c'était la dictature révolutionnaire-démocratique du prolétariat et de la paysannerie, sous la direction du prolétariat.

Aux côtés de l'Armée Soviétique, l'Armée Roumaine, avec 17 divisions (15 ensuite) et avec le corps aérien, a pris part aux luttes pour l'expulsion des hitlériens du territoire de la Hongrie.

Une contribution tout aussi importante fut apportée par les unités de l'Armée Roumaine à la défaite des troupes fascistes en Tchécoslovaquie.

L'instauration du pouvoir populaire et les mesures adoptées par le gouvernement démocratique dans les domaines politique et économique, eurent pour résultat l'intensification des efforts du peuple pour soutenir la guerre antihitlérienne.

Le facteur primordial et déterminant des succès obtenus par les forces patriotiques dans la lutte pour le renversement de la dictature militaire fasciste, pour faire sortir le pays de la guerre injuste antisoviétique et le faire tourner les armes contre l'Allemagne hitlérienne et participer activement à la guerre antifasciste, ce facteur qui dirigeait toutes les forces, ce fut le Parti Communiste Roumain.

À la fin de la guerre antihitlérienne, l'aspect de la Roumanie était changé : elle présentait l'image d'un pays où avait été instauré, par la lutte des masses populaires sous la direction du P.C.R., un régime démocratique, et où toute une série de transformations révolutionnaires s'étaient déjà accomplies. Pendant la période suivante, on a réalisé l'isolement complet des partis bourgeois-agrariens, l'abolition de la monarchie et la proclamation de la République Populaire Roumaine.

AVIAȚIA ROMÂNĂ ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI GERMAN

DE

C. URSACHE

După declanșarea insurecției armate de la 23 August 1944, Comitetul militar condus și îndrumat de Partidul Comunist din România, împreună cu ofițerii patrioți din Comandamentul Militar al Capitalei și Marele Stat Major, au pregătit acțiunea militară de dezarmare și curățirea teritoriului de trupele fasciste. În acest sens, Comitetul Militar a trecut imediat la măsuri care să asigure în cel mai scurt timp reușita insurecției armate și posibilitatea cooperării trupelor române cu Armata Sovietică în viitoarele acțiuni împotriva hitleriștilor. În vederea unei intervenții rapide și organizate a trupelor române, care erau răspândite pe tot teritoriul țării, s-a hotărât ca acestea să treacă la acțiuni imediate, fiecare în garnizoanele în care se aflau. În același timp, unitățile operative care se găseau în mers, trebuiau să distrugă orice încercări de organizare a unei rezistențe locale și vremelnice, capturând și dezarmând toate forțele fasciste întâlnite.

În cadrul acestui plan de operațiuni, aviației române i-a revenit un rol de seamă pentru sprijinirea formațiilor de luptă patriotice, a maselor de muncitori și țărani, a forțelor armate terestre și de marină care din primele momente ale insurecției armate au atacat și dezarmat pe hitleriști.

La data de 23 August, aeronautica română dispunea de două mari unități de aviație operative (Corpul 1 Aerian și Corpul 3 Aerian), unități de vânătoare ale apărării teritoriului, formații de spate din interior, un centru de instrucție, școli, depozite etc. Toate acestea erau conduse de Statul Major al Aerului. Pentru îndeplinirea misiunii de curățire a teritoriului de fasciști, Statul Major al Aerului a folosit toate unitățile de aviație.

Corpul 1 Aerian care dispunea de 30 de escadrile cu 249 avioane, era dislocat cu postul de comandă la Stîlpu-Buzău, iar cu restul unităților pe terenurile din nord-estul Munteniei. Misiunea corpului — în prima fază — era de a se deplasa cu toate unitățile pe terenurile de bază, concomitent

cu acțiunea de nimicire a rezistențelor inamice întâlnite. În faza a doua, Corpul 1 Aerian trecînd în Transilvania, avea misiunea de a sprijini acțiunea trupelor terestre în scopul eliberării întregului teritoriu al țării și pentru participarea la războiul antifascist, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste.

Corpul 3 Aerian, dispunea numai de 187 avioane, încadrate în 22 escadrile, și era dislocat cu postul de comandă la Slobozia, iar unitățile sale de aviație se găseau în estul Munteniei și centrul Dobrogei. Inițial avea misiunea de a participa la curățirea teritoriului de trupele hitleriste, asigurînd totodată paza litoralului contra unor eventuale încercări de debarcare de pe mare sau transporturi de trupe pe Dunăre. Ulterior, revenind cu toate unitățile de aviație la baze, trebuia să pregătească materialul de zbor (avioane, echipaje etc.) în scopul alcătuirii unor noi unități, la dispoziția Corpului 1 Aerian.

Unitățile de apărare a teritoriului trebuiau să asigure protecția aeriană a Capitalei și a punctelor sensibile de pe teritoriul țării, în contra oricărei încercări a inamicului de distrugere din aer, concomitent cu apărarea aerodromelor proprii și participarea la acțiuni locale, contra trupelor hitleriste, care încercau să se retragă sau să întreprindă acțiuni ofensive. Pentru aceste misiuni, apărarea teritoriului avea la dispoziție : 72 avioane, încadrate în 6 escadrile care erau dislocate în zona București — Cocargeaua — Mamaia.

Formațiile de aviație din interior, în funcție de situația specifică și posibilități, au primit misiunea de a distruge și captura forțele inamice din zonă, conlucrînd cu unitățile terestre. Ulterior ele trebuiau să asigure organizarea și dotarea unităților de aviație ce urmau să continue războiul antihitlerist, prin completarea cu personal navigant și tehnic, cadre de comandă, formațiuni de servicii etc. În cadrul formațiunilor din interior se găseau la acea dată 3 comandamente de aviație, 11 baze¹ ale flotilelor de aviație, 7 școli militare de pilotaj și diverse formațiuni de servicii, depozite, ateliere etc. dispunînd de 1 131 avioane de antrenament și școală² precum și de materialul tehnic necesar deservirii lor.

Pentru îndeplinirea întocmai a acestor sarcini, comandamentele și formațiile de aviație au luat măsuri corespunzătoare, răspunzînd cu o deosebită promptitudine, cu toate greutățile mari pe care le-au avut de împlinit.

Vom arăta cum au fost traduse în viață aceste sarcini, accentuînd mai mult asupra Corpului 1 Aerian care se găsea în situația cea mai grea avînd unitățile dispersate în imediata apropiere a frontului antisovietic.

În noaptea de 23 spre 24 August 1944 Comitetul Militar, prin intermediul Statului Major al Aerului, a transmis tuturor unităților din aviație chemarea Partidului Comunist din România pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Starea de spirit antihitleristă a soldaților și a majorității ofițerilor aviației române a dus la primirea cu mult entuziasm a chemării Partidului pentru că ea corespundea intereselor vitale ale poporului nostru de a salva țara de sub jugul fascist.

¹ Baza era partea sedentară a unei flotele de aviație.

² Arhiva M.St.M., dosar nr. 15, p. 6—9.

În ziua de 24 august 1944 Statul Major al Aerului a transmis prin curieri speciali ordinul nr. 35 199 T prin care se anunța starea de război cu Germania hitleristă și dispoziția ca în urma agresiunii și actelor de samavolnicie ale trupelor hitleriste îndreptate împotriva Capitalei, să se treacă la o acțiune generală, contra tuturor comandamentelor, unităților și formațiilor de serviciu, hitleriste, în scopul de a le dezarma sau a le alunga peste frontieră în cel mai scurt timp.

Pentru unitățile de aeronautică ordinul mai prevedea ca fiecare formație din zona de operații să se deplaseze către terenurile de bază în afară de Grupurile 7 și 9 Vânătoare care erau chemate pentru apărarea Capitalei. Unitățile din Transilvania urmau să se retragă la sud de Olt, pentru ca într-o etapă ulterioară în cazul unor atacuri prin surprindere ale trupelor hortiste și hitleriste, să fie deplasate la sud de munți.

Potrivit ordinelor primite Comandamentul Corpului 1 Aerian a fixat misiunile aeriene și terestre ale unităților din subordine și le-a transmis acestora prin curieri. Ziua următoare a fost folosită pentru pregătirea deplasării spre București în care scop Comandamentul urma să treacă prin localitatea Cașota în timp ce formațiile trebuiau să se grupeze în zona Stîlpu.

În dimineața zilei de 26 august 1944 un avion I.A.R.-39 ce venea la aterizare în apropierea postului de comandă al Corpului Aerian, a fost atacat pe panta de aterizare și incendiat de către un avion de vânătoare hitlerist. Pilotul adj. av. Moraru Alex. care se afla singur la bordul avionului a fost omorît. Acestui atac mișelesc i-au răspuns bateriile de A.A. ale Regimentului 15 A.A. care au deschis focul asupra unei formații hitleriste ce se îndrepta spre București, doborînd două avioane și avariind alte trei. Totodată Comandamentul Corpului 1 Aerian a ordonat atacul aerodromului Buzău cu toate mijloacele A.A., ceea ce a dus la scoaterea lui din uz pentru aviația hitleristă.

Lipsa de mijloace auto au impus deplasarea Corpului 1 Aerian în două transporturi. Prima coloană a surprins în curtea școlii de meserii din satul Cașota trupe hitleriste îmbarcate, gata de a părăsi satul. La ordinul comandantului Corpului, Divizionul 21 A.A. a organizat atacul acestora. Obiectivul a fost atacat în cordon de către Bateria 8 Vickers, printr-un foc viu de arme automate. Coloana a fost capturată în întregime luîndu-se 154 prizonieri și un bogat material auto. Pînă seara întregul Comandament al Corpului s-a deplasat la Cașota. Unitățile de aviație aflate pe terenuri blocate de hitleriști reușiseră să se elibereze cu ajutorul trupelor romîne aflate în retragere și se pregăteau pentru deplasare în zona Geamăna-Craiova pentru regrupare, conform ordinelor primite.

În ziua de 27 august s-au alăturat Corpului 1 Aerian și eșaloanele rulante ale Escadrilelor 15, 19 și 21 de observație, care veneau de la Pogoa-
nele. Acestea au raportat că au dus lupte cu formații hitleriste în urma cărora au fost capturate 15 autovehicule, 23 prizonieri¹ și o coloană hitleristă de 78 mașini încărcată cu trupe, care au fost predate Regimentului 2 Care de luptă². În apropiere de Ulmeni eșalonul rulant al

¹ Arhiva M.St.M., dosar 34, p. 46.

² Ibidem, p. 45.

Flotilei 3 informații a capturat o coloană de 10 căruțe și 1 autocamion¹.

Primindu-se informații că eșaloanele volante din zona Ianca—Cioara—Doicești—Țândărei s-au deplasat spre baze iar eșaloanele rulante se găsesc în mișcare pe itinerariile de la sud de București, Corpul 1 Aerian s-a deplasat pînă în seara zilei, în zona Fierbinți Tîrg. Cu această ocazie au fost capturate cîteva avioane germane, de transport în zona Greci. Lipsind legătura cu Bucureștii și necunoscîndu-se situația trupelor hitleriste s-a organizat un dispozitiv de apărare a zonei de staționare cu Divizioanele 12 și 21 A.A. din Regimentul 15 A.A. Acestea au avut ocazia să acționeze în dimineața zilei următoare asupra unei coloane germane pe care au oprit-o la 3 km vest de Greci. Un avion trimis în recunoaștere a apreciat mărimea coloanei la aproximativ 8 km lungime, avînd în compunerea ei tancuri și artilerie grea. Era tocmai coloana de trupe hitleriste care încercase în mod zadarnic să pătrundă în București și care fusese blocată în pădurile Băneasa și Tunari. După ce suferise pierderi grele, ea s-a retras în cursul nopții de 27/28 august, încercînd să fugă spre Buzău. În rîndurile ei se găsea și generalul criminal Gerstenberg, care ordonase bombardarea Capitalei.

Comandantul Corpului 1 Aerian a apreciat că nu dispune de suficiente forțe pentru a captura în întregime coloana. Întrucît inamicul a trimis parlamentari pentru a cere permisiunea de a continua drumul fără lupte, Comandamentul Corpului 1 Aerian a îndrumat-o pe alt itinerar decît cel solicitat pretextînd că podul de peste Ialomița a fost distrus. Itinerariul indicat era mai lung și trecea prin mijlocul dispozitivului Armatei a 4-a romîne care dispunea de forțe suficiente pentru a o captura în întregime. Imediat a fost trimis un curier atît la postul de comandă al Armatei a 4-a la Gherghița cît și la Corpul 4 Armată de la Drăgănești pentru a le înștiința de retragerea forțelor hitleriste ce luptaseră în pădurea Băneasa. Coloana inamică a fost supravegheată cu un avion de legătură pentru a înștiința în caz de nerespectare a itinerariului. Mai tîrziu, artileria A.A. inamică a tras în el, l-a lovit și l-a obligat să aterizeze forțat. După cîteva ore s-a primit informația că întreaga coloană a fost capturată de Armata a 4-a romînă². Continuîndu-și drumul, Corpul 1 Aerian a ajuns fără nici un incident în București. În conformitate cu ordinul nr. 2 428 la 29 august 1944 Corpul Aerian contopit cu Regiunea 1 Aeriană, a constituit Corpul 1 Aerian cu postul de comandă la Sibiu. Pînă la 1 septembrie, cînd Corpul 1 Aerian s-a deplasat în noua garnizoană, a reorganizat la Craiova unitățile în vederea începerii operațiunilor din Transilvania.

Faptul că această mare unitate de aviație a reușit în timp scurt să rezolve toate greutățile și să se prezinte pe frontul din Transilvania s-a datorat în primul rînd disciplinei soldaților și ofițerilor săi, izvorită din înaltul spirit patriotic care a animat și stăpînit toate unitățile și formațiile Corpului 1 Aerian Romîn. Este necesar de subliniat că în timpul deplasării Corpului 1 Aerian, al unităților sale de aviație, precum și în timpul acțiun-

¹ Arhiva M.St.M., dosar 34, p. 89.

² Ibidem, jurnal operații C. 1 Aerian nr. 234, vol. I, p. 11.

nilor care au fost duse pentru dezarmarea sau distrugerea trupelor hitleriste, nu a fost semnalat nici un act de indisciplină sau vre-un semn de oboseală, cu toate eforturile la care au fost supuși militarii de toate gradele din aeronautică.

La aceasta a contribuit în primul rînd activitatea desfășurată de P.C.R. în rîndul aviatorilor și a personalului terestru pentru dezvoltarea conștiinței patriotice. Ei au dovedit prin aceasta atașamentul lor față de hotărîrea întregului popor de a merge pe drumul nou deschis de insurecția armată de la 23 August.

Unitățile de aviație hitleriste aflate pe teritoriul nostru împreună cu resturi izolate ce s-au sustras loviturilor nimicitoare primite din partea Armatei Sovietice au căutat să se împotrivescă insurecției armate declanșînd acțiuni de represalii sălbatice contra întregului teritoriu român și în special asupra Capitalei.

Insurecția armată de la 23 August 1944, pregătită și condusă de Partidul Comunist din România, care a antrenat participarea masivă a forțelor populare, a reușit să facă față acestor încercări, să le distrugă și într-un timp foarte scurt, să curețe de hitleriști întregul teritoriu. Curățirea teritoriului s-a făcut atît de către unitățile operative, cît și de trupele române ce se aflau în interior, în strînsă colaborare cu formațiunile de luptă patriotice ale căror acțiuni au fost de importanță deosebită.

Acțiunile aeriene ale unităților de aviație au fost determinate de situații foarte schimbătoare, care obligau comandamentul să fie bine informat, motiv pentru care în fiecare zi se executau recunoașteri cu toate categoriile de aviație. Față de incursiunile aviației de bombardament fasciste, s-a înregistrat în primele zile o activitate intensă de misiuni pentru intervenție la alarmă. Ulterior, cînd inamicul a căutat să se retragă pe coloane, atacurile la sol au fost mai frecvente culminînd în ziua de 29 august prin activitatea Escadrilei 51 vînătoare.

Participarea aviației de bombardament, față de a celorlalte categorii de aviație, a fost mai redusă din cauza naturii obiectivelor (nu erau stabile) care se puteau sustrage cu ușurință atacului executat de această categorie de aviație. Acolo unde însă a fost cazul (aglomerările de trupe hitleriste din pădurea Băneasa și Tunari, din Crîngul lui Bod, convoaiele de vase de pe Dunăre) folosirea aviației de bombardament s-a făcut fără întîrziere.

Din mulțimea misiunilor care s-au executat pe tot timpul curățirii teritoriului țării de resturile armatei hitleriste, vom prezenta cîteva misiuni caracteristice, care ilustrează spiritul de sacrificiu și înalta conștiință patriotică a trupelor din aeronautică cu care au participat la actul istoric de la 23 August 1944, pentru scoaterea Romîniei din criminalul război antisovietic și participarea la războiul antihitlerist.

Astfel, chiar în ziua de 24 august aviația noastră a împiedicat debarcarea hitleriștilor pe aerodromul de la Boteni¹.

¹ Ibidem, dosar nr. 34., vol. III, p. 8-19 și dos. nr. 12, p. 68-69, Jurnal de operații nr. 234/1, p. 3-9, Jurnal de operații nr. 341/12.

În ziua următoare activitatea unităților de aviație s-a intensificat în mod deosebit. Aviația fascistă a încercat, prin atacuri continue, să provoace panică în rîndurile populației. Grupul 9 vînătoare a decolat în mai multe rînduri cu 25 avioane și a interceptat în zona Fierbinți—Snagov mai multe formații de avioane de bombardament germane ce se îndreptau spre București. Angajînd lupta, aviația noastră de vînătoare a doborît sigur 6 avioane și 4 probabile¹.

O serie întregă de victorii aeriene au fost înregistrate în cursul zilei de 25 august² și 27 august³. Decolările la alarmă devin ceva obișnuit — personalul navigant și tehnic în aceste zile nu s-a mai desprins de avioane, însufleții de un singur gînd : să participe alături de întregul popor la eliberarea țării de trupele hitleriste.

La 28 august două coloane de tancuri, trupe germane îmbarcate în camioane și în diverse mașini ce se aflau la nord de Căldărușani și în zona Urziceni au fost atacate la sol de către Grupul 9 vînătoare. Atacurile repetate ce s-au executat asupra acestor coloane înfruntînd cu eroism focul A.A. inamic, deosebit de intens, a dus la distrugerea prin incendiere a numeroase mașini și a 2 tancuri.

Din rîndurile piloților de vînătoare s-a înregistrat prima pierdere : adj. av. Stolicea Constantin a fost lovit de tirul A.A. și s-a prăbușit de la mică înălțime, fără a mai putea să se salveze. A fost cea dintîi jertfă cu care Grupul 9 vînătoare și-a înscris în istoricul aviației activitatea sa plină de elan în îndeplinirea misiunilor și devotament față de poporul muncitor. Luptînd contra fascismului, de la 23 August pînă la victoria finală, Grupul 9 vînătoare și-a făcut datoria, fiind vie în inimile tuturor dorința pentru o viață liberă.

În ziua de 29 august a fost semnalată o coloană de trupe fasciste între Slobozia și gara Ciulnița ce se îndrepta spre Călărași cu intenția probabil de a trece în Bulgaria. Un avion trimis în recunoaștere a fost grav avariat de apărarea A.A. a coloanei. Cu toate că avionul avea o spărtură mare în plan și era ciuruit de schije, pilotul a reușit să se înapoieze la aerodrom pentru a raporta că întreaga coloană se compune din 300—400 mașini de toate tipurile, avînd blindate și artilerie A.A. numeroasă. Escadrila 51 vînătoare a organizat atacul acestei coloane în 8 ieșiri cu cîte 7 avioane de fiecare dată. Atacul a durat 2 ore și a fost început prin imobilizarea capului coloanei. Ulterior s-a atacat și coada coloanei, făcînd imposibilă retragerea mașinilor de la mijlocul coloanei. Imobilizînd-o, coloana a fost atacată pe întreaga lungime prin atacuri repetate. Sfidînd focul violent al artileriei A.A., cu care inamicul căuta să scape de distrugere, piloții Escadrilei 51 vînătoare au incendiat 70 de mașini și au împrăștiat toată trupa. Unitățile terestre romîne din Călărași și Ciulnița au capturat din forțele hitleriste peste 2 000 prizonieri⁴.

În zilele de 30 și 31 august au fost semnalate vase germane pe Dunăre. Flotila 3 bombardament le-a atacat reușind să scufunde mai

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 34, p. 262.

² Ibidem, dosar nr. 32, vol. III, p. 533—534.

³ Ibidem, dosar nr. 12, vol L, p. 134.

⁴ Ibidem, dosar nr. 28, p. 76.

multe vase și să avarieze altele. În aceste misiuni s-a prăbușit deasupra localității Vinju Mare un avion al cărui echipaj era format din slt. Conovici Valentin, submaistru Avramescu, serg. Neagu și serg. Aldea, care au căzut eroic la datorie.

În acțiunile terestre aeronautice au participat cu toate forțele ce le-a avut la dispoziție: trupa pentru deservirea aerodroamelor, trupe din artileria antiaeriană, transmisiuni aere, elevi, parașutiști, personal tehnic și chiar personal navigant. Aceștia au luptat contra unui inamic foarte bine dotat, foarte bine instruit și cu o mare experiență de război. Au reușit să-l învingă, fiind însuflețiți de dorința eliberării patriei de sub jugul fascist.

Trupele de aeronautică au dus lupte și în condițiile luptei terestre. Nu numai apărarea aerodroamelor a constituit sarcina militarilor din aeronautică ci și aceea de a ataca pe inamic pînă la distrugerea lui completă. Aceste acțiuni au fost duse atît în colaborare și cu alte unități terestre, cît și independente. Ele s-au desfășurat în diverse focare, făcînd parte integrantă din operațiile de curățirea teritoriului.

După declanșarea insurecției armate de la 23 August, trupele hitleriste din zona București, s-au organizat puternic în pădurile Băneasa și Tunari, folosind și aerodromul Otopeni, pentru a ataca apoi orașul București și a-l ocupa, cu scopul de a înăbuși insurecția populară și pentru a forma un nou guvern fascist. Pentru a crea panică în rîndurile populației civile, fostul atașat militar, generalul hitlerist de aviație Gerstenberg a ordonat aviației fasciste să bombardeze instituțiile principale din București.

Comandamentul Militar, apreciind că în această zonă se găsesc forțele hitleriste cele mai numeroase care prezentau un real pericol, a organizat distrugerea lor, prin acțiunea combinată a mai multor detașamente de formațiuni de luptă patriotice și unități militare, sprijinite de aviația română. Întrucît majoritatea forțelor inamice se aflau amplasate pe liziera de sud a pădurii Băneasa și Tunari, acțiunea principală a detașamentelor românești a fost dusă în această parte, realizîndu-se u formații reduse o încercuire dinspre nord. La această acțiune aviația a participat cu un detașament compus din 2 companii de elevi al Centrului de Instrucție Aeronautic, 1 batalion de parașutiști, 1 pluton aruncătoare și 1 secție tunuri de 57 mm¹.

Potrivit di pozițiilor și ordinelor primite în dimineața zilei de 24 august 1944 trupele hitleriste de pe aerodroamele Pipera, Popești-Leordeni și de la depozitul Herăstrău au fost dezarmate de trupele Centrului de Instrucție al Aeronauticii. Către orele 9 formațiile românești au fost atacate de către hitleriștii din Baneasa și satul I erastrău.

Luptele duse cu începere de la 24 august pîna la 27 august inclusiv, au fost deosebit de violente prin situații des schimbătoare datorită atacurilor trupelor proprii și contraatacurilor inamice. În ziua de 28 august reluîndu-se atacul au fost distruse rezistențele de acoperire ale inamicului de pe liziera pădurii Băneasa.

¹ Arhiva M.St.N., dosar nr. 15, p. 6-9.

În toate acțiunile întreprinse de detașamentul de aviație în aceste zone, s-a evidențiat în mod deosebit batalionul de parașutiști. În zorii zilei de 24 august șase parașutiști sub comanda lt. Țetcu I. din plutonul cu misiuni speciale au pătruns în spatele inamicului, au distrus centrala de radiolocație de la Herăstrău și au capturat 25 mașini și 150 prizonieri, curățind complet spatele inamicului în acest sector¹.

Trupele A.A. au atacat în zilele de 24 și 25 august aerodromul Otopeni distrugând mai multe avioane hitleriste și un depozit de carburanți iar în comuna Roșu au capturat o coloană de trupe germane cu 2 generali și 54 ofițeri și trupe.

În zilele de 24–25 august, Regimentul Pionieri Aero a făcut față atacurilor cu forțe mult superioare ale inamicului iar ulterior colaborând cu Regimentul 2 care de luptă și 1 batalion din Regimentul 40 infanterie au cucerit aerodromul Săftica și un bogat material de război.

Unitățile A.A. din zona Cîmpina și Tîrgșor au provocat pierderi deosebit de grele trupelor hitleriste care căutau să ocupe zona petroliferă. Făcînd față atacurilor terestre și acțiunilor de contrabaterie au reușit să distrugă 9 avioane, 6 mașini, 2 trenuri și 1 depozit de muniții. Trupele fasciste au căutat să ocupe în ziua de 24 august aerodromul Boteni, încercînd o debarcare aeriană cu 5 avioane JU-52² și 2 avioane Me-110³. Apărarea a fost executată de militarii grupului 7 de vînătoare împreună cu muncitorii și funcționarii Soc. L.A.R.E.Ș. După aproximativ 3 ore și jumătate de lupte, trupele debarcate au fost parte distruse, parte capturate.

Regimentul 3 aerotransmisiuni care se găsea amplasat în zona Măgurele-Jilava-Dărăști a interceptat o convorbire în dimineața de 24 august prin care Comandamentul german din România cerea sprijinul unităților germane din Bulgaria. După tăierea traseului telefonic, trupele hitleriste din zonă au fost dezarmate înaintea sosirii ajutoarelor⁴.

Trupele germane de la etape din zona Țăndărei au încercat în dimineața de 25 august 1944 să forțeze personalul C.F.R. să le transporte cu trenul la Fetești. Datorită curajului muncitorilor ceferiști garnitura a fost blocată pe o linie moartă și deplasarea acestor trupe împiedicată. Baricadîndu-se în localul școlii primare, după ce împușcaseră pe șeful stației radio a escadrilei 2 recunoaștere, caporalul Nicolescu Victor, hitleriștii au fost atacați de militarii Flotei 2 bombardament și obligați să se predea.

Spre deosebire de activitatea unităților de aviație din sudul țării, unitățile aflate în Transilvania din cadrul Regiunii 1 Aero, nu au putut duce o intensă activitate aeriană, fiind lipsite aproape total de avioane de luptă. În Transilvania se aflau aproape majoritatea școlilor de aviație, centre de instrucție aero și baze. Acestea au contribuit la lichidarea resturilor trupelor fasciste, dezarmîndu-le, capturînd depozite și avioane inamice pe diverse terenuri. La 26 august în gara Vințuț s-au capturat

¹ Arhiva M.St.M., dosar 34, col. III, p. 2–7.

² Avioane de transportat trupe.

³ Avioane de vînătoare de noapte.

⁴ Arhiva M.St.M., dosar nr. 34, p. 108.

cca 20 vagoane de materiale; a doua zi au fost dezarmați la Cristian-Brașov aproximativ 240 soldați hitleriști; pe diferite terenuri au fost capturate aproape 40 avioane fasciste.

În perioada 24—31 august 1944 aeronautica a contribuit la curățirea teritoriului prin distrugerea și capturarea a 63 avioane, 113 autovehicule capturate, distruse sau incendiate, 26 vase de război fluviale și bacuri scufundate, avariate sau neutralizate, 3 depozite diferite capturate sau distruse, 180 tunuri și arme capturate și 2 822 prizonieri¹.

Promptitudinea cu care Forțele Aeriene Române au făcut față grelelor misiuni pentru curățirea teritoriului de hitleriști după insurecția armată de la 23 August, atât în acțiuni aeriene cât și în acțiuni terestre, a arătat buna pregătire a personalului navigant, tehnic și a trupe, cât și conștiința politică fermă, un atașament sincer față de poporul muncitor și P.C.R. care a condus lupta antihitleristă.

După ce trupele fasciste aflate în Muntenia, Oltenia și sudul Transilvaniei au fost nimicite, capturate sau în parte aruncate peste graniță s-au luat toate măsurile necesare preîntîmpinării unei acțiuni ofensive din partea inamicului, măsuri care să asigure concentrarea trupelor române și sovietice la nord de munții Carpații Meridionali și Banat. După realizarea unui dispozitiv în vederea operațiunilor viitoare, armatele române împreună cu trupele sovietice ale Frontului 2 Ucrainean, urmau să elibereze întreaga Transilvanie de Nord.

În acest timp, la granița de vest a României și în nordul Transilvaniei s-au efectuat o serie de concentrări de trupe, hitleriste și hortiste, concentrări care arătau intenția comandamentului hitlerist de a încerca nimicirea forțelor Armatei Române și a celor sovietice din sudul Transilvaniei, după care să-și instaleze apărarea pe Carpați. Pentru realizarea acestui plan comandamentul hitlerist a concentrat toate disponibilitățile sale din Ungaria și Iugoslavia — aproximativ 10¹—12 divizii din care 2—3 blindate în mai multe raioane din apropierea graniței românești. În sprijinul acestor forțe erau dislocate pe diferite terenuri, peste 250 avioane din unitățile de aviație hortiste și aproximativ 200 avioane germane². Materialul de care dispuneau aceste unități era modern, fiind dotate și cu ultimele aparate hitleriste de vînătoare cu rază medie de acțiune cât și pentru misiuni îndepărtate.

Operațiunile care s-au desfășurat în această parte a țării au prezentat mai multe faze:

— între 1 și 20 septembrie, trupele române au dus lupte de apărare în centrul Transilvaniei și pe versantul de vest al munților Carpați;

— între 20 septembrie și 5 octombrie, trupele române în strînsă colaborare cu cele sovietice, au respins prin acțiuni locale forțele fasciste pe aliniamentul: Mureșul mijlociu, sud-Cluj, Huedin, Oradea, vest-Arad, Timișoara;

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 28, p. 327, telegrama nr. 1666/5 sept. 1944 către M.St.M.

² Telegrama nr. 1553 din 5 septembrie 1944 către M.St.M. din dosar nr. 28, p. 326.

— între 6 octombrie și 25 octombrie, Armata 1 și Armata a 4-a române încadrate în Frontul 2 Ucrainean, au nimicit forțele fasciste din nordul Transilvaniei și de la vest de munții Apuseni, realizând eliberarea completă a întregului teritoriu național de sub jugul hitlerist.

Întrucît în Transilvania nu se aflau unități de aviație operative, regiunea 1 Aeriană de la Sibiu, a organizat cîteva escadrile, folosind materialul existent în școli și în centrele de pilotaj. Cu acestea urma să se facă față în primă instanță nevoilor de informare, sprijin, protecție și legătură ale marilor unități subordonate Armatei 1 Romîne, pe timpul apărării întregii frontiere de nord și vest a țării, de la întorsura Buzăului la Dunăre. În acest scop Regiunea 1 aeriană, a ordonat Școlii de Vinătoare Ghimbav să organizeze o escadrilă de vinătoare care s-a constituit pe aerodromul Turnișor, avînd în dotare 15 avioane folosite la antrenament. De asemenea, din Baza 2 informații s-a putut organiza o escadrilă de observație pe aerodromul Blaj, avînd 9 avioane. Pentru satisfacerea nevoilor de legătură a luat ființă, pe aerodromul Șura Mică, o escadrilă de legătură cu 10 avioane luate de la Centrul Militar de Pilotaj. Începînd cu ziua de 28 august, aceste subunități au acționat la ordinul Regiunii 1 aeriene, pentru satisfacerea nevoilor imediate ale unităților de pe frontieră.

Pînă la contopirea Regiunii 1 aeriene cu Corpul 1 Aerian la 1 septembrie 1944 subunitățile constituite în Transilvania au executat 34 ieșiri-avion în misiunile de recunoaștere, atac la sol și legătură. În ziua de 29 august în timpul unui atac la sol în zona Sf. Gheorghe avionul pilotat de slt. Florențiu Alex. a fost lovit în plin de artileria antiaeriană inamică și s-a prăbușit în flăcări. Pilotul, rănit, a reușit să se salveze cu parașuta¹, dar a fost luat prizonier².

Sosind la Sibiu Corpul 1 Aerian a avut de rezolvat sarcini deosebit de grele. Aprovizionarea frontului și relieful accidentat din sudul Transilvaniei nu permiteau un număr satisfăcător de aerodroame. Numărul limitat al acestora, făcea ca diferitele unități de aviație ce aveau să sosească să le aglomereze mărind foarte mult vulnerabilitatea lor. Aceasta se amplifică prin constituirea depozitelor de combustibil, lubrefianți, bombe și muniții în vederea misiunilor ce urmau să fie executate. Corpul 1 Aerian a trecut să-și organizeze o apărare A. A. studiată minuțios, cu care să facă față agresivității aviației inamice, din prima jumătate a lunii septembrie.

La 4 septembrie sosirea comandamentului Armatei a 4-a romînă la Sibiu, a adus o îmbunătățire a situației frontierei, preluînd de la Armata 1 apărarea dintre Întorsura Buzăului și Gilău.

Profitînd de o libertate de acțiune dintre 1 și 7 septembrie și în vederea acțiunilor ofensive ce aveau să urmeze, forțele aeriene fasciste germane și hortiste și-au intensificat acțiunile în sudul Transilvaniei și în Banat, prin atacuri teroriste asupra localităților, atacul căilor de comunicații, recunoașteri și lansări de manifeste³. Astfel la 1 septembrie

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 34, raport operativ nr. 2 al R. 1 Aer.

² *Scnteia*, nr. 79, din 9 dec. 1944 — prizonierii romîni în Germania, Lagărul 8.

³ Rapoartele operative ale Stat. Major al Aerului din 1—5 sept. 1944.

a fost mitraliat trenul nr. 2 360 la Războieni cauzînd moartea și rănirea a 30 de călători civili. În ziua de 3 septembrie aviația inamică a bombardat gara Racoșul și a mitraliat orașul Blaj.

În zilele de 4, 5 și 6 septembrie, în centrul Transilvaniei a fost declanșată ofensiva trupelor fasciste. În ziua de 5 septembrie aviația inamică și-a intensificat atacul cu bombe și armament de bord în zona Turda — Tîrnava-Mare — Tîrnava-Mică, în special asupra căilor ferate, a șoselelor și localităților, pentru a împiedica organizarea apărării pe aceste alinamente, precum și sosirea trupelor din interior.

Față de această situație s-a urgentat trimiterea de unități de aviație în sudul Transilvaniei. Pînă la 6 septembrie 1944 cînd au început să sosească noile unități ale Corpului 1 Aerian, au continuat să fie folosite vechile unități constituite de Regiunea 1 Aeriană în special în misiuni de recunoaștere. Activitatea de recunoaștere aeriană avea să înlesnească operațiunile ofensive ale trupelor sovietice și romîne începute la 7 septembrie pentru lichidarea „întrîndului secuiesc” cît și acțiunile de apărare din Podișul Central al Transilvaniei și de pe granița de vest și sud-vest.

În ziua de 6 septembrie Corpul 1 Aerian a primit de la Flotila 2 informații, două escadrile (12—13 observații) iar de la Centrul Militar de Pilotaj o escadrilă de aerotransport. Ziua următoare au mai sosit escadrilele 11 și 14 din Flotila 1 Informații, Grupul 5 bombardament și Escadrila 2 recunoaștere, din Flotila 1 bombardament grupurile 6/3 Stuka și 8 asalt din Flotila 3 bombardament, una secție foto de la centrul de Instrucție Aero, precum și compania 325 din Reg. 3 Transmisiuni.

Concomitent cu sosirea noilor unități de aviație Corpul 1 Aerian a executat în ziua de 7 septembrie, în sprijinul luptelor de apărare purtate de Armata a 4-a în centrul Transilvaniei, 8 misiuni cu 24 de avioane. Datorită lipsei temporare de mijloace Corpul 1 Aerian a combinat misiunile de recunoaștere din vedere cu misiuni de atac la sol asupra coloanelor inamice din zonele Oarba de Mureș — Luduș — Vințul de Sus — nord-Mirăslău. Escadrila 44 vînătoare a obținut rezultate apreciabile în urma atacurilor la sol executate asupra unor coloane de mașini inamice cărora le-a provocat numeroase pierderi în oameni și materiale. În timpul atacului la sol, cele 6 avioane ale acestei escadrile au fost atacate de 8 avioane hitleriste. Cu toate că formația inamică era superioară, atît din punct de vedere numeric cît și din punct de vedere al calității materialului, piloții noștri de vînătoare au dus lupta aeriană pînă în zona de nord de Sibiu, fără a suferi vreo pierdere. În urma atacurilor la sol pe care le-a executat, escadrila 44 vînătoare a pierdut 2 avioane lovite de artileria antiaeriană, inamică avînd ca piloți pe adj. Popescu Dragomir care a aterizat forțat și pe adj. Zaharia N. care a fost grav rănit¹. În cursul zilei, la aerodromul Turnișor s-a dat alarma aeriană din cauza unei formații de 8 avioane germane, care se dirijau spre defileul Oltului trecînd la verticala aerodromului. Un avion românesc a decolat pentru a executa acoperirea de alarmă a aerodromului și atacînd singur formația inamică a întors-o din drum.

¹ Raport operativ nr. 2 509 Corpul 1 Aerian.

Zilele care au urmat de la 8 la 11 septembrie, au constituit pentru unitățile de aviație ale Corpului 1 aerian zile de efort în care s-au totalizat 83 misiuni cu 309 avioane ieșite¹. Corpul 1 aerian și-a intensificat activitatea, atât în privința obținerii de informații, cât mai ales în sprijinul și protecția dispozitivului terestru din centrul Podișului Transilvaniei. Ofensiva inamică fiind oprită pe aliniamentul Tîrnavei Mici, trupele române și sovietice au trecut la ofensivă în colțul de sud-est al Transilvaniei, pe direcția Sf. Gheorghe, Odorhei-Tg. Mureș. În cursul unei misiuni de recunoaștere din vedere executată de un avion din escadrila 12 observare avînd ca echipaj pe serg. Stelezie Moise-pilot, lt. rez. Radovici Ion — observator și serg. maj. Isbiceanu mitralior de bord, a fost atacat de o formație de avioane fasciste. În condițiile unei lupte cu totul inegale, echipajul a căutat să se înapoieze la aerodrom, însă atacurile repetate ale avioanelor de vînătoare inamice au reușit să incendieze avionul, obligînd pe pilot să aterizeze forțat, însă să salveze echipajul. Curajul tinerilor aviatori romîni care au înfruntat un inamic superior, va fi regăsit la toate echipajele, pe toată durata războiului, pentru că acest curaj s-a născut din conștiința clară a scopului luminos pentru care luptau unitățile noastre de aviație alături de armatele sovietice și cele romînești, dorința de a elibera cît mai curînd întregul teritoriu al țării și în același timp dorința de a sfărîma pentru totdeauna jugul înrobitor al fascismului.

Loviturile Corpului 1 Aerian asupra spatelui trupelor inamice au sprijinit lupta de apărare și apoi ofensiva Armatei a 4-a romîna. Au fost atacate noduri de comunicație, coloane de mașini, tancuri și coloane de infanterie, cărora le-a provocat grele pierderi.

Începînd de la 9 septembrie 1944 Corpul 1 Aerian Român a intrat în subordinea Armatei a 5-a Aeriene Sovietice. La aceeași dată trupele Armatei a 4-a au trecut la acțiuni locale ofensive contra trupelor hortiste și hitleriste pătrunse în sud de Mureș. Aceste acțiuni s-au generalizat pe întregul front al Armatei a 4-a în ziua de 10 septembrie în scopul de a nimici trupele fasciste sau a le arunca la nord de Mureș.

Întrucît în zona Tălmăciu—Sibiu—Alba-Iulia afluiiau coloanele trupelor de infanterie sovietice și a trupelor blindate, aviația de vînătoare a Corpului 1 Aerian a asigurat protecția prin acoperire, în permanentă a acestei zone.

În prima decadă a lunii septembrie, fasciștii au acționat activ cu toate categoriile de aviație. Ei și-au extins activitatea asupra întregului teritoriu al Transilvaniei, executînd zilnic incursiuni cu aproximativ 250—300 avioane².

Încă de la începutul celei de-a doua decade a lunii septembrie activitatea aeriană fascistă s-a redus în mod simțitor. Ceea ce a influențat această reducere a fost în primul rînd sosirea aviației de vînătoare proprii

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 28, p. 55—57; 64—67; 69; 71—73.

² Ibidem. Dare de seamă asupra activității Corpului 1 Aer. în luna septembrie, dosar nr. 34, vol. III, p. 462—475.

în zonă, cît și remanierea dispozitivului A.A. care a reușit în intervalul de la 1 la 9 septembrie să doboare 11 avioane sigure și 7 avioane probabile numai cu Brigada 1 A.A.

La 11 septembrie trupele hitleriste din zonele vest-Kikinda și Vrsac au trecut la ofensiva pe restul frontului din Banat. Întrucît inamicul acționa în special în direcția Timișoara, Corpul 1 Aerian a atacat cu 12 avioane din Grupul 6/3 de bombardament în picaj coloanele auto ce se deplasau de la Deta spre Timișoara provocîndu-le numeroase pierderi și interzicîndu-le acțiunea. În zilele de 12 și 13 septembrie inamicul a declanșat ofensiva și pe frontul dintre Oradea și cursul inferior al riului Mureș. Timpul nefavorabil a îngreunat în foarte mare măsură activitatea Corpului 1 Aerian fără însă a o putea împiedica total. În sprijinul Armatei 1 a acționat Grupul 9 vînătoare atacînd la sol coloanele inamice ce se dirijau spre Arad din direcțiile Curtici și Pecica.

Între 14 și 19 septembrie activitatea Corpului 1 Aerian a devenit din nou intensă, constituind zile de efort. S-au executat în acest timp 174 misiuni cu 717 avioane ieșite¹. Acțiunile Corpului 1 Aerian s-au dus în special asupra comunicațiilor în scopul de a împiedica alimentarea apărării inamice de pe malul de nord al Mureșului cu noi forțe, avînd în vedere operațiunile ce trebuiau să ducă la crearea de capete de pod la nord de Mureș. În același timp activitatea Corpului 1 Aerian a slăbit rezistența trupelor hitleriste și fasciste prin distrugerea continuă pe care au suferit-o din cauza loviturilor primite din partea aviației romîne. Au fost atacate coloane de mașini, tancuri și trupe în zonele Feleac, Ceaul Mic, Sîmboteni, precum și transporturile pe calea ferată și șosele la Apahida, Cluj, Huedin, Ciucea, obținîndu-se distrugerea mai multor trenuri, întreruperea circulației și îngreunarea alimentării frontului.

Zilele de efort au cerut însă și sacrificii grele. În ziua de 14 septembrie după ce provocau numeroase distrugerii inamicului în zona Feleac, formația de avioane a Grupului 8 asalt a fost atacată de 8 avioane fasciste. Acestea erau în netă superioritate față de protecția formației de asalt, într-un raport de forțe de aproape 3/1. Angajînd totuși lupta, formația de asalt a pierdut pe slt. av. Năsturaș Vasile al cărui avion a fost lovit în plin și a făcut explozie.

O altă pierdere a fost a Grupului 5 bombardament care la înapoierea de la atacul căi ferate Apahida, a fost interceptat de vînătoarea inamică. Avionul pilotat de adj. av. Ionescu Cornel fiind avariat de artileria A.A. a rămas în urma formației și doborît de atacatori. Din echipaj mai făceau parte slt. Marcel Botez, observator, în prezent pilot de linie la TAROM, adj. Iliescu Gh. — radiotelegrafist, cap. Vereș Ion și cpt. Ciobanu Toma, mitraliori de bord. Dintre aceștia nu au reușit să se salveze decît 3 membri care au căzut pe teritoriul inamic.

În sprijinul apărării Armatei 1 misiunile au fost mai puțin numeroase ca în centrul Transilvaniei pentru Armata a 4-a dar nu mai puțin eficiente. Au fost atacate coloane fasciste de trupe hipo și auto în zonele Cicov și Ghiovac, aglomerări de tancuri și mașini în vest de satul Pău-

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 28, p. 76-80; 83-86; 106-107; 118-119; 122-124; 129-131.

lișul Nou și coloane de trupe la nord-est de satul Pișchia. Pentru aceste acțiuni Corpul 1 Aerian a fost citat prin Ordinul de zi nr. 2 din 20 septembrie 1944 al Armatei 1.

La 19 septembrie 1944 acțiunile ofensive ale trupelor fasciste au fost oprite pe întregul front al Armatelor 1 și 4 române în colaborare cu trupele sovietice.

La 21 septembrie 1944, dispozitivul Armatelor 1 și 4-a române fusese realizat în vederea unor acțiuni ofensive locale care să amelioreze aliniamentul, de pe care s-a declanșat ofensiva generală contra forțelor fasciste de la vest de munții Apuseni și din nordul Transilvaniei. În contact cu forțele inamice se aflau și marile unități sovietice, care luaseră parte la oprirea ofensivei trupelor hortiste și hitleriste. În ziua de 22 septembrie s-a trecut pe întregul front la acțiuni ofensive locale, pe care Corpul 1 Aerian le-a sprijinit deosebit de activ, în special în centrul Transilvaniei, cu totalitatea mijloacelor de care dispunea. În perioada de la 22 la 25 septembrie inclusiv Corpul 1 Aerian a realizat o medie zilnică de cca 135 avioane ieșiri.

Sprijinind Armata 27 sovietică care a acționat pe direcția Turda-Cluj, și într-o oarecare măsură Armata 4-a română care a acționat pe direcția Singer—Frata, Corpul 1 Aerian a atacat aglomerările de trupe și tancuri hitleriste din zonele Ceanul Mare, Tureni, Crăiești, cotele 453 și 422 nord-est Turda, Mărtinești, coloanele de trupe la Salicea, Mărtinești, Vilcele, artilerie în poziție, circulația pe comunicații¹. De asemenea a executat protecția prin acoperire a dispozitivului de luptă al Armatei a 27-a sovietică în zona Turda.

În sprijinul și protecția trupelor Armatei a 27-a sovietică piloții români s-au avîntat în luptă cu elan deosebit, acționînd eficace pînă la jertfa supremă. Nu se poate uita echipajul format din lt. av. Ionescu Jipa, avînd ca mitralior pe serg. Marghiloman Gh. care, fiind în misiune de bombardament în picaj și urmărind distrugerea obiectivului a redresat sub înălțimea minimă și a lovit solul, găsindu-și moartea chiar în mijlocul obiectivului.

Întrucît pătrunderile trupelor sovietice și române în adîncime a apărării tactice a frontului hitlerist prezenta pentru acesta o mare importanță, periclitîndu-i întregul sistem de apărare, au fost aduse de urgență forțe de aviație fascistă, care au acționat intens în tot cursul zilei de 23 septembrie. Între formațiile de vînătoare care asigurau protecția prin acoperire aeriană a zonei Turda, și aviația fascistă s-au dat 8 lupte aeriene în care au participat peste 100 avioane. Cu toate că aviatorii români dispuneau de un material cu calități mai modeste (IAR-80) față de inamicul ce folosea avioanele de tipul ce mai recent (M-109 G și FW-190) chiar atunci cînd au fost în inferioritate numerică, aviatorii noștri au trecut hotărîți la atac, ferm convinși că își vor dovedi superioritatea lor morală și măestria în tehnica războiului. Rezultatul luptelor aeriene a fost înregistrat prin 3 victorii sigure : adj. șef Andone Stavăr din grupul 2 vînătoare, lt. Baciu și adj. Ghera ambii din Grupul 6 vînătoare, au

¹ *Sctnteia*, nr. 5, din 25 septembrie 1944 ; *Sctnteia*, nr. 7, din 27 sept. 1944.

doborât fiecare câte un avion¹. Ei au dovedit astfel că au înțeles apelul Comitetului Central al Partidului Comunist din România, adresat ofițerilor și soldaților: „...Fiți la înălțimea măreței voastre misiuni. Îndreptățiți nădejdea, pe care poporul nostru o pune în curajul și devotamentul vostru patriotic...”².

Încercările Aeriene disperate ale inamicului de a pătrunde în dispozitivul Armatei a 27-a sovietice au fost împiedicate zilnic de aviația de vânătoare a Corpului 1 Aerian care executa protecția prin acoperire a acestui dispozitiv. În ziua de 25 septembrie, luptând pentru protecția unităților ce le-au fost încredințate, au căzut adj. șef Andone Stavăr și slt. av. Secicar F. În aceeași zi un avion fascist de recunoaștere îndepărtată a fost doborât de către aviația noastră de vânătoare³.

Acțiunile ofensive cu caracter local au dus la eliberarea orașelor Arad, Beiuș, și a nenumărate alte localități, fiind o dovadă strălucită a modului de colaborare între armatele sovietice și romine.

Prin ordinul de zi nr. 0346 unitățile romine sînt citate de către generalul locotenent Managarov pentru bărbăția și dîrzenia cu care au luptat îndeplinind cu cinste misiunile încredințate⁴.

În zilele care au urmat, pînă la 1 octombrie 1944, activitatea Corpului 1 Aerian a fost foarte mult stînjinită din cauza timpului nefavorabil. Plafonul jos, ploile specifice anotimpului de toamnă, au limitat întrebuințarea unităților de aviație, dar fără a o întrerupe total. Escadrilele de observație și-au continuat misiunile în scopul informării Armatelor 1 și a 4-a romine, înfruntînd atît timpul cît și vîntoarea și apărarea anti-aeriană a inamicului, cu toate că dispunea de un material deosebit de modest.

Timpul defavorabil activității aeriene intense a continuat pînă după 6 octombrie, cînd au început să fie folosite din nou grupurile de vîntoare, apoi în zilele de 8 și 9 octombrie Corpul 1 Aerian a trecut la o activitate normală realizînd 35 misiuni cu 127 avioane ieșite.

La data de 6 octombrie 1944 Frontul 2 Ucrainean a trecut la ofensivă, distrugînd apărarea inamicului pe o mare adîncime între Salonta și Timiș și dînd lovitură principală pe direcția Oroszhaza-Budapesta. Operația de distrugere a forțelor fasciste din partea de Est a Ungariei a început.

În centrul Transilvaniei, la 9 octombrie, dreapta Frontului 2 Ucrainean a executat lovitură secundară, pe direcția Turda-Cluj-Carei, în scopul de a nimici trupele inamice din această parte a frontului. Operația a fost dusă de Armata 27-a sovietică, Armata 4-a romină și Armata 7-a de Gardă sovietică. În dimineața acestei zile, după o puternică pregătire de artilerie și aviație, trupele au trecut la ofensivă, reușind ca în cursul primei zile întreaga apărare a inamicului să fie ruptă pe o adîncime de 8—10 km. Pentru a împiedica afluirea de noi forțe inamice, care să îngreuneze intrarea trupelor romine și sovietice, Corpul 1 Aerian a atacat căile ferate de la Someșeni și Apahida distrugînd în afara altor obiective

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 28, p. 200—243.

² *Sctnleia*, nr. 1, din 21 sept. 1944. Apelul C.C. al P.C.R.

³ Arhiva M.St.M., dosar nr. 28, p. 243.

⁴ *Sctnleia*, nr. 8, din 28 sept. și nr. 9 din 29 sept. 1944 *Acesta e drumul*.

mici și un tren militar, apoi coloane auto, și hipo pe șoselele Apahida și Cluj, Juriul de Cîmpie, Cojocna, aglomerări de trupe la Cojocna, Ceanul Mare și Tiglia lui Marcu. Activitatea de cercetare s-a executat în adîncimea apărării inamicului de către escadrilele 2 recunoaștere și 12 observație. Într-una din aceste misiuni un avion românesc a fost atacat de 5 avioane de vînătoare germane. Cu toate că avioanele fasciste aveau un adversar slab înarmat, a cărui singură posibilitate de apărare erau o mitralieră la trăgător în spate și 2 mitraliere fixe în planuri la dispoziția pilotului, nu au fost în stare să-l doboare. Nenumăratele atacuri ale vînătorilor fasciști erau obligate prin tirul precis al mitraliorului de bord să fie întrerupte înainte de a-și atinge ținta în mod eficace și să degajeze din timp pentru a nu fi doborîte. Eroismul echipajului acestui avion a fost o dovadă în plus de înalta calificare și calitățile zburătorilor romîni, care luptau cu un elan neconținut pentru eliberarea patriei lor, alături de aviatorii sovietici pentru distrugerea fasciștilor. Deși echipajul fusese rănit, a reușit totuși să se întoarcă în liniile noastre cu avionul avariat, dintr-o luptă total inegală.

În zilele următoare, pentru a împiedica retragerea inamicului în special pe calea ferată, Corpul 1 Aerian a organizat atacul căilor de comunicații din adîncimea spatelui inamic. În gara Gherla au fost lovite în plin 4 trenuri militare fasciste și incendiate alte 2.

La 11 octombrie Clujul a fost eliberat de către trupele sovietice¹ a căror vijelioasă înaintare nu a putut fi stăvilită de forțele hitleriste și hortiste. În colaborare cu trupele romîne a fost eliberat și orașul Reghin² iar ziua următoare orașul Oradea Mare³. La 15 octombrie au fost eliberate orașele Dej și Năsăud⁴. Cîteva zile, timpul nefavorabil a împiedicat activitatea de luptă a Corpului Aerian. În acest interval, o serie de unități s-au deplasat de pe vechile terenuri, pe altele mai apropiate de linia frontului. Ofensiva trupelor sovietice și romîne progresează într-un ritm accentuat iar vechile terenuri erau prea depărtate îngreunînd oportunitatea intervenției aviației.

Pentru a întări forța combativă a Corpului 1 Aerian au fost trimise din interior noi unități de aviație. Astfel a sosit la Balomir Grupul 1 bombardament și Escadrila 16 observație.

După o scurtă reluare a activității Aeriene în sprijinul trupelor terestre prin atacul coloanelor fasciste în retragere la Gîrbău-Surduc, nord Jibou, sud Acaș, Șupurul de Jos-Corund, Santău timpul nefavorabil a îngreuiat în mare măsură acțiunile aviației romîne. Pentru a folosi totuși acest timp s-a trecut la asistența tehnică și la echiparea materială a noilor aerodroame pe care urmau să se deplaseze unitățile Corpului 1 Aerian. Însuși Comandamentul Corpului la 18 octombrie s-a deplasat de la Sibiu la Cîmpia Turzii. După reorganizarea unităților, acestea au fost deplasate pe noile terenuri, cu toate că ploile făceau aproape impo-

¹ *Scnteia*, nr. 23 din 13 oct. 1944.

² *Graul nou*, nr. 8 din 13 oct. 1944.

³ *Scnteia*, nr. 24 din 14 oct. 1944.

⁴ *Graul nou*, nr. 10 din 18 octombrie 1944.

sibile zborurile¹. Profitînd de fiecare răgaz permis de vremea capricioasă unitățile își deplasau eșaloanele volante pe formații mici, care să se strecoare mai ușor sub plafonul coborît al norilor, pînă la noul aerodrom.

Printre faptele de adînc patriotism care au îmbogățit activitatea unităților în această perioadă merită să fie subliniată activitatea de deosebită vigilență a unei santinelle din Grupul 8 asalt-picaj care a împiedicat încercarea mișlească a unui mecanic fascist care știa să piloteze— și a unui radiotelegrafist de a fura un avion cu scopul de a fugi la inamic².

Ofensiva trupelor terestre a continuat și în zilele cînd timpul nefavorabil și terenurile impracticabile au împiedicat activitatea unităților de aviație. Luptînd pentru cucerirea orașului Debrețin, Divizia de voluntari romîni „Tudor Vladimirescu” a fost citată prin Ordinul de zi al Comandamentului Suprem din 20 octombrie 1944 pentru faptele de arme săvîrșite. „În focul luptelor, amestecîndu-și sîngele lor cu sîngele ostașilor sovietici, ei făuresc adevărata frăție de arme, care unește pe toți cei ce luptă pentru înfrîngerea hitlerismului”³. Trupele romîne și sovietice cucerind ultimele orașe din Transilvania, Careii Mari, Satu-Mare au eliberat întregul teritoriu național. „Jertfele de sînge ale armatei noastre au fost mari: 1 500 ofițeri, 1 400 subofițeri și 62 000 soldați, au căzut morți, răniți și dispăruți, pentru dezrobirea Transilvaniei”⁴. Timp de aproape 2 luni în luptele pentru eliberarea teritoriului național unitățile de aviație ale Corpului 1 Aerian au sprijinit și protejat unitățile terestre sovietice, au colaborat cu comandamente și cu unități de aviație sovietice cu care se găseau pe același aerodrom, au reușit să-i cunoască pe ostașii sovietici, să-i aprecieze și să-i iubească, înfrățindu-se în lupte, în acțiunile întreprinse și în jertfe. Multe schimbări s-au produs mai ales în sufletele oamenilor; în contact cu armatele sovietice, armate de tip nou; soldații romîni și parte din comandanți au înțeles că sînt necesare multe și adînci prefaceri și la noi. A fost interzisă bătaia în armată⁵, se agita problema împrumietării soldaților țărani⁶, grija față de familiile soldaților plecați pe front⁷, relații noi față de naționalitățile conlocuitoare⁸.

Aceste schimbări dorite și înfăptuite zi de zi, de masele populare conduse de Partidul Comunist Român au fost un puternic suport moral care i-a ajutat, armatele romîne participînd cu deosebit elan la nimicirea fascismului.

Începînd de la 26 octombrie 1944, Corpul 1 Aerian a acționat în sprijinul Armatei a 40-a sovietice. Grupurile 1 și 2 observație au rămas mai departe la dispoziția Armatei 1 și 4 romîne pentru satisfacerea nevoilor tactice și operative.

¹ Rapoartele operative al Corpului 1 Aer. 3 122, 3 144, 3 145, 3 163, 3 178 de la 21 la 25 oct. 1944. Idem nr. 3 071, 3 093, 3 100, 3 103, 3 104 de la 15—19 oct.

² Arhiva M.St.M., dosar nr. 28, raport operativ nr. 3 121, p. 412.

³ *Graul nou*, nr. 12 din 23 oct. 1944.

⁴ *Scnteia*, nr. 37 din 27 oct. 1944.

⁵ *Ibidem*, nr. 11 din 1 oct. 1944.

⁶ *Ibidem*, nr. 8 din 28 sept. 1944.

⁷ *Ibidem*, nr. 14 din 4 oct. 1944.

⁸ *Ibidem*, nr. 21 din 11 oct. 1944.

Primele misiuni executate în colaborare cu Armata a 40-a sovietică a fost determinarea trecerilor peste Tisa, în zona Csap-Usherad și direcțiile de retragere ale inamicului. Informațiile obținute pe baza misiunilor executate au fost de real folos.

Tempul nefavorabil a împiedicat acțiunea celorlalte categorii de aviație mai ales în prima decadă a lunii noiembrie cînd unitățile au fost nevoite să-și reia activitatea tehnică și pregătirile în vederea unei noi deplasări cerută de înaintarea vertiginoasă a forțelor sovietice și romîne atît pe teritoriul Ungariei cît și pe cel al Cehoslovaciei. La 8 noiembrie, profitînd de un scurt timp în care plafonul norilor era ceva mai ridicat în defileul Ciucea, Grupul 1 bombardament și secția de bombardament a Escadrilei 2 recunoaștere au putut să-și deplaseze materialul volant și rulant pe aeroportul Oradea-Mare.

La 12 noiembrie, timpul nefavorabil s-a agravat. A început să ningă, iar ceața a împiedicat orice activitate aeriană. Totuși în ziua următoare Grupul 2 observație a putut executa 7 misiuni în sprijinirea operațiilor întreprinse de Armata a 4-a romînă. Ulterior vremea a permis reluarea unei activități normale în special cu anumite categorii de aviație de luptă.

După deplasarea postului de comandă al Corpului 1 Aerian, și a celorlalte unități în localitatea Turkeve, la 17 noiembrie, s-a executat atacul coloanelor fasciste semnalate în zona Hatvan-Aszad. O zi de efort pentru unitățile noastre de aviație a constituit-o 22 noiembrie 1944 cînd totalitatea misiunilor au fost întreprinse pe un larg teritoriu între Tisa și regiunea de la Vest de Dunăre. Avînd informații anterioare că aerodromele din zona Szekesfehervár sînt masate cu avioane fasciste, la ordinul Armatei 5-a aeriene sovietice, Corpul 1 Aerian a organizat atacul aerodromului situat la 7 km sud-est de Szekesfehervár. Grupul 1 bombardament a executat această misiune cu 13 avioane, în timp ce o formație de bombardament în picaaj a atacat pozițiile de art. A.A. grea, ce se găseau instalate la încrucișarea de cale ferată de la 8 km vest de Adony, reușind să distrugă o baterie A.A. Formațiile noastre au fost întîmpinate de A.A. inamică de toate calibrele, foarte puternică. Cu toate că formațiile de bombardament erau protejate de avioane de vînătoare atît prin însoțire cît și în zonă, la ieșirea de la obiectiv acestea au fost atacate de aviația de vînătoare inamică. Prin intervenția promptă a Grupului 9 vînătoare care executa protecția, avioanele fasciste au trebuit să-și întrerupă atacurile. În aceeași zi au mai fost atacate coloane auto semnalate pe șoseaua de la nord de Aszad.

Operațiunile terestre au progresat prin lupte grele contra trupelor fasciste care căutau orice prilej de a împiedica înaintarea vîguroasă a trupelor sovietice și romîne. În acest interval, Armata 1 romînă se dirija către Budapesta unde „inamicul continua să se replieze sub puternica presiune a forțelor aliate și a trupelor noastre”¹, iar Armata a 4-a romînă în Ungaria de nord-est continua operațiunile ofensive în zonele de la vest de Tokai².

¹ *Scnteia*, nr. 58 din 17 noiembrie 1944.

² *Ibidem*, nr. 60 din 19 noiembrie 1944.

Timpu neprielnic activității aeriene, ploi continui, nori la mică înălțime, cu pîclă și burniță, a împiedicat executarea misiunilor de sprijin, pentru trupele terestre întrucît se știe că formațiile de bombardament în special, au nevoie de plafon și de vizibilitate. Chiar misiunile de informare s-au executat mai mult sub formă de misiuni sondă, pîndind vreme bună de scurtă durată pentru a decola un avion — două.

Ploile continui au desfundat și aerodroamele, unele din ele fiind pline cu bălți pe întreaga lor suprafață¹. Avioanele ce decolau în misiuni de informație sau legătură, stîrneau în rulaaj adevărate valuri prin bălțile ce împînzeau terenul. Decolarea și aterizarea devenise o adevărată problemă; piloților li s-a oferit prilejul să dovedească o înaltă măiestrie în tehnica de pilotaj, căci orice neatenție însemna capotajul. Alte terenuri nu s-au putut găsi în regiunea de la est de Tisa fiind toată inundată din cauza ploilor.

Întrucît comandamentul trupelor terestre cerea categoric intervenția aviației cu orice sacrificiu pentru a interveni pe valea râului Sajo au fost aleși 14 piloți voluntari din Grupurile 9 vînătoare și 8 asalt, care s-au deplasat cu avioanele pe pista de la Kunmadaras de unde urmau să execute misiunile cerute între 13 și 16 decembrie 1944. Zborul de pe această pistă îngustă era deosebit de periculos, din cauza gropilor de bombe foarte numeroase de o parte și de alta a ei. Totuși piloții nu s-au lăsat impresionați și au dat cele mai strălucite dovezi de curaj, abnegație și înaltă măiestrie în tehnica pilotajului, executînd timp de 4 zile toate misiunile solicitate. Astfel ei au atacat coloanele auto fasciste de la Vadna, un tren militar la Berezika, transporturile pe căile ferate la Putnok și Vadna. În aceste zile s-au executat 35 misiuni cu 65 avioane.

Zilele cu ceață groasă, plafon coborît și ninsoare au revenit, împiedicînd din nou lucrul unităților de aviație. La 16 decembrie s-a început echiparea aerodromului Mișcolț care fusese eliberat de trupele sovietice încă de la 3 decembrie în urma unor lupte îndrîjite². Inițial s-au asigurat bombe, muniții, combustibili și lubrifianți pentru o singură misiune cu un număr redus de avioane. Această acțiune a continuat însă și în zilele următoare asigurîndu-se necesarul complet.

Începînd de la data de 19 pînă la 25 decembrie activitatea Corpului 1 Aerian s-a intensificat în mod deosebit, în special în sprijinul Armatei a 27-a sovietice ale cărei trupe se apropiau victorioase într-un ritm deosebit de granițele Cehoslovaciei. În această perioadă Corpul 1 Aerian a executat 103 misiuni cu 330 avioane ieșite. Au fost atacate nodurile de cale ferată Lucenec, Rima Szambat, Füle, Vorivobana, Brezinka, Poltov, Rima Bania, circulația pe șosele și diferite coloane în zonele Rima Szece, Kecsege, Roha, Boma, Füle-Lucenec, Nagytorsosa, Ozbany, Zelenc, Filakovo etc. provocînd hitleriștilor și hortiștilor numeroase distrugerii de terenuri militare, mașini auto, pierderi în oameni și materiale³. În seara zilei de 22 decembrie 1944 s-a primit la postul de comandă al Corpului 1 Aerian la Mișcolț—unde se deplasase încă de la 20 decembrie

¹ Arhiva M.St.M., Jurnal de operații Corp 1 Aer., dosar nr. 234/2, p. 278.

² *Graiul nou*, nr. 31 din 7 decembrie 1944.

³ Arhiva M.St.M., dosar nr. 34, vol. 6, p. 17—21.

o scrisoare de mulțumire din partea generalului Trofimenko, comandantul Armatei a 27-a sovietice, pentru activitatea desfășurată de Corpul 1 Aerian în zilele de 20—22 decembrie 1944. Corpul 1 Aerian și-a îndeplinit misiunea „în fortarea apărării inamicului în zona Armatei a 27-a înlesnind înaintarea armatei sovietice către vest”¹. Scrisoarea de mulțumire a comandantului Armatei a 27-a sovietică a avut un deosebit răsunet în sufletele zburătorilor, stimulându-i în executarea misiunilor.

Două zile mai târziu de la Armata a 5-a aeriană sovietică s-a primit o scrisoare de mulțumire din partea generalului locotenent de aviație Selesneacov pentru modul în care Corpul 1 Aerian și-a dus activitatea în această perioadă. Acționând cu toate categoriile de aviație Corpul 1 Aerian „a ajutat trupelor terestre la ruperea acestor rezistențe și a concurat la succesul atacului”. Informațiile obținute au fost date la timp și au folosit în luarea de hotărâri operative. Se apreciază „că misiunea ce a avut-o Corpul 1 Aerian de a susține atacul Armatei a 27-a a fost bine executată”².

Participarea aviației române alături de armatele sovietice și în sprijinul lor a început să fie tot mai mult evidențiată ca un aport puternic în lupta pentru zdrobirea fascismului, ca un rezultat al eforturilor făcute de ostașii de toate gradele din aeronautică, fiind în același timp prinosul de recunoștință, o recompensă pentru viețile aviatorilor noștri care s-au jertfit cu tot elanul tineresc răspunzând cu însuflețire la chemarea P.C.R. pentru o cauză dreaptă, pentru libertatea popoarelor.

Întrucât armatele sprijinite de Corpul 1 Aerian au trecut frontiera între Ungaria și Cehoslovacia începând de la 18 decembrie (Armata 4-a română) și la 28 decembrie (Armata 27-a sovietică) activitatea Corpului 1 Aerian, în sprijinul operațiunilor din Ungaria s-a încheiat³. O singură unitate, Grupul 1 observație a rămas la dispoziția Armatei 1 română care a acționat cu Corpul 7 armată la Budapesta pînă la 15 ianuarie 1945.

Activitatea Corpului 1 Aerian pe teritoriul Ungariei nu a fost numai o activitate de luptă pentru distrugerea forțelor fasciste ci și stringerea relațiilor prietenești cu populația maghiară. Cînd postul de comandă al Corpului 1 Aerian s-a instalat la Turkeve, printre primele măsuri luate a fost începerea imediată a activității școlilor și a activității culturale din localitate. Acest fapt a adus Corpului mulțumirile populației maghiare, exprimate în scrisorile locuitorilor și învățătorilor⁴. De asemenea, întrucît populația civilă nu avea asistența medicală asigurată, s-a hotărît ca serviciul medical, sanitar și farmaceutic al corpului și al unităților de aviație să acorde, în limita posibilităților, consultații și tratamente în mod cu totul gratuit. În urma acestor hotărâri numai în regiunea Turkeve, s-au dat ajutoare medicale unui număr de aproximativ 450 cetățeni.

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 234, vol. II, p. 447.

² Ibidem, dosar nr. 234, vol. II, p. 347.

³ Ibidem, dosar nr. 234/2, p. 376 și *Analele Institutului de istorie a partidului*, nr. 6/1958, p. 160.

⁴ Din articolul *Contribuția poporului român la eliberarea Ungariei de sub jugul hitlerist* semnat de Csatar Daniel cercetător științific al Instit. de Istorie al Acad. R.P. Ungare și publicat în *Analele Institutului de istorie a partidului*, nr. 6/1958, p. 160.

La Mișcolț aceleași relații prietenești față de populația civilă au determinat pe membrii corpului didactic al liceului din localitate să-și ia angajamente de a îngriji de mormîntul adj. av. Scripcaru Vasile căzut aici eroid în luptele contra cotropitorilor fasciști¹.

Începînd de la 2 ianuarie Corpul 1 Aerian și-a reluat activitatea întreruptă de timpul nefavorabil, acționînd în special în sprijinul Armatei a 27-a și a 40-a sovietice, dar satisfăcînd nevoile informative atît ale grupului de armate General Managarov cît și ale grupului de armată general Jmacenco.

Acțiunile Corpului 1 Aerian în Cehoslovacia au fost determinate de acțiunile terestre desfășurate pe etape, din cauza naturii terenului, foarte accidentat și împădurit, care favoriza apărarea trupelor fasciste făcînd ca luptele grele și sîngeroase să aibă un aspect variat. Trecherile continue de la ofensivă la apărare, acțiunile localizate sau generalizate pe întregul front, au folosit din plin aviația, ajungîndu-se ca în cursul unei zile Corpul 1 Aerian să execute cu posibilitățile reduse pe care le avea, aproape 200 ieșiri avion.

Etapele operațiunilor terestre au determinat perioade de intensitate și activității Corpului 1 Aerian. Aceste etape au fost :

- acțiunile de la frontiera ungaro-cehoslovacă
- operațiunile de la Roșneava și Lucenec
- reducerea capului de pod de la Zvolen
- acțiunile de la Gron la Morava
- acțiunile la vest de Morava

Noua dislocare a Corpului 1 Aerian în apropierea frontului avînd în zona Mișcolț majoritatea unităților de aviație și în zona Oradea aviația de bombardament, a asigurat intervenția aviației cu mai multă promptitudine și eficacitate². Dislocările ulterioare au urmărit în primul rînd realizarea acestui avantaj. Reluînd activitatea în primele zile ale anului 1945, Corpul 1 Aerian a căutat să împiedice alimentarea cu trupe și materiale a trupelor fasciste, lovînd printr-un masiv atac transporturile pe calea ferată concomitent cu atacul coloanelor de mașini și căruțe surprinse pe șosele.

Pentru aceste misiuni au fost folosite toate categoriile de aviație de luptă. Au fost atacate gările și triajele Altsohl, Káľno, Lucenec, Talmaș, Lanya-Banya distrugîndu-se mai multe trenuri militare, vagoane garate, cisterne etc. Numai în primele 2 zile s-au executat cu rezultate foarte bune 30 misiuni cu 107 avioane ieșite care au lansat 36 000 kg bombe³.

Greutățile impuse de atmosfera anotimpului de iarnă și regiunea muntoasă nu a permis Corpului 1 Aerian să acționeze cu totalitatea mijloacelor. Plafonul coborît al norilor compacți a împiedicat lucrul aviației de asalt și al vînătoarei. Cînd timpul capricios specific regiunilor muntoase a permis, misiunile au fost declanșate de urgență.

¹ *Scnteia*, nr. 158 din 5 III. 1945 : *Semne Îmbucurătoare pe frontul ungar*.

² Arhiva M.St.M., dosar nr. 234/3, p. 280.

³ *Ibidem*, dosar nr. 34. vol. VI. p. 35.36.

Sprrijinul trupelor terestre a fost eficace și în atacul bateriilor de artilerie de la sud de Lucenec și de la sud de cota 238 executat de unitățile aviației noastre de asalt.

La 3 ianuarie 1945 ofițerul român de la Detașamentul de legătură aero, de pe lângă Armata a 27-a sovietică, a însoțit pe căpitanul Cudreacev într-o recunoaștere, cu ocazia căreia a constatat efectele atacurilor aeriene executate de către unitățile Corpului 1 Aerian : trenuri fasciste incendiate, vagoane împrăștiate, distruse și incendiate, căi ferate distruse sau avariate de bombe, magazii și rampe distruse prin bombardament, autocamioane distruse și incendiate etc., constatări care au fost comunicate Corpului la data de 8 ianuarie¹.

La 11 ianuarie 1945 Corpul 1 Aerian a primit ordinul de a executa bombardarea a 2 poduri peste Dunăre la Budapesta cu scopul de a întrerupe circulația trupelor fasciste din Pesta. Pentru protecția acestei misiuni Armata a 5-a Aeriană a afectat o escadrilă de vânătoare sovietică IAK care să însoțească formațiile românești de bombardament în picaj. Pregătirea celor 11 echipaje s-a făcut cu deosebită minuțiozitate. Fiecare era conștient de importanța misiunii ce o executa, cu atât mai mult cu cât știau că trupele fasciste încercuite în Budapesta, refuzaseră ultimatum-ul sovietic de a se preda pentru ca să se evite vărsare de sânge — și mai mult încă — avuseseră acțiunea criminală de a împușca pe parlamentarii sovietici². Rezultatul misiunii a fost cel așteptat. Ambele poduri, au fost lovite lucru confirmat și de piloții sovietici comandați de cpt. aviator Constantinov, care a însoțit plan la plan formațiile române chiar și în timpul picajului³.

Această misiune a fost și un exemplu de colaborare frățească pe cîmpul de luptă între aviatorii români și cei sovietici. Ea a cimentat și mai mult frăția lor de arme. Cu începere de la 15 ianuarie Corpul 1 Aerian a primit misiunea de a executa sprijinul Armatei a 40-a sovietică. Primele misiuni pentru această armată au fost realizate cu bune rezultate de către unitățile de asalt și vânătoare în atacarea cu succes a aglomerațiilor de trupe fasciste din Kunta Polczar, a pozițiilor de artilerie de la nord de Sad și al unei coloane hipo de pe șoseaua Elsava — Kunta — Polczar.

Din interiorul țării au început să sosească noi unități de aviație : Grupul 1 vânătoare și 2 escadrile de legătură. Punerea în stare de disponibilitate a acestui material volant atât de necesar Corpului aerian arăta că muncitorii din fabricile de avioane și atelierele de reparații înțelegeau și sprijineau cu efort deosebit lupta ostașilor noștri de pe front.

Traducînd în viață sarcinile arătate de tov. Gh. Gheorghiu-Dej cu privire la crearea armatei noastre de tip nou, se realiza astfel una din condițiile de seamă, și anume, strinsa legătură între armată și spatele frontului puternic prin conștiința maselor muncitoare conduse de partid.

Din prima centralizare a acțiunilor întreprinse contra fasciștilor de Corpul 1 Aerian în intervalul de la 24 august 1944 — 1 ianuarie 1945 s-au obținut următoarele rezultate : 858 misiuni de luptă cu 2 644 avioane

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 43, vol. aviație, p. 377.

² *Graiul nou*, nr. 42 din 6 ianuarie 1945.

³ Arhiva M.St.M., dosar nr. 34, vol. VI, p. 37.

ieșite și 467,9 tone bombe lansate. Au fost atacate 40 aglomerări de trupe, 12 noduri de cale ferată și 2 aerodroame. S-au obținut următoarele distrugerii: 198 autocamioane, 24 tancuri, 5 baterii artilerie de tun și A.A., 95 căruțe, 7 trenuri și 1 locomotivă. Au fost susținute 25 lupte aeriene obținându-se 50 victorii de către aviația de vânătoare și artileria A.A. În total s-au executat 3867 ore zbor. Acest bilanț parțial al Corpului 1 Aerian a fost apreciat ca o contribuție în lupta contra hitlerismului, și a dus la citarea pe ordin de zi pe armată a aviatorilor Corpului. Cuvintele elogioase ce le-au fost adresate au îmbărbătat unitățile Corpului 1 Aerian, mărindu-le dârzenia în luptele ce au urmat: „întreaga armată română își arată astfel astăzi admirația și mândria față de zburătorii și tunarii Corpului 1 Aerian”¹.

Dacă începutul lunii februarie 1945 a constituit pentru Corpul 1 Aerian o activitate redusă din punct de vedere al acțiunilor de luptă, nu același lucru se poate spune despre activitatea tehnică și de asigurare a misiunilor viitoare — echiparea aerodroamelor. Cel mai mic răgaz a fost un prilej pentru tehnicieni să pună la punct avioanele, iar pentru serviciile Corpului să completeze necesarul în combustibil, bombe și muniții.

Pentru a ușura înaintarea trupelor Armatei a 40-a sovietică, unitățile de bombardament și asalt ale Corpului 1 Aerian au atacat fără încetare transporturile pe calea ferată, provocând fasciștilor numeroase distrugerii de garnituri, locomotive, precum și coloane auto, hipo și trupe, în diferite zone. Loviturile îndreptate contra transporturilor pe calea ferată au pătruns adânc în spatelul inamicului, executându-se atacuri în zonele Kremnitz și German Berzencze.

Pentru activitatea din zilele de 15 și 16 februarie Comandamentul Armatei a 40-a sovietică a transmis mulțumiri verbale Corpului 1 Aerian. În seara de 21 februarie generalul Jmacenco însoțit de generalul Sarapov au luat legătură cu comandantul Corpului 1 Aerian în vederea ofensivei de la 24 februarie, cerînd ca comandanții de unități de aviație să facă recunoașterea terestră a zonei de la postul de observație al armatei amplasat la cota 627. Acest procedeu a fost folosit pentru prima dată în activitatea Corpului 1 Aerian și a dat rezultate excepționale. Ofensiva a fost amînată pentru ziua de 25 din cauza ceții care împiedica acțiunea aviației și tragerile de artilerie. Ziua următoare atacul aviației a început în zori. Comandantul Corpului 1 Aerian s-a deplasat la postul de observație al Armatei a 40-a sovietică de unde a condus tot timpul acțiunea aviației care a realizat permanența în sector. În cursul acestei zile s-au lansat 35 850 kg bombe, atacîndu-se pozițiile fasciste de artilerie la Szalatna, Ocsova, Ljescovek și Zolna, centrul de rezistență de la cota 378, cuihuri de mitraliere și poziții de aruncătoare între Ocsova — Szalatna și Zolna precum și circulația pe comunicațiile Szalatna Lescovec—Altsochl și Ocsova—Zolna.

Pentru atacul la sol al trupelor terestre inamice au fost folosite de asemenea unitățile de vânătoare, care după protecția formațiilor de asalt și picaaj au fost trimise prin radio la atacul obiectivelor terestre cu armamentul de bord. Acțiunea aviației noastre a sprijinit tot timpul ofensiva-

¹ *Scinteia*, nr. 136 din 10 februarie 1945.

Armatei a 40-a sovietică, asigurând progresiunea acesteia. În ziua de 27 februarie reacțiunea inamicului a fost împiedicată de promptitudinea intervenției unităților noastre de vânătoare. În luptele aeriene care s-au dus în cursul zilei au fost doborâte 2 avioane inamice, însă a căzut la datorie adj. av. Dirjan Traian.

Rezultatele fructuoase obținute de unitățile de aviație au adus din partea generalului Jmacenco mulțumiri și felicitări tuturor zburătorilor, tehnicienilor și tunarilor Corpului 1 Aerian¹.

Perioada următoare, pînă la 12 martie 1945, a fost folosită de asemenea pentru sprijinul direct al trupelor Armatei a 40-a sovietică. Activitatea aeriană a Corpului 1 Aerian a continuat, marcînd zile de efort la 4, 6, 9 și 11 martie. S-au realizat în această perioadă un total de 139 misiuni cu 453 avioane lansîndu-se 95 890 kg bombe². La 19 martie aripa stîngă a Armatei a 40-a sovietică a cucerit orașul Zvolen desființînd capul de pod inamic.

Elanul susținut al militarilor Corpului 1 Aerian era însuflețit de prefacerile ce se petreceau în țară și care mergeau pe drumul satisfacerii revendicărilor oamenilor muncii și al adevăratei democrații, chezășia acestor realizări ale luptei maselor conduse de P.C.R. fiind noul guvern democrat Dr. Petru Groza instaurat prin lupta maselor populare la 6 Martie 1945. Aceste prefaceri interesau întreaga armată pentru că era vorba de împrăștierea țărănilor³ de democratizarea armatei⁴, de redresarea economică a țării, de o viață nouă liberă.

La 20 martie 1945 Grupul de armate general Jmacenco a acționat concomitent cu Grupul de armate general Managarov la forțarea Gronului în scopul de a distruge trupele fasciste dintre Gron și Morava. Corpul 1 Aerian a sprijinit luptele Grupului de armate general Jmacenco, cu toate categoriile de aviație desfășurînd o activitate de o deosebită intensitate, acționînd zilnic. Din 42 zile cît au durat luptele dintre Gron și Morava, Corpul 1 Aerian a acționat 38 zile, ajungînd să scoată aproape 200 avioane într-o singură zi (26 aprilie)⁵.

Între 22 și 26 martie s-a acționat în mod deosebit asupra transporturilor fasciste pe căile ferate, reușind, să se întrerupă circulația prin numeroase lovituri în plin. Pentru aceste misiuni Grupul 1 bombardament a folosit 106 avioane lansînd 114 000 kg bombe⁶. Efectul acestor misiuni asupra spatelui frontului inamic s-a constatat imediat prin reducerea capacității de rezistență la înaintarea trupelor sovietice și romîne. Acestea au pătruns în Munții Tatra Mică și au eliberat frumosul oraș al Cehoslovaciei Banska Bistrița. Pînă la sfîrșitul lunii, activitatea informativă și de observație a căpătat preponderența, urmărind trupele fasciste în retragere.

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 234/3, p. 432.

² Ibidem, dosar nr. 234/3, p. 442—260.

³ *Scnteia*, nr. 127 din 2 februarie; *Scnteia*, nr. 138 din 13 februarie.

⁴ *Ibidem*, nr. 144 din 20 februarie: „Un ordin la raport” și „Adevărata misiune a armatei”.

⁵ Arhiva M.St.M., jurnal operații Corpul 1 Aerian, dosar nr. 234/3, p. 530—533.

⁶ Ibidem, dosar nr. 234/3, p. 477.

La începutul lunii aprilie, încercările trupelor fasciste de a-și reorganiza o apărare puternică pe aliniamentul Tatra Mare-Kremnica, Handlova a impus Corpului 1 Aerian să reia atacurile asupra obiectivelor inamice din câmpul tactic și al transporturilor pe căile ferate din spate. Aceste acțiuni au sprijinit înaintarea trupelor sovietice și române. Apreciind activitatea armatelor române, încadrate în Frontul 2 Ucrainean, Comandamentul Suprem citează prin Ordinul de zi nr. 329 din 3 aprilie 1945 Armata 4-a română și Corpul 1 Aerian pentru contribuția la cucerirea orașului Kremnica¹. Cîteva zile mai tîrziu activitatea acestor mari unități a fost din nou apreciată, cu ocazia cuceririi orașelor Priyige și Banovce prin Ordinul de zi nr. 331 din 5 aprilie 1945².

Începînd de la 8 aprilie, activitatea Corpului s-a intensificat deosebit de mult, sprijinind înaintarea rapidă a Armatei a 40-a sovietică către Valea Vagului. Totodată unitățile de aviație de pe Lucenec au primit ordin de deplasare pe aerodromul Tri-Dubi, de la nord de Zvolen.

În sprijinul ofensivei Armatei a 40-a pentru forțarea Vagului și pătrunderea în Carpații Albi precum și în sprijinul Armatei a 40-a pentru distrugerea forțelor inamice din munții Tatra, forțarea Vagului și pătrunderea în Munții Beschizi, Corpul 1 Aerian a executat de la 15 la 17 aprilie 116 misiuni cu 363 avioane ieșite³.

Cu ocazia luptelor pentru cucerirea importantului nod de comunicații Ungerski Brad aviația română a avut o participare deosebit de activă, de la 25—27 aprilie acționînd cu 376 avioane⁴.

După 1 Mai 1945 acțiunile Corpului 1 Aerian au fost de mai mică intensitate, întrucît forțele inamicului deveniseră incapabile de a organiza rezistențe închegate care să necesite acțiuni de mare amploare pentru distrugerea lor. Aviația fascistă, lipsită de combustibil, nu mai era capabilă să riposteze, astfel că formațiile de asalt ale Corpului 1 Aerian executau misiunile fără protecție de vînătoare. Pentru a urmări trupele fasciste în retragere activitatea aviației de observație a fost deosebit de intensă. Intervenții în sprijinul trupelor terestre s-au executat în zona Prosteev la 7 mai și la Gulin la 8 mai, unde rezistențele inamice erau organizate⁵.

Zilele următoare pînă la 12 mai s-au executat misiuni de supraveghere a circulației pe comunicații pentru a fi în măsură să intervină contra reacțiunilor trupelor fasciste care nu voiau să capituleze cu toate că de la 9 mai Germania hitleristă semnase capitularea fără condiții.

Pînă la 19 mai starea de alarmă nu s-a ridicat în unitățile de aviație. Prin Ordinul 819 din 19 mai s-a trecut la activitatea de pace. În aceeași

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 234/3, p. 489—490.

² Ibidem, dosar nr. 234/3, p. 501—502.

³ Ibidem, dosar nr. 234/3, p. 509—513.

⁴ Ibidem, dosar nr. 234/3, p. 528—535.

⁵ Ibidem, dosar nr. 234/3, p. 559—571.

zi avînd loc festivitatea aniversării a 3 ani de la înființarea Armatei a 5-a aeriene sovietice au fost invitați și comandanții unităților Corpului 1 Aerian. În discursul ținut, comandantul armatei General Locotenent Goriunov a spus : „...Mă simt fericit că pot saluta pe reprezentanții Corpului 1 Aerian Român care și-au făcut datoria pe deplin și au contribuit la victoria finală cu toate forțele. Armatele sovietice cu care au lucrat, au fost foarte mulțumite”¹.

Încheindu-și activitatea Corpul 1 Aerian a adus contribuția sa în războiul antihitlerist, care se poate concretiza în următoarele cifre : folosind o forță combativă de maximum 265 avioane cu 195 echipaje a executat 4 280 misiuni cu 8 342 avioane ieșite, 1 368 000 kg bombe lansate, 11 300 ore de zbor ; 101 avioane inamice distruse, 220 avioane inamice capturate ; 15 vase fluviale scufundate, 581 autovehicole, 68 tancuri, 26 baterii artilerie, 245 căruțe, 92 trenuri, 1 094 vagoane, 12 locomotive, 68 noduri de cale ferată, 57 întreruperi de cale ferată, 7 aerodroame, 8 poduri, și nenumărate aglomerări de trupe distruse.

Exemplele înălțătoare de eroism ale zburătorilor, parașutiștilor, tunarilor și tuturor militarilor aeronauticii noastre care au luptat pentru zdrobirea pină la capăt a fascismului, au cimentat frăția de arme romîno-sovietică, precum și sincera prietenie cu popoarele maghiar și cehoslovac. Sub conducerea Partidului clasei muncitoare, cu sprijinul permanent al oamenilor muncii din patrie, aviatorii romîni au înscris pagini glorioase în cartea războiului antihitlerist, contribuind la zdrobirea piedicilor care frînau lupta pentru eliberarea socială și națională a poporului nostru.

РУМЫНСКАЯ АВИАЦИЯ В БОРЬБЕ ПРОТИВ НЕМЕЦКОГО ФАШИЗМА

РЕЗЮМЕ

Авиационные соединения, зенитная артиллерия и военно-инженерные воздушные части начиная с 24 августа 1944 г. включились в руководимое РКП вооруженное восстание, направленное на освобождение страны от ига фашизма. Участие оперативных и находящихся в тылу авиационных соединений привело к большим результатам в борьбе против гитлеровских частей как в сухопутных, так и воздушных операциях, содействуя, наряду с патриотической гвардией и другими воздушными и военно-морскими армейскими соединениями, очистке территории страны до 31 августа 1944 г.

Далее показывается, каким образом возник новый Румынский Авиационный корпус, который должен был участвовать, наряду с Советской и Румынской армиями, в освобождении Трансильвании и в войне против гитлеровской Германии вплоть до окончательной победы. Хотя Авиационный корпус располагал изношенным и мало-

¹ Arhiva M.St.M., dosar nr. 231/3, p. 571—572.

численным материалом, он постоянно поддерживал, охранял и информировал 27 и 6 Советские и 1 и 4 Румынские армии, действуя главным образом в центре Трансильвании. Рабочие авиационной промышленности, вдохновляемые РКП, приложили огромные усилия для того, чтобы предоставить в распоряжение I Авиационного корпуса новые самолеты. Из тыла прибыли на фронт новые соединения, укрепившие его боеспособность. Когда Советская и Румынская армии 25 октября 1944 г. перешли северо-западную границу Трансильвании, I Авиационный корпус, отделенный от них массивом Западных Карпат, должен был принять на себя всю тяжесть поддержки этих армий.

На фактах, пережитых им самим и отмеченных в послуживших материалом для статьи документах, автор показывает, каким образом I Авиационный корпус выходил из трудных положений, создававшихся вследствие нелетной погоды и отсутствия в долине Тиссы посадочных площадок. Но помимо боевых действий I Авиационный корпус, следуя политике партии по отношению к освобожденным народам, действовал в направлении культурной, экономической и медицинской помощи гражданскому венгерскому населению зоны Туркеве и Мишкольц. Во время освобождения Чехословакии I Авиационный корпус развернул напряженную деятельность; в наиболее тяжелые сражения в бой были брошены все самолеты, которым он располагал. Эффективная помощь, оказанная I Авиационным корпусом Советской и Румынской армиям, была отмечена Верховным Советским Командованием объявлением благодарности в приказе по войскам, выражением благодарности со стороны Командующих фронтами и армиями как с советской, так и с румынской сторон. Выявлены героические поступки румынских летчиков и артиллеристов и мастерство техников авиационных соединений. Подводя краткие итоги деятельности I Авиационного корпуса в различные периоды, автор указывает на помощь, оказанную делу победы входящими в его состав соединениями в продолжение всего периода, начиная с 23 августа 1944 г. вплоть до 9 мая 1945.

Очень сжато изложенные результаты исследования показывают, что летный, технический персонал и бойцы I Авиационного корпуса откликнулись на призыв Румынской Коммунистической партии, жертвуя собой для того, чтобы оправдать доверие, оказанное им народом.

L'AVIATION ROUMAINE DANS LA LUTTE CONTRE LE FASCISME ALLEMAND

RÉSUMÉ

A partir du 24 août 1944, les unités d'aviation, d'artillerie antiaérienne et de génie aéronautique se sont encadrées dans l'action de l'insurrection armée, dirigée par le P.C.R., pour la libération du pays du joug fasciste. La participation des unités d'aviation opératives et de l'intérieur du pays a été très importante pour la lutte contre les troupes hitlériennes, tant par des actions terrestres que par des actions aériennes; elles ont contribué, à côté des formations patriotiques et des autres unités de l'armée terrestre et de la marine, au nettoyage du territoire, jusqu'au 31 août 1944.

L'auteur rappelle les circonstances dans lesquelles a pris naissance le nouveau Corps Aérien Roumain, qui devait participer, avec les armées soviétiques et roumaines, à la libération de la Transylvanie et aux luttes ultérieures. jusqu'à la victoire finale contre l'Allemagne hitlérienne.

Bien qu'il disposât d'un matériel usé et peu nombreux, le 1er Corps Aérien a soutenu, protégé et informé continuellement les Armées 27 et 6 soviétiques, ainsi que les Armées 1 et 4 roumaines, agissant surtout dans le centre de la Transylvanie. Animés par le P.C.R., les ouvriers de l'industrie aéronautique, par des efforts soutenus, ont mis à la disposition du 1er Corps Aérien de nouveaux avions. D'autres unités, venues de l'intérieur du pays, sont arrivées sur le front et ont renforcé la puissance combattive du 1er Corps Aérien.

Lorsque les armées soviétiques et roumaines dépassèrent, le 25 octobre 1944, la frontière nord-ouest de la Transylvanie, le 1er Corps Aérien eut la difficile tâche de soutenir ces armées, dont il était séparé par le massif des Carpates Occidentales.

L'auteur montre, sur la base d'exemples vécus et consignés dans les documents qui lui ont servi à l'élaboration de cet article, la manière dont le 1er Corps Aérien résolut les difficiles situations créées par l'inexistence de terrains d'atterrissage dans la Plaine de la Tisza et par le temps impropre aux vols. Mais, en dehors des actions de lutte, le 1er Corps Aérien — suivant la ligne tracée par le P.C.R. à l'égard des peuples délivrés — a mené une action d'aide culturelle, économique et médicale en faveur de la population civile hongroise des zones Turkeve et Miskolcz.

C'est pendant la libération de la Tchécoslovaquie que le 1er Corps Aérien a déployé la plus intense activité ; certains jours d'effort, il a participé aux actions avec le total d'avions dont il disposait. L'appui efficace des unités du 1er Corp Aérien a été récompensé par les citations à l'ordre du jour faites par le Haut Commandement Soviétique, citations à l'ordre du jour de l'Armée Roumaine, remerciements verbaux adressés par les commandants de l'Armée Soviétique et de l'Armée Roumaine. Dans l'article sont mis en évidence les faits héroïques des aviateurs et des artilleurs roumains, de même que la maîtrise des techniciens des unités d'aviation.

L'analyse, par étapes, de l'activité du 1er Corps Aérien souligne l'effort déployé par les unités du 1er Corps Aérien pendant toute la période comprise entre le 24 août 1944 et le 9 mai 1945. Les résultats obtenus témoignent du fait que les membres du 1er Corps Aérien ont compris l'appel du Parti Communiste de Roumanie et n'ont épargné aucun sacrifice pour se montrer à la hauteur de la confiance que le peuple leur avait accordée.

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ A ACADEMIEI R.P.R.
CONSACRATĂ CELEI DE-A 90-A ANIVERSĂRI
A NAŞTERII LUI V. I. LENIN

În ziua de 20 aprilie 1960, în aula Academiei R.P.R., s-au desfășurat lucrările sesiunii științifice consacrată celei de a 90-a aniversări a nașterii lui Vladimir Ilici Lenin. La sesiune au participat academicieni, membrii corespondenți ai Academiei R.P.R., cadre didactice din învățământul superior, oameni de știință și cultură, cercetători. Au fost prezentate un număr de șase comunicări care au tratat cele mai importante probleme economice și sociale, de literatură și artă dezvoltate de Lenin în operele sale.

Academicianul Athanase Joja, Președintele Academiei R.P.R., în comunicarea *Însemnătatea istorică mondială a învățaturii leniniste* a arătat condițiile în care Lenin a creat bazele ideologice ale partidului marxist în lucrarea *Ce-i de făcut?*, felul în care a demascat n rodnicismul și pe pretenșii „prietenii ai poporului”, zdrobind economismul, „partizan al spontaneității” în mișcarea revoluționară, și dînd o replică nimicitoare oportunismului internațional.

Însemnătatea unei alte lucrări a lui V. I. Lenin *Un pas înainte, doi pași înapoi* constă în faptul că în ea genialul învățător al omenirii muncitoare a elaborat bazele organizatorice ale partidului de tip nou. Vorbitorul s-a oprit asupra locului pe care îl ocupă aceste două opere în dezvoltarea luptei proletariatului mondial, demonstrînd necesitatea creării partidului marxist-leninist, singurul partid capabil să conducă clasa muncitoare la luptă și victorie în condițiile epocii imperialiste.

Formularea teoriei corelației dintre revoluția burgheză și cea socialistă, a transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă a fost făcută de Lenin în lucrarea *Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică*. În această lucrare Lenin a pus bazele strategice și tactice ale partidului revoluționar, demonstrînd necesitatea conducerii luptei revoluționare de către proletariat, singurul în stare — în frunte cu partidul său marxist — să ducă masele populare la victorii.

În urma unei profunde analize făcută dezvoltării capitalismului contemporan, Lenin a elaborat lucrarea *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*. Cunoașterea trăsăturilor caracteristice ale imperialismului și analiza lor de către Lenin, au avut o influență fundamentală pentru strategia și tactica partidului bolșevic și mișcarea revoluționară internațională. Legea dezvoltării inegale și în salturi a societății capitaliste în ultimul său stadiu, schimbă raportul de forțe între statele capitaliste. Dezvoltarea inegală, ascuțirea și uneori

explozia contradicțiilor slăbesc imperialismul și fac posibilă ruperea acestui lanț mondial unde verigile sînt mai slabe.

Lenin a arătat că imperialismul este ultimul stadiu al capitalismului și ajutorul revoluției proletare. Analiza legii dezvoltării inegale a capitalismului în ultimul său stadiu a fost de o mare importanță pentru victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și pentru desfășurarea mișcării revoluționare internaționale. Ținînd seama de această lege, Lenin a putut prevedea posibilitatea transformării războiului imperialist în război civil, necesitatea obiectivă a victoriei proletariatului în lupta pentru dărîmarea orînduirii capitaliste. După victoria tînărului stat sovietic, Lenin a publicat studii de o mare profunzime teoretică și importanță politică ca *Sitngismul, boala copilăriei comunismului; Despre însemnătatea materialismului militant; Despre cooperăție* etc. Lucrările lui Lenin au fost și sînt fărul călăuzitor al P.C.U.S. și al partidelor revoluționare ale clasei muncitoare.

Călăuzindu-se în activitatea sa după învățătura marxist-leninistă, partidul nostru a obținut succese uriașe în construirea socialismului în țara noastră, succese care se datoresc aplicării consecvente și creatoare de către P.M.R. a învățaturii leniniste potrivit condițiilor specifice de dezvoltare ale țării noastre.

În încheiere, acad. Athanase Joja a relevat superioritatea concepției materialist-dialectice despre lume, în opoziție cu curentele premarxiste. Practica științifică a infirmat idealismul și metoda sa metafizică. Concepția materialist-dialectică despre lume a fost îmbogățită prin marea contribuție adusă de Lenin. Marxism-leninismul a devenit singura călăuză a cercetărilor științifice.

Comunicarea *Învățătura leninistă despre construirea economiei socialiste* a fost prezentată de acad. V. Malinschi. El a arătat că, potrivit învățaturii leniniste, instaurarea dictaturii proletariatului e necesară nu numai pentru reprimarea și lichidarea rezistenței claselor exploatare răsturnate de la putere, ci pentru întreaga operă de construire a socialismului și comunismului. Lenin a demonstrat științific că pentru construirea socialismului, principala condiție este cucerirea puterii politice. Dictatura proletariatului a devenit o lege generală universal-valabilă a revoluției și construcției socialiste. Primul pas pe calea construirii economiei socialiste, după instaurarea puterii sovietice, l-a constituit crearea unei forme de proprietate nouă superioară — proprietatea obștească. Lenin a elaborat un plan mareț de construire a socialismului în U.R.S.S.; un plan elaborat pentru prima dată în istoria omenirii, care a fost tradus în viață și se traduce pe o treime a globului, în U.R.S.S. și țările de democrație populară și care și-a dovedit valabilitatea în cele mai diverse condiții economico-sociale. În centrul învățaturii leniniste despre construirea economiei socialiste, stă teza industrializării socialiste a țării, elementul esențial al politicii economice a P.C.U.S., trăsătura principală fiind făurirea și dezvoltarea cu precădere a industriei grele care să creeze baza tehnico-materială a socialismului. În construirea economiei socialiste un loc de frunte îl ocupă problema transformării socialiste a agriculturii ca și dezvoltarea celorlalte ramuri ale economiei naționale.

Experiența U.R.S.S. și aplicarea consecventă a planului leninist de construire a socialismului este folosită cu succes de țările de democrație populară. Politica de construire a socialismului desfășurată de partidul nostru are la bază adevărul istoric relevat de marxism-leninism și anume că socialismul presupune o înaltă dezvoltare a forțelor de producție. Într-o perioadă relativ scurtă, sub conducerea P.M.R., România a fost transformată dintr-o țară înapoiată într-o țară cu o economie în plină dezvoltare. În încheiere vorbitorul a subliniat că planul leninist de construire a socialismului constituie un genial aport la teoria și practica revoluționară a proletariatului internațional.

Academicianul C. Ionescu-Gulian a prezentat comunicarea *Însemnătatea și actualitatea teoriei leniniste despre stat și revoluție*. În comunicare se arată că atitudinea revoluției socialiste față de stat constituie una din problemele fundamentale ale luptei maselor pentru eliberarea lor.

Căile de cucerire a puterii de către clasa muncitoare, metodele instaurării dictaturii proletariatului sînt în funcție de condițiile concrete de dezvoltare a diferitelor țări. Problema raportului între revoluție și stat a căpătat o însemnătate practică în faza imperialistă a capitalismului cînd se maturizează condițiile obiective și subiective ale înfăptuirii revoluției proletare. În lucrarea *Statul și revoluția*, Lenin insistă asupra caracterului de clasă al statului. El arată că democrația este o noțiune de stat ce reflectă modul de organizare și mecanismul de funcțiune al statului respectiv. Din noțiunea de dictatură a proletariatului decurg și funcțiile statului socialist iar statul socialist și el în continuă dezvoltare își schimbă și perfecționează funcțiunile.

În patria noastră, care merge pe drumul construirii socialismului și a trecerii la etapa desăvîrșirii acestei construcții, direcția principală a dezvoltării statului socialist constă în adîncirea continuă a democrației socialiste și întărirea conducerii politice de către clasa muncitoare, avînd în frunte încercatul ei partid.

În România a fost înscăunată o democrație reală pentru toți cei ce muncesc — democrația socialistă. Caracterul democratic al orînduirii noastre de stat constă tocmai în esența sa de clasă, în faptul că puterea este deținută de clasa muncitoare aliată cu țărînimea muncitoare sub conducerea clasei muncitoare. În țara noastră dezvoltarea democrației socialiste se manifestă prin lărgirea drepturilor și libertăților oamenilor muncii, prin participarea maselor muncitoare la conducerea și gospodărirea treburilor obștești.

Procesul revoluționar al construcției socialiste, activitatea statului nostru democrat-popular este confirmarea strălucită a valabilității și actualității tezelor leniniste, a felului în care partidul nostru a reușit să le aplice țînd seama de condițiile concrete istorice din țară.

Academicianul A. Oțetea a prezentat comunicarea *Lenin despre principiile de bază ale istoriografiei marxiste*, care a apărut în nr. 2/1960 al revistei *Studii*.

Academicianul Șt. Milcu a prezentat comunicarea *Lenin și științele naturii*. Vorbitorul a subliniat că materialismul dialectic reprezintă generalizarea filozofică a cuceririlor științelor naturii, că reprezintă singura concepție științifică despre lume. Dezvoltînd creator tezaurul filozofic elaborat de Marx și Engels, Lenin a ajuns la generalizarea teoretică a consecințelor revoluției în științele naturii. De aici importanța materialismului filozofic expus de Lenin în lucrările sale, a problemei legăturii dintre științele naturii și filozofie și în special a concepției materialist-dialectice pentru cercetarea naturii ca singura concepție ce asigură cunoașterea exactă a fenomenelor.

Elaborînd concepția filozofică despre materie în *Materialism și empiriocriticism*, Lenin a dezvoltat conținutul categoriei filozofice a materiei, a demonstrat existența ei infinită, explicarea lumii materiale prin ea însăși. Toate acestea au dat o lovitură decisivă teoriilor mecaniciste despre structura materiei ca inertă și indivizibilă, care nu concepeau proprietatea materiei de a reflecta realitatea obiectivă.

În lucrarea amintită, Lenin acordă un loc însemnat legăturii între știință și practică ca aspect al relațiilor dintre om și știință. Dacă filozofia idealistă neagă rolul practicii, materialismul dialectic îi demonstrează necesitatea hotărîtoare în cunoașterea naturii și societății.

Fără aplicarea principiilor filozofiei dialectice, științele naturii nu ar fi putut să aducă o contribuție uriașă la dezvoltarea științifică a tehnicii, a industriei, a întregului complex de transformări revoluționare în U.R.S.S. și în țările de democrație populară. Acad. Șt. Milcu

a arătat că Academia R.P.R. a organizat dezbateri pentru combaterea curentelor reacționare în știință, pentru cunoașterea și folosirea de către toți oamenii de știință a materialismului dialectic. Din lucrările elaborate cu privire la materialismul dialectic și științele naturii, acad. Șt. Milcu a amintit *Probleme de filozofie în științele naturii*, precum și *Materialismul dialectic și științele contemporane ale naturii*, de asemenea volumul de studii consacrat împlinirii a 50 de ani de la apariția lucrării „Materialism și Empiriocriticism”. El a subliniat că „oamenii de știință, litere și arte trebuie să tindă ca rezultatele pe care le obțin în cercetările teoretice să-și poată găsi cît mai repede o valoare practică”.

În încheiere, acad. Șt. Milcu a menționat că revoluția începută în științele naturii încă din primii ani ai secolului al XX-lea s-a dezvoltat în ritm accelerat, deoarece la baza ei a stat învățătura leninistă.

Comunicarea academicianului M. Beniuc s-a intitulat *Leninismul și problemele dezvoltării literaturii și artei*. În comunicare se arată că Lenin a afirmat întotdeauna existența caracterului de clasă în orice literatură și artă în societatea cu clase antagoniste precum și necesitatea spiritului de partid pentru realizarea unei arte și literaturi puse în slujba poporului. Pentru dezvoltarea creației de tip nou, Lenin a indicat drumul realismului socialist, subliniind faptul că literatura trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale a proletariatului „rotița” care ajută la punerea în mișcare a marelui mecanism.

Prin apartenență scriitorul trece de partea maselor largi conduse de avangarda lor comunistă. M. Gorki la Congresul I al scriitorilor sovietici a arătat că realismul socialist a devenit ceva mai mult decît o simplă metodă, că el este o mișcare care presupune și directive și drum și țel. Realismul socialist, ca realitate socială de natură suprastructurală, a contribuit în mod necesar la dezvoltarea și consolidarea statului socialist. Redarea realității presupune prezentarea a ceea ce este mai tipic, mai caracteristic, mai dramatic în *viața și lupta omului*. Vorbind de existența celor două culturi în societatea bazată pe clase antagoniste, Lenin a arătat concret cum trebuie făcută legătura și cum să se țină seama de realizările epocii burgheze, cum să fie însușite și prelucrate, realizările de preț în gîndirea și cultura umană, demonstrînd totodată caracterul mincinos al artei și literaturii burgheze decadente.

În țara noastră scriitorii cu convingeri democratice și dragoste de popor, au pornit cu entuziasm pe drumul indicat de partid și au dat lucrări valoroase de pe poziția ideologiei clasei muncitoare. Tematica dominantă a literaturii noastre contemporane este o tematică a actualității care reflectă convingător apartenența, mulți dintre scriitorii noștri dînd opere de valoare care vor intra în fondul de aur al literaturii dezvoltate sub îndrumarea partidului nostru.

În încheiere, acad. M. Beniuc a subliniat faptul că astăzi pentru lumea scriitorilor și artiștilor din țara noastră, învățătura leninistă este tot mai actuală deoarece ei înțeleg tot mai mult misiunea ce le revine în construirea societății socialiste sub conducerea Partidului Muncitoresc Român.

V. Teodorescu și I. Trincă

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ COMUNĂ A ȘCOLII SUPERIOARE DE
PARTID „ȘT. GHEORGHIU” DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.M.R., A
INSTITUTULUI DE ISTORIE A PARTIDULUI DE PE LÎNGĂ C.C.
AL P.M.R., ȘI A ACADEMIEI MILITARE GENERALE, CONSA-
CRATĂ CELEI DE-A 90-A ANIVERSĂRI A NAȘTERII LUI
V. I. LENIN

În zilele de 14 și 15 aprilie a.c. a avut loc la Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R. sesiunea științifică consacrată celei de a 90-a aniversări a nașterii lui V. I. Lenin. Lucrările sesiunii au cuprins un număr de 12 comunicări. Lucrările sesiunii au fost deschise de tov. Gavril Lușșă, rectorul Școlii Superioare de partid „Ștefan Gheorghiu”.

În comunicarea *Leninismul baza științifică a politicii P.M.R.*, autorii Gavril Lușșă, Janeta Brill și Carol Niri s-au ocupat de organizarea și conducerea de către P.M.R. a maselor în lupta pentru cucerirea puterii și construirea socialismului în țara noastră, pe baza învățării marxist-leniniste.

„Leninismul — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — este temelia științifică a politicii partidelor comuniste și muncitorești, el le învață să se călăuzească în activitatea lor, de cunoașterea legilor obiective de dezvoltare a societății și să pună în mișcare acele forțe sociale care să poată înlăptui prefacerea revoluționară a societății”.

Pe baza învățării leniniste despre revoluție, aplicând în mod creator tezele leniniste cu privire la hegemonia proletariatului în revoluție, la alianța dintre clasa muncitoare și țără-nime, la transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, partidul a condus masele populare în lupta pentru înlăptuirea insurecției armate, pentru instaurarea unui regim democratic. În continuare autorii comunicării se ocupă de problemele importante ale construcției economice, de stat și de partid în care aplicând cu fermitate învățătura leninistă, partidul nostru și-a dovedit capacitatea de a da o rezolvare creatoare, profundă, pentru desfășurarea luptei revoluționare, stabilind în fiecare etapă metodele corespunzătoare pentru realizarea obiectivelor strategice și tactice și contribuind prin aceasta la îmbogățirea experienței istorice a mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Comunicarea prezentată de Gh. Vasilichi și V. A. Varga, *Vladimir Ilici Lenin și unele probleme din istoria României* a subliniat faptul că Lenin a cunoscut și analizat cu o profunzime neîntrecută importante fenomene și procese istorice din țările mari și mici, mai dezvoltate sau mai înapoiate, trăgând concluzii de însemnătate istorică pentru practica revoluționară. În cadrul uriașei sale activități creatoare de dezvoltare a marxismului în condițiile fazei imperia-liste a capitalismului, V. I. Lenin a urmărit cu atenție și evenimentele istorice importante care au avut loc în România. Unele din aceste evenimente sînt tratate direct, altele constituie obiectul unor referiri ale lui Lenin în cadrul anumitor realități care în diferite momente istorice au caracterizat întreaga situație internațională. Și într-un caz și în altul, indicațiile leniniste scot însă la iveală conținutul esențial al evenimentelor respective din istoria patriei noastre, constituind un îndemn puternic pentru studierea mai amplă a lor în strînsă legătură cu dezvoltarea situației social-economice și a politicii internaționale contemporane.

Autorii comunicării se opresc apoi mai pe larg asupra următoarelor indicații și referiri ale lui V. I. Lenin în problemele istoriei țării noastre : îndrumarea mișcării muncitorești de la

noi la sfârșitul veacului al XIX-lea de către Fr. Engels¹, influența revoluției burghezo-democratice din anii 1905—1907 din Rusia și răscoala marinarilor de pe crucișătorul „Potemkin”², importanța desfășurării și urmările mării răscoale a țăranilor din anul 1907³, intensificarea exportului de capital din Germania în România între anii 1889—1908⁴, lupta trusturilor imperialiste străine pentru acapararea surselor de petrol din țara noastră la începutul veacului al XX-lea⁵, războaiele balcanice⁶, lupta pentru asigurarea independenței politice și a desăvârșirii statului național prin unificarea teritoriilor locuite de români și aflate sub jugul imperiului austro-ungar⁷.

În timpul primului război mondial, V. I. Lenin în fruntea bolșevicilor, ținând sus steagul internaționalismului proletar, a dat un răspuns genial la toate problemele principale ridicate de noua situație istorică, precizând clar caracterul imperialist și de jaf al războiului, stabilind sarcinile proletariatului internațional cu privire la lupta hotărâtă împotriva războiului și transformarea lui într-un război civil, eliberator. Autorii comunicării se ocupă de referirile lui Lenin asupra: manevrelor cercurilor guvernante române care duceau tratative secrete pentru scopuri cotropitoare⁸, asupra răspândirii în țara noastră a tezei false antimarxiste a „apărării” patriei burgheze⁹, tocmelele și uneltirile josnice făcute de marile puteri chiar în spatele burgheziei și moșierimii române, urmărind subjugarea definitivă a României și chiar împărțirea ei teritorială¹⁰. Lenin vorbește, de asemenea, despre sarcinile proletariatului român în lupta pentru rezolvarea problemei naționale¹¹, armata română și propunerile statului sovietic de încheiere a armistițiului¹², pericolul agresiunii militare directe sau de folosire a teritoriului României de către imperialiștii apuseni în anii 1918—1920 împotriva statului sovietic, ca urmare a politicii agresive a regimului burghezo-moșieresc român¹³, căldășia activă a claselor guvernante din România cu imperialiștii Antantei în înăbușirea republicii sovietice din Ungaria. Între problemele asupra cărora se referă Lenin în legătură cu țara noastră, trebuie să amintim pe acelea despre contribuția importantă a cămenilor muncii din România la apărarea revoluționară a Statului Sovietic și consolidarea pozițiilor sale¹⁴, importanța valului revoluționar care a cuprins și țara noastră sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie¹⁵, crearea sovietelor în unele regimente ale armatei române¹⁶.

Lupta maselor muncitoare din România pentru apărarea revoluționară a primului stat al muncitorilor și țăranilor — arată autorii comunicării — s-a ridicat la o treaptă superioară o dată cu crearea Partidului Comunist din România, organizatorul și conducătorul luptei poporului nostru pentru drepturi, libertate și apărarea intereselor naționale ale țării.

Indicațiile lui V. I. Lenin cu privire la istoria țării noastre contribuie la zdrobirea denaturărilor și a falsificărilor unor importante evenimente din istoria patriei de către istoricii burghezi.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, 1951, vol. 2, p. 12.

² *Ibidem*, vol. 8, p. 569 și 572.

³ V. I. Lenin, *Caiete despre imperialism* (în limba rusă), p. 65, 615—616 și *idem*, *Opere*, 1957, vol. 16, p. 134.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, 1952, vol. 22, p. 286.

⁵ *Ibidem*, p. 244.

⁶ *Ibidem*, vol. 19, p. 19, 292.

⁷ *Ibidem*, vol. 20, p. 398—399; vol. 19, p. 232.

⁸ *Ibidem*, vol. 21, p. 299; vol. 23, p. 257; vol. 24, p. 250—251, 400.

⁹ *Ibidem*, vol. 23, p. 348.

¹⁰ *Ibidem*, vol. 24, p. 250—251, 400; vol. 23, p. 122, 172—173, 203, 262, 332, și 348.

¹¹ *Ibidem*, vol. 22, p. 146; vol. 23, p. 274—275.

¹² *Ibidem*, vol. 26, p. 296, 301.

¹³ *Ibidem*, vol. 28, p. 109, 117, 138 și 150; vol. 31, p. 154; vol. 35, p. 363.

¹⁴ *Ibidem*, vol. 29, p. 477.

¹⁵ *Ibidem*, vol. 27, p. 45, 77; vol. 28, p. 116.

¹⁶ *Ibidem*, vol. 28, p. 188.

Studierea precizărilor făcute de Lenin reprezintă un pas hotărîtor pentru demascarea susținută și necruțătoare a politicii reacționare, antipopulare și antinaționale a claselor exploataatoare burghezo-moșierești.

În comunicarea, *V. I. Lenin fondator al științei militare socialiste. Principiile leniniste ale construcției armate de tip nou și aplicarea lor de către P.M.R. în făurirea și întărirea forțelor armate ale R.P.R.*, general de armată Iacob Teclu și maior A. Petri arată că în întreaga sa activitate revoluționară V. I. Lenin a acordat o atenție deosebită problemelor strategiei și tacticii militare, considerîndu-le parte integrantă a luptei politice a clasei muncitoare pentru doborîrea claselor exploataatoare de la putere, pentru instaurarea dictaturii proletariatului și pentru apărarea patriei socialiste.

V. I. Lenin a studiat întreaga moștenire teoretică a lui Marx și Engels în domeniul militar, a analizat în mod critic tot ce a fost util în știința militară de pînă atunci și a făcut o profundă generalizare a experienței războaielor din epoca imperialismului, ajungînd să aibă o vastă cultură militară. El a dezvoltat învățătura marxistă despre război și armată, a elaborat învățătura despre apărarea patriei socialiste, a pus bazele științei și artei militare socialiste și a fundamentat principiile creării și întăririi armatei de tip nou.

În continuare, comunicarea s-a oprit asupra tezelor lui V. I. Lenin cu privire la particularitățile războiului modern, la factorii care hotărîsc mersul și deznodămîntul războiului și la unele probleme ale construcției armatei de tip nou.

Războiul modern, prin amploarea operațiilor, prin vastitatea teritoriului pe care se desfășoară, prin cantitatea uriașă de forțe materiale și umane care participă la lupta armată, se deosebește în mod radical de toate războaiele anterioare; el antrenează întreaga viață a statelor beligerante, căpătînd un caracter de masă¹.

Analizînd legile artei militare², V. I. Lenin a fundamentat tezele referitoare la rolul hotărîtor al maselor populare în cucerirea victoriei³, la importanța factorilor economici, moral-politici⁴ și militari care determină mersul și deznodămîntul războiului modern⁵, la rolul tehnicii militare, ca bază materială nemijlocită a capacității de luptă a armatei, tezele referitoare la varietatea formelor și procedeele de a purta acțiunile militare⁶, la construcția armatei de tip nou⁷, la necesitatea, rolul istoric, misiunea și particularitățile armatei dictaturii proletarietului; la rolul pe care îl are partidul comunist și comitetul său central în organizarea, orientarea și conducerea armatei statului de dictatură a proletariatului.

Dar geniul militar al lui Lenin nu s-a manifestat numai în domeniul teoriei militare, ci și în organizarea apărării statului sovietic, în făurirea forțelor sale armate și în conducerea operațiunilor de luptă purtate de Armata Sovietică pe numeroasele fronturi ale războiului civil.

În partea a doua a comunicării, autorii s-au ocupat de lupta partidului nostru pentru construirea într-un timp scurt a unei armate populare care să corespundă noii orînduirii de stat, a unei armate capabile să apere cuceririle revoluționare ale poporului, independența și suveranitatea patriei. În încheiere s-a subliniat faptul că întreaga activitate de instruire și educare a militarilor armatei noastre se desfășoară pe baza științei și artei militare socialiste, pe baza minunatei moșteniri militare leniniste, care constituie un izvor nesecat de învățămînte și concluzii de cea mai mare importanță.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, 1952, vol. 8, p. 37.

² *Ibidem*, vol. 30, p. 247.

³ *Ibidem*, p. 58.

⁴ *Ibidem*, p. 118—119.

⁵ *Ibidem*, vol. 25, p. 354.

⁶ *Ibidem*, vol. 11, p. 204.

⁷ *Ibidem*, vol. 29, p. 135—136.

Comunicarea *Politica leninistă a P.M.R. de creare a bazei tehnice materiale a socialismului*, prezentată de E. Hutira și M. Părăluță, s-a ocupat în primul rând de indicațiile leniniste cu privire la construirea bazei tehnice materiale de producție a socialismului. În legătură cu aceasta, V. I. Lenin arată: „Marea industrie mecanizată și folosirea ei în agricultură constituie singura bază economică a socialismului, singura bază pentru a duce cu succes lupta în vederea izbăvirii omenirii de sub jugul capitalismului”¹. În acest sens foarte important este faptul că industria grea, principala bază a socialismului duce în ultimă instanță la creșterea productivității muncii în toate ramurile economiei naționale, lucru hotărâtor pentru victoria noii orânduiri sociale, comunismul².

Comunicarea a scos în evidență faptul că Partidul Muncitoresc Român a pus la baza elaborării programului de construire a modului de producție socialist în țara noastră principiile leniniste de creare a bazei tehnice-materiale a socialismului, precum și bogata experiență a U.R.S.S. în acest domeniu.

Subliniind importanța internațională a experienței sovietice de industrializare socialistă, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că „Numai prin crearea bazei materiale de producție a socialismului, prin dezvoltarea marii producții mecanizate — întemeiată pe tehnica cea mai înaltă — în toate ramurile economiei naționale, poate fi atins acel obiectiv suprem spre care tinde partidul — fâurirea bunăstării poporului muncitor, asigurarea unui înalt nivel de viață materială și culturală a oamenilor muncii din patria noastră”³.

Comunicarea s-a oprit asupra înfăptuirii consecvente de către partidul și guvernul nostru a politicii leniniste de industrializare socialistă a țării, de întărirea și lărgirea bazei tehnice materiale a socialismului, chează și dezvoltării mereu ascendente și în ritm înalt a economiei noastre naționale și a ridicării neconținute a nivelului de trai al tuturor oamenilor muncii.

În comunicarea prezentată de prof. Marcel Breazu, *Lenin despre partinile în creația literară*, autorul a arătat că dezvoltând ideile lui Marx și Engels asupra interacțiunii dialectice dintre relațiile sociale materiale și suprastructura ideologică, Lenin a subliniat limpede rolul primordial în această interacțiune dialectică și determinant în ultimă analiză, al relațiilor economice.

Lenin precizează că determinismul materialismului istoric „nu exclude cîtusi de puțin nici noțiunea, nici conștiința omului și nici aprecierea acțiunilor lui. Dimpotrivă — continuă Lenin — numai punctul de vedere determinant face posibilă aprecierea strictă și exactă, în loc să se arunce totul în spinarea liberului arbitru”⁴.

Comunicarea s-a oprit apoi asupra activității științifice literare și artistice din Republica Populară Română, care s-a schimbat radical; esențialul în activitatea științifică din țara noastră în etapa actuală este orientarea ei ideologică, legătura cu practica construcției socialiste, perspectiva pe care i-o oferă concepția filozofică materialist-dialectică însușită din ce în ce mai profund de majoritatea covârșitoare a oamenilor noștri de știință.

Pornind de la teza leninistă că „morala noastră izvorăște din interesele luptei de clasă a proletariatului”⁵, autorul exprimă necesitatea de a se lua poziție împotriva oricăror manifestări dușmănoase sau denaturări în concepția științifică, împotriva oricăror confuzii idealiste.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, p. 30.

² *Ibidem*, vol. 27, p. 241.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al P.M.R.*, p. 29.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, p. 151.

⁵ Idem, *Despre cultură și artă*, p. 339.

Comunicarea *Aplicarea consecvență de către P.M.R. a principiilor și a normelor leniniste ale vieții de partid* a fost prezentată de I. Mogoș și E. Godeanu.

Autorii subliniază marea însemnătate a elaborării de către Lenin, a teoriei partidului marxist de tip nou și a fundamentării principiilor lui organizatorice. Comunicarea a scos în evidență faptul că P.C.R., partidul de tip nou al clasei muncitoare din țara noastră, a pus la baza organizării și activității sale, principiile ideologice și organizatorice leniniste, constituind încă de la crearea sa, detașamentul de avangardă, organizat al proletariatului din România.

Comunicarea a subliniat preocuparea continuă a partidului pentru înarmarea ideologică și ridicarea nivelului politic al membrilor și candidaților de partid, pentru călirea lor partinică pe baza însușirii continue a învățăturii marxist-leniniste.

În întreaga sa existență, partidul nostru a dus o luptă intransigentă, pentru apărarea unității rindurilor sale și întărirea disciplinei de partid, pentru aplicarea fermă a normelor leniniste ale vieții de partid. Datorită acestei unități de nezdruccinat, partidul a zdrobit orice încercare criminală a elementelor dușmănoase, fracționiste și oportuniste de a lovi în unitatea sa.

„Avem un partid puternic — spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — combativ, disciplinat, sudat printr-o unitate și coeziune de nezdruccinat, urmat cu încredere și dragoste de masele de oameni ai muncii, un partid de care cu toții ne putem mândri”¹.

V. I. Lenin fondatorul principiilor politicii externe ale statului socialist a fost titlul comunicării prezentată de A. Mălnășan, V. Dumitrescu și I. Adam. Comunicarea a arătat că unul din meritele istorice ale lui Lenin constă în aceea că el a dezvoltat legitățile și forțele motrice ale relațiilor internaționale și ale politicii externe în epoca imperialismului în care baza economică a relațiilor internaționale ale statelor capitaliste o constituie relațiile dintre cele mai mari uniuni monopoliste care-și împart între ele atât piețele interne cât și cele mondiale. Politicii externe și diplomației imperialismului îi sînt caracteristice următoarele trăsături: agresiunea, ignorarea suveranității de stat, intervenția militară, economică și politică în treburile interne ale altor state, încălcarea dreptului internațional și a obligațiilor contractuale, folosirea amenințării și șantajului etc.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a însemnat o cotitură istorică în viața omnirii de la lumea veche la lumea nouă în care este desființată exploatarea omului de către om. În politica externă, lupta revoluționară dusă de P.C.U.S. sub conducerea lui V. I. Lenin și-a găsit expresia în cele două principii fundamentale ale statului socialist: internaționalismul proletar și coexistența pașnică între state cu sisteme social-politice diferite. Acestea se găsesc exprimate în istoricele documente: Decretul păcii, Declarația dreptului popoarelor din Rusia, Apelul Consiliului Comisarilor Poporului din Rusia către toți oamenii muncii musulmani din Rusia și Orient. În continuare, autorii comunicării s-au oprit asupra politicii externe a statului român democrat-popular care are la bază principiile leniniste.

C. Vlad și T. Caraciuc au prezentat comunicarea *V. I. Lenin despre rolul statului de dictatură a proletariatului în construirea socialismului*. Pornind de la tezele leniniste asupra rolului puterii proletare în victoria noii orînduirii, autorii au analizat laturile și funcțiile statului socialist. Autorii comunicării ilustrează principalele etape ale întăririi și consolidării continue a statului sovietic care în prezent construiește cu succes pe un front larg desfășurat, societatea comunistă. Statul socialist poate îndeplini asemenea sarcini grandioase pentru că sub conducerea partidului, ridică la creația istorică conștientă cele mai largi mase de oameni ai muncii. Reprezentînd puterea clasei muncitoare în alianță cu ceilalți oameni ai muncii, statul socialist atrage,

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntarea la Conferința organizației regionale de partid Cluj*, în *Scînteia*, nr. 4784 din 17.III.1960.

organizează și mobilizează masele largi la conducerea treburilor statului, economiei, culturii, la rezolvarea tuturor problemelor construcției unei vieți noi, fericite.

Comunicarea tratează de asemenea politica leninistă consecventă a partidului nostru pentru consolidarea statului democrat-popular pentru întărirea continuă a alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, baza politică a dictaturii proletariatului.

În comunicarea *Aplicarea de către P.M.R. a învățăturii marxist-leniniste pentru transformarea socialistă a agriculturii*, Fl. Balaure și S. Nica, s-au ocupat de tezele leniniste, aplicate la construirea societății socialiste în țara noastră, subliniind că politica P.M.R. de industrializare socialistă a țării reprezintă veriga hotărâtoare a întregii opere de construcție socialistă, a victoriei socialismului în toate ramurile economiei naționale, inclusiv în agricultură.

Leninismul, far călăuzitor în lupta P.M.R. pentru formarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii din R.P.R., s-a intitulat comunicarea prezentată de S. Puni și I. Achim. Comunicarea arată că un loc deosebit de important în opera și activitatea lui V. I. Lenin îl ocupă problema formării conștiinței socialiste. Demascând concepțiile oportuniste și revizioniste care susțineau că dezvoltarea forțelor de producție ar duce chipurile în mod automat la socialism, Lenin a spus: „Fără teorie revoluționară nu poate să existe nici mișcare revoluționară... Puterea mișcării muncitorești, constă în deșteptarea maselor și în primul rând a proletariatului, iar slăbiciunea ei constă în neîndestulătoarea conștiință de clasă”¹. În aceste cuvinte V. I. Lenin a expus principiile programatice de o excepțională însemnătate pentru mișcarea muncitorească internațională, a ridicat la înălțimea cuvenită însemnătatea teoriei, a conștiinței, a partidului ca forță conducătoare a proletariatului. În continuare, comunicarea a subliniat potrivit tezelor leniniste, rolul hotărâtor al partidului, avangarda clasei muncitoare, în formarea conștiinței socialiste, precum și rolul revoluției socialiste ca premisă pentru formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste în cele mai largi mase de oameni ai muncii.

Comunicarea susținută de Gh. Dolgu și Gh. Badrus s-a ocupat de *Actualitatea învățăturii leniniste despre caracterul muribund al capitalismului în stadiul imperialist*.

Dezvoltarea istorică în deceniile care au trecut de când Lenin și-a formulat aprecierile asupra imperialismului a confirmat în mod strălucit teoria leninistă cu privire la caracterul muribund al capitalismului. În comunicare, autorii au arătat că pornind de la teza cu privire la caracterul muribund al capitalismului în imperialism, Lenin a demonstrat științific inevitabilitatea unei asemenea perioade istorice în care vor coexista state socialiste și state capitaliste. În ultimii ani politica de coexistență pașnică dusă de țările socialiste în frunte cu U.R.S.S. a reputat un șir de succese în care pe primul loc se situează vizitele de însemnătate istorică ale lui N. S. Hrușciiov în S.U.A. și Franța.

Coexistența pașnică a celor două sisteme nu presupune însă faptul că imperialismul ca ultim stadiu al capitalismului și-ar pierde caracterul său muribund. În virtutea legilor proprii capitalismului, a contradicțiilor inerente acestei orânduiri, în țările capitaliste se maturizează condițiile trecerii la socialism, iar ideile socialismului și comunismului câștigă tot mai mult teren.

Principiile leniniste ale internaționalismului proletar, temelie de nezdruncinat a unității mișcării comuniste internaționale este intitulată comunicarea prezentată de N. Covaci și C. Florea. Principiile internaționalismului proletar exprimă unitatea de interese și țeluri ale clasei muncitoare din toate țările și de toate naționalitățile, sentimentul de solidaritate frățescă al oamenilor muncii în lupta comună pentru socialism și comunism.

Consecvent acestor principii, elaborate de Marx și Engels în lupta pentru făurirea partidului de tip nou, Lenin a militat în mod neobosit pentru construirea partidului pe baza principiului internaționalismului proletar.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 5, p. 335—336.

Împotriva tendințelor elementelor burghezo-naționaliste din rândurile social-democrației care încercau să divizeze pe muncitorii diferitelor naționalități prin împărțirea organizațiilor de partid după criteriul național, V. I. Lenin a dus o luptă hotărâtă pentru unirea muncitorilor de toate naționalitățile într-un partid proletar unic pe întreaga Rusie.

Ideile internaționalismului proletar au stat la baza întregii activități a P.C.U.S. care s-a călăuzit și se călăuzește după învățătura leninistă.

Ideile internaționalismului proletar și-au găsit în zilele noastre o întruchipare vie în formarea lagărului socialist, care nu reprezintă o grupare întâmplătoare, vremelnică de state, ci o comunitate stabilă de țări strins unite pentru totdeauna în munca și lupta lor.

Unitatea ideologică și colaborarea frățească a partidelor comuniste și muncitorești nu diminuează cîtusi de puțin caracterul de sine stătător al acestor partide, nu contravin sarcinilor lor naționale. Dimpotrivă, așa cum ne învață V. I. Lenin, solidaritatea internațională a muncitorilor și a partidelor lor, este o condiție esențială pentru eliberarea oamenilor muncii de sub jugul exploatării. Unitatea ideologică pe bază marxist-leninistă a tuturor partidelor frățești reprezintă o condiție dintre cele mai importante pentru îndeplinirea cu succes de către fiecare din aceste partide a sarcinilor lor naționale și internaționale, a datoriei față de clasa muncitoare, față de întregul popor.

P.M.R., călăuzindu-se în mod neabătut după principiile internaționalismului proletar, a adus și își aduce contribuția sa la întărirea mișcării comuniste internaționale, la consolidarea continuă a unității lagărului socialist. Alături de celelalte partide comuniste și muncitorești, partidul nostru a dat o ripostă fermă tuturor încercărilor revizionismului contemporan de a submina unitatea țărilor socialiste a mișcării comuniste internaționale, a apărut și apără în mod consecvent principiile leniniste, ale internaționalismului proletar.

„Partidele comuniste și muncitorești — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — au considerat și consideră că atitudinea față de unitatea lagărului socialist, a mișcării comuniste internaționale este piatra de încercare a internaționalismului proletar, iar grija pentru apărarea și întărirea continuă a acestei unități — o datorie supremă a oricărui comunist”¹.

E. Ionescu și L. Ștefănescu

MUZEUL MILITAR CENTRAL

Cu prilejul aniversării a 15 ani de la victoria asupra fascismului, sălile Muzeului militar central și îndeosebi cele consacrate perioadei pregătirii și înfăptuirii insurecției armate, contribuției României la războiul antihitlerist, făuririi unei armate democrat-populare, au fost reanajate și lărgite, îmbogățind muzeul cu noi exponate de valoare.

Prin grija Partidului și Guvernului care se preocupă în permanență de cultivarea tradițiilor glorioase de luptă ale poporului, la 9 mai 1957 s-a deschis în Capitală Muzeul militar central. El își are originea în începuturile modeste de organizare a unor expoziții militare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Înainte de primul război mondial s-a hotărât crearea unei secții militare la Muzeul Național ce se construia în Șoseaua Kiseleff. După izbucnirea războiului din 1916, Comisia de organizarea și conducerea secției și-a întrerupt activitatea, iar obiectele adunate au fost evacuate în Moldova.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvîntări, 1955—1959*, p. 634—635.

După război, la 15 august 1919, în urma desființării unei expoziții ocazionale cu trofee militare, s-a hotărât înființarea unui muzeu militar în Palatul Artelor din Parcul libertății. În 1923 s-a stabilit ca acest muzeu să fie continuarea secției militare a Muzeului Național organizat în 1914 cu scopul de a aduna, clasa și expune toate obiectele privind istoria militară. Muzeul militar îmbogățindu-și colecțiile a funcționat în Parcul libertății pînă în 1943 cînd, din ordinul lui Antonescu, care ducea o politică antinațională, a fost lichidat iar obiectele expuse, opere și documente de valoare, înstrăinate sau împrăștiate.

După 23 August 1944 cu sprijinul organelor de partid și de stat, valorile muzeului au fost strinse și readuse la București unde, după o temeinică muncă de pregătire, s-a putut deschide muzeul. O etapă pregătitoare în alcătuirea muzeului a constituit-o și deschiderea „Expoziției permanente a relațiilor militare romîno-ruse de-a lungul veacurilor” la 9 mai 1952 cu ocazia celei de a 75-a aniversări a independenței de stat a Romîniei, care a funcționat pînă în 1957. Spre deosebire de fostul muzeu militar din timpul regimului burghezo-moșieresc, organizat pe baze neștiințifice, actualul Muzeu militar central — organizat într-o clădire corespunzătoare, cu săli spațioase, ateliere și mijloace de documentare — urmărește, prin tematica sa, cultivarea tradițiilor progresiste ale poporului nostru și educarea oamenilor muncii în spiritul patriotismului socialist.

În holul de onoare prin care se face intrarea în muzeu găsim o sinteză a luptelor sociale purtate de masele populare din țara noastră în decursul veacurilor. Sînt expuse busturile unor mari comandanți de oști ca Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul ca o dovadă a faptului că marile bătălii ale poporului sub conducerea unor remarcabili conducători militari au fost purtate pentru apărarea și consolidarea libertății poporului nostru. Tot aici se află busturile lui Horia, Tudor Vladimirescu, N. Bălcescu; apoi dorobanțul de la Plevna, simbolul luptei pentru independență din 1877—1878, soldatul care a luptat la Mărășești și Oituz în 1917, cîț și un luptător al insurecției din 1944 și ostașul victorios pe frontul antihitlerist de la Debrețin și Bansa-Bistrica în 1945.

În prima sală a muzeului dedicată comunei primitive se află numeroase vitrine cu urme ale culturii materiale, hărți, tablouri ce reflectă dezvoltarea socială în paleolitic și neolitic, arătîndu-se că armele erau folosite deopotrivă la vînat și în lupte. Un pumnal scitic de fier, descoperit la Boureni, regiunea Suceava, prezintă valoare muzeistică întrucît atestă legăturile tracilor cu sciiții care locuiau pe teritoriile aflate azi în sudul U.R.S.S. Descoperirea prelucrării metalelor, îndeosebi a bronzului a dus la perfecționarea armamentului și sporirea eficacității lui.

În sălile consacrate epocii sclavagismului sînt expuse hărți, basorelieful, macheta cetății dacice de la Piatra Roșie, harta cu aria de răspîndire a triburilor geto-dace pe actualul teritoriu al patriei noastre care ne dau imaginea organizării economice, politice și militare a dacilor. Sînt sugestive machetele Columnei lui Traian cu diferite reproduceri, scene de luptă din războaiele daco-romane din 101—102, 105—106, precum și busturile lui Decebal și Burebista, tablour cu soldați daci, atelier de făurit arme etc.

Retragerea legiunilor și înlăturarea stăpînirii romane în Dacia a fost determinată de revoltele interne și de presiunea crescîndă a dacilor din provinciile libere și a triburilor migratoare. Așezarea slavilor pe pămîntul patriei noastre în secolul VI—VII a contribuit la formarea poporului romîn și la apariția raporturilor feudale și a primelor forme de organizare militară. Diferite obiecte, tablouri arată legăturile cu slavii. Alte materiale, printre care un tablou cu planul așezării de la Morești, Cetatea Bran, cîț și organizarea formațiunilor statale pe teritoriul Transilvaniei, reflectă perioada prefeudală pe teritoriul R.P.R.

În secolul al XIV-lea s-au format statele feudale romînești, Țara Romînească și Moldova sub conducerea lui Basarab I și Bogdan I ale căror busturi se află în muzeu. Diferite obiecte de luptă, săgeți, virfuri de săgeți, spade, sulite, securi de luptă, buzdugane și altele redau dezvoltarea

tehnicii militare. Luptele purtate de cnejii ruși ai Kievului, Haliciului și Moldovei în secolele XII—XIV împotriva năvălitorilor veniți din Asia și mai ales a tătarilor au favorizat dezvoltarea relațiilor feudale pe teritoriul țării noastre.

Într-o mare sală dedicată Țărilor Române în prima jumătate a secolului al XV-lea, se află exponate din timpul lui Alexandru cel Bun și Mircea cel Bătrîn. În timpul lui Alexandru cel Bun, Moldova a cunoscut o puternică dezvoltare economică, politică și militară; o parte din cavaleria moldovenească a luptat cu vitejie alături de oștile poloneze, ruse și lituaniene împotriva cavalerilor teutoni la Grünwald (15 iulie 1410). Mircea cel Bătrîn a fost un strălucit cîrmuitor al Țării Românești și mare comandant de oști. Sub conducerea lui poporul român opune o rezistență înverșunată împotriva turcilor. Găsim expuse arme albe medievale folosite de oștile românești și moldovene ca: halebarde, arbalete, spade, coifuri, scuturi etc. Un grafic sugestiv ne prezintă oastea cetățivilor și arta militară în vremea lui Mircea cel Bătrîn. Bătăliile de la Rovine și Nicopole sînt înfățișate în două tablouri și în textele unor cronicari. Vlad Țepeș care a continuat lupta împotriva turcilor căutînd să stăvilească înaintarea lor pe linia Dunării, a încercat să alcătuiască o forță militară la care să participe elemente populare. În două vitrine ni se prezintă armele de foc care apar pentru prima oară în secolele XIV—XV, diferite tunuri denumite țevi de pușcă grea. Este expusă copia după tabloul lui Teodor Aman „Atacul de noapte al lui Vlad Țepeș din 1462”. Două vitrine mari ne redau podoabele vestimentare ale domnilor și curtenilor din Țara Românească și Moldova de la Basarab I și Bogdan I pînă la mijlocul secolului al XV-lea.

Din istoria Transilvaniei în această perioadă ne sînt prezentate campaniile lui Iancu de Hunedoara din 1442, 1443 și 1444 prin diferite hărți, tablouri, obiecte specifice epocii militare.

O sală spațioasă este dedicată luptelor antiotomane în timpul lui Ștefan cel Mare. Muzeul posedă o machetă — încercare de reconstituire a cetății Suceava — capitala lui Ștefan cel Mare, un tablou înfățișînd alegerea la 1457 a lui Ștefan ca domn al Moldovei. Prezintă valoare muzeistică steagul original al lui Ștefan cel Mare de la 1500. Bustul lui Ștefan cel Mare executat de I. Butunoiu, redă figura măreață a domnitorului Moldovei.

Marile bătălii purtate de Ștefan cel Mare sînt redade la muzeu prin tablouri înfățișînd momente încordate ale luptei de la Vaslui, Baia, Valea Albă, din Codrii Cosminului etc. Un grafic redă sugestiv dezvoltarea oștirii Moldovei și transformarea compoziției sale sociale în sensul participării la oaste a cît mai mulți țărani.

Țările Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea sînt reprezentate în muzeu prin epocile lui Petru Rareș în Moldova, Neagoe Basarab în Muntenia și a urmașilor lor. Din timpul urmașilor lui Petru Rareș muzeul prezintă un fragment din tunul lui Petru Cercel. Orînduirea feudală din Transilvania a creat în sînul țărănimii iobage o permanentă stare de nemulțumire și mizerie. Aceasta a dus la ascuțirea luptei de clasă care a culminat în secolul XV cu răscoala iobagilor de la Bobilna din 1437, iar în secolul al XVI-lea cu războiul țărănesc condus de Gh. Doja în 1514. O schiță înfățișează aria de răspîndire a răscoalei din 1437, alta cu drumul răscoalașilor lui Doja, copii după diferite acte trimise de voievodul Transilvaniei din care rezultă repri-marea răscoalei lui Doja, cît și uneltele de tortură ne redau amploarea reală a răscoalelor din Transilvania în secolele XV—XVI.

Moldova în anii domniei lui Ion Vodă cel Cumplit este redată mai cu seamă prin diferite tablouri înfățișînd bătăliile cu turcii (Jiliștea), relațiile cu cazacii zaporojeni, Ioan Vodă în mijlocul moldovenilor și cazacilor etc. Bustul lui Ioan Vodă cel Cumplit executat de Butunoiu, un grafic cu dispozitivul de forțe în luptele cu turcii, trei vitrine cu pistoale occidentale, fragmente din ghiulele de sticlă, fontă și piatră ne întregesc imaginea asupra perioadei respective.

Perioada lui Mihai Viteazul este ilustrată prin diferite tablouri, grafice, reprezentînd clasele și păturile sociale din timpul său, basorelief cu bătălia de la Călugăreni, vitrine cu arme

și coifuri, sabia originală a lui Gabriel Bathori, hărți despre campaniile militare. O pictură a lui M. Lapatty redă pe „Mihai Viteazul la Călugăreni”, înfățișându-ne toată încreștarea luptei între cele două tabere. Încercarea de unire a celor trei țări românești în 1600 sub un singur domn ne este prezentată prin tabloul „Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia” de D. Stoica. Importanță muzeistică prezintă și macheta în mărime naturală a tunului lui N. Olahul turnat în anul 1554 la Viena.

În sala care înfățișează Țările Române în secolul al XVII-lea și relațiile româno-ruse este prezentată perioada în care au domnit Matei Basarab și Vasile Lupu. Diferite puști, săbii, tunuri din secolul al XVII-lea, grafice cu organizarea oștirii, scene de luptă, luptători ne prezintă gradul de dezvoltare la care ajunsese arta militară în acest secol. Relațiile lui Vasile Lupu cu Rusia sînt redată prin tablouri, ca de exemplu, cel reprezentînd cererea în căsătorie a Ruxandrei, fiica lui Vasile Lupu, de către Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițki. Dintre obiectele muzeistice de valoare deosebită din secolul al XVII-lea relevăm steagul original al lui Șerban Cantacuzino.

La începutul secolului al XVIII-lea, privirile domnilor români se îndreaptă către Rusia, mare putere europeană care a sprijinit lupta țărilor române împotriva jugului otoman. Ca urmare a tratatului încheiat între D. Cantemir și Petru cel Mare în condițiile de egalitate, oștirea Moldovei a participat pentru prima oară alături de armata rusă la luptele împotriva turcilor. Printre exponatele care înfățișează perioada lui C. Brîncoveanu și D. Cantemir, afară de tablouri și sculpturi înfățișînd pe Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, se află o sabie a lui C. Brîncoveanu. De mare valoare muzeistică sînt operele lui D. Cantemir tipărite în mai multe limbi în acea epocă.

Panoul rezervat răscoalei de la 1784 ne prezintă pe cei trei capi ai răscoalei, Horia, Cloșca și Crișan, un tablou reprezentînd pe Horia în mijlocul țăranilor la Golda, diferite arme de luptă folosite de țăranii. Răscoala de la 1784 a constituit punctul culminant al mișcărilor sociale din secolul al XVIII-lea.

În secolul al XVIII-lea haiducii au contribuit la lupta dusă de popor împotriva asupritorilor interni și au participat la războaiele ruso-turce, alături de formațiile de voluntari. În vitrine se află arme și îmbrăcăminte purtate de cetele de haiduci.

Într-o sală dedicată războaielor ruso-turce din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este expus un tun rusesc din 1724, uniforme de soldați din armata rusă, planuri de bătălii, exponate înfățișînd tratatul de la Kuciuk Kainargi, o galerie de patru tablouri înfățișînd pe marii comandanți de oști ruși Rumianțev, Suvorov, Kutuzov, Bagration.

Într-o sală spațioasă se află prezentată răscoala poporului de la 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu. Reproduseri, machete, tablouri, arme și alte obiecte personale, ne dau o imagine cuprinzătoare a răscoalei condusă de Tudor Vladimirescu, care a avut un puternic caracter antifeudal și național. Ea s-a desfășurat paralel cu lupta de eliberare a popoarelor balcanice de sub jugul turcesc. Tot aici mai găsim expuse Proclamația de la Padeș din 22 ianuarie 1821, harta cu drumul pandurilor lui Tudor Vladimirescu, ordinul sf. Vladimir conferit lui Tudor, sabia lui, portretul generalului rus Miloradovici, diferite arme folosite de pandurii de la 1821 ș.a.

Unul din rezultatele însemnate ale administrației ruse condusă de Kiseleff în perioada Regulamentului Organic a fost renașterea armatei regulate în Țările Române. Tablouri și vitrine reliefează organizarea miliției naționale în Țara Românească și Moldova la 1831, însemnele gradelor inferioare și superioare ale diferitelor arme, uniforme ale ostașilor și corpului ofițeresc, drapelul ale diferitelor unități.

Revoluția de la 1848 a constituit un moment istoric important în lupta pentru libertate, independență și unitate națională a poporului nostru. În muzeu se găsesc o galerie de cinci

tablouri ale conducătorilor revoluției în frunte cu N. Bălcescu, o sculptură a patriotului revoluționar-democrat N. Bălcescu, arme și pistoale ale revoluționarilor pașoptiști, proclamația de la Izlaz, tablouri înfățișând episoade ale revoluției, generalul Magheru vorbind maselor, luptele din Dealul Spirei etc. Caracteristic pentru anul revoluționar 1848 în Transilvania este portretul lui Bălcescu și Petöffi care au înțeles rolul alianței dintre români și unguri împotriva pericolului habsburgic, portretul generalului Bem, steagul revoluției de la 1848 din Transilvania, o vitrină cu obiecte lucrate de revoluționarii din Transilvania în închisoarea de la Arad, o sculptură înfățișând pe Avram Iancu, portrete ale lui Gh. Bariț, S. Bărnuțiu, E. Murgu ș.a.

Muzeul prezintă pe larg lupta pentru unirea Moldovei și Țării Românești, precum și înfăptuirea acestui mare act¹.

Războiul pentru independență din 1877—1878 este amplu prezentat, reușind să redea vizitatorului o imagine clară asupra acestui moment de cotitură în istoria patriei. Numeroasele drapele ale diferitelor unități militare care au luptat pe câmpiile de la Plevna, Vidin, Grivița ne introduc în atmosfera victoriilor obținute de oștile ruse și române la 1877—1878. Prin convenția de la Livadia din 1876 încheiată între Rusia și România s-a ajuns la un acord asupra colaborării dintre cele două state în lupta comună împotriva imperiului otoman. Găsim reproduceri din ziare (*Monitorul* lui C. A. Rosetti), fotografii înfățișând instrucția militară a soldaților și a corpului de comandă, fotomontaaje și tablouri printre care multe de N. Grigorescu, prezentând momente încordate ale războiului, trecerea trupelor române pe la Corabia, trecerea Dunării de către ruși, șarja de cavalerie, proclamarea independenței la 9 mai 1877. Muzeul posedă o vitrină cu decorații românești și ruse de la 1877—1878, precum și o colecție de steaguri militare turcești capturate de trupele române. O fotografie ne redă transportul de provizii în Bulgaria.

Războiul purtat de Rusia și România împotriva imperiului otoman în anii 1877—1878 a dus la cucerirea independenței de stat și la eliberarea popoarelor balcanice de sub jugul turcesc.

La începutul secolului al XX-lea au loc revoluția burghezo-democratică din 1905—1907 din Rusia, iar în România războaiele țărănești în 1907.

Revoluția din 1905—1907 din Rusia a influențat mișcarea muncitorească din România. Cuirasatul „Potemkin” a fost primit la Constanța cu entuziasm de masele populare și elementele progresiste.

De mare valoare muzeistică este macheta primului avion construit de Aurel Vlaicu. În vitrină sînt expuse resturi ale avionului cu care s-a prăbușit Aurel Vlaicu în 1913 la trecerea Carpaților, precum și macheta a trei avioane construite de acesta.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a însemnat o cotitură hotărîtoare în istoria omenirii, constituind trecerea de la lumea veche capitalistă la lumea nouă socialistă. Numeroase extrase din ziare, fotografii, tablouri și diferite exponate ne redau drumul victorios al Revoluției Socialiste și pe marelui conducător Vladimir Ilici Lenin. Concomitent cu exponate înfățișînd scene din pregătirea și înfăptuirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ne este prezentată influența Revoluției asupra mișcării muncitorești din România, asupra maselor populare și îndeosebi asupra armatei. Acest lucru se relevă în exponate ce redau activitatea grupurilor comuniste din țară, constituirea batalionului revoluționarilor români de la Odesa în ianuarie 1917, luptele marinarilor români care se răscoală și iau în stăpînire vasele la Sulina, Chilia, Vilcov, marinari români fraternizînd cu marinari ruși, conducători ai detașamentelor revoluționare constituite pe teritoriul Rusiei Sovietice ca M. G. Bujor, Gh. Stroici, Al. Nicolau ș.a.

Momente importante din perioada avîntului revoluționar în țara noastră, sprijinirea de către masele populare din România a Republicii Sovietice Maghiare, greva generală din

¹ Prezentarea acestor exponate se găsește în *Studii*, nr. 1/1959.

1920, lupta grupurilor comuniste și a aripei de stînga din P.S.D. pentru crearea P.C.R., precum și constituirea partidului de tip nou al clasei muncitoare din țara noastră sînt înfățișate prin numeroase exponate.

Sînt prezentate momente ale luptei P.C.R. în perioada stabilizării relative a capitalismului, a crizei economice din 1929—1933 și activitatea desfășurată pentru atragerea soldaților de partea poporului. Un tablou ne înfățișează refuzul soldaților din Regimentul 21 infanterie de a trage în muncitorii de la Grivița în 1933.

Datorită activității P.C.R. în rîndurile armatei, numeroși militari au ajutat lupta clasei muncitoare împotriva regimului burghezo-moșieresc care împingea țara la fascism și pregătirea războiului antisovietic.

Un panou ne prezintă voluntari romîni în Spania, printre care Petre Borilă, N. Cristea, Olga Bancic, I. Burcă, I. Clișici ș. a. și fotografii cu aspecte ale luptelor diferitelor batalioane romînești în brigăzile internaționale.

În anii criminalului război antisovietic, P.C.R. credincios intereselor poporului a organizat și condus lupta maselor populare, pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, pentru ieșirea Romîniei din război și alăturarea ei la coaliția antihitleristă. P.C.R. a creat în 1943 Frontul Patriotic Antihitlerist, o largă coaliție a forțelor patriotice împotriva hitleriștilor. Sînt prezentate scene din lupta Armatei Roșii împotriva Germaniei fasciste și victoriile răsunătoare de la Stalingrad, Kursk, care au constituit o cotitură în desfășurarea războiului. Numeroși comuniști ca Filimon Sîrbu, Justin Georgescu, Petre Gheorghe, Elena Sîrbu, Bernard Andrei ș.a. și-au dat viața în lupta împotriva hitleriștilor. Prin extrase din presa de partid și documente ne este înfățișată crearea pe teritoriul Uniunii Sovietice în octombrie 1943 a Diviziei de voluntari romîni „Tudor Vladimirescu”. Din grafice, extrase din ziare, fotografii, documente de arhivă și manifeste răspindite de P.C.R. în rîndurile armatei ne putem face o impresie reală a mizeriei și terorii la care era supus poporul nostru în timpul dictaturii militaro-fasciste a lui Antonescu și starea de spirit antihitleristă care anima masele populare.

Perioada pregătirii și înfăptuirii insurecției armate de la 23 August 1944, contribuția Romîniei la războiul antihitlerist și procesul de făurire al armatei legate de popor, sînt pe larg înfățișate în cadrul muzcului, fiind bine reprezentate. Tablouri înfățișînd activitatea gărzilor patriotice, vitrine cu uniforme militare, și ale gărzilor patriotice, arme folosite de luptătorii formațiunilor patriotice de luptă, o hartă reprezentînd localități unde au avut loc acțiuni ale grupurilor de patrioți înarmați, schițe, planuri privind cucerirea obiectivelor importante din București și din țară care trebuiau apărate împotriva hitleriștilor ne redau activitatea grea și complexă desfășurată de P.C.R. pentru pregătirea insurecției armate. Pe un panou mare se află portretul tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej și fotocopii din cele două scrisori (scrisoarea tovarășilor din afară și răspunsul tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej) cu prețioase indicații privind organizarea insurecției. Muzeul este în posesia hărții cu planul operațiunilor detașamentului de partizani Tudor Vladimirescu și a pistolului care a aparținut comandantului acestui detașament.

Numeroase documente, fragmentate din ziare, drapele ale regimentelor care au participat la războiul antihitlerist, armament folosit de trupele romîne în lupta antifascistă, tablouri înfățișînd pe tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej vorbind gărzilor patriotice, prezintă evenimentele de importanță istorică din August 1944.

Un bogat material documentar tratează desfășurarea insurecției și în alte centre ale țării și îndeosebi în Valea Prahovei.

Intrarea Armatei Sovietice la 30 august 1944 în București, primirea călduroasă făcută de masele populare ale capitalei, trupelor sovietice eliberatoare și diviziei de voluntari romîni „Tudor Vladimirescu”, cît și curățirea treptată a teritoriului de trupele hitleriste ne sînt prezen-

tate prin tablouri, hărți, panouri și fragmente din cuvântarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej din 30 august.

Diferite panouri, ordine de zi, afișe, fotografiile unor eroi ca : sublocotenent Turturică Gheorghe, căpitan Fătu Ioan și alții, tablouri care înfățișează populația din Ardeal înțușind pe eliberatori, trupele regimentelor ce au obținut victoria în Transilvania, uniforme ale armatei române din timpul războiului antihitlerist etc., ne redau drumul glorios de luptă al armatei române pentru eliberarea Transilvaniei. Luptele pentru apărarea raionului Păuliș, pentru eliberarea orașelor Sf. Gheorghe, Turda, Cluj, Oradea, Carei, Satu-Mare și alte localități vor rămâne pentru totdeauna înscrise în istoria poporului român ca o mărturie a vitejiei și frăției de arme româno-sovietice.

La 25 octombrie 1944 prin lupta eroică a soldaților sovietici și români împotriva trupelor fasciste a fost eliberat întreg teritoriul României, 25 octombrie devenind ziua forțelor armate ale Republicii Populare Române.

Într-o sală spațioasă este redată contribuția României la războiul antihitlerist cu cele patru mari operațiuni de la Debrețin, Budapesta, Viena și Praga, la care au participat și armatele române. În panoul care reprezintă operația de la Debrețin se găsesc trofee luate de trupele române în războiul antihitlerist, schițe și planuri de luptă alcătuite pentru eliberarea orașului. În muzeu se află, de asemenea, ordinul prin care Divizia „T. Vladimirescu” a fost numită „Debrețin”, ordinul de zi prin care se citează fapta eroică a pontonierilor Eftimie Croitoru și Gh. Stan, drapelele batalioanelor care au participat la această luptă. Schițe, fotografii, grafice redau luptele de stradă din Budapesta și eliberarea Ungariei, portrete ale infirmierei Elena Chiriță din Batalionul I, Regimentul 96 Infanterie care a căzut eroic la 1 ianuarie 1945 în timpul luptelor de la periferia orașului Budapesta, al maiorului Gh. Murea căzut eroic pentru eliberarea Ungariei, ne înfățișează luptele și jertfele armatei române pe teritoriul Ungariei.

În cadrul luptelor de pe teritoriul Cehoslovaciei Armata 1 și 4 Română încadrată în Frontul II Ucrainean au adus o contribuție de seamă la înfrângerea dușmanului comun. Scene de luptă din munții Tatra Mare, tabloul „Ostași români și partizani cehi”, bătălia pentru Bansca-Bistrica, portrete ale unor eroi, episoade emoționante ale luptelor comune sovieto-româno-cehoslovace pentru zdrobirea hitleriștilor, un tabel cu numele voluntarilor uteciști înscrși în Divizia T. Vladimirescu, scrisori originale și fotografii ale unor uteciști care au plecat voluntari pe front împotriva nemților printre care : Bunica Moise, Gh. Ianoș, Al. Rusu, C. Godeanu, N. Predescu, Suciu Aurel ș.a. sînt piese care ilustrează momente ale luptelor comune.

Pentru a ilustra operația de la Praga, muzeul prezintă vizitatorilor schițe cu acțiunile Armatei 1 Române în Cehoslovacia, momente din lupta pe teritoriul Cehoslovaciei, gloanțe și schije găsite pe locul luptelor, educația cultural-politică a militarilor, fotografii cu echipe artistice pe front, cu expunere de lecții politice, fragmente din *Glusul Armatei*, ziar de front al Armatei Române, o fotografie înfățișînd un grup de ofițeri înainte de plecare, trimiși de partid ca lucrători politici în unitățile române aflate pe frontul antihitlerist din Cehoslovacia.

În timp ce pe front armatele române duceau lupte grele pentru înfrângerea Germaniei hitleriste, în interiorul țării aveau loc transformări de importanță istorică, clasa muncitoare luptînd în alianță cu masele țărănești pentru cucerirea puterii și instaurarea dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și a țărănimii. La 6 Martie 1945 soldați, subofițeri și ofițeri au manifestat alături de întregul popor, pentru formarea unui guvern democrat-popular.

La 9 mai 1945 coaliția antifascistă în frunte cu Uniunea Sovietică a înfrînt definitiv Germania hitleristă punînd astfel capăt celui de-al II-lea război mondial. Panoul redînd victoria asupra fascismului este sugestiv întocmit în cadrul muzeului. Militari sovietici la poarta Bran-

denburgului, ostașii Egorov și Cantaria înfigând drapelul sovietic pe Reichstag, sînt numai două din momentele istorice care marchează victoria asupra hitlerismului.

Biruința asupra fascismului a fost primită cu mare entuziasm de masele populare din țara noastră. Numeroase fotografii, reproduceri din ziare, documente, piese muzeistice ilustrează întoarcerea trupelor romîne victorioase de pe front, trecerea și primirea entuziastă făcută în Cehoslovacia și Ungaria, precum și diferite orașe ale țării, Oradea, Cluj, Timișoara și București.

O sală mare de la parter ne prezintă procesul de formare al armatei democrat-populare creată și condusă de către partidul clasei muncitoare. Ostași ai Armatei Romîne încadrați în frontul II Ucrainean în contact cu Armata Sovietică au aflat cum muncesc și trăiesc oamenii sovietici, cum și-au rînduit viața fără moșieri și capitaliști convingîndu-se tot mai mult de superioritatea orînduirii socialiste.

Documente și piese muzeistice oglindesc pe de o parte prietenia romîno-maghiară și aprecierile pe care poporul maghiar le face militarilor romîni care alături de ostașii sovietici i-au eliberat de fasciști, iar pe de altă parte de prietenia romîno-cehoslovacă încheată în lupta comună antifascistă.

Documente de arhivă, fotografii, extrase din presă, piese muzeistice prezintă marile evenimente politice ce au urmat după făurirea Republicii Populare Romîne: Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între U.R.S.S. și R.P.R., Congresul I al P.M.R., plenara din 3—5 martie 1949 și felul cum se reflectă ele în armată, contribuția armatei la refacerea economică a țării.

Numeroase fotomontaje sînt dedicate pregătirii politice, adunări generale P.M.R. și U.T.M. în unități, extrase din Statutul P.M.R. referitoare la forțele armate ale R.P.R., portrete ale eroilor care și-au dat viața în lupta cu spionii și dușmanii țării noastre. Un panou mare cu stemele R.P.R. și P.M.R., jurămîntul militar și imnul R.P.R. ne sugerează actul solemn al depunerii jurămîntului militar, moment de seamă în viața oricărui militar.

Numeroase fotografii, articole din regulamente militare, pregătirea pentru instrucția focului, armament adecvat, uniforme, drapelul ale regimentelor de infanterie, alcătuiesc un panou cu pregătirea de luptă a unităților de infanterie. La panoul consacrat pregătirii de luptă a artileriei se găsesc periscope de artilerie, muniții, un tun anticar din războiul antihitlerist, aparate de radio, uniforme, fotomontaje din pregătirea artileriștilor ș.a. La fel și la celelalte arme: transmisiuni, pontonieri etc. Pe același criteriu sînt organizate sălile care prezintă panouri cu pregătirea de luptă ale trupelor motorizate, marinei și aviației. Pe un grafic sugestiv este înfățișat procesul istoric de făurire de către Partidul clasei muncitoare al armatei populare.

Penultima sală a muzeului este consacrată multiplelor aspecte din viața militară, din pregătirea de luptă și politică, din activitatea cultural-educativă și sportivă a soldaților și ofițerilor. Numeroase fotomontaje, panouri, hărți, grafice, vitrine cu cărți, extrase din ziare ne prezintă munca politică desfășurată în armată, adunări generale ale organizațiilor de partid, conferința pe țară a fruntașilor în pregătirea de luptă și politică.

Un grup statuar impunător format dintr-un ostaș al trupelor de uscat, un marinar și un aviator, — încadrat între harta R.P.R. în relief cu principalele obiective industriale și agrare și harta în relief a țărilor semnatare ale Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală încheiat la Varșovia la 14 mai 1955, exprimă faptul că armata populară romînă este strajă de nădejde a cuceririlor revoluționare ale poporului romîn condus de P.M.R., apărarea independenței și suveranității scumpei noastre patrii Republica Populară Romînă. În vitrine sînt expuse ordine, medalii, insigne militare, cît și grade ale diferitelor arme de la cele inferioare la cele superioare.

Ultima sală a muzeului cuprinde materiale muzeistice referitoare la armatele popoarelor frățești.

Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală încheiat între cele opt state socialiste la Varșovia constituie un bastion de neclintit împotriva oricărei agresiuni pentru apărarea păcii și securității în Europa. Fiecare țară semnatară a Tratatului este reprezentată în muzeu prin stema Republicii respective, vitrine cu uniforme, fotomontaje cu aspecte ale pregătirii de luptă și politică a militarilor, drapelul unităților militare, grade și decorații, cît și daruri primite din partea armatelor frățești. Astfel sînt reprezentate R.P. Albania, R.P. Bulgaria, R. Cehoslovacă, R.D. Germană, R.P. Polonă, R.P. Ungară, U.R.S.S. La fel sînt reprezentate țările socialiste din Asia : R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană, R.P. Mongolă și R.D. Vietnam care alături de țările socialiste frățești din Europa formează un tol unitar în lupta pentru cauza socialismului, păcii și libertății în întreaga lume.

Muzeul este dotat — în afară de obiectele muzeistice și diferitele colecții expuse în săli — cu un vast parc de artilerie, aviație, și tancuri unde se pot vedea piese rare de mare valoare istorico-documentară. Astfel se găsesc tunuri folosite în războiul pentru independență de la 1877—1878 dintre care ultimul tun cu afet de lemn și primul tun cu țeavă de oțel și afet metalic, macheta în mărime naturală a avionului Vlaicu II, macheta avionului Vuia I cu care acesta a zburat la 18 martie 1906, numeroase tunuri folosite în primul și al doilea război mondial, două obuziere de mare putere cu tragere repede capturate în războiul din 1916—1918 de la Puterile centrale, avioane de școală și tancuri, avioane cu reacție ș.a.

Relevăm faptul că Muzeul militar central este bine proporționat din punct de vedere al spațiului acordat formațiunilor social-economice, perioada contemporană și îndeosebi etapa de după 1944, ocupînd mai mult de o treime din spațiul muzeului. Numeroasele opere de artă plastică executate de artiști clasici și contemporani ce denotă o riguroasă documentare a costumelor, armelor și a prezentării momentului istoric respectiv, colecția de drapeluri începînd cu cel mai vechi din timpul lui Ștefan cel Mare, armele albe și de foc de diferite tipuri românești și de alte proveniențe, datînd din toate timpurile și care împodobesc pereții și panoplile sălilor de expunere arată forța și eroismul poporului nostru în lupta pentru independență, pentru înlăturarea exploatarei omului de către om.

Muzeul militar central deși un prețios tezaur de valori istorico-militare cu un profil mult mai larg decît indică numele, conține și unele lipsuri. Nu totdeauna exponatele din muzeu ne redau situația economică grea în care se aflau masele populare și faptul că ele trebuiau să suporte toate sarcinile militare. Astfel, parcurgînd sălile dedicate războiului din 1877—1878 cu excepția unei singure fotografii, vizitatorul nu-și poate face o imagine justă a aportului adus de masele populare la cîștigarea independenței prin jertfele de sînge cît și prin contribuția materială în raport cu clasele dominante. Nu este de asemenea arătată atitudinea mișcării muncitorești față de războiul din 1877—1878.

Nu sînt urmărite cu aceeași consecvență toate momentele importante din istoria poporului nostru. Astfel, de la 1877 se trece la primul deceniu al secolului al XX-lea ; nici un document nu se referă la răscoalele din 1888 și cele din ultimul deceniu al secolului trecut și la atitudinea țărănilor în haină militară față de ele. Nu se vorbește nimic despre mișcarea muncitorească din această perioadă și despre crearea P.M.S.D.R.

Organizatorii muzeului n-au respectat întotdeauna o cronologie strictă a aranjării pieselor muzeistice. Astfel, unele armuri medievale de cavaler, arme, au fost plasate în cadrul unor perioade ce nu le mai corespund ; un tablou reprezentînd Bătălia de la Rovine din timpul lui Mircea cel Bătrîn așezat la panoul reflectînd epoca lui Vlad Țepeș, un alt tablou înfățișînd lupta de la Debrețin așezat deasupra frizei care tratează operația de la Budapesta ș. a.

Multe portrete, tablouri, diferite obiecte și piese muzeistice care rețin atenția nu au notițe explicative, ceea ce îngreunează mult înțelegerea de către vizitatori a valorii reale a obiectelor respective. Acest lucru s-ar impune să fie cît mai curînd remediat intrucît mulți vizitatori

individuali, cît și grupuri mai mici nu au posibilitatea să primească explicații. O serie de materiale nu își justifică prezența în muzeu. De exemplu, Retragera lui Napoleon din Rusia în 1812 ș.a. Există nepotriviri regretabile în datarea unor anumite evenimente. Astfel, în legătură cu intrarea trupelor sovietice în București pe un tablou este indicată ziua de 30 august 1944, în timp ce pe altul data de 31 august 1944.

Cu toate aceste lipsuri Muzeul militar central reușește să illustreze faptul că puterea armată, armamentul și arta militară a unei epoci depind în primul rînd de baza materială și de orînduirea socială a acelei epoci. Prin împletirea factorilor economici, politici și militari, muzeul urmărește să exemplifice faptul că poporul își făurește singur propria sa istorie, că lupta de secole a oștilor romîne împotriva jugului otoman și a cotropitorilor din afară s-a împletit cu mișcările sociale ale poporului împotriva exploatareilor dinăuntru, că lupta împotriva dușmanului a fost dusă aproape întotdeauna alături de popoarele frățești lîngă care ne găsim și astăzi în frunte cu U.R.S.S.

Organizat pe baze științifice în lumina învățăturii marxist-leniniste despre istorie. Muzeul militar central ilustrează cronologic, cu ajutorul unui vast și variat material istorico-militar trecutul eroic de luptă al poporului român pentru independență națională și eliberare socială. Activînd în cadrul largului front al revoluției culturale, muzeul contribuie la educarea militarilor și a oamenilor muncii din patria noastră în spiritul patriotismului socialist și al internaționalismului proletar.

I. Apostol

PREGĂTIREA CELUI DE-AL XI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI PARTICIPAREA ISTORICILOR DIN R.P.R.

Între 21—28 august 1960 va avea loc la Stockholm al XI-lea Congres internațional de științe istorice, cea mai importantă manifestare din domeniul științelor istorice pe plan internațional. Congresul se organizează de către Comitetul internațional de științe istorice (C.I.S.H.-Comité international des sciences historiques).

Primul Congres internațional al istoricilor s-a ținut acum 60 de ani la Paris, iar al doilea în 1903 la Roma. De atunci, cu excepția anilor celor două războaie mondiale, aceste întîlniri ale istoricilor au avut loc cu regularitate din cinci în cinci ani. La al V-lea congres (Bruxelles, 1923) s-a decis înființarea unei organizații internaționale permanente. Astfel s-a ajuns la constituirea Comitetului internațional de științe istorice, în mai 1926, în cadrul unei reuniuni, ținută la Geneva, în prezența a 28 delegați din 19 țări. Chiar în primul articol al statutului adoptat cu acel prilej și astăzi în vigoare, după ce se arată că C.I.S.H.-ul „a fost creat pentru a contribui la dezvoltarea științelor istorice pe calea cooperării internaționale”, se stabilește că „el va organiza congresele internaționale de științe istorice”. În ciuda numelui, Comitetul este în realitate asociația internațională care grupează comitete naționale de istorici din întreaga lume; pînă în prezent sînt afiliate 35 de comitete naționale și șase organizații internaționale, care activează în domeniul științelor istorice.

După al doilea război mondial, C.I.S.H.-ul s-a reorganizat în 1946 și în 1950 a organizat al IX-lea Congres la Paris, la care au luat parte 1 400 congresiști veniți din 30 țări. În 1955, la al X-lea Congres, ținut la Roma, au fost de față 1 600 congresiști din 30 țări. La Roma a participat cu deosebit succes o delegație a istoricilor din R.P.R. Cu acest prilej

au fost aleși în Comitetul internațional diriguitor acad. P. Constantinescu-Iași și acad. C. Daicoviciu din partea României.

Creșterea în ultimii ani a numărului de comitete naționale membre, demonstrează importanța și tendința spre universalitate a acestei asociații internaționale. La reuniunea biroului din mai 1956 de la Madrid Comitetul național al istoricilor din U.R.S.S., apreciind importanța participării unui număr cât mai mare de țări pentru lărgirea colaborării internaționale, a atras atenția, prin glasul delegatei sale A. M. Pankratova, asupra slabei participări a țărilor din Asia, Africa și America Latină și a cerut ca istoricii din aceste părți ale lumii să fie invitați să se afilieze și ei C.I.S.H.-ului.

Congresul din anul acesta se va desfășura pe cinci secții: Metodologie, Antichitate, Evul Mediu, Istorie Modernă, Istorie Contemporană. În fiecare secție sînt programate cîte șase rapoarte iar pe lângă fiecare raport 3—6 comunicări în strînsă legătură cu acesta; în total 30 rapoarte și 121 comunicări. Rapoartele au fost alese de Adunarea generală a C.I.S.H.-ului dintr-un număr de 216 titluri propuse de comitetele naționale. Vor mai avea loc și două colocvii: unul asupra istoriei universităților și unul asupra istoriei prețurilor. Este de notat că pentru congresul anterior se propuseseră de către comitetele naționale numai 95 titluri de rapoarte.

În momentul de față comitetele naționale se pregătesc intens pentru congresul din capitala Suediei. Este pentru prima dată cînd la congresele C.I.S.H.-ului, noua istoriografie marxistă din țările socialiste este mai larg reprezentată, putînd să dovedească în mai mare măsură locul ce-i revine în dezvoltarea istoriografiei contemporane. Probleme de mare importanță ca periodizarea istoriei universale sau trecerea de la feudalism la capitalism în sec. XVI—XVIII vor fi prezentate de pe aceste poziții: prima de acad. E. M. Jukov (U.R.S.S.), iar a doua de prof. Klima și Mačurek (Cehoslovacia). Istoricii sovietici vor fi prezenți cu trei rapoarte și 10 comunicări, iar cei din țările de democrație populară cu trei rapoarte și 13 comunicări: R. P. Romîna, R. P. Polonă, și R. Cehoslovacă cîte un raport și trei comunicări; R. P. Ungară, trei comunicări; R. P. Bulgaria, o comunicare.

Comitetul național al istoricilor din R.P.R. a fost constituit la 31 ianuarie 1956 și-și duce activitatea sub auspiciile Secției de științe istorice a Academiei R.P.R., cuprinzînd delegați ai tuturor instituțiilor care activează în domeniul științelor istorice. Pregătirile pentru Congresul al XI-lea au început încă din 1957. Analizînd propunerile primite de la institutele de cercetări și de la instituțiile de învățămînt superior, comitetul a ales opt teme de rapoarte, care au fost propuse pentru Congres. Adunarea generală a C.I.S.H.-ului, întrunită la Lausanne în iunie 1957, pe baza propunerilor noastre a înscris în programul Congresului, la Secția de istorie veche, raportul „Societatea omenească de la Dunărea de jos, înainte și după stăpînirea romană”, autorii fiind acad. C. Daicoviciu și prof. I. Nestor, membru corespondent al Academiei R.P.R.

În ceea ce privește comunicările, din opt titluri propuse de comitetul nostru din toate epocile istoriei R.P.R., biroul C.I.S.H. a reținut următoarele:

- Acad. Em. Condurachi, „Activitatea atelierelor monetare din regiunea dunăreană, izvor al istoriei romane”;
- Prof. D. M. Pippidi, „Coloniile grecești din Dobrogea în epoca romană”;
- Prof. M. Petrescu-Dîmbovița, „Populații și civilizații din spațiul carpato-dunărean” în prima jumătate a primului mileniu î.e.n.

Atît textul raportului cît și rezumatele celor trei comunicări au fost trimise secretariatului Congresului și sînt în curs de imprimare într-un volum special.

Admiterea cu un raport și trei comunicări reprezintă un succes pentru istoriografia noastră și reflectă prețuirea realizărilor ei. Din 35 comitete naționale afiliate la Comitetul

internațional de științe istorice numai 17 prezintă rapoarte, iar trei sau mai multe comunicări numai 18. Faptul că figurăm cu un raport și cu comunicări numai la secția de istorie veche nu înseamnă că în cadrul lucrărilor vom participa numai la această secție. Delegația istoricilor din R.P.R. va cuprinde și specialiști în istoria celorlalte orânduiri și aceștia vor lua parte la discutarea rapoartelor și comunicărilor ce se vor expune în celelalte secții.

Tot în vederea Congresului de la Stockholm secția de științe istorice și Comitetul național al istoricilor din R.P.R. pregătesc un volum special, care va fi prezentat participanților. El este astfel întocmit înct prin tematică și prin conținut să reflecte progresele istoriografiei noastre în cei cinci ani care s-au scurs de la ultimul congres.

P. Oprescu

ASPECTE ALE EXPANSIUNII IMPERIULUI OTOMAN ÎN VEACURILE XIV—XVI ÎN LUMINA UNOR LUCRĂRI NOI

În ultimii ani au apărut numeroase lucrări — publicații de izvoare, studii monografice și lucrări de sinteză — privitoare la istoria constituirii și expansiunii Imperiului otoman, la rezistența dîrză a popoarelor balcanice, la regimul impus acestor popoare de către năvălitorii turci și la relațiile dintre Europa centrală și apuseană cu Poarta. Cunoașterea acestor lucrări prezintă un dublu interes pentru cercetătorii istoriei noastre medievale: pe de o parte noile publicații aduc prețioase știri asupra trecutului nostru în perioada dominației Islamului în sud-estul Europei, iar pe de alta, oferă posibilitatea de a urmări episoadele luptei anti-otomane a poporului român în cadrul mai larg al istoriei europene. De altfel, se face tot mai puternic simțită necesitatea — subliniată de cercetătorii recentii ai problemei — de a depăși orizontul local, limitat, caracteristic în bună măsură cercetărilor de pînă acum, și de a integra evenimentele legate de istoria fiecărui popor în parte în ansamblul rezistenței anti-otomane a popoarelor Europei răsăritene. Viziunea de ansamblu, astfel obținută, înlesnește o mai largă perspectivă asupra împrejurărilor luptei anti-otomane în fiecare țară. Și trecutul de luptă anti-otomană al poporului nostru va fi mai adînc înțeles prin referirea permanentă la condițiile de istorie generală.

În studiul de față ne propunem să prezentăm o parte din bogata literatură istorică referitoare la diversele aspecte ale istoriei Europei în perioada expansiunii turcești. Firește, în cadrul limitat al acestei prezentări nu a putut fi cuprins decît un număr restrîns dintre numeroasele lucrări referitoare la tema discutată. Atenția noastră s-a îndreptat în primul rînd asupra acelor publicații, care fie că privesc nemijlocit trecutul nostru, fie că lămuresc condițiile generale ale luptei anti-otomane.

★

Istoriografia burgheză turcă denaturează caracterul cuceririi otomane, încercînd să înfățișeze dominația turcă în Balcani, drept un factor de progres, creator de condiții prielnice dezvoltării popoarelor cucerite. Tezele celor mai proeminente figuri ale istoriografiei otomane contemporane — Mehmet Fuat Köprülü, Omer Lütfi Barkan și alții — care sînt în vădită contradicție cu realitatea istorică, au fost supuse unei temeinice critici de către istoriografia marxistă din țările socialiste¹. Cu acest prilej s-a arătat că dominația otomană a deschis

¹ Semnalăm printre altele, documentul studiu al orientalistei sovietice A. S. Tveritina, *Фальсификация истории средневековой Турции в кемалистской историографии* în *Византийский Временник*, t. VII, 1953, p. 9—31.

o perioadă de stagnare și regres pentru popoarele Europei sud-estice, explicabilă nu numai prin devastările provocate de incursiunile prădalnice turcești cu efecte limitate în timp, dar mai ales de esența sistemului de exploatare otoman, incompatibil cu progresul economic.

Un amplu studiu a consacrat medievistul bulgar D. S. Anghelov cuceririi turcești în Balcani¹. Intemeiat pe o vastă documentație, alcătuită din izvoare otomane (cronicile lui Așik-pașa-Zade, Neșri, Seadeddin), bizantine (N. Gregoras, Pachymeres, Ducas, Sphranzes) și apusene (Bertrandon de la Broquière, Iacopo de Promontorio etc.), autorul dezvăluie urmările catastrofale pentru popoarele balcanice ale invaziei otomane. În articol sînt înfățișate principalele etape ale cuceririi Balcanilor de către turci²: în anii 1308—1311, ca aliați ai mercenarilor catalani, turcii pradă pentru prima oară părțile de nord ale Thraciei, incursiunile de jaf intensificîndu-se după 1326. Pătrunderea turcilor pe continent a fost mult înlesnită de luptele interne care sfîșiau imperiul bizantin; împăratul Ioan VI Cantacuzino în luptă cu rivalul său Ioan V Paleolog nu a pregetat să facă apel la sprijinul trupelor otomane. În 1354, turcii ocupă Gallipoli³, iar în urma victoriei de la Cirmen (26 sept. 1371) drumul spre interiorul Balcanilor este deschis⁴: în 1393 are loc căderea țaratului de Tirnova, iar trei ani mai tîrziu aceeași soartă era rezervată țaratului de Vidin. Combătînd afirmațiile istoricilor turci despre pretinsul caracter progresist și civilizator al cuceririi otomane, D. S. Anghelov zugrăvește tabloul calamităților care însoțeau invaziile otomane: distrugerea orașelor, pustiirea unor regiuni întregi, masacrarea populației și urmarea firească a acestora: declinul economic⁵. Întrerupte temporar de criza internă a imperiului otoman, declanșată de înfrîngerea de la Ankara (1402), incursiunile otomane au fost reluate cu sporită vigoare în timpul lui Murad al II-lea (1421—1451) și Mehmed al II-lea (1451—1481). În teritoriile nou cucerite, turcii au colonizat populația otomană din Asia Mică cu scopul de a-și crea baze de atac în vederea viitoarelor acțiuni de cucerire. Autorul combate afirmațiile lui O. L. Barkan⁶, potrivit cărora elementul turc ar fi fost dominant în Balcani în veacurile XIV—XV; folosind știrile lui B. de la Broquière, Filip Buonacorsi și alții, Anghelov dovedește că în realitate, în ciuda masivelor colonizări, turcii reprezentau o minoritate.

O prețioasă contribuție la cunoașterea raporturilor turco-bizantine o reprezintă studiul lui G. Ostrogorski referitor la poziția de stat vasal a Bizanțului față de Imperiul otoman, după

¹ D. S. Anghelov, *Certains aspects de la conquête des peuples balkaniques par les turcs*, în *Byzantinoslavica*, t. XVII (1956), 2, p. 220—275.

² Pentru situația din Balcani în această perioadă vezi D. Anghelov, *Die feudalen Verhältnisse und der Klassenkampf in den balkanischen Staaten im Spätmittelalter (13—15 Jh.)* în „*Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*”, VII (1959), 6, p. 1283—1308. Istoricul luptelor Imperiului bizantin cu turcii seldjucizi și otomani la Constantin I. Amantos, *Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος μερὶ 1821*, vol. I, Atena, 1955.

³ Pentru precizarea datei ocupării cetății Gallipoli — martie 1354, vezi P. Charanis, *On the date of the occupation of Gallipoli by the Turks*, în *Byzantinoslavica* XVI (1955), p. 113—117.

⁴ Se pare că în același an și ca urmare a acestei victorii decisive, turcii au ocupat Adrianopole. Cf. pentru datare A. Вурмов, *Кога е завладянь Одринъ отъ турцитъ* în *Известия на Българското историческо дружество*, XXI (1945), p. 23—32, vezi însă și observațiile critice ale lui M. Tihomirov, în *Вопросы Истории*, 1948, nr. 6, p. 92.

⁵ Autorul expune situația Asiei Mici sub dominația otomană în veacul al XVI-lea pe baza știrilor călătorului Ibn-Batuta, puțin folosite în această problemă. Menționăm că știri prețioase privitoare la situația grecilor din Asia Mică sub stăpînirea turcească se găsesc la G. Georgiadis Arnakis; *Gregory Palamas among the Turks and documents of his captivity as historical sources*, în *Speculum* XXVI (1951), p. 104—118.

⁶ O. Barkan, *Les déportations comme méthode de peuplement et de colonisation dans l'Empire ottoman*, în *Revue de la Faculté des Sciences Economiques de l'Université d'Istamboul*, nr. 1—4 (1949—1950), p. 67—131.

bătălia de la Cirmen¹. Autorul explică împrejurările dramatice care l-au determinat pe Ioan V să accepte plata unui tribut și să participe la campaniile militare ale sultanului. Pe baza izvoarelor bizantine, Ostrogorski indică atât cuantumul tributului — 30 000 monete aur, cât și efectivele corpului de oaste bizantin — 12 000 soldați. Imperiul bizantin s-a emancipat temporar de aceste obligații în timpul luptelor de după moartea lui Baiazid, ca urmare a sprijinului acordat lui Suleiman, unul din pretendenții la tron. După 1422 imperiul redevine tributari.

Pentru o mai largă cunoaștere a istoriei cuceririlor otomane în veacurile XIV—XV, o însemnătate deosebită o au recente publicații de izvoare, o parte din aceste publicații fiind traduceri în limbi de circulație mai largă a vechilor cronici otomane. Bizantinistul sovietic B. T. Gorianov a publicat textul unui scurt cronograf bizantin² care aduce importante precizări cronologice cu privire la cucerirea localităților Brussa (3 aprilie 1326), Lopadion (4 mai 1326), Niceea (1 martie 1331), laătălia de la Pelekanon (10 iunie 1329) și la tratatul din august 1333 dintre Andronic III și Orhan prin care împăratul se obliga să plătească 12 000 hyperperi pentru ca turcii să nu atace cetățile bizantine din Bythunia.

Gliša Elezovici a publicat în traducere srbă fragmente din cronica recent editată la Ankara a lui Mohamed Neşri, care relatează istoria turcilor până în timpul sultanului Mehmet I³. Dintre numeroasele referiri la trecutul nostru semnalăm informația referitoare la atacul prin surprindere efectuat de Mircea, în timp ce sultanul se afla într-o expediție precum și campania de represalii a lui Baiazid (p. 77).

Un alt izvor otoman interesând și istoria noastră este cronica lui Enveri care relatând acțiunile militare ale beilui Smirnei, Umur-Paşa, expune și incursiunea acestuia la gurile Dunării⁴. Sub rezerva autenticității, V. Laurent datează acest eveniment în anii 1337—1338⁵.

Cercetătorii veacului al XV-lea dispun acum de o nouă traducere revizuită a cunoscutei cronici a lui Aşik-paşa-Zade⁶. Traducerea germană întemeiată pe cercetarea tuturor variantelor cronicii, aduce corecturi și intrigi la edițiile cunoscute până acum, oferind astfel și istoricilor noştri o traducere fidelă, în aşteptarea corpusului de cronici turceşti privitoare la trecutul nostru, pregătit de Institutul de istorie.

Istoricul turc Şerif Baştav, comentînd textul cronicii despre sultanii otomani dintre 1374 și 1512, publicată de curînd de Gh. Zoras⁷, subliniază noutatea unor informații în comparație cu cronicile bizantine cunoscute, mai ales cu L. Chalcocondyl⁸. În textul

¹ G. Ostrogorski, *Byzance, état tributaire de l'Empire turc*, în *Зборник радова Византолошки институт*, кн. 5 (1958), p. 49—58.

² B. T. Gorianov, *Неизданный анонимный византийский хронограф XV в.* în *Византийский Временник*, т. II (1949), p. 276—293. Cf. V. Laurent, *La Chronique anonyme du cod. Mosquensis gr. 426 et la pénétration turque en Bithynie au début du XIV-e siècle*, în *Revue des Études byzantines*, VII (1950), 2, p. 207—212.

³ G. Elezovici, *Ogledalo sveta ili istorija Mehmeda Nesrije*, Belgrad, 1957.

⁴ I. Mélikoff-Sayar, *Le Destin d'Umur Pacha*, Paris, 1954; comentariul textului la P. Lemerle, *L'Emirat d'Aydin*, Paris, 1957.

⁵ *Revue des Études byzantines* t. XII (1954), p. 288, cf. recenzia lui E. Frances la lucrarea lui P. Lemerle în *Византийский Временник* t. XV, 1959, p. 277, unde acest episod e considerat ca fantastic.

⁶ *Vom Hirtenzelt zur Hohen Pforte. Frühzeit und Aufstieg des Osmanenreiches nach der Chronik „Denkwürdigkeiten und Zeitläufe des Hauses Osman“ vom Derwisch Ahmed, genannt Aschik Pacha-Sohn*, ed. R. Kreutel, Graz, 1957. Volumul face parte din interesanta colecție de traduceri germane a izvoarelor turceşti „*Osmanische Geschichtsschreiber*”, dirijată de R. Kreutel.

⁷ Gh. Zoras, *Χρονικὸν περὶ τῶν τούρκων σουλτῆκων (κατὰ τὸν Βαρθερὶν ὄν Ἑλληνικὸν κώδικα 111)* Atena, 1958.

⁸ S. Baştav, *Les sources d'une histoire de l'Empire Ottoman rédigée par un auteur anonyme*, în *Belleleten* XXI (1957), nr. 87, p. 161—172.

cronicii sînt numeroase referiri la evenimentele care interesează nemijlocit istoria țării noastre¹.

O dată cu domnia lui Murad II și a succesorului acestuia, Mehmet II, ofensiva otomană în Europa este reluată. Conducerea rezistenței anti-otomane a revenit timp de două decenii lui Ioan de Hunedoara, care a înțeles necesitatea unei acțiuni comune atât a popoarelor înrobite de turci, cît și a celor amenințate de agresiunea otomană. Istoricul maghiar L. Elekes a pus în lumină acest aspect cu totul nou în lupta anti-otomană și care explică în bună măsură succesele eroului de la Belgrad². „Campania lungă” din anii 1443–1444 a confirmat justetea acestei politici, acțiunea lui Ioan de Hunedoara fiind sprijinită de popoarele balcanice. După zădărnicierea acestui succes prin eșecul de la Varna, Ioan de Hunedoara a căutat să lărgească coaliția anti-otomană prin stringerea legăturilor cu conducătorul rezistenței albaneze, Scanderbeg.

Bizantinistul maghiar Gyula Moravcsik a pus în lumină, mai ales pe baza cronicilor bizantine și a cronicii lui Ubertino Pusculo, un aspect puțin cunoscut al luptei anti-otomane a lui Ioan de Hunedoara, tratativele sale cu Bizanțul în anii imediat premergători căderii acestuia³. Ezitățile bizantine de a pune la dispoziție portul Mesemvria trupelor maghiare au făcut imposibilă intervenția în timp util a ajutorului lui Ioan de Hunedoara : la 29 mai 1453, Constantinopolul a căzut⁴. Aceste tratative dovedesc largul orizont politic al lui Ioan de Hunedoara și stăruitoarele sale încercări de a organiza un puternic front anti-otoman.

Un alt aspect al relațiilor maghiaro-turce în prima jumătate a veacului al XV-lea este cercetat într-un recent articol al turcologului german Franz Babinger despre pretendentul Dawud Celebi, descendent al lui Murad I, refugiat la curtea lui Sigismund de Luxemburg, și folosit în repetate rînduri în cadrul proiectelor și acțiunilor anti-otomane a puterilor europene. Recomandat în 1432 de Alexandru Aldea lui Sigismund ca un factor prețios în acțiunea militară în curs de pregătire, el se afla în 1445 pe bordul unei corăbii a flotei burgunde, trimise pe Dunăre⁵.

Un nou studiu asupra antecedentelor diplomatice ale campaniei din 1444 a dat istoricul polon Jan Dabrowski⁶. Autorul revine asupra vechii polemici cu privire la pacea de la Szegedin, încheiată între regele Ladislau al Ungariei și sultan în vara anului 1444⁷. Întemeiat în mare parte pe studiile și izvoarele publicate mai de mult de istoricul român F. Pall,

¹ Vezi *Studii XII* (1959), nr. 3, p. 318–319.

² L. Elekes, *A delkelet-európai népek összefogása a török hódítók ellen Hunyadi háborúiban* în *Századok*, LXXXVI (1952), nr. 1, p. 93–117.

³ G. Moravcsik, *Ungarisch-byzantinische Beziehungen zur Zeit des Falles von Byzanz* în *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* t. II (1954), fasc. 3–4, p. 349–359.

⁴ În legătură cu căderea Constantinopolului vezi articolele din *Византийский Временник*, t. VII (1953); o amplă prezentare a lucrărilor legate de această temă, apărute în țările socialiste la Bistra A. Tvetkova, *Проблема падения Константинополя (Обзор статей, опубликованных в периодических изданиях СССР и стран народной демократии в связи с 500-летием завоевания Константинополя турками)* în *Византийский Временник*, t. XIV, 1958, p. 247–258; tot în această problemă mai semnalăm volumele: „Le cinq-centième anniversaire de la prise de Constantinople. L'Hellénisme Contemporain. Athene, 29 mai 1953 și „The Fall of Constantinople”. A symposium held at the School of Oriental and African Studies, 29 May 1953. School of Oriental and African Studies, University of London, 1955. Articolele bizantinistilor sovietici, publicate în *Византийский Временник* au fost recenzate în *Studii VII* (1954) nr. 4, p. 237–252.

⁵ F. Babinger, *Dawud-Celebi, ein osmanischer Thronbewerber des 15. Jahrhunderts* în *Süd-ost-Forschungen XVI* (1957), 2, p. 297–311.

⁶ J. Dabrowski, *L'année 1444*, Cracovia, 1952.

⁷ Cf. Fr. Pall, *Un moment décisif de l'histoire du Sud-Est européen : La croisade de Varna (1444)* în *Balkanica*, VII (1954), 1, p. 102–120.

autorul explică duplicitatea politicii conducerii regatului ungar prin nesiguranța în care se aflau regele și Ioan de Hunedoara în privința ajutorului făgăduit de curia papală, mai ales a flotei, fără de care o nouă campanie era sortită eșecului. Evenimentele care au precedat catastrofa de la Varna sînt expuse într-un larg cadru de istorie europeană, pe baza izvoarelor analizate.

Participarea Raguzei la cruciada anti-otomană din anii 1443—1444 formează obiectul articolului istoricului B. Krekić, care arată rolul important jucat de republica dalmată, atît în elaborarea planurilor de acțiune militară cît și ca mijlocitoare în tratativele diplomatice dintre Bizanț, despotatul Moreii, Ungaria și Veneția¹. Pe plan mai larg sînt studiate relațiile dintre Raguză și Imperiul otoman de către Ivan Bojić². Legăturile dintre cele două puteri au evoluat în funcție de conjunctura generală: pînă în anul 1458, cît timp s-a mai crezut în eficacitatea cruciadelor, Raguză a refuzat să accepte suzeranitatea otomană și să plătească tribut turcilor, situație la care a fost constrînsă prin prăbușirea despotatului sîrb. De aici înainte efortul principal al Raguzei a fost de a-și reglementa relațiile cu cuceritorul pentru a-și salva interesele economice. Autorul arată că și în perioada anterioară acceptări definitive a dominației otomane, politica Raguzei a oscilat între apelul la turci în conflictele sale cu despoții sîrbi și lupta anti-otomană. După ce Raguză se integrează în sistemul otoman, se produce o remarcabilă renaștere a comerțului raguzan în pen. Balcanică, neguțătorii raguzani beneficiind de un tarif vamal avantajos (2%), iar unii dintre ei ocupînd posturile cheie de vameș în Imperiul otoman³.

Ofensiva otomană spre Europa centrală a fost temporar oprită de eroica apărare a Belgradului în anul 1456. F. Babinger a consacrat un studiu special cercetării izvoarelor în legătură cu acest eveniment⁴. După o succintă analiză a antecedentelor politice a campaniei lui Mehmet al II-lea, autorul expune împrejurările care au favorizat declanșarea atacului otoman: pe de o parte, lupta dintre Ioan de Hunedoara și marii feudali ai regatului care nu numai că s-au opus politicii anti-otomane a guvernatorului regatului, dar s-au și sustras de la luptă în clipele în care se decidea soarta Europei centrale, provocînd în chipul acesta indignarea trupelor asediate, iar pe de altă parte, politica de duplicitate a despotului sîrb Gh. Brancovici. Sînt cercetate apoi știrile cu privire la efectivele trupelor asediatoare, inclusiv flota și artileria, după care urmează expunerea sistematică a izvoarelor referitoare la situația din tabăra asediaților și cea a turcilor; printre acestea un loc deosebit îl ocupă relatarea italianului Iacopo de Promontorio de Campis, nefolosit pînă acum în această problemă⁵.

O altă figură proeminentă a rezistenței balcanice împotriva turcilor a fost marele erou albanez Gheorghii Castrioti Scanderbeg. Istoricii sovietici N. D. Smirnova și I. G. Senkevici au consacrat un valoros studiu luptei poporului albanez sub conducerea lui Scanderbeg, expunînd principalele momente ale activității acestuia de la fuga din tabăra turcească

¹ B. Krekić, *Učeće Dubrovnika u ratovima protiv Turska 1443 i 1444* în *Zbornik-radova. Vizantološki Institut*, XXXVI (1953), 2, p. 145—158.

² Ivan Bojić, *Dubrovnik u Turska u XIV i XV veku*, Belgrad, 1952.

³ Pentru relațiile Raguzei cu țările române, vezi Al. Grecu, *Relațiile Țării Românești și ale Moldovei cu Raguză (sec. XV—XVII)*, în *Studii II* (1949) nr. 4, p. 105—124.

⁴ F. Babinger, *Der Quellenwert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21/22 Juli 1456*, München, 1957.

⁵ Relatarea acestuia despre Imperiul otoman în veacul XV, izvor fundamental pentru cunoașterea situației economice a Imperiului a fost reeditată, înlăturîndu-se cu acest prilej lecturile greșite și completîndu-se lacunele din vechea ediție a lui P. P. Ikovski, cu un studiu introductiv, F. Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Jacopo de Promontorio de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, München, 1957.

până la moartea sa, întâmplată în 1468¹. Studiul amintit pune în lumină nu numai strălucitele fapte de arme ale conducătorului albanez, dar și eforturile lui în vederea închegării unei largi coaliții anti-otomane, din care urmau să facă parte regatul Neapolului, Roma, Veneția și Ungaria.

Un aspect al acestei activități diplomatice este pus în lumină de istoricul italian Alessandro Serra într-un studiu recent ². Deși lucrarea se caracterizează printr-o tendință de idealizare a politicii papale, prezintă totuși un interes deosebit prin materialul documentar pus în circulație. Din amănunțitul istoric al relațiilor dintre Scanderbeg și papalitate, merită a fi semnalate tratativele diplomatice din 1463, purtate în vederea încheierii unei largi coaliții europene împotriva turcilor, din care urmau să facă parte Veneția, Ungaria, Burgundia, Albania și Roma. În cadrul congresului de la Mantua, într-una din ședințele secrete s-a hotărât și distribuirea teritoriilor, care urmau să fie recucerite de la turci: este de remarcat pentru înțelegerea obiectivelor politicii maghiare în timpul lui Matei Corvin, faptul că Ungaria își rezerva în caz de victorie Bulgaria, Serbia, Țara Românească și coasta M. Negre. Destrămarea coaliției și moartea lui Pius al II-lea au împiedicat realizarea acestor proiecte ³.

Pentru relațiile dintre Ungaria și Imperiul otoman în timpul lui Matei Corvin prezintă interes știrile noi furnizate de corespondența dintre Matei Corvin și sultanul Baiazid al II-lea, precum și între alte personalități de seamă ale regatului maghiar și imperiul otoman ⁴. Noile documente explică în bună măsură atitudinea pasivă a lui Matei Corvin în anul 1484, după ocuparea Chiliei și Cetății-Albe de către turci; armistițiul ungaro-otoman, încheiat cu un an înainte convenea ambelor părți, întrucât Matei Corvin era absorbit tot mai mult de problema Bohemiei, iar sultanul Baiazid urmărea o politică de pace cu puterile Europei centrale și apusene, explicabilă prin teama de uneltirile pretendentului Djem, fugit în apus. Se înțelege de ce protestele regelui ungar în anul 1484 nu au avut decât un caracter formal. Important este și textul tratatului ungaro-turc din 1503.

Un moment însemnat în transformarea Mării Negre în lac turcesc îl constituie căderea coloniei genoveze Caffa sub stăpânirea otomană. Istoricul polon M. Malovist a consacrat o amplă monografie istoricului acestei colonii ⁵. Din amănunțita expunere a relațiilor internaționale în perioada premergătoare cuceririi orașului, reținem însemnătatea pregătirilor diplomatice, anterioare campaniei lui Mehmet al II-lea în Moldova în anul 1476. După înfrângerea

¹ N. D. Smirnova și I. G. Senkevici, *Освободительная борьба албанского народа против турецких поработителей в XV веке* în *Вопросы Истории*, 1953, nr. 12, p. 80—97.

² A. Serra, *Relazioni del Castriota con il Papato nella lotta contro i Turchi, 1444—1468*, în *Archivio Storico Italiano*, CXIV (1956), 4, p. 713—733, CXV (1957), 1, p. 33—65.

³ Luptele albanezilor cu turcii sînt prezentate pe baza informațiilor lui L. Chalcondyl și în articolul lui E. Veselago, *Известия Лаоника Халкокондила об албанцах* în *Византийский Временник* t. X (1956), p. 133—160.

⁴ Nikola Radojeić, *Pet pisama s Kraja XV*, în *Juznoslovenskii filolog XX* (1953—1954), p. 343—367; Tayyib Gökbilgin, *La traduction des lettres de Korvin Mathias à Bayezid II et le texte turc du traité hungaro-turc de 1503 (909)* în *Bulleten*, XXII (1958), nr. 87, p. 382—390. Știrile istoricului bizantin Critobul despre luptele lui Matei Corvin cu turcii, mai ales campania din Bosnia din anii 1463—1464, sînt discutate de Z. V. Udalțova, *Византийский историк Критобул о южных славянах и других народах Балканского полуострова в XV веке* în *Византийский Временник*, t. IV (1951), p. 91—121, la p. 118—120 discuție în legătură cu campania lui Mehmet al II-lea împotriva Țării Românești; pentru atitudinea turcofilă a cronicarului bizantin, care explică și relatarea denaturată a faptelor, în opera sa, vezi Z. V. Udalțova, *К вопросу о социально-политических взглядах византийского историка XV в. Критобула*, ibidem, t. XII (1957), p. 172—197.

⁵ M. Malovist, *Kajfa-Kolonia genuenska na Krymie i problem wschođni w latach, 1453—1475*, Warszawa, 1947; cf. Intemeiatele observații critice în prezenta lui V. V. Stoklițkaia-Tereșkovici în *Византийский Временник* t. IV (1951), p. 201—206.

turcilor la Podul Înalt în anul 1475, sultanul a înțeles că pentru zdrobirea rezistenței moldovenești era necesară concentrarea unor forțe cu mult mai puternice decât cele biruite de Ștefan cel Mare; aceasta explică încheierea grăbită a unui armistițiu cu Veneția în aprilie-mai 1475 deși situația republicii era disperată. Sultanul îngrijorat și de prezența unei garnizoane moldovenești la Theodoro¹ — a folosit tulburările din Caffa pentru a ocupa cetatea. Stăpânirea turcilor în Crimeea urma să înlesnească folosirea tătarilor ca forță de șoc împotriva Moldovei și eventual a Poloniei.

Lui S. N. Fisher îi aparține o încercare de prezentare de ansamblu a relațiilor externe ale Imperiului otoman în intervalul 1481—1512², împărțit de autor în două perioade: cea dintâi între 1481 și 1495, în care, după moartea lui Mehmet al II-lea, politica Imperiului otoman e dominată de rivalitatea dintre Baiazid și Djem, acesta din urmă alungat, dar folosit de puterile care puneau la cale acțiuni militare anti-otomane. În această perioadă politica externă a statului otoman în relațiile cu puterile europene centrale și apusene este pacifică. Pacea cu Veneția și cu Ungaria (încheiată în anul 1483, și la adăpostul căreia sultanul a putut lovi Moldova în anul 1484), oferă liniștea dorită de Baiazid. A doua perioadă, succesivă morții lui Djem în 1495, este caracterizată prin reluarea politicii agresive atât în Europa (războiul cu Veneția, 1499—1503) cât și în Asia (războiul cu Persia).

În general lucrarea este o simplă expunere de fapte, lipsită de spirit critic și de orizont, o prezentare necontrolată a izvoarelor, mai ales apusene. Erorile grave și inadmisibile cu privire la istoria țărilor noastre se explică prin bibliografia cu totul învechită pe care o folosește autorul. E suficient să semnalăm faptul că autorul situează campania lui Ioan Albert în anul 1496 (!), că acceptă svonul contemporan referitor la încheierea unei coaliții anti-otomane din care ar fi făcut parte Polonia și Moldova în 1497 (! anul războiului moldo-polon) și că în repetate rânduri vorbește despre „Karabogdanul” Moldovei, confundând numele țării — așa cum apare obișnuit în cronicile turcești — cu numele domnului. Lucrarea trebuie deci folosită cu multă circumspecție.

Împrejurările care au dus la prăbușirea regatului maghiar în lupta de la Mohács (1526) sînt analizate de către istoricul maghiar G. Székely³. În timp ce masele populare erau pentru desfășurarea unei puternice lupte de apărare împotriva cötropitorilor turci, clasa conducătoare maghiară în frunte cu regele, nu a înțeles nici în momentele de mare primejdie necesitatea de a sprijini activ această luptă. Este semnificativ faptul că doar cu două săptămîni înainte de bătălia de la Mohács, au fost trimise trupe pentru înăbușirea mișcării minerilor de la Besterebánya; corpurile de oaste ale marilor feudali nu au participat în lupta de la Mohács. Preocupați de chestiunile italiene, Habsburgii, care în anul 1518 condiționau concursul lor la o proiectată acțiune anti-otomană, de recunoașterea de către Ungaria a tutelei imperiale, nu au dat nici un ajutor regatului maghiar.

La începutul veacului al XVI-lea Europa de sud-est se afla sub dominația otomană. În răstimp de un veac și jumătate, statele feudale din Balcani căzuseră rînd pe rînd sub loviturile semilunii. Cauzele înfrîngerii relativ rapide a rezistenței statelor balcanice au constituit obiectul a numeroase studii, dintre care reținem prezentarea de larg orizont a cunoscutului istoric ceh J. Macurek⁴. La începutul studiului său, autorul subliniază necesitatea

¹ Vezi în această privință N. Bănescu, *Contribution à l'histoire de la Seigneurie de Théodoro-Mangoup en Crimée* în *Byzantinische Zeitschrift* LIII (1935), p. 20—37.

² S. N. Fisher, *The foreign relations of Turkey, 1481—1512*, Urbana, University of Illinois Press, 1948.

³ G. Székely, *A török hódítók elleni védelem ügye a Dézsa-parasztháborútól Mohacsig* în *Századok*, LXXXVI (1952), 1, p. 118—148.

⁴ J. Macurek, *Турецкая опасность и Срединья Европа накануне и во время падения Константинополя* în *Byzantinoslavica*, XIV (1953), p. 130—157.

de a urmări mereu legătura dintre evenimentele locale și ansamblul general al istoriei europene, în care ele se încadrează. Arătând că la sfârșitul veacului al XIV-lea — momentul de declanșare a marii ofensive otomane în Balcani — Europa răsăriteană cunoștea o perioadă de prosperitate economică, Macurek analizează împrejurările care au împiedicat constituirea unui front unit anti-otoman: rivalitățile dintre statele balcanice, fărâmițarea feudală și ascuțirea contradicțiilor interne, divergențele dintre țările Europei medievale. Este de relevat locul important pe care Macurek îl rezervă rivalității polono-maghiare pentru dobândirea unui control politic asupra țărilor române în veacurile XIV—XV, ca factor de subminare a rezistenței anti-otomane. Sprijinirea de către regii unguri a politicii papale precum și încercările de expansiune maghiară în Balcani au stîmjenit lupta de apărare împotriva năvălitorilor turci. La rîndul ei, Polonia, angajată în conflictul cu Ordinul Teutonic și amenințată de pradăciunile tătarilor din Crimeea a dus o politică de neutralitate binevoitoare față de Poartă. Abia în timpul lui Ioan de Hunedoara, căruia autorul îi consacră o mare parte din studiul său, s-a conturat o politică activă de organizare a unei coaliții a popoarelor expuse agresiunii otomane în vederea alungării turcilor din Europa.

O interesantă cercetare asupra cauzelor succeselor otomane în peninsula Balcanică aparține și istoricului Halil İnalcık¹. Întemeiat pe un vast material documentar edit și inedit, referitor mai ales la Albania, Macedonia, Serbia, Bosnia, Herțegovina și Bulgaria, autorul arată că rapiditatea înaintării și consolidării puterii turce în Balcani se explică prin atragerea unei părți a feudalității din statele balcanice de partea cuceritorului și prin adoptarea de către statul otoman a unor instituții fundamentale ale popoarelor cucerite. Poziția turco-filă a unei părți a feudalității bizantine și balcanice este incontestabilă, dar autorul nu a arătat rădăcinile de clasă ale acestei atitudini².

Numeroase lucrări apărute în ultimii ani au pus în lumină aspecte noi ale relațiilor dintre Imperiul otoman și țările Europei centrale și apusene. Astfel istoricul francez F. Thiriet, care și-a consacrat activitatea cercetării politicii venețiene în veacurile XIV—XV, a publicat un studiu asupra relațiilor veneto-bizantine în perioada pătrunderii turcilor în Europa³. Pe baza unui material documentar nou, autorul pune în lumină un aspect al politicii orientale a Veneției, care urmărea să-și mențină pozițiile în imperiul bizantin și să aibă drum deschis în Marea Neagră, unde comerțul venețian se activează. Veneția și-a condiționat participarea la o alianță cu Bizanțul și Genova de confirmarea privilegiilor comerciale. Deoarece Ioan V Paleologul a primit aceste condiții, Veneția a acceptat să se asocieze Genovei pentru a organiza o flotă care să împiedice trecerea strîmtorilor de către turci și să determine astfel oprirea ofensivei acestora în Tracia. Dar proiectul de alianță s-a lovit de mai multe dificultăți, printre care cea dintîi a fost rivalitatea comercială dintre Genova și Veneția în Marea Neagră. În anii 1360—1362 se constată o intensificare a negoțului venețian și conflicte mari cu Genova în Marea Neagră. Pretenția Veneției de a obține de la Bizanț

¹ Halil İnalcık, *Od Stefana Dušana do osmanskog carstva*, în *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladovianom III—IV* (1952—1953), p. 23—54.

² În această problemă vezi Z. V. Udaltova, *Предательская политика феодальной знати в период турецкого завоевания* în *Византийский Временник* t. VII (1953), p. 93—121 și E. Frances, *Классовая позиция византийских феодалов в период турецкого завоевания*, ibidem, t. XV (1959) p. 71—99.

³ F. Thiriet, *Una proposta di lega anti-turca tra Venezia, Genova e Bisanzio nel 1363* în *Archivio Storico Italiano*, CXIII (1955), nr. 3, p. 321—334; același autor a publicat un prețios volum de regeste din arhivele venețiene *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie, vol. I (1329—1399)*, Paris, 1958, semnalat și în *Studii* XII (1959), nr. 6, p. 230—232, care aduce informații noi despre expansiunea otomană în veacul al XIV-lea.

concedarea insulei Tenedos, considerată poartă de intrare în Marea Neagră, a dus, firește, la reacția Genovei. Falimentată acum, alianța veneto-bizantină avea să se încheie, fără a duce însă la rezultatele așteptate, în 1370, când Ioan al V-lea ceda Tenedos-ul venețienilor.

Eforturile stăruitoare desfășurate de vestitul umanist italian Enea Silvio Piccolomini — devenit papă sub numele de Pius al II-lea — pentru a încheia o alianță anti-otomană sînt cercetate în monografia pe care i-o dedică G. Paparelli¹. Ultimele două capitole sînt închinete exclusiv politicii de cruciadă a acestuia. Episodul, atît de discutat, al scrisorii trimise de papă lui Mehmed al II-lea își găsește explicația istorică în incapacitatea de a organiza o mare acțiune militară, iar tentativa de convertire a sultanului, fără nici o perspectivă de izbîndă, se încadrează mai degrabă în spiritul umanist al epocii și nu are nici o semnificație politică. Străduințele papei nu au dus la nici un rezultat, sistemul de alianțe, realizat la Mantua în anul 1462, destrămintîndu-se înainte de începerea acțiunii. Concentrîndu-și atenția asupra personalității lui Pius al II-lea, autorul pierde de multe ori din vedere cadrul economic și politic contemporan, care condamnau la eșec, încercările, acum anacronice, de a organiza noi cruciade. De altfel, în atmosfera politică de la mijlocul veacului al XV-lea, mai ales în Italia, ideea de „cruciadă” anti-otomană cedase locul combinațiilor politice în care Imperiul otoman era considerat ca unul din factorii posibili ai jocului de alianțe și adversități a politicii europene².

La începutul veacului al XVI-lea, această tendință se generalizează în întreaga Europă. F. Babinger a pus în lumină un moment interesant și puțin cercetat al raporturilor dintre Maximilian I și Imperiul otoman — tratativele secrete, desfășurate în anii 1510—1511³. Alianța anti-venețiană realizată în anul 1508 la Cambrai între Ludovic al XII-lea și Maximilian, la care s-a asociat și papa Iuliu al II-lea, a creat o situație extrem de primejdioasă pentru Veneția și a silit Signoria să caute alianța otomană pentru a ieși din greu impas. Pentru a contracara acțiunile diplomației venețiene, Maximilian a intrat în tratative cu turcii, trimițînd un sol la Poartă. În legătură cu această solie se publică un interesant material inedit.

Legătura dintre lupta anti-otomană și evoluția situației interne a Imperiului, mai ales în perioada cînd Transilvania intrase temporar sub dominația Casei de Austria — momentul Castaldo — este analizată de Fisher-Galati⁴. Studiînd corelația dintre luptele interne din Germania și relațiile imperiului cu turcii în anii 1552—1555, autorul conchide că fără a putea fi considerat un factor decisiv în încheierea păcii de la Augsburg, amenințarea otomană a precipitat realizarea unui acord. Împăratul a fost cîștigat ideii de conciliere prin stăruințele lui Ferdinand ale cărui posesiuni orientale erau primejduite de turci. Ferdinand nădăjduia că va putea obține concursul militar și bănesc al principilor după stabilirea păcii confesionale⁵.

¹ G. Paparelli, *Enea Silvio Piccolomini, Pio II*, Bari, 1950.

² Cf. Carlo de Frede, *Un memoriale de Ferrante I d'Aragona a Luigi XI (1477)* în *Rivista Storica Italiana* LX (1948), p. 402—419, în care se vede că apelul la turci și acuzația de colaborare cu turcii era un loc comun al literaturii propagandistice legate de lupta dintre statele italiene.

³ F. Babinger, *Kaiser Maximilian „geheime Praktiken” mit den Osmanen (1510—1511)*, în *Süd-ost-Forschungen* XV (1956), p. 201—236.

⁴ A. Fisher-Galati, *The Turkish question and the religions peace of Augsburg*, ibidem, p. 290—311.

⁵ În aceeași problemă vezi și R. Pfister, *Reformation, Türken und Islam in Zwingliana*, X (1956), p. 345—375; despre alitudinea lui Luther în problema luptei anti-otomane vezi H. Buchanan, *Luther and the Turks, 1519—1529*, în *Archiv für Reformationsgeschichte* XLVII (1956), p. 145—160, cf. lucrarea mai veche a lui R. Lind, *Luthers Stellung zum Kreuz- und Türken-Krieg*, Giessen, 1940.

Unul din acele „adevăruri consacrate” pe care o investigație critică a izvoarelor le dovedește false este și existența faimoaselor capitulații acordate de sultan regelui Francisc I în anul 1535. Istoricul francez Gaston Zeller a documentat de curind¹ justetea părerii lui N. Iorga² că în realitate aceste capitulații nu au existat; a fost vorba de un proiect care nu s-a concretizat într-un act oficial. De fapt prima menționare a acestei capitulații datează din anul 1777 și aparține lui Saint Priest, care redacta la acea dată o istorie a ambasadei franceze la Constantinopol; prima capitulație este așadar în 1569. De aceste capitulații se leagă expansiunea comercială a Franței, mai ales a Marsillei, care se substituie Veneției în comerțul levantin, pe toată durata războiului turco-venețian izbucnit în 1570, realizând mari beneficii.

Socotim binevenite observațiile lui Billioud, care acceptând concluzia lui Zeller că prima capitulație este cea din 1569, subliniază însă că relațiile economice au premers legislației comerciale și că prezența negustorilor din Marsilia în Levant este cu mult anterioară acestor capitulații³.

Penetrația economică în Imperiul otoman a puterilor europene se intensifică în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, dând naștere unei puternice rivalități. Unele din lucrările recente pun în lumină aspecte ale luptei pentru cucerirea pieții imperiului otoman, manifestări timpurii ale unor realități care se vor maturiza complet în veacurile XVIII-XIX, explicind politica puterilor apusene de asigurare a integrității imperiului otoman, în dauna luptei de eliberare a popoarelor asuprite de turci. Menționăm în primul rând studiul lui A. L. Horniker asupra rivalității anglo-franceze în Levant la sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea⁴.

În acest studiu se arată progresele realizate de Anglia în comerțul cu orientul, deși inițiativa aparține încă Franței. Tratatul de pace și alianță dintre Anglia și Imperiul otoman din 1583, dar mai ales capitulațiile obținute în 1593, deschid largi perspective negoțului britanic pe piața imperiului otoman. Socotim interesant de relevant faptul că în aceeași perioadă comerțul englez obține în Moldova un regim vamal identic celui stabilit în ansamblul imperiului otoman⁵.

Tot atât de interesante sînt și împrejurările legate de pătrunderea în Imperiul otoman a negoțului olandez, care după victoria revoluției burgheze din Țările-de-Jos cunoaște un deosebit avînt. Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Olanda și Imperiul otoman a provocat un puternic conflict în care au fost angrenate principalele puteri europene ale căror interese contradictorii ieșeau din nou la iveală cu acest prilej. Puțin cunoscut pînă de curind, acest episod a fost cercetat pe baza unor materiale inedite de istoricul german Anton Ernstberger⁶. După încheierea păcii cu Spania în 1609, Olanda s-a străduit să-și creeze o ambasadă la Con-

¹ G. Zeller, *Une légende qui a la vie dure: les capitulations de 1535* în *Revue d'histoire moderne et contemporaine* II (1955) avril-juin, p. 127-132.

² N. Iorga, *Points de vue sur l'histoire du commerce de l'Orient à l'époque moderne*, Paris, 1925, p. 41-44.

³ *Revue d'histoire moderne et contemporaine* II (1955), p. 312-315.

⁴ A. L. Horniker, *Anglo-French rivalry in the Levant from 1583 to 1612* în *The Journal of Modern History* XVIII (1948), p. 289-305.

⁵ Hurmuzaki, III, 1, p. 122, vezi și N. Iorga, *Les premières relations entre l'Angleterre et les pays roumains du Danube: 1417 à 1611*, extras din *Mélanges d'histoire offerts à M. Charles Bémont* . . . , Paris, 1913.

⁶ Anton Ernstberger, *Europas Widerstand gegen Hollands erste Gesandtschaft bei der Pforte (1612)*, München, 1956; autorul ignoră studiul lui N. Iorga, *Les rapports entre la Hollande et l'Empire Ottoman, au XVII-e siècle et au commencement du XVIII-e* în *Revue historique du Sud-est européen* XIV (1937), nr. 10, p. 283-293; cf. și documentele ambasadei olandeze (Cornelis Haga) publicate de N. Iorga în *Studii și Documente* XXIII, p. 115-289.

stanlinopol. Faptul nu putea fi decit bine primit din partea turcilor, intrucit ostilitatea profundă, atît a Olandei cît și a Imperiului otoman, față de Spania, crea aproape o alianță naturală între cele două puteri. Principalele puteri europene erau interesate însă să împiedice apropierea dintre Imperiul otoman și Olanda.

Interesul politic a fost principalul factor al ostilității Austriei. Solidaritatea dinastică și de interese politice cu Spania, teama că sub pretextul unor obișnuite contacte diplomatice, se punea la cale o alianță între cele două state, a determinat conducerea austriacă să împiedice mult timp trecerea pe teritoriul austriac a soliei olandeze. Dimpotrivă, ostilitatea Angliei avea substrat precumpănitor economic. În cercurile conducătoare engleze domnea convingerea că concurența olandeză va provoca declinul comerțului englez în Levant. De același ordin erau motivele care inspirau ostilitatea Franței și Veneției. La Constantinopol, solul olandez Cornelis Haga s-a aflat în fața unui adevărat front diplomatic, format din ambasadorii Angliei și Franței, bailul venețian și reprezentanții habsburgici. Rapoartele reprezentantului austriac Michael Starzer (publicate în anexă) dezvăluie neliniștea cercurilor imperiale cu privire la existența unui plan otoman de a încheia alianța cu Suedia și Olanda, de a slăbi rezistența Habsburgilor și de a ușura astfel reluarea politicii de expansiune spre centrul Europei. În cele din urmă, eforturile depuse de reprezentanții puterilor europene s-au lovit de o dificultate fundamentală, care constituia și principala forță a solului olandez: coincidența de interese turco-olandeză născută din adversitatea comună față de Spania.

La 12 iulie 1612 se încheie tratatul de alianță dintre cele două țări, care prevede pentru olandezi dreptul de a face comerț în toate provinciile Imperiului otoman, sub protecția unor consuli proprii. Totuși, olandezii nu au obținut tariful vamal avantajos de care beneficiau englezii (3%), ci pe cel acordat și francezilor (5%). Lucrarea se încheie cu o prețioasă culegere de rapoarte diplomatice inedite; de reținut la p. 48 apariția lui „Casparo Gratiani”.

O parte din lucrările înfățișate mai sus (G. Paparelli, S. N. Fisher, F. Babinger), deși aduc contribuții documentare prețioase sau precizări noi, în chestiuni de detaliu, au o valoare limitată prin faptul că acordă atenție în mod precumpănitor sau exclusiv, istoriei politice, ignorînd substratul economic și social al fenomenelor expuse.

★

Socotim că lucrările prezentate mai sus vor putea ajuta pe cercetătorii noștri la o mai largă înțelegere a cadrului general în care s-a dezvoltat istoria noastră în timpul dominației otomane în Europa de sud-est.

Studiul nostru documentar se oprește la începutul veacului al XVII-lea urmînd ca în viitor să prezentăm un șir de alte lucrări referitoare și la veacurile XVII, XVIII și XIX, prezentînd interes pentru istoria țării noastre¹.

Fl. Constantinii

¹ Semnalăm, de exemplu, articolul lui Adem Handžić, *Diploma sultana Murada IV erdelskom Knezu Đeordju Rakociju*, în *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladovaniem*, VI-VII (1956–1957), p. 175–191, unde se publică un berat din 1631, păstrat în arhivele din Ljubliana, cu prețioase știri referitoare la relațiile dintre Transilvania, Țara Românească și Moldova, la intervenția porții în aceste relații și la tribut.

Istoria universală, în zece volume

Vol. II, București, Editura științifică, 1959, 904 pag.

În cadrul acțiunii de traducere în limba română a *Istoriei universale* în zece volume, vastă operă de sinteză elaborată de un larg colectiv de savanți sovietici sub egida Academiei de Științe a U.R.S.S., Editura științifică a oferit până acum publicului cititor și specialiștilor din țara noastră primele două volume.

Apărut la scurt interval după primul¹, cel de-al doilea volum al *Istoriei universale* reprezintă, fără îndoială, o realizare de înaltă ținută științifică².

Rezolvarea creatoare a problemelor fundamentale ale istoriei societăților de pe vastul teritoriu al Eurasiei și Africii, dintr-un răstimp de aproximativ un mileniu, a fost posibilă numai prin îndelungate și laborioase cercetări asupra diverselor izvoare care s-au păstrat, prin reconsiderarea critică a moștenirii trecu-

tului și a concepțiilor istoriografiei burgheze contemporane, ca și prin folosirea importanțelor rezultate obținute de cercetătorii sovietici în cele mai diverse domenii ale științelor sociale.

Din lectura integrală a conținutului acestui volum rezultă clar că de mare este deosebirea sa calitativă în raport cu prezentarea aceleiași etape istorice în toate lucrările similare, apărute până acum.

Dacă, în general, istoriile universale burgheze își întemeiază expunerea fenomenelor istorice pe concepția idealistă asupra dezvoltării societății omenești, pe baza căreia au putut să capete o largă răspindire diverse teorii false sau retrograde, cum ar fi tendința de a contesta rolul determinant al economiei, al modului de producție în viața socială, încercarea de negare a rolului decisiv al maselor populare în istorie, teoria „evoluției ciclice”, teoria migrațiilor, rasismul, europocentrismul și altele, volumul II al *Istoriei universale*, ca și întiiul, are cu totul altă bază teoretică, anume învățătura marxist-leninistă despre formațiunea social-economică.

Conceptind istoria lumii antice ca un proces unic cu caracter de lege, autorii au găsit cu cale să înfățișeze evenimentele istoriei popoarelor și triburilor din diferite regiuni ale globului terestru nu în succesiunea lor cronologică în limitele unor zone mai mult sau mai puțin întinse, luate izolat față de

¹ În legătură cu volumul I al *Istoriei universale*, cf. recenziile noastre din „Studii” XII (1959), nr. 6, p. 183—190.

² Colectivul de autori și redactori este alcătuit din Z. S. Belousova, T. V. Blavațkaia, D. V. Deopik, I. M. Diakonov, M. M. Diakonov, E. L. Glușțkaia, E. S. Golubțova, G. F. Iliin, O. N. Iulkin, D. P. Kallistov, I. S. Kațnelson, E. V. Kozakovskaia, O. V. Kudreavțev, I. A. Lențman, M. A. Lișșit, A. P. Pavlovskaia, I. I. Perepiolkin, A. G. Perihanian, E. M. Staierman, N. A. Sidorova, A. I. Sirkin, T. V. Stepughina, V. V. Struve, A. I. Șevelenko, M. A. Tihanova, S. L. Utcenko, B. G. Veber, M. V. Vorobiov, K. K. Zelin, V. P. Zubov.

restul lumii (de exemplu Orientul, Grecia, Roma etc.), așa cum se obișnuia mai înainte, ci în desfășurarea lor paralelă, sincronică pe cuprinsul întregii okumene. Prin tratarea sincronică a istoriei unor populații aflate pe cele mai diferite trepte ale dezvoltării sociale, cititorul poate înțelege mai bine raporturile care s-au stabilit treptat între ele, și întrepătrunderea de influențe care au contribuit într-o formă sau alta la dezvoltarea societății omenești, în ansamblu.

În comparație cu primul volum, volumul II cuprinde o perioadă mult mai scurtă (cca un mileniu), dar, în schimb, mult mai bogată în evenimente istorice.

Îmbrățișând perioada ce se întinde de la mijlocul mileniului I î.e.n. până în secolul V al erei noastre, volumul de față este împărțit în cinci părți mari și anume:

I) Dezvoltarea relațiilor sclavagiste în Asia anterioară și în bazinul Mării Mediterane. Statul Ahemenizilor. Orașele-state eline. Triburile din Europa și Asia (mileniul I înaintea erei noastre).

II) Prăbușirea statului Ahemenizilor. Statele elenice. Formarea puterii mediteraniene a romanilor.

III) Popoarele și statele din Asia orientală și sudică (secolul V înaintea erei noastre — secolul IV al erei noastre).

IV) Imperiile sclavagiste, popoarele și triburile din Europa, Asia anterioară și Asia centrală (secolul I—III e.n.).

V) Imperiul roman târziu. Prăbușirea originii sclavagiste.

În cuprinsul primei părți, autorii insistă asupra trăsăturilor specifice ale istoriei statului persan al Ahemenizilor, moștenitorul de fapt al despoțiilor militare din Orientul Apropiat, și analizează sub diferite aspecte istoria orașelor-state grecești din secolele V—IV î.e.n.

Îeșind învingătoare din războaiele medice, aceste orașe-state cunosc în cursul secolului V î.e.n. o epocă de maximă înflorire economică, politică și culturală. După observația profundă a lui Marx, baza economică a acestei societăți în perioada cea mai înfloritoare a existenței

ei a constituit-o mica gospodărie țărănească și meșteșugurile oamenilor liberi¹. Totodată, se constată o dezvoltare neîntreruptă a sclaviei, care cuprindea în măsură tot mai mare diversele ramuri ale producției sociale.

Diviziunea crescândă a muncii ducea inevitabil la o dezvoltare fără precedent a schimbului, a relațiilor bănești. Căile comerciale terestre și mai ales maritime leagă orașele-state grecești cu alte state sclavagiste sau cu triburile de la periferia acestei lumi.

Pe această bază, democrația sclavagistă ajunge la apogeu, iar cultura cunoaște un avânt general.

În continuare, autorii observă, că chiar din această perioadă de înflorire se manifestă tot mai clar contradicțiile interne ale societății grecești care ascundeau în ele germeii crizei și decadenței din cursul secolului IV î.e.n.

Munca sclavilor elimină tot mai mult pe cea a oamenilor liberi, subminând încet, dar sigur baza economică, politică și militară a polisului. Pe măsură ce sclavia pătrunde în toate ramurile producției sociale, munca fizică devine pentru oamenii liberi „servilă”, înjositoare, demnă de dispreț. Demoralizându-i pe meșteșugari și pe țărani ruinați, făcând din ei unealta oarbă a virfurilor societății sclavagiste, această atitudine față de muncă nu putea sfârși altfel decât prin degenerarea democrației antice².

În același timp, nevoile dezvoltării economice a lumii antice (creșterea producției de mărfuri și a legăturilor economice între diferite regiuni) impuneau crearea unei organizații politice mai vaste decât orașul-stat. Expresia concretă a acestui proces istoric a constituit-o formarea monarhiei „mondiale” a lui Alexandru Macedon și după destrămarea

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a III-a, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 354, obs. 24.

² F. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului* în K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ediția a II-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 294: „Nu democrația a dus Atena la pieire, cum susțin dascălii europeni care se gudură în fața prinților, ci sclavia care a aruncat oprobriul asupra muncii cetățeanului liber”.

ei — a statelor elenistice având ca centru de gravitate bazinul oriental al Mării Mediterane.

Ultimele capitole ale acestei părți sînt dedicate atît istoriei Romei în epoca regalității și în primele secole ale republicii cît și istoriei numeroaselor triburi și popoare din Europa occidentală și orientală (iberii, celții, germanii, ilirii, tracii, cimmerienii, sciții, sarmații, slavii, triburile baltice, fino-ugrice și altele) din Caucaz, Kazahstan și Siberia în cursul celei de-a doua jumătăți a mileniului I î.e.n.

Concomitent și alături de popoarele din zona civilizației sclavagiste a existat o lume a triburilor și popoarelor nomade, seminomade și sedentare, care locuiau pe vastele teritorii ale Europei și Asiei. Dezvoltarea lor istorică a avut loc într-un ritm neuniform.

În ansamblu însă, aceste triburi și popoare se aflau în stadiul orînduirii comunei primitive sau pe diferite trepte ale descompunerii acesteia.

În funcție de gradul lor de dezvoltare, triburile respective au ajuns, în perioade diferite, pînă în pragul formării societății scindate în clase antagoniste, pînă la constituirea statelor. Astfel, pentru unele dintre ele (ca de exemplu, pentru celți, germani, slavi etc.), perioada de descompunere a relațiilor gentilice a durat pînă la începutul sau chiar pînă în primele secole ale erei noastre, în timp ce pentru altele (ca tracii de sud, sciții, triburile din Transcaucazia etc.), această perioadă se încheiase deja în secolele IV — III î.e.n.

De mare însemnătate principală pentru înțelegerea procesului de trecere de la orînduirea comunei primitive la orînduirea sclavagistă timpurie pe teritoriul patriei noastre este paragraful consacrat istoriei triburilor tracice de nord (p. 128), unde se face caracterizarea formațiunii politice a dacilor de sub conducerea lui Burebista (60 — 44 î. e. n.): „După cît se pare, regatul lui Burebista a păstrat multe din trăsăturile unei uniuni de triburi, îmbinate însă într-un mod specific cu germenii orînduirii de stat. Orînduirea respectivă se baza, în mare măsură, pe forța militară la care ajunseseră geții pe vremea lui Burebista.

Ridicarea regatului geților a fost de scurtă durată: în anul 44 î.e.n., Burebista este ucis de geții care se răsculasera împotriva lui, iar regatul său se destramă în cîteva părți de sine stătătoare”.

Pentru istoria ulterioară a geto-dacilor, ca și a celorlalte triburi și popoare care rezistau cu îndrjire politicii de expansiune a statului roman —, cititorul poate căpăta informații utile în ultimul capitol al părții a IV-a.

Partea a doua a volumului tratează despre împrejurările istorice generale ale constituirii și dezmembrării rapide a monarhiei „universale”, create de Alexandru Macedon în condițiile crizei sistemului sclavagist greco-oriental, despre istoria statelor elenistice și a ridicării Romei la rangul de mare putere a lumii antice, ca și despre istoria unor triburi din bazinul Mării Negre, din Caucaz și din Asia Centrală, în ultimele trei veacuri ale mileniului I î.e.n.

Cuceririle lui Alexandru Macedon pe seama statului persan al Ahemenizilor au fost începutul unui larg șuvoi de colonizări ale macedonenilor și grecilor spre Orient.

Monarhia „mondială”, care cuprinsese într-un răstimp impresionant de scurt între granițele sale numeroase țări și popoare, s-a desmembrat tot atît de repede, cedînd locul unor state noi, mai puțin întinse — statele elenistice. Hotarele acestor state erau și ele extrem de nestabile, modificîndu-se după victoriile și înfrîngerile militare ale regilor și dinastilor elenistici.

Necentenitele războaie și expediții de jaf, rebeliunile militare și răsturnările de palat umplu întreaga istorie a regatelor elenistice. Îndărătul acestor evenimente, consemnate copios în izvoarele epocii, se petreceau procese complexe, contradictorii de dezvoltare social-economică și de luptă de clasă. Statele elenistice din Asia anterioară și Egipt au apărut pe un loc pregătit de istoria multimilenară a popoarelor care au trăit acolo. Această împrejurare explică fenomenul încrucișării, în această parte a lumii vechi, a celor două căi de dezvoltare ale societății sclavagiste, legate de forme deosebite de viață economică și politică: exploatarea populației dependente (laoi) și

sclavajul de lip antic, proprietatea supremă (a regelui) asupra pământului și proprietatea privată în curs de dezvoltare, despotia orientală și statul-oraș grec. Pe această bază s-a produs contopirea treptată a stăpînitorilor de sclavi greco-macedoneni și autohtoni, care formează, în ciuda caracterului eterogen al componenței și originii lor, o clasă dominantă elenizată unică. Unul din cele mai importante rezultate ale formării statelor elenistice pe ruinele monarhiei „mondiale” a lui Alexandru Macedon a fost lărgirea sferei relațiilor sclavagiste de tip dezvoltat, cu alte cuvinte a economiei sclavagiste orientate pentru satisfacerea nevoilor pieții.

Legăturile comerciale se consolidează și se ramifică neconținut. Căile maritime și de caravane leagă bazinul Mării Mediterane de țări foarte îndepărtate, ca India și China. Așadar, în epoca elenistică are loc o deplasare a centrelor comerciale și meșteșugărești spre Orient. Totodată, la periferia lumii elenistice (în Transcaucazia, Asia centrală, Arabia și în alte părți) se formează noi state sclavagiste, care încep să joace un rol din ce în ce mai însemnat în viața economică și politică a Asiei centrale și a regiunilor din bazinul Mării Mediterane.

În domeniul ideologiei și culturii, epoca elenistică prezintă trăsături noi: acumularea continuă de cunoștințe, dezvoltarea remarcabilă a unor ramuri ale științei și tehnicii, noi realizări ale gândirii materialiste, legate, înainte de toate, de numele lui Epicur. Paralel, avem de-a face cu forme din ce în ce mai accentuate ale decăderii generale a concepției antice despre lume, ca, de pildă, creșterea stărilor de spirit mistice, a idealismului în filozofie și a individualismului în artă.

După o înflorire de scurtă durată, statele elenistice intră într-o criză profundă: se ascut toate contradicțiile sociale, anume antagonismul dintre stăpînii de sclavi și sclavi, dintre aristocrația elenizată și masele largi ale populației exploatate, dintre cuceritori și popoarele țărilor supuse. Slăbite de războaiele reciproce și de creșterea contradicțiilor interne, statele elenistice nu mai pot să mențină în stare de

supunere popoarele cucerite. nu mai sînt în stare să realizeze noi cuceriri, să asigure claselor stăpînitoare monopolul comerțului și o supremație stabilă asupra altor țări.

În ultimă instanță, toate acestea au făcut ca statele elenistice să devină o pradă relativ ușoară pentru Roma, care, după victoria repurtată asupra principalei sale adversare în bazinul occidental al Mării Mediterane — Cartagina —, a căpătat mină liberă pentru a porni asupra Orientului.

În statul roman însuși, mai ales în urma neconținutelor războaie de cucerire, sclavajul se dezvoltă impetuos. Formarea latifundiilor și exploatarea lor cu mină de lucru servilă constituie un fenomen foarte răspîndit nu numai în Italia, dar și în multe provincii romane. Exploatarea sclavilor ajunge la o intensitate maximă, iar cruzimea în tratamentul lor nu mai cunoaște limite.

La Roma, creșterea nestăvilă a sclavajului a avut ca urmare, în proporții mult mai mari decît în lumea greacă, ruina și pauperizarea maselor largi ale producătorilor liberi, care îngroșau rîndurile lumpenproletariatului. Republica romană, care se sprijinea pe țărănime, fiind adaptată prin toate instituțiile ei nevoilor unor comunități agrare relativ mici, așa cum fusese și Roma la începutul dezvoltării sale istorice, a intrat într-o perioadă de criză politică inevitabilă și de durată.

În această perioadă, lupta de clasă capătă o amploare și o forță fără precedent. De la formele pasive de luptă, sclavii trec la răscoale fățișe de masă, la care participă și sărăcimea liberă.

Răscoalele sclavilor din Sicilia și Italia au zguduit timp de peste o jumătate de secol edificiul statului roman. Ele au avut un puternic răsunet nu numai la periferia statului (în fostul regat al Pergamului), ci și dincolo de granițele lui. Mișcările sclavilor s-au împletit cu lupta dintre aristocrație și plebe, dintre Roma și popoarele supuse din provincii. Uneori, lupta de eliberare a popoarelor supuse — din Spania, din Gallia și din alte părți — a amenințat statul roman cu pierderea teritoriilor cucerite de el.

Pentru a-și menține și consolida dominația, stăpînii de sclavi romani au fost nevoiți să găsească noi forme de opresiune a maselor exploatate și de conducere a unui stat așa de întins, cum ajunsese Roma în urma cuceririlor din secolele II—I î.e.n. O astfel de formă de guvernământ a fost monarhia lui Augustus, care s-a substituit republicii.

Partea a III-a a volumului este consacrată exclusiv istoriei Chinei între secolul V î.e.n. și secolul II e.n., istoriei Indiei între secolul VI î.e.n. și secolul V e.n., precum și istoriei altor popoare și triburi din Asia de sud și de est (Ceylonul, Indochina, Indonezia, Japonia și Coreea).

În perioada celei de-a doua jumătăți a mileniului I î.e.n. și a începutului mileniului I al erei noastre, în viața popoarelor din aceste părți ale Asiei se petrec transformări importante.

O dată cu introducerea metalurgiei fierului, are loc un salt brusc în tehnica agricolă și meșteșugărească, se dezvoltă comerțul și apar orașe.

Toate aceste au provocat mari schimbări în structura socială. O dată cu descompunerea obștii sătești, se intensifică și exploatarea și înrobirea producătorilor liberi de către proprietarii de pământ și de sclavi. Existența unui mare număr de agricultori ruinați și înrobiți care nu se desprinseseră încă de obștea sătească a constituit o piedică serioasă în calea răspîndirii muncii sclavilor în agricultură. De aceea, formele de dependență ale oamenilor muncii se deosebeau de acelea din societățile sclavagiste mai avansate.

Tot în cursul acestei perioade, apar și se dezvoltă noi relații de producție, relațiile feudale. Nicăieri, ca în China, nu poate fi urmărit acest lucru cu atîta precizie. După autorii acestei părți, expresia concretă a procesului de trecere la feudalism o constituie încercările de limitare a sclaviei particulare, creșterea relațiilor de arendă și apariția așa-numitelor „case puternice”, ale căror gospodării se bazau pe diversele forme de exploatare a populației dependente.

Ultimele secole ale istoriei Chinei sînt pline de nenumărate manifestări ale luptei

de clasă, dintre care cele mai grandioase sînt „răscoala sprincenelor roșii” (18—25 e.n.) și „răscoala turbanelor galbene” (184—205 e.n.). Ultima a avut ca urmare prăbușirea imperiului Han.

Procesul dezvoltării societății sclavagiste în India se distinge printr-o serie de trăsături particulare. Înainte de toate, în India obștea sătească a avut o stabilitate mai mare decît în alte țări antice. Obștile închise, care produceau singure tot ce aveau nevoie, frînau creșterea comerțului și a orașelor ca centre meșteșugărești și comerciale, întîrzieau dezvoltarea legăturilor economice între diferitele regiuni ale Indiei. Această izolare între regiunile țării a împiedicat formarea unei uniuni politice trainice pe teritoriul Indiei. De aceea, atît statul dinastiei Maurya, cît și acela al dinastiei Gupta au avut o existență de scurtă durată.

De istoria popoarelor Chinei și Indiei este strîns legată istoria triburilor și popoarelor învecinate. Legăturile comerciale, colonizările chineze și indiene au accelerat procesul de formare a societății împărțite în clase și a statului la triburile din Coreea, Japonia, Indochina, Indonezia și Ceylon.

Cultura acestor popoare s-a format sub puternica influență a culturii chineze și indiene.

Sfîrșitul mileniului I î.e.n. și începutul mileniului I al e.n. reprezintă o perioadă de înflorire și în domeniul culturii. Atunci au apărut cele mai frumoase realizări în domeniul literaturii și artelor și s-au format principalele sisteme filozofice (daoismul, confucianismul, doctrinele materialiste ale lui Iang Dju, Uang Tjung în China, Carvaka, Lokayata și alte școli filozofice în India) care au exercitat o mare înflurire asupra dezvoltării gîndirii filozofice din Asia de sud și de est. În această perioadă se formează una din cele mai mari religii universale — budismul, care a avut ulterior un rol însemnat în cristalizarea ideologiei feudale în țările Asiei de sud și de sud-est.

Partea a patra a volumului are ca obiect atît istoria imperiului roman timpuriu, strîns legată de istoria triburilor și popoarelor subjugate, cît și istoria primelor trei veacuri ale erei noastre din viața triburilor și popoarelor

situate la periferia lumii romane sau mai departe, care, prin rezistența și presiunile exercitate asupra statului roman, au jucat un rol însemnat în zdruncinarea dominației marelui imperiu asupra lumii antice.

Cercetînd esența fenomenelor caracteristice istoriei imperiului roman timpuriu, autorii reușesc să ne ofere un tablou cuprinzător al uneia dintre cele mai importante etape a modului de producție sclavagist, anume etapa de maximă răspîndire a relațiilor sclavagiste ca urmare a instaurării dominației „mondiale” a Romei. Instaurarea dominației romane pe un vast teritoriu, ce se întindea de la Oceanul Atlantic pînă în Mesopotamia, de la Rin și Dunăre pînă la cataractele Nilului, a avut consecințe extraordinare. În provinciile occidentale, unde societatea împărțită în clase se afla într-un stadiu incipient, dominația romană a grăbit procesul de descompunere a comunităților, iar într-o serie de regiuni a determinat dispariția lor, exproprierea țăranilor, răspîndirea pe scară largă a gospodăriilor de tip sclavagist și a orașelor legate de ele.

În provinciile orientale, organizate pe locul fostelor state elenistice, stăpînirea romană n-a avut altceva de făcut decît să întărească și să extindă elementele proprietății private asupra pămîntului și sfera de folosire a muncii sclavilor. Dar chiar din perioada în care imperiul roman ajunsese la apogeul puterii și înfloririi sale, au început să se manifeste simptomele declinului de mai tîrziu. Lipsa de interes a sclavilor pentru muncă constituia o piedică serioasă în dezvoltarea forțelor de producție. Mase tot mai mari de oameni liberi erau eliminate din procesul de producție și transformate într-un lumpenproletariat, care era întreținut total sau parțial din munca sclavilor.

Exploatarea din ce în ce mai intensă a sclavilor a provocat o înăsprire a contradicțiilor dintre sclavi și stăpînii de sclavi. Aceasta făcea ca sistemul folosirii masive a muncii servile, mai ales pe marile latifundii, să devină din ce în ce mai primejdios și nerentabil. De aceea, proprietarii de sclavi începuseră să parceleze proprietățile lor funciare în loturi mărunte care erau date în arendă, fie unor

oameni liberi, fie sclavilor. În felul acesta, iau ființă în imperiul roman relațiile de colonat, care reprezintă unul din cele mai importante elemente ale descompunerii modului de producție sclavagist.

Concomitent, uniunile de triburi, care se înjghebează la periferia societății sclavagiste romane, exercită o presiune tot mai mare asupra statului roman. Sub presiunea crescîndă a acestor forțe, Roma trece la o politică de defensivă.

În partea a cincea a cărții de față, cititorul poate lua cunoștință de problemele istoriei declinului orînduirii sclavagiste din secolele III, IV și V.

Orînduirea sclavagistă, care în primele două secole ale erei noastre atinsese limitele maxime ale extensiunii sale în Europa, Asia și Africa, ajunsese aproape pretutindeni în declin. Procesul descompunerii acestei formațiuni social-economice a îmbrăcat forme concrete, diferite de la popor la popor, dar esența sa a rămas pretutindeni aceeași. Proprietatea sclavagistă căzuse în desuetudine. În locul ei, apare treptat marea proprietate funciară, care se îmbină cu folosirea pe scară redusă în agricultură a sclavilor legați de pămînt, a arendașilor legați cu forța de pămînt, a agriculturilor încadrați în obștii etc. Unele categorii de oameni ai muncii, cum erau coloniile în imperiul roman, anazații în Armenia, *că și bin-că* în China etc. capătă un rol precumpănitor în procesul de producție. Formarea noilor relații de producție se petrecea în cadrul unei lupte de clasă înverșunată. Răscoalele și mișcările populare au zguduit din temelii diferitele regiuni ale lumii sclavagiste.

Cele mai ascuțite forme ale luptei de clasă aveau loc acolo unde relațiile sclavagiste ajunseseră la cel mai înalt grad de dezvoltare, iar clasele dominante dispuneau de cele mai puternice mijloace de represiune (în primul rînd, în imperiul roman).

În alte țări, ca Iranul sasanid, Imperiul Roman de Răsărit, și altele, unde sclavagismul era mai puțin dezvoltat, procesul de descompunere a relațiilor de tip sclavagist s-a desfășurat mult mai încet. Prăbușirea orînd-

duirii sclavagiste, ajunsă pe nesimțite într-un grav impas, n-a dus dintr-o dată la instaurarea unei orînduiri mai avansate, care să deschidă posibilități mai mari pentru dezvoltarea forțelor de producție.

Relațiile de producție feudale, instituțiile politice și juridice și ideologia corespunzătoare lor, s-au format la capătul unui îndelungat proces istoric. Procesul foarte complex al interacțiunii dintre rînduilele sociale, rămase moștenire de la statele sclavagiste, și elementele orînduirii gentilice în descompunere a „barbarilor” constituie punctul de plecare al dezvoltării relațiilor social-economice caracteristice unei noi epoci a istoriei universale — epoca feudalismului. Dar această epocă depășește cadrul preocupărilor autorilor acestui volum.

Din această expunere sumară a conținutului volumului II al „Istoriei universale” rezultă limpede că autorii nu și-au limitat preocupările de istorie antică numai la societățile de tip sclavagist ale Greciei și Romei, așa cum procedează de obicei mai toți istoricii burghezi, ci s-au străduit și au reușit — să creeze acestei lucrări un cadru larg, abordînd cu îndrăzneală și competență și problemele istoriei statelor și triburilor din restul lumii antice. Introducerea unor capitole speciale despre istoria Indiei și Asiei centrale, a Chinei, a țărilor din Orientul Îndepărtat și din Asia de sud-est, ca și a altor populații rămase pînă de curînd în anonim, are darul de a contribui la sporirea cunoștințelor noastre, de altminteri destul de modeste, despre viața acestor popoare, intenționat neglijate de istoriografia burgheză¹.

De asemenea, în opoziție cu reprezentanții istoriografiei burgheze care nu văd în triburile „barbare” decît obiectul influențelor exercitate de focarele civilizației sclavagiste, ei s-au interesat de istoria internă a populațiilor respective, de căile specifice ale dezvoltării lor istorice, de cultura lor originală.

¹ Trebuie făcută mențiunea că abordarea problemelor istoriei acestor popoare nu a lipsit nici pînă acum din unele lucrări ale savanților sovietici, însă „Istoria universală” lărgește mult sfera acestor preocupări.

Greutăți de ordin obiectiv, izvorînd dintr-o slabă cunoaștere a unor aspecte ale istoriei acestor popoare (mai ales a celor din Orientul Îndepărtat și din Asia de sud-est) datorită, înainte de toate, lipsei unor cercetări ample și sistematice, au făcut ca unele probleme ale istoriei acelor regiuni să nu poată fi rezolvate satisfăcător. În aceste condiții, savanții sovietici au fost obligați să-și concentreze atenția și eforturile în direcția procurării, într-un răs-timp scurt, a unui material documentar în stare să constituie baza de plecare pentru elaborarea unei istorii veridice a societăților omenești din această parte a lumii. La reușita acestei acțiuni și-a spus cuvîntul și dezvoltarea remarcabilă pe care au luat-o în ultimii ani cercetările istorice din aceste țări, îndeosebi în țările de democrație populară.

Una din problemele majore ale volumului II, care se bucură de numeroase considerații teoretice, fără însă a fi strîns laolaltă, este aceea a formei de comunitate, legată de dezvoltarea maximă a sclavagismului. Este vorba de așa-numita „comunitate antică”², care a apărut în acel stadiu de dezvoltare a societății în care proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și relațiile sclavagiste au cunoscut o dezvoltare mai intensă, iar munca organizată într-un sistem colectiv a încetat de a mai juca un rol așa de important în producție, ca în Orientul antic. Membrii acestei forme de comunitate devin proprietari particulari asupra pămîntului arabil (comunitatea fiind proprietară numai asupra rezervei de pămînt, a izlazurilor etc.), drept de proprietate pe care-l au numai prin apartenența lor la comunitate, față de care totuși au obligații mai reduse. În condițiile unei remarcabile dezvoltări a meșteșugurilor și comerțului, unele comunități de acest gen se contopeau, formînd o comunitate orășenească sau „civică”. În același timp munca servilă a ajuns să joace un rol precumpănitor în producție.

O altă problemă căreia i s-a acordat o importanță deosebită în cuprinsul acestei

² K. Marx, *Forme premergătoare producției capitaliste*, Editura de Stat pentru literatură politică, București, 1956, p. 10—13.

lucrări, se referă la criza modului de producție sclavagist. Din lectura acelei părți consacrate descompunerii sclavagismului se desprinde ideea că esența crizei modului de producție sclavagist constă în posibilitatea foarte limitată de dezvoltare a acestui mod de producție (după ce cunoscute o perioadă de dezvoltare ascendentă) datorită, înainte de toate, lipsei de interes a sclavului în munca sa.

Până la criza generală a orînduirii sclavagiste din secolele III—V ale erei noastre, și în unele țări, chiar mai târziu, lumea antică cunoscuse o perioadă de criză în Grecia (și Orientul Apropiat) în secolul IV î.e.n.

Îșișea pe cale revoluționară din această criză n-a fost posibilă atunci, deoarece sclavii nu constituiau o clasă pentru sine, capabilă, după ce ar fi răsturnat orînduirea sclavagistă a societății să o reconstruiască pe baze noi. Dar pentru stăpînii de sclavi nu putea exista o altă soluție decît crearea, prin cuceriri a unor unități economice mai vaste, care să le ofere posibilitatea de a reproduce vechiul proces de dezvoltare pe o treaptă mai înaltă. Această cale însă nu înlătura contradicțiile de clasă fundamentale ale societății. Stăpînii de sclavi căpătau doar un scurt răgaz pentru exercitarea dominației lor, dar criza nu putea fi definitiv înlăturată. Cînd statele elenistice au fost din nou cuprinse de criză, salvarea poziției zdruncinate a stăpînilor de sclavi a venit din partea Romei în plină expansiune în secolul II î.e.n. Acest proces și-a găsit cea mai plastică ilustrare în următorul pasaj din Engels: „Sclavia, acolo unde este principala formă de producție, preface munca într-o activitate de sclav, deci dezonorantă pentru oamenii liberi. Prin aceasta calea pentru a ieși dintr-un astfel de mod de producție este închisă; or, pe de altă parte, pentru o producție mai dezvoltată, sclavia constituie o barieră a cărei înlăturare devine o necesitate imperioasă. Din cauza acestei contradicții piere orice producție bazată pe sclavie și orice comunitate întemeiată pe ea. Rezolvarea se produce în majoritatea cazurilor prin înrobirea pe calea violenței a comunităților în decă-

dere de către altele mai puternice (Grecia subjucată de Macedonia și apoi de Roma); cit timp acestea, la rîndul lor, se bazează tot pe sclavie, este strămutat numai centrul, iar procesul se repetă pe o treaptă superioară, pînă cînd (Roma) cucerește în cele din urmă un popor care înlocuiește sclavia cu altă formă de producție”¹.

Trebuie notat că toate considerațiile teoretice generale asupra formelor de trecere de la orînduirea sclavagistă la cea feudală capătă nuanțe diferite în funcție de condițiile concrete ale fiecărei țări din Apus și Răsărit.

În cadrul acestei chestiuni un loc important îl ocupă istoria crizei modului de producție sclavagist în Imperiul Roman de Apus. Analiza întregului material documentar a condus pe autori la concluzia, că sfîrșitul existenței Imperiului Roman de Apus a fost decis de conjugarea mișcărilor revoluționare interne ale maselor largi populare din statul roman — deja pe cale de feudalizare din secolul II e.n. — cu atacurile din afară ale popoarelor în migrație, care au distrus suprastructura politică sclavagistă.

Așa cum au atras atenția și unii cercetători sovietici², felul cum este argumentată trecerea la feudalism în țările Orientului Antic, dar — mai cu seamă — în cele ale Orientului Îndepărtat și ale Asiei de sud-est, este mai puțin convingător. Aceasta se explică prin sărăcia de date și slaba prelucrare în știința sovietică, a problemelor caracterului relațiilor sociale din țările Orientului antic, în general, a problemei genezei feudalismului, în special.

De asemenea, trecerea la feudalism este legată de transformările radicale, care aveau loc ca urmare a dezvoltării forțelor și relațiilor de producție în stful triburilor și uniunilor de triburi de la periferia lumii sclav-

¹ F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 387.

² S. N. Benkliev, S. I. Lurie, G. A. Melikișvili, A. M. Osipov, L. S. Perelomov, G. H. Sarkisian, în *Voprosi istorii*, nr. 6/1958.

vagiste în faza descompunerii orînduirii comunei primitive. Petrecîndu-se în condițiile descompunerii orînduirii sclavagiste pe planul istoriei universale, transformările sociale din lumea triburilor „barbare” nu puteau duce decît la o orînduire superioară, adică la orînduirea feudală.

În afara problemelor de fond, autorii și redactorii acestui volum au fost preocupați și de chestiunea formei celei mai potrivite de expunere a materialului istoric. După cum este cunoscut, s-a reușit să se confere „*Istoriei universale*” un caracter accesibil unor cercuri foarte largi de cititori scoțîndu-se din ea aparatul critic, capitolele despre izvoare și istoriografie și problemele contraversate.

Dar, lucrarea ar fi avut și mai multă pondere științifică, dacă ar fi fost prevăzută cu un aparat critic științific și dacă fiecare capitol sau măcar fiecare mare secțiune ar fi avut o privire asupra istoriografiei, în care să se arate, fie și sumar, modul în care se rezolvă problemele discutate în literatura de specialitate din Uniunea Sovietică și din alte țări.

De asemenea, n-ar fi fost de loc lipsită de interes redarea controverselor în acele cazuri în care este vorba de ipoteze mai mult sau mai puțin plauzibile.

Introducerea și rezumatele de la sfîrșitul fiecărei secțiuni a volumului sînt de un neprețuit ajutor pentru înțelegerea mai deplină a

legilor generale ale dezvoltării sociale în cadrul epocilor respective. În plus, înțelegerea diferitelor evenimente istorice este foarte mult ușurată de o serie întregă de hărți și ilustrații, dintre care unele sînt executate cu deosebită îndemnare și frumos colorate.

De mare interes pentru cititor sînt numeroasele hărți istorice presărate în tot volumul, tabelele cronologice, tablele de materii și vasta bibliografie redactată în limba rusă și în alte limbi.

În traducerea romînească, volumul II al „*Istoriei universale*” păstrează intacte calitățile de fond ale ediției originale.

În privința formei însă, se pot formula cîteva observații de detaliu. Astfel, folosirea, în cuprinsul capitolelor de istorie a Chinei, a unui sistem de nume proprii cu totul diferit de acela al originalului, nu poate provoca decît nedumeriri. De asemenea, în unele hărți se constată cîteva greșeli și nepotriviri în felul de redare a toponimelor sau a numelor etnice.

În general însă, volumul II al „*Istoriei universale*” rînăne o lucrare de mare valoare științifică prin rezolvarea creatoare a problemelor fundamentale ale epocii de maximă înflorire a dominației modului de producție sclavagist, prin lărgirea cadrului istoric pînă la limitele îngăduite de cunoștințele noastre actuale și prin subordonarea întregului material principiului sincronic.

Achim Popescu

Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.

vol. I <*Descompunerea orînduirii comunei primitive și sclavagismul*>, de Vl. Hanga, Buc., E.S.P.L.E.J., 1955, 272 pag. + 32 fig. (12 pl.); vol. II (*Feudalismul I*), de St. Pascu și Vl. Hanga, Buc., Editura științifică, 1958, 871 pag. + 42 fig.

Efortul făcut de autori de a pregăti în lumina materialismului istoric o crestomație de texte juridice — care va continua, mergînd pînă în 1848 — este merit să umple un gol de multă vreme simțit în literatura de

specialitate. Încercările anterioare, întreprinse de un număr de cercetători, pe lîngă faptul că se bazau pe o metodă științifică defec-tuoasă, priveau problemele numai parțial, într-o formă de sumară exemplificare și

destul de discutabilă în privința fidelității redării textelor și ca terminologie folosită¹.

Autorii și-au propus în primul rând să prezinte un material pentru uzul studenților și al unui cerc mai larg de cititori „o documentare care să le dea posibilitatea de a se orienta în complexitatea problemelor și instituțiilor statului și dreptului din trecutul patriei noastre”. Ca atare, a fost acordată o atenție deosebită nu numai clarității expunerii, ci și sistematizării textelor, fapt de o importanță hotărâtoare în prezentarea unui material care în secolele mai recente devine de-a dreptul copleșitor.

Pentru o mai lesnicioasă consultare, materialul a fost încadrat în două mari grupe — *statul și dreptul* — firește, cu convenita precizare că e vorba de o separație strict convențională, deoarece aceste două instituții apar și se dezvoltă împreună.

În cuprinsul secțiunii „Statul” este prezentat în primul rând materialul privitor la teritoriu și populație, urmînd apoi textele ce oglindesc dezvoltarea economică, structura de clasă și formele luptei de clasă. În continuare sînt date textele privind organizarea statului din punct de vedere administrativ,

¹ De altfel singura lucrare care încearcă o sistematizare a textelor după conținut e *Anciens documents de droit roumain* a lui N. Iorga (2 vol., Buc., 1930—1931, 602 p.). Documente cu caracter juridic și fragmente din privilegii au fost reproduse și în M. Gaster (*Chrestomația romină*, Leipzig-București, 1891, vol. I, p. 38, 43, 44—45, 53, 62—63, 73—76, 76—79, 87—91, 91—93, 102—103, 118—123, 134—136, 150—152, 156—164, 173—175, 207—208; vol. II, p. 124—125, 219—222), I. Bianu și N. Hodoș (*Bibliografie românească veche*, 1508—1830, Buc., 1903—1936, vol. I, p. 108—114, 156—158, 190—203, 492—493; vol. II, p. 201—202, 210—211, 246—249; vol. III, p. 98—101, 165—176), C. Litzica (*Catalogul manuscriselor grecești*, Buc., 1909, p. 133—158), St. Gr. Berechet (*Schiță de istorie a legilor vechi românești*, 1632—1866, 1928, p. 1—108), precum și în culegerile de documente istorice publicate de Gh. Ghibănescu, M. Costăchescu, N. Iorga, Al. Ștefulescu, I. Bogdan, D. C. Sturdza-Scheianu, D. Z. Furnică, Gr. G. Tocilescu, F. F. Tinculescu.

fiscal și militar, în sfîrșit relațiile diplomatice și instituțiile religioase.

Secțiunea „Dreptul” începe prin a prezenta materialul ce ilustrează sensul noțiunii în orînduirea respectivă și principalele ei subdiviziuni, apoi instituția proprietății și legat de aceasta obligațiunile, iar în continuare persoanele, familia, succesiunile, măsurile de represiune și procedura de judecată.

Volumul I cuprinde izvoare referitoare la descompunerea orînduirii comunei primitive pe teritoriul patriei noastre și la apariția și dezvoltarea statului și dreptului sclavagist. În prefață, se precizează că „datorită lipsei de material și datorită faptului că, în unele cazuri, documentele și inscripțiile din această epocă au ajuns pînă la noi într-o formă trunchiată și incompletă, nu totdeauna capitolele acestui volum sînt egale, iar introducerile explicative sînt mai mari sau mai mici, în raport cu nevoia care se simțea de a se lămuri textele. Totodată, datorită caracterului lacunar al unor texte — și în special al inscripțiilor — notițele explicative au devenit, în aceste cazuri, adevărate încercări de reconstituire a structurii și fizionomiei instituțiilor respective ale statului și dreptului... S-a căutat să se suplînească lipsa de documente specifice pentru trecutul țării noastre cu texte de o valabilitate generală, bineînțeles numai în măsura în care acest lucru era posibil și îngăduit din punct de vedere științific” (p. 6).

Procedeele acesta de împlinire a lipsurilor de documentare de amănunt prin texte de ansamblu constituie de fapt o aplicare a legăturii dialectice dintre categoriile generalului și particularului, dintre logic și istoric, referitor la materialul din domeniul statului și dreptul în trecutul țării noastre².

Ca metodă de prezentare a fost ales procedeul judicios de a se înfățișa partea teoretică a orînduirii respective într-o introducere generală, pe volume, și cîte o explicație comună pe fiecare categorie de texte, punînd

² Cf. V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, Buc., E.S.P.L.P., 1956, p. 457.

du-se astfel în lumină sensul și importanța respectivului material. În felul acesta se evită repetările inutile și se poate asigura o mai eficace folosire a textelor din clasicii marxism-leninismului.

Studiul introductiv al volumului I constituie o cuprinzătoare sinteză, în lumina învățăturii marxist-leniniste, a condițiilor care au dus la descompunerea orînduirii comunei primitive pe teritoriul patriei noastre și la apariția relațiilor de producție sclavagiste ce au stat la baza dezvoltării statului și dreptului respectiv. Procesul de diferențiere socială și de destrămare a vechilor instituții poate fi surprins istoricește, pentru prima dată, la triburile scitice ce au populat teritoriul țării noastre în perioada de mijloc a fierului și care „potrivit condițiilor specifice de viață materială din regiunile în care trăiau, unele mai păstrează urme de antropofagie — ca și unele popoare vecine — altele se ocupă cu vînatul, iar altele cultivă pămîntul, cunoscînd și schimbul în natură” (p. 11).

La uniunile de triburi geto-dace procesul de încheiere a statului apare și mai bine conturat. Distanța ce se face între „*un stat în germene în faza timpurie a uniunilor de triburi scitice și geto-dacice și un stat în formare în perioada tîrzie a acestor uniuni*” merită în mod special a fi reținut, deoarece exprimă aspectul dialectic al unui proces care nu era complet încheiat în momentul cuceririi romane¹.

Pentru prima dată este cercetată sistematic, în cadrul istoriei statului și dreptului de pe teritoriul patriei noastre, organizarea politică și juridică a cetățîilor grecești de pe țărmul Mării Negre care „practicînd un schimb activ cu geto-dacii, au contribuit la grăbirea destrămării relațiilor gentilice și la cristalizarea sclavagismului, întrucît aceste orașe erau organizate — ca și metropolele lor — pe baze sclavagiste” (p. 14).

¹ Cf. K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 288 și urm.; vezi și V. K. Nikolski, *Copilăria omenirii*, Buc., Editura de stat, 1952, p. 158.

În continuare e prezentată situația statului și dreptului în perioada stăpînirii romane cînd, ocupată datorită unor necesități economice și militare și înglobată imperiului roman, Dacia este exploatată potrivit sistemului sclavagist roman. Aceasta duce la o accentuare a diferențierii sociale, la o intensificare a conflictelor sociale și la creșterea combativității maselor exploatate.

Raportul dintre dreptul roman și cel local e sintetizat astfel: „După cîmpingarea Daciei, normele juridice care se aplică în noua provincie reprezintă voința clasei stăpînitoare alcătuită din cîmpingarii romani și din exploatatorii bășinași care sprijineau pe noii veniți. Dintre vechile norme de conviețuire socială ale dacilor continuă să se aplice numai acelea care nu contravin sistemului sclavagist roman... Introducerea dreptului roman în Dacia — fie sub forma lui *ius gentium*, fie ca dreptul roman aplicat cetățenilor — arată că exploatarea economică a Daciei, după cîmpingarea romană, a creat relații sociale noi, pentru care normele dreptului sclavagist roman constituiau forma cea mai potrivită de exprimare” (p. 16).

Prezentarea de texte privind dezvoltarea statului și dreptului pe teritoriul țării noastre începe cu materialele referitoare la *sciți* (nr. 1—47), la care un număr de triburi se aflau în faza de destrămare a comunei primitive, fiind organizate după sistemul democrației militare. La unele populații surpindem un stadiu înapoiat, la altele apar diferențieri sociale. constituirea unei aristocrații tribale în frunte cu „regii” și folosirea de sclavi; se constată de asemenea existența unei credințe religioase, morminte gentilice și a unor norme de conduită obligatorie pentru toți membrii comunității, elemente de proprietate privată, practica „frăției de sînge”, duelul judiciar îmbinat cu forme rudimentare de vendetta (vînașoarea de capete)².

² Herodot, IV, 64, 65; Pomponius Mela, *Chorographia*, II, 1, 14, Vezi și M. O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, Buc., Ed. științifică, 1957, p. 118.

În privința familiei, se întâlnesc rămășițe ale căsătoriei pe grupe, ale familiei pereche, matriarhat cu sistem matriloal și avunculat și, în sfârșit, patriarhat.

Aceste elemente ale suprastructurii politice și juridice pot fi mai lesne urmărite dacă se au în vedere și formele mai vechi de organizare și de norme de conduită de pe teritoriul țării noastre, derivând din stadiile de dezvoltare atestate de cercetările arheologice. Evident, aprofundarea acestor probleme depășește cadrul unei crestomații, ele avându-și locul într-un tratat de istorie a statului și dreptului¹.

¹ În privința familiei, de pildă, de la turmele de neanderthalieni din Magdalenian, (dovedite de rămășițele aflate la Baia de Fier, Borosteni, Ohaba Ponor, Nandru, Peștera și Chcia) se face o separare după generații. trecându-se la căsătoria de grup și la prima fază a matriarhatului din Aurignacian (cu rămășițe în regiunile Ceahlău, Iosășel, Mitoc, Gilma, Ripiceni. Cf. S. Nicolăescu-Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani în R.P.R.*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, an VII (1956), nr. 1—2, p. 7—35), mezolitic și neoliticul timpuriu (de felul celui întâlnit la culturile Criș-Starcevo, Hamangia sau Turdaș-Vinča) la matriarhatul dezvoltat, reprezentat prin culturile neoliticului mijlociu (Vădastra, Turdaș-Vinča II, Proto-Boian, Hamangia II, Boian, Protocucuteni, Vinča-Rast) și târziu (culturile Cucuteni, Gumelnița, Sălcuța, Petrești, Coțofeni, Horodiștea și Foltești) și în sfârșit la apariția căsătoriei pereche ce caracterizează perioada bronzului (culturile Glina III, Schneckenberg, Monteoru, Tei, Verbicioara, Periam-Pecica, Vatina, Gîrla Mare, Otomani, Vittenberg, Cultura Nouă. Vezi de ex. I. Nestor, *Probleme noi în legătură cu neoliticul în R.P.R.*, în S.C.I.V., 1950, nr. 1, 2, p. 208—219; VI. Dumitrescu, *Semnificația și originea unui tip de figurină descoperită la Rast*, în S.C.I.V., an. VII (1956), nr. 1—2, p. 95—118; *ibid.*, an. VIII (1957), nr. 1—4, p. 307—308; D. Berciu, *Apariția și dezvoltarea patriarhatului pe teritoriul R.P.R.*, în S.C.I.V., an. II (1950), p. 52 și urm.).

De asemenea, anumite obiecte de uz personal, podoabele, armele devin încă de la începutul Aurignacianului proprietate personală, fiind îngropate la un loc cu cel ce le folosea (cf. A. I. Perșiț, *Periodizarea istoriei*

Cu privire la triburile de *geto-daci*, sint prezentate (nr. 48—131) texte privind teritoriul locuit și denumirile respectivelor populații, ocupațiile, procesul de stratificare socială, legătura dintre căpeteniile militare și cele religioase, conflictele dintre triburi și expedițiile de jaf, înjgheburile uniunilor de triburi, ascuțirea contradicțiilor interne și cristalizarea elementelor statului, tendința de impunere a unui zeu suprem o dată cu apariția statului incipient².

Din alte texte se desprinde apariția primelor legi statornicite de pătura conducătoare³, iar în privința familiei existența patriarhatului, cu aspecte patrilocale și patriliniare, căsătoria prin cumpărare și poligamia.

Celebrul pasaj din Horațiu (*Ode*, III, 24, 9—16) privind proprietatea la geto-daci

comunei primitive pe baza dezvoltării formelor de proprietate, în „Anal. Rom.-Sov.”, *Istorie*, 1956, nr. 2, p. 5—22; M.O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, Buc., Ed. științifică, 1957, p. 171). Un obicei de transmitere din cauză de moarte a unor bunuri de uz personal se observă în orînduirea gentilică pe linia maternă, iar într-o perioadă de tranziție și pe linie paternă. (Cf. K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 230 și urm. și 262. Vezi și W. Ch. MacLeod, *On the significance of Matrilineal Chiefship*, în „*Americ. Antrop.*”, XXV (1923); R. H. Lowie, *The Matrilineal Complex*, în „*Univ. of California Publ. in Am. Arch. and Ethnography*”, XVI, (1919); J. F. MacLenan, *The Patriarchal Theory*, Londra, 1885; I. Lublinski, *Vom Mutterrecht zum Vaterrecht*, Berlin, 1933).

² Trecerea de la atributele htoniene din cultul lui Gebeleizis-Sabazios de pe vremea lui Zalmoxis la atributele uraniene prin reforma lui Deceneu e atestată de pildă de inscripțiile lăsate de *Cohors I Aelia Dacorum*; din 24 de inscripții ajunse pînă la noi nu mai puțin de 21 sint dedicate lui *Jupiter Optimus Maximus* (CIL, VII, nr. 806—826, 975), deci tatălui zeilor, zeului suprem al cerului (cf. Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, Buc., 1880, p. 346 și urm.).

³ Cu privire la sensul filozofic de „legi naturale” pentru *Bellagines* din Iordanes, *Getica* XI, 69 vezi și J. Coman, *Deceneu*, în „Zalmoxis”, an III (1940—1942), p. 157.

și care a ridicat altele controversate¹, socotim că a fost just tradus, *immetata iugera*, fiind redat prin „glia cea fără de hat”, *liberas feuges* prin „recolte obștești” iar *aequali sorte* prin „sorțu-i face egali”, din întregul context reieșind că e vorba de o alternare de culturi în cadrul obștiilor sătești unde „cultura pământului aflat în proprietate comună se face printr-un sistem de rotație cunoscut în antichitate la suevi, vechii evrei, dalmați etc. și în timpurile mai noi la afgani, cafri, iavanezi. polinezieni și alții” (p. 60 și 62)².

În privința organizării politice, ar merita reținută și în cazul daco-geților existența clanului totemic — atestată chiar de numele de „dac” care, după o etimologie, ar proveni din „lup”³ și păstrată probabil în însemnul militar al capului de lup — element necesar în procesul de dezvoltare al societății tribale.

Înfățișarea de texte referitoare la statul și dreptul sclavagist al *coloniilor grecești* de pe teritoriul țării noastre (nr. 132—19) prezintă un interes deosebit, fiind vorba — după cum am mai arătat — de prima încercare sistematică de acest fel. Din materialele reies aspecte legate de cauzele economice și politice ale colonizării grecești, clasele sociale și lupta de clasă, organizarea politico-administrativă, sfatul și adunarea populară, colegiile, magistrații, organizarea financiară, militară și religioasă. Dintre instituțiile juridice, textele oglindesc în special dreptul de cetățenie, sclavia, familia, organizarea judecătorească.

În general au fost redată inscripțiile cele mai semnificative și s-a căutat să se pună în legătură cu textele juridice clasice pentru o mai bună clasificare a instituțiilor. Nu ar fi fost lipsită de interes o analiză mai aprofundată a unor aspecte legate, de pildă, de

¹ Vezi, de pildă, C. Daicoviciu, *Cu privire la „obște” la geto-daci*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, an. VI (1955), nr. 1—2, p. 123—126.

² Cf. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. I, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1958, p. 955 și urm.

³ Vezi V. Gheorghiev, *Тракийският език (La langue thrace)*, Sofia, 1957, p. 81.

frământările sociale ce au cuprins ulterior lumea elenistică și s-au manifestat sub formelele γῆς ἀναδασμός⁴ și χρῶν ἀποκοπή instituția *sitoniei*⁵ promovată și în această regiune de criza de cereale din cetățile pontice, folosirea de sclavi în serviciile publice, împrumutul bănesc făcut de Callatis la Histria⁶ sau *epicleratul*⁷, pe care importanța acordată îngrijirii orfanilor — la Histria de pildă — ne face să o presupunem ca existând în mod real și despre care se dă de altfel chiar un fragment cu caracter general din Isaiaș (p. 84—85).

Dezvoltarea statului și dreptului pe teritoriul patriei noastre în *perioada romană* este ilustrată în cea de-a doua parte a lucrării printr-un mare număr de texte, din care pentru stat inscripții, iar pentru drept în special fragmente din lucrările juridice. Prezentarea de materiale privitoare la epoca lui Decebal în cadrul orînduirii sclavagiste — deși e vorba încă de *un stat în formare* — e demonstrată judicios prin uzurparea puterii de către căpeteniile militare, prin îngrămă-

⁴ Cf. A. B. Ranovici, *Elenismul și rolul său istoric*, Buc., E.S.P.L.S., 1953, p. 40.

⁵ Polibiu, IV, 385: *Dacia*, III—IV (1927—1932), p. 400—402.

⁶ *Histria, Monografie arheologică*, vol. I, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1954, p. 487, nr. 2. Cf. și L. Gernet, *Sur les actions commerciales en droit athénien*, în „Revue des études grecques”, LI (1938), p. 1—44. În materie de contacte sînt interesante de cercetat și formele de συναλλαγμα, ὀμολογία, συμβόλαιον. Vezi de ex. M. Alliot, *L'ὀμολογία dans la vente en Grèce*, în „Revue historique de droit français et étranger”, 1954, p. 462 și urm.

⁷ Instituția, după cum se știe, corespunde acelei rămășițe de familie de grup cunoscută sub numele de *levirat* și e strîns legată de cultul familial. În cazul cetățenilor greci, se pare că arhontele eponim este ἐπικλῆρων καὶ ὀρφανῶν κύριος (Lysias, Περὶ τῆς Εὐάνδρου δοκιμασίας § 12) și are în seamă grija minorilor de orice fel (ὁ ἄρχων ἐπιμελεῖσθαι τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν ἐπικλῆρων — Demost., Πρὸς Μακάρτατον περὶ Ἀγνίου κλήρου § 75), oficiu pe care îl făcea pentru meteci polemarhul (Demost., Κατὰ Στεφάνου ψευδομαρτυριῶν II, § 22). În materie de drept de familie sînt de asemenea interesante de examinat formele ἐγγύησις și γάμος.

direa de avuții și prin transformarea organizației de triburi într-o „organizație pentru prădarea și asupra vecinilor și, în consecință, organele ei se transformă din instrumente ale voinței poporului în organe de sine stătătoare de dominare și impilare, îndreptate împotriva propriului lor popor” (p. 89).

În continuare, sînt date materiale privitoare la teritoriul, populație, colonizare, clasele sociale și formele luptei de clasă, organizarea administrativă, guvernatorul și atribuțiile sale, adunarea provincială (*concilium provinciae*), sfatul (*ordo decurionum*), magistraturii orășenești, organizarea ținutului rural dependent de orașe, satele și organizarea lor, colegiile, organizarea financiară și militară (nr. 207—599). O mențiune specială merită analiza materialelor referitoare la cetățile grecești din Dobrogea (*Pentapolis*) în timpul stăpînirii romane. Mai pot fi amintite în această privință și o serie de texte care ne dau amănunte despre gerusia mixtă la care participă și greci ce dobîndiseră cetățenia romană¹, despre „triburile” de cetățeni romani², despre folosirea de sclavi și libertici administratorilor³, despre activitatea neguțătorilor⁴.

Materialele privitoare la dreptul din perioada stăpînirii romane are o primă parte referitoare la dreptul provincial și dreptul peregrinilor (nr. 600—668). Începerea secțiunii respective prin prezentarea situației juridice a băștinașilor și nu a cetățenilor romani o socotim pe de-a întregul justificată, iar gruparea și analiza textelor constituie o corelație

¹ V. Pârvan, *Histria, IV, Inscriptii găsite în 1914 și 1915*, Buc., 1916, p. 66.

² *Greek inscript. Br. Mus.*, II, p. 36, nr. 177.

³ CIL, III, 12 463; V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum*, II, 2, *Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913*, Buc., 1914, p. 386.

⁴ CIL, III, 7532; V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, p. 156; R. Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romana pertinentes*, I, 636; *Archeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich*, VIII (1884), p. 18, nr. 50 și p. 23, nr. 62.

reușit stabilită între particularul situației din Dacia romană și sistemul general al dreptului provincial roman. Reies astfel o serie de amănunte privind lipsa de drepturi politice a peregrinilor, felul în care era alcătuit numele acestora, instituția sclaviei și dezrobirea, familia, felul proprietății și natura obligațiilor, succesiunea, judecarea litigiilor etc.⁵.

Referitor la dreptul aplicat cetățenilor romani din Dacia sînt redată principalele texte referitoare la condiția persoanelor, sclavia și dezrobirea, căsătoria, adopțiunea, tutela și curatela, regimul bunurilor, succesiunea, obligațiunile etc. (nr. 670—858). Evident, e vorba de o prezentare de principii generale și de fragmente mai caracteristice. Exemple s-ar mai putea da, în special cu privire la sclavii publici, la familia lor⁶ sau la cea a sclavilor privați⁷. Prin analiza celor câteva cazuri de sclavi stăpîni de sclavi (*servi vicari*)⁸ se poate discuta și pentru teritoriul țării noastre problema *peculiului*⁹.

Tăblițele cerate sînt tratate aparte (nr. 859—866), dată fiind importanța lor și sistematizate după conținut: contracte de vânzare-cumpărare, de închiriere, de asociere, de împrumut, de depozit. O mențiune specială merită tripticul de *localio operarum* din 20 mai 164 e.n. care prevede că la întreprinderea lucrului prin caz fortuit, riscul revine lucrătorului și nu celui care l-a angajat, cum

⁵ Printre textele privind situația peregrinilor mai pot fi amintite: Gaius, I, 85, I, 198; II, 63; III, 96; III, 122, III, 132; Ulpian, *Reg.*, XI, 18 și 20, XX, 14; Gaius, *Dig.*, 41, 1, 9, 3; Ulpian, *Dig.*, 46, 4, 8, 4 și 47, 12, 3, 5; *Fragm. Dosit.*, 12; C., 8, 52, 1 (cf. „Justiția nouă”, 1957, nr. 3, p. 541—546).

⁶ CIL, III, 816, 1085, 1301, 1314, 1315, 1335, 1532, 1610, 7802, (= 1222); *Jahreshefte des österreichischen archäologischen Instituts*, Viena, V (1902), col. 108, nr. 2.

⁷ CIL, III, 1253, 1529, 7830 (= 1263), 7997, 8020 (= 6280).

⁸ CIL, 7938; *Dacia*, I (1924), p. 250, nr. 1 și VII—VIII, p. 326, nr. 5.

⁹ Vezi și D. Tudor, *Istoria sclavajului în Dacia romană*, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1957, p. 104, și urm.

ar fi fost firesc după dreptul comun¹, ceea ce denotă o formă mai aspră de exploatare a muncii libere.

. Volumul II cuprinde texte privind dezvoltarea statului și dreptului pe teritoriul patriei noastre în perioada formării relațiilor de producție feudale și a feudalismului dezvoltat, mergând până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Materialul este rînduit — ca și în volumul precedent — pe două mari secțiuni: statul și dreptul, cu excepția primei părți, până la formarea statelor feudale române, unde lipsa unor organisme politice bine încheiate a făcut să nu poată fi urmată această diviziune.

Și în volumul II se urmează aceeași sistematizare și metodă de prezentare a materialului; complexitatea problemelor abordate face ca în această parte a lucrării să apară și mai simțită lipsa unui manual de specialitate. „De aici s-a văzut nevoia de a rezolva în cadrul *Crestomației* probleme pentru a căror soluție sau expunere critică ar fi trebuit să ne putem sprijini pe un manual cu autoritate; de aici, totodată, nevoia de a transforma notele introductive în adevărate sinteze ale capitolelor corespunzătoare din manualul la care nu eram în măsură să facem simple trimiteri, așa cum ar fi fost normal. În această situație, o creștomatie care este chemată să servească și ca manual, va putea mai greu să înlăture unele greșeli și omisiuni, dată fiind complexitatea problemelor pe care le ridică evoluția statului și dreptului pe teritoriul patriei noastre în orînduirea feudală, cînd cele trei țări au fost despărțite din punct de vedere politic și, deci, au cunoscut unele particularități deosebite” (p. 7).

În cadrul volumului II sînt prezentate și o serie de *documente inedite* din arhivele Transilvaniei, fapt care li sporește și mai mult valoarea.

Studiul introductiv al volumului II cuprinde o încercare de sintetizare a principalelor tră-

sături ce se desprind din dezvoltarea statului și dreptului pe teritoriul patriei noastre pînă în anul 1600. Socotim îndreptățit procedeul de a se începe prezentarea de materiale cu retragerea armatelor romane din Dacia, deoarece perioada imediat următoare cuprinde o serie de particularități — în ceea ce privește organizarea politică și normele de conviețuire — care o fac să-și piardă caracteristicile de orînduire sclavagistă și unde apar tot mai pronunțat germenii relațiilor feudale. Totuși, nu trebuie pierdut din vedere că o parte a teritoriului țării noastre — Dobrogea — a continuat să rămînă sub stăpînire romană și apoi bizantină, așa că aici se pot urmări o serie de aspecte privind organizarea teritorială a vechilor cetăți grecești, organizarea militară², prefacerile care au dus la apariția orînduirii feudale în Imperiul roman de răsărit³, schimbările intervenite în structura statului și în dreptul roman (sclavie, dezrobire, celibat, căsătorie, divorț, legitimare etc.) ca urmare a reformelor lui Dioclețian și Constantin cel Mare și prin proclamarea creștinismului ca religie oficială⁴.

Predominarea formei de organizare în obștii este bine stabilită pentru această perioadă. Este discutabilă totuși afirmația că „obștea satească se întărește și sub influența

² *Notitia dignitatum et administrationum omnium tam civilium quam militarium in partibus Orientis quam Occidentis*, cap. XXXVI și urm. (ed. E. Böking, Bonn, 1853).

³ Vezi, de pildă, A. R. Korsunski, *Colonatul în imperiul roman de răsărit, sec. V—VI*, în „Anal. Rom.-Sov.”, Istorie, 1956, nr. 4, p. 7—40; E. E. Lipsiț, *Prăbușirea orînduirii sclavagiste și începuturile feudalismului în Bizanț*, în „Anal. Rom.-Sov.”, Istorie, 1956, nr. 2, p. 142—149; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Buc., 1938.

⁴ Cf. L. Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs*, Leipzig, 1891; H. Monnier, *Etudes de droit byzantin*, în „Nouvelle revue historique de droit français et étranger”, an XXIV (1900), p. 82—107, 169—211; P. Collinet, *Etudes historiques sur le droit de Justinien*, vol. I, *Le caractère oriental de l'œuvre législative de Justinien et les destinées des institutions classiques en Occident*, Paris, 1912.

¹ Cf. P. F. Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, ed. a VIII-a, Paris, 1929, p. 608, n. 3.

organizării social-politice a acelor popoare cu care băștinașii au conviețuit vreme mai îndelungată și care aveau, ele însele, la baza organizării lor sociale, asemenea obștii” (p. 9), deoarece băștinașii aveau o obștie teritorială, pe cînd noii veniți trăiau de regulă în obștii gentile¹. Precizarea că alături de aceste obștii „există însă și forme de proprietate privată” apare ca inutilă, deoarece, în cea de-a doua fază de dezvoltare — după cum se arată chiar în aliniatul următor — în obștie „casa și grădina constituiau o proprietate privată”.

În continuare, sînt trecute în revistă, în cadrul studiului introductiv, popoarele migratorii care s-au așezat pe teritoriul țării, felul organizării lor și relațiile cu băștinașii. Nu ar fi fost lipsite de interes, în această privință, unele precizări privind grăbirea procesului de destrămarea a orînduirii gentile și de formare a statului la popoarele cuceritoare, avîndu-se în vedere că „dominația asupra celor subjugați este incompatibilă cu orînduirea gentilică”², precum și abordarea problemei existenței „legilor barbare” pe teritoriul patriei noastre.

Apariția formațiunilor statale feudale e explicată judicios printr-un proces intern de dezvoltare a forțelor de producție și a relațiilor sociale și printr-o adîncire a contradicțiilor din sinul obștiilor. „Acest proces intern nu mai putea fi oprit în desăvîrșirea sa, deși încercările de oprire pe loc n-au lipsit, venind din partea unor state vecine (Ungaria), interesate în menținerea pe teritoriul românesc a formațiunilor politice neînchegate sau din partea unor stăpînitori vremelnici (tătarii), care nu vroiau să renunțe la stăpînirea acestor regiuni” (p. 12). În procesul intern de trecere de la organizarea gentilică la stat, obștea teritorială apare ca o verigă ce reprezintă un prim element — împărțirea populației pe baza terito-

rială — și acesta împreună cu celele înarmate și cu impozitele de care încep să dispună exclusiv căpeteniile comunităților vor sta la baza viitorului organism politic de tip statal³.

Dezvoltarea feudalismului e urmărită în principalele ei etape pînă în vremea lui Mihai Viteazul, analizîndu-se evoluția clasei dominante în funcție de formele respective de proprietate alodială și donativă. Ar fi fost totuși necesară o distincție mai aprofundată între diferitele aspecte ale feudalismului în această perioadă (fărîmițare feudală, încercări de centralizare).

Impozitele și armata, elemente caracteristice ale statului, sînt cercetate în evoluția lor istorică. Trecerea de la renta în produse la cea în muncă și apoi în bani e însă controversată⁴, din tezele generale⁴ și din materialul documentar reieșind că forma inițială a fost renta în muncă (РАБОТА, СЛОУЖБА) fie că e vorba de folosirea de robi⁵, fie de țărani dependenți⁶.

Cu privire la dreptul feudal, se explică în primul rînd esența și izvoarele lui în cele trei țări romîne. În ceea ce privește dreptul bizantin, autorii folosesc formularea „legea scrisă importată de la Bizanț” (p. 17) — ceea ce

³ Cf. K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 319 și urm. Vezi pentru țările romîne scrisoarea lui K. Marx către F. Engels din 30 oct. 1856 (Marx-Engels, *Briefwechsel*, II, nr. 401). De asemenea M. N. Meiman și S. D. Skazkin, К вопросу о непосредственном переходе к феодализму на основе разложения первобытнообщинного способа производства, in „Вопросы истории”, 1960, nr. 1, p. 75—99.

⁴ Cf. K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea a 2-a, Buc., E.S.P.L.P., 1955, cap. : XLV II; B. F. Porynev, *Studii de economie politică a feudalismului*, Buc., Ed. științifică, 1957, p. 59.

⁵ Pentru situația din Rusia vezi de pildă B. Grekov, *Țăranii în Rusia*, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1952, p. 151—163.

⁶ De ex. *Doc. priv. ist. Rom.*, B, XIII, XIV. XV, p. 60; vezi și D. Misc, H. Chircă, Șt. Ștefănescu, *Formele rentei feudale în Moldova și Țara Românească în sec. XIV—XVII*, în *Nouvelles études d'histoire...*, vol. II (în curs de apariție).

¹ Vezi de pildă, G. László, *Etudes archéologiques sur l'histoire de la société des Avars*, Budapesta, 1955.

² K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 327.

implică o anumită poziție din partea autorilor în privința receptării dreptului roman¹, proces care se deosebește calitativ de împrumutarea dreptului feudal bizantin — iar prezentarea lui *ius valachicum* ca „una din formele prefeudale și feudale ale personalității dreptului” ni se pare cât se poate de exactă².

În privința dreptului de proprietate, sînt analizate esența și modurile de dobîndire (moștenire, donație, prin acte juridice *inter vivos*, *mortis causa*, cu titlu originar); formele de stăpînire devălmașe și protimisul se pot însă urmări și la proprietatea țărănească și la cea boierească, iar proprietatea feudală trebuie privită în toată complexitatea ei³.

Interesante sînt și precizările ce se fac cu privire la dreptul de proprietate al țăranilor dependenți și la imunitățile feudale. Se remarcă „în orînduirea feudală în general și mai ales în perioada fălmității feudale, simplitatea reglementării în materie de drept contractual. Dintre contractele mai des folosite trebuie amintit contractul de vînzare-cumpărare, care avea ca obiect mai ales pămîntul și persoanele (șerbi și robi). Valabilitatea acestui contract era condiționată de respectarea dreptului de precumpărare și răscumpărare existent în favoarea rudelor și megieșilor. La aceste contracte se adaugă cele de schimb, împrumuturile, donațiile etc. Ca un mijloc de garantare a obligațiilor se foloseau chezașiile personale și reale (zalogirea), acestea din urmă constînd mai ales din fonduri funciare” (p. 20—21).

În privința familiei se subliniază dominația dreptului canonic, iar în privința succesiunii grija deosebită de a se împiedica fălmitărea domeniilor feudale. În materie de responsabilitate penală „pe lîngă trăsăturile sale specifice,

dreptul nostru feudal mai păstrează unele resturi din orînduirea gentilică, cum sînt răs-punderea colectivă, compoziția voluntară etc.” (p. 22).

Prima parte a crestomației e rezervată textelor ce oglindesc suprastructura politică și juridică în perioada *începuturilor îndepărtate ale feudalismului*. Sînt analizate în primul rînd formele de apariție a relațiilor feudale în diferitele părți ale Europei și particularitățile pe care le prezintă teritoriul țării noastre. Ni se pare însă puțin convingătoare teza că „țărani n-au fost înrobiți cu toții, ceea ce înseamnă că relațiile sociale din Dacia romană n-au fost nici sclavagiste, dar nici caracteristice societății primitive. Erau relații asemănătoare colonatului” (p. 26). Existența unei numeroase țărănime libere, trăind în obștii, nu este incompatibilă nici cu sclavagismul, nici cu feudalismul și nu presupune neapărat colonatul, care ar însemna să ia forme dominante în Dacia înaintea provinciilor apusene și care de fapt constituie el însuși o formă de aservire și de dispariție a producătorilor liberi; colonii — după cum arată F. Engels — „ce-i drept, nu erau sclavi, dar nici liberi”⁴. Referirea la Tacit (*Despre originea și țara germanilor*, cap. XXVI) la p. 26 ca la un izvor privitor la sec. IV—V este de bună seamă o inadverență, deoarece la p. 46 se arată că e vorba de germanii din sec. I, deși în cele cîteva secole care s-au scurs nu s-au produs totuși transformări esențiale în viața respectivelor populații. Ideea valoroasă că „obștea teritorială devine o treaptă de tranziție de la organizarea gentilică spre cea politică”, adică statală (p. 26) ar fi meritat o analiză mai profundă, în lumina aprecierilor lui K. Marx privitoare la țara noastră⁵.

Urmărindu-se așezarea popoarelor migratorii pe teritoriul țării noastre, sînt reproduse

¹ Cf. V. Al. Georgescu, *La réception du droit romano-byzantin dans les Principautés roumaines (Moldavie et Valachie)*, în *Mélanges Lévy-Brühl*, Paris, 1958 (și rec. în „Byzantinische Zeitschrift”, LII, 1959, p. 241).

² Vezi L.A. Lunț, *Международное частное право*, Moscova, 1949, p. 52.

³ Cf. A. V. Venediktov, *Proprietatea socialistă de stat*, vol. I, Buc., E.S.P.L.S.P., 1951, p. 115 și urm.

⁴ K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 324; A. V. Venediktov, *op. cit.*, p. 112 și urm.

⁵ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a III-a, Buc., E.S.P.L.P., 1957, p. 260 și urm.

o serie de fragmente privind viața germanilor, hunilor, slavilor, avarilor, bulgarilor, ungarilor, pecenegilor, cumanilor. Nu ar fi fost lipsite de interes și amănuntele privind organizarea tătarilor, de la care au rămas urme în materie fiscală și militară¹. De asemenea ni se par discutabile titlurile „stat” și „drept” pentru texte care nu atestă existența acestor instituții (p. 32, 34, 43, 48, 65, 70, 89, 99).

Textele sînt în general din cele mai semnificative și ilustrează diferite laturi ale vieții sociale a popoarelor migratorii. Din ele reies o serie de amănunte de preț privind destrămarea orînduirii gentilice, particularitățile democrației militare și procesul de încheiere a formațiunilor politice statale. Unele pasaje însă, dat fiind caracterul lor contradictoriu, necesită o analiză critică mai profundă. Așa, de pildă, „lipsa oricărei religii la huni” (p. 43) atestată de Ammianus Marcellinus² [ni se pare o exagerare a acestui autor, dat fiind că respectiva populație se afla în epoca fierului, și religia apare încă din paleoliticul superior³; „lipsa legilor și a oricărui obicei statornic”, relatată de același⁴, e infirmată, de pildă, de Priscus care semnaleză că o anumită acțiune s-a făcut „potrivit legilor sciților < hunilor > (κατὰ νόμον τὸν Σκιθικόν)”⁵.

Mărturiile istorice din această perioadă, fiind destul de reduse, o confruntare a lor cu anumite date arheologice nu ar fi fost

¹ Vezi de ex. A. I. Iakubovski și B. Grekov, *Hoarda de aur și decăderea ei*, Buc., E.S.P.L.S., 1953, cap. VI; I. Peretz, *Istoria dreptului român*, vol. I, ed. a II-a, Buc., 1926, p. 293—296.

² „Nullius religionis vel superstitionis reverentia aliquando districti... Ammiani Marcellini rerum gestarum, XXXI, 2, 11 (ed. C.U. Clark, Berlin, 1915).

³ Cf. M. O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, Buc., Ed. științifică, 1957, p. 31 și urm.

⁴ „... Absque lare vel lege aut ritu stabili dispantantur... (Amm. Marcell., *op.cit.*, XXXI, 2, 10).

⁵ Πρίσκου ἱστορος καὶ σοφίστου Ἱστορίας Γοθικῆς ἐκλέγαι περὶ πρεσβεῶν πρὸς ἔθικας, III (ed. I. Bekker și B. G. Niebuhr, Bonn, 1829).

lipsită de interes în sprijinirea anumitor concluzii⁶.

Textele privind populația băștinașilor sînt date integral, și din ele apare neîndoieinic persistența elementului romanic în regiunea Dunării. Relatările sînt însă inegale ca greutate, unele fiind simple producțiuni literare cu o îndoieinică valoare de izvor (de ex. *Cinleul Niebelungilor*, XXII, strof. 1340—1341).

Ocupația băștinașilor e bine caracterizată ca fiind agricolă, pastorală și cu începuturi de exploatare miniere. O inconsecvență apare atunci cînd cnezatele și voievodatele sînt definite într-un loc „formațiuni politice de tip feudal” (p. 44), iar în alt loc ca „formațiuni politice prestatale” (p. 107); de asemenea, apare ca discutabilă denumirea de „boieri” pentru fruntașii din diploma Ioanișilor și din scrisoarea papei Ioan XXII (p. 98) sau cea de „principe” pentru *princeps* din Anonymus, XI (p. 68) și actul regelui Coloman din 1111 (p. 243).

Secțiunea privind „Statul” cuprinde ca o primă subdiviziune *organizarea socială a țărilor române pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea*. În partea explicativă se arată procesul general de dezvoltare a diferitelor categorii sociale. Explicarea ruinării unei părți a nobilimei din cauza economiei bănești (p. 108) apare însă ca un fenomen caracteristic numai ultimei perioade a feudalismului. Textele abundent prezentate oglindesc aspecte legate de nobilimea feudală, țărănimea liberă și dependentă, robii, tîrgoveții. Se remarcă din prima grupă materialul privind pe „viteji”, ca și trecerea în rîndul boierilor a unor țărani⁷.

⁶ Așa, de pildă, în privința avarilor pe baza săpăturilor de la cimitirele gentilice de la Kiskörös-Vágóhé, Győr, Kiskörös-Városalatt, Ullő și Csuny au ieșit la iveală amănunte interesante privind numărul de sclavi avut de diferiți membri ai tribului, diferențierile sociale, totemurile, aspecte de endogamie și exogamie, vîrsta majoratului etc. (vezi Gyula László, *Etudes archéologiques sur l'histoire de la société des Avars*, Budapesta, 1955).

⁷ La acestea din urmă se mai pot adăuga, pentru Moldova, mențiunile din Długosz (*Historiae Polonicae*, vol. II, Leipzig, 1712, col. 526 și 562 și versiunea germană a cronicii

Categoriile de țărani apar bine distincte, atît cei liberi cît și cei dependenți. Interesante ar fi fost și cîteva mențiuni despre *șerbi defindători de șerbi*¹, despre *dreptul de strămutare* în Moldova și Țara Românească², de asemenea și fragmentul corespunzător din tratatul dintre Sigismund Bathory și Ștefan Răzvan³ ce cuprinde aceleași clauze ca și cel încheiat cu Mihai Viteazul și care dovedește *solidaritatea clasei dominante din cele trei țări atunci cînd este vorba de reprimarea maselor de exploatați*.

Lupta de clasă e prezentată sub variatele ei forme, mergînd de la nesupunerea la lucru și pînă la răscoale. Nu ar fi fost lipsite de interes și cîteva exemple privind *formele ideologice ale luptei de clasă*, manifestate în special sub forma ereziilor și împotriva cărora în Transilvania s-a dus o luptă îndrăjită⁴.

Documentul nr. 371 de la p. 225 ni se pare impropriu prezentat sub titlul „Ioan Zapolya voievodul Transilvaniei, ia sub ocrotirea sa pe orașenii din Dej pentru participarea lor la răscoala țărănilor”, deoarece e vorba de o „iertare” pentru fapte „neîngăduite” acordată tocmai de cel ce participase la înăbușirea răscoalei. În sfîrșit, ca mișcări orașenești, mai putem aminti și frămîntările măcelarilor din Cluj din 1422⁵.

lui Ștefan cel Mare (ed. I. Chițimia, Buc., 1942, p. 42). Vezi și B. T. Cămpina, *Ideile călăuzitoare ale poliției lui Ștefan cel Mare*, în „Studii”, an. X (1957), nr. 4, p. 63 și urm.

¹ C. Giurescu, *Despre rumîni*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Sect. Ist., S. II, t. XXVIII, p. 209; A. V. Venediktov, *op. cit.*, p. 123 și urm.

² P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare al țărănilor în țările romine (pînă la mijlocul secolului al XVII-lea)* în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1956, p. 63—122.

³ *Coloni et iobagiones Boeronum et qui ex bonis et iuribus eorundem possessionariis in bona aliena clam se contulerit illico restituantur* (Hurmuzaki, vol. III, p. 479; vezi și S. G. Longinescu, *Așezămintul și legătura lui Mihai Vodă*, Buc., 1919, p. 16, și 67).

⁴ Vezi și L. Démeny și I. Pataki, *Husitské revolúčení hnúti na úzenú Lidové republiky rumunské*, în *Mezinárodní ohtlas husitství*, Praga, 1959, p. 185—223.

⁵ E. Jakab, *Oklevéltár Kolozsvár története első kotelhez*, Buda, 1870, p. 162—164;

În privința *organizării centrale și locale a statului*, prima categorie de documente se referă la instituția *domniei*. Materialele prezentate ne ajută să urmărim în de aproape problema succesiunii la tron, a titlaturii și în special a atribuțiilor domnului țării. În privința succesiunii la tron se face o distincție între faza de independență și cea de supunere de către turci, însă în primul caz mai e necesar de insistat și asupra procedurii *asocierii la domnie*, procedeu menit să contracareze incertitudinea succesiunii din perioada fărîmării feudale și care are ca o consecință împărțirea în două „țări”, două capitale, două mitropolii precum și o distincție între monarhul țării care e „mare voievod și domn de sine stăpînit⁶”, și asociatul său care e numai „voievod” și are o *suveranitate delegată*. De asemenea, în legătură cu titulatura, se impune și o distincție între atributele de *maiestate* (eu, noi, Io, voievod) și cele de *suveranitate* (mare voievod, domn de sine stăpînit⁶ din mila lui Dumnezeu). În această privință materialele de epocă ar fi fost mai semnificative decît cele din secolele XVII și XVIII⁶.

Un bogat material ilustrează, în continuare, problemele legate de *sfatul domnesc și dregătorii centrali ai statului, de adunarea sărilor, de împărțirea administrativă, de dregătorii locali ai statului, satelor și orașelor*. În general sînt prezentate toate laturile problemei. Ni se pare totuși că poate fi reținută, cu privire la ban, și o relatare a lui Paul de Alep care, deși dintr-o epocă mai tîrzie, oglindește totuși esența acestei dregătorii și dintr-o perioadă anterioară⁷.

În privința organizării administrative merită amintite și ocoalele tîrgurilor, mai numeroase în documentele moldovene, dar exis-

L. Szadeczky, *Iparfejlödes és a ezék története Magyarországon*, vol. I, Budapesta, 1913, p. 41.

⁶ Vezi discuția problemei, material documentar și bibliografie la E. Vîrtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Moldova și Țara Românească, pînă în secolul XVI*, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1960.

⁷ *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în țările romine, 1653—1658*, ed. E. Cioran, Buc., 1900, p. 194.

tente și în cele muntene¹; din terminologie se poate constata că „ocol” și „hotar” sînt sinonime². De asemenea o analiză mai aprofundată ar fi necesitat și formele de administrare ale ținuturilor transilvănene scoase de sub autoritatea voievodului (scaunele secuiești, săsești, districtele românești).

Referitor la *organizarea fiscală* a țărilor române pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea sînt date materiale despre obligațiile țăranilor față de domnie, față de stăpînul de moșie și față de biserică, precum și despre dregătorii fiscali și modalitatea de impunere și de strîngere a dărilor. Caracterul complex al rentei feudale face ca în această materie să apară o suprapunere și o interferență de drepturi din partea puterii centrale, a stăpînului de domenii și a bisericii cu ocazia percepției acestei rente; în mod firesc, organizarea fiscală privește doar îndatoririle față de stat, ea confundîndu-se cu renta numai atunci cînd avem „ca proprietar funciar și totodată ca suveran, statul și nu marii proprietari”³. În privința îndatoririlor față de stat am mai putea adăuga, de pildă, pentru Țara Românească, și birul pe „curteni”⁴. De asemenea, în cadrul materialelor privind modalitatea de percepere a dărilor, în Transilvania poate fi amintit și documentul nr. 565, care e prezentat în altă ordine de idei.

În continuarea secțiunii referitoare la stat mai sînt prezentate și materiale privind *organizarea bisericească, militară, poziția internațională a țărilor române și relațiile lor cu alte state*. Documentele sînt în general bine alese și ne ajută să ne facem o idee amănunțită asupra respectivelor probleme. Reiese bine rolul bisericii de consfințire spirituală a orînduirii feudale și legătura ei cu statul. Principiile de organizare a oștirii sînt de asemenea

¹ Vezi de pildă, N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, vol. V, Buc., 1903, p. 337.

² Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XV, Iași, 1926, p. 73 și urm.

³ K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea a 2-a, Buc., E.S.P.L.P., p. 744.

⁴ *Doc. priv. isl. Rom.*, B, XVI, vol. III, p. 326, vol. IV, p. 126, 170, 269, 476.

bine expuse, reieșind caracterul ei de clasă. Afirmăția că „în orînduirea feudală, armata îndeplinea două funcții: una internă — de a ține în supunere masele populare și de a înăbuși mișcările acestora, și a doua externă — de a cîștiga teritoriul al altor țări și de a apăra pămîntul țării rîvnit de cîștigătorii străini” (p. 374) poate duce însă la o confuzie între funcțiile generale ale statului⁵ și armată, care e principalul instrument în exercitarea acestor funcții.

Poziția internațională a țărilor române e bine definită și materialele prezentate sînt dintre cele mai semnificative: acte omagiale, acte de închinare, tratate de egalitate, solii, privilegiile comerciale, hotărnicii etc. În privința poziției Țării Românești și a Moldovei în cadrul Imperiului otoman credem că se impune însă o delimitare între regimul *tributar* — care a existat în cea dintîi pînă la mijlocul secolului al XV-lea, iar în a doua pînă spre prima jumătate a secolului al XVI-lea — și cel de *vasalitate* care caracterizează etapa următoare⁶.

Secțiunea „Drept” începe prin prezentarea principalelor *izvoare*: obiceiul pămîntului și legea scrisă. Din această din urmă categorie sînt amintite copiile după sintagma lui Matei Vlastares ce circula în manuscris, pravilele de la Biserici și Neamț, Nomocanonul lui Ioan Postnicul, Tripartitul, statutele orașenești ale sașilor. „Indiferent de forma sub care se prezintă — precizează autorii — dreptul feudal apare ca rezultatul unei lupte continue între interesele locale — reprezentate de nobilii feudali și de obștiile sătești — și cele ale monarhilor, care tind să-și centralizeze dreptul și să-l unifice în scopul de a-și întări autoritatea. La o centralizare totală a dreptului nu s-a ajuns în epoca feudală, dar lupta dintre cele două tendințe va determina aspectul și conținutul dreptului feudal” (p. 432):

⁵ I. V. Stalin, *Problemele leninismului*, ed. a III-a, Buc., E.P.L.P., 1952, p. 617.

⁶ Vezi G. G. Florescu, *L'aspect juridique des khatt-i-chérifs. Contribution à l'étude des relations de l'Empire ottoman avec les Principautés roumaines*, în *Studia et acta orientalia*, vol. I, Buc., 1958, p. 121—147.

Se redă astfel *dialectica poziției nobililor feudali față de obiceiul pământului*: ostilă când acesta apără interesele țărănilor, favorabilă când servește interesele lor proprii de menținere a exploatării producătorilor direcți și a fărâmițării feudale¹.

Textele referitoare la *ius valachicum* prezintă un interes aparte, însă trebuie ținut seamă că în anumite regiuni acest drept se referă mai mult la *organizarea internă* a respectivei populații, pe când în altele privește în special *raporturile cu clasa stăpînitoare*².

În ceea ce privește concepția dominantă în materie de drept, ar fi fost interesant de amintit cele câteva mărturii documentare despre caracterul de *precept* al normei juridice și *confuzia* ce exista între drept și morală³.

Proprietatea feudală — instituție de bază — este tratată pe larg, subliniindu-se caracterul ei conexe și condiționat și analizându-se multiplele ei aspecte ca: dreptul de proprietar suprem, titlurile de dobîndire, precumpărarea, răscumpărarea, hotărnicirea etc. Un caz aparte îl prezintă posesiunile din afara hotarelor ale domnilor țării, al căror conținut juridic e interesant de precizat, ele neavînd același statut ca proprietatea domnească din interiorul țării⁴.

¹ Vezi B. F. Porșnev, *Esența statului feudal*, în „Studii”, an IV (1951), nr. 1.

² Cf. S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice pînă în secolul al XVI-lea*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 179.

³ *Doc. priv. ist. Rom.*, B, XVI, vol. V, p. 67; *ibidem*, XVII, vol. IV, p. 288 și 351. Vezi și recenzia lui P. Koschaker referitoare la C. A. Spulber, *Le concept byzantin de la loi juridique*, Buc., 1938, în „Zeitschrift der Savigny Stiftung”, Rom. Abt., LIX (1939), p. 694 și urm.

⁴ Vezi, de ex., St. Meteș, *Moștile domnilor și boierilor din țărite române în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925; Al. Lapedatu, *Din posesiunile domnilor noștri în Ardeal. Vințul și Vurperul*, în „Bul. Com. Ist.”, II (1909), p. 40—44; V. Motogna, *Cetatea Ciceului sub stăpînirea Moldovei...*, Dej, 1927; idem, *Ungurașul sub Petru Rareș*, în „An. Inst. Ist. Naț.”, II (1923), p. 315—322; O. Popa, *Făgărașul sub domnia români*, Făgăraș, 1935.

Imunitățile acordate feudallilor constituie un capitol aparte și sînt înfățișate pe baza unui bogat material privind aspectul lor financiar, judiciar, militar și comercial. Materia obligațiilor e pusă în legătură directă cu caracterul autarkeic al economiei feudale și cu circulația restrînsă a mărfurilor. Sînt prezentate materiale documentare referitoare la vânzare-cumpărare, schimb, donații, garanții, răspundere civilă, aceasta din urmă apărînd mai bine conturată în Transilvania, datorită în special receptării dreptului roman de către țirgoveși. „Responsabilitatea civilă contractuală, așa cum este reglementată de legiuirile scrise, apare ca o instituție mult inspirată de dreptul roman, la care s-au adăugat câteva elemente din dreptul germanic. Acest lucru rezultă mai ales din *Statutele municipale* ale orașelor săsești, căci în centrele în care s-a dezvoltat o viață economică, de tip orășenesc burghez, principiile dreptului roman convergeau nivelului economic de dezvoltare a producției de mărfuri și intereselor clasei burgheze în formare” (p. 568).

Statutul *persoanelor* e stabilit în funcție de poziția ocupată de individ în ierarhia feudală. „Spre deosebire de dreptul sclavagist, care nu recunoaște calitatea de persoană tuturor oamenilor — căci sclavii sînt lucruri — și împarte societatea în două clase fundamentale — libere și sclave — dreptul feudal are tendința de a recunoaște o capacitate juridică tuturor persoanelor... dar pe o bază de inegalitate care oglindește structura ierarhică și de stări a societății” (p. 600).

Cu privire la situația străinilor, avîndu-se în vedere statutul de drept personal al acestora, se pot da câteva exemple de norme ce cîrmuiau comunitățile armene⁵ și evre-

⁵ Vezi, de pildă, F. Bischoff, *Das alte Recht der Armerer in Lemberg*, Viena, 1862; O. Balzer, *Sadownictwo armiańskie w srednio-wiecznyu Lwowie*, Lvov, 1909. T. Gromnicki, *Ormianie w Polsce, ich historia, prawa i przywileje*, Varșovia, 1889; F. Macler, *Rapport sur une mission scientifique en Galicie et en Bukovine*, în „Rev. des étud. arm.”, an VII (1927), fasc. I, p. 11—108.

rești¹ din țările vecine — drept aplicat și la noi — de asemenea interesantul sistem de tribunale mixte de graniță ce funcționau între Moldova și Polonia la sfîșitul secolului al XV-lea și pînă la jumătatea secolului al XVI-lea², rupîndu-se cu tradiția jurisdicției unice poloneze³. De asemenea, nu este lipsit de interes a se urmări și sfera de aplicare a lui *ius leuonicum*, *ius polonicum*, *ius armenicum*, *ius iudaicum*, *ТОРГОВСКИИ ОБЫЧАИ* etc.⁴; un exemplu interesant e tratatul încheiat la 1387 între solii orașului Pera în numele comunei Genova și solii lui Ivanco, fiul lui Dobrotici, tratat în care se dă prioritate principiului *lex fori*⁵.

Textele privitoare la *familie* sînt bine selecționate și concludente, ele punînd în lumină instituția cu toate amănunțele legate de specificul vremii. Apare clar inegalitatea dintre sexe, obiceiurile de la logodnă, constituirea zestrei, raporturile patrimoniale dintre soți, modul de exercitare a puterii părințești, adoptarea, tutela, curatela, toate purtînd adînc imprimată pecetea vieții bisericesti. Dreptul de *succesiune* ab intestat și testamentară e analizat de asemenea pe larg, ca și unele particularități privind „schimbarea fetei în fecior” etc. Interesantă este

distincția ce se poate face în această materie între perioada de dominație a nobilimii militare — cînd instituția succesiunii era legată direct de asigurarea serviciului sub arme — și cea în care va trece pe primul plan nobilimea de curte, reglementarea succesiunii făcîndu-se în această perioadă în vederea asigurării integrității domeniului feudal.

În materie de *drept penal*, textele prezentate scot în relief caracterul de intimidare pe care-l prezintă pedepsele, arbitrarul și inegalitatea în aplicarea lor în funcție de condiția socială, precum și caracterul colectiv al răspunderii. În ceea ce privește *organizarea judecătorească* și *procedura* se remarcă de asemenea formalismul, anumite ritualuri specifice, prezența elementelor religioase și largile prerogative ale instanțelor. Ca un rest al vieții de comunitate sătească găsim bine definită instituția „oamenilor buni și bătrîni”, care au rolul unor judecători-arbitri.

Ceea ce caracterizează în general și secțiunea privind dreptul ca și cea referitoare la stat este *prezentarea și interpretarea unitară a materialelor din cele trei țări romîne*, fapt neglijat în culegerile de materiale din trecut și care constituie un merit incontestabil al lucrării de față.

Privite în ansamblu, ambele volume cuprind un material bine sistematizat și selecționat cu grijă. Autorii au avut la îndemînă unele culegeri de texte mai vechi, ca de pildă *Izvoarele istoriei romînilor* a lui G. Popa-Lisseanu; acestea „au fost însă confruntate și revizuite pe baza edițiilor care fac autoritate din punct de vedere științific, pentru fiecare lucrare... În majoritatea lor, documentele produse în acest volum au fost editate în colecții sau tipărite izolat, în romînește; o bună parte însă n-au fost pînă acum traduse în limba romînă, de pildă legiuirile redactate în latinește din Transilvania sau dispozițiile de drept canonic, redactate în limba greacă sau latină, precum și unele izvoare diplomatice. Traducerea lor pentru nevoile *Crestomației* n-a fost o sarcină ușoară. Pe lîngă izvoarele editate, în *Crestomația* de față se reproduc, în traducere ro-

¹ L. Gumplovicz, *Prawodawstwo polskie względem żydów*, Cracovia, 1867; Ph. Bloch, *Die General Privilegien der polnischen Judenschaft*, în „Zeitschrift der hist. Ges. f. d. Provinz Posen”, 1891.

² Cf. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 729; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, Buc., 1913, p. 298 și 433.

³ Cf. N. Iorga, *Studii și documente*, XXIII, p. 226. Vezi și B. T. Cămpina, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1956, p. 40.

⁴ Vezi, de pildă, A. Halban, *Zur Geschichte des deutschen Rechts in Podolien, Wolhănyien und Ukraine*, Berlin, 1896, XII + 135 p.

⁵ *Doc. priv. ist. Rom.*, B, XIII, XIV, XV, p. 35 și urm. Vezi și T. R. Popescu, *Drept internațional privat*, Buc., 1955, p. 161.

mtnească, și documente inedite din arhivele transilvănene” (vol. II, p. 6—7).

Traducerile sînt în general exacte, iar revizuirea celor deja existente este minuțios făcută. Anumite mici deficiențe (de ex. nr. 370, 600, 617) provin din însăși transcrierea defectuoasă a originalelor în culegerile de izvoare folosite¹. Reproducerea de texte integrale — proprie culegerilor cu caracter istoric — apare totuși inutilă uneori în cazul aspectelor juridice ce se reflectă numai într-o parte din document, iar anumite repetiri, chiar din texte deosebit de importante (ca de ex. nr. 370, 600, 617) socotim că puteau fi evitate printr-o simplă referire doar la numerele respective.

Cele două volume sînt înzestrate cu o bogată bibliografie, note explicative, privitoare la autori și lucrări, tabele cronologice, indici de izvoare, de nume, de locuri și de materii, explicații de termeni străini și numeroase ilustrații.

Prin abundența materialului, prin sistematizarea științifică, prin interpretarea marxistă, autorii *Crestomatiei pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, au reușit să pună la îndemna cititorilor o carte interesantă și bogată ca informație, iar cercetătorilor un folositor instrument de lucru pentru întocmirea unui viitor tratat de istorie a statului și dreptului pe teritoriul patriei noastre.

L. P. Marcu

ACADEMICIAN MIHAIL DIMITROV, *Publicistica lui Liuben Karavelov pînă la apariția ziarului Svoboda (1860—1869)*.

(Articole, corespondențe și scrisori), Sofia, 1957, ediția Academiei Bulgare (Institutul Botev-Leveski) 687 p.

Alături de G. S. Rakovski, V. Levski și Hr. Botev, Liuben Karavelov (1834—1879) este una din cele mai pregnante figuri ale renașterii și ale emigrației revoluționare bulgare. Învață întâi în Bulgaria, trece la universitatea din Moscova, stînd în Rusia zece ani (1857—1867), se stabilește apoi la Belgrad și după aceea la Novisad, iar în 1869 vine la București unde rămîne pînă la războiul din 1877—1878. O dată cu eliberarea Bulgariei ia sfîrșit și exilul său voluntar, dar din nefericire nu se poate bucura prea mult de realizarea visului pentru care luptase întreaga sa viață. La începutul anului 1879, moare la Rusciuk, răpus de tuberculoză, în vîrstă de 45 de ani.

Activitatea sa este uriașă. Folclorist de seamă, critic literar, traducător, scriitor talentat, poet, dramaturg, ziarist și mai ales luptător revoluționar, Karavelov a scris în rusește, în sîrbește și în bulgărește, ocupînd un loc de seamă atît în literatura srbă, cît mai ales în cea bulgară, dînd dovada unui talent remarcabil și a unei uimitoare puteri de muncă. Karavelov atinge apogeul activității sale la București în perioada 1869—1874, cînd redactează ziarele emigrației revoluționare bulgare din România și cînd colaborează cu Levski și apoi cu Botev. Spre finele anului 1874, Karavelov părăsește ziaristica revoluționară și după unii și activitatea revoluționară.

Despre Karavelov, despre opera și ideologia sa, s-a scris mult și totuși istoricii bulgari n-au ajuns încă la o unitate de vederi — unii considerîndu-l ca revoluționar democrat, alții ca radical burghez sau ca simplu liberal. În mare parte, toate aceste discuții se datoresc

¹ Cf. de ex. E. Hurmuzaki-N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, partea 2-a, p. 614—619 și originalul din Arh. Stat. Budapesta, M.O.D.L., 36972. Vezi și L. Demény, *Textele celor două înțelegeri încheiate în 1437 între răsculași și nobili, după documentele originale în „Studii”, an. XIII (1960), nr. 1, p. 91—111.*

și faptului că aprecierile de plină acum s-au bazat mai ales pe activitatea sa politică, pe opera sa literară și pe articolele sale publicate după 1867, adică după plecarea sa din Rusia. Stabilît la Belgrad și apoi la Novisad, Karavelov nu colaborează doar la ziarele sîrbești, ci mai ales la cele rusești. Această publicistică a lui Karavelov, adică numeroasele sale articole publicate în ziarele rusești: *Golos*, *Naša Vremia*, *Ruskaia Reci*, *Moskovskie vedomosti* sau *St. Petersburgskie vedomosti* ș.a. în majoritatea lor ziare slavofile și liberale, a rămas de fapt aproape total necunoscută tuturor aceluia care au scris despre Karavelov. Nici articolele lui Karavelov din ziarele și revistele sîrbești *Zastava*, *Matija*, *Srbija* etc. n-au fost cunoscute în totalitate.

Adunarea acestor articole și publicarea lor nu era un lucru simplu, necesitînd cercetarea bibliotecilor și arhivelor de la Moscova, Petersburg, Belgrad, Novisad, Budapesta etc. Identificarea articolelor scrise de Karavelov este de asemenea un lucru extrem de dificil. În afară de cele semnate cu pseudonime sau cu inițiale cunoscute, majoritatea acestor corespondențe — sau uneori articole de fond — sînt nesemnate. Karavelov era silit din cauza împrejurărilor să-și ascundă la Belgrad și la Novisad calitatea sa de corespondent al ziarelor rusești. Urmărit ca agent rus la Belgrad, la Novisad, bănuît un timp ca atare și la București, urmărit de poliția țaristă la Moscova sau la Odesa, expulzat și arestat de mai multe ori, Karavelov trimetea articole și corespondențe nesemnate, le data din alte orașe sau le scria în numele altor persoane. În general el semnează doar articolele literare sau culturale, evitînd cu grijă semnarea celor politice. În corespondențele lui trimise ziarelor rusești și dateate — București, Galați, Sîstov, Belgrad etc. se pare că autorul ar fi respectiv român, bulgar sau sîrb, așa încît numai cunoașterea stilului și a concepțiilor sale, deseori numai atenta comparare cu articolele din ziarele *Svoboda* și *Nezavisimost* — apărute la București sub redacția sa, pot duce la o identificare — și aceasta uneori îndoielnică. Astfel articolele de fond din *Golos*

Nr. 264/1865, 230/1866, 61 și 63/1867 nu par a fi ale lui Karavelov, cuprinzînd afirmații care nu concordă cu concepțiile sale politice. O altă posibilitate de identificare o oferă corespondența sa în mare parte nepublicată pînă acum.

Aceste goluri mari le umple volumul de față, publicație a Institutului Botev-Levski din Sofia și care se datorește muncii neobosite de ani de zile a profesorului și academicianului Mihail Dimitrov.

Binecunoscut prin numeroasele sale publicații și cercetări asupra operei lui Botev, academicianul M. Dimitrov, considerat azi drept unul din cei mai de seamă cunoscători ai perioadei fărurii statului național bulgar, publică 120 de articole din perioada 1860—1869 scrise de Karavelov în ziarele sîrbești, rusești și bulgărești, însoțindu-le de 71 de scrisori și alte materiale.

Cele mai numeroase sînt articolele apărute în ziarul rusesc *Golos*, după care urmează cele sîrbești și în sfîrșit cele scrise în ziarele bulgărești ce apăreau la noi în țară *Narodnost* și *Olecestvo*. Nu sînt publicate articolele lui Karavelov din ziarele sale *Svoboda* și *Nezavisimost*—. Articolele și scrisorile sînt publicate în limba originală, dîndu-se și unele traduceri după cele sîrbești mai importante.

Lucrarea este însoțită de o introducere (p. 5—35) și completată cu un bogat indice (p. 658—682).

Cititorul este prevenit în introducere, că volumul de față nu cuprinde toată publicistica lui Karavelov din perioada 1860—1869, deoarece strîngerea întregului material ar fi durat multă vreme, atît din cauza unor greutăți de identificare arătate mai sus, cît și din alte cauze. Este vorba de lipsuri în colecțiile ziarelor citate, de probabilitatea ca Liuben Karavelov să fi colaborat și la alte periodice etc. Cunoașterea publicisticii lui Karavelov pînă la plecarea sa în Serbia va da posibilitate cercetătorilor să precizeze cît de puternic și în ce direcție s-a exercitat asupra sa influența slavofililor. Astfel după unul din articolele sale din *Ruskaia Reci*, unui cercetător sovietici (I. V. Kozmenko) înclină să creadă

că I. Karavelov n-a fost influențat de slavofili, cu toate legăturile personale pe care le avea cu unii din teoreticienii acestui curent. I. Aksakov, M. Pogodin, N. Popov ș. a. Aceasta nu se poate totuși susține în mod categoric și de-abia acum pe baza publicației de față, ca și pe baza unor studii sovietice recente (S. A. Nikitin, K. Koperjinski), se va putea cunoaște mai bine poziția lui Karavelov.

În introducere, autorul analizează poziția politică a ziarelor rusești la care colabora Karavelov după stabilirea sa la Belgrad și apoi la Novisad, făcând deosebiri necesare între diferitele curente politice din țările slave.

Publicistica lui Karavelov din perioada 1867—1869, în afară de faptul că stabilește poziția ideologică a autorului, formează un izvor istoric important, dând date prețioase asupra situației din Serbia, Bulgaria sau România și în primul rând asupra luptei emigrației bulgare pe plan cultural și mai ales pe plan politic. Putem spune că nici un eveniment mai important din viața poporului bulgar și nici o problemă referitoare la rezolvarea chestiunii orientale n-a scăpat spiritului ager al lui Karavelov, care înregistrează totul luând și poziție față de ori ce se petrece în sud-estul Europei. Bineînțeles, dat fiind scopurile urmărite de Karavelov, toate datele trebuiesc trecute prin prizma unei critici atente.

Iată o serie de probleme pe care le pune Karavelov, pe care le reia și cărora încearcă uneori să le dea soluții: chestiunea orientală nu poate fi rezolvată decât cu participarea Rusiei; situația populației slave din peninsula balcanică; de ce e necesară existența Turciei pentru popoarele apusene; încercarea puterilor europene de a scoate pe creștinii din Balcani de sub influența Rusiei; lupta poporului bulgar pentru o biserică independentă; propaganda catolică și protestantă în Bulgaria; poporul bulgar e sigur că în momentul când Serbia va declara război Turciei, oștile rusești vor veni în ajutor; austriacii și turcii nu vor renunța de bunăvoie la stăpânirea lor asupra

slavilor; salvarea stă numai într-o confederație slavă; lupta pentru eliberare a slavilor va fi mult ușurată dacă li se vor alătura și românii etc. etc. Date foarte variate și exacte se dau asupra aspectelor economice, sociale și politice din Bulgaria, ilustrate prin relatarea unor întâmplări concrete petrecute în orașele și satele Bulgariei, unde probabil Karavelov avea diverși informatori sau de unde afla știri prin intermediul negustorilor, care călătoreau în Serbia.

În alte corespondențe se dau date interesante și despre situația politică și socială din România și mai ales despre situația emigrației bulgare de la noi.

O corespondență trimisă la începutul lui iulie 1867 „din București” ziarului *Golos* arată situația din România: Orașenii sînt nemulțumiți, țărani și armata la fel (în cazărmi s-a oprit lectura ziarelor). Brătianu destituie funcționarii de stat cunoscători ai treburilor și-i înlocuiește cu alții, incapabili, dar „liberali”, iar figura lui Cuza crește pe fiecare zi și devine tot mai mare. Poporul român se simte apropiat de bulgari și de sîrbi și e gata să lupte contra turcilor. Conducătorii săi însă vor să-l apropie de țările apusene și să-l îndeparteze de Rusia. Arată persecuțiile la care sînt supuși cei patru milioane de romni din Transilvania din partea grofilor unguri sprijiniți de baionetele austriace. Îndeamnă la luptă și condamnă atitudinea de „neutralitate” a lui Brătianu, afirmînd că prințul Cuza n-ar fi admis o astfel de neutralitate. De fapt scopul acestei corespondențe nu era informarea opiniei publice rusești asupra situației de la noi, ci cîștigarea romnilor pentru acea federație balcanică, visul de totdeauna al lui Karavelov. Această corespondență este urmată de o a doua, datînd de la 23 iulie 1867, în care se arată abuzurile lui Brătianu și ale prefectilor lui, anarhia și foamea din țară. Insistă apoi asupra emigrației bulgare din România care se ridică la 150.000 de oameni.

Vorbînd despre emigrația bulgară din România Karavelov arată că acești 150.000

de oameni, care au fugit din Turcia din cauza asupririlor, alcătuiesc o adevărată armată, primejdioasă pentru imperiul otoman, al cărui guvern ar fi cerut prințului Carol să dea pe mîna autorităților turcești pe toți emigranții. Mai tîrziu, în toamna anului 1867, Karavelov arată că alți 2.000 de bulgari s-au refugiat treptat, în grupe mai mici sau mai mari, în România. De astă dată Mithad-pașa, valiul dunărean, le-a dat pașapoarte ajutîndu-i să plece. La statul lui Longwort, consulul Angliei la Belgrad, de a nu-l lăsa pe acești emigranți să plece din Bulgaria deoarece mai tîrziu se vor întoarce ca haiduci, Mithad-pașa ar fi răspuns că statul e bucuros să scape de toate aceste elemente primejdioase care altfel ar putea să se răscoale. Numeroase cete bulgare se formează în România și trec Dunărea, în Bulgaria. De aceea orice bulgar care se reîntoarce din România era percheziționat amănunțit, chiar dacă era negustor cunoscut. Se citează cazuri concrete de negustori arestați. Se dau amănunte asupra cetelor lui Filip Totiu, Ștefan Karagea, Hagi Dimitri. Se arată că spionii turci și agenții austriaci au exagerat lucrurile arătînd că se formează cete de sute sau chiar mii de oameni, care sînt gata să treacă peste Dunăre. Aceasta a avut drept rezultat intervenția Porții față de guvernul român. Explicațiile date nu sînt însă crezute de turcii care concentrează trupe sub comanda lui Omer-pașa. Se dau detalii largi și asupra discuțiilor din Cameră în legătură cu politica externă a țării și cu cetele bulgărești. În general datele în legătură cu trecerea cetelor bulgare, în afară de cele cunoscute și citate mai sus, sînt exagerate, Karavelov intenționînd să creeze o anume atmosferă. Același lucru se poate afirma și asupra datelor ce se dau în legătură cu Serbia, care, după credința lui Karavelov, urma să joace un rol foarte important în eliberarea Bulgariei. Dacă în general acest rol al Serbiei este exagerat, Karavelov arată însă și aspectele negative mai ales cînd el însuși are de suferit din partea guvernului sîrb. Iată de exemplu conținutul unei corespondențe din 4 martie 1868: „Ministerul de interne a suspendat ziarele sîrbești

„Zmai” și „Zastava” ca și intrarea în țară a ziarului rusec „Golos” ca fiind dăunătoare și primejdioase; Karavelov a fost izgonit din Serbia din cauza a două corespondențe trimise ziarului „Golos” asupra situației din Serbia; guvernul sîrbesc are o atitudine dușmănoasă față de bulgari; în fiecare primăvară se interzic discuțiile politice, se expulzează cîțiva bulgari din Serbia și nu se permite ziarelor sîrbești să scrie nimic despre Turcia și despre turci. Atitudinea dușmănoasă față de legiunea bulgară de la Belgrad (formată cu prilejul tratativelor dintre emigrația bulgară din București și guvernul sîrbesc pentru alcătuirea unui stat comun — Serbo-bulgaria — la inițiativa contelui Ignatiev) i-a silit pe cetății să plece din Serbia. Despotismul, teroarea, cenzura și arestările au luat proporții mari, etc.”. Această corespondență este importantă și pentru faptul că se pune capăt tuturor afirmațiilor greșite de pînă acum, potrivit cărora Karavelov ar fi fugit din Serbia, deoarece ar fi fost implicat în asasinarea principelui Mihail.

Nu mai vorbim de detaliile extrem de interesante pe care le dă asupra organizării emigrației bulgare din România, asupra situației ei culturale și politice, asupra politicii partidului „bătrînilor” condus de bogatul negustor Hristo Gheorghiev și care vor fi continuate apoi în articolele din *Svoboda* și *Nezavisimost*.

De fapt adevăratele scopuri ale publicității lui Karavelov au fost: cîștigarea opiniei publice rusești de partea bulgarilor pentru a determina o intervenție energetică a Rusiei, care să ducă la eliberarea poporului bulgar; declanșarea războiului sîrboturc, care să antreneze și poporul bulgar și care să aducă pînă la urmă ajutorul rusec; în sfîrșit, confederația balcanică — susținută la început pe baze mai largi și limitată apoi doar la o uniune serbo-bulgară.

Tot atît de importante sînt scrisorile lui Karavelov. Deși o parte din ele au mai fost publicate, în special de D. T. Strașmirov, acestea se reproduc din nou. Alături de ele apar o mulțime de alte scrisori, inedite, descoperite, în diverse arhive și muzee, sau la

persoane particulare. Unele din ele deschid căi noi de cercetare. Așa de pildă scrisoarea adresată de Karavelov în decembrie 1863 contelui Ignatiev, care era atunci ambasadorul Rusiei la Constantinopol, arată legături necunoscute pînă astăzi. La fel scrisoarea sa către Kiriak Tankov — nedatată de Karavelov și datată corect de academicianul M. Dimitrov „Inceputul lui iunie 1876” scrisă din închisoarea Văcărești, unde aceștia au stat cîteva zile.

Ceea ce aduce nou această scrisoare este că K. Tankov a fost eliberat înaintea lui Karavelov, că ultimul urma să fie eliberat probabil a doua zi ; că regimul din închisoarea în care fusese adus pentru pregătirea unor cetași era de așa natură încît Karavelov îi scria lui Tankov să pregătească trecerea altor nouă cetași ce mergeau în Serbia.

Și alte scrisori aduc lucruri noi și interesante în legătură cu emigrația bulgară de la București. Încheiem aci observațiile noastre subliniind încă o dată importanța deosebită a acestei publicații nu numai pentru cunoașterea vieții și ideologiei lui Karavelov, ci și pentru știrile ce le aduce în legătură cu relațiile dintre romîni și bulgari în preajma războiului independenței.

Lucrarea care încununează eforturile unor ani de muncă încordată a acad. Mihail Dimitrov interesează nu numai pe istoricii bulgari, ci în mare măsură și pe istoricii sovietici, sirbi și romîni.

Metoda științifică a publicării materialului, introducerea și notele editorului (Mihail Dimitrov) și în general condițiile în care apare cartea fac cinste Institutului Botev-Levski.

Constantin N. Velichi

История СССР

Издательство Академии наук СССР, nr. 1—6, 1959 — Moscova

În cel de-al doilea an de la apariția sa revista „Istoria U.R.S.S.” a devenit pe drept cuvânt un organ militant în lupta pentru îndeplinirea sarcinilor trasate istoriografiei sovietice de cel de-al XXI-lea congres al P.C.U.S.

Articolele apărute în cursul anului 1959 răspund în primul rând problemelor arzătoare ale practicii construcției desfășurate a comunismului în Uniunea Sovietică și se ocupă cu domeniile puțin cercetate ale istoriei popoarelor Uniunii Sovietice.

Un număr special (3) este consacrat aproape în întregime trecerii în revistă a succeselor obținute de istoriografia sovietică și sarcinilor ce-i stau în față. Articolul editorial „Sarcina de bază a istoricilor sovietici” (3) subliniază că în condițiile actuale de creștere a luptei pentru pace, de destrămarea a sistemului colonial, în condițiile construcției desfășurate a comunismului în U.R.S.S., a creșterii însemnătății mondiale a experienței sovietice de construcție a societății noi, se înmulțesc atacurile istoriografiei burgheze reacționare.

Articolul demască caracterul istoriografiei burgheze reacționare relevând amploarea pe care a luat-o propaganda antisovietică, datorită faptului că istoricii burghezi reacționari manifestă o supunere completă față de politica imperialistă și întrețin legături strânse cu organizațiile militare secrete și cu organele de spionaj. Centrele istoriografiei reacționare

cu privire la istoria U.R.S.S. se găsesc în S.U.A. și R.F.G. Istoriografia burgheză reacționară falsifică sistematic aproape toate problemele nodale ale istoriei U.R.S.S. Caracterul falsificator al istoriografiei burgheze — spune editorialul — poate și trebuie demascat prin analiza critică a izvoarelor folosite și a tehnicii utilizate, sarcina principală fiind crearea unor lucrări fundamentale, bazate pe legile obiective ale procesului istoric, consacrate mai ales societății sovietice, lucrări în care să se dea o atenție specială criticii istoriografiei burgheze. De asemenea este necesar să se alcătuiască lucrări cu caracter științifico-populare pentru cititorii din străinătate. Editorialul atrage atenția că nu toți istoricii burghezi sînt falsificatori conștienți, de aceea cu aceștia este necesar să se ducă o polemică științifică. Lărgirea contactelor personale dintre istoricii sovietici și istorici din alte țări precum și dezvoltarea legăturilor internaționale științifice contribuie de asemenea la demascarea falsurilor grosolane ale istoriografiei reacționare. În concluzie editorialul cere istoricilor sovietici să întărească prietenia creatoare cu istoricii progresiști, din întreaga lume și să ducă o luptă necruțătoare, tot mai largă, împotriva falsificatorilor istoriei, subliniind că în această direcție un sprijin de nădejde îl constituie: creșterea și dezvoltarea istoriografiei progresiste din lumea capitalistă, lucrările de istorie apărute în țările de

democrație populară precum și studiul istoriei U.R.S.S. în aceste țări.

M. P. Kim, autorul articolului — „Despre unele sarcini ale științei istorice în lumina hotărârilor celui de-al XXI-lea congres al P.C.U.S.” (3) subliniază importanța congresului XXI pentru dezvoltarea teoriei marxist-leniniste. Pornind de la ideea că concluziile teoretice se bazează pe experiența istorică, M. P. Kim atrage atenția asupra faptului că viața pune noi cerințe întregului front istoric în legătură cu construcția desfășurată a comunismului, și se ocupă sub acest unghi de vedere de cercetările consacrate istoriei perioadei socialiste. Autorul subliniază succesele științei istorice sovietice obținute în perioada dintre congresul al XX-lea al P.C.U.S. și congresul XXI menționând ca lucrări importante apărute: „Istoria U.R.S.S. epoca socialismului (1917—1957)”, „Istoria P.C.U.S.”, „Istoria Războiului civil a U.R.S.S.” (vol. III), monografiile: Istoria Ucrainei Sovietice, a Belorusiei Sovietice, a orașelor — Moscova, Leningrad etc.

În afară de aceasta s-au publicat numeroase volume de documente cu privire, mai ales, la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și au apărut noi periodice în domeniul istoriei care acordă tot mai multă atenție problemelor istoriei perioadei sovietice. Aceste succese, după părerea autorului, nu corespund însă întru totul vieții în dezvoltare. El arată că *sarcina istoricilor sovietici este de a ajuta practica construirii comunismului prin cercetarea trecutului, prin generalizarea științifică a experienței istorice.* Sînt necesare — spune el — lucrări care să generalizeze legile dezvoltării sociale și practicii construcției socialismului, elaborării noilor probleme de trecere de la socialism la comunism și care să releve și trăsăturile naționale specifice. Printre problemele nodale, importante ce trebuie studiate, M. P. Kim enumeră: dezvoltarea rolului poporului sovietic, ca creator al socialismului și în primul rînd rolul clasei muncitoare. După cum arată M. P. Kim, în istoriografia sovietică încă nu sînt cercetate problemele legate de istoria clasei muncitoare, modul cum a devenit ea clasa dominantă, lupta pentru

lichidarea șomajului în perioada construcției socialiste, schimbările cantitative și calitative ale proletariatului în mersul transformărilor socialiste, activitatea creatoare și rolul conducător al clasei muncitoare în diferitele etape ale construirii socialismului, particularitățile formării clasei muncitoare naționale etc. Tot astfel, după părerea lui M. P. Kim și istoria țărănimii este cercetată numai parțial și nu există încă studii monografice consacrate schimbărilor petrecute în structura de clasă a țărănimii, reeducării ei politice și transformării ei culturale, participării și comportării țărănimii în diferite etape ale construirii socialismului etc. Lipsesc de asemenea și lucrări consacrate intelectualității sovietice. Sînt necesare apoi lucrări fundamentale, monografiile consacrate dezvoltării industriei socialiste, pînă în prezent fiind cercetate și elucidate numai anumite perioade scurte cu privire la istoria creării și dezvoltării industriei socialiste. Este insuficient cercetată perioada precolhoznică, și este imperios necesară cercetarea ei mai adîncă a experienței dezvoltării agriculturii în noua ei etapă, în ultimii cinci ani (lupta pentru lichidarea rămînelor în urmă a agriculturii, reorganizarea S.M.T., bătălia pentru depășirea S.U.A. în ceea ce privește producția globală și pe cap de locuitor la produse agrare, ștergerea treptată a oricăror diferențe între formele de proprietate socialistă etc.).

După cum arată autorul, sînt prea puține lucrări care generalizează experiența muncii cultural-educative a partidului și statului sovietic, care arată legitatea revoluției culturale, ca lege generală de trecere de la capitalism la socialism și specificul național al revoluției culturale.

Alte probleme care trebuie să preocupe pe istoricii orînduirii sovietice ar fi istoria statului sovietic și dezvoltarea democrației socialiste (crearea statului dictaturii proletariatului, rolul statului în dezvoltare economică, rolul sovietelor locale și problema soartei actuale a statului). Autorul cheamă pe istoricii sovietici să creeze monografiile generalizatoare, fundamentale, consacrate problemelor enumerate mai sus precum și lucrări

științifico-populare destinate marelui public cititor.

Articolul lui V. K. Iațunski „Despre ramuri rămase în urmă ale științei noastre istorice” atrage atenția asupra problemelor istoriei locale și științelor auxiliare. Autorul semnaleză că nu se acordă suficientă atenție studierii istoriei industriei și agriculturii Rusiei prerevoluționare. Astfel nu sînt încă pe deplin studiate schimbările în productivitatea muncii de-a lungul istoriei popoarelor Rusiei, dinamica productivității uneltelor de muncă și a mașinilor, productivitatea pămîntului, istoria descoperirii și valorificării resurselor de materii prime și combustibil, istoria dezvoltării structurii tehnico-economice a întreprinderilor, a progresului înzestrării lor cu utilaj etc. Autorul subliniază necesitatea studierii factorului demografic care participă în procesul de producție ca parte componentă, deci a forțelor de producție, insistînd asupra metodelor folosirii izvoarelor statistice, a cifrelor demografice și exemplificînd unele probleme cu datele recensămintelor din anii 1926—1939—1959. Altă problemă puțin studiată, după cum remarcă autorul, este istoria prețurilor.

În ceea ce privește domeniul istoriei locale, el subliniază succesele obținute prin elaborarea istoriei republicilor sovietice, a marilor orașe, a marilor evenimente (revoluția din 1905, Marea Revoluție Socialistă din Octombrie etc.); lipsesc însă — spune Iațunski — istorii ale regiunilor care să îmbrățișeze multilateral problemele, o istorie a Uralului, Siberiei, precum și lucrări consacrate istoriei marilor întreprinderi. Autorul arată că științele auxiliare: — geografia istorică, metrologia numismatică, arhivistică, cronologia, studiul izvoarelor fără de care un istoric nu poate fi pregătit teoreticește și nu poate lucra, constituie discipline cărora li se dă puțină importanță.

Studiul istoriei social-economice necesită de asemenea cunoașterea bazelor elementare ale științei statisticii și este cazul să se elaboreze un tratat de statistică istorică pe bazele metodologiei marxist-leniniste.

Autorul își exprimă încrederea că înviorearea muncii în aceste ramuri rămase oarecum în urmă față de dezvoltarea luată de știința istorică în ansamblul ei va exercita o influență binefăcătoare asupra muncii științifice.

Editorialul precum și articolul lui M. P. Kim și al lui V. K. Iațunski sintetizează noile preocupări ale istoricilor sovietici menite să ducă la dezvoltarea cu pași repezi a științei istorice în U.R.S.S.

Cunoscutul om de științe L. V. Cerepnin se ocupă „Despre organizarea învățămîntului istoric în școala medie”.

Autorul arată că studierea istoriei în școală contribuie la formarea ideologiei marxist-leniniste a tineretului. În urma dezbaterilor la Congresul XXI cu privire la educația tineretului și a hotărîrii cu privire la reorganizarea școlii medii și superioare sovietice s-a ivit problema organizării învățămîntului istoriei în școală medie. L. V. Cerepnin propune ca în școala de opt ani să se predea în întregime cursuri independente de istoria veche, medie, modernă și contemporană generală și întregul curs de istoria U.R.S.S. Iar în școlile medii cu clasele IX-XI, în școlile profesionale tehnice etc. predarea istoriei să se facă după specificul acestor școli. În școlii politehnice de muncă cu IX-XI clase să se facă adîncirea cunoștințelor căpătate în clasele V—VIII, dar nu ca simpla repetare a ciclului, ci să se acorde o atenție deosebită istoriei moderne și contemporane, iar în problemele antichității și istoriei medii, propune introducerea unui curs cu privire la istoria culturii acestor orînduiri.

Articolul lui L. V. Cerepnin a stîrnit numeroase și vii discuții în care s-au sugerat diverse variante menite să îmbunătățească propunerile autorului și planul elaborat de institutul de științe pedagogice.

O serie de articole sînt consacrate problemei destrămării sistemului feudal și genezei capitalismului în Rusia. Articolul academicianului S. G. Strumilin „Despre piața internă a Rusiei în sec. XVI—XVIII” caută să precizeze în ce moment feudalismul rus a trecut în faza sa descendentă. Problema este

atacată pe baza datelor monografiei lui B. B. Kafengauz — care a cercetat formarea pieții interne în Rusia feudală. Autorul subliniază că au fost consacrate acestei probleme mai multe studii, dar nu a fost rezolvată periodizarea etapelor principale: când începe perioada descendentă a feudalismului? când se poate vorbi de perioada manufacturieră? când s-a desăvârșit revoluția industrială? Semnalând valoarea monografiei lui B. B. Kafengauz, acad. S. G. Strumilin examinează cifrele privitoare la circulația mărfurilor în Rusia și a venitului național în anul 1724 stabilind că greutatea marfarizării atinge 26—35%, ceea ce este posibil numai în perioada descendentă a dezvoltării feudalismului avându-se în vedere că în Rusia capitalistă, marfarizarea agriculturii în 1913 reprezenta după calculele autorului 35,7%. Autorul arată că creșterea marfarizării în Rusia (1680—100%; 1701—117%; 1724—188%) întrece procesul de creștere a numărului populației, ceea ce reprezintă indicele precis al dispariției barierelor naturale ale economiei feudale. Cercetând structura circulației mărfurilor în Rusia feudală, el arată că circulația produselor industriale a crescut mai repede decât a celor agrare, iar produsele manufacturiere reprezentau numai 15%. Acest fapt dovedește predominarea micilor producători; în mica producție însă se folosea munca salariată și din cadrul micilor patroni se ridicau în epoca feudală întreprinzătorii mari și mijlocaș-capitaliști. Astfel, mitul despre crearea „artificială” a industriei în Rusia în epoca lui Petru I este spulberat de datele dezvoltării economice.

Există indicii și date suficiente — spune autorul — pentru a rezolva problema începutului fazei descendente a feudalismului; totuși între istoricii sovietici vederile se deosebesc, ajungându-se ca, spre exemplu, M. V. Necikina să considere sfârșitul sec. XVI drept granița dintre linia ascendentă și cea descendentă a feudalismului, iar F. I. Poleanski a doua jumătate a sec. XVIII, deci o diferență de două veacuri și jumătate. Cauzele acestui fapt rezidă în tratarea diferită a acelo-

rași noțiuni. Pe când M. V. Necikina vorbește de linia ascendentă și descendentă a feudalismului tratează dezvoltarea economică, F. I. Poleanski ia ca bază pentru aceasta extinderea șerbiei și a absolutismului. Acad. Strumilin consideră just punctul de vedere a lui Necikina și dezvăluie greșeala lui Poleanski. El arată că extinderea șerbiei duce la scăderea productivității muncii țăranilor, iar sporirea manufacturilor este un indice al destrămării și nu al înfloririi sistemului feudal. Cotitura spre linia descendentă în dezvoltarea feudalismului poate fi datată din sec. XVI o dată cu criza agrară cauzată de revoluția prețurilor în Europa. Ca urmare, s-a trecut, sub presiunea nobilimii, de la renta în produse la renta în bani și la intensificarea exploatarei. Evident drept răspuns a urmat fuga țăranilor și pustiirea pământurilor moșierești. Moșierimea a recurs la șerbirea completă a țăranimii în sec. XVII, fără însă a reuși să stăvilească creșterea luptei de clasă. De aici apariția absolutismului; Marx arată că absolutismul apare în perioada de trecere, când începe decăderea feudalismului. Astfel remarcă autorul „extinderea șerbiei și absolutismului” ca un rezultat al ascuțirii luptei de clasă în feudalism nu poate fi luat ca indiciu al înfloririi feudalismului, ci al destrămării lui. Astfel punctul de cotitură în dezvoltarea feudalismului rus, dacă îl legăm de primele succese ale absolutismului, îl putem fixa în epoca lui Ivan al IV-lea (1547—1584) când se desfășura criza agrară și se dădeau mari bătălii de clasă; creșterea prețurilor din anii 70—80 ai acestui secol reflectă substratul economic al acestei crize, care a deschis începutul liniei descendente a feudalismului. Această linie continuând în sec. XVII prin crearea pieții unice pe întreaga Rusie, în sec. XVIII prin saltul în dezvoltarea manufacturilor, în sec. XIX prin o nouă criză a asolamentului trienal și prin succesele obținute pe calea transformării manufacturii în fabrica de tip capitalist. Pentru studierea acestor probleme, o mare importanță prezintă cifrele publicate de B. B. Kafengauz asupra circulației mărfurilor. Conform legii valorii, prețurile în circulația mărfurilor se schimbă invers

proporțional cu dinamica productivității muncii în diferitele ramuri. De la apariția primelor manufacturi în sec. XVII, se observă rămânerea în urmă a prețurilor industriale față de cele ale produselor agricole; în continuare acest decalaj crește. Acest fapt dovedește că creșterea forțelor de producție în industrie întrece creșterea forțelor de producție în agricultură, ceea ce se explică prin faptul că în aceasta din urmă dominau relațiile feudale.

În concluzie autorul arată că lucrarea lui B. B. Kafengauz despre prețuri și circulația comerțului intern în Rusia acoperă o pată albă în istoria prețurilor, în cea mai interesantă epocă și dă un nou impuls pentru cercetările pe mai departe în această direcție, cercetări ce vor ajuta să se găsească rezolvarea multora din cele mai interesante și discutabile probleme ale istoriei economice a U.R.S.S.

Articolul lui B. M. Razgan „Mica producție de mărfuri în a doua jumătate a sec. XVIII și geneza manufacturii capitaliste” (După materialele regiunii industriale Ivanovo) (6), este consacrat genezei manufacturii capitaliste în a doua jumătate a sec. XVIII.

Bazându-se pe documente de arhivă și în special pe date statistice, autorul ajunge la concluzia că, în a doua jumătate a sec. XVIII, în regiunea Ivanovo, procesul separării industriei de agricultură atinge proporții destul de însemnate. Dezvoltarea rapidă a micii producții de mărfuri a dus în anii 1770—1780 la crearea a 225 întreprinderi textile și a citorva zeci de alte întreprinderi industriale.

Procesul creșterii micilor întreprinderi de tip manufacturier capitalist are loc pe seama înghițirii micilor întreprinderi și folosirii muncii salariate. Astfel la începutul sec. al XIX-lea în Ivanovo funcționau cam 20 de manufacturi cu peste 3 000 de muncitori salariați. Dezvoltarea industriei țărănești în Ivanovo în a doua jumătate a sec. XVIII reflectă procesul general al genezei relațiilor capitaliste la țară.

Genezei capitalismului în agricultură îi este consacrat studiul lui I. D. Kovalcenko

„Dinamica nivelului producției agricole a Rusiei în prima jumătate a sec. XIX”.

Autorul studiază mulțimea de materiale statistice grupate pe deceniile 1802—1811, 1841—1850, 1851—1860 pentru a exclude, astfel, variațiile cauzate de condițiile climatice. Analiza se face și pe regiuni economice, folosindu-se unele date și concluzii din lucrările lui N. M. Drujin, V. L. Rubinștein, V. K. Iațunski. În perioada de 60 de ani analizată se observă schimbări esențiale în mărirea suprafețelor însămînțate pe cap de locuitor. Suprafețele însămînțate cresc la începutul perioadei cu 14 % în unele regiuni, până la 40% în altele (Kursk, Saratov) etc. și chiar cu 60 % (Cernigov, Harcov); situația se schimbă însă spre sfârșitul acestei perioade, suprafețele însămînțate scad în anii 1850—1860 față de începutul sec. XIX, în medie cu 8,40%. În unele regiuni scăderea este până la 20% și mai mult. Astfel în perioada studiată se remarcă limpede două etape în dinamica mărimii suprafețelor însămînțate: sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX constituie etapa de creștere, iar mijlocul sec. XIX etapa de reducere.

În continuare, I. D. Kovalcenko studiază datele producției de cereale pe gubernii și remarcă că la începutul și la mijlocul secolului, productivitatea cea mai mare se observă în regiunile cu cele mai mici suprafețe însămînțate pe cap de locuitor. În această perioadă regiunile s-au diferențiat după caracterul agriculturii, unele se caracterizau prin agricultură extensivă, iar altele prin o agricultură intensivă ce folosea o agrotehnică mai înaltă.

Dinamica generală a productivității indică o tendință ușoară de scădere cu 6%, firește în fiecare regiune observându-se particularitățile specifice și diferite tendințe în ceea ce privește dinamica productivității.

Autorul consideră recolta pe cap de locuitor ca indicele de ansamblu al nivelului general al agriculturii. Datele arată că spre sfârșitul secolului XVIII — începutul celui de-al XIX-lea — s-a obținut un înalt procent de recoltă pe cap de locuitor, ceea ce indică creșterea generală a nivelului producției

agricole, creșterea productivității muncii sociale, un progres evident în dezvoltarea ramurii economice principale a țării. Datele arată că nivelul productivității a început treptat să scadă, în unele regiuni mai devreme, în altele mai târziu, atingându-se pe întreaga țară o scădere însemnată în anii 1850—1860, excepții făcând doar Regiunea Baltice și a Stepei de Sud. Deci existau în dezvoltarea agriculturii tendințe calitativ deosebite, tendința generală indicând decăderea agriculturii, scăderea productivității fiind urmarea directă a ruinării gospodăriei țărănești. Cauza principală a acestui proces rezida în intensificarea exploatării feudalo-iobagiste în prima jumătate a sec. XIX, mai ales în preajma abolirii șerbiei; creșterea productivității agriculturii observată în regiunea Baltică și în Stepa de sud s-a făcut pe baza apariției și dezvoltării relațiilor capitaliste, a folosirii muncii salariate.

Aceste fenomene în economia agrară mărturiseau criza profundă a orânduirii feudale, relațiile feudale transformându-se în cătușele productivității sociale.

Multe din studiile publicate în anul 1959 sînt consacrate premiselor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Astfel „Capitalismul monopolist de stat” (cu privire la problema premiselor revoluției socialiste) a lui V. I. Bovtkin, I. F. Ghindin, K. A. Tarnovski atacă o problemă puțin cercetată. Autorii pornesc de la învățătura lui Lenin despre rolul capitalismului monopolist de stat ca premisă materială a revoluției socialiste (Lenin, *Opere*, v. 29, p. 153). Baza apariției timpurii a monopolismului de stat în Rusia l-a constituit gradul mare de concentrare a industriei, la care a contribuit și politica statului. Autorii combat părerea răspîndită în istoriografia sovietică despre nivelul scăzut al formelor monopoliste în Rusia, arătînd că astfel de forme predominau în acea perioadă și în alte state, iar syndicatele monopoliste din Rusia au dominat total, chiar de la început, principalele ramuri ale industriei grele și, mai târziu, industria petroliferă și industria metalurgică prelucrătoare.

Autorii subliniază intensificarea procesului de contopire a anumitor verigi ale aparatului de stat cu monopolurile, în preajma primului război mondial, dînd ca exemplu concludent restructurarea sindicatului „Prodamet”, care concentra în mîinile sale împărțirea comenzilor de stat.

Rezultatul reglării prin monopolismul de stat a economiei militare ruse a dus la subminarea întregii vieți economice, la criza generală a economiei ruse. Slăbiciunea capitalismului monopolist de stat constă însă în slaba subjugare a aparatului de stat de către burghezia rusă care era lipsită de puterea politică. Astfel, formarea capitalismului monopolist de stat apare ca un proces logic, obiectiv, pe care războiul l-a accelerat.

În încheiere, autorii arată cum statul sovietic a folosit aparatul monopolist și monopolurile de stat.

Articolul a fost supus unei discuții largi de către economiștii și istoricii sovietici, specialiști în această problemă.

Majoritatea participanților la discuții au susținut tezele principale ale autorilor.

I. L. Livsin consacră un studiu „Organizațiilor reprezentative ale marii burghezii în Rusia la sfîrșitul sec. XIX, începutul sec. XX”, în care analizează gradul de organizare a marii burghezii monopoliste. Autorul cercetează amănunțit organizațiile „reprezentative” ale marelui burghezii din punct de vedere al istoriei apariției și dezvoltării lor pînă la primul război mondial, a structurii și locului lor în sistemul capitalist monopolist rus.

Dependența burgheziei de țarism și tendința ei de a folosi autocrația pentru a obține profituri maxime, a accelerat crearea organizațiilor reprezentative ca instrumente ale marelui capital, pentru influența aparatului birocratic de stat. Crearea acestor organizații a fost grăbită și de creșterea mișcării revoluționare de masă.

Autorul trece în revistă diferitele forme pe care le-au îmbrăcat organizațiile reprezentative ale burgheziei, stăruind asupra istoricului principalelor organizații. Un alt articol inte-

resant cel al lui E. G. Ghimpelson și A. R. Selinski (5) „Despre premisele și particularitățile Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Asia Mijlocie”.

Premisele Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în regiunile foste înapoiate, coloniale, din cadrul Rusiei țariste sînt puțin cercetate. În aceste regiuni, datorită înapoierii economice culturale și politice, factorul principal politic îl constituia mișcarea de eliberare națională. Studiarea metodelor de atragere în revoluția proletară a popoarelor subjugate din Rusia prezintă un mare interes practic și teoretic pentru multe partide comuniste și muncitorești din țările capitaliste, în special pentru cele din țările coloniale și înapoiate. Experiența arată că în condițiile imperialismului popoarele înapoiate pot trece la socialism, sărînd peste stadiul capitalist de dezvoltare, cu ajutorul proletariatului țărilor înaintate. Autorii studiază problemele pe baza materialului din R.S.S. Turkestan, o regiune în care populația în aceea perioadă se ocupa în special cu creșterea vitelor, rămășițele orînduirii patriarhale gentilice împletindu-se cu relații semif feudale și cu relații capitaliste, în formele coloniale cele mai monstruoase. Autorii arată, pe baza unui imens material, cum au reușit bolșevicii să unească într-un singur șuvoi lupta de eliberare națională, lupta țărănilor cu lupta proletariatului pentru socialism. Astfel, în urma Revoluției din Octombrie, populația muncitoare și din Turkestan a trecut, peste etapa capitalistă, direct la construcția socialismului.

K. P. Guser se ocupă cu o problemă puțin cunoscută „Din istoria acordului bolșevicilor cu eserii de stînga”. Autorul arată convingător și foarte documentat că acordul de scurtă durată al bolșevicilor cu eserii de stînga, acord rupt din vina acestora din urmă, a jucat un rol important în întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimia și a demonstrat elasticitatea și înțelepciunea politicii partidului comunist.

Ruptura cu eserii a început în martie 1918 o dată cu punerea problemei păcii de la Brest. Fiind înfrînți la cel de-al IV Congres

al sovietelor pe această problemă, ei au ieșit din Consiliul Comisarilor Poporului și aceasta a marcat începutul sfîrșitului blocului. Masele țărănești erau pentru pace și au părăsit pe liderii socialiștilor de stînga.

Astfel țărănimia s-a încredințat prin propria ei experiență ce reprezentau eserii de stînga.

Istoria scurtului acord cu eserii de stînga a confirmat teza marxist-leninistă că în anumite condiții istorice concrete, în sistemul dictaturii proletariatului, pot fi unul sau cîteva partide politice, evident, partidul comunist fiind forța conducătoare în stat.

Un articol deosebit de interesant este cel scris de V. I. Kasianenko și L. F. Mororov „Din istoria politicii de concesiune a statului sovietic”.

Autorii analizează pe larg rolul pe care l-au jucat concesiile acordate de puterea sovietică pentru refacerea economiei naționale distruse în urma războiului imperialist și a războiului civil. Politica concesiilor, a tratativelor cu statele capitaliste pe această problemă, a ușurat cotitura de la război spre pace. Problema aceasta a fost pusă de V. I. Lenin încă în 1918, însă din cauza blocadei economice și a războiului civil, ea a fost realizată practic abia în perioada N.E.P.-ului.

Între anii 1921—1924 Statul Sovietic a primit 1200 de propuneri din partea firmelor capitaliste pentru preluarea în concesiune a întreprinderilor, însă majoritatea propunerilor au venit de la firmele dubioase, fără mijloace materiale suficiente.

Există unele păreri greșite că în perioada industrializării, U.R.S.S. ar fi pierdut interesul pentru concesiile, ori atunci se punea și mai acut problema investițiilor și atunci au fost chiar acordate condiții mai avantajoase ca în 1926, pentru concesiune.

Concesiunile n-au avut însemnătate, în U.R.S.S., din cauza boicotului exercitat de marele capital.

Autorii urmăresc și felul cum s-au respectat contractele de către concesiionari și arată că de regulă aceștia călcau sistematic

obligațiile luate. Veniturile concesiilor erau foarte mari, ajungând la 85%. Balanța exportului și importului valutei în aceste condițiuni nu a fost favorabilă U.R.S.S. La începutul anului 1930 concesiile au devenit inutile și chiar dăunătoare, fiind în contradicție cu întregul sistem economic planificat.

Politica concesiilor a fost o politică sinceră de colaborare cu statele capitaliste și un factor important în lupta U.R.S.S. pentru a asigura condițiile pașnică construirii socialiste în cadrul încercuirii capitaliste.

Lupta ideologică din perioada N.E.P.-ului este reflectată în studiul lui I. I. Trifonov „Din istoria luptei Partidului Comunist împotriva curentului” „Schimbare de jaloane” (3). Construirea socialismului în U.R.S.S. s-a desfășurat în condițiile unei ascutite lupte de clasă, atât în economie cât și în ideologie. Una din formele ideologice a luptei de clasă în anii 1921 — 1924 a fost așa-numitul curent Smena veh (Schimbare de jaloane), care a reflectat ideile restauratoare ale burgheziei și moșterimii contrarevoluționare.

Curentul acesta a apărut în sinul emigranților albi, ideea principală reducându-se la aprecierea N.E.P.-ului drept începutul evoluției burgheze a Puterii Sovietice. În a doua jumătate a anului 1921 și în anul 1922 curentul s-a răspândit și în mijlocul intelectualității burgheze aflate în țară.

Ideologii acestui curent negau caracterul socialist al Revoluției din Octombrie și al Puterii Sovietice, militând pentru o cît mai grabnică transformare a Rusiei Sovietice într-o republică burgheză obișnuită. În acest scop ei chemau intelectualitatea rusă să colaboreze cu bolșevicii, să pătrundă în organele economiei și în cele de stat pentru a deschide calea dominației politice a noii burghezii. Curentul „Smena veh” a avut — după cum arată autorul — o influență însemnată în rândurile specialiștilor burghezi din aparatul administrativ, economic și în parte asupra cadrelor tehnico-îngineresti și militare.

Autorul analizează amănunțit modul cum Partidul Comunist a desfășurat lupta împotriva acestui curent contrarevoluționar.

Lupta împotriva curentului Smena veh a întărit ideologic partidul, a îmbogățit tactica sa, ajutînd la reeducarea de către partid a masei principale a intelectualității vechi.

Problemei istoriei clasei muncitoare sovietice îi este consacrat articolul lui O. I. Searatan „Schimbări în componența socială a muncitorilor din fabricile și uzinele Leningradului 1917—1928” (5). Această temă n-a fost în genere studiată, cu toate că prezintă o deosebită importanță pentru înțelegerea construcției socialiste, schimbările în componența socială a clasei muncitoare în primii ani ai Puterii Sovietice influențînd puternic nivelul spiritului politic al muncitorilor leningrădeni. După cum se știe, războiul a schimbat componența socială a proletariatului Petrogradului — datorită politicii burgheziei de a trimite muncitorii conștienți pe front și pătrunderii în întreprinderi a elementelor țărănești și mic burgheze. Faptul că s-au menținut cadrele principale ale proletariatului, în perioada februarie — octombrie 1917 a avut o mare însemnătate pentru bolșevizarea maselor.

După Revoluția din Octombrie s-au petrecut mari schimbări în componența socială a proletariatului în urma sabotajului burgheziei, pericolului evacuării și încetării activității uzinelor militare, plecării unui mare număr de cadre muncitorești în Armata Roșie și în provincie la munca economică și de partid. În perioada războiului civil procesul s-a agravat, întreprinderile fiind completate cu tineret și elemente burgheze (foști popi, jandarmi, comercianți etc.), iar spre sfîrșitul războiului civil s-a trecut și la mobilizări în rândurile populației agricole. Din această cauză componența socială a muncitorilor Leningradului s-a înrăutățit.

De abia în perioada N.E.P.-ului a început procesul de consolidare a clasei muncitoare, s-au întors cadrele de muncitori vechi din armată, din detașamentele de aprovizionare aflate în provincie, s-a început epurarea întreprinderilor de elementele burgheze etc. Astfel, s-a întărit baza dictaturii proletariatului. Autorul urmărește pe bază de date statistice

evoluția întregului proces, subliniind importanța măsurilor luate de guvernul sovietic pentru crearea rețelelor de școli profesionale pe lângă întreprinderi, pentru formarea cadrelor de noi muncitori, crescuți și educați de puterea sovietică.

A. F. Havin se ocupă de „Dezvoltarea industriei grele în cel de-al treilea cincinal” (1). Pe baza unui vast material, autorul prezintă succint programul de construcții în cel de-al treilea cincinal și realizarea lui, subliniind că această perioadă se caracterizează printre altele prin introducerea pe scară largă a unor metode tehnologice noi care au marcat o nouă etapă în dezvoltarea tehnică a ramurilor respective: în industria carboniferă — gazi ficarea subterană a cărbunelui și hidromecanizarea; în industria petroliferă forajul tubular și transferarea sondelor metalice; în metalurgie — suflatul cu oxigen; în industria construcție de mașini — primele linii automate de strunguri. Articolul aduce numeroase date noi reușind să sintetizeze trăsăturile esențiale ale experienței căpătate în lupta pentru înfăptuirea obiectivelor fixate de plan.

Studiul despre mișcarea de partizanat în anul 1942 a lui A. M. Samsonov (3), relevă anumite particularități ale mișcării de partizanat în perioada anului 1942. După înfrângerea fasciștilor lângă Moscova, decembrie 1941, începu o etapă calitativ nouă în mișcarea de partizani.

Particularitățile acestei etape ar fi unificarea micilor detașamente în unități mari și trecerea de la lovituri răslețe și întâmplătoare la îndeplinirea unor operații dictate de comandamentele fronturilor și a comandamentului suprem. Aceasta a presupus întărirea, lărgirea și centralizarea conducerii mișcării de partizanat de către partid, precum și strângerea legăturilor partizanilor cu populația locală.

La începutul anului 1942 Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a luat măsuri pentru centralizarea conducerii mișcării de partizanat și o mai bună coordonare a ei; la 30 mai a fost creat Statul major central al mișcării de partizani pe lângă Comandamentul Suprem, apoi s-au

organizat State majore ale republicilor și regiunilor temporare ocupate, iar în august 1942 K. E. Vorșilov a fost numit comandant suprem al mișcării de partizanat. Aceste măsuri au contribuit la creșterea mișcării din punct de vedere cantitativ.

Analiza făcută de autor arată că lupta partizanilor s-a resfrânt asupra mersului și rezultatului celor mai importante operațiuni și bătălii ale Armatei Sovietice. Mișcarea de partizani a devenit tot mai mult un factor de însemnătate strategică și politică, jucând un rol din ce în ce mai evident în desfășurarea evenimentelor Marelui Război de Apărarea Patriei.

O serie de studii sînt consacrate perioadei actuale a dezvoltării agriculturii, cum este, spre exemplu, studiul lui P. I. Klimov „Satul colhoznic după Plenara din septembrie a C.C. al P.C.U.S. (1953—1958)” (2).

Plenara din septembrie 1953 a C.C. al P.C.U.S. marchează începutul unei etape noi în dezvoltarea și întărirea orînduirii colhoznice sovietice. Partidul și Guvernul au luat măsuri grandioase de mare importanță pentru întărirea orînduirii colhoznice, măsuri care au lichidat rămînea în urmă a agriculturii, au întărit alianța clasei muncitoare cu țărănimea colhoznică, au creat condițiile necesare pentru dezvoltarea rapidă a agriculturii în perioada construcției desfășurate a comunismului. Pentru întocmirea studiului său, autorul a folosit documente de partid și de stat, anuare statistice, periodice.

Analizînd pe larg metodele folosite pentru ridicarea agriculturii autorul subliniază faptul că succesele obținute au avut și o însemnătate internațională, demonstrînd superioritatea agriculturii socialiste față de cea capitalistă. Pe baza acestor succese, Congresul XXI a aprobat un program măreț de dezvoltare a agriculturii în cadrul septenaliului.

O problemă deosebit de importantă este tratată în articolul lui A. M. Sultanov „Din istoria participării tineretului sovietic în valorificarea pămînturilor virgine și înțelenite” (6). La chemarea C.C. al P.C.U.S. în 1954 pentru valorificarea noilor pămînturi, a răs-

puns în primul rând tineretul sovietic; în regiunile îndepărtate era lipsă de locuințe și de obiecte de primă necesitate și adesea chiar de hrană. Tineretul sovietic, însă, a învins toate greutățile.

Autorul aduce numeroase exemple de eroism în muncă, și de sacrificiu, subliniind unitatea de neînfrânt a spiritului colectiv ce domnește în rândurile tineretului sovietic.

Analiza metodelor de muncă folosite este plină de învățăminte și utilă atât pentru gospodăriile noastre de stat, cât și pentru gospodăriile colective.

La studiile și comunicările semnalate mai sus, este necesar să menționăm următoarele studii interesante, asupra cărora spațiul nu ne îngăduie să ne oprim mai mult: „Din istoria mișcării de rezistență a oamenilor sovietici în lagărele Germaniei hitleriste (1941—1945) (Kiung N. F. și Talmant E. P.), Lupta Uniunii Sovietice pentru încheierea

unei păci democratice cu Germania în anii 1945—1949” (Buznev V.M.), „Problema cadrelor de specialiști și crearea școlii superioare în Uzbekistan în anii primului cincinal” (Harimov R.H.). Un studiu deosebit de important pentru noi este cel al acad. P. Constantinescu-Iași „Dezvoltarea și întărirea colaborării dintre poporul român și poporul sovietic” publicat în nr. 3 al revistei, studiu care a primit înalte aprecieri în publicistica de specialitate sovietică.

Revista mai publică numeroase studii, note, comunicări cu o tematică largă, bogată, privind probleme din perioada medievală, modernă și contemporană, însemnări bibliografice asupra principalelor lucrări apărute în străinătate ce tratează probleme de istorie a U.R.S.S., recenzii, precum și ample relații despre viața științifică din institute de cercetări și învățămînt din U.R.S.S.

M. T. și A. V.

Kwartalnik historyczny

LXVI (1959), nr. 1—4, p. 1392.

Tematic, revista Institutului de Istorie al Academiei Polone de Științe a fost preocupată în anul 1959 de cel de-al VIII-lea congres general al istoricilor poloni și de aniversarea a 550 de ani de la bătălia de la Grünwald dintre poloni și cavalerii teutoni.

Din darea de seamă asupra congresului istoricilor poloni, care a avut loc la Cracovia în zilele de 14—17 septembrie 1958, desprindem că la dezbateri au fost prezenți aproximativ 400 specialiști din universități, institute, arhive și biblioteci, precum și cca. 800 profesori, învățători și amatori de istorie. La lucrările congresului au mai luat parte și reprezentanți ai științei istorice din U.R.S.S., R.P. Ungară, R.D. Germană, Franța și S.U.A.

În general, la congres s-au scos în evidență cuceririle științei istorice polone din perioada de 10 ani care a separat acest congres

de congresul general al istoricilor poloni ținut la Wrocław în 1948, rezultatele ei mai slabe, precum și problemele care necesită pe viitor noi cercetări și discuții.

O mare parte dintre cei ce au prezentat referate (5 — în ședințele plenare și 55 în ședințele pe secții) și dintre cei ce au luat parte la discuții (în total, la discuții au luat cuvîntul aproximativ 400 de persoane) au adus contribuții importante bazate pe ample cercetări documentare întreprinse în intervalul de timp dintre cele două congrese ale istoricilor poloni. Aceste contribuții au lărgit mult orizontul cunoașterii întregului proces istoric sub diferitele lui aspecte. Au fost însă și referenți care s-au mărginit să repete rezultatele cercetărilor lor, cunoscute din publicațiile lor anterioare. La elaborarea și prezentarea referatelor s-a dat preferință cadrelor de cercetători mai bătrîni în dauna cercetăto-

rilor mai tineri, soluție care, după cum se arată în darea de seamă, n-a fost cea mai fericită.

Congresul a deliberat în 9 secții și anume : secția de istorie antică, secția de istorie a Poloniei până la jumătatea secolului al XV-lea, secția de istorie a acestei țări de la jumătatea secolului al XV-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea, secția de istorie polonă de la jumătatea secolului al XVIII-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea, secția de istorie contemporană, secția de istorie economică (modernă), secția de istorie a statului și dreptului, secția de istorie militară și, în sfârșit, secția de științe auxiliare ale istoriei. Cele mai multe referate au fost consacrate istoriei economice și sociale a Poloniei din epoca modernă (9 referate), precum și regimurilor politice din diferite perioade (9 referate). Alte referate (18) au avut ca obiect istoria politică, cea a curentelor politice din perioada modernă și contemporană, iar altele (8), istoria relațiilor internaționale ale Poloniei în diferite epoci. Au mai fost prezentate apoi referate din domeniul istoriei militare (7), al științelor auxiliare (6), al istoriei culturii spirituale medievale (4), al metodologiei (3) și, în sfârșit, două referate privind dreptul judiciar.

După cum se arată în darea de seamă, s-a resimțit, îndeosebi, lipsa unei preocupări mai largi în acești 10 ani de problemele istoriei culturii în sens larg, de cele ale curentelor ideologice și ale învățămîntului. O altă deficiență se arată că s-a făcut simțită în faptul că congresul a deliberat aproape complet izolat de reprezentanții altor discipline, ca filozofia, literatura, arta și slavistica.

Ca realizări pozitive se semnalează faptul că majoritatea istoricilor, care au prezentat referate sau au participat la discuții, au reușit să se conducă în cercetările și expunerile lor de indicațiile materialismului istoric, de metodele de cercetare marxistă.

Desfășurarea discuțiilor a putut fi urmărită în ședințele organizate pe secții, unde li s-a putut da o extindere mai mare decât în ședințele plene. Din dezbaterile care au avut loc în secții s-a putut cunoaște stadiul în care

se găsește în prezent știința istorică polonă, realizările ei, problemele ei principale și dezerdatele ei cele mai arzătoare în domeniul cercetării.

Dezbaterile din secția de istorie antică au fost consacrate mai ales problemelor relațiilor Romei cu țările și cu populațiile vecine, precum și aprecierii influenței cuceririi romane asupra populațiilor din diferite provincii ale imperiului. Un loc important s-a rezervat și problemelor legate de istoria actualului teritoriu al R.P. Polone în antichitate. Dintre referatele prezentate în această secție semnalăm îndeosebi pe cel ce se referă la teritoriul țării noastre în antichitate intitulat „Influența cuceririi romane asupra populațiilor din provinciile de la Dunăre”, care este însă numai enunțat în darea de seamă asupra dezbaterilor congresului.

În secția de istorie a Poloniei până la jumătatea secolului al XV-lea s-au prezentat referate în legătură cu problema sclavajului la slavi în feudalismul timpuriu, cu originea fărâmițării feudale, cu analiza izvoarelor din Analele lui Długosz etc.

Programul secției de istorie a Poloniei de la jumătatea secolului al XV-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea s-a concentrat asupra problemelor referitoare la situația internațională și la politica externă a Poloniei din acea epocă. Semnalăm referatul privind problema turcească în Europa la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea (enunțat numai în darea de seamă asupra dezbaterilor congresului), precum și referatul intitulat „Locul și rolul Poloniei în politica internațională în a doua jumătate a secolului al XVI-lea”, în care se atrage atenția asupra planurilor lui Bathory și Zamoycki de a iniția o politică antiotomană, independentă de Habsburgi, și care, în tendința ei expansionistă spre sud, să sprijine și să profite de mișcările de eliberare a popoarelor subjugate de turci, întemeindu-se pe o Ungarie unificată și independentă. În referat nu se ia însă în considerare și posibilitatea oferită acestei politici antiturcești de răscoala românilor pentru eliberarea lor de sub jugul otoman și nici sprijinul

real ce l-ar fi găsit în noul stat unificat românesc, după cum îl va proiecta Mihai Viteazul, dar pentru care cancelarul polon n-a avut nici o înțelegere. În schimb, în referatul privitor la situația internațională a Poloniei din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (timpul lui Sobieski) se schițează perspectivele foarte favorabile pentru rațiunea de stat polonă, care se întrezăreau din formarea la hotarele de sud ale Poloniei a unor state naționale puternice, între care și a unui stat român.

În secția de istorie a Poloniei de la jumătatea secolului al XVIII-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea au fost prezentate cinci referate privind, între altele, iacobinismul polonez la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cu care ocazie se analizează pe larg relațiile polono-franceze din acel timp pe baza de noi materiale documentare; începuturile noii administrații în teritoriile polone de sub stăpânirea străină la sfârșitul aceluiași secol; dezvoltarea pieței interne în Malopolska (Galiția de mai târziu) în secolul al XVIII-lea, luându-se în considerare influența primei împărțiri a Poloniei asupra dezagregării pieței naționale, importanța factorului urbanistic în dezvoltarea pieței, legăturile dintre piața galițiană și alte regiuni ale Poloniei și problema definiției pieței; și, în sfârșit, structura agrară în Regatul Polon de sub stăpânirea țaristă în anii 1815—1844.

În secția de istorie contemporană referatele s-au concentrat asupra începuturilor mișcării muncitorești poloneze, precum și asupra mișcării populare de pe teritoriul polon de sub stăpânirea țaristă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Au fost analizate apoi problemele întăririi ideologice a Partidului Comunist al Muncitorilor Polonezi, situația clasei muncitoare poloneze din anii 1919—1926 și parlamentarismul polonez în perioada dintre cele două războaie mondiale. Alte referate s-au ocupat de politica Poloniei în Europa meridională înainte de cel de-al doilea război mondial, de problema polonă în timpul acestui război, precum și de aportul poporului polon la mișcarea de rezistență împotriva hitlerismului.

Dezbaterile din secția de istorie economică (până în secolul XIX) au fost consacrate perfecționării metodelor de cercetare, precum și momentelor din istoria economică, care constituie cheia pentru înțelegerea economiei Poloniei medievale. S-a recomandat folosirea metodei statistice în cercetarea istoriei economice și s-a subliniat necesitatea predării acestei metode în universitate, ca materie obligatorie pentru viitorii istorici. Printre referate cităm pe cel referitor la revoluția prețurilor în Polonia în secolele XVI—XVII și pe cel ce s-a ocupat de importanța pieței externe pentru economia bazată pe producția de cereale-marfă cu forța de muncă a țăranilor dependenți. Problemele de istorie economică a teritoriilor polone în secolele XIX și XX (până la 1914) au format obiectul a patru referate și două comunicări. Ele s-au ocupat de dezvoltarea capitalismului în Regatul Polon de sub stăpânirea țaristă și de locul teritoriilor polone în schimbul internațional de mărfuri de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

În secția de istorie a statului și dreptului s-au prezentat referate privind: originea seimului (dietei) polon (s-a precizat că exista încă înainte de 1493); oligarhia magnaților, ca formă de stat; cercetările comparative asupra dreptului diferitelor populații slave; originea dreptului sătesc (țărănesc) în raport cu dreptul nobiliar; precum și problematica orașelor particulare din Principatul Varșoviei și din Regatul Polon (în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea).

În dezbaterile care au avut loc în secția de istorie militară s-au trecut în revistă cercetările asupra istoriei armatei polone de la sfârșitul secolului al XV-lea până la începutul secolului al XIX-lea.

În secția de științe auxiliare ale istoriei s-au prezentat referate asupra problemei apartenenței teritoriale și cancelaristice a actelor, asupra utilității inventarelor arhivistice în munca istoricului, asupra documentației cartografice privind istoria colonizării și a forțelor de producție în Polonia de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până la sfârșitul secolului

al XIX-lea (subliniindu-se necesitatea întocmirii unui inventar general de planuri și hărți istorice pentru cerințele cercetării), asupra sferei și sarcinilor științelor auxiliare ale istoriei moderne și contemporane, și, în sfârșit, asupra importanței statisticii pentru istoria contemporană.

În ceea ce privește dezbaterile din ședințele plenare ale congresului, ele au început cu referatul directorului Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe asupra condițiilor de dezvoltare a științei istorice în anii 1948—1959, în care s-au scos în evidență dificultățile care au împiedicat dezvoltarea normală a unor discipline, lipsa de izvoare și deficiențele metodice ale istoriei contemporane, precum și cele ale sistemului de pregătire a cercetătorilor științifici. În referat s-a arătat însă că în toate acestea a intervenit în ultimii ani o întorsătură favorabilă. Celelalte referate au fost consacrate începuturilor feudalismului în Polonia, originii diviziunii economice a Europei în secolele XV—XVI, răscoalelor ca problemă internațională, precum și formării celei de a doua Republici Polone în anul 1918 în cadrul istoriei contemporane.

Dezbaterile congresului au fost încheiate printr-o rezoluție, în care s-au schițat principalele cerințe și sarcini ale științei istorice din Polonia, importanța însușirii materialismului istoric pentru știința istorică poloneză, precum și sarcinile istoricilor poloni în vederea aniversării mileniului statului polonez. S-a decis apoi ca următorul congres general să aibă loc în anul 1963. Referatele prezentate în ședințele plenare și în secții, precum și discuțiile care au avut loc pe marginea lor, vor apare, ulterior, în volume separate (nr. 1, p. 242—266).

Aniversării a 550 de ani de la victoria polonilor asupra cavalerilor teutoni de la Grünwald (1410), care va fi sărbătorită anul acesta, M. Biskup îi consacră articolul intitulat „Din cercetările asupra «marelui război» cu ordinul teutonic”. Studiul se întemeiază pe material documentar extras de autor din arhivele ordinului teutonic, păstrate în Arhivele Statului din Goetingen, astfel că el aduce

o serie de fapte noi referitoare la acest război. Se constată documentar, că la „marele război” au participat, pe lângă nobilime și pe lângă mercenari, și țărani poloni, încadrați în armata regelui, precum și elementul orășenesc (nr. 3, p. 671—715). Nu se menționează însă nimic despre participarea la această bătălie a detașamentului de moldoveni, trimis, după Długosz, în ajutorul polonilor de voievodul Moldovei. În paranteză menționez că această aniversare a fost întâmpinată de o serie de alte studii individuale, publicate începând încă din anul 1955.

În rest, cele patru numere ale revistei recenzate cuprind studii de istorie economică și socială asupra epocii feudale și a perioadei de trecere spre capitalism, precum și cercetări de istorie politică.

Dintre studiile de istorie economico-socială merită semnalat cel semnat de K. Orzechowski și intitulat „Problema proprietății țărănești dependente în epoca feudală” (nr. 2, p. 473—492).

Interesant este și materialul semnat de J. Leskiewiczowa în legătură cu criza și de căderea economiei „folwark”-urilor, în care se trec în revistă diferitele teze și opinii formulate în ultimul timp de diverși istorici poloni asupra acestei probleme (nr. 1, p. 109—113). Aceeași autoare analizează și începuturile capitalismului în agricultură în Regatul Polon de sub stăpânirea țaristă (nr. 2, p. 493—498).

Istoricului reformei agrare (eliberarea și împroprietărirea țăranilor) din Regatul Polon. înfăptuită în anul 1864, i se dedică de către Z. Stankiewicz un amplu articol, în care se arată că această reformă a fost determinată și impusă de mișcările țărănești, care amenințau cu reluarea insurecției generale din 1861. Proprietarii de pământ au reușit însă să reducă reforma la minim și să-i dea o direcție care s-o adapteze cât mai bine intereselor marii proprietăți (nr. 1, p. 72—101).

În ceea ce privește contribuțiile la istoria politică publicate în anul 1959 în revista studiată, trebuie remarcat că ele se referă în special la istoria polonă contemporană. Semnalăm în primul rând articolul lui J. Tomaszewski

despre proiectele inițiate în limita sa de W. Grabski, șeful guvernului polonez din anul 1924, de a trece și asupra păturii celor avuți sarcina cheltuielilor statului polon burghezo-moșieresc, pentru a-l scoate din situația economică și politică dificilă în care se afla în acel timp. Este vorba de proiectul de reformă agrară în voievodatele răsăritene ale Poloniei de atunci, deci de o expropriere a moșilor, în schimbul unei mici despăgubiri. De fapt, reforma, proiectată sub presiunea maselor, avea de scop să frneze mișcarea revoluționară a maselor locale și să salveze Polonia burghezo-moșierescă de revoluție. Scopul acesta a fost atins în mare parte atunci prin aplicarea proiectelor de mai sus, prezentate de fostul premier polon în anul 1924. Grabski a stăruit și mai târziu, și anume prin 1936 și 1937, pentru parcelarea marii proprietăți, cu despăgubirea proprietarilor, și a văzut în această măsură condiția primordială a împăcării dintre clasele sociale antagoniste din Polonia de atunci, așa cum o dorea pătura conducătoare, și chiar a existenței statului burghezo-moșieresc de atunci (nr. 4, p. 1170—1184).

Politica financiară, inițiată de același Grabski în anii 1924—1925, pe când se afla și ministru de finanțe, este analizată de Z. Landau, în raport cu concepțiile fostului premier polon despre rolul împrumuturilor străine în asanarea finanțelor Poloniei de atunci.

A. Pietrzak publică materiale noi referitoare la istoricul loviturii de stat, înfăptuită de Piłsudski în anul 1926. Este vorba de două memorii inedite, cuprinzând observații interesante în legătură cu împrejurările în care s-a înfăptuit lovitură de stat, precum și cu relațiile sociale și politice din Polonia din acel timp (nr. 1, p. 128—154).

Atitudinea guvernului englez față de această lovitură de stat este examinată de Z. Landau pe baza a două rapoarte primite atunci la Varșovia din partea legației polone din Londra (nr. 1, p. 154—158).

Alte materiale sînt consacrate de J. Tomaszewski parlamentarismului polon practicat în timpul constituției polone votate la 23 aprilie 1935 și care a limitat la minim rolul

seimului (dietei) în viața politică a țării. După această nouă constituție, președintele republicii nu era răspunzător față de nimeni și deci nici față de parlament. În iulie 1935, seimul a votat o nouă lege electorală, care avea să asigure, potrivit dorinței grupării de la guvern, compoziția viitorului parlament. Această lege a limitat dreptul de vot, care a fost acordat numai cetățenilor care aveau vîrsta de 24 de ani împliniți. Dreptul de vot a fost refuzat însă celor excluși de la serviciul militar, deci comuniștilor. Partidul Comunist al Poloniei, care activa pe atunci în ilegalitate, precum și partidele politice, recunoscute de autorități ca „legale”, au boicotat alegerile, neprezentîndu-se în fața urnelor. Aceasta a constituit singurul mod în care poporul polon a putut să-și manifeste în timpul alegerilor din 8 septembrie 1935 opoziția sa față de guvern (nr. 2, p. 504—510).

În sfîrșit, semnalăm că revista recenzată cuprinde articole privind istoria Germaniei hitleriste. Astfel, Fr. Ryszka, în articolul intitulat „Intelectualii și hitlerismul” arată felul cum intelectualii germani au fost antrenați în cei dintîi ani de după primul război mondial în viața politică. Printre numeroasele curente, o mișcare intelectuală s-a cristalizat sub denumirea de conservatorism revoluționar, care s-a ridicat împotriva liberalismului, împotriva democrației parlamentare și contra tuturor reminiscențelor secolului al XIX-lea, care-și trăgeau originea din revoluția burgheză franceză.

Revista „Kwartalnik Historyczny” publică în cele patru numere ale ei și ample cronici asupra vieții științifice istorice din R.P. Polonă. Spicuim din ele cele de mai jos. În ajunul congresului general al istoricilor poloni a avut loc tot la Cracovia o conferință a cadrelor didactice (învățători, profesori de școli medii și profesori universitari), organizată de „Societatea istoricilor poloni” în legătură cu învătămîntul istoriei. Cu această ocazie s-a formulat între altele și dezideratul ca cele mai bune lucrări, prezentate de studenți la examenul de stat, să vadă lumina tiparului (nr. 1, p. 265).

În timpul Congresului general al istoricilor poloni a avut loc și adunarea generală a „Societății istoricilor poloni”, care și-a ales o nouă conducere și și-a trasat programul de activitate pe viitor. Acest program a fost întocmit pe o perioadă de 2 ani și a fost consacrat aniversării mileniului statului polon. Pe lângă aceasta, s-a instituit o comisie pentru a întocmi programul științific și a organiza viitorul congres general al istoricilor poloni, proiectat pentru anul 1963 (nr. 1, p. 266—267).

În anul 1958 s-a sărbătorit la Varșovia aniversarea a 40 de ani de la proclamarea Republicii Polone (1918). Academia Polonă de Știință a consacrat evenimentului o sesiune științifică specială, la care au fost prezentate mai multe referate tratând despre diferite probleme ca: diferențierea societății polone în perioada reconstrucției statului burghezo-moșieresc polon (1918—1919); influența dispoziției forțelor de clasă asupra caracterului organelor centrale și regionale ale puterii de stat; transformările survenite în grupările și partidele politice de atunci; alegerile pentru primul parlament al noului stat polon în 1919; regimul statal polon între 1914 și 1921; atitudinea cercurilor guvernante poloneze și a puterilor Antantei în legătură cu frontiera răsăriteană a Poloniei în anii 1919—1921; și problema frontierelor de apus ale Poloniei în 1918 (nr. 2, p. 601—607).

La 5 mai 1959, prezidiul Academiei Polone de Științe a înființat un comitet al științelor istorice pe lângă această academie, compus din 66 istorici și arheologi din diferite centre științifice. Sarcina principală a acestui comitet este aceea de a se ocupa de planurile de perspectivă pentru dezvoltarea științei istorice polone și de a se îngriji de acele sectoare ale muncii științifice, care au fost neglijate cel mai mult până acum. El mai are ca sarcină să coordoneze lucrările de editură și să dezvolte contactele internaționale. Între alte atribuții, comitetul va căuta să organizeze și să intensifice munca în domeniul istoriei contemporane și în cel al istoriei generale. Comitetul n-are caracter de organ executiv, ci urmează să

constitue un centru de discuții și inițiative în stabilirea politicii științifice și a căilor de dezvoltare a științelor istorice în R.P. Polonă. El cuprinde opt comisii și anume: comisia planurilor de perspectivă și a planului cincinal; comisia de analiză a publicațiilor și a planurilor de editură; comisia de colaborare cu străinătatea; comisia de coordonare a lucrărilor în domeniul istoriei contemporane, cu o deosebită considerare a mișcării muncitorești și cu o subcomisie pentru coordonarea cercetărilor asupra luptei poporului polonez pentru eliberare în anii 1939—1945; comisia pentru organizarea cercetărilor în domeniul istoriei generale moderne și contemporane; comisia de colaborare cu comitetul înființat pentru pregătirea mileniului Poloniei; comisia pentru salvarea monumentelor istorice și comisia pentru difuzarea cunoștințelor istorice (nr. 3, p. 986—987).

În ziua de 1 septembrie 1959 a avut loc în capitala Poloniei o conferință internațională organizată de Institutul de istorie al Universității din Varșovia și de Institutul de cultură materială al Academiei Polone de Științe, consacrată începuturilor meșteșugurilor și orașelor din Polonia. În zilele următoare, participanții la conferință au vizitat principalele stațiuni arheologice și unele centre orașenești. Referatele și discuțiile purtate vor apare într-o publicație specială (nr. 4, p. 1361—1362)

Relevăm, în sfârșit, că revista recenzată a luat încă din anul 1957 inițiativa de a prezenta la rubrica „Viața științifică” activitatea diferitelor centre de cercetare istorică din R.P. Polonă. Astfel până acum a fost analizată și adusă la cunoștință publicului activitatea științifică a centrelor de cercetări istorice din Lublin (nr. 3/1957, p. 223), Wrocław (nr. 6/1957, p. 194), Poznań (nr. 2/1958, p. 633), Łódź (nr. 3/1958, p. 952), Cracovia (nr. 4/1958, p. 1274), Toruń (nr. 1/1959, p. 593) și Varșovia (nr. 3/1959, p. 960).

Din cele de mai sus rezultă că revista Institutului de Istorie al Academiei Polone de Științe continuă să formeze un organ viu de prezentare, discutare și difuzare a rezulta-

telor istoriografiei actuale din țara prietenă. Modul cum se pun și se rezolvă problemele, prezentate în această revistă, denotă că „Kwartalnik Historyczny” ocupă o importantă poziție în frontul istoriografiei marxiste contemporane.

Demn de relevat este apoi faptul că revista consacră un spațiu foarte amplu și

anume aproximativ trei sferturi din fiecare număr discuțiilor și polemicilor, comunicărilor, recenziilor și notelor bibliografice, precum și vieții științifice din țară și străinătate. Aceasta dă mai mult viață revistei și ridică valoarea ei informativă.

I. Corjua

ISTORIA ROMÂNIEI

DIMITRIE CANTEMIR, *Viața lui Constantin Cantemir*. E.S.P.L.A., București, 1960, I—XXVIII + 168 p., 3 hărți + 5 planșe.

Vita Constantini Cantemyrii cognomento senis, Moldaviae principis (Viața lui Constantin Cantemir, supranumit cel Bătrîn, domnul Moldovei), este scrisă de către Dimitrie Cantemir între 1714—1716 înaintea stabilirii lui la Petersburg (p. X). Ceea ce l-a determinat s-o scrie aici, în limba latină și în perioada războiului cu turcii este faptul că Dimitrie Cantemir continua să revendice tronul Moldovei unde să instaureze o domnie ereditară așa cum prevedea tratatul încheiat la Luțk în 1711 cu țarul Rusiei Petru I. În acest sens el avea nevoie ca domnia tatălui său să fie cunoscută sub aspectul personalității unui mare domnitor, erou în tinerete, plin de înțelepciune și care a guvernat țara cu autoritate împotriva oligarhiei boierești. Această operă biografică a lui Dimitrie Cantemir trebuie studiată cu atenție întrucât domnia lui Constantin Cantemir este caracterizată tocmai prin puternica influență a grupurilor boierimii asupra domnului, iar în politica externă el nu s-a manifestat ca un dușman fățiș, al turcilor pe care îi însoțește întotdeauna în războaiele de crotopire purtate de aceștia în afara hotarelor Moldovei. Or, Dimitrie Cantemir urmărește în scrierea sa tocmai aceste două lucruri: să demonstreze că tatăl său a fost un luptător pentru independența țării împotriva turcilor și că a instaurat

o putere centrală care a adus la ascultare boierimea.

În primele 4 capitole sînt povestite evenimentele cele mai importante din viața lui Constantin Cantemir, pînă în iunie 1685 cînd este ales domn al Moldovei. Dintre faptele de vitejie descrise sînt relatate două împrejurări în care Constantin Cantemir prinde comandanți de oaste străini pentru a putea să afle situația, numărul și dispoziția armatei dușmane. Una din acestea este în timpul războiului dintre poloni și suedezi cînd Constantin Cantemir ia prizonier un căpitan suedez și-l aduce în tabăra lui Sobieski, iar cealaltă este răpirea meșteșugită a unui mîrzac din Buceag pe care-l duce viu lui Grigore Ghica, domnul Țării Românești, interesat să afle știri despre mișcarea tătarilor.

Celelalte 7 capitole ale cărții cuprind povestirea anilor de domnie ai lui Constantin Cantemir; strădania sa de a menține liniște și pace pentru țară, precum și nenorocirile aduse de războaiele purtate pe pămîntul Moldovei între turci și poloni. Impresionează descrierea plină de amănunte, plastică, cu note familiale a evenimentelor.

Dacă valoarea istorică a scrierii lui Dimitrie Cantemir este limitată prin scopul pe care el l-a urmărit, în schimb valoarea ei literară este de necontestat. În această scriere ni se dau o serie de imagini ale vieții moldovenești din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, cum nu găsim la niciunul din cronicii Moldovei. Astfel este relatată cu multe

amănunte înfringerea unui atac al polonilor conduşi de Zaharovski, la 23 aprilie 1687 chiar în oraşul Iaşi (p. 70—73), precum şi apărarea în toamna anului 1691 a cetăţii Neamţului de către cei 9 vânători moldoveni împotriva armatei conduse de însuşi regele Poloniei (p. 102—108). De asemenea, amănuntele vieţii de toate zilele din capitala Moldovei : Domnul Constantin Cantemir surprinde pe boieri jucând cărţi; fiul său Dimitrie îi citeşte din cărţi în serile lungi de iarnă, etc. (p. 119—120).

Viaţa lui Constantin Cantemir se integrează în opera lui Dimitrie Cantemir dezvoltând acea parte a ei care se ocupă cu expunerea vieţii, organizării politice şi a relaţiilor Moldovei cu vecinii şi în special cu Imperiul Otoman în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, şi mai ales a vieţii poporului român din acel timp.

Cartea de faţă apare în Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, în traducerea corectă şi îngrijită a lui Radu Albala¹.

L. Şt.

TEODOR BĂLAN, *Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc*. Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1960, 311 + 2 p.

Împărţind studiul în mai multe capitole, autorul începe cu o descriere topografică a ocolului (Cîmpulung), după care intră în subiectul propriu zis. Subliniind că centrul Cîmpulung apare în documente pentru prima oară la 14 aprilie 1411, în primul capitol se trec în revistă evenimentele întâmplătoare în legătură cu regiunea, avînd în vedere mai ales cele de război. Se explică apoi etimologia numelor de localităţi, centre industriale şi balneare, bogăţiile specifice regiunii, precum şi creşterea populaţiei pînă la anul 1900.

¹ Prima traducere în româneşte se datoreşte lui N. Iorga în 1923 cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la moartea lui D. Cantemir, apărută în 1925 la Bucureşti. Ediţia a II-a a acestei traduceri apare neînsoţită de textul latin sub îngrijirea Liliane Iorga, la Craiova.

Proprietate domnească, ocolul Cîmpulung ar fi fost organizat pentru prima dată de Bogdan I, întemeietorul Moldovei, după sistemul organizării feudale a satului său Cuhea din Maramureş. Hotarul ocolului s-a întins înglobînd spre vest toţi munţii pînă la izvoarele pîraielor ce curg spre Moldova.

Conflictul dintre cîmpulungeni şi bistriţeni pentru fixarea limitelor geografice, ajuns pînă la urmă un subiect de drept internaţional judecat de voievozii Moldovei este principii Transilvaniei pînă la 1774, este descris pe un bogat şi frumos material documentar, cunoscut numai în parte.

Destul de detaliat este prezentat şi comerţul cu Bistriţa, tratatele cu convenţiile de drept internaţional izvorite din acestea, aplicate în asigurarea vieţii negustorilor şi averilor lor. Sînt specificate mărfurile de export şi import care trec prin vama de la Cîmpulung începînd cu vitele şi terminînd cu praful de puşcă.

Instituţia vornicilor, cu atribuţiile lor judecătoreşti şi administrativ-fiscale, creată de domnie şi suprapusă peste aceea a vătămănilor şi juraţilor, rămăşiţe ale vechilor instituţii gentilice, ca subalterni ai vornicului de ocol, formează iarăşi un capitol special. Autorul insistă, cu temeii, asupra obligaţiilor acestora de a păzi graniţa, de a urmări pe răufăcători, de a percepe birul, despre dreptul de a judeca pricinile, de a încasa duşegubinile de la omucideri şi cota parte cuvenită lor.

Cele mai importante capitole sînt însă acelea în care se află descrise privilegiile locuitorilor din acest ocol. De remarcat în mod deosebit sînt drepturile moştenite de băşlînaşi de la predecesorii lor din vremuri imemorabile, de a-şi apropria toate locurile defrişate în codrul verde, de a le vinde fără aprobarea domniei, care nu-şi exercită autoritatea, prezenţa juraţilor fiind deajuns la facerea unei tranzacţii. Scutirile de a nu da dări nici pentru casă, după obiceiul ţării, nici pentru dijma fînaşelor, nici pentru păşunatul vitelor, nici pentru vînatul peştelui din pîraie, nici pentru vînatul „gujuliilor” din munţi, nici pentru tăiatul lemnurilor din pădure sînt consfinţite în scris de voievozi, locuitorii fiind „întru toate slobozi şi nesmintiţi”.

Dreptul de protimisis al rudeniilor de sînge la cumpărarea pămîntului și caselor, reflectă ca și existența juraților și a vătămanilor păstrarea unei alte instituții ale străvechii ginte.

Obiceiul de a face strajă la hotarul ocolului și scutirea de dări pentru străjeri nu este însă o imitație a dreptului ceh, ci o continuare a obligațiilor pe care, cei în stare de a purta armele, le aveau în sînul organizării gentilice românești. Straja și scutirea de dări pentru satele care dau străjeri sînt o confirmare în plus pentru încă o străveche instituție românească, pe care o găsim la orice organizație gentilică, păstrată și de regimul feudal.

Aceste instituții strămoșești apar în toate actele din secolul al XVIII-lea date de domni locuitorilor acestui ocol și ele nu fac altceva decît să confirme existența unui drept pur românesc.

Sînt deosebit de interesante privilegiile privind dreptul cîmpulungenilor de a-și ierna oile pe moșiile mînăstirești și boierești, fără a plăti cuvenitele taxe stăpînilor feudali și mai ales demne de semnalat scutirile vamale acordate de domnie cînd vor face comerț, de taxa de mortasapie cînd vor vinde și cumpăra vite prin tîrguri, de a plăti bir țării și de a da cai de olac.

Rezistența cîmpulungenilor în fața încercărilor făcute de unele familii boierești de a le acapara munții și a-i supune la plata boierescului, dîrzenia, îndărătnicia și mai ales solidaritatea de care au dat dovadă în timpul unui lung proces pentru redobîndirea și asigurarea drepturilor moștenite din bătrîni, formează cele mai frumoase pagini din istoria acestui ocol descrise de autor.

Deosebit de minuțios prezentate sînt capitolele care tratează soarta unei părți din acest ocol căzut sub dominația Casei de Habsburg, după 1775. Folosînd numai material inedit din arhivele ocupației austriace, autorul urmărește trecerea în domeniul statului austriac a tuturor munților, pătrunderea capitalului și exploatareilor austriaci, colo-

nizările de specialiști pentru exploatarea pădurilor și înființarea de fabrici. Cu lux de amănunte sînt descrise toate abuzurile organelor administrative de ocupație, cu ocazia aplicării asprei fiscalități austriace, tinzînd la transformarea în iobagi a vechilor oameni liberi. Sînt înregistrate toate protestele făcute în scris și persoanele care le semnează ori pleacă pînă la „împăratul” pentru revendicarea drepturilor știrbite.

Studiul se încheie cu descrierea tuturor proceselor purtate de reprezentanții obștii pînă la aplanarea conflictului în favoarea cîmpulungenilor în anul 1848, prin intervenția cunoscutului istoric bucovinean Eudoxiu Hurmuzaki, care a demonstrat autorităților de ocupație deosebirea dintre concepția de drept austriac față cu vechiul drept românesc. De la p. 293 la 330 sînt anexate privilegiile date de domnia moldoveni, mărturii ale juraților despre drepturile moștenite din bătrîni și copia unui memoriu înaintat parlamentului austriac la 1848.

Sprijit pe un bogat material informativ, în mare parte inedit, expus într-o limbă clară și pe înțelesul tuturor, studiul de față aduce o serioasă contribuție la istoria obiceiurilor și privilegiilor de care s-au bucurat țărani liberi din acest ocol de margine moldovenesc și umple în același timp un gol al istoriografiei românești.

Potrivit titlului modest al lucrării „Din istoricul Cîmpulungului moldovenesc”, autorul și-a făcut datoria. Dar fiindcă material documentar este îndeajuns pentru a se face o monografie completă a ocolului și orașului Cîmpulung la publicarea unei noi ediții, ne permitem să-i sugerăm autorului o serie de idei și completări.

Să renunțe la explicațiile etimologice ale topicelor din raza ocolului, date în primul capitol și să arate numai denumirile sub care apar ele în documentele românești, slave și germane, indicîndu-se acolo, unde se poate,

origina istorică a numelui satelor. așa cum a fost cazul la Iacobeni și Ciocănești, dar cu trimitere la izvoare. Ori să explice schimbarea denumirii locului, așa cum s-a întâmplat cu satul „unde a fost jude Cîrste”, care s-a numit apoi Vama, din cauză că acolo călugării de la mănăstirea Moldovița percepeau vama de la negustorii în treacăt.

Să renunțe la ideea de a pune pe seama lui Bogdan I organizarea ocolului Cîmpulung, după sistemul administrării feudelor sale din Maramureș (cap. II, p. 35—36). Aceasta pentru motivul că din prezentarea făcută în acest studiu reiese că ocolul exista la întemeierea statului, așa după cum erau în funcțiune juzii (Cîrstea, jude din Vama), vatananii, jurații sau sfatul bătrînilor, străjile satelor și ocolului, moștenit de la strămoși, domnia nefăcînd altceva decît să-și suprapună dregătorul său feudal, vornicul.

Un studiu atent al instituțiilor gentilice îl va convinge pe autor să scrie un capitol în care să demonstreze că toate instituțiile vechi atestate în privilegiile de mai tîrziu ale Cîmpulungenilor sînt proprii organizării gentilice romînești și că organizarea satelor din ocol nu s-a făcut sub influența vechiului drept ceh. Organizarea și evoluția vechiului drept romînesc, atestat în privilegiile de care s-au bucurat locuitorii ocolului pînă la 1775, invocat și de istoricul Eudoxiu Hurmuzaki la 1848 în fața autorităților austriace, denotă și mai mult că el nu putea fi opera unui om și mai ales opera lui Bogdan I care a avut o atît de scurtă domnie.

Adăogînd la acestea și obiceiurile care se mai păstrează și astăzi, cum sînt de ex.: dreptul celui mai bătrîn din familie de a judeca pricinile dintre rudenii, existența celor 24 de jurători la nunții, folosirea buciurilor și tulnicilor la înmormîntări etc. O nouă ediție a lucrării intitulată „Istoria Cîmpulungului Moldovenesc” va aduce cititorilor o lucrare unică prin importanța ei pentru istoria vechiului drept romînesc, pe de o parte și pentru istoria Moldovei pe de altă parte”.

AL. I. G.

V. N. VINOGRADOV, Внешнеполитическая ориентация правящих кругов Румынии накануне первой мировой войны, in Новая и новейшая история, Moscova, nr. 1, 1960, p. 53—67.

Revista sovietică „Novaia i Noveișiaia Istoria” a publicat în nr. 1/1960 (p. 53—67) un interesant articol cu privire la istoria Romîniei: „Orientarea politicii externe a cercurilor conducătoare din România în ajunul primului război mondial”. Autorul lui, V. N. Vinogradov este cunoscut cercurilor de specialitate prin îndrăzneala și — putem spune — succesul cu care a abordat în ultimul timp unele momente de bază din istoria modernă a poporului romîn: Unirea, răscoala țărănească din 1907. Tema articolului de față se referă tot la un moment important din istoria Romîniei, participarea Romîniei la primul război mondial. Din capul locului autorul sovietic prezintă în mod just năzuința poporului romîn de a-și desăvîrși unitatea națională prin eliberarea Transilvaniei de sub jugul mornarhiei Austro-Ungare.

Ca și în lucrările precedente, și de data aceasta V. N. Vinogradov nu se mărginește la interpretarea unor fenomene numai pe baza materialului edit, ci explorînd arhivele sovietice, el aduce în circuitul științific elemente noi. Astfel, folosind rapoartele atașatului militar și ale ministrului rus de la București din perioada respectivă, existente în Arhiva de politică externă a Rusiei (A.V.P.R.) și în Arhiva Centrală de stat istorico-militară (TGVIA), autorul stabilește cu mai multă precizie momentul care a marcat noua orientare — spre puterile Antantei — a cercurilor conducătoare de la București. Acesta din urmă, călăuzite de scopul transferării Romîniei într-un „arbitru al Balcanilor” și-au dat seama că era preferabilă apropierea de Antantă, care putea să asigure o mărire teritorială corespunzătoare, cel puțin prin unirea Transilvaniei, în condițiile înfrîngerii Puterilor Centrale într-un eventual război. De aceea încă din timpul războaielor balcanice, dar mai ales în prima jumătate a anului 1914 prin vizita țarului Nicolae II la Constanța, prezența Romîniei în Tripla Alianță, fixată formal prin tratatul secret din 1883, devenise nesigură

Brătianu dăduse să înțeleagă lui Sazanov, ministrul de externe al Rusiei, în timpul înfățișării de la Constanța, că politica României în viitor, în cazul unui conflict austro-rus „va depinde de împrejurări”¹, și nu de tratatele existente. Această declarație a lui Brătianu anticipa limpede politica de duplicitate a guvernului român din anii 1914—1916.

Un element important sesizat de autor, cu care nu putem să nu fim de acord, este faptul că guvernul român, conștient de inferioritatea militară a țării, în raport cu marile puteri capitaliste, căuta să compenseze această deficiență prin *alegerea momentului* de intrare în război când cele două tabere fiind epuizate, slaba forță militară a României putea să încline balanța victoriei într-o parte sau alta. Că aceste calcule nu au primit o confirmare mai târziu, nu ne obligă totuși să le trecem cu vederea.

Detectând acest izvor al orientării poli-

tice externe duse de guvernul român în ajunul primului război mondial, autorului sovietic îi este ușor să demonstreze că cercurile conducătoare din România, în ciuda curentelor care aparent le divizau (antantofili și germanofili), duceau în fond aceeași politică imperialistă, de anxietate, capabilă să împingă poporul român, în cazul unor victorii hotărâtoare ale Puterilor Centrale, în război împotriva Antantei². Această eventualitate, pe care istoriografia burgheză românească a negat-o cu desăvârșire, subliniază și mai pregnant caracterul antipopular și antinațional al politicii guvernului Brătianu, reprezentant fidel al marii burghezii românești și al scopurilor ei imperialiste, anxioniste.

Articolul lui V. N. Vinogradov, deși nu prea întins, punctând tezele desprinse mai sus, contribuie la elucidarea unei probleme încă insuficient cercetată de noua istoriografie românească.

N. C.

ISTORIA U.R.S.S.

I. A. POLIAKOV, *Московские трудящиеся в обороне советской столицы в 1919 г.* Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, 212 p.

În a doua jumătate a anului 1919, imperialismul internațional a organizat cea mai puternică și periculoasă campanie împotriva tânărului stat sovietic. Trupele lui Denikin — mercenar al imperialismului anglo-american au ocupat în septembrie—octombrie 1919 partea centrală a Rusiei, amenințând capitala Rusiei sovietice — Moscova. Rusia sovietică — arată autorul — trecea prin momente grele. Forțele contrarevoluționare cuceriseră cele mai bogate raioane din țară. În aceste momente de grea răscruce pentru tânărul stat socialist, puterile imperialiste îi rezervaseră lui Denikin rolul de a da lovitura hotărâtoare. În acest scop imperialiștii îi pompau mari sume de bani și însemnate cantități de arme și muniții. După propriile declarații ale lui Denikin, numai din partea Angliei forțele contrarevo-

luționare au primit în răstimp de șapte luni, 558 tunuri, 12 tancuri, 100 000 de puști și mai mult de 1,5 mil. de proiectile.

Autorul remarcă că obiectivul strategic și politic al celei de a doua campanii a Antantei, era ocuparea Moscovei.

Intervenționiștii sperau că o dată cu căderea Moscovei va fi zdrobită puterea sovietică și astfel se va pune capăt războiului civil.

Pentru a se putea înțelege rolul extraordinar de mare pe care l-au jucat masele muncitoare din Moscova sub conducerea Partidului Comunist în lupta pentru apărarea Moscovei — autorul acordă un spațiu larg analizei situației economice și politice din Moscova la începutul anului 1919.

În condiții nelinichit de grele, muncitorii din Moscova au obținut succese importante în opera de refacere a economiei naționale, în opera de clădire a bazelor economiei socialiste.

În ciuda acestor extraordinare de mari greutăți, noua ofensivă a contrarevoluției s-a

¹ Новая и новейшая история, nr. 1, 1960, p. 60.

² Ibidem, p. 67.

izbit de rezistenţa fermă a maselor muncitoare din Moscova hotărîte să lupte pînă la ultima picătură de sînge pentru a apăra capitala tînărului stat sovietic.

Lozincă lansată de V. I. Lenin — „Totul pentru lupta împotriva lui Denikin” — a devenit programul de luptă al maselor muncitoare din Moscova. V. I. Lenin a indicat măsurile concrete ce trebuiau înfăptuite pentru obţinerea victoriei împotriva lui Denikin. În Moscova — arată autorul — conform indicaţiilor lui Lenin s-a trecut la reorganizarea organizaţiilor de partid şi sovietice, în faţa cărora stătea sarcina mobilizării tuturor forţelor devotate revoluţiei.

În capitolele 3, 4 şi 5 autorul relatează pe larg felul în care a fost tradusă în viaţă sarcina de a mobiliza masele muncitoare în vederea obţinerii victoriei împotriva forţelor contrarevoluţionare conduse de Denikin.

În septembrie-octombrie 1919 armatele gardiştilor albi înaintau spre nord, ameninţînd Moscova. În faţa Partidului — precizează autorul — s-a pus cu toată acuitatea o nouă sarcină şi anume de a transforma Moscova într-o fortăreaţă inexpugnabilă atît împotriva lui Denikin, cît şi împotriva duşmanilor interni. La 8 septembrie 1919 în Moscova a fost declarată situaţie excepţională. Din primele zile ale lunii septembrie 1919 şi-a început activitatea regulată Comitetul de apărare, creat din iniţiativa lui Dzerjinski.

Autorul subliniază că activitatea Comitetului de apărare nu se reducea numai la organizarea luptei de apărare a Moscovei, ci îmbrăţişa şi o serie întreagă de probleme economice şi administrative.

Acordînd o deosebită atenţie organizării apărării Moscovei, C.C. al P.C. în acelaşi timp pregătea cu minuţiozitate contraofensiva împotriva lui Denikin. În circulara C.C. din 30 sept. 1919 se arăta că lupta de lîngă Moscova trebuia să se transforme dintr-o luptă defensivă într-o luptă ofensivă, că apărarea Moscovei trebuia să însemne începutul zdrobirii duşmanului.

Pentru realizarea cu succes a acestui plan era necesară întărirea pe mai departe a spatelui frontului şi în primul rînd a Moscovei.

De aceea, Partidul nici o clipă nu a slăbit munca în spatele frontului. În chip minunat el a canalizat avîntul patriotic al maselor muncitoare moscovite care creştea pe măsură ce Denikin se apropla de Moscova. Sfîrşitul lui sept. şi începutul lui oct. a fost momentul cel mai încordat al luptei. Denikin ameninţa Moscova. În aceste zile grele pentru Republica Sovietică, masele muncitoare din Moscova au plecat voluntar pe front, contribuind în acest chip la întărirea armatei roşii angajată în lupta cu forţele contrarevoluţionare ale lui Denikin. Numai în cursul lunii oct. — arată autorul — pe front au plecat mai mult de 5 000 de comunişti, din care majoritatea erau din Moscova. În toamna anului 1919 s-au înrolat în rîndurile armatei 15 000 de comunişti şi 10 000 de comsomolişti.

Spiritul revoluţionar patriotic al maselor muncitoare din Moscova s-a manifestat cu prilejul Săptămîni de Partid (8—15 oct. 1919). Săptămîna de Partid era o formă de primire în rîndurile partidului a muncitorilor celor mai înaintaţi şi devotaţi cauzei Republicii Sovietice. Cu acest prilej au intrat în partid 14 581 de muncitori, muncitoare şi ostaşi ai armatei roşii, fapt care a dus la îmbunătăţirea compoziţiei partidului într-unul din momentele cele mai grele.

Devotamentul clasei muncitoare din Moscova pentru puterea sovietică s-a văzut cu ocazia săptămîni de apărare a Moscovei — care a prilejuit atragerea tuturor forţelor pentru obţinerea victoriei asupra duşmanilor. Muncitorimea din Moscova depunea eforturi susţinute pentru ridicarea productivităţii muncii, pentru economie de combustibil.

În continuare, autorul tratează activitatea subotnicilor comuniste care s-au transformat în condiţiile luptei împotriva forţelor contrarevoluţiei, într-o largă mişcare de masă.

În lucrare este reliefată activitatea neobosită a Partidului Comunist împotriva partidelor burgheze şi contrarevoluţionare ale menşevicilor şi socialiştilor revoluţionari.

Din analiza făcută de către autor, reiese clar că numai datorită luptei active a Partidului Comunist pentru mobilizarea tuturor

forțelor devotate cauzei puterii sovietice s-a putut opri înaintarea lui Denikin, și mai apoi trecînd la ofensivă, s-a reușit zdrobirea lui Denikin la începutul anului 1920.

N. N.

L. A. NIKIFOROV, *Внешняя политика России в последние годы Северной войны. Ништадтский мир*. Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 487 p.+1 h. Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de Istorie.

În vremea lui Petru I, Războiul nordic a determinat din nou Rusia să acționeze pe arena politicii internaționale, iar prin urmările lui i-a asigurat superioritatea asupra statelor vecine din nord și un contact direct și permanent cu oricare stat din Europa. În ultimul deceniu în lucrările istoricilor sovietici E. V. Tarlé, T. K. Krilov și S. A. Feighina au fost tratate unele probleme speciale referitoare la acest război cum ar fi: activitatea flotei de război, situația internațională din prima parte a războiului, Congresul din insulele Alland; se simțea însă tot mai mult nevoia unei lucrări de proporții care să îmbrățișeze totalitatea problemelor referitoare la Războiul nordic și mai ales pe acelea din ultima sa perioadă (1713—1721) cînd s-au desfășurat operațiile militare decisive și cînd a fost creată cea mai favorabilă conjunctură diplomatică pentru încheierea păcii.

În lucrarea de față istoricul sovietic L. A. Nikiforov și-a propus să rezolve această cerință pe baza documentelor din Arhiva de politică externă a Rusiei (AVPR) și Arhiva Centrală de Stat. Acte vechi (ТГДА) pe baza publicațiilor de documente din arhivele suedeze, engleze, franceze, austriace, turcești și pe baza ultimelor studii și monografiile legate de această problemă. Lucrarea conține o introducere, 10 capitole și concluzii. Sub auspiciile Institutului de Istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. și avînd ca redactor responsabil pe B. B. Kafengaus ca se adresează în primul rînd specialiștilor în probleme de istorie ale acestei frămîntate epoci.

În introducere se face o scurtă trecere în revistă a principalelor fonduri de arhivă din U.R.S.S. folosite în lucrare, o prezentare critică a publicațiilor referitoare la politica externă a Rusiei în vremea Războiului nordic apărute în diferite țări europene mai ales după cel de al doilea război mondial. Ținem să menționăm cîteva asemenea lucrări cum ar fi: Gunner Olander, *Situația internă a Suediei în perioada după moartea lui Carol al XII*; Göteborg 1946; Hatton Raginald, *Relațiile diplomatice ale Angliei cu Olanda în anii 1714—1721*, Londra 1950; I. Rosen, *Politica externă a Suediei în anii 1697—1721*, Stockholm 1952; L. Thanner, *Revoluția în Suedia după moartea lui Carol al XII-lea*, Uppsala 1953; *Corespondența lui Sir Robert Sutton, ambasador la Constantinopol (1710—1714)*, editată pentru Societatea regală de istorie de Akdes Nimet Kurat, profesor de istorie turcă la Universitatea din Ankara, Londra 1953. Introducerea se încheie cu aprecieri asupra trăsăturilor caracteristice și asupra sarcinilor politicii externe ruse la începutul secolului XVIII.

L. A. Nikiforov își începe expunerea din momentul cînd posibilitățile încheierii păcii între Rusia și Suedia, — care era de așteptat în urma înfrîngerilor repetate suferite de armata suedeză pe uscat și pe apă, — au fost spulberate drept urmare a morții neașteptate a lui Carol al XII-lea (dec. 1718) și venirii la putere a oligarhiei nobililor, care se afla sub influența puternică a Angliei. Această cotitură în politica externă a Suediei, care a trecut cu totul Suedia sub tutela Angliei a mai prelungit războiul cu aproape 3 ani fără a aduce o schimbare în favoarea ei. Autorul face o profundă analiză a izvoarelor pentru a stabili perspectivele păcii cu Suedia la sfîrșitul anului 1718 și în prima jumătate a anului 1719, relațiile Rusiei cu Prusia în 1719, campania din 1719, misiunea lui A. I. Osterman în Suedia și încheierea alianței anglo-suedeze, năruirea planurilor formării coaliției antirusie din 1720, hotărîrea Suediei de a face pace cu Rusia, restabilirea relațiilor diplomatice ale Rusiei cu Austria și tratativele cu aceasta din anii 1720—1721 (cap. I—V).

În capitolul VI consacrat relațiilor ruso-turce în ultimii ani ai Războiului nordic se dau amănunte asupra activității lui Dașcov, reprezentantul Rusiei la Constantinopol, care a reușit să spulbere toate încercările Angliei și Austriei de a îngreuna situația Rusiei în Războiul nordic prin reizbucnirea unui nou război ruso-turc. Din acest material înțelegem de ce în anii 1718—1719 speranțele lui Dimitrie Cantemir, Ion Neculce și Toma Cantacuzino, emigrați în Rusia, de a elibera Moldova de sub stăpânirea otomană cu sprijinul Rusiei au trebuit să fie amânate pentru mai târziu. Rezultatul misiunii lui Dașcov la Constantinopol s-a încheiat cu succes prin tratatul de pace „veșnică” ruso-turc din 1720 care a permis Rusiei să-și concentreze toate eforturile împotriva Suediei.

Un element nou în istoriografia acestei probleme este studierea perioadei pregătirii congresului de pace de la Nystadt unde evoluția tratatelor franco-ruse au dus la încheierea alianței Rusiei cu Franța în 1721 iar așa zisa misiune a lui Campredon a avut un rol important în lichidarea oricărei piedici care mai stătea în fața încheierii grabnice a tratatului de pace între Rusia și Suedia (Cap. VII—VIII).

Lucrările congresului de la Nystadt ocupă ultimele două capitole (Cap. IX—X) și sînt

prezentate separat pe cele două etape. Prima etapă (mai—iunie 1721) analizează condițiile deschiderii lucrărilor congresului, programul de pace al Rusiei și poziția Suediei, mersul tratatelor, proiectul suedez preliminar tratatului, rezultatele primei etape, și discuțiile dintre A. I. Osterman și Ia. V. Brius. A doua etapă a tratatelor (iulie—august 1721) arată poziția guvernului rus în iulie 1721 pe baza rescriptului din 4 și 11 iulie 1721, tratatele purtate în legătură cu stabilirea graniței din Finlanda și Carelia, studierea condițiilor tratatului de pace la congresul din iulie 1721, sfîrșitul etapei tratatelor și semnarea tratatului de pace.

În încheiere, autorul scoate în evidență importanța covârșitoare a condițiilor tratatului de pace de la Nystadt în stabilirea preponderenței Rusiei în regiunile din Nordul Europei odată cu sfîrșitul etapei istorice cînd Suedia mai putea fi considerată ca o mare putere europeană.

În anexă se dă o hartă inedită contemporană în legătură cu traseul graniței dintre Rusia și Suedia pe teritoriul Finlandei care poartă totodată și semnăturile împuterniciților semnatari ai tratatului de pace. Lucrarea se încheie cu un indice de nume (p. 489—492) și un indice de nume geografice (p. 493—497).

C. Ș.

ISTORIA UNIVERSALĂ

A. P. KOGEVNIKOVA, Рабочее и социалистическое движение во Франции в 1917—1920 гг. Editura pentru literatură social-economică, Moscova, 1959, 286 p.

Lucrarea de față întocmită pe baza unui bogat material documentar sovietic și francez, înfățișează pe de o parte evoluția mișcării muncitorești din Franța în perioada 1917—1920, iar pe de altă parte o serie de aspecte ale luptei duse între diferitele curente politice care au existat în Partidul Socialist Francez pînă la transformarea acestuia în partid comunist.

După o privire generală asupra situației social-economice a Franței în ajunul și în timpul primului război mondial, autorul se ocupă îndeaproape de urmările grele pe care războiul le-a lăsat în viața maselor muncitoare din Franța. Condițiile mizerabile în care trăiau muncitorii au constituit mobilul unor largi mișcări de masă.

Un spațiu considerabil se acordă în lucrare prezentării luptei muncitorilor împotriva militarismului și a războiului în anii 1914—1917.

Atitudinea antirăzboinică a celei mai înaltate părți a proletariatului francez și-a

găsit expresia în organizarea unui mare număr de manifestații, mitinguri, proteste împotriva aplicării legii privitoare la introducerea serviciului militar de trei ani, precum și în acțiunile și discursurile antirăzboinice ale frunțașilor mișcării muncitorești. De o mare popularitate s-au bucurat în această perioadă, printre muncitori, discursurile antirăzboinice ale lui Jean Jaurès.

În mișcarea muncitorească din Franța ca și în mișcarea muncitorească internațională existau în perioada premergătoare războiului trei curente dintre care cel internaționalist ducea o luptă neînfricăată împotriva burgheziei din propria țară.

Trădate în ajunul războiului de către liderii oportuniști masele proletare din Franța apăsate de povara războiului se ridică la luptă împotriva politicii promovate de burghezie. Acțiunile muncitorimii au luat un mare avânt sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a ideilor leniniste răspândite pe o scară largă printre muncitorii francezi.

Mișcarea grevistă a început în decembrie 1917 cu marea grevă a metalurgiștilor din bazinul Loire. Ascuțirea luptei de clasă în țară, menționează autorul, și influența revoluției socialiste au sporit frământările revoluționare în armata franceză de pe front, printre soldații francezi luați prizonieri de armata germană, în rândurile țărănimii muncitoare și ale intelectualității înaintate.

După război situația economică politică a muncitorimii franceze nu s-a îmbunătățit cu nimic. În țară s-a menținut starea de asediu, s-a înăspriț cenzura militară, s-a intensificat represiunea împotriva mișcării muncitorești. În același timp guvernul Franței ca și guvernele Angliei, S.U.A. etc. grăbeau organizarea intervenției împotriva Rusiei Sovietice.

Împotriva acțiunilor intervenționiste întreprinse de guvernul condus de Clemenceau și apoi de Millerand, muncitorimea a început lupta pentru apărarea tinerei Republici Sovietice.

În tot cursul anilor 1918—1919 au loc grandioase lupte ale muncitorilor pe întreg

cuprinsul țării. Numai în lunile noiembrie-decembrie 1918 au intrat în grevă 8 000 de muncitori. În ianuarie 1919 arată autorul au izbucnit marile greve ale feroviarilor de pe linia Paris—Lyon—Marea Mediterană. Cu feroviarii s-au solidarizat muncitorii din industria metalurgică, chimică, a confecțiilor etc. În apărarea cuceririlor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie se ridică la luptă o mare parte a țărănimii din Franța, precum și o serie de unități din armata și flota franceză. Mișcarea proletariatului francez pentru pace, împotriva războiului, pentru încetarea intervenției și pentru crearea unui adevărat partid proletar a avut o influență hotărâtoare asupra luptei dintre curentele din stnul Partidului Socialist Francez.

A doua parte a lucrării este consacrată mișcării socialiste din Franța în perioada studiată. În 1919 în mișcarea muncitorească și socialistă s-au delimitat mai clar și mai precis cele două curente principale: revoluționar și oportunist, iar lupta între ele a devenit mai ascuțită. Ceea ce constituia obiectul luptei dintre aceste curente era problema ieșirii partidului socialist din Internaționala II-a și afilierea lui la Internaționala III-a comunistă.

Această problemă a fost viu discutată printre muncitori în perioada premergătoare congresului Partidului care a avut loc în 1920 la Strassbourg. La acest Congres sub presiunea mișcării revoluționare s-a hotărât ieșirea Partidului Socialist Francez din Internaționala II-a, fapt care reflecta creșterea conștiinței politice a muncitorilor înaintați. În procesul de ridicare a conștiinței clasei muncitoare din Franța un rol important au jucat ideile leniniste și însași sfaturile personale ale lui V. I. Lenin.

După Congresul de la Strassbourg, se arată în lucrare, mișcarea muncitorească în Franța pentru afilierea partidului socialist la Internaționala III-a a luat un avânt deosebit. În condițiile mișcării de masă pentru apărarea Republicii Sovietice, pentru afilierea la Internaționala III-a și pentru crearea unui partid de tip nou au avut loc pregătirile

pentru congresul național al P.S.F. care s-a ținut la Tours în decembrie 1920. La Congres fiecare din cele patru curente din stinul partidului socialist a prezentat câte o rezoluție care conținea un anumit punct de vedere privind afilierea partidului la Internaționala III-a. După discuții aprinse a fost adoptată rezoluția prezentată în comun de Comisia pentru afilierea la Internaționala III-a și de grupa Cachin-Froissard în care se cerea afilierea imediată și fără condiții la Internaționala Comunistă.

Incheind lucrările — arată autorul — Congresul a adresat poporului francez un manifest, în care se făcea cunoscut muncitorimii din Franța și din lumea întreagă înființarea Partidului Comunist Francez și totodată renașterea sub steagul marxism-leninismului a mișcării revoluționare a proletariatului francez.

I. O.

I. VYTISKA, *Přehled literatury k dějinám dělnického hnutí a KSČ v českých zemích za posledních deset let (1948—1958)* (Trecerea în revistă a literaturii privitoare la istoria mișcării muncitorești și a P.C.C. în țările cehe în ultimii zece ani (1948—1958)), în *Sborník Matice Moravské*, 1959, 87, p. 307—368.

Cercelările istorice au luat în R. Cehoslovacă un deosebit avânt după cel de-al doilea război mondial. De o atenție deosebită s-a bucurat și se bucură în țara prietenă istoria clasei muncitoare și a mișcării muncitorești. Deși unele studii sau monografiile privind mișcarea muncitorească cehoslovacă au apărut deja înainte de primul război mondial, o studiere sistematică, pe baze metodologice noi, în lumina învățaturii marxiste, a început abia în 1948. În comparație cu alte domenii de cercetare istorică, studierea mișcării muncitorești este o disciplină foarte tânără. Cu toate acestea, în intervalul de timp, destul de redus, de un deceniu, la care se referă autorul, istoriografia mișcării muncitorești și

a Partidului Comunist Cehoslovac a reperat importante succese.

Au apărut numeroase sinteze, ca și o serie de studii monografice și articole de revistă și ziar. Peste 1 000 de titluri numără lucrările închinete problemelor mișcării muncitorești cehoslovace și ale istoriei P.C.C.

Autorul trece în revistă lucrările dedicate următoarelor probleme: mișcarea muncitorească în anii 40—90 ai secolului XIX, influența primei revoluții ruse în țările cehe, mișcarea muncitorească cehă în timpul primului război mondial, influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Cehoslovacia, întemeierea P.C.C., mișcarea muncitorească în anii primei republici, situația economică și socială a Cehoslovaciei, în timpul ocupației hitleriste, rolul conducător al P.C.C. în lupta de eliberare națională împotriva cetropitorilor fasciști, strategia și tactica partidului în anii 1938—1945.

Un capitol deosebit îl constituie articolele, studiile, monografiile, materialele documentare în legătură cu dezvoltarea Cehoslovaciei după anul 1945 (perioada 1945—1948, februarie 1948, zece ani de regim democrat popular, rezolvarea teoretică a problemelor nașterii și dezvoltării democrației populare în Cehoslovacia și problema organelor puterii — Comitetele populare, primul cincinal (1949—1953), transformarea revoluției democrat-populare în revoluție socialistă în anii 1945—1948).

În decembrie 1948—1958 s-au editat operele conducătorilor partidului, biografiile fruntașilor mișcării muncitorești, s-au scris studii despre mișcarea sindicală, despre presa muncitorească, despre cîtecele muncitorești etc.

Autorul trece în revistă literatura privitoare la mișcarea muncitorească din diferitele regiuni (Praga, Pardubice, Hradec, Ustí, Brno, Ostrava, Olomouc, Jihlava, Gottwaldov) dînd în note indicații bibliografice complete.

Trebuie reținute ca deosebit de interesante și pentru mișcarea muncitorească internațională, studiile lui P. Reiman, K. Martin, M. I. Pulec, C. Amort, I. Petráň și M. Ivanov.

privitoare la legăturile lui K. Marx, Fr. Engels și V. I. Lenin cu mișcarea muncitorească cehă și cu țările cehe.

M.D.

GERHARD BONDI, Deutschlands Aussenhandel, 1815—1870. Berlin, 1958, Akademie Verlag, 156 pag.

Autorul urmărește dezvoltarea comerțului extern german de-a lungul unei perioade de timp care coincide cu industrializarea capitalistă a Germaniei și cu transformarea ei, sub raport economic, în una dintre primele puteri mondiale.

Relațiile comerciale externe ale statelor germane și mai apoi, după 1833, ale Uniunii vamale Germane, sînt cercetate în strînsă legătură cu evoluția întregii economii capitaliste germane și mondiale, care, în ultimă instanță le determină, și cu referiri permanente la istoria politică a vremii. Rolul pe care comerțul extern și integrarea în piața capitalistă mondială l-au jucat la rîndul lor asupra puternicei și rapidei dezvoltări economice a Germaniei se oglindesc convingător în capitolele lucrării.

Statisticile și cifrele cu care Gerhard Bondi își argumentează tezele sînt în parte lacunare, referindu-se de altfel pentru perioada mai veche doar la comerțul extern al Prusiei. Pe de altă parte, lipsa unor date asupra comerțului intern, tratarea izolată a relațiilor comerciale externe fac aproape imposibil de urmărit modificările de structură din interiorul economiei germane dinainte de 1870 și limitează prin aceasta interesul lucrării.

Se desprind totuși cîteva concluzii interesante, deosebit de importante pentru înțelegerea istoriei economice și politice de mai tîrziu a statului imperialist german.

Producția capitalistă nu este posibilă fără comerț exterior, iar acesta din urmă presupune în primul rînd existența unei piețe interne asigurate pe seama burgheziei naționale. Anii 1815—1833 se caracterizează prin lupta pentru piața națională, împotriva rămășițelor feudale. Problema unității Ger-

maniei și aceea a creării pieții interne au fost strîns legate între ele și s-au condiționat reciproc. Faptul că Uniunea Vamală Germană s-a înființat în 1834 sub tutela unuia dintre cele mai reacționare state, Prusia, a avut importante consecințe pentru evenimentele ulterioare și, în primul rînd, contradicția permanentă dintre interesele iunkerilor prusaci și cele ale burgheziei din statele din sudul Germaniei. Tratatelor comerciale și tarifele vamale ale Uniunii Germane au ținut seama în primul rînd de interesele marilor proprietari din răsăritul Prusiei, care după 1840, în legătură cu exportul principalelor lor produse — cereale și lemn — au optat pentru comerțul liber, în timp ce burghezia din sudul și sud-vestul Germaniei a cerut mereu introducerea unor tarife vamale protecționiste care să le apere de concurența franceză și engleză. Rezultatul acestei contradicții și rezolvarea ei temporară în favoarea Prusiei se produce în timpul războiului din 1866, complicat prin intervenția Austriei pentru cîștigarea hegemoniei în Germania. Este totuși semnificativ faptul că, în timpul războiului, funcționarii vamali ai diferitelor state beligerante au continuat să colaboreze la granițe, ceea ce dovedește că dincolo de contradicțiile existente, piața națională era o necesitate stringentă.

În toată perioada cercetată, principalul loc în comerțul extern german îl ocupă produsele legate de industria textilă, materii prime sau finite, importate sau exportate. În al doilea rînd vin produsele marilor domenii prusace, care se transformă treptat în organisme economice producînd pentru piața mondială. Exportul de produse agricole dintr-o țară care cunoaște o puternică industrializare este o caracteristică a istoriei economice a Germaniei. Abia după 1855 începe să joace un rol mai important industria minieră și metalurgică, prin export de cărbune și import de fier.

În legătură cu comerțul extern, autorul urmărește, de asemenea, dezvoltarea căilor de comunicație, a mijloacelor de transport feroviar și a flotei comerciale germane.

Limita de timp pe care o cercetează autorul coincide cu afirmarea Germaniei

În comerțul mondial și cu participarea ei la acesta, din ce în ce mai mult, pe plan de egalitate cu celelalte mari puteri. Gerhard Bondi se ocupă în mod amănunțit de tratatele comerciale ale Uniunii Germane, pe care le caracterizează „ca necesități stringente ale rapidei dezvoltări a producției industriale germane, ale maturizării elementelor economiei capitaliste și ale unei tot mai puternice nevoi de comerț exterior ca parte integrantă a acesteia”.

Perioada de existență a Uniunii Vamale Germane (1834—1870) este împărțită de Gerhard Bondi în două faze distincte. Într-o primă epocă, creșterea volumului comerțului exterior german, deși permanentă, rămâne mult în urma ritmului de creștere a volumului comerțului mondial. După 1854, Germania cunoaște o dezvoltare furtunoasă, întrecând sub raportul volumului comerțului extern cu mult ritmul de creștere al celui mondial. Este vorba de germenii contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste care vor provoca izbucnirea primului război mondial, și care sînt prezente în economia germană încă de la jumătatea secolului al XIX-lea.

R.P.

V. M. MAZUROV, *Антияпонская вооруженная борьба корейского народа 1931—1940 гг.* Ed. de literatură orientală, Moscova, 1958, 102 p.

Analizînd lupta dusă de poporul coreean împotriva asupritorilor japonezi, autorul ajunge la concluzia că mișcarea de eliberare în Coreea a început cu mult mai înainte de perioada care constituie obiectul lucrării sale, cunoscînd o amploare deosebită în anii 1929—1931.

Tratînd despre forțele motrice ale luptei de eliberare din această perioadă, Mazurov subliniază că forța conducătoare era clasa muncitoare, care se remarcă prin combativitate și maturitate politică. Mișcarea grevistă

din anii 1929—1931 se caracterizează prin îmbinarea revendicărilor economice cu cele politice: ziua de muncă de 8 ore, asigurare socială, libertatea organizării sindicatelor, libertatea întrunirilor etc.

Alături de muncitori, în mișcarea națională de eliberare a participat activ țărănimia care era de asemenea interesată în scuturarea jugului asupritorilor japonezi—stăpîni ai marii proprietăți de pămînt. Țărănimia — precizează autorul — era conștientă de faptul că rezolvarea democratică a problemei agrare în Coreea putea fi rezolvată numai după lichidarea dominației japoneze. De aceea țărănimia a sprijinit și a participat activ la mișcarea națională de eliberare.

În condițiile intensificării luptei proletariului și țărănimii coreene crește și se întărește starea de spirit împotriva asupritorilor japonezi în rîndurile micii burghezii și ale intelectualității. Mica burghezie coreeană — arată Mazurov — nefiind în stare să reziste concurenței capitalului japonez se alătură luptei maselor muncitoare ale poporului coreean pentru alungarea colonialiștilor japonezi.

Mișcarea națională de eliberare a poporului coreean în anii crizei economice mondiale a cunoscut un deosebit avînt, care constituie prima etapă de călire și îmbogățire a luptei revoluționare. Acțiunile maselor muncitoare din anii 1929—1931 au pregătit terenul pentru dezvoltarea pe mai departe a luptei, care, ulterior, capătă caracterul mișcării de partizani.

A doua etapă începe în septembrie 1931, cînd imperialiștii japonezi au invadat partea de nord-est a Chinei. Agresiunea japoneză a stîrnit un puternic avînt al mișcării de eliberare a poporului Chinei, care, la rîndul său, a exercitat o puternică influență asupra mișcării împotriva colonialiștilor japonezi din Coreea. Din acest moment acțiunile armate ale poporului coreean s-au unit cu lupta poporului chinez împotriva dușmanului comun — militarismul japonez. Primele detașamente de partizani ale patrioților coreeni au fost organizate în nord-estul Chinei, lupta

lor fiind indisolubil legată cu mişcarea de eliberare din Coreea. De altfel, se arată că în însăşi Coreea mişcarea de rezistenţă armată era organizată în primul rând în raioanele din nord. Acest lucru este explicat de V. M. Mazurov prin aceea că în raioanele din nordul Coreei erau concentrate cele mai mari întreprinderi industriale în care munceau un mare număr de muncitori. Aceştia însufleţiţi de chemările Partidului Comunist Coreean s-au situat în fruntea luptei mişcării naţionale de eliberare împotriva cotropitorilor japonezi. În afară de aceasta, influenţa mişcării de partizani din nord-estul Chinei s-a făcut simţită cu mai multă putere chiar în raioanele mai sus amintite ale Coreei.

Lupta de eliberare a avut însă şi unele insuccese care îşi găsesc explicaţia în faptul că detaşamentele de partizani au acţionat izolat, fiind lipsite de o conducere cu adevărat revoluţionară; la aceasta se adaugă regimul de teroare poliţienească ce a împiedicat dezvoltarea mişcării de partizani. Autorul subliniază că în aceste condiţii s-a resimţit tot mai mult lipsa frontului unic împotriva colonialismului japonez. De aceea, comuniştii coreeni, străduindu-se să lărgească baza mişcării de împotrivre, au depus o energetică activitate pentru închegarea forţelor patriotice ale poporului — muncitori, ţărani, intelectualitatea progresistă, mica burghezie şi burghezia naţională. Astfel, în anul 1935, în partea de nord-est a Chinei, comuniştii coreeni sub conducerea lui Kim-Ir-Sen au pus bazele asociaţiei „Renaşterea patriei”. Programul asociaţiei a formulat cu claritate scopul mişcării naţionale de eliberare a poporului coreean, indicând de asemenea şi căile de luptă pentru instaurarea guvernului democratic coreean. Pe primul plan s-a pus sarcina lichidării dominaţiei colonialiştilor japonezi pe calea unirii forţelor patriotice în front unic. Prin crearea asociaţiei „Renaşterea patriei” şi elaborarea programului de lucru a crescut şi s-a întărit influenţa asupra mişcării naţionale de eliberare. O deosebită însemnătate pentru intensificarea mişcării a avut-o şi crearea armatei unite în partea de nord-est în ianuarie 1936.

În continuare, autorul, pe bază de fapte, demonstrează succesele repurtate de partizanii coreeni în ciuda puternicilor expediţii de exterminare ale japonezilor. În august 1945 când armata sovietică a început operaţiunile militare împotriva agresorilor japonezi, patrioţii coreeni şi-au adus contribuţia lor înscriind noi pagini de glorie în lupta pentru eliberarea patriei lor de sub jugul imperia-liştilor japonezi.

N.N.

CZESLAW WYCECH, *Powstanie chłopów z roku 1846* (Răscoala ţărănească din anul 1846), Warszawa, 1955.

Răscoala ţărănească din Polonia, din anul 1846 a stat în centrul atenţiei multor istorici polonezi şi a constituit subiectul a numeroase studii istorice. Cu toate acestea, eforturile de pînă acum n-au reuşit să dea o lucrare de ansamblu, să releve esenţialul acestor mişcări ţărăneşti. Meritul lui Czeslaw Wycech este că prin lucrarea de faţă umple acest gol, punînd în adevărata lor lumină mişcărilor ţărăneşti din anii 1846—1848.

Pentru dezvoltarea temei propuse, autorul a folosit documentele poloneze publicate sau inedite, corespondenţa oficială, particulară şi bisericească pe această temă, relatările verbale ale martorilor la răscoale sau ale urmaşilor acestora, jurnalele de amintiri, lucrările şi culegerile de materiale şi chiar cîntecele populare brodate pe această temă.

Lupta ţăranilor din Galiţia împotriva asupririi feudale este privită de autor în complexul condiţiilor istorice ale Poloniei de atunci, al luptei de clasă la sate şi luptei generale pentru eliberarea naţională. Pe această bază, autorul combate toate afirmaţiile de pînă acum ale istoricilor burghezi, arătînd că răscoala ţăranilor din Galiţia din anul 1846 a contribuit în mare măsură la scuturarea jugului feudal şi la lupta pentru eliberarea naţională.

În februarie 1846 organizaţiile democratice poloneze din ţară şi emigraţie au hotărît

să organizeze concomitent în întreaga Polonie (aflată sub jugul celor trei ocupații străine), o revoluție care avea drept scop eliberarea țării de sub ocupația străini și îndeplinirea reformei agrare. Din cauza unei slabe organizări și a arestării masive a capilor revoluției și conducătorilor democrați, această revoluție a fost înăbușită înainte de a-și atinge scopurile propuse. Conducătorii țărănimii, însă, s-au folosit de situația revoluționară creată în țară, fiind semnalul răscoalei. Între sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, țărănimea poloneză — din cauza condițiilor materiale mizere în care se zbatea — a dus o luptă continuă pentru abolirea orânduirii feudale.

Pentru a ilustra în linii mari situația din agricultură este suficient să arătăm că în 1840, pământul moșieresc cuprindea în Galiția o suprafață de 6 499 625 morgi¹, adică 49,6% din suprafața arabilă totală, în vreme ce gospodăriile țărănești posedau numai 6 696 704 morgi, adică 50,4%. Astfel, unei gospodării țărănești îi venea în medie 12,5 morgi de pământ, în timp ce o moșie se întindea pe o suprafață aproximativă de 1940 morgi. La aceasta mai trebuie adăugat că numărul țăranilor săraci se ridica la 20% din populație și că în vreme ce populația sătească se mărea din an în an, producția agrară se menținea la vechiul nivel, sau chiar scădea. Ca urmare a slabei dezvoltări a capitalismului în Galiția, în lupta lor împotriva feudalismului, țăranii nu au fost sprijiniți nici de burghezie, care era încă prea slabă și nici de locuitorii orașelor, care se compuneau în general din mici meseriași și negustori.

În februarie 1846, în timp ce la Cracovia se instaura guvernul revoluționar al lui Tyssowski, țăranii din satele Galiției se ridicau împotriva feudalilor, atacând moșiile, împărțind grânele găsite în hambare, judecând și pedepșind pe moșieri pentru purtarea lor neomezoasă. Având un orizont îngust, democrații revoluționari nu au reușit să coordoneze

mișcările țărănești cu acțiunile revoluționare pentru urmărirea scopului comun și astfel s-a ajuns la ciocniri între cele două mișcări antif feudale.

La 3 martie 1846 revoluția de la Cracovia a fost înăbușită de către armatele austriace (Galiția aflându-se sub ocupația austriacă), însă luptele țăranilor împotriva nobilimii au continuat până în anul 1848 când a fost abolită iobăgia.

Prima fază a răscoalelor țărănești, care a durat până la începutul lunii martie 1846, a avut un caracter neprogramatic, ascuțit, singeros, rezolvându-se pe loc cererile imediate ale țăranilor.

În vilttoarea răscoalelor devine proeminentă figura luptătorului pentru cauza țărănimii, Jakub Szela, țăran din satul Smarżowa (în nordul raionului Tarnów). După înăbușirea primei faze a luptelor țărănești, fiind considerat capul răscoalei, Szela a fost mai întâi arestat și ținut câțiva vreme în închisoarea din Tarnów, iar apoi, la 21 ianuarie 1848 la hotărârea Prezidiului Camerei Imperiale a fost expulzat din țară pe viață și strămutat în Bucovina, pe domeniile Solca, în nordul Moldovei, lângă Rădăuți.

În satul Solca din Moldova a trăit Jakub Szela aproape un sfert de veac. Împreună cu el au mai fost deportați soția și doi dintre copiii săi.

Deosebit de interesant ar fi de stabilit dacă Szela a avut relații cu revoluționarii moldoveni de la 1848. În această privință, Wycech nu aduce nici un fel de lămuriri. Din descrierile sale se desprinde numai că acest om cu un caracter foarte dur, nici în condițiile deportării nu a renunțat la atitudinea sa față de nobili. În drum spre Bucovina el a fost întrebat dacă „s-ar mai ridica încă o dată împotriva panilor”, la care Szela a răspuns afirmativ.

De la începutul lunii martie 1846, luptele țărănești au intrat într-o nouă fază în care atacurile asupra moșiilor sînt sporadice, dar țăranii refuză îndeplinirea obligațiilor de iobagi și uneori dau foc recoltei. În această perioadă, ei se lovesc de frontul comun al austriecilor

¹ morga — unitate de măsurat pământul 56 ari.

ocupanţi, al nobilimii şi clerului polonez, ceea ce face să crească conştiinţa lor politică. Ei formulează revendicări economice şi sociale.

Slăbiciunea mişcărilor sociale din Galiţia din anul 1846 a constat în primul rând în lipsa de unitate între mişcarea revoluţionară şi cea ţărănească şi, decurgînd din aceasta, în nepregătirea populaţiei săteşti pentru a participa la lupta pentru eliberarea naţională. Răscola ţăranilor din Galiţia a jucat un rol important în subminarea feudalismului polonez şi a fost expresia ascuţirii luptei de clasă între ţărâtime şi moşierimea feudală, la jumătatea secolului XIX.

E. L.

JAROSLAV POŠVÁŘ, *Brněnská mincovna za třicetileté války* (Monetăria din Brno în timpul războiului de 30 de ani), în *Časopis Matice Moravski*, 1957, 76, nr. 1–2, p. 57–72.

Autorul se ocupă cu istoria monetăriei din Brno în prima jumătate a secolului XVII. Este interesant de reţinut din articolul de faţă faptul că în 1620 stările cehe şi morave au căutat să stabilească o uniune monetară între ţările confederate în lupta împotriva Habsburgilor, ţări între care figura şi Transilvania. Din art. 11 al tratatului de alianţă din 15 ianuarie 1620, încheiat între Frederic de Pfalz, în calitate de rege ceh, pe de o parte şi principele Transilvaniei Gabriel Bethlen şi stările ungare şi transilvănene, pe de altă parte. În ţările cehe şi în Transilvania valoarea comună a monetelor se stabilea astfel: 1 ducat trebuia să valoreze 210 creiţari, 1 coroană 175 creiţari, 1 zlotrenan 150 creiţari, 1 taler 140 creiţari, 1 taler spaniol 150 creiţari.

M. D.

D. ANGHELOV, *Аграрните отношения в северна и средна Македония* (Relaţii agrare în nordul şi centrul Macedoniei în sec. al XIV-lea), Editura Academiei bulgare de ştiinţe, Sofia, 1958, p. 256.

Autorul şi-a împărţit lucrarea în trei mari capitole. după cum urmează: I, Proprie-

tatea mînăstirească feudală în nordul şi centrul Macedoniei în cursul sec. al XIV-lea, II, Dependenţa satelor mînăstireşti şi III, Situaţia economică a mînăstirilor. De la început, prof. Anghelov arată că în cursul sec. al XIV-lea, atît de zbuciumat şi de inegal în evenimente, marea proprietate funciară a crescut în chip considerabil, mai ales în jurul mînăstirilor. Cîteva lăcaşuri mînăstireşti, situate în nordul şi centrul Macedoniei, devin în această perioadă mari proprietari de sate. Un număr de peste 200 de aşezări ome-neşti aparţineau la trei sau patru mînăstiri, dintre care Hilandar dispunea de aproape o sută de sate. Pe lingă acestea, mînăstirile mai aveau în proprietatea lor numeroase metoace, livezi, grădini, lunci, mori şi alte bunuri obţinute prin donaţii şi achiziţii.

Analizînd o serie de documente de cancelarie emise îndeosebi de voevozii şi regii sîrbi, fiindcă la această epocă Macedonia se afla sub stăpînire sîrbească, prof. D. Anghelov identifică satele şi seliştele aparţinînd bisericilor şi mînăstirilor din aceste regiuni ale Macedoniei. Chiar într-un act de donaţie de la 1300, dat de regele Milutin (1282–1321) se întîlnesc toponimice identice cu cele din documentele Ţării Romîneşti din sec. XIV–XVI, ca de pildă *Ракита*, *Бистрица* (p. 20). Sau altele de mai tirziu *Могилица*, *Гълбочану* (p. 21), *Изворь* (p. 23), *Тудорица*, *Бръсть* (p. 24) ş. a.

Din analiza documentelor reiese că economia de pe aceste mari domenii feudale consta în munca pămîntului şi creşterea vitelor. De aceea, satele erau donate „cu baştina lor”, „cu toate privilegiile lor” (p. 49) „pentru suflet” sau „za postrig” (p. 53),—elemente cauzale pe care autorul le desprinde din cuprinsul actelor spre a găsi explicaţia rotunjirii marilor domenii mînăstireşti din nordul şi centrul Macedoniei.

Pe de altă parte, populaţia satelor aflate în proprietatea mînăstirilor sporea cu iobagii fugiţi de pe alte moşii, unde exploatarea era aparent mai mare. Ei deveneau „oameni legaţi de biserică” şi numărul lor era considerabil. În felul acesta, s-a ajuns la consolidarea relaţiilor feudale din această epocă.

Foarte interesant e subcapitolul (p. 90—119) privitor la structura socială a populației dependente de pe domeniile minăstirești. Pornind de la cercetarea rentei feudale, autorul stabilește că diferențierea privind renta era condiționată atît de categoria socială a iobagului, cît și de calea pe care acesta devenise legat de glie. Prof. Anghelov distinge cinci categorii de iobagi aflați în relații de dependență față de proprietatea bisericească: *pariki, vlasi, otroki, arbanasi* și *sokalniki*. După cum se vede, „vlahii” formau și ei o categorie de iobagi și sînt menționați încă de pe la 1308 într-un act de danie de la craiul Milutin, în care se spune că minăstirea primea printre altele și un „cătun de vlahi” (p. 101). Se pare că vlahii se ocupau mai ales cu creșterea vitelor, spre deosebire de celelalte categorii care erau supuse la munci diferite. Însă trăsătura comună a populației dependente era faptul că dispunea de o bucată mică de pămînt și de unelte de lucru.

În continuare, autorul se ocupă de diferitele dări, imunități și instituții feudale, în care era angrenată populația satelor minăstirești. În această privință, documentația e foarte abundentă. Iobagii prestau renta în natură și foarte rar în bani. Interesant de remarcat e faptul că cuantumul și natura rentei variau în mod arbitrar de la o minăstire la alta. În consecință, sistemul de exploatare nu avea nici un fel de măsură și minăstirile ortodoxe din nordul și centrul Macedoniei apar în sec. al XIV-lea cu domenii întinse și situate la mari depărtări, ca niște veritabili feudali. În concluzie, prof. Anghelov constată că în cursul acestui secol relațiile feudale erau foarte dezvoltate, că începînd de la mijlocul secolului al XIV-lea, se înregistrează o creștere a raporturilor monetare de schimb. În sfîrșit, predominarea rentei feudale în natură apăsa greu asupra maselor populare din nordul și centrul Macedoniei.

Lucrarea prof. D. Anghelov folosește o documentare bogată și argumente științifice convingătoare. Stilul sobru și atrăgător prin sugestiile din cuprins și analiza justă a problemelor, fac din lucrare o valoroasă con-

tribuție la cunoașterea situației sociale și economice a Macedoniei din sec. al XIV-lea.

Tr. I.-N.

ZYGMUNT ŚWIECHOWSKI, JAN ZACHWATOWICZ, *L'architecture cistercienne en Pologne et ses liens avec la France*, în „Buletyn Historii Sztuki”, Warszawa, 1958, XX, nr. 2, p. 139—173.

În prima parte a studiului, autorii lămuresc condițiile istorice de pătrundere a arhitecturii cisterciene în Polonia. Expansiunea maximă a ordinelor călugărești pentru evangelizarea țărilor baltice și a Poloniei are loc în secolele XII și XIII etapă care corespunde și cu înălțarea unui important număr de monumente cisterciene în aceste ținuturi. Se subliniază numărul mare, de trezeci fundații cisterciene, depășind pe acela din Ungaria și Boemia. Se deosebesc cîteva perioade în cadrul dezvoltării acestei arhitecturi în Polonia, și anume prima în sec. XII, 1170—1180, a doua între 1210 și 1240 și ultima la sfîrșitul sec. XIII și primul deceniu al secolului următor.

În partea a doua a studiului se face o interesantă prezentare generală a particularităților acestei arhitecturi. Mai întîi este analizată amplasarea acestor monumente, izolate, dar totuși relativ apropiate de un tîrg sau un burg, în legătură cu anumite condiții economice speciale din Polonia. Se încearcă apoi să se reconstituie, pe baza puținelor vestigii păstrate, structura construcțiilor gospodărești și instalațiile care existau în cadrul unei astfel de construcții.

Programul general al arhitecturii acestui grup de monumente este comun cu acela al construcțiilor franceze. Cele mai multe treceau întîi printr-o etapă scurtă mai modestă, cu o bisericuță de mici proporții, care ulterior era înlocuită printr-o construcție de tipul clasic trinavat cu transept.

După analiza detaliată a sistemului de boltire, autorii se ocupă de ornamentația

sculptată a acestor monumente, care prezintă unele particularități, rezultate din îmbinarea ornamentelor romanice din ultima etapă cu elemente gotice, cît și din dominarea motivelor geometrice, asupra celor figurative. În genere, în arhitectura și sculptura acestor monumente domină elemente ale stilului propriu burghinion, cu unele trăsături datorită unor intermediare germane între Polonia și nordul Franței. Într-un singur caz, acela al bisericii din Pudy, autorii subliniază apariția unor soluții regionale, evidente în planul și structura monumentului datorită meșterilor locali.

În concluzie, se consideră că meșterii constructori aduși de cistercieni pot fi considerați misionarii goticului în Polonia.

C. N.

EMANUEL ROSTWOROWSKI, *O polską koronę. Polityka Francji w latach 1725—1733* (Politica Franței în anii 1725—1733 față de coroana Poloniei), Wrocław-Krakovia 1959, Ed. Academiei Polone de științe, 363 p.

Autorul acestei lucrări a abordat o temă care nu a fost tratată anterior decît în treacăt sau într-un mod foarte general de alți istorici. Spre deosebire de aceștia E. Rostworowski și-a fundamentat lucrarea cu precădere pe materialul din arhivele Ministerului de Externe al Franței, pe manuscrisele de la Biblioteca Națională din Paris — fondurile de corespondență politică cu Polonia, Rusia, Saxonia, Suedia și Turcia — și pe documentele publicate în colecția *Sbornik russkogo imp. istoricesk. obščestva* — privitoare la această perioadă de timp — pe care le-a confruntat și completat cu originalele lor din arhivă.

E. Rostworowski a pus în lumină în această lucrare atît desfășurarea activității diplomatice a guvernelor lui Ludovic al XV-lea pentru sprijinirea recuperării tronului Poloniei de către Stanislas Leszczynski cît și rati-

unile economice ale politicii Franței în această perioadă. Astfel cardinalul Fleury care succede ducelui de Bourbon la guvern (după căderea acestuia dîn urmă în iunie 1726) este conștient de faptul că un război ar prejudicia la maximum finanțele șubrede ale monarhiei franceze și de aceea se străduiește de a menține pacea Franței. Vrînd să reducă și din cheltuielile pentru afacerile externe ale Franței el intră în divergență uneori chiar cu unii din miniștrii săi.

Pe baza datelor incontestabile din arhive, E. Rostworowski pune în lumină faptul că diplomații lui Ludovic al XV-lea au pregătit cu grijă alegerea lui Leszczynski. Bancherul varșovian P. Riaucourt, de origine francez, sprijină această acțiune. El avea strînse legături cu ambasadorii francezi. Secretarul unuia dintre aceștia, F. S. Livry — Walcourt, locuia chiar în casa lui Riaucourt cum arată corespondența din arhiva Ministerului de Externe.

Diplomații nu au ținut însă seama de conjunctura internațională din Europa de atunci, de rolul important pe care îl avea Rusia și nici de coeziunea alianței austro-ruse. Ludovic al XV-lea conducîndu-se numai în funcție de ascuțita luptă dinastică din Europa de la începutul secolului al XVIII-lea era firesc să sufere un eșec.

Autorul subliniază poziția greșită pe care se situează istoricii A. Vandal, E. J. Rathery și alții care „cer” lui Fleury să fi folosit influența Turciei, a Suediei și diversiunea lui Filip Orlik arătînd adevărata situație a fiecăreia. Turcia era imobilizată de războiul din Persia, Suedia își pierduse importanța pe care o avusese mai înainte, iar Orlik era rupt de adevăratele aspirații ale căzăcimii.

Prezentînd faptele istorice în amănuntele bogate pe care le oferă cercetarea directă a documentelor de arhivă, și interpretîndu-le în mod critic E. Rostworowski, fost bursier, în timpul cercetărilor, al Institutului de Istorie al Academiei Polone de științe, a dat o lucrare promițătoare.

A.C.

BIZANTINOLOGIE

J. VERPEAUX, *Nicéphore Chumnos, homme d'état et humaniste byzantin*, Paris, 1959, p. 216.

Cultura și arta bizantină a cunoscut, începând din sec. XIII până la dispariția Bizanțului, o perioadă de renaștere cu tot declinul continuu al statului. Din păcate, studii monografice, care să ne permită să apreciem la justa valoare epoca de înflorire culturală din sec. XIII—XV, lipsesc în cea mai mare parte. Prima jumătate a sec. XIV a fost ilustrată de nume ca Theodor Metochites, Joseph Filosoful, Nicephor Gregoras, personalități cu preocupări multiple, poligrafi în sensul cel mai larg al cuvântului — filosofi, matematicieni și oameni de literă. Pe aceeași linie de preocupări se situează și Nicephor Chumnos, fără însă să egaleze în valoare pe nici unul din cei amintiți mai sus.

În primul capitol al volumului prezentat este schițată viața și activitatea politică a lui N. Chumnos, identică cu a oricărui alt demnitar bizantin, slugarnic și lingușitor față de cei mai puternici, dispus la orice compromis; datorită acestor „însușiri” el ajunge până la cele mai înalte funcțiuni în stat. Opera lui Chumnos, de o mare diversitate, este împărțită și analizată de J. Verpeaux în patru mari capitole: corespondența, operele oratorice, operele filozofice și religioase și preocupările sale în domeniul matematicii.

Din păcate, autorul nu insistă îndeajuns asupra informațiilor care se degajează din corespondența lui Chumnos, deși o consideră „o oglindă a societății contemporane” (p. 65). În acest capitol J. Verpeaux trădează o concepție destul de simplistă în ce privește aristocrația bizantină, considerând că același grup al clasei conducătoare deținea marile proprietăți funciare, funcțiunile aulice și era în centrul vieții intelectuale. Situația se prezenta mult mai complex și într-o lucrare recentă am căutat să desprindem unele aspecte specifice clasei conducătoare pentru veacurile XIII—XIV (E. Frances, Răscoala

zeloților din Thessalonice în lumina ultimelor cercetări, Studii XII (1959), nr. 3, p. 265). În orice caz merită subliniată, așa cum rezultă din scrisorile lui Chumnos, totala indiferență manifestată de clasa conducătoare față de greaua situație prin care trecea Bizanțul; simplă inopie politică sau totală lipsă de patriotism? Această problemă J. Verpeaux ezită să o discute.

Scrisorile lui Chumnos ca și opera sa oratorică sînt pline de artificialitate, lipsite de originalitate, cu continui referințe la autorii antici și la scrierile religioase, așa încît ele trebuie folosite cu multă precauție ca sursă istorică. În discursul adresat Thessalonicienilor pentru a-i îndemna să aplice justiția, cea mai mare parte a referințelor la orașul Thessalonice sînt luate din Cameniatas, istoric din veacul X. Cu toate acestea sînt și unele indicații despre abuzurile administrației bizantine din timpul său și J. Verpeaux ar fi putut stăruia mai mult asupra informațiilor pe această linie. Cuvîntarea lui Chumnos împotriva patriarhului Niphon dezvăluie corupția clerului superior bizantin. De altfel încercarea lui Andronic II și apoi Andronic III de a reorganiza justiția s-a lovit de aceeași răcilă (P. Lemerle. *Le juge général des Grecs*, *Mémorial L. Petit*. Paris, 1948, p. 301). Este regretabil că și de astădată J. Verpeaux trece prea ușor peste un material documentar, care poate servi la cunoașterea unor cercuri din societatea bizantină.

Preocupările lui Chumnos în domeniul matematicii și astronomiei sînt simple divagații la modă în Bizanțul secolului XIII—XIV (Cel mai mare astronom bizantin, Theodor Melitiniotis, a trăit în aceeași perioadă).

Problema care reține și dă naștere la discuții o constituie în special aprecierea operei filozofice a lui Chumnos. Aceasta este o îmbinare a celor două forme de gîndire care au prevalat în filosofia bizantină, aristotelism și platonism, acceptate însă pînă la limitele permise de religia creștină. Astfel operele sale cosmologice păstrează din filozofia

profană numai ceea ce se poate împăca cu cosmogonia genezei. Pe baza acestor constatări, J. Verpeaux îl consideră pe Chumnos un reprezentant al unui umanism specific bizantin care se caracterizează prin concilierea filozofiei elenice cu învăţătura creştină. Nu putem împărtăşi acest punct de vedere. Întreaga filozofie bizantină de la Vasile cel Mare şi pînă la Platon s-a călăuzit după aceste principii. Încercările de emancipare ale unui Joan Italos au fost prompt sancţionate de biserică, cu ajutorul puterii imperiale. Nicephor Chumnos rămîne un reprezentant al cercurilor feudale bizantine şi opera sa impregnată de teologie nu poate fi considerată o producţie umanistă. Încercarea de a elabora o sinteză din platonicism şi aristotelism în cadrul gândirii creştine nu aparţine lui N. Chumnos, ci este un curent care se desemnează în Bizanţ din sec. XIII începînd cu Nicephor Blemmydes (B. Tatakis, *La philosophie byzantine*, Paris, 1949, p. 233). Eforturile autorului de a prezenta pe Nicephor Chumnos drept o figură reprezentativă pentru cultura bizantină de la sfîrşitul sec. XIII şi începutul sec. XIV, nu ni se par convingătoare.

E. F.

V. GRUMMEL, *La Chronologie*. Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 487 p. (Bibliothèque byzantine).

Lucrarea *La Chronologie* deschide seria celor nouă volume din tratatul sinteză ce urmează să apară sub direcţia lui Paul Lemerle, A. Bataille, A. Dain, V. Grummel, R. Guillaud, V. Laurent şi A. Mirambel, intitulat *Traité d'études byzantines*. (Semnalăm că anterior primului volum a apărut în 1955, din aceeaşi serie volumul II, *Le Papyrus*). Celelalte volume ale tratatului se vor referi în ordine succesivă la următoarele probleme şi aspecte ale documentării necesare studierii culturii şi civilizaţiei bizantine: III. Les Manuscrits; IV. Les Documents d'archives; V. Les Inscriptions; VI. La Sigillographie;

VII. La Numismatique; VIII. Les Sources Littéraires; IX. La Langue.

La Chronologie publicat de V. Grummel la Institutul francez de studii bizantine tratează în cuprinsul său următoarele principale teme: *L'Origine des ères mondiales; Les cadres chronologiques; Tableaux chronologiques*. Lucrarea nu constituie în ansamblul ei o simplă înşiruire cronologică a evenimentelor istoriei imperiului bizantin; ea prezintă modurile sau procedeele de datare folosite în sursele multiple şi diverse ale istoriei bizantine, precum şi modalitatea interpretării şi folosirii corecte a acestor surse. Cu alte cuvinte, obiectul principal al volumului este valorificarea mijloacelor de orientare în cronologia strict necesară pentru cercetarea ştiinţifică a istoriei imperiului bizantin. Aceste diverse mijloace pot fi: calendare specifice diferitelor regiuni, cicluri de ani, perioade laice şi religioase, delimitarea diferitelor domnii şi pontificate, indicarea sărbătorilor religioase, precum şi semnalarea diferitelor fenomene ale naturii (eclipse solare, comete, cutremure de pămînt).

Capitolul I *L'Origine des ères mondiales* semnaleză următoarele teme mai importante: fundamentarea erelor istorice mondiale, era creştină a primilor cronografi şi cronologia primelor trei secole orientată de liturgica bisericii, reformele calendaristice sub Justinian şi importanţa lor, formarea erei bizantine, era romană. Capitolul II *Les Cadres chronologiques* prezintă ciclurile anuale (cicluri lunare, cicluri liturgice, cicluri convenţionale-olimpiade etc). Capitolul III *Tableaux chronologiques* cuprinde tabele cu caracter special (calendarul iulian, numele şi durata lunilor în diverse calendare), tabloul datelor istorice pentru Imperiul bizantin, Persia, Caucazul, Islamul, Slavii, Orientul latin, Occidentul, lista papilor şi a patriarhilor etc., precum şi determinarea principalelor fenomene ale naturii (tabela eclipselor solare, prezenţa diferitelor comete, date referitoare la cutremure de pămînt).

Lucrarea este precedată de o bogată listă bibliografică (cărţi şi periodice). cu

referințe la istoria imperiului bizantin. De asemenea fiecare capitol în parte este însoțit de indicații bibliografice.

Remarcăm că unele teme ale lucrării au fost fie comunicate, anterior publicării volumului, la: *Association des études grecques* sau la *Congrès international des études byzantines*, care a avut loc la Thessalonie în 1953, fie publicate (în Byzantion în anul 1953).

Lucrarea *Traité d'études byzantines* de sub redacția lui Paul Lemerle va constitui prin materialul grupat, prin tehnica și metoda de cercetare, un excelent instrument de investigație a istoriei bizantine. Tratatul va fi urmat de un „Précis” care va determina aspecte din istoria țărilor și popoarelor al căror trecut a fost strâns legat de viața și cultura imperiului bizantin, cuprinzând într-o formă rezumativă toate referințele (cronologice, geografice, istorice) necesare cunoașterii datelor și realităților istorice ale evului mediu bizantin.

P. S.

ANDRÉ GRABAR, *Émaux byzantins au trésor de Saint Marc à Venise*, în „Cahiers de la céramique et des arts du feu”, nr. 12, 1958, p. 164–176 + 12 fig.

Autorul consideră momentul culminant al orfevrăriei bizantine sec. IX–XII, când arta emailului cunoaște o dezvoltare excepțională întrecând pe aceea din întreaga lume prin perfecțiunea tehnică, strălucirea, armonia și transparența culorilor, cât și predilecția pentru compozițiile vaste cu figuri omenești.

Prezentând în linii mari tezaurul de la Sant-Marco, remarcabil pentru cunoașterea artelor decorative bizantine, sînt analizate mai îndeaproape două legături de cărți, datînd din sec. X–XI, decorate cu pietre prețioase, perle și emailuri colorate, și în contrast cu acestea un exemplar din secolul al XV-lea marchînd decadența acestui gen. Mai sînt de asemeni prezentate două icoane

excepționale din sec. X și vestita operă de orfevrărie și email Pala d'oro.

În concluzie autorul remarcă influența artei emailului asupra picturii murale și asupra miniaturilor din sec. XI–XII.

C. N.

RODOLPHE GUILLAND, *Autour du livre des cérémonies*, în *Ελληνικά*, tom. 16, Salonic, 1958–1959, p. 77–94.

Vechile edificii imperiale din Constantinopol și ceremoniile curții bizantine formează obiectul unor cercetări stăruitoare ale bizantinologilor occidentali. S-au întreprins și săpături arheologice pentru înlesnirea acestor cercetări.

În studiul de față R. Guiland examinează informațiile cuprinse în lucrarea împăratului bizantin Constantin Porfirogenitul *Despre ceremonii*, încercînd să determine în primul rînd poziția exactă și arhitectura așanumitelor „Galerii ale lui Marcian” din Marele Palat de lângă Hipodrom.

Autorul se ocupă apoi de sala de ceremonii, de sala semicirculară neacoperită, în mijlocul căreia se afla fîntîna cu statuile de lei, de poarta orașului numită „Milion” cu înfățișarea unui arc de triumf.

Guiland cunoaște bine construcția și istoria acestor monumente bizantine. El rectifică unele erori și înlătură unele imprecizii din lucrările lui J. Ebersolt, A. Vogt, J. Labarte, A. D. Mordtmann, R. Janin, A. Paspatis.

Pentru identificarea topografică și arhitecturală a monumentelor de care se ocupă, precum și pentru determinarea modului cum erau întrebuințate aceste monumente în diferite perioade din istoria Bizanțului, autorul folosește, pe lângă lucrarea *Despre ceremonii* a lui Constantin Porfirogenitul, cronicile și scrierile bizantine ce ni s-au păstrat de la Malalas, Kedrinos, Zonaras, Leon Gramaticul, Ana Comnena.

Autorul vorbește despre prezența facțiilor bizantine la ceremoniile curții impe-

riale, despre ovațiile pe care *albaștrii și verzii* le rosteau în întâmpinarea împăratului. El relevă cu amănunte parada serbărilor din palatele imperiale. Expunerea lui Guiland în ceea ce privește desfășurarea ceremoniilor se caracterizează prin același stil solemn și admirativ ce se întâlnește în însuși izvorul documentar imperial pe care-l folosește.

Dar edificiile istorice de care se ocupă autorul au cunoscut, nu numai recepții și petreceri, ci și urzeli de intrigi și asasinat. Păziți cu o vigilență bine organizată, cei

mai mulți dintre împărații bizantini au stat departe de masele populare.

Prin felul cum au fost construite, aceste edificii imperiale au asigurat familiei imperiale deplina ei izolare în marele oraș cu o populație atât de activă și gata de răscoală, cum erau masele populare din capitala imperiului bizantin. Dacă nu se ține seama de natura relațiilor sociale din perioada respectivă, nici construcția și nici istoria monumentelor imperiale bizantine nu pot fi lămurite cu obiectivitate științifică.

Gh. C.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a Statului, vol. II 1621—1652, București, 1959, 566 p*

Continuând întocmirea instrumentelor de lucru menite să ușureze munca de cercetare a fondurilor de documente aflate în depozitele Arhivei Centrale din București, Direcția Arhivelor Statului a publicat la sfârșitul anului trecut volumul al II-lea al Catalogului de documente moldovenești.

Față de celelalte lucrări ajutătoare, ca indici cronologici, inventare etc., unde conținutul documentelor este redat deseori vag și confuz printr-o scurtă propoziție, cataloagele prezintă o utilitate mai mare, ele oferind informații mai bogate și, deci, posibilitatea unei mai bune orientări în depozitele arhivistice. De aceea, ni se pare fericită ideea de a se renunța la publicarea de indici și de a se proceda la alcătuirea unor asemenea cataloage cu rezumate cuprinzătoare.

Volumul de care ne ocupăm — prezentat în condiții grafice deosebite — este deschis de o prefață (p. 5—9) în care se arată scopul și utilitatea lucrării și se relevă diverse probleme ce se desprind din documentele rezumate în catalog. După aceeași metodă de lucru folosită la volumul I¹ urmează apoi (p. 13—435)

prezentarea în rezumat și regist a 2 269 documente din perioada 1621—1652, în cea mai mare parte inedite. Lucrarea se încheie cu: lista logofeșilor (p. 437), lista grămăticilor (p. 438—439), tabla de concordanță a numărului documentului din catalog cu cota lui din fondul arhivistic (p. 440—472), lista de concordanță a documentelor cu date rectificate (p. 473—474), un indice de nume (p. 475—549) și unul de lucruri (p. 551—566).

Cercetătorii pot urmări cu ajutorul catalogului aspecte variate ale vieții economice, sociale și politice din Moldova în perioada dată.

Astfel numeroase documente se referă la exploatarea domeniului feudal (doc. 35, 74, 86, 87 etc.), la dezvoltarea diverselor meșteșuguri și la organizarea lor (doc. 55, 385, 441, 1417, 1832, 1914 etc.), precum și la condiția socială a meșteșugarilor (doc. 4, 713, 744 etc.); alte documente se referă la exploatarea păcurii (doc. 363, 424, 433, 494, 674) și a sării (767, 2198, 2227) la comerț și organizarea lui (doc. 1825, 2010, 2149, 2129, 2227 etc.).

Cele mai multe documente sînt acte de proprietate — întăriri domnești, hotărnicii, acte de vânzare-cumpărare — care atestă dreptul de proprietate feudal asupra pămîntului și al celor ce-l lucrează, drept care stă la baza relațiilor de producție din epoca respectivă.

¹ Vezi prefața volumului I și recenzia din revista „Studii” 1957, nr. 5

Actele care privesc transferul de proprietate ne dau posibilitatea să urmărim pe de o parte extinderea marelui domeniu (cumpărări masive de pământ fac marii boieri Lupu Prăjescu, Ionașcu Cehan, Dumitrașcu Ștefan ș.a., precum și mânăstirile Bisericieni și Brnova, în afara daniilor primite), iar pe de altă parte, pauperizarea maselor de mici producători care sînt nevoiți să-și vîndă jirebia de pământ în anii de foamete (doc. 252, 286, 1273, 1307, 1336, 1840 etc., sau pentru achitarea obligațiilor fiscale (doc. 252, 2018, 2188).

Un bogat material oglindește dubla exploatare la care e supusă masa producătorilor: din partea statului și a stăpînului feudal. Astfel, o serie de documente se referă la obligațiile fiscale mereu crescînde din această perioadă (doc. 56, 922, 1126, 2189 etc.), la modul cum se percepeau acestea (doc. 526, 579), precum și la abuzurile făcute de dăbilarii (doc. 78, 370 etc.). Alte documente vorbesc de obligațiile țăranilor dependenți față de stăpînul moșiei pe care se hrănesc (doc. 35, 86, 152, 1008, 1880, 2102, 2256 etc.). La aceste obligații, se adaugă exploatarea otomană (doc. 16, 682, 1126) și repetatele prăzi tătărești.

Nemaiputînd suporta această situație grea, țăranii își găsesc deseori scăparea în fuga peste graniță sau în alte sate (doc. 177, 258, 289, 482, 799, 1885, 2044 etc.) încît întîlnim deseori sate pustiite (doc. 13, 169), sau haiducîndu-se (doc. 100, 2137).

Față de intensificarea împotrivirii celor exploatați, domnia ia măsuri pentru reprimarea ei: confiscarea averii fugarilor în favoarea celor ce le achită cîsla (doc. 258, 482 etc.) sau a stăpînului de moșie (doc. 35, 577), aducerea la urmă a vecinilor fugiți cu ajutorul dregătorilor domnești (doc. 48, 177, 2044 ș.a.) etc. Situația creată la un moment dat din pricina fugii (mai ales cu prilejul expediției turcești din 1621) determină domnia să dea așezămîntul din 16 ianuarie 1628 privind situația vecinilor fugari (doc. 400).

Tot datorită extinderii fugii, domnia este obligată să se preocupe de repopularea satelor, pentru a asigura veniturile necesare vistieriei și mîna de lucru pentru feudali. În această perioadă — mai ales în timpul lui Miron Barnovschi — se dau numeroase privilegii pentru slobozii în care urmau să vină străini ca: ruși, leși, sîrbi, unguri, valahi (doc. 140, 175, 283, 291, 354, 922 etc.) și uneori chiar moldoveni fugiți (doc. 478).

O altă serie de documente ne permit să cunoaștem organizarea administrativă și militară a țării (doc. 22, 50, 74, 583, 858, 2159 etc.).

Numeroase documente amintesc importante evenimente politice ca, de pildă, lupta dintre Ștefan Tomșa și Movilești (doc. 10, 122, 160); altele se referă la relațiile externe ale Moldovei cu Țara Romînească (doc. 1309, 1879, 1931, 1835 etc.), cu Ardealul (doc. 122, 879), cu cazacii zaporojeni (doc. 122, 2198, 2227 etc.), cu Polonia (doc. 122, 160, 2127, 2136 etc.).

Printre documentele rezumate în Catalog mai întîlnim de asemeni acte importante ca cele din 1639 în care Vasile Lupu se intitulă domn al Moldovei și Țării Romînești (doc. 1397, 1398)¹.

Remarcînd importanța Catalogului și a materialului documentar prezentat, nu putem trece cu vederea unele lipsuri ale sale.

În primul rînd nu înțelegem de ce autorii s-au oprit la anul 1652 și nu la 1650, cum era mai plauzibil.

Autorii nu explică datarea pe care o fac unor documente nedatate (doc. 53, 55, 83, 99 etc.).

Rezumatele sînt inegale: cele mai multe sînt bine întocmite, concis, semnănd totodată elementele principale din documente; sînt, însă, unele rezumate prea lungi, cu amănunte ce puteau lipsi (rez. 203, 1027,

¹ Nu înțelegem de ce „al Valahiei” e pus în croșete, deoarece documentul menționează aceasta (vezi ms. 545 f. 114): apoi, de ce autorii consideră că actul e dat în Focșani, un document din aceeași zi fiind dat în Iași.

1918 etc.), iar altele omit știri importante (rez. 56, 476 etc.); unele din ele sînt confuze, neclare (rez. 54, 389, 525 1587, 1637 etc.); altele conțin greșeli de lectură sau datorate neînțelegerii documentului (rez. 1302: „De pirturi” este citit „depărături”; rez. 1460: „vătafii de gtrla...” este citit „vătafii din Gtrla...”; în rez. 388 se vorbește despre darea deseatinei și solăritului pentru mascuri, deși documentul se referă la două dări deosebite: deseatina — pentru mascuri și solăritul — pentru exploatarea populară a sării. În altele se traduc greșit unii termeni slavi; în rez. 46 se traduce „robotnici” — cei care scot la robotă (muncă domnească) — prin „lucrători”; „дань” (dare, bir) din doc. 520 și 528 se traduce prin „danie”; în alte rezumate se traduce „ureadnici” prin „zapcii” (rez. 476) termen impropriu secolului XVII); în unele se dau citate greșite (rez. 185) etc.

Deși prefața ne asigură că indicele „cuprinde trimiterea completă la documente” (p. 9), este departe de a fi complet și nu este alcătuit după regulile obișnuite.

În indicele de nume nu se fac trimiteri de la o formă a unui nume, la alta (ex: tg. Broaștei, vezi Broșteni — doc. 1653); unele nume lipsesc cu desăvîrșire (numele tinuturilor (rez. 5,7,8,9 etc) numele Sparta (rez. 995), Iena (rez. 1364) etc.), iar majoritatea nu au trimiteri la toate rezumatele care le menționează (ex: pentru Putna nu se fac trimiteri la rez. 1256, 1318, 1344, 1370, 1372, 1392, 1406, 1574, 1593, 1597, 1598, 1665, 1670 etc.).

Cu privire la indicele de lucruri ne vom opri la un singur exemplu care este revelator:

La cuvîntul „dări” sînt incluse, fără nici o deosebire, obligațiile față de domnie (dări și munci), cele față de stăpînul feudal și amenziile. Unele obligații lipsesc (cositul și căratul fîului domnesc — doc. 429, 476, 2097; seceratul grîului domnesc — doc. 429; darea de „50 aspri”, priveghi sau pază — doc. 744, 893) etc., în schimb, sînt considerate dări „nevoile tîrgului” (doc. 570), „depărături” (1) (doc. 1302), „îndreptări”

(doc. 154 — este vorba de completările făcute catastihelor de dări cu noi contribuabili).

Cu toate acestea, prin conținutul său, catalogul este o lucrare utilă și inițiativa publicării unor astfel de instrumente de lucru este întîmpinată cu mult interes de cercetători.

I. C.

Episcopia Buzău, București, 1958, 444 p.

Direcția generală a Arhivelor Statului.
Indice cronologic, nr. 3

Ca instrument de lucru pentru istorici acest indice — alcătuit de Mihai Regleanu — conține un număr destul de mare de regeste de documente care înbrățișează o perioadă de peste patru veacuri (25 mai 1428 — 12 decembrie 1881) și care provin nu numai din fondurile Arhivelor Statului din București, ci și din acelea ale secției de manuscrise de la Academia R.P.R. (pachetele XCVI--CXXVIII). Depistarea documentelor și din alte arhive referitoare la același fond de bază reprezintă o inovație în publicarea indicilor cronologici, care trebuie apreciată în mod deosebit.

Cele 5190 regeste de documente (acte originale, copii traduse sau originale în condiții, foi volante, dosare, planuri și hotărnicii) sînt în marea lor majoritate (4905) în limba română; restul, în limba slavă, greacă și unul în limba ebraică.

Actele diplomatice aparținînd Episcopiei Buzăului se referă la schiturile: Adîncata, Agaton, Alunișul, Aninoasa numită Cislău, Arseniile, Atonul, Barbul, Băbena, Begul, Berca numită și Cetățuia, Boboci, Bogoslavul Bontești, Bordești, Chiliile, Ciresul, Cotești. Schitul Maicilor rucii (Slobozia Bradului), Cozieni, Cucu, Fundatura, Gănești. Găvanele, Izești, Măxineni, Manedicu (Vințilă Vodă), Miluiți, Motnău, Mușcel, Nifon, Pinul mare, Pinul mic, Pîrscov, Podeni, Potecu, Predeal, Profirul, Rătești, Sf. Gheorghie. Tărtășești, Tihulești, Tisău, Ulmet,

Ungureu, Vornicei precum și la bisericile Sf. Dumitru din București și Sf. Neculai din Focșani.

Problemele pe care le semnalează simpla înșirare a registrelor — uneori cam prea scurte — sînt de o deosebită importanță; ele ajută mult istoricilor care se ocupă cu adunarea materialului pentru întocmirea culegerilor de documente pe o temă anumită cît și pentru lucrări monografice. În sectorul *industrii extractive* sînt unele acte referitoare la ocele de sare de la Ghitioara, Slănic-Prahova și Telega, altele la pufurile de păcură de pe moșiile Podeni, Matița, Păcăleanca, Hizești, Cislău, Gălbenași; în fine alte acte se referă la „apele metalice” de la Măgura. Toate aceste acte sînt din sec. XVII—XIX.

Activitatea *meșteșugurilor* de la orașe, din sate și de pe domeniile feudale sînt cuprinse în aceeași perioadă. Din sec. XVII se fac mențiuni despre croitori și chivărari. Cele mai multe acte sînt din sec. XVIII și XIX unde specialitățile meșteșugurilor apar mai numeroase și anume: rotari, tinichigii, cismari, cofetari, pieptănari, meșteri de mori, tîmplari, cojocari. În mod special, arătăm că se menționează informații despre meșteșugarii din Focșani (blănari, măcelari, bərbieri, lumînărari, boiangii, postăvari, brutari, croitori, cojocari), Buzău (giuvaergii, pantofari, ciubuccii, cavafi, dulgheri, tîmplari, cojocari). Relativ la meșteșugarii din București sînt menționați doi ișlicari și un staroste de croitori, la începutul sec. XIX. Numărul meșteșugarilor de la sate este mai mic. Sînt menționați despre cojocarii din satul Nișcov, și povarnagii din Cislău în prima jumătate a sec. XIX. Morarii din Pîrscov, Cislău, Stancești, Băncești și Berinlești aparțin sec. XVI—XVIII. Cît privește meșteșugarii de pe domeniul feudal se amintesc lemnarii, lopătarii și pescarii sărari ai Episcopiei Buzău, în anii 1716—1797.

Pînă la 1860 se constată apariția în acte și a unor întreprinderi noi, de ex. mașini de rachiu la Buzău, fierăstrae la Piciorul Caprei întreprinderi de rotărie în pădurile de la Cislău, un teasc de ceară la Urlători, toate arendate unor persoane particulare.

Din domeniul *comerțului* sînt acte despre activitatea bîlcuitorilor, tîrgurilor, iarmarocelor de la: Drăgaica, Cislău, Valea Teancului, Scorțaru, despre vămile interne din Buzău, de la Siret, despre negustorii din orașe și sate: București, Focșani, Cislău, Poeni, Buzău, R. Sărat, Rușavăț, Brăila din care unii sînt chiar staroști, despre circulația mărfurilor pe piața internă (vite, cereale, miere) în secolul XVII, despre sistemul de cămătărie în sec. XVII—XIX.

Cele mai multe date despre *clasele sociale* se referă la țărani, la vînzarea lor (sec. XVII), la răscumpărare (sec. XVI—XVII), la fuga lor de pe moșii (sec. XVII), la poslujnici și scutelnici. Alte acte amintesc pe țigani robi și fuga lor, pe țigani domnești (sec. XVI—XVIII) precum și pe oamenii streini așezați în slobozii (sec. XVII). *Relațiile agrare* dintre țărani dependenți, boieri și mănăstiri sînt oglindite în acte relativ la plata dijmei, prestarea clăcii, nesupunerea la clacă și dijmă, la întocmirea așezămintelor pentru prestarea obligațiilor feudale. (sec. XVIII).

Pe lîngă acestea mai sînt acte despre *organizarea financiară* a Țării Românești în sec. XVII—XVIII și anume în legătură cu plata unor dări (pogonăritul, birul, vinăriciul, văcăritul, gărdurăritul, erbăritul, birul oastei), despre *organizarea militară* (seimeni, slujitori, călărași, roșii, plăieși) despre *formarea și dezvoltarea tîrgurilor și orașelor* în sec. XVI—XIX ca: Tîrgoviște (case, mahalale, moșia orașului, administrație), Brăila (olatul raialei), Rîmnicul Sărat (case); dughene, prăvălii, plivnițe, și cișmele în Focșani; case, hanuri, ulițe, mahalale, spitale, administrație în București. Despre Buzău actele menționate ridică mai multe probleme și anume: gîrla orașului cu morile de acolo, vechea administrație din sec. XVI—XVIII dar și cea modernă din sec. XIX, asistența socială, aspectul exterior al orașului, ulițe, mahalale, hanuri, prăvălii. Acte interesante se referă la procesele dintre orașeni și Episcopia Buzău pentru moșia și vatra orașului în anii 1814—1848, care au dus la completa eliberare a obștei în 1856.

Obligațiile Țării Românești față de Foarta otomană sînt menționate în acte relativ la livrarea de zaherele la Cămenia și în alte părți, la plata haraciului a cărui apăsare a provocat adesea fuga multor țărani din locul lor de baștină în sec. XVII.

Problemele de *cultură* sînt menționate în documentele despre școlile din Buzău, Focșani și schitul Piclele (sec. XVIII—XIX), la tipografia orașenească din Buzău (sec. XIX). În fine referitor la artă este necesar să amintim două acte din 1857—1859 relative la Ion Stan lăutar și Ion Bania cobzar.

Lucrarea se încheie cu un bogat indice toponimic (p. 373—396), precum și — din nou o inovație — un indice onomastic (p. 397—444).

C. Ș.

MANIO STOIANOV, Българска възрожденска книжнина, (Literatura renașterii bulgare), Sofia, 1957, vol. I, 664 p. + 12 planșe cu reproduceri.

Această lucrare a apărut sub egida Bibliotecii de Stat „Vasil Kolarov” din Sofia, avînd ca redactor general pe profesorul Al. Burmov. Ea are un caracter original depășind limitele unei bibliografii obișnuite fiind propriu zis un repertoriu *analitic* al cărților, broșurilor, articolelor și periodicelor bulgare dintre 1806 (apariția primei cărți în limba bulgară modernă — la Rîmnicul Vîlcii) și sfîrșitul anului 1878, cu orice conținut: istorie, beletristică, folclor etc.

Partea I-a (p. 1—382) este organizată alfabetic după numele autorilor (inclusiv cei care au semnat cu pseudonime). Sub numele fiecărui autor este expusă pe scurt viața și activitatea lui, — indicîndu-se izvoarele biografice folosite, iar în încheiere se face caracterizarea atitudinii lui sociale. În felul acesta se poate înțelege mai bine și producția scrisă a fiecăruia.

Apoi sînt enumerate cronologic atît cărțile și broșurile originale sau traduceri, în diferitele lor ediții, inclusiv recenziile asupra lor, cît și articolele din diferite ziare sau alte periodice. Într-o frază se redă și conținutul lor, cu excepția poeziilor deși — cel puțin la cele mai semnificative — credem că s-ar fi putut extinde acest sistem. Prin faptul că repertoriul înregistrează și recenziile, notele sau dările de seamă se poate urmări și ecoul pe care l-au avut diferitele lucrări literare sau politice, ecou care apare în măsură însemnată. De pildă lucrările apărute în diferite orașe de la noi erau repede cunoscute în toată țara în rîndurile emigrației bulgare. Astfel la apariția calendarului pe anul 1877 întocmit de L. Kosilkov și publicat la Timișoara răspunde în ziarul „Stara Planina”, care apărea la București, K. I. Mirski printr-un articol trimis de la Nămolosa¹ din apropierea Galațiului. La răspîndirea literaturii în mijlocul bulgarilor de la noi au contribuit într-o măsură însemnată casele populare de lectură, așa numitele „citaliști” care au jucat și un rol politic progresist. Cele înființate la noi sînt printre primele, în frunte cu cea din București. La Arhivele Statului din Capitală se păstrează cererea pe care o fac un grup de bulgari din Giurgiu, în frunte cu A.A. Ghenovici, în anul 1869 cerînd permisiunea de a deschide în oraș „un salon de lectură” ca cel din capitală².

În partea a II-a a repertoriului (p. 385—388) sînt înregistrate: tipăriturile diferitelor organizații obștești bulgare și ale unor instituții din Turcia; cărțile anonime („cronologic”) și hărțile. Între primele sînt și statutele diferitelor „citaliști” de la noi, dintre care

¹ Scris greșit Napolosa. O mai mare atenție la transcrierea numelor proprii românești ar fi fost de dorit. — Astfel Buzău apare Băzeu sau Băzou (p. 442, 451, 462, 627), Bîrlad apare Barlat (p. 626), Stelea apare Stela (p. 35), iar Gh. Crăniceanu, autorul cărții *Literatura medicală românească*, Buc. 1907, apare în mai multe locuri Grănicianu (p. 6, 212, 627), iar titlul inversat.

² Arhivele Statului București, Administrație, an 1869, dos. 132.

însă lipsește Statutele camerei de lectură bulgare „Zora” din „Craiova”. Craiova 26 iunie 1871, 10 pagini¹ care se găsește în Biblioteca Academiei noastre.

Anunțul deschiderii acestei case de lectură, publicat în ziarul Svoboda nr. 22 din noiembrie 1871, este însă înregistrat de repertoriu sub nr. 3676, după ce mai înainte se strinseră bani și donații cum anunțase ziarul Makedonia din 25 oct. 1871. La paragraful IV, se găsesc titlurile tipăriturilor emise de autoritățile ruse și române. Notăm însă că în bibliotecile noastre se mai găsesc și alte publicații de acest gen de pildă „Așezământul coloniilor bulgare; instrucții pentru datoriiile autorităților sătești, privilegiile hărăzite coloniilor bulgare și hrisovul pentru școala din Bolgrad²; Iași, 1858, 103 p., retipărit în 1866 chiar la Bolgrad, în tipografia școlii.

Partea a III-a (p. 401—430) cuprinde lucrările traduse din literații străini (ruși, francezi, români etc.) și pe cele scrise de unii dintre ei despre bulgari. Astfel ziarul „Otecestvo” ce apărea la București în nr. din 16. IV. 1871 a tradus din Trompeta Carpaților notele de călătorie ale lui Cezar Bolliac sub titlul „De la Rusciuc la Varna”

Notăm la această rubrică o inconsecvență; nu se dau anii vieții decât la unii scriitori deși s-ar fi putut da la toți cei despre care aceste date se cunosc.

Ultima parte (a IV-a, p. 433—467), înregistrează publicațiile periodice 1844—1878. Deosebit de prețioase sînt atît indicațiile bibliografice propriu-zise — titlul subtitlul, editor, anii de apariție, format etc., cit și punerea în lumină a rolului ziarului respectiv din punct de vedere social prin arătarea: caracterului, programului, conținutului pe scurt al materiilor și articolelor tratate precum și răspîndirea în Bulgaria și în afara hotarelor ei.

¹ Устав на болгарското читалище Зора в Крайова, București 1872, tip. Svoboda.

² Analizat pe larg de acad. prof. P. Constantinescu-Iași în lucrarea *Studii istorice româno-bulgare*, București, 1956, p. 18—27.

Între cele mai răspîndite au fost „Svoboda” (Libertatea), editat de Liuben Karavelov și „Zname” editat de Botev tipărit la început în tipografia lui Karavelov. Ziarele erau răspîndite în foarte multe orașe românești cum arată listele celor care făceau distribuirea lor³. Publicarea lor este foarte utilă. Arhivele locale de la noi ne-ar putea descoperi, la o cercetare atentă, date despre acești distribuitori ai ziarelor revoluționare. Între cititorii ziarelor revoluționar-democrate bulgare erau și emigranți ruși cum reese de pildă din scrisoarea pe care o trimite în iulie 1875 „Skobelev de la Moara de Abur” către Botev anunțîndu-l că a plătit abonamentul pentru ziarul „Zname” lui Liuben Karavelov și la care Botev răspunde în nr. 22 din iulie al ziarului său. Ținînd seama că L. Karavelov locuia în acest timp pe Calea Moșilor 122 iar la capătul acestei căi se afla Moara Asan, prima moară cu abur din Capitală, înclinăm a crede că despre ea e vorba. Însăși familia Assan e posibil să fi fost de origine balcanică. Skobelev lucra probabil la această moară. Se știe că în această perioadă, de dezvoltare a mașinismului, mulți meșteri și lucrători erau străini.

³ De pildă ziarul cu consecvență orientare revoluționar-democrată Svoboda, Organul Comitetului bulgar revoluționar central avea distribuitori în orașele: București — D. Țenovici și redacția; Giurgiu — Nik D. Popovici, Nik Țenovici (anul II), Dim. Ivanov (an III); Ploești — Parask. Marinov; Zimnicea — Venko Nabotcov (an I, II) Petăr Iordanov (an III); Alexandria — II. Șirokov și casa de lectură; Galați — P. Iankulov, Petăr Sofiiski (an III); Brăila — Petăr Dimovici; Craiova — frații Danail(ov); Calafat — Kiro Savovici (an I — II); Iv. Mladenov (an III); Oltenița — Nik. Ivan (an I) Ștefan Donciov și D. Petrov (an II—III) Bechet — II. Vasilev (an I), Petăr N. Iordanov (an II); Cîmpina — Manea Nenov (an I) T. Măgurele — Dan Popov (an II), Mar. Teodorov (an III), Caracal — Mih. Teodorov (an III); Iași — Petăr Elenkov (an III) Birlad — Teod. Stefanov (an II); Bacău — Gheorghiu Nikolov (an III). Cercetări în arhivele acestor orașe ne-ar aduce prețioase date despre acești răspînditori ai presei revoluționare. Ele sînt de dorit.

Urmează partea, indicilor (p. 471—661) care de fapt depășesc sensul strict al acestui cuvânt. Astfel găsim: indexul cronologic al cărților și perioadelor (p. 471—500) și al foilor volante (p. 500—501). În bibliotecile noastre mai sînt unele cărți și broșuri tipărite în diferite orașe ca de exemplu: „La nation bulgare devant la conference de Paris”, Leipzig 1869, „Supplique des bulgares à la conference de Paris”, Paris, 1869, lucrările folcloristului St. Verkovici — un volum tipărit la Belgrad în 1860 și altul la Moscova în 1868, La Serbie et la Bulgarie en 1876 explorées par un officier d’Etat major, Paris 1876. Apoi urmează lista manuscriselor anunțate că vor apare — un fel de reconstituire arhivistică (p. 500) a unor lucrări demne de a fi căutate. Lipsesc însă unele din text. Astfel Mihail Panicovski, în ziarul Zname într-un anunț datat 31 oct. 1875 București, scria că a tradus „Ce-i de făcut” de N. Cernișevski, (nr. 5901). La paginile următoare (p. 502—504) sînt date alfabetic, sincronice (cronologic) și după locul de apariție periodicele. Urmează apoi indicii pe tipografii — unde orașele de la noi sînt bogat reprezentate — (506—514); locurile unde au fost susținători și abonați (p. 515—584). Indicii de nume (585—625) și locuri (p. 626—661) întregesc aparatul de consultare. La indicii de locuri sub Iași lipsește trimiterea la nr. 6521 pe care îl considerăm important: este corespondența pe care o trimite G.S. Racovski din Iași ziarului Targradski Vestnik la 19 dec. 1859; ea ne ajută să fixăm data cînd a trecut G. S. Racovski prin Iași la întoarcerea sa din Rusia. După mînăstirea Dealului, Romfina (p. 629) nu trebuia pus semnul întrebării deoarece este într-adevăr vorba de cea de la noi. La numele tipografului Răducanu Clinean din București (p. 604) s-a omis trimiterea ca de altfel și la St. Penev zețar în tipografia „Svoboda” din București (p. 621) și la L. Fotiadl (p. 621): Toate observațiile de mai sus sînt inevitabile unei astfel de lucrări și nu scad valoarea ei în ansamblu. Autorul, colaborator principal al Bibliotecii de Stat Vasile Kolarov, a depus o foarte migăloasă muncă de cer-

cetare și clasificare a materialului. Consultînd-o îți dai seama că alături de respectarea regulilor bibliografiei științifice autorul s-a aplecat cu dragoste asupra moștenirii culturale înaintate din trecutul poporului bulgar dînd o lucrare fundamentală pentru toți cercetătorii unei epoci frămîntate din istoria țării vecine și prietene.

A. C.

Geschichte der Universitätsbibliothek Jena 1549—1945. Weimar, Ed. Hermann Böhlau Nachfolger, 1958, 627 p.

Cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la înființarea Universității „Friederich Schiller” din Jena, un grup de cercetători științifici a întocmit o monografie a Bibliotecii a cărei activitate este direct legată de existența acestei Universități. În studiile elaborate pînă la alcătuirea lucrării de față, nu au fost ilustrate decît două perioade din viața Bibliotecii din Jena (a fondării Bibliotecii în secolul XVI, și a reorganizării ei, sub conducerea lui Goethe, 1817—1824)¹; în ceea ce privește prezenta monografie se poate vorbi de o lucrare amplă care cuprinde o perioadă de 400 de ani (1549—1945). Materialul documentar l-au constituit numeroasele manuscrise și documente inedite ale foștilor bibliotecari, existente în arhivele din Weimar, Wittenberg, Coburg, Jena. Menționăm că lucrarea de față — în cea mai mare parte — se ocupă de activitatea pedagogică, științifică și socială a persoanelor care au condus biblioteca Universității din Jena și care prin efortul, devotamentul și continuitatea muncii lor, au contribuit la dezvoltarea nefcetată a Bibliotecii. Viața și activitatea acestor bibliotecari reprezintă însăși istoria bibliotecii.

Instalată în fosta mînăstire a dominicanilor din Jena, acolo unde a fost fondat mai tîrziu gimnaziul academic, biblioteca — provenită din colecțiile particulare ale principilor

¹ Wissenschaftliche Zeitschrift der „Friederich Schiller” Universität, an. VII, 1957/58, 1958/59.

Ernestini — își îmbogățește fondul de cărți (teologice, juridice, filozofice și mai ales de medicină) prin contopirea cu biblioteca din Wittenberg (1549) și apoi cu cea din Weimar. Când Universitatea începe tratativele cu principii Ernestini pentru cumpărarea bibliotecii (1656—1666), activitatea Bibliotecii din Jena era destul de redusă, determinată fiind atât de situația politică (războiul de 30 de ani), cât și de schimbările administrative din interiorul bibliotecii. Lipsa de organizare care a avut ca urmare o pierdere considerabilă a cărților, începe să fie remediată o dată cu încercarea de sistematizare pe care o fac primii bibliotecari (Anton Heuglin, Martin Bott etc.) prin întocmirea cataloagelor. Perioada 1650—1750, dar mai ales secolul XVIII marchează o erudită ascensiune a Universității din Jena, implicit și a Bibliotecii. La conducerea ei se perpetuează puternice personalități care se dedică cu abnegație muncii de bibliotecar luptând din greu atât cu greutatea financiară, cât și cu mentalitatea limitată a feudalilor și a cadrelor didactice care vroiau să o păstreze ca o bibliotecă de consultare profesională, subordonată studiului universitar. Totuși, reușește să beneficieze de o oarecare independență, devenind o instituție cu cadre specializate. Mai ales în timpul lui B. G. Struve (1697—1704), — om cu o deosebită cultură care a condus și universitatea din Halle, și a lăsat lucrări de valoare în sectorul bibliografiei, — Biblioteca Universității din Jena capătă caracterul științific al bibliotecilor academice germane. În această largă perioadă de 400 de ani, lupta pentru conturarea unei autorități mai pregnante a bibliotecii — prin nivelul științific al materialelor și prin crearea condițiilor optime cititorilor —, continuă neîntrerupt, prin succedarea unor valoroși oameni de cultură, la conducerea bibliotecii. Astfel, Carl Günther Pingitzer (1593—1669) lasă cel mai vechi catalog-manuscris; Johann Georg Cummer, reformator organizatoric remarcabil, reușește să determine pe editori să-i trimită cîte un exemplar din cărțile apărute, contribuind în felul acesta la mărirea fondului de cărți; Burcart

Gott Helf Struve (1671—1738) este cel dintâi care s-a preocupat de editarea unor publicații asupra Bibliotecii. Atît acești conducători reprezentativi, cît și cei de mai mică importanță care au urmat, au depus eforturi neobosite pentru dezvoltarea Bibliotecii din Jena, reușind cu greu să învingă un întreg complex de dificultăți. Redusele mijloace pentru a se realiza, totuși, o îmbogățire a fondului de cărți constau în donații, schimb de publicații, tratativele purtate cu editorii și vânzarea dubletelor. A doua jumătate a secolului XVIII aduce o schimbare evidentă în funcționarea bibliotecii. I. G. Miller stabilește o strictă disciplină organizatorică. În ceea ce privește relațiile Universitate - Bibliotecă, acestea se reglementează, Biblioteca urmînd să fie considerată ca o instituție independentă în cadrul Universității. Reformele administrative organizatorice evoluează în secolul XIX, cînd la conducerea Bibliotecii, în locul cadrelor didactice, se succed oameni cu o puternică pregătire clasică filozofică, literați, publiciști care participă la problemele politice și culturale ale epocii. În timpul lui I. S. Ersch (1800—1803) și a urmașilor săi, se preconizează ideea unificării Bibliotecii Universității din Jena cu biblioteca ducală din Weimar, idee care a fost susținută cu autoritate și realizată de Goethe. În 1817 cînd preia conducerea, Goethe începe munca de modernizare a Bibliotecii prin alegerea unui personal specializat. Lipsa de evidență a cărților care determinase pierderile considerabile, Goethe o remediază prin sistematizarea cataloagelor, numerotarea, înregistrarea cărților achiziționate și împrumutate, unificarea bibliotecilor donate, așezarea în ordine cronologică a cărților vechi. După 1824 cînd Goethe se retrage, următorii bibliotecari îi continuă principiile sale organizatorice. Karl Wilhelm Götlig, om cu mare cultură clasică, inițiază construirea unei noi clădiri moderne în stil italian (distrușă la bombardamentul din 1945), include în fondul de cărți disertațiile profesorilor universității, întocmește un jurnal asupra activității Bibliotecii, reorganizează secția de manuscrise, realizînd o valoroasă secție de manu-

scrise orientale, organizează secții pentru literatură națională și alte îmbunătățiri.

Biblioteca Universității din Jena este într-o continuă dezvoltare. Ultima perioadă tratată în lucrare (1870—1945) reflectă munca asiduă și realizările acestor bibliotecari. Dintre ei, Gustav H. Hartenstein (1879—1888) adaugă la fondul Bibliotecii vasta bibliotecă a lui Goethe care, din cauza lipsei de spațiu, abia în 1914 a fost valorificată. Inițiază înființarea în 1879 a unei Comisii a Bibliotecarilor, cu reprezentanți ai autorităților și Universității care își fixase ca obiectiv orientarea muncii științifice și organizatorice în Bibliotecă, comisie care își continuă activitatea și astăzi. Ultimii bibliotecari ai acestor perioade se ocupă de perfecționarea cataloagelor, inițierea conferințelor în cadrul „Societății bibliotecarilor”, îmbogățirea fondului prin preluarea unor biblioteci particulare. Așa de pildă, prin inițiativa lui Karl Konrad Müller, Biblioteca din Jena înregistrează colecțiile economistului german Gustav Schmoller, care conțineau lucrări de valoare asupra

mișcării muncitorești și asupra începutului socialismului științific din secolul XIX. Un rol deosebit de important prin erudiția și multilateralitatea preocupărilor sale, îl marchează Theodor Lockeman care conduce Biblioteca între 1926—1945. El desfășoară o prodigioasă activitate publicistică, transmitând și un număr apreciabil de manuscrise care au alcătuit o bogată documentație cercetătorilor de mai târziu.

Credem că ar fi fost necesară o tratare mai amplă a părții care se referă la perioada modernă și contemporană, precum și prezentarea unor date sintetice privitoare la caracterul și specificul fondului de cărți, la mărirea lui, ceea ce s-ar fi putut realiza prin eliminarea unor amănunte nesemnificative.

Monografia întocmită sub îngrijirea lui Karl Bulling rămâne totuși o lucrare valoroasă și utilă atât cercetătorilor care se ocupă cu problemele de biblioteconomie, cât și cititorilor care doresc să-și completeze cunoștințele asupra evoluției bibliotecilor în diferite timpuri.

A. I.

Rubrica „Insemnări bibliografice“ a fost întocmită de: L. Ștefănescu, Al. I. Gonja, N. Copoiu, N. Nicolescu, C. Șerban, I. M. Oprea, M. Dan, R. Popa, Elena Lintz, Tr. Ionescu-Nișcov, Corina Nicolescu, A. Constantinescu, E. Franceș, P. Simionescu, Gh. Cronț, Ioana Constantinescu, Ana Ioachim.

СО Д Е Р Ж А Н И Е

	<u>Стр.</u>
ТРАКТАТ ПО ИСТОРИИ РУМЫНИИ. ДОСТИЖЕНИЯ И ПРОБЛЕМЫ	
К. Дайковичну, А. Оцетя и П. Константинеску-Яшь	5
Обсуждение макета тома I „Истории Румынии”	24
БОРЬБА ПАРТИИ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ РАБОЧЕГО КЛАССА И НАЦИОНАЛЬНУЮ НЕЗАВИСИМОСТЬ	
Е. ЧИМПОНЕРИУ, Борьба рабочих Решицы во главе с коммунистами против преступной антисоветской войны	35
Г. КИРИЦЭ, Из истории руководимой коммунистической партией Румынии стачечной борьбы рабочих в период 1922—1923 годов	61
15 ЛЕТ СО ДНЯ ПОБЕДЫ НАД ГИТЛЕРОВСКОЙ ГЕРМАНИЕЙ	
С. В. РОГИНСКИЙ (Москва), Главные операции Советских Вооруженных Сил в Великую Отечественную войну	85
Б. БЭЛТЯНУ и И. КУПША, Участие Румынии в антигитлеровской войне	123
К. УРСАКЕ, Румынская авиация в борьбе против немецкого фашизма	147
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
Научная сессия Академии РИР, посвященная 90-летию со дня рождения В. И. Ленина (<i>В. Теодореску и И. Тринкэ</i>); Объединенная научная сессия Высшей Партийной Школы им. Ш. Георгиу при ЦК РРП, Института Истории партии при ЦК РРП, Институту общественных наук Академии РНР и Генеральной Военной Академии, посвященная 90-летию со дня рождения В. И. Ленина (<i>Е. Попеску и Л. Штефэнеску</i>); Центральный Военный музей (<i>И. Алостал</i>); XI Международный конгресс исторических наук и участие в нем историков РИР (<i>П. Опреску</i>).	175

SOMMAIRE

	<u>Pag.</u>
LE TRAITÉ DE L'« HISTOIRE DE LA ROUMANIE ». RÉALISATIONS ET PROBLÈMES	
C. Daicoviciu, A. Oțetea, P. Constantinescu-Iași	5
Discussions au sujet du 1 ^{er} volume de l'« Histoire de la Roumanie »	24
DE LA LUTTE DU PARTI POUR L'AFFRANCHISSEMENT DE LA CLASSE OUVRIÈRE ET POUR L'INDÉPENDANCE NATIONALE	
E. CIMPONERIU, Les ouvriers de Reșița, conduits par les communistes, dans la lutte contre la guerre criminelle antisoviétique	35
GR. CHIRIȚĂ, Au sujet des grèves ouvrières dirigées par le Parti Communiste de Roumanie pendant les années 1922—1923	61
QUINZE ANS DEPUIS LA VICTOIRE CONTRE L'ALLEMAGNE HITLÉRIENNE	
S. V. ROGUINSKI (Moscou), Les principales opérations effectuées par les forces de l'Armée Soviétique pendant la Grande Guerre pour la Défense de la Patrie	85
I. CUPȘA et B. BĂLTEANU, La contribution de la Roumanie à la guerre antihitlérienne	123
C. URSACHE, L'aviation roumaine dans la lutte contre le fascisme allemand.	147
LA VIE SCIENTIFIQUE	
La session scientifique de l'Académie de la R.P.R. consacrée au 90 ^e anniversaire de la naissance de V. I. Lénine (<i>V. Teodorescu</i> et <i>I. Trinca</i>); La session scientifique commune de l'École Supérieure de Parti « Ștefan Gheorghiu » près le C.C. du P.O.R., des instituts de sciences sociales de l'Académie de la R.P.R. et de l'Académie Militaire Générale, consacrée au 90 ^e anniversaire de la naissance de V. I. Lénine (<i>E. Ionescu</i> et <i>L. Ștefănescu</i>); Le Musée Militaire Central (<i>I. Apostol</i>); Le XI ^e Congrès International de Sciences Historiques et la participation des historiens de la République Populaire Roumaine (<i>P. Opreșcu</i>).	175

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE MEDIE

Vol. III

1959

S U M A R

STUDII

DAN SIMONESCU, Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane

ȘT. OLTEANU, Meșteșugurile din Moldova în secolul al XVII-lea

ȘERBAN PAPACOSTEA, Contribuții la problema relațiilor agrare în Țara Românească în prima jumătate a veacului al XVIII-lea

S. DRAGOMIR, Romnii din Transilvania și unirea cu biserica Romei

Miscellanea

AL. BĂRCĂCILA, Dacia și Dania în istoriografia și cartografia medievală

H. CHIRCĂ și C. BĂLAN, O inscripție din 1397—1398 privitoare la stăpânirea turcească de la Turnu

R. PAVA, Criptograma din Psaltirea Scheiană

N. STOICESCU, Constructori ruși de lazuri în secolul al XVII-lea în Țara Românească și Moldova

C. ȘERBAN, Un memoriu de la sfârșitul secolului al XVIII-lea privitor la Țara Românească

BARBU T. CÂMPINA

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI